T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

COĞRAFİ PERSPEKTİFTEN KIRSAL TURİZMİN KIRSAL KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ: MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ

BAYRAM TUNCER
2502170022

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MUZAFFER BAKIRCI

İSTANBUL- 2022

ÖZ

COĞRAFİ PERSPEKTİFTEN KIRSAL TURİZMİN KIRSAL KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ: MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ

Kırsal kalkınmada temel hedef, gelir seviyesi nispeten düşük olan kırsal bölge nüfusunun refah seviyesini yükseltmektir. Bu amaca ulaşmak için kırsal bölgelerin tarım, sanayi, turizm ve çevre şartlarının iyileştirilmesi temel poltika alanlarından birini oluşturmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında bu bölgelerin öncü sektörü olan tarımsal gelişmenin yanında sanayi ve turizm sektörlerinin desteklenmesinin olumlu sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan kırsal kalkınmada özellikle turizm faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan turizmin kırsal kalkınmaya etkisi yörenin turizm potansiyelinin verimli bir şekilde kullanılabilmesine bağlıdır. Dolayısıyla turizm potansiyeli verimli, sürekli ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirildiğinde turizm önemli bir gelir aracı haline gelebilmektedir.

Türkiye'nin önde gelen turizm merkezlerinden biri olan Muğla ili; bünyesinde barındırdığı doğal, kültürel ve tarihsel değerleri ile ülkemiz turizmi için büyük önem taşımaktadır. Muğla ilinin kıyı şeridinde yer alan ilçelerin kalkınmışlık düzeylerinde ciddi artışlar sağlanmışken, iç kısımlarda yer alan ilçelerde aynı kalkınmışlık düzeyini görmek pek mümkün değildir. Bu gelişmişlik farkına paralel olarak, kıyı bölgelerinde kıyı turizmi ile artan sosyal, ekonomik ve istihdam olanakları, özellikle genç nüfusun iç bölgelerden kıyı bölgelerine göç etmesine yol açmaktadır. Muğla ilinde meydana gelen iç göç hareketleri, ilin nüfusunda yapısal değişikliklere neden olmaktadır. Ancak, Muğla iç bölgelerdaki toplumsal, tarihsel, kültürel ve doğal değerleri ile tarımsal ürünler, kırsal turizm ve tarımsal kalkınma açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle kırsal kalkınma bağlamında kırsal turizm faaliyetleri ile iç bölgelerdeki refah düzeyi farkının azaltılması, ana alternatif olarak gözükmektedir.

Bu kapsamda araştırma sahası, çalışmanın temel yaklaşımı olan Entegre Kırsal Turizm (EKT) modeliyle analiz edilmiştir. Yapılan analizle Muğla ilinde yürütülen kırsal turizm faaliyetlerine ilişkin bilgi düzeyleri yerli ve yabancı turistler aracılığıya

ortaya koymaya yardımcı olurken, aynı zamanda işletme sahipleri, tur operatörleri ve kamu/sivil toplum kuruluşları çalışanları ve yerel halkın yürütülen kırsal turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin derinlemesine analiz edilmesi sağlanmıştır.

Çalışma sonucunda Muğla ilinin kırsal turizm potansiyeli ortaya konularak kırsal alan kalkınmasının istenilen düzeyde gerçekleştirilebilmesi amacıyla geleceğe yönelik öneriler sunulmuştur. Kırsal alanların kırsal turizm bağlamında gelişmesini açısından önemli olduğu düşünülen bu çalışma, Türkiye'deki kırsal turizm potansiyeline sahip diğer kırsal bölgeler için de önemli bir örnek teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Kırsal Kalkınma, Kırsal Alan, Muğla ili

ABSTRACT

A GEOGRAPHICAL PERSPECTIVE TOWARDS THE EFFECTS OF RURAL TOURISM ON RURAL DEVELOPMENT: CASE OF MUĞLA PROVINCE

The main objective in rural development is to increase the welfare level of the rural population having a relatively low-income level. Therefore, one of the main policy areas is to improve rural areas' agricultural, industrial, tourism and environmental conditions. The economic point of view reveals that supporting the industry and tourism sectors as well as agricultural development, which is the leading sector of these regions, results in satisfactory results. In this regard, tourism activities are of great significance in rural development. Besides, the effect of tourism on rural development depends on the efficient use of the region's tourism potential. Thus, tourism may become a crucial income tool given that the tourism potential is evaluated in an efficient, continuous and sustainable way.

One of Turkey's leading tourism centres, Muğla is of upmost importance for our country's tourism with its natural, cultural and historical values. While the development levels of the districts located on the coastline of Muğla have shown significant increases, that is not the case for the inland districts. This leads to a great difference across the coastal and inland districts in terms of development.

Parallel to this difference in development, the inflation of social, economic and employment opportunities with coastal tourism in coastal regions make young population migrate from inland regions to coastal regions. Internal migration movements in Muğla cause structural changes in the population of the province. However, Muğla has a significant potential in terms of agricultural products, rural tourism and agricultural development with its social, historical, cultural and natural values in inland areas. Especially within the context of rural development, reducing the difference between rural tourism activities and the welfare level in inland areas seems to be the main alternative.

In this vein, the research area was analysed through the Integrated Rural Tourism (IRT) model, which is the basic approach of the research. This analysis helped

to reveal the domestic and foreign tourists' level of knowledge regarding rural tourism activities carried out in Muğla; moreover, the views of business owners, tour operators, public/non-governmental organizations and local people on rural tourism activities were examined in depth.

The research indicated the rural tourism potential of Muğla, and hence various recommendations were provided to ensure the rural development at the desired level. This research is thought to be significant for the development of rural areas in terms of rural tourism. It will also serve as a guide for other rural regions in Turkey with rural tourism potential.

Key Words: Rural Tourism, Rural Development, Rural Area, Muğla Province

ÖNSÖZ

Kırsal turizm faaliyetlerinde doğal, ekonomik ve kültürel şartlar göz önünde bulundurulmakta ve bu kavram kültürel varlıkları göz ardı etmeden, bölge halkının ekonomik faaliyetlerine engel olmadan, çevreye zarar vermeden ve doğal ortamların tadını çıkararak seyahat etmek olarak tanımlanmaktadır. Yapılan tanımların iki temel alana işaret ettikleri görülmektedir. Bunlardan birincisi kırsal alandaki doğal çekicilikler, diğeri ise özellikle yaşam tarzı ve kültüre odaklanan tarihi, sosyal ve kültürel çekiciliklerdir. Bu durum kırsal turizmin çok daha geniş boyutta ele alınması gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Kırsal turizmin, kırsal nüfusun bir bölümünün önemli gelir ve geçim kaynağı olmaya başlaması, onun kırsal kalkınmanın önemli bir aracı haline gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durum, genel anlamda "kırsal alanların varlığının devam ettirilebilmesi ve kentli kesime göre daha geri ekonomik ve sosyal imkânlara sahip kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilebilmesi için geliştirilen girişimler" şeklinde tanımlanan kırsal kalkınmaya ilişkin tanımlamalarda "kırsal turizm" kavramına da yer verilmesine yol açmaktadır.

Bu prensipler çerçevesinde hazırlanan *"Coğrafi Perspektiften Kırsalturizmin Kırsal Kalkınma Üzerine Etkileri: Muğla İli Örneği"* adlı doktora tezi, Muğla ilinde gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetlerinin kırsal alan kalkınması üzerindeki etkileri üzerine detaylandırılmıştır. Çalışma sahası kırsal alanları kırsal turizm faaliyetlerine konu olabilecek fiziki ve beşerî unsurlar bakımından büyük bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Hâlihazırda bu turizm potansiyeli bazı kırsal yörelerde değerlendirilmeye çalışılıyor olsa da kırsal kalıkınma bağlamında istenilen seviyeye ulaşıldığı söylenemez.

Araştırma sürecimin tüm aşamalarında tecrübe ve bilgisiyle bana rehber olan, araştırmanın niteliğini arttırmak için sürekli çaba sarf eden, öğrencisi olmaktan her daim gurur duyacağım çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI'ya emekleri ve bana kattıkları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimin tüm aşamalarını zaman ayırıp inceleyerek önemli katkılar sunan değerli hocalarım Prof.

Dr. Mesut DOĞAN'a, Prof. Dr. Süheyla BALCI AKOVA'ya ve Prof. Dr. Ali BALCI'ya en içten duygularımla teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN'a, Prof. Dr. İsmet AKOVA'ya, çalışma alanımla ilgili değerli görüşlerini esirgemeyen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğretim Üyelerine ve özellikle de saygıdeğer hocam Doç. Dr. Hüseyin ÇEKEN'e ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca beni yetiştiren, bilgi birikimini paylaşan, yol gösteren ve bugünlere gelmemde emeği olan tüm hocalarımın nezdinde Prof. Dr. İhsan BULUT, Prof. Dr. İbrahim Güner, Prof. Dr. Adnan PINAR ve Doç. Dr. Recep BOZYİĞİT'e çok teşekkür ederim.

Son olarak tez hazırlama sürecimde yanımda olan sevgili hocalarım Doç.Dr. Hüseyin MERTOL, Dr. Öğretim Üyesi Müjde AYDOĞDU ve Dr. Tahir TUNCER'e teşekkür ederim.

Bayram TUNCER

İstanbul- 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xvii**
FOTOĞRAF LİSTESİ ..... **xxi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xxiv**
GİRİŞ **1**
Çalışma Alanının Genel Coğrafi Özellikleri **1**
Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Amacı **5**
Araştırma Evreni ve Örneklemi **6**
Materyal ve Yöntem **6**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kırsal Alan 10
1.1.1. Kırsal Alanlar ve Sürdürülebilirlik 16
1.1.2. Kırsal Alanlarda Yeniden Yapılanma Süreci 17
1.1.3. Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Kırsal Alan İstatistikleri 18
1.2. Kırsal Kalkınma 22
1.2.1. Kalkınma Kavramı ve Kapsamı 22
1.2.2. Kırsal Kalkınma ve Önemi 24
1.2.3. Kırsal Kalkınmanın Amaçları 29
1.2.4. Kırsal Kalkınmanın Aşamaları 30
1.2.5. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Projeleri 31
1.2.5.1.Sektörel Kapsamlı Politikalarda Kırsal Kalkınma (1923–1962) 31
1.2.5.2. Kalkınma Planları Çerçevesinde Kırsal Kalkınma Politikaları 34
1.3. Kırsal Turizm 47
1.3.1. Kırsal Turizmin Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi 54

1.3.1.1. Dünyada Kırsal Turizmin Gelişimi 55
1.3.1.2. Türkiye'de Kırsal Turizmin Gelişimi 57
1.3.2. Kırsal Turizmin Gelişim Faktörleri 59
1.3.3. Kırsal Turizm Talebi 63
1.3.4. Kırsal Turizm Arzı 65
1.3.5. Kırsal Turizm Pazarlaması 68
1.3.6. Kırsal Turizmin Etkileri 71
1.3.7. Kırsal Alanlarda Uygulanabilecek Turizm Türleri 80
1.3.7.1. Agro Turizm 80
1.3.7.2. Çiftlik Turizmi 81
1.3.7.3. Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji) 82
1.3.7.4. Yayla Turizmi 84
1.3.7.5. Eko Turizm 86
1.3.7.6. Festival Turizmi 87

İKİNCİ BÖLÜM

MUĞLA İLİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

2.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri 89
2.1.1. Jeolojik Özellikler 89
2.1.2. Jeomorfolojik Özellikler 93
2.1.3. İklim Özellikleri 97
2.1.3.1. Sıcaklık 98
2.1.3.2. Yağış 104
2.1.3.3. Basınç ve Rüzgârlar 107
2.1.4. Bitki Örtüsü Özellikleri 111
2.1.5. Toprak Özellikleri 117
2.1.6. Hidroğrafik Özellikler 123
2.1.6.1. Akarsular 124
2.1.6.2. Göller 131
2.1.6.3. Denizler 135
2.2. Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri 136
2.2.1. Nüfus 136

2.2.1.1. Nüfusun Gelişimi 136
2.2.1.2. Kırsal ve Şehirsel Nüfus 139
2.2.1.3. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı 142
2.2.1.4. Nüfusun Cinsiyet Yapısı 148
2.2.1.5. Nüfusun Yaş Yapısı 150
2.2.1.6. Göçler 153
2.2.2. Yerleşme 159
2.2.2.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi 159
2.2.2.2. Yerleşme Özellikleri 162
2.2.2.3. Turizme Bağlı Olarak Gelişen Yerleşmeler 166
2.2.3. Tarım 172
2.2.4. Hayvancılık 177
2.2.5. Madenler 180
2.2.6. Sanayi 181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUĞLA İLİNDE GENEL TURİZM TÜRLERİ

3.1. Muğla İlinde Turizmin Tarihçesi 184
3.2. Muğla İli Arz Analizi 185
3.2.1. Doğal Çekicilikler 185
3.2.1.1. Koruma Altındaki Alanlar ve Turizm 185
3.2.1.1.1. Milli Parklar 186
3.2.1.1.2. Tabiat Parkları 187
3.2.1.1.3. Tabiatı Koruma Alanları ve Tabiat Anıtları 190
3.2.1.1.4. Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ve Avlaklar 190
3.2.1.1.5. Sulak Alanlar 190
3.2.1.2. Kıyılar ve Deniz 192
3.2.1.3. Dağ Turizmi 193
3.2.1.4. Akarsu Turizmi 194
3.2.1.5. Göl Turizmi 194
3.2.1.6. Mağara Turizmi 195
3.2.1.7. Termal Sular 196

3.2.2. Kültürel Çekicilikler 198
3.2.2.1. Bodrum 198
3.2.2.2. Dalaman 201
3.2.2.3. Datça 203
3.2.2.4. Fethiye 204
3.2.2.5. Milas 207
3.2.2.6. Seydikemer 209
3.2.2.7. Yatağan 211
3.3. Turistik Hizmetler ve Coğrafi Dağılımı 213
3.3.1. Konaklama 213
3.3.2. Ulaşım 214
3.4. Talep Analizi 221
3.5. Pazar Analizi 222
3.6. Swot Analizi 224

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUĞLA İLİ KIRSAL TURİZM POTANSİYELİ

4.1. Çiftlik Turizmi 228
4.2. Yayla Turizmi 235
4.3. Festival Turizmi 246
4.4. Kırsal Miras Turizmi (Kırsal Konut Mimarisi) 255
4.5. El Sanatları 264
4.6. Film ve Dizi Turizmi 273
4.7. Kuş Gözlemciliği 279
4.8. Kırsal Turizm Potansiyeline Sahip Kendine Has Özellikleri Bulunan Kırsal Mahalleler 285

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANALİZ VE BULGULAR

5.1. Nicel Analize Dayalı Bulgular **293**
5.1.1. Çiftlik Turizmine İlişkin Bulgular 293
5.1.2. Kırsal Turizm Alanlarına İlişkin Bulgular 304
5.1.2.1. Kırsal Turizm Ziyaretçilerine İlişkin Bulgular 304

5.1.2.2. Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Temel Demografik Özellikleri ... 305
5.1.2.3. Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri ... 306
5.1.2.4. Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Entegre Kırsal Turizme İlişkin Bilgi Düzeyleri ... 308
5.2. Nitel Analize Dayalı Bulgular ... 326
5.2.1. Görüşme Yapılan Katılımcıların Temel Demografik Özellikleri ... 326
5.2.2. Görüşmelere İlişkin Analizler ... 329
5.2.2.1. İşletmeciler ... 329
5.2.2.2. Tur Operatörleri/Tur Acenteleri ... 343
5.2.2.3. Kamu/Sivil Toplum Kuruluşu ... 350
5.2.2.4. Yerel Halk ... 358
SONUÇ VE ÖNERİLER ... 367
KAYNAKÇA ... 382
EKLER ... 432
ÖZGEÇMİŞ ... 443

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: OECD'ye Göre Kırsal Alanlar.....13

Tablo 2: Avrupa Birliği'ne Göre Kırsal Alanlar.....14

Tablo 3: Avrupa Bölgesel Kalkınma İş Birliği Raporuna Göre Kırsal Alanlar.....15

Tablo 4: Bölgesel Olarak Kırsal Nüfus/Kırsal Alan.....19

Tablo 5: Üst Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan.....20

Tablo 6: Üst-Orta Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan 20

Tablo 7: Alt-Orta Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan 21

Tablo 8: Düşük Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan....22

Tablo 9: Ülkelere Göre Kırsal Turizm Tanımları.....51

Tablo 10: Kırsal Alanlarda Yapılan Kırsal Etkinlikler.....54

Tablo 11: Turizm Talebini Etkileyen Faktörler.....64

Tablo 12: Kuş Gözlemciliğinin Katkıları, Olumsuz Etkileri ve Kuş Gözlemcilerine Öneriler.....83

Tablo 13: Türkiye Yayla Turizm alanları (2020).....85

Tablo 14: Eko Turizmin Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....87

Tablo 15: Festivallerin Turistler ve Yöre Halkı Açısından Etkileri.....88

Tablo 16: Muğla İli Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklıkları (°C).....99

Tablo 17: Muğla İli Aylık Ortalama Yüksek Sıcaklıklar (˚C).....101

Tablo 18: Muğla İli Aylık Ortalama Düşük Sıcaklıklar (˚C).....101

Tablo 19: Muğla İli Aylık ve Yıllık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklıkları.....103

Tablo 20: Muğla İli Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat-Dakika).....104

Tablo 21: Muğla İlinde Yağışların Aylara Göre Ortalama Dağılışı.....104

Tablo 22: Muğla İlinde Toplam Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı (mm).....107

Tablo 23: Muğla İli Aylık ve Yıllık Ortalama Basınç Değerleri 108

Tablo 24: Muğla İli Rüzgâr Hızının Aylık ve Yıllık Ortalama Değerleri.....109

Tablo 25: Muğla İli Orman Varlığı.....112

Tablo 26: Muğla İli Toprak Gruplarının Alansal Ve Oransal Dağılımı.....117

Tablo 27: Muğla İli Toprak Gruplarının Dağılışı 118

Tablo 28: Menteşe Sancağı 1831 Nüfus Sayımı Sonuçları.....136

Tablo 29: 1900-1921 Yılları Arası Salnamelerine Göre Menteşe Sancağının Nüfusu 137

Tablo 30: Muğla İlinde Sayım Yıllarına Göre Nüfus Artışı (1927-2020) 139

Tablo 31: Muğla İli Yıllara Göre Nüfus Miktarları (1927-2019) 140

Tablo 32: Yıllar İtibariyle Muğla İli Kır ve Şehir Nüfusu (1927-2020) 141

Tablo 33: Belirli Sayım Yıllarında Ortaya Çıkan Cinsiyet Oranları.....143

Tablo 34: Muğla İlinde Nüfusun İlçelere Göre Dağılımı (2020).....144

Tablo 35: Muğla İlinde Sayım Yılları İtibariyle Nüfusun Cinsiyet Yapısı ve Oranı 148

Tablo 36: Belirli Sayım Yıllarında Ortaya Çıkan Cinsiyet Oranları.....149

Tablo 37: Muğla'da İlçelere Ait Kadın ve Erkek Nüfus Verileri 150

Tablo 38: Muğla'da 2000 ve 2020 Yıllarına Ait Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılışı.....151

Tablo 39: Yıllara Göre Muğla İlinde Gerçekleşen Göç Miktarları ve Göç Hızları (‰) 154

Tablo 40: Muğla İline Ait Göç Verileri (2021).....156

Tablo 41: Muğla İli Yerleşmeleri.....164

Tablo 42: Muğla İli 2012 Yılı Nüfusu 165

Tablo 43: Muğla İlinde 6360 sayılı Kanun ile Tüzel Kişiliği Kaldırılan Yerleşmeler 166

Tablo 44: Muğla İli Arazi Varlığı 172

Tablo 45: Muğla İli Tarım Alanlarının Dağılımı 174

Tablo 46: Muğla İli Tarla Ürünleri Verileri (2020) 174

Tablo 47: 2020 Yılı Meyve Üretimi.....175

Tablo 48: 2020 Yılı Sebze Üretimi 176

Tablo 49: Organik Bitkisel Üretim Miktarı.....176

Tablo 50: Muğla İlinde Organik Üretimde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı ve Ürün Cinsi 177

Tablo 51: Muğla İli Hayvan Varlığı (Baş) 178

Tablo 52: Yıllara Göre Muğla İli Su Ürünleri.....179

Tablo 53: Muğla İli Maden Potansiyeli ve Bulunduğu Alanlar 181

Tablo 54: Muğla İli Sanayi Sektörü Firmaları Üretim Konuları.....182

Tablo 55: Muğla İlindeki Tabiat Parkları.....187

Tablo 56: Muğla İlinde Bulunan Tabiat Anıtı Bilgileri 190

Tablo 57: Muğla ilindeki Sulak Alanlar ve Bilinirlik Dereceleri.....191

Tablo 58: Muğla İlinde Bulunan Termal Tesisler 197

Tablo 59: Muğla İli Ören Yeri ve Müzeleri 212

Tablo 60: Muğla İli Konaklama Verileri 213

Tablo 61: Muğla İli Turizm Belgeli Konaklama Kapasitesinin İlçelere Göre Dağılımı 214

Tablo 62: Yıllara Göre Milas-Bodrum Havalimanı İç ve Dış Hat Verileri 216

Tablo 63: 2018-2020 Yılları Arası Türkiye'nin Önemli Turizm Merkezlerine Gelen Yabancı Turist Sayıları ve Değişim Oranları.....222

Tablo 64: 2019 Yılında Muğla İli Hudut Kapılarından Giriş Yapan İlk Beş Ülkenin Dağılımı 223

Tablo 65: Son Yıllarda Muğla il Genelinde Çekilen Popüler Film ve Diziler.....276

Tablo 66: Türkiye'de Özel Koruma Alanlarının Dağılımı.....279

Tablo 67: Çiftlik Turizmi Ziyaretçilerinin Temel Demografik Özellikleri.....294

Tablo 68: Çiftlik Turizmi Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri 295

Tablo 69: Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Ziyaretçi Bilgi Düzeyi 296

Tablo 70: Kırsal Alanları Ziyaret Eden Turistlerin Demografik Özellikleri 305

Tablo 71: Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri 307

Tablo 72: Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Entegre Kırsal Turizme İlişkin Bilgi Düzeyleri 308

Tablo 73: Turistlerin Kırsal Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....311

Tablo 74: Turistlerin Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Yaşına göre Dağılımı 312

Tablo 75: Turistlerin Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Eğitim Düzeyine göre Dağılımı 313

Tablo 76: Turistlerin Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin

Geldiği Yere Göre Dağılımı.....314

Tablo 77: Görüşme Yapılan Katılımcılara İlişkin Bilgiler.....327

Tablo 78: İşletmecilerin Entegre Kırsal Turizmle ilgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama 342

Tablo 79: Tur Operatörlerinin Entegre Kırsal Turizmle ilgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama.....349

Tablo 80: Kamu/Sivil Toplum Kuruluşlarının Entegre Kırsal Turizmle ilgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama.....357

Tablo 81: Yerel Halkın Entegre Kırsal Turizmle İlgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama 366

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çalışma Alanının Lokasyon Haritası 2

Şekil 2: Yakınsayan Paralel Desen Modeli 7

Şekil 3: Kırsal Kalkınmanın Ana Aşamaları 31

Şekil 4: İdeal Cumhuriyet Köyü Planı.....33

Şekil 5: Kırsal Turizm Bileşenleri 52

Şekil 6: Batı Türkiye'nin Başlıca Tektonik Birlikleri 89

Şekil 7: Muğla İli Jeoloji Haritası.....90

Şekil 8: Muğla İli Morfoloji Haritası.....94

Şekil 9: Araştırma Sahasındaki İstasyonların Uzun Yıllık Ortalama Sıcaklıkları...98

Şekil 10: Muğla İli Sıcaklık Haritası 102

Şekil 11: Çalışma Sahasında Yağışın Aylara Göre Ortalama Dağılışı.....105

Şekil 12: Muğla İli Yağış Haritası 106

Şekil 13: Araştırma Sahasındaki İstasyonların Rüzgâr Frekans Gülleri 110

Şekil 14: Muğla İli Bitki Örtüsü Haritası 113

Şekil 15: Muğla İli Toprak Haritası.....119

Şekil 16: Turizm Acenteleri Tarafından Köyceğiz Gölü.....125

Şekil 17: Bafa Gölü Ve Çevresi.....132

Şekil 18: Muğla İli Hidroğrafya Haritası.....134

Şekil 19: Muğla İli Nüfus Yoğunluğu Haritası 145

Şekil 20: Muğla İli Nüfus Dağılış Haritası 147

Şekil 21: Muğla İli 2000 Yılı Nüfus Piramidi 152

Şekil 22: Muğla İli 2020 Yılı Nüfus Piramidi 153

Şekil 23: Yıllara Göre Muğla İli Net Göç Hızı.....155

Şekil 24: 2021 Yılında Muğla İlinde Yaşayanların Nüfusa Kayıtlı Oldukları İller 157

Şekil 25: 2021 Yılında Muğla İline Kayıtlı Nüfusun Yaşadığı İller 158

Şekil 26: İlkçağlarda Güneybatı Anadolu'da Karya Olarak Bilinen Bölge 159

Şekil 27: Muğla İli Yerleşme Haritası 163

Şekil 28: Muğla İli Arazi Kullanım Haritası 173

Şekil 29: Muğla İli İmalat Sanayi Alanları.....183

Şekil 30: Yıllara Göre Milas-Bodrum Havalimanı Yolcu Trafiği.....217

Şekil 31: Yıllara Dalaman Havalimanı Yolcu Trafiği.....218

Şekil 32: Muğla İli Yat Turizmi, Mavi Yolculuk Ve Kruvaziyer Turizm Alanları 219

Şekil 33: Muğla İli Ulaşım Haritası.....220

Şekil 34: Muğla İline Giriş Yapan Yabancı Turist Sayısı Aylık (2014-2019).....221

Şekil 35: Yıllara Göre Muğla İline Ocak-Aralık Döneminde Gelen Ziyaretçi Sayıları 223

Şekil 36: Muğla İlinin En Çok Ziayretçi Aldığı İlk 10 Pazar 224

Şekil 37: Ekolojik Çiftliklerin Muğla İli Genelinde Dağılışı 230

Şekil 38: İrim Ve Kesik.....240

Şekil 39: Karabağlar Yaylası Geleneksel Yayla Evi Ve Avlu Planı 242

Şekil 40: Datça Belediyesi 2021 Yılı Badem Çiçeği Festival Afişi 250

Şekil 41: Datça Badem Çiçeği Festivali Tur Örneklerinden 250

Şekil 42: 2020 Yılı Bodrum Mandalina Hasat Şenliği Afişi 252

Şekil 43: Yeşilüzümlü Dastar Ve Kuzugöbeği Mantar Festivali Afişi 255

Şekil 44: İnternet Üzerinden Satışa Çıkarılmış Milas Bozalan Halısı Örneği 271

Şekil 45: Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi Ortalamaları 297

Şekil 46: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Aktörler Arasında Güçlü İş Birliğine Dayalı Ağların Yeterli Olduğunu Düşünme Oranları 298

Şekil 47: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Kapasitenin Üzerinde Bir Kullanım Olduğunu Düşünme Oranları 299

Şekil 48: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme Oranları 300

Şekil 49: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme Oranları 301

Şekil 50: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Yerel Halkın Etkin Bir Role, Yetkiye Sahip Olduğunu Düşünme Oranları 302

Şekil 51: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme Oranları 303

Şekil 52: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Tamamlayıcılık İlkesinin Karşılandığını Düşünme Oranları 304

Şekil 53: Kırsal Turizm Alanları Ziyaretçilerin Entegre Kırsal Turizm Bileşenlerine İlişkin Bilgi Düzeyi Ortalamaları 309

Şekil 54: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Aktörler Arasında Güçlü İş Birliğine Dayalı Ağların Yeterli Olduğunu Düşünme Oranları 310

Şekil 55: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Kapasitenin Üzerinde Bir Kullanım Olduğunu Düşünme Oranları 315

Şekil 56: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme Oranları 317

Şekil 57: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme Oranları 319

Şekil 58: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Yerel Halkın Etkin Bir Role, Yetkiye Sahip Olduğunu Düşünme Oranları.....321

Şekil 59: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme Oranları 323

Şekil 60: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Tamamlayıcılık İlkesinin Karşılandığını Düşünme Oranları 325

Şekil 61: Talep Fazlalığından Dolayı İnternet Üzerinden Çok Sayıda Firma Tarafından Milas/Bozalan Halılarının Satışı Yapılmaktadır 361

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1: Türkiye'nin en önemli rafting parkurlarından biri olan Dalaman Çayı'nda rafting yapabilmek için bölgeye çok sayıda turist gelmektedir 126

Foto 2: Çine Çayı vadisi 128

Foto 3: Azmak Çayı Üzerinde Turistler İçin Teknelerle Düzenlenen Gezintilerden Bir Görünüm 131

Foto 4: Muğla İl merkezinin 1933 yılına ait görüntüsü.....162

Foto 5: Ali Kışlak Ormanı Çiftliği ve Yerli-Yabancı Gönüllü Katılımcılar 231

Foto 6: Knidia Çiftliği ve Restore Edilen Değirmende Şarap Fermantasyon İşlemi 232

Foto 7: Pastoral Vadi Çiftliği Yemek Pişirme Alanı ve Gönüllü Katılımcıları 233

Foto 8: Olive Farm (Datça) Yöresel Ürün Üretim Merkezi 234

Foto 9: Muğla polyesi içerisinde yer alan Karabağlar yaylasının genel görünümü 237

Foto 10: Keyfoturağı Kahvesi'nden Görüntüler 237

Foto 11: Karabağlar Yaylası İçerisindeki Yolların Üzerinde Yer Alan İrim Ve Kesikler 240

Foto 12: Yerküpe Yaylası Yağlı Güreş Alanı 243

Foto 13: Kavaklıdere Yerküpe Mağarası 243

Foto 14: Seydikemer Girdev Gölü (URL-26). 244

Foto 15: 2019 Yılında Gerçekleştirilen 6. Milas Zeytin Şenliği Açılış Töreni 247

Foto 16: 2020 Yılı Bodrum Mandalina Hasat Şenliği Yöresel Ürünler Satış Alanı 253

Foto 17: Bodrum Mandalina Hasat Şenliği Etkinlikleri 253

Foto 18: Milas Çomakdağ İki Katlı Tek Odalı Ev Örneği 258

Foto 19: Milas Çomakdağ İki Katlı Tek Odalı Ev İç Mekân Örneği 258

Foto 20: Yatağan Katrancı Kırsal Mahallesi Ev Örneği 259

Foto 21: Yatağan Turgut Kırsal Mahallesi Osman Hamdi Bey Evi 261

Foto 22: Belen Kahvesine Çıkan Yol Üzerinde Yerel Halka Ait Yöresel Ürün Satış Alanı 262

Foto 23: Çomakdağ Yöre Kadınları Tarafından Yapılan Bez Bebek Örnekleri 266

Foto 24: Fethiye Yeşil Üzümlü Dastarhanesi.....267

Foto 25: Dastar Yapılırken Kullanılan Dokuma Tezgâhı.....268

Foto 26: Dastar Dokuması Ürün Çeşitleri 269

Foto 27: Kapıkırı Köyü Kadınlarının Üzerlik Otu Tohumundan Yaptıkları El İşi Ürünler 272

Foto 28: Kavaklıdere Bakırcılar Çarşısında Üretimi Yapılan Ürünler.....273

Foto 29: Muğla'nın en fazla film çekilen Bozhöyük Mahalle Meydanı 277

Foto 30: Milas Tuzla Sulak Alanı 282

Foto 31: Bafa Gölü Tabiat Parkı 283

Foto 32: Marmaris Söğüt Kırsal Mahallesi'nde Yer Alan Köy Pansiyonun Manzarası 286

Foto 33: Taşlıca-Serçe Yolunun 1. Kilometresinde Yer Alan Kırkkuyular Günümüzde İçme Suyu Olarak Kullanılan Kuyulardan Bir Örnek.....287

Foto 34: Ula-Akçapınar Kırsal Mahallesi'nde yer alan okaliptüs ağaçlarının tünel şeklinde sıralandığı yolu 290

Foto 35: Ula-Akçapınar Kırsal Mahallesi'nde Yer Alan Akçapınar Azmağı Tur Kayıkları.....291

Foto 36: Araştırma Sahası Kırsal Mahallelerinden İşletme örnekleri 331

Foto 37: Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Mantar Festivali 2020 333

Foto 38: Datça Badem Çiçeği Festivali 2019.....334

Foto 39: Yeşilüzümlü'ye Özgü Dastarların Dokunduğu Bir Tezgah ve Dastar Dokuma Örnekleri 336

Foto 40: Datça Olive Farm'da Üretilen Özgün Ürünler.....336

Foto 41: Entegre Kırsal Turizm Bileşenlerinden Tamamlayıcılık ilkesinin en güzel örneğinin görüldüğü Belen Kahvesi İç ve Dış Mekân Görüntüsü 341

Foto 42: Bafa Gölü Üzerinde Yer Alan Antik Heraklia Kalıntıları 360

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS **:** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

BYKP **:** Beş Yıllık Kalkınma Planı

CBS :Coğrafi Bilgi Sistemleri

DATUR **:** Doğu Anadolu Bölgesi Turizmi Geliştirme Projesi

DMGM **:** Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü

DPT :Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ :Devlet Su İşleri

ILO **:** Uluslararası Çalışma Örgütü

KHGM : Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

KIRDES : Kırsal Altyapı Destekleme Projesi

KÖYDES : Köylerin Alyapısını Destekleme Projesi

LEADER :Kırsal Ekonomi Gelişim Hareket Planı

MTA :Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

TATUTA : Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası

TUİK :Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Çalışma Alanının Genel Coğrafi Özellikleri

Türkiye'nin güneybatı ucunda Ege Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Muğla ili, kuzeyinden Aydın, kuzeydoğusundan Denizli ve Burdur, Doğusundan Antalya, güneyinden Akdeniz ve batısından Ege Denizi ile çevrilidir. Muğla, toplam 1479 km kıyı uzunluğuyla, Türkiye'nin en uzun sahil şeridine sahip ilidir (Şekil 1).

Muğla ili genelinde jeolojik zamanlara ait tüm formasyonlara rastlamak mümkündür. İlin kuzeyinde Milas ve Yatağan çevresinde Paleozoik birimlere, güneyinde Datça yarımadası, Marmaris ve Köyceğiz çevresinde yaşlı ofiyolitlerden oluşan Mezosoik birimlere ve güneydoğusunda özellikle Fethiye çevresinde Mezosoik yaşlı sedimanter birimler olmak üzere üç farklı birime rastlanılmaktadır.

Muğla ilinin kuzey ve kuzeybatı kesiminde 18 599 km^2 yüzölçümüyle çok geniş bir alana yayılan Menteşe yöresi yer almaktadır. Yöre dağlık ve engebeli olup, karstik yer şekillerinin bolca olduğu bir sahadır. Dolayısıyla kısa mesafelerde yükselti, bakı ve eğim şartları sıkça değişmektedir.

Güneybatı Anadolu'da yer alan ve Akdeniz Havzası içerisinde kalan Muğla ve çevresini etkileyen iklim koşullarını belirleyen temel etkenler Akdeniz Havzası'nı etkileyen hava kütleleri ve hava koşullarıyla aynı özellikleri taşımaktadır.

Etkili olan iklim şartlarına bağlı olarak Muğla Akdeniz fitocoğrafya bölgesi içerisinde kalmaktadır. Bitki örtüsünün tahrip edilmediği alanlarda 1000 m yükseltilere kadar kızılçam, daha yükseklerde ise karaçam ormanları yer almaktadır. Kızılçamların tahrip edildiği sahalarda ise maki vejetasyonu görülmektedir.

Şekil 1: Çalışma Alanının Lokasyon Haritası

Araştırma sahası yüzey suları Batı Akdeniz Havzası ve Büyük Menderes Havzası içerisinde yer almaktadır. Batı Akdeniz Havzasının suları Dalaman ve Eşen çaylarıyla Akdeniz'e boşalmaktadır. Bu çaylar aynı zamanda ilin en önemli iki akarsuyudur. İlin önemli gölleri ise turistik açıdan büyük öneme sahip olan Bafa ve Köyceğiz gölleridir.

Muğla il nüfusu, sayım dönemleri arasında istikrarsız bir görünüm sergilese de genel olarak nüfusun artışı yönünde olduğu görülmektedir. İl genelinde toplam nüfus 1927 yılından 2020 yılına kadar düzenli artış göstermiştir. İlçeler bazında belli dönemlerde nüfus artışı azalma gösterse de genel eğilim nüfusun artışı yönündedir. Muğla ili bu yönüyle hem bulunduğu bölge ve hem de Türkiye'nin genel nüfus artışına paralel bir görünüme sahiptir.

Muğla İli, idari olarak 2020 yılı itibariyle Merkez Menteşe İlçesi ile birlikte 13 ilçe (Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklıdere, Köyceğiz, Marmaris, Menteşe, Milas, Ortaca, Seydikemer, Ula ve Yatağan) yönetim biriminden oluşmaktadır. Bu ilçelerden Bodrum, Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Milas ve Muğla Merkez Cumhuriyet öncesi dönemde belediye örgütlü yerleşme statüsüne kavuşurken, Dalaman, Datça, Kavaklıdere, Menteşe, Ortaca, Seydikemer, Ula ve Yatağan ilçeleri ise Cumhuriyet döneminde ilçe statüsüne kavuşmuştur

Muğla ilinin toplam yüzölçümü 12 654 000 dekar (13 000 km^2) olup, bu alanın 2 245 000 dekarını (yüzölçümünün %18) tarım alanları oluşturmaktadır. Mevcut tarım alanlarının ise 178 780 dekarını mera alanları, 161 000 dekarını nadas alanları, 8 293 090 dekarını orman alanları ve 10 409 000 dekarını diğer alanlar oluşturmaktadır. Sulanan alanlar 664 000 dekar olmakla birlikte ekonomik olarak sulanabilen arazilerin %37'sini meydana getirmektedir. Tarım alanlarının %53'ünü meyve, %32'sini tahıl ve diğer bitkisel ürünler, %6'sını sebze, %7'sini nadas ve % 2'sini ise örtü altı alanlar oluşturmaktadır.

Muğla ili maden potansiyeli açısından oldukça zengin olan bir ildir. Çıkarılan madenler arasında mermer, krom ve linyit başta gelmektedir. Özellikle mermer üretimi ve işletmeciliği alanında Türkiye'nin ilk beş ili arasındadır

Türkiye'nin önde gelen turizm merkezlerinden biri olan Muğla ili; bünyesinde barındırdığı doğal, kültürel ve tarihsel değerleri ile ülkemiz turizmi için büyük önem taşımaktadır. Turizme bağlı olarak Muğla ilinin kıyı şeridinde yer alan ilçelerin kalkınmışlık düzeylerinde ciddi artışlar meydana gelmiştir.

Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Amacı

"Coğrafi Perspektiften Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınma Üzerine Etkileri: Muğla İli Örneği" başlığını taşıyan bu doktora tez çalışmasıyla hedeflenen öncelikli amaçlar şunlardır;

- Muğla ili kırsal alanlarının sahip olduğu kırsal turizm potansiyelinin belirlenmesi,
- Kırsal turizm türlerinin sınıflandırılması ve il genelinde dağılımının gösterilmesi,
- Kırsal turizm faaliyetlerinin kırsal kalkınma üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi,
- İl genelinde farklı kırsal alanlarda gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetlerinde yaşanan sorunların ortaya konulması,
- İlde kırsal turizm potansiyeline sahip değerlerin sürdürülebilir kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi ve planlanmasına yönelik önerilerde bulunulmasıdır.

Çalışmanın genel amaçları doğrultusunda cevap aranan bazı sorular ise şu şekilde sıralanabilir;

- Kırsal turizme yönelik yapılan faaliyetlerin araştırma sahasındaki dağılışı ve gelişimi ne yöndedir? Kırsal alan potansiyelleri doğrultusunda geliştirilmesi gereken kırsal turizm türleri hangileridir?
- Araştırma sahasındaki doğal, beşerî ve ekonomik çevre özellikleri ile kırsal turizm etkileşimi hangi düzeydedir? Bu etkileşim süreçleriyle birlikte ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinin kırsal alanların kalkınması (sosyo-ekonomik, kültürel, çevresel) üzerinde etkisi var mıdır?
- Araştırma sahasında kırsal turizmin geliştirilmesi için coğrafi bakış açısıyla yapılması gereken başlıca çalışmalar nelerdir?
- Araştırma sahasında sosyo-ekonomik ve kültürel yapının geliştirilmesi için coğrafi bakış açısıyla alınması gereken tedbirler nelerdir?

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırma Evreni Muğla ili, araştırma örneklem sahası ise Muğla İline bağlı ilçelerden kırsal turizm potansiyeline sahip olan kırsal mahallelerdir. Örneklem sahasını oluşturan kırsal mahalleler; Milas (Kızılağaç, Kapıkırı, Kıyıkışlacık, Bozalan kırsal mahalleleri), Datça (Sındı kırsal mahallesi), Fethiye (Yeşilüzümlü kırsal mahallesi), Seydikemer Saklıkent yolu üzerindeki kırsal mahalleler, Marmaris (Çamlı, Söğüt, Taşlıca kırsal mahalleri), Menteşe (Karabağlar yaylası, Çaybükü kırsal mahallesi), Yatağan (Bozüyük, Turgut ve Katrancı kırsal mahallesi) ve Ula'dan (Akçapınar kırsal mahallesi) oluşmaktadır.

Araştırma evreni içerisinde kalan yerel halk, işletmeciler, kamu/sivil toplum kuruluşu yetkilileri, tur operatörleri ve ziyaretçiler örneklem grubunu oluşturmaktadır. Ziyaretçiler de anket, diğer paydaş gruplarında ise görüşme örneklemi kullanılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Muğla ilinin ve kırsal turizm konularının içinde yer aldığı monografik çalışmalar değerlendirilerek gerekli literatür taraması yapılmıştır. Sonraki süreçte konuyla ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla görüşmeler yapılarak veri setlerine ulaşılmıştır. Elde edilen veriler tablo ve grafik sunumlarına dönüştürülerek açık ve anlaşılır bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Ofis çalışması sürecinde ulaşılan veri setleri sınıflandırılarak gruplandırılmıştır. Araştırma sahasının genel coğrafi özelliklerini haritalamak amacıyla 1/25 000 ve 1/100 000 ölçekli topoğrafya haritaları ile 1/100 000 ölçekli jeoloji haritaları üzerinden Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) uygulamalarından ArcGIS 10.9 programında sayısallaştırılma işlemi yapılarak farklı ara yüzler kullanılarak gerekli haritalar çıkarılmıştır.

Araştırma sahasında kırsal turizm potansiyeline sahip olduğu düşünülen tüm kırsal alanlarda arazi çalışması yapılarak görüntü alınmış, bu alanları ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerle, tur operatörleriyle ve yerel halkla anket ve mülakatlar yapılmıştır.

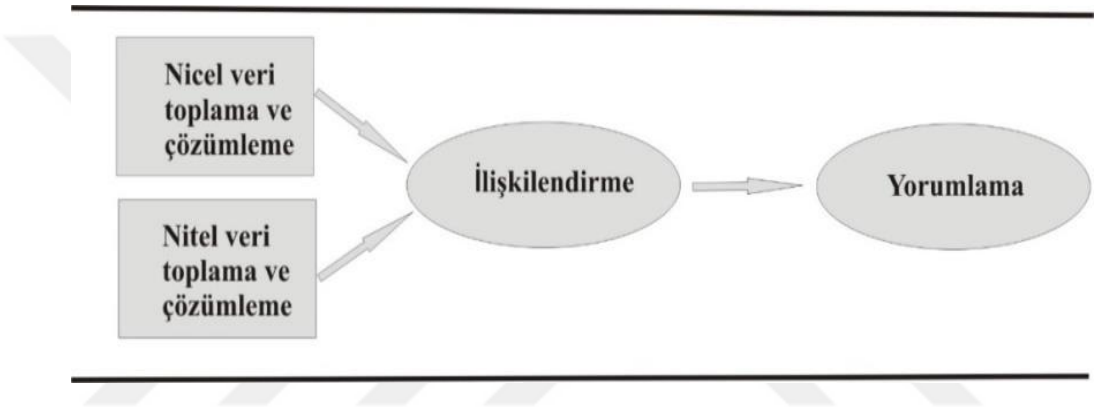
Anket Örneklemi: Bu araştırmada nitel desende *anket* çalışması yapılmış ve elde edilen veriler *betimleme* tekniğine göre açıklanarak değerlendirilmiştir. Yapılan anket çalışmasında *basit rastlantısal örnekleme yöntemi* kullanılmıştır. Anketler sonucunda elde edilen veriler SPSS 16.0 programına girilerek, frekans değerleri ve oransal durumları belirlenmiş, değişkenlerin ortalaması alınmıştır. Sayısal verilerin frekans dağılımları ve yüzdelik oranları tablolar üzerinden okunarak yorumlanmış ve yapılan frekans analiziyle değişkenler sıklığa dayalı olarak önem sırasına göre sınıflandırılmıştır.

Görüşme Örneklemi: Bu araştırmada paydaşlarla yapılan (yerel halk, işletmeciler, kamu/sivil toplum kuruluşu yetkilileri ve tur operatörleri) görüşmelerde *rastlantısal olmayan amaçlı örneklem* türü kullanılmıştır. Bu örneklem türünde araştırma sahasında paydaş gruplar belirlenmiş ve bu gruplarda yer alan kişilerin konuyla ilgili kişilerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Nitel desende yapılan analizde alıntılama, kategorileştirme ve frekans analiz teknikleri kullanılmıştır.

Nitel verilerle alt temalar içerisinde yer alan alıntılamalar arasından birbiriyle bağlantılı olan kodlar birleştirilerek *açık kodlama* yapılmıştır. Açık kodlamayla sabit kodlar ortaya koyulmuş olup bu kodlar olayı açıklayan betimleyici kodlardır. *Aksiyel kodlamayla* da elde edilen sabit kodlar birleştirilerek çekirdek kategoriler oluşturulmuştur. Bu sayede oluşturulan çekirdek kategoriler ile veriler arasında tekrar bağlantı kurulmuş ve ortaya çıkan bir olaydaki nedensel koşullar belirlenmiştir. Son olarak *seçici kodlamada* ise merkezi kategori belirlenerek diğer kategorilerin merkezi kategori ile bağlantılı olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir. Yapılan bu kategorisel analizler sonucunda kırsal alanların gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetleriyle nasıl bir dönüşüm geçirerek yeniden bir yapılanma sürecine girdiği ve kırsal turizmin etkileri ana kategori içinde soyutlama düzeyinde anlaşılmaya çalışılmıştır.

Elde edilen nitel veriler, Microsoft Word'da elektronik metin haline getirilmiş ardından da MAXQDA 12 programında analiz edilerek sayısallaştırılmıştır. Sayısallaştırılan nitel verilerle sözcüklerin sıklık analizi yapılarak, paydaşların kullandığı sözcüklerin sıklık durumu belirlenmiştir. Bu sayede çalışmanın yanlılığını azaltmak, güvenilirliğini ve anlamlılığını arttırmak amaçlanmıştır.

Turizm faaliyetlerinin Entegre Kırsal Turizm *(Integrated Rural Tourism-IRT)* modeli bileşenleri çerçevesinde analiz edildiği bu çalışmada "*Yakınsayan Paralel Desen-YPD"* yöntemi uygulanmıştır. Adı geçen yöntem aşamalı araştırma sürecinde hem nitel hem de nicel verilerin birlikte toplandığı ama ayrı olarak analiz edildiği bir yöntem özelliğinde olduğundan araştırma yönetimi olarak tercih edilmiştir. Belirtilen çalışma deseni uygulanan yöntemlere eşit öncelik vermekle birlikte analiz esnasında bu süreçleri birbirinden ayrı tutmakta, genel yorumlama aşamasında ise mevcut sonuçları birleştirmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: Yakınsayan Paralel Desen Modeli (Creswell ve Plano Clark, 2011).

"Yakınsayan Paralel Desen-YPD" yöntemi kapsamında çalışmanın veri setini araştırma sahasında yapılan anket, görüşme kayıtları ve gözleme dayalı veriler oluşturmaktadır. Elde edilen veriler bir yandan ziyaretçilerin Muğla ilinin kırsal turizm faaliyetlerine ilişkin bilgi düzeylerini ortaya koymaya yardımcı olurken, aynı zamanda işletme sahipleri, tur operatörleri ve kamu/sivil toplum kuruluşları çalışanları ve yerel halkın yürütülen kırsal turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin derinlemesine analiz edilmesine imkân sağlamıştır.

Çalışmanın temel yaklaşım modeli olan Entegre Kırsal Turizm (EKT) esas olarak yerel aktörleri, içinde bulundukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Saxena ve Ilbery, 2007).

Entegre Kırsal Turizm yaklaşımı; ağlar, ölçek, özgünlük, yerellik, yetkilendirme, sürdürülebilirlik ve tamamlayıcılık olmak üzere 7 temel bileşenden oluşmaktadır (Saxena ve Ilbery, 2007; Cawley ve Gillmor, 2008; Cawley, vd. 2007;

Saxena, vd. 2007). Belirtilen bileşenlerin içeriğine ilişkin bilgiler aşağıda kısaca verilmiştir.

- *Ağlar (Networks):* Aktörlerin turizm ile ilgili hedeflere ulaşmak için oluşturduğu dinamik sosyal ilişkileri tanımlamak için kullanılan ağlar, aktörlerin kaynakları aramasını, edinmesini ve paylaşmasını, karşılıklı yarar için ortak eylemlerde bulunmasını, ortak vizyon geliştirmesini, fikirlerini yaymasını ve kaynakları seferber etmesini sağlamaktadır.

- *Ölçek (Scale):* Bir bölgedeki turizmin zaman içindeki değişiminde ve coğrafi olarak dağılımında, bölgenin taşıma kapasitesiyle ilgili bir eşik değerin göz önüne alınmasını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktivitelerinin yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açtığı açık bir gerçektir.

- *Özgünlük (Endogeneity):* Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.

- *Yerellik (Embeddedness):* Bu bileşen, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dâhil olduğuyla ilgilidir.

- *Yetkilendirme (Empowerment):* Bu bileşen, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanması için yetkilendirilmesine işaret etmektedir.

- *Sürdürülebilirlik (Sustainability):* Sürdürülebilir bir kırsal turizm yaklaşımı turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine işaret etmelidir.

- *Tamamlayıcılık (Complementarity):* Entegre kırsal turizm, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kırsal Alan

"Kırsal" kavramı, tarımsal alanda gerçekleştirilen üretimin yerel ekonomi üzerinde hâkim olduğu alanları ya da nüfus yoğunluğu oranlarının çok düşük olduğu alanları ifade eder (Urry, 1999:115). Türk Dil Kurumu ise kırsal alanı "az insanın barındığı, genellikle kır durumunda olan yer" şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2020). Her iki tanımın kırsalla ilgili ortak noktası düşük nüfus miktarına işaret etmeleridir.

"Kırsal alan" kavramı kırsallık olgusunu karakterize eden önemli bir kavramdır. Son yıllarda daha fazla üzerinde durulan ve kabul gören bu kavramda kırsal yerleşmeler tek tek değil bu yerleşmelerin de içerisinde bulunduğu mekân esas alınmakta ve bu alan farklı özelliklerine göre ayrılmaktadır. Farklı özelliklere göre yapılan bu ayırım kırsal alanın herkes tarafından kabul gören bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Çünkü her ülke kendi sosyo-ekonomik kriterlerine göre kırsal alan tanımı yapmaktadır. Kırsal alanlarla ilgili bu tanımlamalar bazen bir arazi parçası (tarımsal deseni, arazi kullanımı, kentlere yakınlığı) olarak bazen de sosyo-kültürel özelliklerine (sosyal temsil, alışkanlıklar, ekonomik faaliyet çeşitliliği, nüfus azalışı ve göç olgusu) göre değerlendirilerek yapılabilmektedir (Bakırcı, 2007).

Genel anlamda kırsal alanlar dünya üzerinde yer alan arazilerin büyük bir kısmını oluşturmakta olup her zaman tarımla ilişkilendirilmiştir. Kırsal alan denildiği zaman köyler ve köy olgusundan çok fazla sıyrılamamış yerleşim alanları akla gelmektedir. Kırsal alanların fiziki, beşerî ve ekonomik bakımdan kendine has karakteristik özellikleri bulunmakta ve bu özellikler kırsal alanları kentsel alanlardan ayırmaktadır. Kırsal alanlar tarım ve hayvancılığı temel ekonomik faaliyet alanı olduğu sahalarıdır. Bu alanlarda tarım ve hayvancılık dışında sanayi, turizm ve el sanatları gibi diğer ekonomik faaliyetlerde gerçekleştirilmekte olup, ekolojik anlamda değerli olan bu alanlar aynı zamanda kentsel yerleşim alanları ile de sürekli etkileşim halindedir (George vd., 2009; Aslan vd., 2016; Ongun ve Gövdere, 2015; Avcıkurt ve Köroğlu, 2011; Uca, 2020).

Kırsal alanlarla ilgili tam, belirleyici ve bir şeffaf tanım olmasa da yapılan tüm tanımlamalarda kullanılan ortak parametre doğa ve insan arasındaki ilişki ve etkileşim olmaktadır. Bu ilişki üretime bağlı bir ilişki olmayıp kültürel özelliklerin ön planda olduğu bir ilişkidir.

Kırsal alanlarla ilgili yapılan tanımlamaların dört ana yaklaşım altında toplandığı görülmektedir (Yavuz, 2020:7). Birinci yaklaşım türünde kırsal alanları tanımlamak üzere Sosyo-mekansal parametreler kullanılmaktadır. Bu parametrelere örnek olarak arazi kullanımı, nüfus yoğunluğu, istihdam türü verilebilir. Ilbery'e göre bu parametreler; yoğun arazi kullanımı, düşük nüfus yoğunluğu, büyük şehir merkezleriyle yetersiz etkileşim, alt yapı eksikliği, göreceli olarak ikincil ve üçüncül sektörlerde istihdam edilen işçi sayısının düşük miktarda olmasıdır. Ilbery ayrıca kırsal alan kavramının belirsiz ve karmaşık bir kavram olmasından dolayı zamanla değişmeler gösterdiğini belirterek mevcut değişim sürecini dört evreye ayırmıştır (Ilbery, 1998:194). Buna göre; kırsallığın özel mekânlar ve fonksiyonlarla eşit kabul edildiği ***birinci evrede***, bilinen en yaygın fonksiyonun arazi kullanım şekli ve düşük nüfus yoğunluğunun olduğunu belirtmiştir. ***İkinci evrede*** ise; birinci evrede üzerinde durulan durağan kavramların, kırsal alanlarda görülen toplum ilgileri arasındaki gerçekleşen güç mücadeleleriyle ortaya çıkan dinamik kavramlarla yer değiştirme evresidir. ***Üçüncü evre;*** kırsallığın bir sosyal düzenleme aracı olarak sosyal ve kültürel değerler dünyasının bir yansıması olarak post modern ülkelerin etrafında odaklanması aşamasıdır. ***Dördünce evre*** de ise kırsallığın halk için sembolik anlamlara gelebilmesi çabalarıyla post-yapısalcı yeniden yapılandırmalar tarafından kullanıldığı evredir.

İkinci yaklaşımında sosyo-kültürel özellikler ön plana çıkmaktadır. Bu özellikler kırsal alanlara özgü olan ve kentsel alandan farklı bir yaşam biçimine vurgu yapmaktadır. Yani bu alanlar, düşük nüfus yoğunluğunun olduğu, tarım üzerine kurulu ekonomik bir yaşama dayalı, hayatın şekillenmesinde doğal koşulların ve geleneksel yapının etkili olduğu, eğitim, sağlık ve haberleşme imkânlarının yetersiz olduğu, şehirli nüfusla bağlantısı olan, şehirli nüfusa dinlenme olanağı sağlayan, toplumun her kesimine yönelik doğal zengin kaynakları bünyesinde bulunduran alanlardır (TKİB, 2003:10).

Üçüncü aşamada kırsallık alanı mekânsal ve sosyolojik özelliklerin spesifik ilişkileri karakterize ettiği alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda kırsal alan veya kırsal topluluklar; ekonomik etkinliklerin çoğunlukla doğal kaynakların değerlendirilmesine bağlı olduğu, daha çok yüz yüze ilişkilerin yaygın olduğu, gelenek ve göreneklerin yaşam kurallarını belirlediği; teknik ve teknolojik gelişmeler ile ekonomik, sosyolojik ve kültürel ilerlemelerin göreli olarak yavaş gerçekleştiği mekanlar olarak değerlendirilmektedir (DPT, 1994:19).

Son aşamada ise kırsal alan tanımlamalarında kırsal alanlar, günlük rutin ilişkilerle ilgili kişisel algıların ve yorumların ön planda olduğu alanlar şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlama öncekiler gibi kırsal alan tanımlamalarına nesnel yaklaşmayıp daha çok insani ve psikolojik değerleri esas almaktadır. Örneğin kent yaşamından sonra kırsala gelen kişiler kırsal alanları güzellik ve doğallık anlamında kentsel yaşamın stresinden kendilerini uzaklaştırdıkları algısına kapılmaktadır (Yavuz, 2020:8).

Kırsal alanlar; iş bölümünün şehirlerdeki kadar gelişmediği, tarıma dayalı ekonomi, geniş aile yapısı ve yüz yüze samimi komşuluk ilişkilerinin yaygın olduğu, bu yönleriyle şehirsel alanlardaki yoğun nüfuslu topluluklardan ayrılan daha az nüfusa sahip toplum birimlerinin yaşadığı alanları ifade eder (Geray, 1975:45). Kırsal alan kavramı hem "şehirsel alanlar dışındaki alanları hem de yerleşmeye sahne olmamış alanları, kırsal yerleşim birimleri şeklinde sıralanan köy altı yerleşmeleri, köyleri ve kent kriterine uymayan o aşamaya gelememiş kasabaları da kapsayan alanlar şeklinde farklı unsurlarda ilave edilerek tanım güçlendirilmeye çalışılmıştır (Günaydın, 2001:4).

Kırsal alan kavramı ile ilgili farklı yaklaşımların sentezi bize bu alanların fiziki bir mekândan çok beşerî ve ekonomik boyutlu bir yapı olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle kırsal alanlar günümüze kadar tarım, hayvancılık, ormancılık gibi ekonomik faaliyetlerin ön planda olduğu alanlar olarak görülürken, yakın zamanda farklı kalkınma modelleri içerisinde kırsal alanlar *"geri kalmışlığın sembolü"* olarak görülebilmekte, buna karşılık gelişmiş ülkelerde kırsal alanlar daha çok *"yararlanma bölgesi"* olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım tarzında geri kalmış veya

gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlar kalkındırılmaya çalışılırken, bu sürecin geniş ölçüde tamamlandığı ülkelerde *"korunması"* ön plana çıkmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 1999:378-379).

OECD, 1988 yılından bu yana kırsal alanlar üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Kırsal alanları "nüfus yoğunluğu" kriterine göre tanımlayan OECD'nin tanımı iki aşamalı bir yaklaşım üzerine kuruludur (Bakırcı, 2007). İlk yaklaşımda, nüfus yoğunluğu km^2 başına 150 kişinin altında ise kırsal olarak tanımlanır. Bu veri temel alınarak daha sonra, bölgeler, üç kategoride sınıflandırılmakta; bir bölgede nüfusun % 50'den fazlasının (km^2 basına 150 kişiden daha az) kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler kırsallığı baskın *(predominantly rural)* bölgeler; bir bölgenin nüfusunun % 15-50 arası kırsal alanlarda yaşıyorsa bu bölgeler önemli ölçüde kırsal *(significantly rural)* bölgeler; bir bölgenin nüfusunun % 15'inden az bir kesimi kırsal alanlarda yaşıyorsa bu bölgeler kentselliği baskın *(predominantly urbanised)* bölgeler olarak sınıflandırılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: OECD'ye Göre Kırsal Alanlar

Kırsallığı Baskın Bölgeler	Önemli Ölçüde Kırsal Bölgeler	Kentselliği Baskın Bölgeler
Yüksek derecede tarıma bağımlılık	Arazi kullanımında tarım esas kullanım	Entansif tarım
Tarımsal verim düşük	Tarımsal verim değişken	Tarımda yüksek verimlilik
Zengin bio-çeşitlilik	Dağınık ve parçalı yerleşim söz konusu	Kentleşme ön planda
Zaman ve mekan olarak uzaklık söz konusu	Tarımsal faaliyetlerden farklı bir faaliyet çeşitliliği vardır	Rekreasyon faaliyetleri ön planda
Yüksek oranda nüfus azalması ve nüfusta yaşlanma	Nüfus durağan/değişken	Trafik akışı yoğunlaşmakta
Arazi kullanımında ormancılık, tarım ve turizm dışı faaliyetlere doğru bir değişim		Nüfus artan/durağan

Kaynak: Rural Development in the EU- Statistical and Economic Information Report (2006)

OECD'nin nüfus yoğunluğu ölçütünü kırsal alanları sınıflandırmada kullanmasının en önemli sebebi "kırsal" kavramını insanları ve mekânı kapsayan bir şekilde ele alması; aynı zamanda, nüfus büyüklüğü ölçütünün aksine nüfus yoğunluğu ölçütünün yerel birimlerin büyüklük farklılıklarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak olarak ifade edilmektedir (OECD Publication, 1994:22-24).

Avrupa Birliği ise kırsal alanları ulusal ekonomilerle entegre olma derecesine göre sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmada üç kırsal alan tanımı yapılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: Avrupa Birliği'ne Göre Kırsal Alanlar

Kırsal Alanlar		Özellikleri
1	**Entegre Kırsal Alanlar**	Büyüyen bir nüfusa sahip olan, istihdamın esas itibariyle sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaştığı, fakat tarımın, arazi kullanımında halen anahtar rol oynadığı, çevre, sosyal ve kültürel miras konusunda potansiyel tehditlerle yüz yüze olan, daha ziyade şehir alanlarına yakın olan bölgelerdir.
2	**Orta Derece Kırsal Alanlar**	Nispeten şehirsel merkezlere uzak, tarım ve sanayi sektörlerinin karışımından oluşan ekonomik bir çeşitliliğe sahip, daha geniş ölçekte tarımsal müdahalelerin görüldüğü alanlardır.
3	**Tam (Uzak-remote) Kırsal Alanlar**	Çok düşük nüfus yoğunluğu, sıklıkla çok düşük gelir ve ağırlıklı olarak tarımda istihdam edilen, yaşlı bir nüfusla karakterize edilen alanlardır. Adı geçen bölgeler genellikle temel hizmetlerin en düşük seviyede sağlanabildiği, dağlar veya ulaşım ağlarının uzaklığı neticesinde topografik özellikler açısından izole olmuş alanlardır.

Kaynak: Europen Commission, 1997:9; Bakırcı, 2007:29.

Avrupa Birliği tarafından yapılan bu sınıflandırmaya göre entegre kırsal alanlarda tarım sektörü önemini korumasına rağmen istihdam yapısı genel itibariyle tarım dışı sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Bu alanlarda nüfus sürekli artmakta olup, büyükşehirlere yakın olmaları ise en önemli belirleyici özelliğidir. Orta dereceli kırsal alanlar ise entegre kırsal alanlardan daha uzak mesafede olan yerleşim birimlerini ima etmektedir. Bu alanlardaki iktisadi yapıda tarım ve tarım dışı sektörleri oransal olarak farklılık göstermektedir. Tam kırsal bölgeler ise iktisadi yapının tamamen tarım sektörüne bağlı olduğu, gelir seviyesi düşük, çevresindeki yerleşim birimlerinden izole

olmuş alanları ifade etmektedir. Yaşlı nüfusun ağırlıkta olduğu bu alanlarda nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür. Bu sebeple de temel hizmetlerde büyük eksiklikler görülmektedir (Turhan, 2006:1; Yavuz, 2020:14).

Belirtilen temel yaklaşımlarla hareket eden Avrupa Birliğine göre kırsal alanlar, hem bu alanlardaki yoğun insan-doğal ortam ilişkileri hem de kendine has toplumsal ve ekonomik yapıları nedeniyle kompleks alanlar şeklinde ele alınmaktadır. Dolayısıyla kırsal alanlar, çoğunlukla tarım ve hayvancılığın ön planda olduğu, ama ilaveten turizm, küçük ve orta ölçekli sanayi ve el sanatları gibi diğer ekonomik faaliyetlerinde önem arz ettiği, ekolojik açıdan değerli ve kentli insanlarla sürekli etkileşimin olduğu mekanlar olarak kabul edilmektedir (Bakırcı, 2007:29).

Avrupa Birliğince kırsal alanların belirlenmesi ile ilgili farklı bir yaklaşım ise Avrupa Bölgesel Kalkınma İşbirliği raporunda ortaya konulmuştur. Avrupa Komisyonu bu raporda kırsal alanlardaki etkin faaliyetlere veya kendine has mekânsal özelliklerde meydana gelen eğilimler bazında tanımlamalar yapmıştır. Bu tanımlamalara göre kırsal alanlar şehirleşmiş bölgelere yakınlığına, turizm amacına, tarımsal faaliyetlere, ulaşım zorluklarına ve yapılan çeşitli faaliyetlere göre sınıflandırılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Avrupa Bölgesel Kalkınma İşbirliği Raporuna Göre Kırsal Alanlar

	Kırsal Alanlar	Özellikleri
1	Yüksek oranda kentleşmiş bölgelere göre	Mesken, rekreasyonel, sanayi taşıma kapasitesi, nüfus artışı, entansif tarım, trafik akışındaki artış
2	Turizm amacıyla kullanımına göre	Kitle turizmi ağırlıklı kıyı ve dağlık alanlar, tarımsal faaliyetlerde azalış yaşanan bölgeler, şehirleşmede gelişmeler yaşanan alanlar, parçalı yerleşimlerin olduğu bölgeler
3	Tarımsal faaliyetlere göre	Baskın tarımsal faaliyetler, Üretimde düşük verimlilik
4	Ulaşım güçlüklerine göre	Dağlık-ormanlık ve ada alanları, yüksek oranda dış göç, İkincil konutlara yönelik iç göç
5	Yapılan çeşitli faaliyetlere göre	Tarımsal faaliyetlerin ağırlıkta olduğu fakat tarım dışı faaliyetlerinde yerleştirilmeye çalışıldığı alanlar

Kaynak: Avrupa Bölgesel Kalkınma İşbirliği Raporu, 1994.

1.1.1. Kırsal Alanlar ve Sürdürülebilirlik

Kırsal alanlar sahip oldukları tüm özelliklerinin yanında genellikle olağanüstü doğal güzellikteki alanlar olmasından dolayı bu alanları korumak gerekir. Kırsal alanlar gerek biyoçeşitlilik açısından gerekse su ve diğer doğal kaynaklar, manzaralar açısından çevresel özelliklerin çoğunun birincil bölgesi durumundadır. Son yıllarda dünyanın pek çok bölgesinde kırsal alanlar büyük dönüşüm sürecindedir. Ülke yöneticilerinin ve nüfusun kırsal alanlara doğru "post-produkdivist" yönelimi kırsal alanları hem rekreayonel alanlar hem de kentsel ihtiyaç ve taleplerin çözümü için alternatif alanlar olarak değerlendirmeyi teşvik etmektedir (Wiscombe, 2017; Tovey, 2009).

Kırsal alanlar gerek ekonomik gerekse sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde sürdürülebilirlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Kırsal alanlar için sürdürülebilirlik öncelikli olarak mevcut yerel halkın temel yaşam şekillerini ifade eden doğal ve beşeri çevre şartları ile yakından ilişkilidir. Kırsal alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi ve kalkındırılabilmesi için öncelikle yapılması gereken iş; yerel halkın yaşam şekline müdahale edilmeden nasıl gelir elde edilebileceği konusu olmalıdır. Diğer bir deyişle kırsal alanlarda gerçek anlamda sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesinin ana sorusu "yerel halkın yaşam şeklini değiştirmeden nasıl gelir elde edilebileceğidir" (Uca, 2020; Demirel, 2018).

Kırsal alanlarda çevre sorunlarına neden olan etkenlerden biri; çevre problemleri ile ilgili toplumsal bilincin ve sürdürülebilirlik konusunda alınan kararlara katılımın yetersiz oluşudur. Bu alanlara yönelik sürdürülebilirlik planlamalarında çevresel sorunlara yol açabilecek tüm olumsuzluklar göz önünde bulundurulmalıdır. Kırsal alanların gelişimini sağlamak isteyen ve hedefleri sürdürülebilir gelişme olan tüm ülkeler geliştirecekleri her türlü politika ve yapacakları planlamalarda çevre faktörünü göz önüne almak zorundadırlar. Belirtilen alanlarda sürdürülebilir kalkınma çevresel etkenleri göz önüne almayı, çevresel korumayı ve istikrarlı gelişimi birlikte düşünmeyi gerektirmektedir. Ancak bu şekilde hem mevcut kaynaklar korunabilir, hem de yeniden yapılanma süreçlerinde kaynakların tamamı çevresel bütünlüğe zarar vermeden kullanılabilir (Gündüz, 2004; Kösebalan, 1996; Uca, 2020).

1.1.2. Kırsal Alanlarda Yeniden Yapılanma Süreci

Kırsal alanlarda gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler; milli gelire olan katkısı, istihdam sağlaması, beslenme ihtiyacını karşılaması ve tarımsal sanayiye dayalı hammadde sağlaması açısından büyük bir öneme sahiptir. Kırsal alanlar küreselleşmenin de etkisiyle son yıllarda önemli bir değişim sürecine girmiştir. Özellikle son elli yılda gelişmiş ülkelerde kırsal alanların görünümünde büyük değişiklikler olmuştur. Bu süreçte (Balcı Akova, 2020:102);

- ✓ Kırsal yerleşim alanlarının sahaları genişlemiş,
- ✓ Yeni yollar yapılmış, enerji hatları daha geniş alanlara yayılmış,
- ✓ Arazi kullanımları yeniden düzenlenmiş,
- ✓ Önemli ölçüde arazi toplulaştırmaları, tarımsal ve endüstriyel amaçlı binalar yapılmış,
- ✓ Teknolojik gelişmelere paralel olarak çevresel kaygılar artmış ve korunan kırsal alanlar hem sayısal hem de alansal olarak artmıştır.

Kırsal alanlardaki yeniden yapılanma süreçlerinin geçmişine baktığımızda 1970'li yıllardan günümüze gelişmiş ülkelerde görülmüş olup, kırsal alanlar sosyo-ekonomik ve siyasi değişimlerden muaf olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki süreçte gelişmiş ülkelerin kırsal sistemleri, ticari tip tarımın büyümesine rağmen belirli bir seviyeye kadar ayırt ediciliğini ve homojen yapısını korumuştur (Roberts ve Hall, 2001).

Kırsal alanlarda yeniden yapılanma süreçlerinin odak noktasında "dengeli kalkınma" olgusu vardır. Bu olguya göre; genellikle alt yapı yatırımlarından (elektrik, su, kanalizasyon, yol vb.), eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalan kırsal alanlara bu yatırımların götürülmesi en önemli konudur (Tolunay ve Akyol, 2006). Ayrıca kırsal alanlarda değişim süreci iki kritere göre ayırt edilebilir. Birincisi; değişimin hızı ve sürekliliğidir. İkincisi ise; değişimin bütünlüğü ve birleştiriciliğidir. İlkinde kırsal alanlar dünyada meydana gelen akımlardan ve yeniliklerden etkilenmekte olup sadece kırsal ekonomiler ve toplumlar değişmeyip aynı zamanda bu değişim sürekli ve hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. İkincisinde ise ileri derecede küreselleşmenin etkisiyle değişen kırsal ve şehirsel alanlar kesişmekte olup kırsal

alanlar küresel, sosyal ve ekonomik süreçlerle birbirine sıkıca bağlıdır (Balcı Akova, 2016). Kırsal alanlar her zaman değişen teknolojiler, ekonomik döngüler, göç dalgaları, siyasi çalkantılar ve çevresel faktörlerle şekillenen değişim alanları olmuştur (Balcı Akova, 2020:105).

1.1.3. Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Kırsal Alan İstatistikleri

Kırsal alanlar dünya genelinde çok geniş alanlar kaplamakla birlikte yoğun nüfus kitlelerini de barındırmaktadır. Belirtilen sahalar, ekonomik faaliyet alanları doğal kaynaklar üzerinden değerlendirilen, büyük oranda örf ve adetlerin egemen olduğu, kendine has sosyo-kültürel özelliklere sahip daha çok doğal ortam şartlarının belirgin olduğu alanlardır (Balcı Akova, 2020).

ILO tarafından farklı değişkenler kullanılarak yapılmış kırsal alan tespitlerinde uluslararası boyutta yapılan kıyaslamalarda iki kriter esas alınmaktadır. Bu kriterler; coğrafi alan ve nüfus kriteridir. Bu iki kritere dayanarak Dünya Bankası tarafından yayınlanan raporda çeşitli ülkelerin kırsal alan ve kırsal nüfus oranlarına ilişkin istatistiksel bilgiler aşağıda verilmiştir. Bu bilgilerde kırsal alanlarla ilgili veriler 10 yıllık periyotlar halinde verilmektedir (Yavuz, 2020:22). Çalışmamızın yapıldığı sırada 2020 yılı istatistikleri yayınlanmadığı için 2010 yılına ait veriler kullanılmıştır.

Dünya Bankası tarafından yapılan ülkelerin gelir sınıflandırmasında gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin kırsal alan ve kırsal nüfus verileri açıklanmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde 1990 yılından itibaren kırsal nüfus azalmaktadır (Yavuz, 2020:26). Kırsal nüfus oranının en fazla düştüğü yerler Doğu Asya ve Pasifik ülkeleridir. Kırsal nüfus oranının en az düştüğü yerler ise Merkezi Avrupa ve Baltık ülkeleridir (Tablo 4).

Dünya Bankası tarafından yayınlanan rapora göre; az gelişmiş ülkeler, ağır borçlu fakir ülkeler ve Sahra altı Afrika ülkelerindeki coğrafi alanların dağılımında kırsal alanların gelişmiş ülkelere göre daha geniş yer kapladığı görülmektedir. Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde ise kırsal alanlar az gelişmiş ülkelere göre nispeten daha az yer kaplamaktadır. Kırsal nüfus oranında ise 1990 yılından 2018 yılana kadar

olan süreçte kırsal alanlar geniş yer kaplasa da kırsal nüfusun aynı paralellikte olmadığı görülmektedir. Örneğin geri kalmış Sahra altı Afrika ülkelerinde %99,1 oranında geniş kırsal alanlarda yaşayan kırsal nüfus oranı %59,8 oranındadır (Tablo 4). Kırsal nüfus oranının dünya genelinde azalma eğiliminde olması geri kalmış ve az gelişmiş ülkelerde şehirlere göç etkili olurken, gelişmiş ülkelerde ise bu durum tarımsal aktivitelerdeki azalmayla açıklanmaktadır.

Tablo 4: Bölgesel Olarak Kırsal Nüfus/Kırsal Alan

Ülke	Kırsal Alan %	Kırsal Nüfus %				
	2010	1960	2000	2010	2016	2020
Arap Dünyası	98,5	68,7	47	43,5	41,9	40,5
Merkezi Avrupa ve Baltık Ülkeleri	92,1	55,4	38,5	37,9	37,8	37,4
Karayip Denizi Küçük Ülkeler	97,6	65	49,7	49,5	49,2	48,4
Doğu Asya-Pasifik Ülkeleri	96,9	83	63,4	52,3	47,3	42,5
Avrupa ve Merkezi Asya	96,2	55	36,1	34,3	33,5	32,6
Avrupa Birliği	86,2	41,3	28,2	25,9	24,9	25
Ağır Borçlu Fakir Ülkeler	99,5	87,6	71,2	67,5	65,3	63
IBRD Ülkeleri	97,2	73,9	56,4	49,9	46,8	43,7
Latin Amerika ve Karayipler	97,5	50,5	24,9	21,7	20,3	18,8
En az gelişmiş Ülkeler	99,5	90,3	74,9	70,5	68	65,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	97,6	65	44,5	40,9	39,4	34,6
Kuzey Amerika	95,0	30	20,9	19,2	18,3	17,4
OECD Üyeleri	94,7	37,8	24,2	20,9	19,9	18,9
Güney Asya	93,4	83,2	72,6	69,1	67,2	65,1
Sahra Altı Afrika Ülkeleri	99,1	85,3	68,6	64	61,4	58,7
Dünya	96,8	66,3	53,3	48,3	46	43,8

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator:

Üst gelir seviyesine ait ülkelerin sınıflandırılmasına göre, kırsal nüfus 1990 yılından günümüze kadar sürekli olarak azalmaktadır. Bu ülkelerin bir kısmında kırsal nüfus oranının azalmasındaki temel faktör kentleşme ve göç hareketleriyle açıklanabilirken, bir kısmında ise sosyal ve ekonomik yapıdaki genişlemelerle izah edilebilmektedir (Yavuz, 2020). Coğrafi alanların dağılımına baktığımızda Kanada,

Yeni Zelanda, Finlandiya ve Birleşik Devletlerde kırsal alan oranı %90'ların üzerindeyken Almanya, İtalya ve Japonya'da %70-80 aralığındadır. Yüzölçümü küçük ülkelerden olan Belçika'da ise kırsal alan oranı %59 olup bu en düşük değerdir (Tablo 5).

Tablo 5: Üst Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan

Ülke	Kırsal Alan %	Kırsal Nüfus %				
	2010	1960	2000	2010	2015	2020
Belçika	59,4	7,5	2,8	2,3	2,1	1,9
Kanada	98,6	30,9	20,5	19	18,7	18,4
Almanya	82,3	28,6	25,0	23	22,8	22,5
Finlandiya	93,5	44,7	17,8	16,2	14,7	14,4
İtalya	75,2	40,6	32,78	31,6	30,4	28,9
Japonya	70,5	36,7	21,3	9,1	8,6	8,2
Yeni Zelenda	96,9	24	13,9	13,8	13,6	13,3
Birleşik Devletler	91,4	30	20,9	19,2	18,3	17,3

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator

Dünya Bankasının ülkelerin üst-orta gelir seviyesine göre yapmış olduğu tasnife göre kırsal nüfus oranındaki azalmanın şiddeti bazı ülkelerde oldukça fazladır. Bu ülkelerden Çin, Arnavutluk ve Malezya gibi ülkelerde kırsal nüfus oranı günümüzde yarı yarıya azalmış durumdadır. (Tablo 6).

Tablo 6: Üst-Orta Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan

Ülke	Kırsal Alan %	Kırsal Nüfus %				
	2010	1960	2000	2010	2015	2020
Türkiye	94,2	68,4	35,2	29,1	26,3	23,8
Arnavutluk	94	69,2	58,2	47,8	42,5	37,8
Arjantin	98	26,3	10,8	9,1	8,5	7,8
Çin	95,8	83,7	64,1	50,7	44,5	38,5
Cezayir	98,7	69,4	40,0	32,4	29,1	26,2
İran	95,7	66,2	35,9	29,3	26,6	24,1
Malezya	95,2	73,4	38	29,0	25,0	22,8
Rusya	98,8	46,2	26,6	26,3	25,9	25,2
Güney Afrika	50	53,3	43,1	37,7	35,1	32,6

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator

Dünyanın alt-orta gelir düzeyine sahip ülkelerinde kırsal nüfus oranı 1990 yılından günümüze kadar olan süreçte genel olarak azalma eğilimindedir. Yalnızca Mısır ve Kırgızistan'da kırsal nüfus oranın arttığı görülmektedir. Coğrafi alanın dağılımına baktığımızda ülkelerin tamamının %95'in üzerinde kırsal alana sahip olduğunu söyleyebiliriz (Tablo 7).

Tablo 7: Alt-Orta Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan

Ülke	Kırsal Alan %	Kırsal Nüfus %				
	2010	1960	2000	2010	2015	2020
Bangladeş	91,7	94,8	76,4	69,5	65,6	61,8
Kamerun	99,2	86	54,4	48,4	45,4	42,4
Mısır	97,5	62,1	57,2	56,9	57,2	57,2
Honduras	96,6	77,2	54,5	48,1	44,8	41,6
Kenya	99,2	92,6	80,1	76,4	74,3	72
Kırgızistan	--	65,8	64,7	64,6	64,2	63,1
Kamboçya	99,3	89,7	81,4	79,7	77,8	75,7
Nijerya	98	84,5	65,1	56,5	52,1	48
Ukrayna	94,5	53,2	32,8	31,4	30,9	30,3
Vietnam	97,6	85,3	75,6	69,5	66,1	62,6

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator

Dünyanın düşük gelire sahip ülkelerine baktığımızda yukarıda bahsettiğimiz diğer gelir gruplarındaki ülkelerde olduğu gibi kırsal nüfus oranının azalma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Bu grup içerisinde sadece Tajikistan'da kırsal nüfus oranının 1990 yılından bu yana artış gösterdiği görülmektedir. Yine düşük gelirli ülkelerde dikkat çeken bir diğer husus bu ülkelerin büyük bir kısmında nüfusun yarıya yakınının kırsal alanlarda yaşamasıdır. Hatta bu oran bazı ülkelerde (Etiyoya ve Nepal) %80'ler seviyesine çıkmaktadır. Coğrafi alanın dağılımına baktığımızda ise tüm ülkelerin toplam alanının %93'ünden fazlası kırsal alandır (Tablo 8).

Tablo 8: Düşük Gelir Grubuna Dahil Bazı Ülkelerde Kırsal Nüfus/Kırsal Alan

Ülke	Kırsal Alan %	Kırsal Nüfus %				
	2010	1960	2000	2010	2015	2020
Kongo	99,6	77,7	64,8	59,9	57,2	54,3
Etyopya	99,5	93,5	85,2	82,6	80,5	78,3
Haiti	97,1	84,4	64,4	52,4	47,5	42,9
Nepal	--	96,5	86,6	83,2	81,4	79,4
Kore	98	72,2	40,5	39,6	38,7	18,5
Suriye	93,5	63,1	48	44,4	47,8	44,5
Tajikistan	--	66,8	73,5	73,48	73,2	72,4

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator

Günümüzde gelişmiş ülkelerde değişen sosyo-ekonomik şartlardan dolayı tarım sektörü önemini yitirmiş, iş gücü azalarak kırsal faaliyet alanların milli hasıla içerisindeki payı oldukça azalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda büyük sorunlar yaşanırken gelişmiş ülkelerin kırsal alanlarında istenilen kalkınma gerçekleştirilmiştir (Balcı Akova, 2020).

1.2. Kırsal Kalkınma

1.2.1. Kalkınma Kavramı ve Kapsamı

Türkçede kalkınma kavramı iyileşme, aşamalı bir şekilde gelişme ile aynı anlamda kullanılmaktadır (www.sözlük.gov.tr). Kalkınma kavramı dinamik bir kavram olduğu için mevcut veya önceki durum ve şartların değişim sürecine girmesini ifade eder. Gelişmişlik kavramı ile kullanılan kalkınma kavramı, bir ülkenin mevcut yapısal niteliklerinde görülen faydalı ve olumlu yönde değişimlerin genel adıdır. Üzerinde çok fazla tanım yapılan terimlerden biri olan kalkınma bir ülkedeki yapısal özelliklerin pozitif anlamda değişimini ifade etmektedir (Oakley ve Garforth, 1985; Geray, 1991; Tolunay ve Akyol, 2006; Uca, 2020).

Kalkınma kavramı özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte gelişme imkânları sınırlı olan az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarına ilişkin bilimsel ve kuramsal çalışmalar yapmasıyla görülmüştür. Bu çalışmaların yapılmasındaki en

önemli etken dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan olaylar ve ekonomik sorunlardır. Söz konusu çalışmalar sonucunda "Kalkınma iktisadı" adı verilen farklı yeni bir disiplin ortaya çıkmıştır. Kalkınma iktisadının öncelikli hedefi az gelişmiş ülkelerin sorunlarına çözüm üretmektir (Pearce, 1989; Boyacıoğlu, 2015).

1970'li yıllara kadar kalkınma ve gelişme kavramları tamamıyla milli gelirle ilişkilendirilmiştir. Aynı yıllarda kalkınmanın temel amacı ekonomik faaliyet alanlarından sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdamı ve buna bağlı olarak üretimi arttırmaktı. 1970'li yıllardan sonraki dönemde ise istihdam ve üretime ek olarak sosyal, çevresel, kültürel ve mekânsal boyutlarıyla ele alınan yeni yaklaşımlarda ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda 1970'li yıllara gelindiğinde kalkınma kavramının kapsamı genişleyerek eşitsizliğin ve yoksulluğun giderilmesini amaç edinen sosyal bir boyut kazanmaya başlamıştır (Akış Roney, 2011; Demirel, 2018; Uca, 2020).

Kalkınma kavramını sadece kişi başına düşen gelirin ve üretimin artması olmayıp sosyo-ekonomik ve kültürel yapının da yenilenerek değiştirilmesi olarak ifade eden Çağlar (1986:103-214) kalkınmayı; insanların içerisinde yer aldığı sosyo-ekonomik yapılanmayı, dahası doğal ortam şartlarını etkileyerek değiştirebilme ve geliştirme yeteneği olarak tanımlamaktadır.

Poostchı'ye göre (1986:2) kalkınma; bir toplumun geleneksel yapıdan farklı bir yapıya geçişte yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinin politik ve sosyo-ekonomik desenidir. Bu süreç bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkan (sosyo-politik bilinç, modern konum, emek, kentleşme, yerel ve bölgesel düzeyde ilerleme) gelişime katılımı ifade etmektedir.

Çeken ise (2008:296); kalkınmayı; az gelişmiş ülkelerde sosyo-ekonomik ve kültürel yapının değiştirilmesi ve geliştirilmesi şeklinde ifade etmiştir. Kalkınma ekonomik açıdan büyümeyi, sosyal açıdan ise gelişimi birlikte gerçekleştirmeyi içermektedir.

UNESCO kalkınma hedeflerini tanımlarken, nesneleri değil insanı kalkındırmak olarak belirtmekte ve kalkınma çabaları sonucu aşağıdaki konularda değişimler yaşanmasının beklenebileceğini ifade etmiştir (Poostchı,1986:2).

- ✓ Kırsal üretimde değişime (hektar başına verim),
- ✓ İstihdam, işsizlik ve alt gizli işsizlik boyutunda değişim,
- ✓ Refah, gelir ve diğer güzelliklerin dağılımında değişim,
- ✓ Sosyo-politik yapıda değişim (kırsal nüfusun, bölgesel ve ulusal seviyede karar alma sürecindeki boyutunu gösteren değişim),
- ✓ Sınıfsal yapılardaki hareketliliğin boyutunu ve derecesini gösteren değişimler,
- ✓ İnanç, değer yargısı, daha geniş bir çevreyi kontrol etmesine karşılık geleneksel değerlerden modern değerlere doğru değişim.

Yapılan tüm tanımlamaları içerisine alacak şekilde kalkınma ile ilgili genel bir tanım yapılacak olursa; bireylerin ve toplumların ekonomik gelirlerini arttırarak refah seviyesini yükseltmek, gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak, sosyo-kültürel yapının düzeltilmesini sağlamak ve konforlu bir yaşam standardına kavuşmak için yapılan planlama ve uygulamalardır (Şahin, 2021).

1.2.2. Kırsal Kalkınma ve Önemi

Kırsal kalkınma olgusu tüm dünyada ilgi duyulan ve kabul gören bir kavramdır. (Bakırcı, 2007). Ancak kırsal kalkınmanın genel kabul görmüş evrensel bir tanımı bulunmamaktadır.

Kırsal kalkınma tanımı ilk olarak Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü tarafından yapılmıştır. Bu tanımın içerisinde kırsallık olgusunun net bir şekilde verilip verilmemesine bakılmaksızın konuyla ilgili genel bir yaklaşım sergilenerek, şu şekilde bir tanım yapılmıştır; *"Küçük toplulukların içinde bulundukları toplumsal, ekonomik ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla ortaya koydukları çabaların, devletin bu konudaki gayretleriyle birleştirilmesi, bu toplulukların ülkenin tümüyle kaynaştırılması ve ülkenin kalkınma çabalarına katkı sağlanması sürecidir"* (II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, 2004; Özkan, 2007).

Doğanay (1993:33) kırsal kalkınmayı kırsal alanlarda yaşayan birey ve toplumların ekonomik olarak gelir düzeylerinin arttırılmasını, sosyo-kültürel

gelişimlerinin sağlanmasını, tarımsal ve tarım dışı faaliyet alanlarının genişletilerek ekonomik yapılarının iyileştirilmesini, kır ve kent arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesini hedeflediğini belirtmiştir. Yine bu yaklaşımın merkezinde planlanan ve gerçekleştirilen tüm iyileştirme ve geliştirme faaliyetlerinin sürdürülebilir bir karakterde olması gerekmektedir.

Dağ (2007:22) kırsal kalkınmanın kırsal alanlar için sürdürülebilir şekilde uygulanabilmesini; *"Kırsal kalkınma etkin bir yapı üzerine oturtulursa kendini idame ettirebilen ve kaynak kullanımında etkinliği sağlayabilen önemli bir ekonomik kalkınma uygulamasıdır"* şeklinde ifade etmektedir.

Moseley (2003: 4) kırsal kalkınmayı üç farklı bakış açısıyla değerlendirmiştir;

1) Kırsal kalkınma; kırsal bölgelerde yaşayan yerel halkın ve bu bölgelerde yer alan mekânların yaşamsallığını; eğitim, sağlık, barınma, liderlik, kırsal kültürel miras, kamusal hizmetler, idari kapasite gibi önemli birçok unsuru içine alan geniş bir kavramdır.
2) Kırsal kalkınma; sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel amaçlara hem geliştirilebilir hem de sürdürülebilir anlamda uyum sağlamaya gayret gösteren çok yönlü ve kapsayıcı bir süreçtir.
3) Kırsal kalkınma; sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel olarak yaşanan değişiklikler sonucu ortaya çıkan gelişim sürecinin sürdürülebilirliği sayesinde uzun dönemli bir refah seviyesi yaratarak bu refah seviyesinin kalıcı olarak devam ettirmeyi hedefleyen bir olgudur.

Bakırcı (2007) kırsal kalkınmayı: kırsal yerleşme ya da kırsal olarak isimlendirilen yerlerdeki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel tün koşulların, çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik kapsamında bu bölgelerde yaşamını sürdüren insanların yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik yapılan plan ve uygulamaların bütünü olarak tanımlamaktadır. Ancak konu kalkınma, alan da kırsal alan olunca, tanımlama ve yaklaşımlarda da yine oldukça fazla ve farklı unsur ve kriter karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz hem kalkınma hem de kırsal alanın (veya yerleşmelerinin) çok bileşenli olması, konunun ortak tanımının yapılmasını zorlaştırmakta, buna gelişmişlik

seviyelerine göre ülkelerin bakış açılarındaki farklılıklar da eklenince bu güçlük daha da artmakta ve karmaşıklaşmaktadır (Bakırcı, 2007).

Chambers'a göre (1998:147) kırsal kalkınma; kırsal bölgelerde yaşayan erkek ve kadın yoksul yerel halkın (çiftçiler, toprağı olmayan köylüler ve kiracı üreticiler) kendi ihtiyaçlarından daha fazlasını kazanmalarına imkân sağlayan bir stratejidir. Bu stratejiye göre geçimlerini sağlamak için kırsal alanlarda çalışan spesifik gruplar içerisinde yer alan en yoksul grubun kırsal kalkınmanın sağladığı faydalardan daha fazla istifade edebilmelerine yardımcı olmayı içermektedir. Chambers, bu şekilde kırsal alanlardaki kırsal kalkınmayı sadece yoksul grubun yaşam konforunu arttırmaya yönelik bir strateji olarak kabul etmektedir.

Diğer yandan kırsal kalkınmayı; doğal ve insan kaynaklarını geliştirme ve verimli hale getirme, altyapı olanakları, kurumsal ve örgütsel açıdan, kırsal alanda ekonomik büyümeyi çeşitlendirecek ve hızlandıracak, iş imkanları sağlayacak ekonomik büyümeye ilave olarak kendine yeter bir duruma getirmek suretiyle kırsal hayat kalitesinin gelişmesini sağlayacak hükümet politika ve programlarını içeren bir süreç olarak değerlendirmek gerektiğinde (Singh, 1986:18) bu olgunun; odaklanılan konuya bağlı olarak yukarıda sayılanlardan herhangi biri anlamına gelebileceği görülmektedir.

Nitekim bu farklı algılama ve anlamlandırmalar beraberinde aşağıda sıralayacağımız bir takım farklı tanımların ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Bunlar içinde kırsal kalkınmayı; (Kırsal Çevre Derneği, 2006:1) *"kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplumların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonrada bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların ekonomik, toplumsal, kültürel kalkınmalarını sağlama uğraşısı olarak gören ve temelde, kır-kent arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir*

tercih olarak kabul eden yaklaşımlar olduğu gibi, yine kırsal kalkınmayı (DPT 2000a:3);

- *Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreç,*
- *Evrensel ölçütler, eşitlik ve denge (adalet) ilkeleri ile geliştirilmiş kırsal yaşam düzeyi,*
- *Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay alması,*
- *Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimi,*
- *Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyi,*
- *Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesi,*
- *Kırsal toplum yaşamının modernizasyonu,*
- *Kent/kır ayrışımının azaltılması,*
- *Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınması gibi*, gibi unsurları içinde barındıran ve olguyu daha geniş bir perspektife taşıyan yaklaşımlar bulunmaktadır.

Dolayısıyla geçmişte kırsal sayılan alanlarda yaşayan nüfusun yaşam seviyesi ve gelirini arttırmaya odaklanan kırsal kalkınma olgusu gün geçtikçe farklı boyutlar kazanmak suretiyle genişleme eğilimine girmiş bulunmaktadır. Bugün kırsal kalkınma, sadece kırsal alanlarda yaşayan yetersiz gelir seviyesine sahip nüfus değil, kırsal alanı bir bütün olarak ele alan (çevre koruma, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, kırsal alanının yaşanırlığını devam ettirmesi, kırsal mirasın korunması) daha kapsamlı bir çevreye oturtulmaktadır (Bakırcı, 2007).

Konuyu bu çerçevede ele alan Türkiye Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi'nde kırsal kalkınma (DPT,2006a); *"kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelen, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeten, yerelde farklılaşan, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü"* olarak ifade edilmektedir.

Bireylerin gelirlerinin sadece tüketim toplumu ortaya çıkarmak için arttırılacağı anlamına gelmediği, tersine eğitim, sağlık, beslenme, çevre ve kültürel ihtiyaçların karşılanarak doğal kaynakların korunduğu sürece bir anlam kazanacağını belirten Gülçubuk (2005:1) kırsal kalkınmayı: *"küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaları devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması süreci"* olarak tanımlamaktadır.

Kırsal kalkınma bölümünü kısaca özetleyecek olursak; kırsal bölgelerin sürdürülebilir şekilde varlığını devam ettirmesinin ve şehirli kesime göre yetersiz sosyo-ekonomik imkanlara sahip olan kırsal toplumun hayat standartlarının yükseltilebilmesi amacıyla yürütülen tüm girişimlere kırsal kalkınma adı verilmektedir. Bu bağlamda kalkınma girişimlerini mekânsal boyutuyla inceleyen ve çoğu kez tarımsal kalkınmayla arasında yakın ilişkiler kurulan kısal kalkınmanın, çok yönlü niteliğinin göz önüne alınması gerektiği dikkate alınarak, kırsal kalkınma (TKİB 2003:10); "*kentsel alanların dışında bulunan dezavantajlı yaşam ve çalışma ortamlarında, mevcut doğal kaynakların istismarına neden olmadan, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmek yoluyla, hayat standartlarının ve gelir düzeylerinin yükseltilmesi refahın arttırılması, bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkındalığının kaldırılması, tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarımsal üretimde kalite ve miktarın arttırılması, her ölçekte işleme sanayinin kurulması (en azından tarımsal üretimin sanayi ve entegre edilmesi), gıda güvenliği, işsizliğin azaltılması, sağlıksız göçün önlenmesinin yanı sıra, tarımsal kalkınmaya ilaveten kırsal alt yapı, tarımsal alt yapı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, örgütlenme, barınma, ulaşım, haberleşme, istihdam, pazarlama, kırsal turizm, yöresel el sanatları vb sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki mevcut yapılarda ihtiyaçların ve önceliklerin belirlenmesi, belirlenen hususlarda yetersizliklerin giderilmesi-iyileştirilmesi için planlanan geliştirici faaliyetlerin tümü"* şeklinde ifade etmek mümkündür.

1.2.3. Kırsal Kalkınmanın Amaçları

Kırsal kalkınmanın en önemli amacı, kırsal alanların sahip oldukları kaynakların en etkin şekilde kullanılarak kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişlik farkının en düşük seviyeye indirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bunun yanında kırsal alanlardaki istihdam imkânlarının arttırılması, kentlere olan göçün azaltılması, kırsal alanlarda yaşayanların yaşam konforunun yükseltilmesi, kırsal alanlardaki altyapı, eğitim, sağlık vb. hizmetlerin iyileştirilmesi ve kalitesinin arttırılması, kırsal alanlarda yapılabilecek turizm faaliyetlerinin geliştirilmesini de amaçlamaktadır (Ongun ve Gövdere, 2015). Kırsal alanların mevcut varlığının devam ettirilmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki farklılıkların en aza indirilmesi, doğal kaynaklardan çevreye duyarlı bir şekilde yararlanılması, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve yerel halkın karar alma sürecine katılımlarının sağlanması kırsal kalkınmada sürdürülebilirliğin anahtarıdır (Kaypak, 2012).

Geri kalmış az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük bir kısmı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun çoğunluğu geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. Yine bu ülkelerde kentlere yapılan göçlerin tamamına yakını kırsal kaynaklıdır. Kırsal kalkınma kırsal alanlardan kentlere yapılan göç hareketlerini durdurmanın en etkili yollarından biridir (Balcı Akova, 2020). Kırsal alanlar genelde el değmemiş bakir alanlardır. Bu alanların henüz keşfedilmemiş ve değerlendirilememiş bitki örtüsü, ekosistemi, sulak alanları, yöresel ürünleri ve yerel el sanatları bulunmaktadır. Hem mevcut doğal kaynakların hem de kırsal kültürel mirasın etkin ve verimli bir şekilde yönetilerek korunması kırsal kalkınma politikalarının içeriğine bağlıdır. Kırsal alanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve ekonomik faaliyet alanlarının çeşitlendirilmesine en büyük katkıyı kalkınma politikaları sağlamaktadır (Akın ve Yıldız, 2005).

Kırsal kalkınmanın özünü; kırsal alanlarda yaşayan birey ve toplumların bir bütün halinde tarım, ekonomi ve sosyal yönlerden kalkınmalarına katkı sağlayacak tüm unsurların harekete geçirilerek bunlardan maksimum seviyede fayda sağlanması esastır. Kırsal kalkınma aracılığıyla (Kiper ve Yılmaz, 2008);

* Doğal yapı onarılırken mevcut kırsal alan potansiyelinin de etkin kullanımıyla tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerinde gelir sağlayan bir yapıyı oluşturmak,

* Mevcut geçim kaynaklarını daha etkin ve verimli hale getirmek

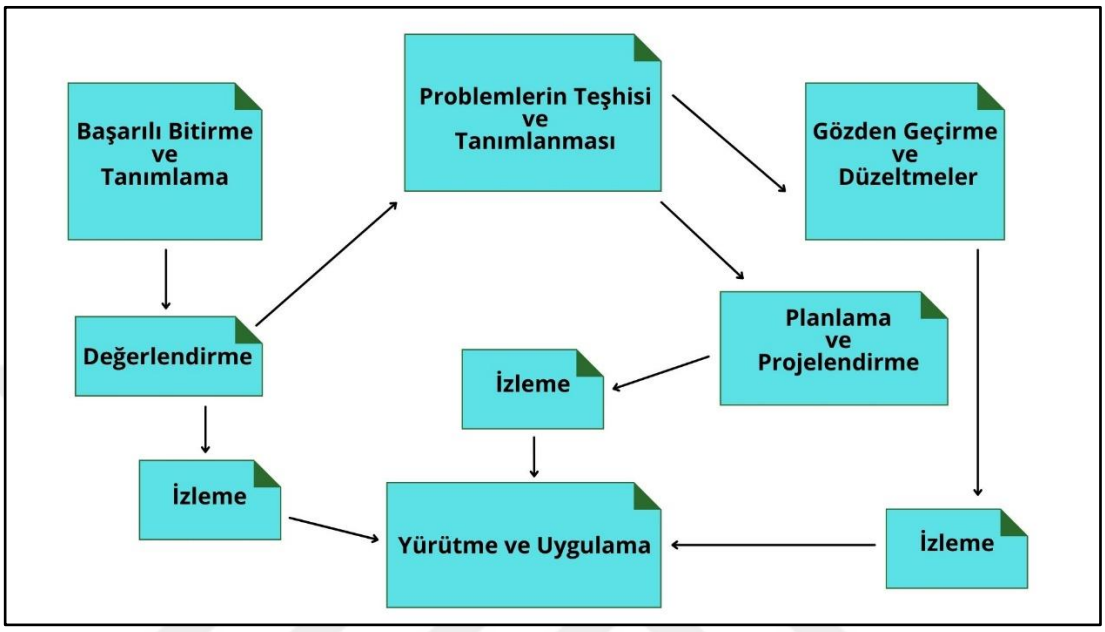
* Kaliteli üretimin arttırılmasıyla birlikte ekonomik seviyenin yükseltilmesi için gerekli altyapı ve eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmek vb. çok yönlü girişimlerde bulunularak kırsal alanlarda yaşam koşullarının en üst seviyeye çıkarılması hedeflenmektedir.

1.2.4. Kırsal Kalkınmanın Aşamaları

Kırsal kalkınma sürecinin ilk aşamasını kırsal alanlardaki sorunların teşhis ve tanımlanması oluşturmaktadır. İkincisi aşamasını mevcut sorunların çözümüne yönelik uygun bir alternatif hareket tarzının seçildiği ve kırsal yapıya müdahale şekline karar verildiği "planlama ve projelendirme" çalışmaları teşkil etmektedir. Tasarlanan plan ve projelerin uygulama sürecine girilmesi ile bir sonraki aşama olan "yürütme" safhasına geçilmektedir. Kırsal kalkınma sürecinin değerlendirilmesine yönelik uygulama süreci içerisinde "izlemeler" yapılarak elde edilen izleme verileri sürecin başarısının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Sürecin son aşaması ise "bitirme ve tamamlama"dır (Şekil 3). Burada elde edilen başarılı sonuçlar hedefler ile karşılaştırılmaktadır. Eğer elde edilen sonuçlar olumsuzsa, olumsuzluğun nedeni araştırılıp sorgulanarak düzeltici önlemler alınmaktadır. Düzeltici önlemler geliştirildikten sonra aynı aşamalar tekrar takip edilerek süreç sonlandırılmaktadır (Tolunay ve Aksoy, 2006). Kırsal kalkınma süreçlerinin her biri farklı özelliklere sahip olmalarına rağmen temel ana aşamalar hemen hemen bu şekilde oluşturularak takip edilmektedir (Uca, 2020).

Kırsal kalkınma sürecine konu olmuş ve ekonomik anlamda fayda sağlayacak tarım dışı kaynakların tespit edilmesi, kırsal alan ekonomilerinin çeşitlendirilmesine yönelik sanayi, turizm gibi sektörleri hedef alan projeler ile kırsal alanların gelişimine yönelik çalışmaların planlanması ve bu sürecin tüm aşamalarında kamu ve özel sektörün desteğinin sağlanması, sürecin her aşamasında yerel paydaşlar ile yönetim arasında sağlıklı yakın ilişkilerin oluşturulması her bir aşamanın eksiksiz

yürütülmesine ve hedeflere daha gerçekçi bir biçimde ulaşılmasına hizmet edecektir (Yenigül, 2017).

Şekil 3: Kırsal Kalkınmanın Ana Aşamaları (**Kaynak:** Tolunay ve Aksoy, 2006:123).

1.2.5. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Projeleri

Türkiye'de tarım sektörü ve buna paralel olarak kırsal kalkınma konusu Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar devam eden süreçte bir devlet politikası olarak üzerinde önemle durulan konuların başında gelmiştir. Kırsal kalkınmaya yönelik yapılan planların ilki 1923-1962 yılları arasında sektörel bazda planların uygulanmaya sokulduğu dönem ile 1963 yılından günümüze kadar olan süreci ifade eden planlı dönem olarak ele alınmaktadır.

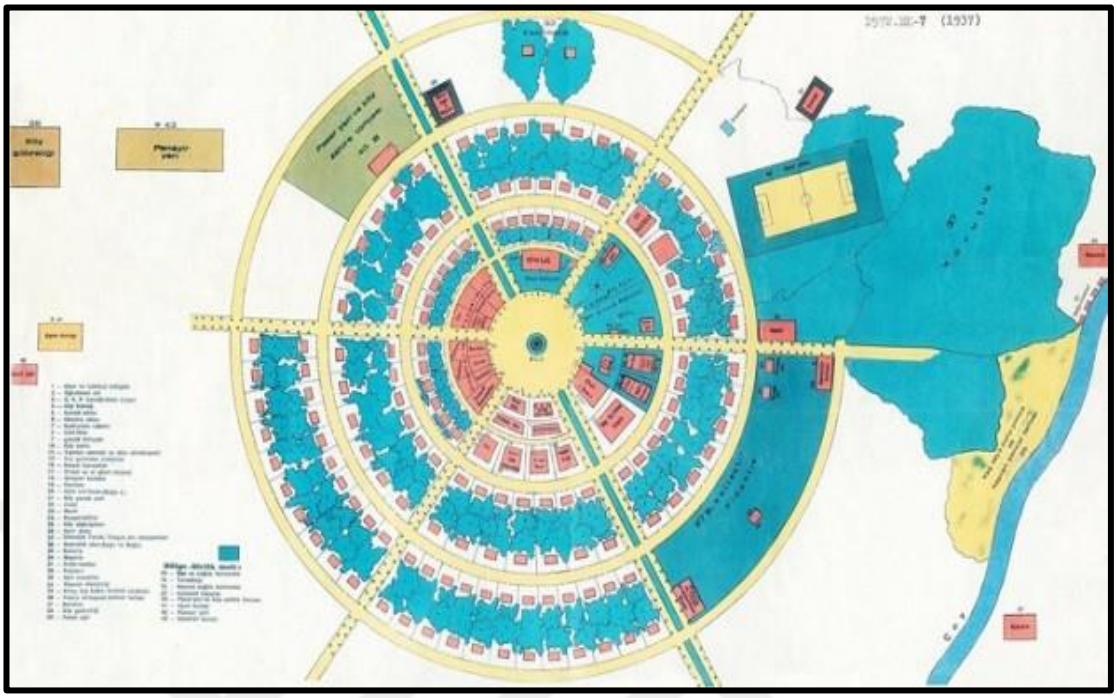
1.2.5.1.Sektörel Kapsamlı Politikalarda Kırsal Kalkınma (1923–1962)

18 Mart 1924 yılında çıkartılan 442 Sayılı Köy Kanunu Cumhuriyet tarihinin kırsal alana yönelik ilk ve en önemli yasal düzenleme olmasının yanı sıra köy yerleşmelerine ilk kez idari bir kimlik kazandıran ve onlara özel mülkiyet hakkı tanıyan kanun olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu kanunla: *"köyün tanımlanması, köy sınırlarının belirlenmesi, köy ortak mallarının tespiti ve işleyişi, köye ait iş ve işlemlerinin düzenlenmesi, köy idare heyetinin belirlenmesi, köy*

güvenliği" gibi köye ait hemen her konu düzenlenmiş, zamanla kısmi değişikliklere uğramış olmakla birlikte günümüze kadar gelmiştir (Bakırcı, 2007). Yine bu kanunla köy ve şehir, alt ve üst nüfus sınırı belirlenerek birbirinden ayrılmıştır. Köy Kanunu'nun 1. maddesine göre; *"Nüfusu 2.000'den düşük yerleşim bölgeleri "köy"; nüfusu 2.000-20.000 arasında olanlar "kasaba"; nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşim yerleri ise "şehir" olarak* tanımlanmıştır. Kanunda köyün tanımı *"nüfusu 2000'den az olan, otlak, baltalık, cami gibi taşınmazları bulunan; toplu veya dağınık yapılarda oturan, sakinlerinin bağ, bahçe veya tarlalar ile uğraştığı; taşınabilen veya taşınamayan mallara sahip olan, kanunla kendisine verilen görevleri yapan tüzel bir kişilik"* olarak ifade edilmiştir. Köy Kanunu köyün kurulması, sınırları, organları, bütçesi, görev ve yetkilerini açıklamaktadır. Bu kanuna göre köyün karar organları; köy muhtarı, köy derneği ve ihtiyar meclisidir. Kanunla yapılacak işlerin bir kısmı zorunlu ve cezaya tabi tutulmuş, bir kısmı ise isteğe bağlı olarak bırakılmıştır (442 Sayılı Köy Kanunu, 1924; Aytaç, 2009).

442 Sayılı Köy Kanunu genel yapısı itibariyle oldukça iyi hazırlanmış olup bu yasanın ruhu köyü kendi bünyesinde adeta minyatür bir devlet gibi örgütlemiş olmasıdır. Bu kanunla 4000 yıllık toprak mülkiyet sisteminin yıkılarak eski katı sistemin yerine özel mülkiyet sisteminin getirilmesi büyük bir reform olmuştur (Tunçdilek, 1986). Halkın %80'e yakınının köylerde yaşadığı o yıllarda köy kanunuyla kırsal kalkınmanın ve köylerde çağdaş yaşam koşullarının sağlanması adına birçok hüküm getirilmiştir. Kanunla birlikte karar alma sürecinde kalkınmanın katılımcılarla sağlanması uygun görülmüş; köye yönelik kararların köy derneği tarafından alınması zorunlu hale getirilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşu ve köy kanununu takiben modern Türk köyünün imarı çalışmaları başlatılmıştır. Bu amaçla hem mevcut köylerin fiziki şartlarının iyileştirilmesi ve ekonomik potansiyellerinin değerlendirilmesi, hem de Lozan antlaşması sonrası mübadele yoluyla gelen çok sayıda nüfusun yerleştirilmesi için yeni köylerin kurulmasına yönelik çalışmalara girişilmiştir (Bakırcı, 2007). Bu dönemde en ideal cumhuriyet köyünün tasvirine yönelik köy planları oluşturularak dönemin mevcut koşullarına göre tüm ihtiyaçların gözetildiği modern planlar hazırlanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: İdeal Cumhuriyet Köyü Planı (**Kaynak:** Afetinan, 1972).

İlk yıllarda köylerin kalkındırılması için Köy Kanunu etkili olmuştur. Ancak zaman içerisinde etkisini yitirmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında köy nüfusunun azalması ve diğer düzenlemelerin etkisi olmuştur. İlerleyen yıllar içerisinde Köy kanununda geçen görevlerin yerine getirilememesi sonucu ortaya çıkan sorunlardan dolayı köyler için yapılacak hizmetler zamanla il özel idarelerine ve il genel yönetimine devredilmiş, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'yla özel idarelerin yetkileri arttırılmıştır (Şahin, 2021). 2004 yılında yasalaşarak 3030 sayılı Kanunu mülga eden 5126 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2008 yılında yasalaşan 5747 sayılı yerel yönetimleri kapsayan torba kanun ve en son 2012 yılında yasalaşan 6360 sayılı Büyükşehir yasası ile çok sayıda köy ve belde belediyesi büyükşehir belediyelerine bağlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak Köy Kanununun etkisi ve önemi azalmış, büyükşehir belediyelerinin yönetimine dair kanunlar ön plana çıkmaya başlamıştır (Şahin, 2021).

1.2.5.2. Kalkınma Planları Çerçevesinde Kırsal Kalkınma Politikaları

Türkiye'de yapılan kalkınma planlarıyla tüm sektörler bütüncül bir yaklaşımla yönlendirilmek suretiyle toplumun refah düzeyini arttırmak ve sosyal adaletin sağlanması amacını gütmüştür. Bunlara ek olarak kamusal hizmetlerin (eğitim, sağlık, ulaşım, sulama ve enerji) sunumunda yapılan yatırımlarla bölgeler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırarak; tarımsal teknolojilere yatırımlar yaparak tarımsal verimliliğin arttırılması hedeflenmektedir (Bakırcı, 2007).

Yapılan kalkınma planlarının tamamında kırsal kalkınmaya yönelik sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan beş yıllık ilk kalkınma planı 1963 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de 2021 yılı itibariyle toplam 11 tane kalkınma planı hazırlanmıştır. Hazırlanan son kalkınma planı 2019 yılında yayımlanmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi (1963–1967): 1963-1967 yılları arasını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (BYKP) 3 Aralık 1962 tarihli Resmî gazetede yayınlanmasıyla birlikte planlı dönem fiilen başlamıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekonomik ve sosyal hedefler açısından Türkiye'de yüksek kalkınma hızını zorunlu hale getiren nedenlerden biri olarak; geçmişte yaşanan hızlı nüfus artışının getirdiği tarım ve tarım dışı sektörlerde yaratılan iş hacminin doğurduğu istihdam arasındaki dengesizlik sonucu tarım dışı alanlarda işsizliğe, bunun baskısıyla ortaya çıkan şehirleşmenin ise, tarım dışı sektörlerde meydana gelen açık işsizliği göstermiştir (Bakırcı, 2007).

Bu dönemde kırsal kalkınma planlarına yönelik olarak kurumsal düzenlemeler yapıldığı görülmüştür. Bunun en açık göstergelerinden biri de 1964 yılında 3349 sayılı kararname ile Köy İşleri Bakanlığı'nın kurulmuş olmasıdır. Bu sayede o tarihe kadar kırsal bölgelere çeşitli bakanlıklar ve alt kuruluşları ile götürülen hizmetler tek bir çatı altında toplanmış ve koordinasyon eksikliği büyük oranda giderilmeye çalışılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilk yıllarında (1963-1965 arası) "Örnek Köy" ya da "Pilot Köy" yaklaşımıyla köylere götürülen hizmetlerde iş birliği ve

eşgüdüm sağlanması ve hizmetlerden mümkün olduğunca çevre köylerinde yararlanması hedeflenmiştir. Bu yaklaşımda merkezde yer alan bir köyde yapılan olumlu çalışmaların çevredeki diğer köyleri de etkileyeceği düşünülerek çalışmaların yaygınlaşacağı, köylerdeki alt yapı sorunlarının giderilerek kalkınmaya uygun bir hale getirildiğinde köylülerin iktisadi ve sosyal yaşamında gelişmeler olacağı düşünülmüştür (Geray, 1974).

1965 yılında "Örnek köy" yaklaşımının ardından Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe sokulmaya çalışılan bir diğer uygulama ise "Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım; sosyal (nüfus yapısı, eğitim, sağlık göç, aile planlaması vb.), ekonomik (tarımsal üretim, tarımsal bilgi, pazarlama, kırsal sanayi, el sanatları ve istihdam sorunları) ve fiziksel planlama (yol, su, elektrik, imar faaliyetleri) olmak üzere üç ana eksenden oluşmuştur. Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma Politikalarıyla benzerlik gösteren bu yaklaşım "Toplum Kalkınması Yaklaşımını" geri plana alması ve onu önemsizleştirmesinden dolayı eleştirilmiştir (Bakırcı, 2007; Geray, 1974).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Bu Plan'da bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının en aza indirgenerek yatırımların dengeli bir şekilde dağılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Yine Plan'da ekonomik faaliyetlerin tam anlamıyla modernleştirilmesi için tarımsal faaliyetlerde geleneksel tarımsal metotlarının yerine teknolojik yeniliklerin kullanılması; Gayri Safi Milli Hasıla içinde sanayi sektörünün payının hızlı bir şekilde arttırılması, istihdam olanaklarının genişletilmesi, tarımsal faaliyet alanlarındaki fazla iş gücünün tarım dışı faaliyetlere yönlendirilmesi, ekonomik faaliyetlerin özellikle sanayi sektörünün geliştirilerek sanayileşme ve buna bağlı olarak gelişen kentleşmenin desteklenmesi zorunlu görülmüştür (DPT, 1967; İkinci BYKP, 1968).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kalkınma genel olarak kırsal kalkınmayla eş tutulmuş; kentsel gelişim kapsama alınmamış, kırsal alanlarla ilgili uygulamalarda yaşanılan teknik sorunlardan dolayı başarı sağlanamamıştır. Birinci kalkınma planında ön planda tutulan toplum kalkınması İkinci Kalkınma Planında

yerini "*Küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programları" ve "köy ve köylü sorunu"* olmak üzere yerini iki farklı başlığa bırakmıştır.

Kırsal yerleşim alanlarında yaşayan yerel halkın kalkındırılması amacıyla kırsal nüfus tarım dışı sektörlere yönlendirilmiş ve bu amacın gerçekleştirilebilmesi için 26 Temmuz 1972 tarih ve 1617 sayılı "Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu" ile 19 Temmuz 1973 tarih ve 14599 sayılı Resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" çıkarılmıştır.

İkinci Kalkınma Planı dönemi genel olarak tarım sektörünün geri plana itilerek sanayinin gelişimine, endüstrileşmeye önem verildiği bir dönem olmuştur (Yalova, 2007). Yine bu dönemde sanayileşmeyle birlikte şehirlerde daha fazla istihdam olanağı sağlanacağı ileri sürülerek şehirleşmeden ekonomiyi itici bir güç ve ilerleme aracı olarak yararlanılacağı belirtilmiştir.

İkinci Kalkınma Planı Döneminde kırsal yerleşim alanlarının kalkındırılmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra sivil insiyatifler de yaşanmıştır. Bunlara kısaca baktığımızda;

* 1970 yılında kırsal yerleşim birimlerinin alt yapı ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olarak "Türkiye Elektrik Kurumu'nun kurulması",

* 1974 yılında Tarım Bakanlığı'nın isim değiştirerek "Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı" adını alması,

* Kırsal alanların kalkındırılması, köylülerin gelirlerinin arttırılması, yaşam standartlarını yükseltmek, kredi ve örgütlenme yoluyla öz güven duygularını geliştirmeyi hedefleyen sivil bir inisiyatif olan "Türkiye Kalkınma Vakfı'nın kurulmasıdır".

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): Bu Plan, 27 Kasım 1972 tarih ve 14374 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Üçüncü Kalkınma Planında kalkınma hedefleri çerçevesinde köylerin ihtiyaçlarının en asgari maliyetle giderilmesi ve köylerin tamamına yaygın bir şekilde hizmetlerin ulaştırılması amacıyla "Merkezi Köyler" modeli gündeme alınmıştır. Bu kapsamda 1972 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Merkezi köy olmaya uygun köylerin

tespiti için bir genelge hazırlanmıştır. Yapılacak olan yatırımların merkez bir köy belirlenerek burada toplanması ve yakın çevre köylerin buradaki hizmetlerden faydalanması öngörülmüştür (Çevik, 2000; Şahin, 2021). Bu şekilde sunulacak hizmetlerin daha dengeli ve daha düşük maliyetle gerçekleştirileceği düşünülmüştür. Merkez köy uygulamasıyla geri kalmış köylerin yaşam şartlarının daha elverişli hale getirilmesi ve mevcut düzenlerinin değiştirilmesi hedeflenmiştir. Merkez köy modeliyle Türkiye'de yaklaşık olarak 7000 merkez köy kurulması planlanmıştır. Bu model sayesinde köylerdeki pasif durumdaki yönetim yapısının dinamik bir yapıya kavuşacağı varsayılmıştır (Şahin, 2021).

Üçüncü Kalkınma Planı Döneminde yapılan kalkınma planlarıyla hedeflenen yatırımlar tam olarak yapılamamış ve dışa olan bağımlılık daha da artmıştır. Bu dönem içerisinde hayata geçirilen yatırımların plansız ve dağınık olması, vadedilen dönem içerisinde bitirilememesi hem üretimi hem de ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde sanayi yatırımlarına öncelik verilmesine ve ekonomide yapısal anlamda değişimler hedeflenmesine rağmen dünya ölçeğinde istenen başarı sağlanamamıştır. Yine bu Plan'ın bölgesel kalkınma planlarını yok sayması ve ulusal kalkınma hızını düşürdüğü gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Yalova, 2007; Bakırcı, 2007; Keleş ve Mengi, 2013; Şahin 2021).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983): Bu Plan, 12 Aralık 1978 tarih ve 16478 mükerrer sayılı resmî gazetede yayınlanarak uygulamaya konulmuştur.

Dördüncü Kalkınma Planı'nda kırsal kalkınmanın iyileştirilmesi ve gelir dağılımındaki dengesizliğin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu Plan'da tarımsal gelişmeyle köylünün kalkınması eşit tutulmuş, köylü tarafından sağlanacak katkıyla tarım toplumundan sanayi toplumuna sağlıklı bir geçiş yapılabileceği varsayılmıştır. Kırsal alandaki gelişmeyi sağlamak ve yaşam seviyesini arttırmak üzere dört temel politika belirlenmiştir. Bunlar (DPT, 1978);

- Etkili bir toprak reformu gerçekleştirmek,
- Demokratik kooperatifleşmeyi sağlamak,
- Köylüye yönelik devlet desteği ve düzenlenmesi,

- Kamu desteğiyle köykentler oluşturarak yeni bir üretim düzeni kurmaktır.

Dördüncü Kalkınma Planı'nda kırsal kalkınmanın sağlanması için en önemli uygulama aracı "köykent modeli yaklaşımı" olmuştur. Bu model kapsamında yukarıda verilen dört temel politikanın kalkınmanın bütünlüğü ilkelerine yönlendirilmesi düşünülmüştür. Bu kapsamda köylünün dağınık haldeki gücünü birleştirdiği, altyapıların yoğun olduğu, köylünün örgütleştiği, tarımda sanayileştiği, yeni istihdam alanları yarattığı, köylülerin benimsediği bir iş birliği çerçevesinde kurulacak olan köykentlerin kırsal kalkınmanın ekonomik boyutunu oluşturması hedeflenmiştir (Bakırcı, 2007). Bu modelin uygulamaya koyulmasıyla birlikte kooperatifleşme, örgütlenme, iş imkânları ve sosyo-ekonomik gelişme ile kalkınmanın sağlanacağı varsayılmıştır (Şahin, 2021).

Dördüncü Kalkınma Planı'nda özellikle geri kalmış, öncelikli kalkınmaya ihtiyaç duyulan bölgelerin değerlendirilmesi önemsenmiştir. Bu Plan, daha önceki planlarla karşılaştırıldığında kapsamı en geniş plan olarak değerlendirilebilir. Ancak hedeflenen planların gerçekleştirilememesinden dolayı olumlu sonuçlar alınamamıştır (Çelik, 2005).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989): Bu Plan, 23 Temmuz 1984 tarih ve 18467 sayılı resmî gazetede yayınlanarak uygulamaya konulmuştur.

Beşinci Kalkınma Planı'nda kırsal yerleşim alanlarına yönelik özel bir düzenleme görülmemiş olup kırsal alanlardaki yaşam şartlarının arttırılması için merkez köylere yönelik kısa bir vurgu yapılmıştır. Bu Plan'da elektrik, içme suyu, eğitim, sağlık ve haberleşme olmak üzere köylere götürülen hizmetlerin köy ve kent arasındaki farklılıkları giderecek şekilde arttırılması planlanmıştır. Plan'da hem sosyo-kültürel hem de fiziksel gelişim vurgulanmıştır. Kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın sosyo-kültürel gelişimine katkı sunmak için Entegre Kalkınma Projelerinin gerçekleştirilmesi, yöresel el sanatlarının teşvik edilmesi, tarım sektörünün gelişimi için teknik ve yasal düzenlemelerin yapılması planlanmıştır. Fiziksel planlamayla ilgili kararlarda arazi kullanımı ile ilgili kararlar alınırken nelere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiş olup bunlar; doğal kaynaklara yönelik envanter çalışmalarının yapılması

gerek işletmelerin ve gerekse toprakların parçalanarak küçülmesini engellemek için miras hukuku alanında yapılan çalışmalardır. Önceki kalkınma planlarında olduğu gibi bu kalkınma planında da örgütlenmenin ve kooperatifleşmenin önemine vurgu yapılmıştır (Doğanay, 1993; DPT, Beşinci BYKP, 1985; Bakırcı, 2007; Şahin, 2021).

Bu dönemde kırsal kalkınmaya yönelik bir yaklaşım olan "Önder Çiftçi Projesi" gerçekleştirilmiştir. Bu Projenin temel amacı şunlardır (TZOB, 2002);

- Tarımsal işletmelerin verimliliğini arttırmak,
- Çiftçi gelirlerinin yükseltilerek önder çiftçileri kendilerine danışmanlık grupları oluşturulması ve tarım sektöründe mesleki bilgi ve görgülerini arttırmak,
- Tarımda teknik, ekonomik ve sosyal gelişimin ön koşulunu hazırlamaktır.

Bu Plan'da dikkat çeken önemli bir yenilik de "Bölge Kalkınma Projeleri" ne verilen önemdir. Bu kapsamda döneminin en önemli tarımsal gelişme yatırımı olan Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) ilk safhasını oluşturan Atatürk Barajı ve Sulamasının kurulması yönünde koordinasyon ünitesinin oluşturulacağı belirtilmiştir (DPT, 1984). GAP'la birlikte bu dönemden sonra Entegre Bölgesel Kalkınma Projeleri gündeme gelerek uygulama alanı bulmuştur.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Bu Plan, 06 Temmuz 1989 tarih ve 2021 mükerrer sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sanayi, ticaret ve hizmet sektörleri ön plana çıkmış, kırsal alanlar ve kırsal kalkınma faaliyetleri geri plana itilmiştir. Bu dönemde kırsal yerleşim alanlarına yönelik en önemli gelişme 1984 yılında 25 747 köy elektriğe, 12 166 köy telefona sahip iken, 1988 yılı sonu itibariyle elektriksiz ve telefonsuz köyün kalmamış olmasıdır (DPT, 1989).

Kırsal yerleşim alanlarının altyapısına yönelik olarak gerçekleşen bu olumlu gelişmeyi kırsal alanların sosyo-ekonomik diğer alanlarında görmek mümkün olmamıştır. Bu dönemde kırsal alanlarla ilgili olarak; ilçe özel idarelerinin kurulacağı, küçük belediyeler ve köy idarelerini güçlendirme çalışmalarının sonuçlandırılacağı,

kırsal alanlara dinamizm kazandırmak için "kırsal alan planlama" yaklaşımıyla tarıma dayalı sanayi yatırımlarının ve hizmetlerin kırsal yerleşim yerlerine yönlendirilmesinin destekleneceği vurgulanmıştır (Bakırcı, 2007).

Bu Plan'da kırsal alanların ekonomik faaliyetleriyle ilgili olarak; kırsal alanlarda iş imkânlarının arttırılması, gelirin çeşitlendirilerek arttırılması amacıyla farklı üretim dallarında çalışmanın teşvik edilmesi, tarım dışı ekonomik faaliyet alanlarının desteklenmesi, kırsal alanlarda yaşayanların üretmiş olduğu ürünlerin değerlendirilmesi ve ek gelirler imkânı sağlanması amacıyla gereken önlemlerin alınacağı belirtilmiştir.

Bu dönem kırsal nüfus oranının düştüğü bir dönem olmuştur. 1980 yılında yapılan nüfus sayımında kırsal nüfus oranı %56 iken, bu oran 1990 nüfus sayımında %41'e düşmüştür. Bu durum tarım sektöründeki istihdam oranlarına da yansımış, 1980 yılında %54 olan tarımsal istihdam 1990 yılında %48'e gerilemiştir. Yine aynı dönemde Tarımın Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı da %16'ya düşmüştür.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Bu Plan, 25 Temmuz 1995 tarih ve 22354 sayılı resmî gazetede yayınlanarak uygulamaya konulmuştur.

Bu Plan'da kırsal kalkınmayla ilgili görüşler "kırsal altyapı" başlığı altında verilmiştir. Altyapı konusunda büyük oranda toprak ve su kaynaklarının kullanımında yaşanan sorunlar ve bu kaynakların kullanımının planlanması ile yönetimi üzerinde durulmuştur. Ayrıca Plan'da *"kırsal kalkınmanın süreklilik ve kalıcılık temellerine kavuşturulamaması, kır-kent arasındaki refah düzeyi farkının giderek açılmasına ve kırsal nüfusun büyük kentlere yığılmasına neden olmaktadır. Kırsal kesimde, çağdaş ihtiyaçlara uygun hizmet ve bilgi akımının kolaylaştırılması, mahalli idarelerin de katkısıyla müteşebbislik ruhunun geliştirilmesi ve kooperatifçiliğin etkinleştirilerek yaygınlaştırılması için rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasına önem verilecektir. Ülkenin her yerindeki insanlarımız için çağdaş yaşam koşulları sağlayan bir kırsal ve kentsel mekân organizasyonunun kurulmasına ve ülke düzeyine dengeli dağıtılmış kamu hizmetleri ile herkesin bu hizmetlerden yararlanmasına çalışılacaktır. Kalkınmada Öncelikli Yörelerin ülkenin diğer bölgeleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel uyumu için yeterli kaynak tahsisine devam edilecektir"* (DPT, 1995: 17-175).

Yedinci planda tarımsal üretime yönelik olarak şunlara yer verilmiştir (DPT, 1995);

- Tarım alanlarının tarım dışı kullanım ve erozyon nedeniyle azalmakta olduğu,
- Arazi mülkiyeti dağılımındaki bozukluğun küçük işletmelerin payını arttırdığı,
- Tarım sektöründe eğitim, araştırma ve yayın hizmetlerinin yetersiz olduğu,
- Destekleme politikaları sonucunda bazı ürünlerin ekim alanlarının genişleyerek üretim fazlalığının oluştuğu,
- Ürünlerin yönlendirilmesi, pazarlanması, fiyat oluşumu ve üreticilere hizmet götürme konusunda üretici düzeyindeki örgütlenmenin yetersiz oluşu ifade edilmiştir.

Bu dönemde, tarımsal alanda yapılan bazı olumlu çalışmalara rağmen hayvancılıkta istenilen seviyeye gelinememiştir. Türkiye'deki hayvan sayısı hayvancılık konusunda gelişmiş ülkelerden fazla olmasına rağmen hayvan başına düşen verim düşük seviyede kalmıştır. Bunun en önemli sebebi bilinçsiz mera kullanımıdır.

Yedinci Plan döneminde kırsal kalkınma konusunda yeni bir kavram da "kırsal sanayi" olmuştur. Kırsal sanayi ile ulaşılmak istenen hedef; hızlı nüfus artışı ve tarım sektöründe yaşanan geçim sıkıntısına bir çözüm sunmak suretiyle kırsal iş gücünü bulunduğu yerde istihdam ederek (DPT, 1994b);

* Büyük şehirlere göçü önlemek,

* Merkez Kentler oluşturarak dağınık yerleşmelere seçenek sunmak,

* Tarımsal alanda faaliyet gösteren verimsiz işletmelerin zamanla tarım dışına kaymalarını teşvik etmek,

* İnsan onur ve emeğini gözeten iş imkânları sağlamak,

* Kırsal alanlarda yaşayan ailelerin birlikteliğini ve mutluluğunu sağlayıcı imkânlar yaratmaktır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): Bu Plan, 05 Temmuz 2000 tarih ve 24100 mükerrer sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu Plan, önceki kalkınma planlarından farklı olarak "kırsal kalkınma" kavramının doğrudan başlık açılarak ele alındığı ilk kalkınma planı olma özelliği taşımaktadır. Plan'da;

* Tarımsal alt yapının toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik olarak yaygınlaştırılması,

* Kırsal alanların alt yapı hizmetlerinin yaygınlaştırılarak etkinliğinin arttırılması hususunda yerel yönetimler, merkezi kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının eşgüdüm içerisinde çalışmalarının gerçekleştirileceği,

* Kırsal alanlarda istihdam olanaklarının arttırılacağı,

* İnsan gücü kaynaklarının geliştirileceği,

* Kırsal nüfusa ek gelir sağlanarak gelirlerinin arttırılması yönünde destekleneceği,

* Kırsal alanda yaşam standartlarının iyileştirilmesi,

* Sivil toplum kuruluşlarının kırsal kalkınma sürecine katılımlarını arttırıcı düzenlemelerin yapılması,

* Kırsal alanlarda yöresel potansiyeli olan el sanatları, turizm, hayvancılık, dokumacılık vb. alanlarda girişimcilerin destekleneceği ifade edilmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kırsal yerleşim alanlarının fiziki yapılarından kaynaklanan sorunlara ilişkin olarak;

* Dağlık alanlarda kurulmuş olan kırsal yerleşmelerin gelişiminin güç olmasından dolayı yerleşim yerleri elverişli koşullara sahip olmayan köyleri kendi sınırları içerisinde uygun bir yere taşımak,

* Parçalanmış köyleri birleştirmek amacıyla alt yapısı hazırlanmış imar planlı çekim merkezlerinin oluşturulması,

* Dağınık yerleşime sahip kırsal alanların düzenlenmesi,

* 2510 sayılı İskân Kanunu'nda değişiklikler yapılarak göçerlerin, göçmenlerin ve yerleri kamulaştırılanların yerleştirilmesinin sağlanması belirtilmiştir.

Bu dönem içerisinde yürürlüğe konulan bir diğer kırsal gelişme ise "Köye Dönüş Projesi"dir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini 1980'li yılların ilk yarısından itibaren etkileyen terör olayları nedeniyle güvenlik güçleri tarafından boşaltılan çok sayıda köy ve mezradan göç eden kırsal nüfusun eski yaşam alanlarına döndürmeyi hedefleyen bu proje mevcut şartlar ve kısıtlamalardan dolayı istenen sonucu vermemiştir (Bakırcı, 2007).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013): Bu Plan'da dikkat çeken en önemli husus ilk defa Avrupa Birliği ile yapılan müzakerelerin etkisiyle yedi yıllık bir planlama yapılmış olmasıdır. Sekizinci Kalkınma Planında olduğu gibi Dokuzuncu Kalkınma Planında da kırsal kalkınmayla ilgili alt başlık açılmıştır. "Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması" alt başlığıyla açılan bölümde 289. Maddeden 294. Maddeye kadar sırasıyla şu konulara değinilmiştir;

"289. Uluslararası yükümlülükler, AB'ye üyelik süreci ve tarımsal yapıda hızlanan dönüşümün kırsal kesimde ortaya çıkardığı uyum sorunlarını çözmek ve kırsal kalkınma proje ve faaliyetlerine çerçeve oluşturmak üzere 2006 yılında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanıp yürürlüğe konmuştur.

290. Kırsal kalkınma politikalarının etkinliğinin artırılması için yürütülen yasal ve kurumsal düzenlemeler kapsamında karar alma süreçlerinde ilgili kuruluşların yer alması öngörülen bir kırsal kalkınma kurumu ile uygulama ve ödeme birimi kurulmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

291. Kırsal kesimin en önemli ekonomik faaliyeti olan tarım sektöründeki nispi verimsizlik sorunlarının azaltılması için; arazi toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması, üretici örgütlenmelerinin güçlendirilmesi, eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi konularının öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir.

292. Kapatılan KHGM'nin iskânla ilgili görevleri Bayındırlık ve İskân Bakanlığına, köylere ilişkin diğer görevleri ise İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyelerine, diğer illerde ise il özel idarelerine devredilmiştir. Buna

paralel olarak, 2005 ve 2006 yıllarında köy altyapılarının iyileştirilmesi amacıyla il özel idareleri ile mahalli idare birliklerine doğrudan kaynak tahsis edilmiş ve Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES) uygulamaya konulmuştur. Ancak, kırsal yerleşim birimlerinin parçalı ve dağınık bir yapıya sahip olmaları, fiziki ve sosyal alt yapı hizmetlerinin etkin ve yaygın bir şekilde sağlanmasını sınırlandırmaktadır.

293. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, geçmişte terör nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalan yurttaşlarımızdan geri dönüş yapmak isteyenler için, ekonomik ve sosyal alt yapının sağlanması çalışmalarına devam edilmektedir."

Kırsal bölgenin sahip olduğu doğal ve beşerî turizm potansiyelinin ekonomiye kazandırılması ve maddi getirisi daha yüksek olan ekonomik sektörün desteklenerek sürdürülebilir gelişmenin sağlanması kırsal kalkınmanın ana amacıdır. Bu bölgelerde uygulanacak ekonomi politikalarında temel sektör olarak tarım politikaları ile birlikte uygulanarak göç ve işsizlik gibi sosyo-ekonomik sorunların azaltılması hedeflenecektir. Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için tarımın önemli sorunları olan kırsal kooperatifleşme, sulama sorunlarının giderilmesi ve etkin rekabet sağlanarak Avrupa Birliği kırsal kalkınma normları çerçevesinde bir politika geliştirilecektir.

Tarım sektörünün etkinleştirilmesi, doğal kaynakların verimli kullanımı, gıda güvenliğinin sağlanabilmesi ve rekabetçi bir tarım sisteminin oluşturulabilmesi ancak tarımsal yapıdaki etkin dönüşümle mümkündür. Bu kapsamda tarımda verim ve gelir artışı, kırsal örgütlenme, doğal kaynakların etkin kullanımı gibi konular öncelikli olacaktır. Böylece kırsal kalkınmayla kırsal alanların en büyük sosyal sorunu olan istihdam ve göçün önüne geçilebilecektir. Bu kapsamda Avrupa Birliği uyum süreci kriterleri çerçevesinde modern ve yüksek kapasiteye sahip tarımsal tesislerin ortaya çıkması da sağlanacaktır.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Bu kalkınma planı döneminde de kırsal kalkınmada kurumsal kimlik oluşturmaya ve tarımsal politikalara yönelik çeşitli sorunların devam ettiğini görmekteyiz. Avrupa Birliği uyum sürecinde tarım kriterleri esas alınarak 2007 yılında ilki hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin (UKKS) bu dönemde ikincisi hazırlanarak kırsal ekonomi politikalarının uygulanabilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS 2007-2013) nin iki amacı vardır. Birisi kırsal alandaki nüfusun gelir düzeyi ile refah seviyesinin arttırılarak kır-kent arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmek, diğeri ise doğal ve beşerî kaynaklara dayalı potansiyelinin değerlendirilerek aynı zamanda özgünlüğünü de bozmadan farklı sektörlerin bileşimiyle kalkınmanın sağlanabilmesidir. Bu belgenin stratejileri ise (UKKS, 2015);

- Ekonomik canlılık ve istihdam artışı,
- İş gücü, örgütlenme ve kalkınma potansiyelinin artırılması,
- Kırsal alanlarda düzenlenen kırsal alt yapı ile refah seviyesinin yükseltilmesi,
- Kırsal alanlardaki doğal çevrenin korunması şeklinde dört temel amaç ekseninde yapılandırılmıştır.

Günümüzdeki adıyla Tarım ve Orman Bakanlığı'nın sorumluluğunda, 2010-2013 yıllarını kapsayan Kırsal Kalkınma Planı; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007–2013) ve Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 674 nolu maddesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yukarıda belirttiğimiz dört stratejik temel hedef esas alınarak hazırlanmış olan bu planla kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilerek devamlılığı hedeflenmiştir.

2014–2020 dönemini kapsayan UKKS-II belgesi; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin ikincisi ise (2014–2020), Tarım ve Orman Bakanlığı'nın koordinesi Kalkınma Bakanlığı'nın desteği, kaldırılmış olan Kırsal Kalkınma Komitesi Kararı, 9. ve 10. Kalkınma Planları, UKKS-1 ve AB uyum yasaları ile Kırsal Kalkınma Planı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Aynı zaman da Avrupa Birliği Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun da destekleri alınmıştır (UKKS, 2015). Böylece kırsal kalkınma politikalarının birçok kurum ve kuruluşun desteği alınarak hazırlanması kurumsal kimlik ve yönetim oluşturma açısından da önemli bir adımdır.

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023): Ülkemizin yeni yönetim sisteminin ilk kalkınma planı olup Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nca hazırlanmış, kırsal kalkınma konusu ise "Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre"

kapsamında değerlendirilmiştir. Kırsal kalkınmada temel hedef, üretim ve istihdamı arttırmak ve sürdürülebilir bir çevre olarak belirlenmiştir. Bunu sağlamak için kırsal bölgelerin refah seviyesinin yükseltilmesi, doğal kaynakların verimli tüketimi ve gelişmişlik farkının azaltılması öncelikli olması düşünülmüştür. KÖYDES, KIRDES, IPARD ve Kalkınma Ajansları ile kırsal alanlardaki altyapının iyileştirilmesi projeleri desteklenmektedir (Batuhan ve Kodaz, 2020: 87). Bu kapsamda hedeflenen gelişmeler şunlardır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; Şahin, 2021):

- Kırsal politikaların veri temelli olması
- Kırsal istatistiklerin yerleşme bazlı (il, ilçe, kır-kent gibi) yayınlanması
- Kırsal mirasın yaşatılması, korunması ve gelecek nesillere aktarımı
- Kırsal sahalarda yoksulluğun önüne geçilmesi
- İstihdam ve üretim bazlı beşerî sermayenin desteklenmesi

Kalkınma planı hedeflendiği gibi sonuçlanırsa, kırsal bölgelerde artan gelire bağlı olarak yükselen refah seviyesi ile azalan göç olgusuyla birlikte kentlerdeki birçok sorunun da sona ereceği öngörülmüştür.

Kırsal kalkınma konusu, hazırlanmış on bir kalkınma planında farklı başlıklarda ve kapsamda yer almıştır. Burada önemli olan amaçlanan hedeflerin kırsala yansıması, Avrupa Birliği uyum süreci aşamalarının sağlanabilmesi ve ülke politikalarının işlerliği bakımından da gereklidir ve önem arz etmektedir; ancak bu planların bazıların da istenilen hedefe ulaşılırken bazılarında ise ulaşılamamıştır. Bu durumun sebeplerine bakacak olursak (Şahin, 2021);

1) Planların uygulama alanlarıyla uyum göstermemesi: Merkezi yönetimin sorumlu karar verici organlarıyla hazırlanan üst ölçekteki planlar kırsal alanlarla uyuşmamıştır. Planlamalar genel yapıya göre yapılmış, küçük ölçekli hedef alanların sorunlarının kendilerine özgü yapıda olması, bu alanların sorunlarına yönelik yaklaşımların benimsenmemesi uygulamaların gerçekleştirilememesine neden olmuştur.

2) Planlardaki Katılımcı Sorunu: Plan hazırlanırken kırsal alanlardaki resmi ya da sivil yetkin karar organlarının katılımı sağlanmadığı için, sorunlara yeteri kadar

hâkim olmayan merkezi kurumlarca belirlenen hedeflere de ulaşılması mümkün olmamıştır.

3) Sorunlara yanlış bakış açısı: Kırsal alanlardaki sorunların bir bütün olduğu göz ardı edilmiştir. Planlarda sadece fiziki problemlere çözüm aranmış, sosyo-ekonomik problemlerin giderilmesine yönelik bir bakış açısı getirilmemiştir. Dolayısıyla sahadaki hizmetler birbirini tamamlayamadığı için yetersiz kalmıştır.

Hazırlanan bölge ve yerel kalkınma planları alanlardaki sorunlarla ilgili mevcut durum analizi yapmaktan öteye gidememiş ve çözüme odaklı olmadığından temenni içerikli planlar olarak kalmıştır. Özet olarak tüm kalkınma planlarına baktığımızda sorunlara yönelik etkin bir politika ortaya konulamamış, yasal bir yapılanma oluşturulamamış ve kurumsal kimlik kazandırılamamıştır. Dolayısıyla hedeflenen başarı gerçekleştirilememiştir.

1.3. Kırsal Turizm

Temel olarak kırsal alanların turizmle ilişkisini inceleyen kırsal turizmde, kırsal alanların sahip olduğu doğal çevre avantajları, yine bu doğal çevre içerisinde yaşayan ve sürekli ilişki içerisinde olan insanoğlunun gerçekleştirmiş olduğu beşerî faaliyetlerin turizmle ilişkisini değerlendirerek gelecekte çok daha iyi işlerin yapılabilmesi için farklı projeler geliştirmek oldukça önemlidir. İnsanların kırsal alanlardan rekreatif olarak verimli şekilde faydalanması ve bu alanlara sürdürülebilir bir yapı kazandırarak tanınmasının sağlaması, ekonomik anlamda büyük sıkıntılar çeken kırsal alanların kalkındırılması bağlamında kırsal turizm büyük öneme sahiptir (Akova, 2016).

Kırsal yerleşmelerle iç içe olan ve doğal kaynaklara dayalı bir turizm çeşidi olan kırsal turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde var olan turizm çeşitlerinin alternatifi ya da tamamlayıcısı olarak günden güne önemi artan bir turizm çeşididir. Turistik arz kaynaklarının yoğun olduğu ülkelerde veya yörelerde kırsal turizmin desteği oldukça büyüktür. Öncelikle turizmin belli aylardaki yoğunluğunun azaltılmasında etkili olmakta ve ülke coğrafyasındaki eşitsiz turizm dağılışını gidermeye katkı sağlamaktadır. Kırsal turizm sürdürülebilir turizm anlayışı ile en fazla

uyum sağlayan turizm türüdür. Bu sebeple kırsal turizmin doğal ve kültürel mirasın korunmasında ve dünyaya tanıtılmasında önemli bir işleve sahiptir (Soykan, 2006; Uçar vd., 2010; Çeken, 2020).

Kırsal alanlar, doğal ve kültürel özellikleriyle, kentlerde yaşayan insanların her geçen gün artan rekreasyonel ihtiyaçlarına geçmişten günümüze sürekli olarak cevap vermeye çalışmaktadır. Kentsel yaşam süren insanları, kırsal alanlara çeken en önemli unsurlar; kırsal alanlarda sürdürülen yaşam şekli, stres yaratabilecek faktörlerin olmaması, aksine insanların bu alanlarda kendilerini daha özgür hissetmelerini sağlayan ortam şartlarının olmasıdır. Bu sebeple kırsal alanlara son yıllarda sadece yılın belli bir döneminde ya da hafta sonları değil, dört mevsim yoğun ziyaretler olmaktadır. Kırsal alanlara yapılan bu yoğun ziyaretler kırsal turizmin doğmasına vesile olmuştur (Soykan, 1999). Kırsal alanlara olan bu yoğun talep kırsal turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Dünya turizm literatüründe yapılan tanımlamalarında kırsal turizmin agro turizm, köy turizmi, çiftlik turizmi, yayla turizmi ve ekoturizm gibi değişik isimlerle ifade edildiği görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni kırsal turizmin kapsamıyla ilgili ortak bir görüşün olmamasıdır (Kurt, 2009:14; Esengün vd., 2001:31).

Kırsal turizm genel görünümünü turizm merkezlerinden oldukça uzak, dağınık ve doğal ortamlara hâkim bölgelerde yer alan, parçalanmış pazar ile karakterize edilen, bu alanlarda gerçekleşecek etkinlikleri ve gezilecek, görülecek yerlerde turistik amaçlı yapılacak faaliyetleri içeren, çok geniş bir yelpazeyi kapsayan çok yönlü bir etkinliktir. Ayrıca insanların doğal çevrede gerek dinlenmek gerekse farklı kültürlerle bir arada zaman geçirmek amacıyla kırsal turizm potansiyeline sahip bir yerleşim birimine gitmesi orada konaklaması ve o yöreye has kırsal etkinlikleri izlemesi ya da o etkinliklere bizzat katılmasıyla gerçekleştirilen bir turizm faaliyetidir (Kaspelholz, Davis ve Paul, 1999; DPT, 2006).

Kırsal turizm doğası gereği yöresellik ve daha küçük ölçekli yöreye özgü faaliyetleri ihtiva etmesinin yanı sıra sürdürülebilir kalkınmanın da lokomotifidir. Çünkü kırsal turizm kırsal yöredeki ekonomik olmayan kaynaklara ekonomik değer katmakta, kırsal yörelerin gelişiminde ve kalkınmasında son derece önemli rol

üstlenmektedir. Bundan dolayı kırsal turizm kavramının çok boyutlu olarak tanımlanmasında fayda vardır (Çeken, 2020).

En kısa tanımıyla kırsal turizm "kırsal alanlarda gerçekleştirilen turizm türüdür". Turizm bağlamında kırsalın taşıdığı anlam; kentsel yerleşim alanlarından uzak, kıyı turizminin dışında kalan, kırsal alanlara has doğal ve kültürel yapının bozulmadan korunduğu ve yapay bir yapının olmadığı otantik yerlerdir (Greffe, 1994).

Dünya Turizm Örgütü kırsal turizmi; *"genel toplumsal eğilimden ve turizm faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği yerlerden uzakta, kırsal çevre ve ev sahibi halk ile anlamlı ve samimi bir şekilde karşılıklı etkileşim içerisine girmek isteyen ziyaretçilerle ilişkili faaliyetler"* (WTO; 2003) olarak tanımlamaktadır.

Avrupa Birliği ise kırsal turizmi; "*kırsal bir alandaki tüm turizm faaliyetleri*" ve *"amacı tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı, küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü"* olarak görmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006; Lesley, 2001).

Lane (1994) kırsal turizmi farklı etkinliklerin yapıldığı bir aktivite şekli olarak tanımlamıştır. Kırsal turizmin sadece tarımsal faaliyetlere dayalı bir turizm şekli olmadığını, eko turizm, tırmanma, macera, yürüyüş, spor, binicilik, sağlık turizmi, avcılık, eğitim gezileri ve bazı alanlarda etnik turizmi kapsadığını ifade etmiştir.

Cawley ve Gillmar (2008) kırsal turizmi; konaklama, yiyecek, içecek ve turistik ürünlerin tedarik edilmesi olduğu kadar kamuya ve özel sektöre ait doğal ve kültürel kaynakların, alt yapı ve hizmet tesislerinin varlığını da içeren çok geniş ve kapsamlı bir kavram olarak tanımlamışlardır.

Ahipaşaoğlu ve Çeltek'e (2006) göre kırsal turizm; Aynı ülke içerisinde ya da farklı ülkelerdeki kent insanının genel olarak boş zaman geçirmek, rekreatif faaliyette bulunmak ve çok az iş amacıyla kırsal alanları kullanımını içerdiğini ifade etmişlerdir. Bu tanım basit olmakla birlikte farklı anlaşılmalara da sebebiyet vermektedir.

Heater'a (2011) göre kırsal turizm; En basit tanımıyla "insanların kırsal alanlara yaptıkları seyahatlerdir". Ancak, yapılan araştırmalar kırsal turizmin bu kadar basit bir faaliyet olmadığını daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kırsal alanlarda kırsal turizm anlamında gerçekleştirilen faaliyetler arasında, festival ve şenlikler, tarımsal ve kültürel etkinlikler, el sanatları ve doğaya dayalı çeşitli etkinlikleri gösteren içerikler yer almaktadır. Ayrıca kırsal turizm, agro (tarım) turizm aktivitelerini, eğitim gezilerini, eko turizm faaliyetlerini, sağlık turizmini de içerisine alan çok yönlü karmaşık yapıda bir etkinliktir.

Küçükaltan ve Ultanır (2012) ise kırsal turizmi; "İnsanların mevcut ikamet alanları dışında bulunan kırsal alanları ziyaret etmeleri, bu alanlarda tarımsal üretim yapan yerel halktan üretmiş oldukları mal ve hizmetleri doğal ortamlarında talep ederek ve kırsal alanda para arttırma çabalarını minimuma indirerek geçici süre konaklamalar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlamaktadırlar.

Kırsal turizm genel görünümünü turizm merkezlerinden oldukça uzak, dağınık ve doğal ortamlara hâkim bölgelerde yer alan, parçalanmış pazar ile karakterize edilen, bu alanlarda gerçekleşecek etkinlikleri ve gezilecek görülecek yerlerde turistik amaçlı yapılacak faaliyetleri içeren, geniş bir yelpazeyi kapsayan çok yönlü bir etkinliktir (Kastenhaolz, Davis ve Paul, 1999).

Douglas vd. (2001) kırsal turizmi; coğrafi ve demografik ürüne ilişkin ve turistik deneyim bağlamında üç farklı şekilde tanımlamışlardır. Coğrafi olarak yaptıkları tanımlamada kırsal turizmi; "yaşanılan şehir dışında genellikle kırsal turizm potansiyelinin olduğu alanlarda personelin turizm hareketliliğinin yaşandığı alandan karşılanan turizm şekli" olarak tanımlanmıştır. Ürüne ilişkin yapılan ikinci tanımlamada kırsal turizm; "kırsal çekiciliğe sahip alanlarda yer alan ya da sunulan doğal ve kültürel güzelliklerle birlikte diğer tüm değerlerin birleşimi olarak tanımlanmıştır. Turizm deneyimine dayalı olarak yapılan üçüncü tanımlamada ise kırsal turizm; "şehirsel yaşam alanı dışındaki kırsal alanlarda piknik yapmak, ekolojik çiftliklerde gönüllü olarak bizzat çalışmak suretiyle kırsal yaşamı deneyimlemek ya da bir koyun kırkılması olayını izleyerek değişik turistik deneyimler kazanmak isteyen turistlerin yaptığı turizm faaliyeti" olarak tanımlanmıştır.

Kırsal turizmle ilgili yapılan tanımlara baktığımızda genel olarak doğa temelli kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetler ile doğal ve kültürel kaynakların faaliyetine dayalı gerçekleşen alternatif bir turizm türüdür.

Verilen tanımlamaların yanı sıra farklı ülkelerde de kırsal turizme yönelik çeşitli tanımlar geliştirilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9: Ülkelere Göre Kırsal Turizm Tanımları

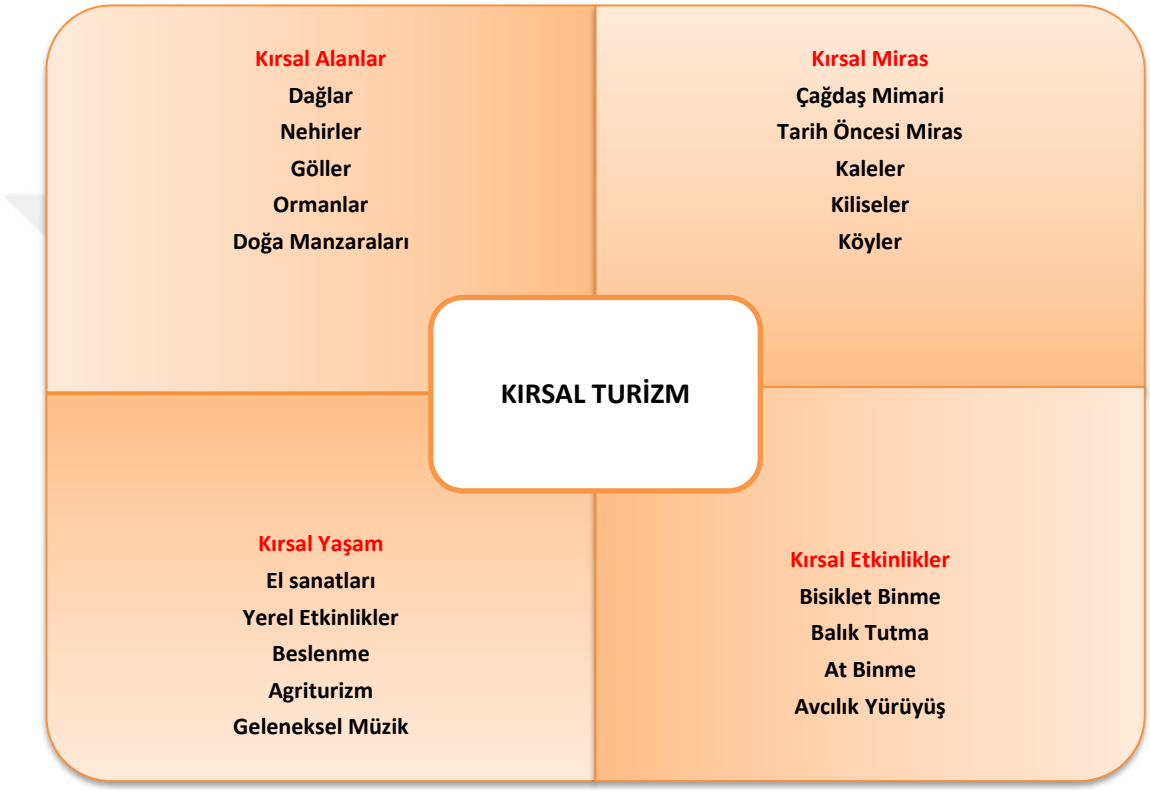
Ülke	Kırsal Turizm Tanımı
Finlandiya	Uzak mekânlarda yer alan kulübelerin ziyaretçilere kiralanması ve kırsal alanlarda yiyecek içecek hizmetlerinin geliştirilmesidir.
Macaristan	Sadece köylerde gerçekleştirilen yöreye özgü konaklamayı, yerel aktiviteleri ve tarımı kapsayan hizmetlerdir.
Hollanda	Özellikle çiftliklerde kamp yapmak ve bisiklete binmek, ata binmek ve yürümek gibi rotası belirlenmiş aktivitelere katılmaktır.
Yunanistan	Geleneksel mobilyalarla döşenmiş odalarda konaklamak ve ev yapımı ürünlerle geleneksel biçimde beslenmektir.
Türkiye	Kırsal alanlarda yöresel yiyecek, el sanatları gibi folklorik değerlerin üretimi ve tanıtımını ön planda tutan bir turizm türüdür.

Kaynak: Gürer, 2003.

Yapılan tanımlamaların tümünde kırsal turizm ile ilgili ya da kırsal turizme benzer şekilde yapılan doğaya dayalı turizm, kültürel turizm ve agro (tarım) turizm kavramlarının tanımlanması bu turizm çeşitlerinin kırsal turizmle olan benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması açısından oldukça önemlidir. Soykan'ın (2002) yapmış olduğu tanımlamada kırsal turizm; "doğal çevre, kırsal yerleşim ve yöresel ekonomik faaliyetlerle bütünleştirilmiş bir turizm şeklidir" ifadesiyle de bu durumu özdeşleştirmektedir.

Kırsal turizm kavramını daha iyi anlayabilmek için kırsal turizm bileşenlerinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu bileşenler kırsal alanlar, kırsal miras, kırsal yaşam ve kırsal etkinliklerden oluşmaktadır (Şekil 5). Bunlar aynı zamanda kırsal turizmin temel arzını da oluşturmaktadır. Bu dört bileşen esas alındığında herhangi bir

kırsal alanda ya da yörede kırsal turizm arzından bahsetmek mümkün olmaktadır. Ancak bu temel bileşenler tamamıyla o kırsal alan ile sınırlıdır. Çünkü kırsal alanların turistik arz değerlerine bakıldığında bu temel bileşenlere bağlı olarak yerel anlamda bazı farklılıkların ortaya çıktığı da görülmektedir. Bunun temel nedeni ise her alanın kendine has birtakım güzelliklerinin ve özelliklerinin olmasıdır (Çeken, 2020).

Şekil 5: Kırsal Turizm Bileşenleri

(Kaynak: World Tourism Organization, Rural Tourism in Europe: Experiences 2002: 95**).**

Kırsal turizm bileşenleri olan kırsal alanlar, kırsal miras, kırsal yaşam ve kırsal etkinlikler, bir bütün olarak turistlerin seyahat etme niyetine ve seçecekleri turizm çeşidine etki etmektedir. Kırsal miras "yapılı çevre ve doğal çevrenin sosyal-kültürel ve ekonomik ilişkiler bağlamına karşılıklı etkileşiminin biçimlendirdiği, yere özgü ya da yerel nitelik gösteren mekânsal karakteristik ve işlevsel kimlik değerlerinin birlikteliği" şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda kırsal miras kavramı; yerel mimari ve sanatsal ürünler, yerleşim deseni, kırsal yaşama ilişkin sosyal ve ekonomik faaliyetler ile somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerine dek uzanan

mekânsal ve işlevsel açıdan özgün kimlik ve bütünlük gösteren değerlerdir (Özcan, 2017; Kaya, 2020).

Kırsal alandaki değerler; kırsal miras kapsamında maddi ve manevi yani soyut ve somut değerler olarak ikiye ayrılabilir. Kırsal miras içinde yer alan maddi kültür değerleri kapsamında; geleneksel mimari yapıları, camii, mescit, köprü, köy konağı, değirmen, ambar, demirci dükkanları, sarnıç, sulama kanalları, yollar, avlu düzenlemeleri, çamaşırhane, mutfak (yemek) kültürü, çocuk oyunları, oyuncaklar, ahşap, metal ve toprak işçiliğine yönelik zanaatlar ve tüm el sanatları sosyal ve sanatsal yapılar kültür öğeleri olarak sıralanabilir. Manevi (soyut) kültür değerleri kapsamında ise; yaşam biçimi, toplum düzeni, bireyler arası ilişkiler, komşuluk hukuku, lezzetler, damak tadı, hayata bakış, hayatı algılama, yaşam felsefesi, düşünce biçimi, aidiyet, hissiyat, insani değerleri benimseme ve yaklaşım, el becerisi ve sözlü kültür öğeleri sıralanabilir. Buna göre yöresel ürünlerin özgünlüğü, özel bir yerde hayat bulması ve belli bir kültürde hayat bulmasıyla, köklenmesiyle ilgilidir (Özçatalbaş, 2020).

Kırsal turizm bileşenlerinden bir diğeri ise kırsal yaşamdır. Kırsal yaşam, kırsal alanda bir önceki kuşaktan alınan değerler, yani kırsal miras, daha fazla korunmaya ve yaşatılmaya çalışılmaktadır. El sanatları, yerel etkinlikler, yerel yiyecekler, tarım turizmi ve geleneksel müzikler kırsal yaşam başlığı altında ele alınmaktadır. Kırsal yaşamda geleneksel değerler, kentsel yaşama göre varlığını daha güçlü şekilde sürdürmektedir. Kırsal yaşamı oluşturan ögelerden el sanatları kırsal yörelerin kendine özgü üretim yapısına bağlıdır. Yöresel ürünlerin özgün yapısı, genellikle tarihsel derinlik, bilgi, beceri, beslenme alışkanlığı ve diğer gelenekleri kapsar. Bu özellikler yöresel ürünleri cazip hale getiren ve satışlarını etkileyen en önemli unsurlardır (Özçatalbaş, 2020; Kaya, 2020).

Kırsal turizm bileşenlerinden olan kırsal etkinlikler, kırsal alanda yapılması planlanan ve kırsal turizm olarak kabul edilebilmesi için kırsal alandaki yeşil dokunun sürdürülebilirlik temelinde korunması gereken bir eylem olarak değerlendirilmektedir (Pamukçu vd., 2015). Kırsal turizm bağlamında gerçekleştirilen kırsal etkinlikleri (Tablo 10) şu şekilde sıralamak mümkündür (Soykan, 1999).

Tablo 10: Kırsal Alanlarda Yapılan Kırsal Etkinlikler

No	Etkinlik	Etkinlik İçeriği
1	Tarıma ve Hayvancılığa Dayalı	Ekolojik çiftliklerde ve köylerde turistlerin izledikleri veya bizzat gönüllü olarak katıldıkları faaliyetlere ilişkin etkinliklerdir.
2	Yerel El Sanatlarına Dayalı	Turistlerin dokumacılık, dikiş-nakış-örgü işleri, seramik, bakır, demir, ağaç ve cam işleri ve benzeri etkinlikleri izlemeleri ve bizzat katılmalarını esas alır.
3	Yakın Çevre Turları	Kırsal alanda konaklama yapılan yerin yakın çevresine düzenlenen yürüyüş, at, bisiklet ya da safari turlarıdır.
4	Spor Etkinlikleri	Avcılık, binicilik, balık tutma, trekking, yüze, bisiklet, kürek, futbol gibi sportif faaliyetleri kapsar.
5	Hobiye Dayalı Etkinlikler	Fotoğraf çekme, resim yapma, kuş gözlemciliği ve sıra dışı spor etkinlikleridir.
6	Animasyon Gösterileri	Yakın çevrede düzenlenen düğün etkinlikleri, halk dansları, geleneksel müzik dinletilerini kapsar.
7	Çeşitli Kurslar	Yerel üretim teknikleri, el sanatları, spor, müzik, yemek ve şifalı doğal bitkilere yönelik düzenlenen kurs etkinlikleridir.
8	Bilimsel Araştırmalar	Mesleki ve kişisel ilgilerine göre turistlerin kırsal alanlarda gerçekleştirdiği bilimsel etkinliklerdir.
9	Özel Günler	Festival, fuar, şenlik, özel kutlama günleri, panayır, eğlence, konser ve yarışma gibi etkinliklerdir. Bu etkinlikler hedef kitleye göre değişmekle birlikte çocuklar veya yaşlılara yönelik de olabilir.

Kaynak: Soykan, 1999; Kaya, 2020.

1.3.1. Kırsal Turizmin Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi

Turizm faaliyetlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında ilk dönemlerde toplumun belli bir kesimine hitap ederken, sonraki süreçte küreselleşmenin etkisiyle kentlerde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğunun gelir seviyelerinin artması, çalışma şartlarının iyileşmesi, sosyal güvenlik ağının genişlemesi, iletişim ve haberleşme imkânlarının artması sonucu geniş kitleleri etkileyen uluslararası bir niteliğe kavuşmuştur. Son yıllarda turistler deniz, güneş ve kum üzerine odaklı kıyı

turizminden ziyade alternatif turizm türlerine yönelmeye başlamıştır. Alternatif turizm türlerinden biri de kırsal alanlarda gerçekleştirilen kırsal turizmdir. Kırsal alanlarda turizme yönelik faaliyetlerin başlama sürecini Sanayi devrimine kadar götürmek mümkündür. Kırsal turizm, sanayi devriminin ardından 19. Yüzyılda ilk kez İngiltere'de doğaya dönüşüm hareketiyle başlayarak Avrupa'nın diğer sanayileşmiş ülkelerinde de yayılmaya başlamıştır. Kırsal alanlara yönelik bu hareketin yayılmasında özellikle kentsel yaşamdaki insanların sosyo-ekonomik açıdan durumlarının iyileşmesi, kentlerdeki gürültü, hava kirliliği ve stresli iş ortamından uzaklaşmak istemeleri etkili olmuştur. Bunun bir sonucu olarak kırsal alanlarda dinlenmeye yönelik bir ilgi alanı doğmuştur (Perales, 2002; Akova, 2016; Halbay ve Taylor, 2006).

Almanya'da 1873-1914 yılları arasında görülen ve özellikle orta gelir düzeyindeki insanların genellikle ülkenin dağlık bölgelerindeki çiftliklerde ucuz konaklamalar yaparak gerçekleştirdikleri kırsal alan tatilleri, kırsal turizmin ilk örnekleridir. İngiltere'de 1960'lı yıllardan başlayarak 1970'li yıllarda da artarak devam eden insanların hayat standartlarındaki yükselme, sahip olunan motorlu araç sayısının artması, orta ve üst gelir düzeyindeki ziyaretçi kitlesinin kırsal alanlara yönelmesinde ve kırsal turizmin gelişmesinde oldukça etkili olmuştur. Yine Avrupa'da Alpler'de 19. yüzyılın ortalarında Alp kulüplerinin kurulmasıyla birlikte kırsal turizm alanında benzer gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Middleton, 1982; Opperman, 1996; Page ve Getz, 1997; Eruera, 2008).

1.3.1.1. Dünyada Kırsal Turizmin Gelişimi

İnsanlar 19. Yüzyılın ikinci yarısından önce bile kırsal bölgelerde tatil yapmalarına rağmen, bu aktivite sadece küçük bir azınlık olan toprak sahiplerinin yapabildiği avlanma, ata binme gibi faaliyetlerdi. Kırsal turizmde arzın yükselmesinin üç tane ana sebebi bulunmakta olup bu sebepler; teknolojik gelişme, artan gelir seviyesi ve artan boş vakittir. 19. Yüzyıl boyunca Avrupa'da yeni tren yollarının inşaası gibi teknolojik gelişmeler bütün turizm endüstrisinin gelişmesini sağlamıştır. Asansör ve teleferik gibi daha ileri teknolojik gelişmeler birçok bölgeyi popüler kırsal turizm destinasyonu haline getirmiştir. Her yıl yarım milyondan fazla ziyaretçinin

gezdiği İsviçre'deki Bernese Oberland bunun en güzel örneğidir (Tcherchik, Fleischer ve Finkelshtain, 2006; Tüzünkan, 2020).

Kırsal turizmin asıl gelişimi 20. yüzyılda olmuştur. Avrupa'daki karayolu ağının gelişmesiyle birlikte özel araç sahiplerinin sayısındaki artışa gelir seviyesindeki artış ve boş zamanın artışı da eklenince özellikle 1945 yılından sonraki süreçte kırsal turizmin gelişmesine imkân sağlamıştır. Son yıllarda alternatif turizm türlerinin artmasına rağmen kırsal turizme olan talep hiç azalmamış sürekliliğini korumuştur. Özellikle Kuzey Avrupa'da yılın on iki ayı hizmet veren popüler kırsal tatil köyleri yoğun talep görmektedir. Ayrıca haberleşme, iletişim ve ulaşım ağlarındaki gelişmeler, siyasi ve ekonomik sıkıntıların ortadan kalkmış olması kırsal turizme talepte bulunan insan sayısını daha da arttırmıştır (Tchetcik, Fleischer ve Finkelshtain, 2006).

Son yıllarda Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal faaliyetler açısından düşüş yaşanan kırsal bölgelerde turizmin potansiyel bir gelir kaynağı olacağı düşünülmüştür. Buna bağlı olarak Avrupa Birliği Yapısal Fonları kırsal turizme yönelik aktiviteleri çeşitli projelerle desteklemektedir. AB Yapısal Fonları 1994-1999 yılları arasındaki beş yıllık süreçte 7,3 milyar Euro değerinde fon kırsal turizm ile ilgili alanlara aktarılmıştır. AB'de kırsal turizme destek veren en ilginç kırsal gelişim planlarından biri "*Kırsal Ekonomi Gelişim Hareket Planı*" olarak adlandırılan LEADER (Links Between Actions for Development of the Rural Economy) programıdır. Bu program (LEADER 1) ilk olarak kırsal bölgelerin reklamını yapmak amacıyla yoğun yerel destek alarak 1990 yılında kurulmuştur. Sonraki yıllarda bu program LEADER 2 ile devam etmiştir. Bu iki programın temel amacı; kırsal bölgelerin gelişimine entegre bir yaklaşım tarzıyla bu alanların tanıtımını ve pazarlamasını yapmaktır. LEADER 1 ve LEADER 2 programları kamu ve özel sektörden destek gören, finanse edilen yerel yetki mercileri tarafından kurulmuştur. Bu iki programın küresel getirileri arasında; turistlerin ihtiyaçlarına yönelik alt yapı yatırımlarına, kırsal bölge ve kırsal yapıların gelişimine kaynak sağlamak, kırsal turizm sezonunu genişletmek için pazar araştırmalarına ve faaliyetlerine destek olmaktır. Avrupa'da kırsal turizmde mesafe almış çok sayıda ülke (İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Hollanda, İspanya, Portekiz, İsviçre, Belçika ve İskandinav ülkeleri) bulunmaktadır. Bu

ülkelerde kırsal turizm sadece iç turizme değil dış turizme de hizmet verir seviyeye gelmiştir (Tchetcik, Fleischer ve Finkelshtain, 2006; Skuras, Petrou ve Clark, 2006; Soykan, 2006; Akova, 2016; Roberts ve Hill, 2001; Tüzünkan, 2020).

1.3.1.2. Türkiye'de Kırsal Turizmin Gelişimi

Türkiye'nin kırsal nüfus yoğunluğu her geçen yıl azalmaktadır. 2020 yılı nüfus verilerine göre Türkiye nüfusunun %93'ü şehirlerde %7'si ise kırsal yerleşimlerde yaşamaktadır. Türkiye'de kırsal nüfus oranı istatiksel olarak düşüyor görünse de günümüzde kırsal bölgelerde yaşayan insanların %65'i tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Kırsal alanlara yeterince yatırım yapılmaması, tarımsal arazilerin miras yoluyla parçalanması, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler, alt yapı sorunları kırsal bölgelerin temel sorunları olarak belirmektedir (Berk ve Akdemir, 2006: 1892-1893).

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kırsal bölgelerde tarımsal faaliyetlerin öneminin azalmasının ardından kırsal alanlarda turizmi geliştirmek amacıyla çeşitli projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu amaçla özellikle kıyı bölgelerinde (Marmara, Ege ve Akdeniz) büyükşehirlerin yakın çevresinde ve turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı merkezlere yakın yerlerdeki bazı köylerin mevcut potansiyeli keşfedilerek, kırsal turizm alanında çeşitli uygulamalara konu olmaya başlamıştır. Bu köyler, kırsal turizm alanında doğa yürüyüşlerinde gezi güzergahı olmalarından dolayı uğranılan, yakın çevresinde piknik yapılan, yöresel lokantalarında yemek yenilen yerler olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, yöre halkı ve bölgeye gelen yerli turistler bu alanların kırsal turizm potansiyelinin farkındadırlar ve bu tarz bölgelere yönelik turlarda artık turizm acentelerinin/tur operatörlerinin de uzmanlaşmaya başladığı görülmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Türkiye'de kırsal turizm uygulamalarının geçmişine bakıldığında 1980'li yıllara kadar gitmek mümkündür. Kırsal turizme yönelik ilk girişim, İskandinav ülkelerine yönelik turizm faaliyetleriyle bilinen bir tur şirketi kitle turizmine ek olarak tur operatörlüğü sektörüne de girmiş ve Ordu iline bağlı çeşitli köylerde yöre halkıyla anlaşarak bu köylere konaklamalı yabancı turistleri getirmiştir. Gelen yabancı turistler köy evlerinde ailenin bir üyesiymiş gibi bir haftadan üç haftaya kadar değişen

sürelerde konaklamıştır. Bu amaca yönelik Türkiye'ye gelen yabancı turistlere öncesinde kendi ülkelerinde kış döneminde Türkçe dersleri verilmiştir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Türkiye'de uygulanan bir diğer kırsal turizm uygulaması ise "Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi, Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası" (TATUTA) projesidir. Bu proje Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (GEF) ve Küçük Destek Programı'nın (SGP) katkılarıyla yürütülmektedir. Projenin temel amaçları (Akova, 2016);

a- Kırsal ve kentsel kökenli topluluklar arasında bağ kurmak,

b- Ekolojik yaşam şeklini özümseyen ve bunu sürdürmek isteyenlere destek vermek,

c- Ekolojik yaşamla ilgili bilgi ve deneyim sahibi olmak isteyenlere yönelik uygulama sahaları ve örnek uygulamaları göstermektir.

TaTuTa Projesi, sayesinde, kırsal ve kentsel insanlar birbirlerine yaklaşarak sosyal etkileşim anlamında önemli adımlar atmışlardır. Projeyle, kentliler için doğa ile uyumlu yaşam biçimleri ve doğanın korunması için eğitim ve bilinç oluşturma işlevi yerine getirilmiştir. Bununla birlikte kırsal kalkınma açısından ciddi oranda bir iş gücüne ek gelir sağlanmıştır. Çiftçiler ürünlerini doğrudan sunma ve pazarlama olanağı bulmuş, zaman zaman çiftlik sahipleri bir araya gelerek ya da bizzat kendileri diğer çiftliklerde ziyaretçi olarak bir çiftçi ağı kurulmuştur (Aydemir, 2008).

Türkiye'de uygulamaya sokulan kırsal turizm uygulamalarının bir diğer örneği ise Kastamonu Zümrüt Köyü ve Çıralı projesidir. Bu iki proje Birleşmiş Milletler Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility) programı kapsamında desteklenmiştir. Bu proje çerçevesinde Çıralı'da ekolojik tarım ve turizme yönelik sürdürülebilir bir yaşam modelini sürdürmenin yanı sıra, Caretta Carettaların sahildeki yumurtlama alanlarını koruma altına alması amaçlanmıştır. Kastamonu Zümrüt Köyü'nde ise köy alanının milli park olmasından dolayı köylünün geçim kaynağı olan ormancılık faaliyetlerinin azalması sonucu eko turizm aracılığıyla yöre halkına fayda sağlanması amaçlanmıştır (Kiper, 2006).

Türkiye'de kırsal turizm uygulamalarının bölgesel bazdaki ilk örneği ise "Doğu Anadolu Bölgesi Turizmi Geliştirme Projesi (DATUR)" dir. DATUR Projesinin temel amaçları şunlardır (Akova, 2016):

a- Turizm faaliyetlerinde hizmet kalitesinin arttırılarak katma değerin yükseltilmesi,

b- Yerel yönetimler fırsat eşitliğine imkan verecek şekilde kadın katılımını sağlayarak turizm yönetiminde toplumun tüm kesimlerinin katılımını sağlayan bir ortamın oluşturulması,

c- Bölgeye ait doğal değerlerin korunması ve geliştirilmesi yönünde adımlar atılmasının sağlanması.

Türkiye'de kırsal turizme yönelik çalışmalar son yıllarda yoğunlaşmış ve günümüzde kırsal turizm potansiyeline sahip birçok ilde çalışmalar devam etmektedir. Bu illerin başında Muğla, Manisa, Bursa, Antalya, Kastamonu, İstanbul ve İzmir gelmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra "Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2023" kapsamında Türkiye'nin çok sayıda ili turizm gelişim bölgesi olarak ilan edilmiştir. Bunlar; Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Mardin, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Uşak, Van ve Yozgat gibi kırsal nitelik taşıyan illerdir (Akova, 2016).

1.3.2. Kırsal Turizmin Gelişim Faktörleri

Eğitimli Nüfusun Artması: Bireylerin kültür ve eğitim seviyelerinin artması turizmi geliştiren kavramlardandır. Eğitim düzeyinin artması bireyde merak duygusu, farklı kültürleri ve kültürel eserleri tanıma ihtiyacı yaratmaktadır (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006). Ayrıca şehir hayatının yarattığı stresin sağlıkları üzerindeki etkilerinin farkında olan eğitimli bireyler kırsal turizm faaliyetlerinden yararlanmaya daha fazla eğilim göstermektedir (Çeken, 2020).

Kültürel Değerlere Duyulan İlginin Artması: Son yıllarda doğaya ve kültüre yönelik ilgi giderek artmıştır. Bu ilgi artışında, gelecek korkusu, kökensizlik korkusu, keşfetmeye artan zamanın artması ve kültürel mirasın değerinin daha iyi bilinmesi gibi

nedenlerden bahsedilebilir (OECD, 1994). Doğal ve kültürel zenginlikler, turizm faaliyetinin temel taşlarındandır. Bu zenginlikleri incelemek ve bilgi sahibi olmak insanları turizme yönelten sebepler arasındadır. Özellikle farklı kültürel özellikler taşıyan insanların hayat tarzlarını gözlemleme ve ortak zaman paylaşım isteği, tek kimlikli kültürlerinden sıkılan insanların kırsal turizm faaliyetlerine katılmalarındaki temal motivasyonlardan biridir (Çeken, 2020).

Boş Zamanın Artması: Turizm talebini gelirden sonra en çok etkileyen faktör boş zamanın artmasıdır. Boş zaman klasik turizm anlayışının dışında kırsal turizm açısından oldukça önemli bir faktördür. Boş zamanın ortaya çıkış süreci sanayileşmeyle birlikte kol gücüne dayalı üretimin sona ermesi, eğlenme isteği, zorunluk dönemlik izinler, farklı rekreatif ve sosyal amaçlı faaliyetlerde bulunma isteği, esnek çalışma şartları, insan ömrünün uzaması gibi faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır (Çeken, 2020).

Ulaşım ve İletişimin Gelişmesi: Turizmin temelinde bulunan faktörlerden birisi de yer değiştirmedir. Turistik amaçlı bir seyahatin yapılabilmesi için yer değiştirme işleminin yapılması gerekir. Ulaşım sayesinde bir ülkenin turizm potansiyeline sahip bölgeleri kolay bir şekilde ziyaret edilmektedir. Ulaşım ve iletişim sektöründeki gelişmeler uluslararası turizmin gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca turistik bölgelerde karayolu ulaşım ağının gelişmesi, otoyollar yapılması, yeni havaalanlarının inşa edilmesi gibi gelişmeler hem turizm sektörüne hem de kırsal alandaki yaşama olumlu yönde etkiler yapmıştır (Maviş, 1994).

Sağlıklı Olma bilincinin Artması ve Sağlıklı Yaşam: Kırsal bölgelerde sanayileşmenin olmaması ya da minimum düzeyde olması, hava kirliliğinin de en düşük düzeyde olmasını beraberinde getirmektedir. Ülkelerin turizm hareketliliği incelendiğinde sürekli olarak sanayileşmiş yerleşmelerden sanayileşmemiş kırsal yerleşim birimlerine doğru bir yöneliş sözkonusudur. Bu sebeple kırsal bölgeler gerek temiz havası ve gerekse sağlıklı yaşamı tercih eden turistler için bir çekim merkezi haline gelmiştir (Demircioğlu, 1993).

Uygun ortam Sağlaması: Kırsal bölgelerin coğrafi ortam şartları ve elverişli iklim koşulları kırsal turizmi belli bir zümre için moda haline getirmiştir. İnsanların

kargaşa ve stresten uzaklaşmak, gürültü ve hava kirliliğinin olmadığı sakin ve huzurlu yerlere gitme isteği, kırsal bölgeleri turistler için bir cazibe merkezi haline getirmiştir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Özel Yemeklere Artan İlgi: Kırsal bölgelerde kendi yörelerine has yemekler ve yöresel ürünleri bu bölgelere yabancı olan insanlarda ilgi ve merak uyandırmaktadır. Kırsal bölgelerde turistik aktivitelere katılan turistler yöresel yiyecekleri tatma ve pişirme, organik gıdaları alma ve ürün toplama olanaklarına sahip olmaktadır (OECD,1994).

Bağımsızlık ve Bireysellik: Turizm faaliyetlerinde bağımsızlık ve bireysellik kavramları son yıllarda çok sık kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle de kırsal bölgelerin küçük ölçekli doğal yapısı bu bölgeleri ziyaret eden turistlerin kendilerini daha özgür ve yalnız hissetmelerini sağlamaktadır (Çeken, 2020).

Ekolojik Yaşam Bilincinin Artması ve Ekoloji: Turizm pazarı içerisinde doğaya dayalı turizm olarak adlandırılan eko turizm bir sürdürülebilir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Eko turizmin temelinde çevre değerleri vardır. Üst gelir grupları ve çok geniş bir kitle olarak orta sınıf tüketici eko turizm talebinde bulunmaktadır. Bu turizm aktiviteleri ile kırsal alanların kalkınması konusunda fırsatlar oluşturulmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004).

Beslenme Giderleri: Kırsal turizm faaliyetlerinde etkili olan faktörlerden biri de ziyaretçilerin bu bölgelerde yetişen yöresel ürünleri yerel halktan daha ucuza satın almak istemesidir (Çeken, 2020). Kırsal bölgelerde yetişen ürünleri doğrudan üreticiden almak ziyaretçiler için maliyet açısından oldukça uygun olmaktadır.

Psikolojik Sağlık Etkeni: Kırsal turizmin bazı hastalıklar ve özellikle depresif karakterli kişiler için olumlu etkileri bulunduğu bir gerçektir. Kentsel yaşamın stresli yaşamı insanların sağlıklarını giderek tehdit etmektedir. Bu stresli düzenden sıkılan ferahlamak isteyen sessiz ve huzurlu bir ortam arayan özellikle orta yaşın üzerindeki kesim için kırsal alanlar vazgeçilmez imkânlar sunmaktadır. Psikolojik rahatsızlıkların tedavilerinde ilaç tedavilerinin yanı sıra temiz havası olan huzurlu yerlerin telkin edilmesi kırsal alanlara sağlık etkeni sebebiyle olan talebi arttırmaktadır.

Yaşlı Ama Aktif Nüfus Sayısının Artması: Yaşlı aktif nüfus içerisinde zaman ve maddiyat problemi olmayanlar genellikle kırsal bölgeleri ziyaret ederek bu bölgelerde tatil yapmayı tercih etmektedir. Kırsal alanların temiz havası bu yaş grubu için sosyal ve doğal aktiviteler yapmaya uygundur (OECD, 1994).

Farklı Eğlence Alternatifleri: Kıyı turizminin alışagelmiş rekreatif ve animasyon içerikli eğlence anlayışının tersine kırsal turizm, sınırlı ve farklı eğlence türleri sunmaktadır. Turistler bu sınırlı ve farklı eğlence seçeneklerini bilerek bu faaliyetlere katılmaktadırlar. Kırsal bölgelerde geleneksel eğlence anlayışının dışında yöresel özellikler taşıyan eğlenceler de yapılmakta olup bu aktivitelerde daha çok ilgi çekmekte ve ilgi uyandırmaktadır (Akat, 2000).

Kırsal Acenteler: Kırsal acenteler yöresel ürünler, el sanatları, tarımsal kültür, hayvancılık ve av turizmi konularıyla ilgilidir. Son yıllara kırsal acentelerin sayısı çok artmıştır. Kırsal acentelerin çoğalması özel kuruluşlarla bağlarının gelişmesini ve kırsal yörelere olan talebin daha da artmasını sağlamıştır (Soykan, 2000).

Turizm Talebinin Gelişmesi: Klasik turizm anlayışında yeterli doygunluğa ulaşmış olan turistler alternatif turizm türlerini deneyimlemek için bu alanlara yönelmişlerdir. Bu yönelişin bir sonucu olarak kırsal bölgelerde turizm arz potansiyeline sahip alanlar artık bu özelliklerinin dışına çıkarak efektif talebe dönüşmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Çevresel Kirlilik: Kıyı turizminde yaşanan kapasite aşımına bağlı olarak ortaya çıkan betonlaşma, çevre kirliliği ve aşırı mekânsal büyüme, talep fazlalığının ortaya çıkardığı yüksek fiyatlar insanları kırsal bölgelere yöneltmiştir. Kırsal yörelerin bozulmamış doğal yapısı buraları çekici hale getirmektedir (Soykan, 1999).

Kırsal Turizmin Bir Kalkınma Aracı Olarak Görülmesi: Kırsal turizm kırsal bölgelerde yaşayan yerel halk için ek gelir elde etme, dışarı göçü engelleme, yöredeki kaynakları ve sosyo-kültürel yönden zayıf alanları geliştirmek açısından bir araç olarak görülmektedir (Fleisher ve Felsentein, 2000).

Kırsal Turizmin Gelişimi: Globalleşen dünyada sosyo-ekonomik ve teknolojik koşullar tüketim alışkanlıklarını büyük ölçüde değiştirmektedir. Buna bağlı olarak

turizm talebinin dışında gerçekleşen değişiklikler görülmektedir. Bu değişiklikler insanların kitle turizminden farklı alternatif turizm türlerine kaymalarına sebep olmuştur (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Kırsal Kökenlilik ve Akrabalık İlişkileri: Kentlerde yaşayan kırsal kökenli insanlar gerek boş zaman gerekse gelirlerindeki artışa bağlı olarak belli zaman dilimlerinde düzenli olarak geçmişteki bağlarını güçlü tutmak, nostalji yapmak ve kırsal bölgelerdeki akrabalarını farklı sebeplerle ziyaret etme (düğün, dini bayramlar, ölüm, yöresel etkinlikler vs.) amacıyla bu bölgeleri ziyaret etmektedirler.

1.3.3. Kırsal Turizm Talebi

Turizm talebinin dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı turizm gelişmekte ve yayılmaktadır. Bu şekilde turizm talebi statik durumdaki turistik arza yönelerek mevcut potansiyel arzı efektif hale getirmektedir. Turizm talebini etkileyen dört önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik, politik, psikolojik ve sosyal faktörlerdir (Tablo 11).

Turistik faaliyetlerde bulunan insanların sürekli olarak turizm taleplerinde ortaya çıkardıkları artışa paralel olarak farklı turizm türleri ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisinde ortaya çıkan bu turizm türlerine uygun taleplerin olmasını da gündeme getirmiştir. Bu talepler neticesinde ortaya çıkan turizm türlerinden birisi de kırsal turizm talebidir.

Özellikle doğaya dayalı esnek bir yapıya sahip olan kırsal turizmin talep şeklini incelediğimizde (Çeken, 2020);

- Şehirlerde yaşayan emekli grupları
- Ortaa sınıf aileler
- Macera tutkunu kişiler
- Doğal ortam şartlarını sevenler
- Uzun yürüyüşler yapmayı sevenler
- Sağlıklı bir yaşam şeklini benimseyenler
- Nostalji yapmak isteyen kişiler tarafından oluşturulmaktadır.

Tablo 11: Turizm Talebini Etkileyen Faktörler

Ekonomik Faktörler	Sosyal Faktörler	Politik Faktörler	Psikolojik Faktörler
Milli Gelir	Ailevi durum	Turistin kendi ülkesinin politik durumu	Turistik tüketim bazen daha yüksek kalitedeki turistik mal ve hizmetlere kayabilir
Turistik Mal ve Hizmetin Fiyatı	Dil güçlükleri	Gidilen ülkenin politik durumu	Turistler zaman ve mekân imkânları içinde daha uzak yerleri tercih edip turistik tüketimde bulunma imkânına sahip olabilirler
Ulaştırma	Eğitim seviyesi	Genel politik durum	Turistler daha uzun süreli tatil yapabilirler
Turizm Sektörünün Durumu	Meslek		Turistik tüketim karşılandıkça isteği arttıran bir özellik taşır
Ödemeler Dengesi, Konjonktürel Durum	Yaş ve cinsiyet Şehirleşme Sosyal mevzuat		

Kaynak: Çeken, 2020.

Bekirtilen değişkenlere bağlı olarak kırsal turizm talebini etkileyen faktörleri ise şu şekilde sıralayabiliriz (Soykan, 1999; Morgül, 2006; Uçar vd., 2010; Çeken, 2020);

- Son yıllarda insanların tatil beklentilerinde yaşanan değişimler ve buna bağlı olarak farklı bir tatil anlayışının ortaya çıkması,
- Şehir yaşamının ortaya çıkardığı baskı ve stres ortamı,
- Kıyı rurizminde yaşanan kapasite aşımının neden olduğu kirlilik, betonlaşma ve hızlı mekânsal büyüme,

- Yıllar içinde kentsel nüfusun kırsal nüfusa göre sürekli artması sonucunda insanların kentlerden uzaklaşma ve kırsal alanlara dönme eğilimi,
- Kentlerde yaşayan kırsal kökenli insanların aidiyet duygusuna bağlı olarak yılın belirli dönemlerinde memleketlerine yapmış oldukları ziyaretler,
- Kentlerde yaşayan ve turizm faaliyetlerinde bulunmak isteyen, belirli bir gelir düzeyine sahip orta yaş üstü nüfusun gelirlerine uygun yer ve konaklama tesisi için kırsal turizm alanlarını tercih etmeleri,
- Kentlerde yaşayan orta yaş üstü kesimin hem turizm hareketlerine katılabilecek hazır bir kitle konumunda olması hem de kentlerden uzaklaşarak sessiz, tenha, havası temiz kırsal alanları tercih etmesi,
- Kentlerin stresli ve yoğun iş yaşamının getirdiği sıkıntılardan dolayı insanların kırsal alanlara yönelerek sıcak, samimi dostluklar ve diyaloglar kurma isteği,

1.3.4. Kırsal Turizm Arzı

Turizm arzı, bir ülkenin, bölgenin ya da yörenin sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel ve jeo-ekonomik turistik temel arz kaynaklarının belirli bir ücret karşılığında, belirli koşullar altında, belirli bir zaman diliminde turizm unsurunu oluşturan arz kaynağının turistlere sunulmasıdır.

Bir ülkede, bölgede ya da yörede turizm arz kaynaklarından bahsedebilmemiz için aşağıda belirtilen unsurların olması gerekir. Bu unsurlar (Olalı ve Timur, 1998):

1. Doğaya dayalı ögeler: Kıyılar ve deniz, dağlar, yaylalar, mağaralar, korunan alanlar, termal sular vb.
2. Beşerî ögeler: Antik şehirler ve ören yerleri, müzeler, anıtlar, sergi ve fuar alanları vb.
3. Psiko-sosyal ögeler: Ülkeler arası tarihsel, dinsel, ailevi ve kültürel bağlara dayalı ilişkiler, toplumların örf ve adetleri,
4. Turizmin sektörel durumu: Turistik alanların altyapısı ve turistik donanım özellikleri (ücretlendirme, kalite ve miktarı gibi).

Kırsal yörelerinin sahip olduğu kırsal turizm arzı ise turistik arz verilerinin çeşitliliğine ve zenginliğine bağlıdır. Çünkü genel olarak kırsal yörelerin kendine özgü farklı güzellikleri ve özellikleri bulunmaktadır. Bundan dolayı turizm arzı mikro bazda

büyük önem arz etmektedir. Çeken (2020) kırsal turizm arzını şu şekilde tanımlamıştır; *"Kırsal turizm arzı ülkelerin, bölgelerin ya da yörelerin sahip oldukları doğal, tarihi, tarımsal, kültürel ve geleneksel yapısına dayalı özgün değerlerin belirli bir ücret karşılığında turistlere sunulmasıdır"*. Kırsal turizm arzı, kırsal halk dediğimiz kırsal yörelerde yaşamını sürdüren, tarım, hayvancılık ve tarım dışı işlerden geçimini sağlayan kitleden oluşmaktadır.

Kırsal alanlarda potansiyel kırsal turizm arzını kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz (Uçar vd., 2010):

- Dağlar ve dağlık alanlar
- Kırsal konut mimarisi
- Akarsular
- Yöre halkının konukseverliği
- Yöreye özgü yemekler
- Kuş gözlemciliği
- Kırsal alan safarileri
- Yöresel ezgiler ve müzik
- Ormanlık alanlar
- Yaylalar
- Mağaralar
- Yöreye has geleneksel el sanatları
- Av hayatı
- Olta balıkçılığı
- Geleneksel tarım faaliyetleri
- Yöresel sportif aktiviteler
- Manzaralar
- Yöresel aktiviteler
- Beşerî (tarihi ve kültürel) değerler
- Göller
- Koylar
- Kültürel miras kaynakları

Değişen turizm anlayışıyla kırsal turizm talebinde bulunan insanların beklentilerinin karşılanabilmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi için kırsal alanların yeterli düzeyde kırsal turizm arz kaynaklarına sahip olması ve bu arzı etkileyen faktörlere hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Bu faktörleri sıralayacak olursak (Soykan, 1999; Morgül, 2006; Uçar vd., 2010; Çeken, 2020):

- Kırsal bölgelerde su kaynaklarının (içme ve kullanma suyu olarak kullanılan) kaynakların temiz ve yeterli düzeyde olması gerekmektedir,
- Kırsal bölgelerin ulaşılabilirliği kolay olmalıdır,
- Kırsal bölgelerin alt yapı sorunları giderilmiş olmalıdır,
- Kırsal bölgelerdeki konaklama seçenekleri (çadır, karavan, köy-çiftlik evi, kiralık oda, pansiyon, bungalov) arttırılarak çeşitlendirilmeli ve maliyetleri düşürülmelidir,
- Yapılar kırsal konut ekolojisne uygun olarak yapılmalı ve geleneksel yapı tarzı ön planda tutulmalıdır.
- Kırsal bölgelerdeki ilginç doğal güzellikler korunmuş olmalıdır.
- Yörede değerleri ve özellikleri korunmuş tarihi ve kültürel yapılar bulunmalıdır.
- Kırsal bölgelerde sportif faaliyetlere uygun alanların olması gerekir.
- Kırsal turizm hizmetlerinin belirli bir standartı olmalı ve fiyatlar mümkün olduğunca uygun olmalıdır.
- Turistlerin eğlenceli zaman geçirebilmesi için animasyonlara ağırlık verilmelidir.
- Kırsal bölgelerin yakın çevresinde yer alan doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip alanlara geziler düzenlenmelidir.
- Kırsal yöre halkı turizmi benimsemiş, konuksever, turistlere karşı ilgili ve kırsal turizm konusunda eğitim almış olmalıdır.
- Kırsal bölgelerin reklamı tarafsız bir şekilde yapılmalıdır.
- Kırsal bölgelerin yakın çevresindeki turistik değerlere yönelik geziler için alternatifler ve imkanlar sağlanmalıdır.
- Doğrudan ve kolay bir şekilde rezervasyon imkânı sağlanmalıdır.

- Kırsal bölgelerde sunulan hizmetler, örgütsel olarak merkezi ya da yerel boyutta olmalı; güvenlik ve sağlık gibi konularda garanti verilmelidir.
- Kırsal turizmin gelişimi ve yaygınlaşması için bilgili ve ilgili paydaşlar olmalıdır.
- Tarımsal etkinlikler yapma, dokumacılık, şarap ve zeytinyağ yapımı, el sanatları gibi aktiviteler uygulamalı olarak turistlere sunulmalıdır.

1.3.5. Kırsal Turizm Pazarlaması

Kırsal alan ekonomisine kırsal turizmin sağladığı dolaylı ve doğrudan birçok fayda bulunmaktadır. Bu faydalar sadece finansla ilgili olmayıp yeni istihdam alanları yaratma, görüş alışverişi, sosyo-kültürel ögeler ve destinasyonları gibi çok yönlüdür. Diğer bir deyişle, kırsal turizm ek gelir sağlama ve istihdam kaynakları sağlamanın yanı sıra kırsal alanların yeniden hareketlenmesini desteklemek için itici güç olmak gibi bir işleve sahiptir (Uca, 2020). Kırsal alanlarda yaşayan yerel halk çeşitli hizmetler sunarak kırsal turizmden yararlanırlar. Sunulan hizmetler karşılığında oluşan gelir akışı genel olarak ikincil ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmektedir.

Kırsal pazarlarda turizme yönelik faaliyetlerin gelir oluşturmadaki önemi ve etkileriyle ilgili potansiyel girişimcilerce pazarlama süreci aşamaları hassasiyetle takip edilerek en uygun pazarlama stratejileri geliştirilmelidir (Liv vd., 2017).

Kırsal turizm işletilmesi/destinasyonunun yapısı, özellikleri ve ürünleri farklı olmasına rağmen, uygulamada pazarlama sürecinin aşamaları aşağı yukarı benzerlik göstermektedir. Geleneksel olarak kırsal turizmde pazarlama süreci yedi temel aşamadan oluşmaktadır (Uca, 2020):

1. Pazarlama araştırması ve veri tabanı analizi
2. Hedef Pazar seçimi
3. Ürün planlama ve formülasyon
4. Fiyatlandırma politikası ve değer yaratma
5. Dağıtım
6. Tanıtım
7. Sonuçların analizi

Söz konusu aşamaların özellikleri ve içerdikleri faaliyetler ise şu şekilde özetlenebilir (Uca, 2020):

- ✓ Pazarlama sürecinin başlaması kırsal turizm hizmetlerinde *"pazarlama araştırması ve veri tabanı analizi"* ile başlamaktadır. Bu aşamada temel amaç, kırsal turizm hizmetlerinden faydalanacak potansiyel müşteri kitlesini tespit etmektir. Yine bu aşamada, kırsal turizm faaliyetlerinde bulunan rakip işletmelerin de analizi yapılmaktadır.
- ✓ Birinci aşama tamamlandıktan sonra kırsal turizm hizmetlerinden faydalanma imkânı olan bir grup potansiyel turist *"hedef pazar"* dilimi olarak seçilmektedir. Bu işlem yapılırken yalnızca bölgesel baz esas alınmamalı, ulusal ve uluslararası alanda kırsal turizm aktivitelerinden faydalanmak isteyen çok geniş kitleler hedef pazar olarak değerlendirilmelidir. Hedef pazar olarak seçilen kitlenin katılımcı sayısını arttırmak için gerekirse coğrafi sınırların genişletilmesi büyük önem arz etmektedir.
- ✓ Üçüncü aşama, kırsal turizm hizmetleri pazarlama sürecinde kritik öneme sahip olan *"ürün planlama ve formülasyon"* aşamasıdır. Bu aşamada, bir ürün olarak değerlendirilen kırsal turizm hizmetleri, kırsal alanları ziyaret eden turistlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde geliştirilmelidir. Pazarlama sürecinde kırsal turizm hizmetlerini sunan işletmelerin güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulmalıdır. Kırsal turizm aktivitelerine katılmak isteyen potansiyel ziyaretçi kitlesini kırsal alanlara çekebilmek ve mevcut yapının daha da geliştirilmesini sağlamak için kırsal destinasyonun iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede özel sektör işletmelerinin yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarının da kırsal alanlara gelen ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek türden etkinlik ve hizmet planlamalarını yapmaları gerekmektedir.
- ✓ Kırsal turizmde sunulan hizmetlerin mevsime bağlı özellikler göstermesinden dolayı *"fiyatlandırma politikası ve değer yaratma"*

aşaması oldukça önemlidir. Bu aşamada sezona bağlı olarak kırsal turizm hizmetlerinin müşteri kitlesi için fiyatlandırması ve değeri belirlenmektedir.

- ✓ Bir sonraki aşama olan "*dağıtım"* fonksiyonunda ise kırsal turizme yönelik hizmet veren işletmeler, hedef müşteri kitlesine bu hizmetleri doğrudan ya da dolaylı olarak ulaştırabilecekleri uygun dağıtım kanallarını kurmaktadır.
- ✓ Kırsal turizm hizmetlerinin sunduğu faydalardan (deneyim, konfor, kalite vb.) dolayı bu hizmeti pazarlamak kolay değildir. Bu sebeple kırsal turizmde "tanıtım" süreci oldukça önemlidir. Bu süreçte kırsal turizm hizmetlerini müşteri için çekici hale getirecek, müşterileri etkileyecek ve bu hizmetten faydalanmaya ikna edecek, deneyimlemeyi kolaylaştıracak bir iletişimin planlanması gerekmektedir. Bu planlamayla reklam, halkla ilişkiler, satış teknikleri ve doğrudan pazarlama gibi çeşitli yöntemlerin kullanıldığı bir tanıtım planlaması yapmak stratejik öneme sahiptir.
- ✓ Son aşama ise "*analiz"* sürecidir. Bu aşamada sürecin başarısının belirlenmesi ve çeşitli düzenlemelerin yapılması amacıyla sonuçlar analiz edilmektedir. Sonuçlar analiz edilirken kırsal turizm pazarlama sürecinin başarı oranı, kırsal turistlerin memnuniyeti, pazar payının büyüklüğü gibi hususlar detaylı bir şekilde incelenerek değerlendirilmektedir.

Kırsal turizme yönelik işletmeler arasındaki rekabetin önemi hizmetlerin pazarlama süreci ve aşamaları göz önüne bulundurulduğunda daha iyi anlaşılmaktadır. Kırsal turizm alanlarındaki işletmelerin rakiplerine göre daha fazla ziyaretçi çekebilmeleri için pazarlama aşamalarını titizlikle yerine getirmeleri gerekmektedir. Kırsal turizmde ekonomik anlamda gelişmeyi sağlamak için pazarlama amaçlı yapılan gastronomi, sportif aktiviteler, rekreatif, kültürel ve sanatsal faaliyetler birçok sektörde yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda kırsal mimari özellikler, otantik yapı, otantiklik, doğa manzaraları, kültürel miras ve eğlence gibi faaliyetleri içeren güçlü faktörler bir kırsal destinasyon için kimlik, marka ve imaj noktasında belirleyici olmuşlardır. Kırsal

destinasyonların çekim potansiyelinin ortaya konmasında sahip olduğu özellikler son derece önemlidir (Fainstrein ve Judd, 1999; Dimanche, 2003; Demir ve Çevirgen, 2006; Uca, 2020).

1.3.6. Kırsal Turizmin Etkileri

Kırsal turizmin kırsal yörelere olan etkileri incelendiğinde ekonomik etkiler ilk sırada yer almaktadır. Kırsal turizme bağlı olarak oluşan bu etki; yörede oluşturduğu gelir, kırsal kalkınmaya etki, yatırımlara etki, istihdama etki, kırsal yoksulluğa etki ve altyapıya etki olarak kendini gösterebilmektedir.

Gelire Etkisi: Kırsal bölgelere kırsal turizmin ekonomik olarak sağladığı olumlu etkiler arasında en önemli olanı şüphesiz gelir kazandırma etkisidir. Kırsal bölgelere ziyarette bulunan yerli ve yabancı turistler, çeşitli kırsal aktivitelerin yanı sıra ulaşım, konaklama, yeme-içme ve yöresel ürün alışverişi gibi harcamalar yaparak yöre halkının gelirlerinin artmasına destek olmaktadır. Şöyle ki kırsal turizm faaliyetleri için kırsal yörelere gelen ziyaretçilerin üretilen mal ve hizmetlere olan talep artışı bir taraftan yöre halkının gelir ve refah seviyesini yükseltirken diğer taraftan bu artışa bağlı olarak turizme yönelik yeni yatırımlar için gerekli olan sermaye artışına da katkı sağlamaktadır. Gerçekleşen turizm faaliyeti kırsal yörede birçok sektör üzerinde de olumlu etkiler yaratacaktır. Çünkü elde edilen kırsal turizm geliri, yörede turizm dışı farklı sektörelerde faaliyet gösteren işletme sahiplerine (tarım, sanayi, hizmet ve inşaat gibi) tüketim yoluyla aktarılarak ekonomik bir canlılık da sağlayacaktır. Bu olumlu etkiler zincirleme bir şekilde kırsal yörelere olan talebin ve özgün yapıdaki yöresel ürün çeşitliliğinin artmasına yardımcı olacaktır. Kırsal yörelerin sahip olduğu sınırlı kaynaklar kırsal turizm sayesinde ekonomik değer kazanmaktadır (Uçar, vd., 2010; Bahar ve Kozak, 2006; Çeken ve Kalyoncu, 2020).

Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Turizmin kırsal kalkınmaya etkisi yörenin turizm potansiyelinin verimli bir şekilde kullanılabilmesine bağlıdır. Amaç, önem kazandırılan turizm değeri ile gelir elde etmektir. Ekonomik açıdan kırsal yörelerin ana sektörü olan tarımın yanında yeni bir gelir kaynağı da turizmdir. Kırsal turizm, kırsal alanların doğal ve beşerî turizm zenginliğinin değerlendirilmesi bakımından önemli bir potansiyel oluşturan öncü sektördür.

Kırsal alanların kalkınmasında kırsal turizme neden ihtiyaç duyulduğunu şu şekilde sıralayabiliriz (Soykan, 2006):

- Kırsal turizmde yörenin özgün kültür yapısının korunmasına hassasiyet gösterilmesi oldukça önemlidir.
- Kırsa turizm faaliyetleriyle yeni iş alanları ortaya çıkabilir.
- Kırsal turizm, yöredeki farklı ekonomik sektörler arasındaki etkileşimi artırarak yeni aktivitelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.
- Hizmet sektörü hızla gelişmektedir.
- Yöre halkına, tarımın yanında diğer sektörlere yönelik olarak da devlet desteği sağlanabilir.
- Yöreye özgü el sanatları tanıtılmış olur.
- Kültürel gelişimi destekleyecek hizmetler artar.
- Tarihi değeri olan yapıların farklı kullanımı turizm ile mümkün olur. (Örneğin eski okul binasının müze olarak kullanılması gibi).
- Kadının toplumdaki rolü güçlendiği için cinsiyet eşitsizliği azalır.
- Kalkınmayı gerçekleştirirken, doğal çevrenin de korunmasını sağlar.
- Toplumun tüm kesimleri arasındaki iş birliğini artırır.
- Bireysel ya da küçük gurupların yaptığı örnek girişimlere resmi veya kurumsal bir kimlik kazandırır.
- Yöredeki resmi ve özel sektörel iş birliği sayesinde toplumsal örgütlenme artar.
- Yerel yöneticilerin kırsal kalkınmaya yönelik bilgi düzeyi ve bakış açısı gelişir.
- Somut ve soyut yöreye özgü değerlerin ekonomiye kazandırılması sağlanır.

- Yerelden küresel ölçeğe kadar etki gösterebilecek bir başarı örneği ortaya çıkar.

Yatırımlara Etkisi: Kırsal yerlerin yoğun göç vermesi, öncü sektör olan tarımdan elde edilen gelir azlığı, yöre insanının farklı ekonomik sektörlere yönelimindeki tecrübesizliği yeni yatırımlara da negatif olarak yansır. Bu alanlarda gelişme eğilimine giren kırsal turizm, yeni yatırımlara da kapı aralayan lider sektör konumuna yükselir. Bu alanda yapılan yatırımlar aynı oranda istihdam ve üretim artışını da beraberinde getirir. Yapılan yatırımın doğru bir karar olması, orada yaşayan insanların beklentisiyle paralellik göstermesi ve yatırım sahibinin hedefine ulaşması ile mümkündür. Bu iki amaçtan birisi gerçekleşmezse yatırım sürdürülebilir olmayabilir. Eğer halkın beklentisi oluşmaz ise yatırım sahibine tanınan bir ayrıcalık olmaktan öteye gidemez. Bundan dolayı yatırım sahibi bölgeyi çok iyi tanımalı ve analiz etmeli, bölgenin beklentisi yüksek oranda karşılanmaya çalışılmalıdır.

Kırsal turizm ile kırsal kalkınma arasında doğru bir orantı söz konusudur. Turizm potansiyeli olan kırsal alanlarda artan talep, yatırım olarak yansır. Turistlerin bu alanlara ilgi duymaları ekonomik girdi sağlamanın yanında birçok sosyal değişime de sebep olduğundan, turistik yatırımların artmasını tetikler. Amaç artan talebin karşılanabilmesidir. Genellikle yatırımların alt yapı niteliğinde olanları kamu, üst yapı niteliği taşıyanlar ise özel sektör tarafından gerçekleştirilir. Bu gelişmeler kırsal turizmle doğrudan veya dolaylı etkileşime sahip yatırımları da artırır. Çünkü yapılan detaylı analizlerle elde edilen bilgiler bize göstermiştir ki turizm, elli dört farklı sektörün gelişmesine öncülük etmektedir.

Kırsal turizmde turistler, bu potansiyele sahip yöreleri tarihi, doğal, kültürel özelliklerinden dolayı tercih ettiklerinden yatırımlar yapılırken bu durum göz ardı edilmemelidir. Doğaya verilecek bir zarar ya da uygun nitelikte olmayan bir yapılaşma turizmi de olumsuz etkileyecektir. Yatırımların sürdürülebilir olması, toplumun refah seviyesinin yükselebilmesi, ancak turizm değerleri ile turistin beklentisinin dengede olmasıyla mümkün olmaktadır.

İstihdama Etkisi: İstihdam ekonomi bilmine göre; sermaye, emek, girişimci ve doğal kaynaklar gibi üretim unsurlarının üretim amaçlı kullanılmasıdır (Unay, 1993).

Turizm, diğer ekonomik sektörlerin aksine otomasyondaki gelişmelerin etkisinin en az hissedildiği bir sektördür. Bu durum iş gücüne duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Turizmin geliştiği yerlerin özelliği istihdam yelpazesinin geniş olmasıdır. Yani turizm istihdam üzerinde olumlu bir rol oynar.

Ekonomiler üzerinde turizmin yaptığı istihdam etkisini 3'e ayırabiliriz. (Barutçugil, 1986; Çeken ve Erdem, 2003).

a) Doğrudan İstihdam: Turizm sektörünün bileşenleri olan konaklama, yeme-içme, eğlence, seyahat, satış mağazası gibi işletmelerde çalışanları ifade etmektedir. Sektörün istihdam oranının %75'i bu şekilde gerçekleşir.

b) Dolaylı istihdam: Turizm sektörünün beslediği yani mal ve hizmet tedarikinin sağlandığı istihdamdır.

c) Uyarılmış İstihdam: Doğrudan ve dolaylı bir şekilde sağlanan istihdam aracılığıyla elde edilen gelir harcanmasıyla ve turizmin çarpan etkisiyle ortaya çıkan ekstra istihdamdır.

Kırsal turizm genel olarak iç ve dış turizmi etkilemektedir. Son yıllarda şehirlerde yaşanan çevresel problemler, insanların ilgisinin doğal alanlara kaymasına ve kırsal turizmin gelişmesine etki etmiştir. Böylece kırsal alanlarda artan işgücü talebi kırdan şehirlere doğru olan göçü durdurmuş ve hatta tersine göçe sebep olmuştur. Çünkü gelişen turizm imkânları, istihdamı artırarak işsizlik problemini azaltmıştır. Tarım sektörünün aksine kırsal turizmde doğrudan istihdam özelliği işsizlik üzerinde etkin bir çözüm üretmektedir. Aynı zamanda tarımda önemli bir sorun teşkil eden gizli işsizlik de son bulmaktadır (Çeken ve Kalyoncu. 2020).

Kırsal Yoksulluğa Etkisi: Kırsal kalkınma da temel amaç yöre insanına yeni bir gelir kapsısı açarak gelir seviyesinin yükseltilmesidir. Böylece halkın yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı, tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki artışın daha yavaş gerçekleşmesine bağlı olarak azalmaktadır. Bu durum kırsal yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Özensel, 2015).

Kırsal yoksulluğu azaltmanın yolu tarımsal desteklemelerle birlikte siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak alınacak çok yönlü tedbirlerle mümkündür. Kırsal

yoksulluğun azaltılmasına yönelik tedbirlerde kırsal alanların sosyo-ekonomik ve kültürel potansiyelinin en verimli şekilde kullanılabilmesinin sağlanmasında kırsal turizm öncü sektör olarak değerlendirilebilir. Kırsal turizmle birlikte o zamana kadar değeri fark edilmeyen kaynakların ekonomiye kazandırılması sağlanacak, böylece yapılan doğru yatırımlarla hem talep, hem de istihdam artışı, çok yönlü bir gelişmeyi de beraberinde getirecektir. Tarımsal nüfusun gelişen yeni sektörle birlikte yeni gelir kapısı da ortaya çıkacağından refah düzeyleri ve satın alma güçleri artacaktır. Ülke içindeki gelirlerin bir kısmı buralarda harcanacağı için gelir dağılımındaki denge de nispeten sağlanabilecektir. Yerel girişimcilik ruhunun gelişmesiyle ve yöre dışı girişimcilerin yaptıkları yatırımlarla istihdam artışının yanı sıra kırsal alanların sosyo-kültürel gelişimi de sağlanmış olacaktır. Ayrıca kırsal alanların eğitim, sağlık ve ulaşım gibi altyapı eksiklikleri de giderilecektir. Bu sayede kırsal bölge insanlarının kafasındaki kabullenilmiş yoksulluk algısı da son bulacaktır.

Gelişen kırsal turizmle birlikte turizme en çok girdi sağlayan ve yörenin hâkim sektörü olan tarım da gerçek değerine ulaşacaktır. Gelen turistlerin gıda ihtiyaçlarının öncelikle yerelden sağlanması tarımı da olumlu etkileyecektir (Çeken ve Kalyoncu, 2020). Artan tarımsal taleple birlikte yöre insanının gelirinin artması birçok sektörün de gelişerek bu sektörlere canlılık kazandırmaktadır. Kırsal alanlarda bu gelişimin ardından gelir artmakta ve kırsal yoksulluk göreceli olarak azalmaktadır.

Alt Yapıya Etkisi: Turizm potansiyeli bulunan kırsal bölgenin turizme açılabilmesi ve bu potansiyelin aktif olarak ekonomiye kazandırabilmesi için ulaşım, iletişim ve alt yapı hizmetlerinin tamamlanması gerekir. Kırsal yöredeki potansiyeli ortaya çıkarmanın ön koşulu fiziksel alt yapı imkânlarına bağlıdır. Fiziksel alt yapı sorunları giderilmeden kırsal yörelerde turizmin gelişmesini beklemek mümkün değildir.

Yörede kurulu olan mevcut alt yapı (ulaşım, haberleşme, ısınma, enerji, kanalizasyon vb.) sistemleri artan turizm talebi ile birlikte oluşan ihtiyacı karşılamaya yetmeyebilir. Günümüzde bu tür sorunlar çok sık karşımıza çıkabilmektedir. Kısa sürede ortaya çıkan yoğun taleple birlikte karşılaşılan sorunlar, gelen ziyaretçilerde olumsuz bir algı yaratarak gerçekleştirilen turizm faaliyetlerini negatif yönde

etkileyebilmektedir. Bundan dolayı hizmetlerin planlı bir şekilde yürütülebilmesi için alt yapı yatırımlarına gereken özen gösterilmelidir. Kırsal alanlarda sürekli ikamet eden yöre insanının faydalandığı alt yapı sistemi ilk etapta yörede yaşayanlar için yeterli gelmektedir. Ancak turizmin gelişmesiyle birlikte yörede kapasite aşımının yaşanması oluşan talebi karşılayamamaktadır. Buralar da turistlerin ihtiyacı düşünülerek yapılan alt yapı yatırımlarından daha çok yerel halk yararlanmaktadır. Kırsal turizmle birlikte yaşanan gelişme ile kırsal alanlara yapılan alt yapı, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi hizmetlerde artış ve iyileşme görülmektedir (Akça vd., 2002; Uçar vd., 2010; Çeken, 2020).

Sosyal Yapıya Etkisi: Kırsal bölgelerin sosyal açıdan gelişebilmesinde kırsal turizmin olası etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz (Akça vd., 2002; Uçar, vd., 2010; Avcıkurt, 2009; Çeken, 2020):

- Kırsal bölgelerde kırsal turizm faaliyetlerinin artması sonucunda buraları ziyaret eden turistler gerek alışveriş yaparak gerekse yeme-içme, eğlenme ve konaklama ihtiyaçlarını karşılamak için yöre halkıyla temasa geçerek iletişim kurmaktadırlar. Bu iletişim gelen ziyaretçiler ve yöre halkı arasında bir bilgi akışının oluşmasına neden olmaktadır. Yöre halkı ziyaretçilerden yeni şeyler öğrenme, yeni insanlar tanıyarak dostluklar kurma ve dışa açılma; ziyaretçiler için ise kırsal aile yapısını tanıma, birlikte zaman geçirme ve hayata farklı bakış açısına sahip olma gibi olumlu etkiler yapabilmektedir.
- Kır ve kent nüfusu arasındaki yaşam biçimi ve sosyal yaşantı arasındaki kültürel farklar, kırsal turizmin etkisiyle kentlerden kırsal yörelere yapılan turistik aktiviteler sonucu her geçen gün daha da azalmaktadır. Kırsal alanlarda artan turizm faaliyeti yöre kadınları ve genç nüfusu için yeni iş kapıları oluşturduğundan günümüzün önemli bir sorunu olan kırdan kente doğru olan göçü azaltmaktadır. Aynı zamanda kadınların iş gücüne daha aktif katılmasıyla birlikte aile ve toplum içinde kadının değeri artmaktadır. Turizmle birlikte artan mesleki eğitim faaliyetleri kırsal nüfusun eğitim seviyesini arttırmanın yanında halkın sosyalleşmesi üzerinde de etkilidir.

- Kırsal bölgelerde yaşayan insanlar yörelerinde gelişen turizmin en önemli ihtiyaçlarından biri olan konaklama sorununa yaşadıkların evin bazı kısımlarını ya da sahip oldukları boş meskenleri kiraya vererek yardımcı olmakta ve kendilerine gelir kapısı açmaktadırlar. Aynı zamanda ağırladıkları konukları ile kurdukları samimi ilişkiler karşılıklı kültürel ve sosyal iletişimi arttırmaktadır.
- Kırsal bölgelerde önemli bir sorun kentlere doğru olan göçlerdir. Kırsal bölgelerde turizmin gelişimi turizm yüksek nüfus artışı ile kalkınma hızı arasındaki farkı azaltacağı için göçlere de bir çözüm oluşturacaktır. Azalan göçler kentlerdeki gecekondulaşma ve çarpık yapılaşma gibi problemleri de engelleyerek oluşacak görüntü kirliliğinin de önüne geçecektir.
- Turizmin en önemli işlevlerinden birisi de farklı kültür yapısına sahip insanları bir araya getirerek toplumsal kaynaşma ve kültürlenmeyi artırmasıdır. Çok yönlü faydaları olan turizmin kırsal bölgelerde gelişmesi cinsiyet eşitsizliğini azaltmakta, tüketim ve beslenme alışkanlıklarının değişmesini, yeni mesleklerin gelişimini, insanların hoşgörüsünün artmasını ve kültürel özelliklerinde değişimi sağlamaktadır.
- Kentlere daha önce göç etmiş yöre halkı turizmle birlikte zaman zaman doğup büyüdüğü yeri ziyaret etmekte, bu durum akrabalık bağlarını ve aidiyet duygusunu güçlendirmektedir.
- Kırsal turizmle çevre koruma bilinci artmakta, kaybolmakta olan ya da unutulmuş geleneklerin tekrar canlanması ve korunması açısından da son derece önem arzetmektedir.

Kültüre Etkisi: Kültürel yayılma açısından turizm oldukça önemli bir sektördür. Farklı kültüre sahip bireyler, turistik arz potansiyeline sahip yörelere giderek yerel kültürler hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Benzer durum turist kabul eden yöreler için de geçerli olup yöre kültürünün zenginleşmesinde önemli bir faktördür. Kırsal turizmin kırsal yörelerin kültürüne yapmış olduğu diğer etkileri şu şekilde sıralayabiliriz (Rızaoğlu, 1993; Middleton ve Rebecca, 1988; Brundt ve

Courtney, 1999; Akça vd., 2002; Morgül, 2006: Avcıkurt, 2009; Uçar vd., 2010; Özdemir Yılmaz ve Kafa Gürol, 2012; Çeken, 2020):

- Kırsal turizm kent ve kır nüfusunu aynı ortamda buluşturduğu için karşılıklı bilgi ve kültür aktarımı da ortaya çıkarır. Konuya kırsal nüfus açısından bakacak olursak turizm demek, yeni insanlar, kapalılıktan kurtulma ve yeni bilgiler anlamına gelirken; kentli nüfus için ise yeni arkadaş, birliktelik duygusu ve farklı hayatlar anlamı taşımaktadır.
- Turizm faaliyetinin en önemli etkilerinden birisi de farklı kültürleri buluşturduğu için yaptığı kültürel etkileşim ve değişimdir. Kültürel etkilenme hem kırsal hem de şehirsel nüfus için geçerli olup karşılıklı kültür zenginliğini doğurmaktadır.
- Kırsal yörenin kültüründeki farklı yapı ve çeşitlilik turizmi de olumlu etkilemektedir. Mevcut kültür özellikleri turizm potansiyelinin de bir parçasıdır. Kırsal bölgede hâkim olan tarım kültürünün toplumun diğer kesimini oluşturanlar için çekici bir özellik göstermesi turistik ziyaretleri de artırır. Böylece kırsal bölgedeki geleneksel kültür hem canlanır hem de korunurken, kültür alışverişi de gerçekleşmiş olur.
- Kırsal turizm yöreye has el işi ve sanatsal faaliyetlerin sürdürülmesini sağlayarak yöreye özgü kültürel kimlik oluşturmaktadır. Maddi gelir sağlayabilmek için sanat, folklör, festival, tiyatro gibi kültür özellikleri turizmle korunur ve hayat bulur.
- Turizmle bölgeye olan ziyaretler, kırsal alanın turizm potansiyelinin keşfedilip korunmasına yardımcı olacağından, yöre halkı ile turistler arasındaki kültürel farkı da azaltmaktadır.
- Turizmin sağladığı gelir artışı ile yörenin kültür varlıkları da korunacak, yenilenecek ve gelecek nesillere aktarılarak sürdürülebilir bir değer ortaya çıkarılacaktır. Başta yerel halk olmak üzere gelen ziyaretçiler de yörenin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmaktadır.
- Gelen turistlerin orada yaşayan ailelere ait evlerde ve misafirhanelerde konaklaması karşılıklı kültürel etkileşimle birlikte soyut zenginliği de

doğuracaktır. Çünkü bu aktivite gelenekler, giyim, mutfak gibi birçok alanda değişime neden olmaktadır.

- Yöreye özgü kültürel miras ve geleneksel mimari de gelişen turizmle birlikte korunabilecektir. Gelen turistlerle iletişim kurmak için yerel halkın yabancı dil öğrenmesi de bir zorunluluk olarak ortaya çıkacağından bu farklı kültürel özelliklerin de öğrenilmesine imkân vermektedir.
- Farklı kültürlerin karşılıklı etkileşimi insanların kendi kültürlerini daha iyi tanımasına yardımcı olacağı için değişik yaşam şekilleri de öğrenilmiş olur. Bu durum varolan bazı ön yargıların da ortadan kalkmasını sağlamaktadır.
- Kırsal bölgelerde gelişecek turizm, yerel halkın ekonomik kazancını artırarak refah seviyesini yükselttiği için dış göçleri de önleyecektir. Bu faaliyet hem aile bireylerinin yeni iş kapısı olmakta hem de kadının sosyal yaşamdaki yerini güçlendirmaktadir.
- Kırsal turizmle birlikte yöredeki ekonomik canlanma halkın göç düşüncesini de ortadan kaldırmaktadır Yöre halkı ile gelen ziyaretçiler arasındaki ilişkilerin artması şehirsel ve kırsal nüfus arasındaki kültürel farklılığın da azalmasını sağlamaktadır. Ziyaretçilerin aldıkları hizmetteki kalite beklentisi yöre halkının hayat standardını da arttırmaktadır. Turizmin kırsal yörelerdeki mesken, altyapı ve çalışma şartlarında getirdiği iyileşme trendi yöre halkının yararına olmaktadır.

Çevre Üzerindeki Etkisi: Kırsal turizm içinde bulunulan doğal çevrenin potansiyeli ile birlikte hayat bulduğundan çevre koruma bilinci barındıran bir faaliyet olarak karşımıza çıkar. Çünkü kırsal turizm korunmuş bir doğa ile mümkündür.

Kırsal kalkınmanın lider sektörlerinden birisi olan kırsal turizm doğal çevrenin korunması ile mümkün olacağından, yerel halkın çevre konusundaki duyarlılığını da geliştirecektir. Ana hedef kalkınma ile doğal çevre arasındaki dengenin sağlanabilmesi olmalıdır. Bu yüzden çevre odaklı planlı bir turizm planının yapılması turizmin de sürdürülebilir olmasını beraberinde getirecektir (Çeken ve Kalyoncu, 2020).

1.3.7. Kırsal Alanlarda Uygulanabilecek Turizm Türleri

Günümüz turistleri ziyaret edeceği yer hakkında önceden bilgi edinebilmekte, gideceği destinasyonlar ile ilgili araştırma yapabilmektedir. Kırsal alanlar farklı birçok turizm türüne uygulama imkânı sunmaktadır. Kırsal turizm sadece maddelerde sıraladığımız turizm türleriyle sınırlı olmayıp, kırsal alanlarda yapılabilecek turizm türleri talebinin özelliklerine, kırsal alanın olanaklarına göre çeşitlendirilebilmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

1.3.7.1. Agro Turizm

Tarım ve turizm sektörlerinin birbirini tamamlayan ortak özellikleri, insanların doğal hayata karşı duydukları büyük özlem ve doğal kaynakların sürekli olarak tüketilmesi bu iki sektörün bütünleşmesini ve ortak bir paydada buluşarak agro turizmin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kaynakları koruma ve kullanma düşüncesini esas alan agro turizm, tarım sahalarına zarar vermeksizin sürdürülen bir turizm aktivitesidir. Kırsal bölgelerde yaşayan yerel halkın yaptığı çalışmalara paralel olarak hem sosyo-kültürel gelişimlerine hem de gelir düzeylerinin artmasına kakı sağlayarak kırsal kalkınmayı gerçekleştirmek açısından agro turizm büyük öneme sahiptir. Farklı kültürlerle tanışma ve kaynaşma, dil becerileri kazanma, modern tarımsal yöntemleri öğrenme, sürdürülebilir enerji kaynaklarını kullanma buna örnek olarak gösterilebilir (Civelek vd., 2004). Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020) Tarım turizmini; *"İnsanların kırsal yörelere ziyaretleri, buralarda yöre halkının ürettikleri mal ve hizmetleri, yörenin doğal dokusuna uygun mekânlarda talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünüdür"* şeklinde tanımlamıştır.

Agro-turizm temelde tarım alanlarına, tarımsal ürünlere ve tarım alanları çevresindeki konaklamalara bağlı olan turizm türüdür. Agro-turizm kırsal turizmin bir alt alanıdır. Agra turizm, tarımsal faaliyette bulunan çiftçiler ya da çiftlik sahiplerince tarım alanlarında yürütülen, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilebildiği, bunları yaparken de geleneksel yöntemlerin uygulandığı bir turizm türüdür. Bu turizm türünde temel amaç, tarımsal uygulamalar ve buralarda yaşayan yerel halkın hayat tarzını kullanarak turistleri bu uygulamalara dahil etmektir. Bu uygulamalar gerek çiftçilere gerekse işletmelere önemli gelir kaynağı sağlamaktadır (George ve Rilla, 2005;

Sharpley ve Sharpley, 1997). Özellikle gelir seviyesinin çok düşük olduğu geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal nüfusun fazla olması agro turizmin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1.3.7.2. Çiftlik Turizmi[1]

Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır bilinen ve kırsal turizmin bir alt dalı olan Çiftlik Turizmi, Türkiye'de son yıllarda gelişmeye başlayan bir turizm türü niteliğindedir. 2002 yılında Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği aracılığıyla başlayan TaTuTa (Tarım-Turizm-Takası) hareketinin öncülük ettiği çiftlik turizminin yapıldığı çiftliklerde; ekolojik prensipler çerçevesinde tarımsal ve hayvansal ürün yetiştirme, ürün toplama ve ürün satışı yapmak temel hedefler olarak belirginleşmektedir (Akoğlan, Kozak ve Bahçe, 2009; Yılmaz, 2008; Yıldırım, 2018). Çiftlik turizmine ilişkin olarak; bölgeye, ülkeye, kanuni düzenlemelere ve araştırmacılara bağlı olarak farklı tanımlamalar yapılmasının yanı sıra, bu turizm türü çiftliğe dayalı turizm, agro turizm, tarım turizmi ve kırsal turizm çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlardır (Slavic ve Schmitz, 2013). Birbirleriyle oldukça benzer özelliklere sahip olan çiftlik turizmi ile tarım turizmi zaman zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber, turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi için mutlaka bir çiftliğe bağlı olmasına gerek duyulmaması, tarım turizminin çiftlik turizminden ayrılmasına yol açmaktadır (Busby ve Rendle, 2000). Dolayısıyla bir turizm faaliyetinin çiftlik turizmi kapsamında değerlendirilmesinin ön şartı, söz konusu faaliyetlerin bir çiftlikte ve onun işleyişine bağlı olarak gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu kapsamda çiftlik turizmi, ziyaretçilerin çiftçiler veya çiftlik sahipleri tarafından yürütülen geleneksel tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerine katılım gerçekleştirdiği ve deneyimlediği bir kırsal turizm türü olarak belirginleşmektedir (George ve Rilla, 2005).

Tarımın ekonomideki önemini kaybetmeye başlamasından sonra kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik refahlarının arttırılması, geleneksel üretim yöntemlerinin korunması ve geliştirilmesi, göçün önlenmesi ve istihdam yaratılması

[1] Çiftlik Turizmi başlığını taşıyan bölümün tamamı tezden üretilen makale (Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Ekolojik Çiftliklerin Entegre Kırsal Turizm Bağlamında Analizi: Muğla İli Örneği". ***Coğradya Dergisi,*** (42), 85-100.) kapsamında yayımlanmıştır.

gibi sosyal ve ekonomik nedenlerle önerilen ve geliştirilen, kırsal kalkınma araçlarından ve alternatif geçim kaynaklarından biri olan çitlik turizmi (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009), bir yandan insanların sürekli yaşadıkları, çalıştıkları ve her zamanki sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında, faaliyette olan bir çiftliğe giderek günübirlik veya daha uzun süreli konaklamaları ve çiftlikteki tarımsal faaliyetlere katılmalarıyla oluşan bir turizm türü olarak tanımlanırken (Yılmaz, 2008), diğer taraftan, balık tutma, avlanma, meyve ve sebze toplama gibi birçok etkinlikleri içeren turizm türü şeklinde de ifade edilmektedir (Schilling vd., 2008). Böylece, temel amacı doğal alanların korunması, çiftlik sahibi için gelir yaratılması, çevresel eğitim ve yerel iş birliğinin oluşmasını katkıda bulunulması olan çiftlik turizmi, aynı zamanda ziyaretçilere eğlenceli bir deneyim sağlamayı da hedeflemektedir (Ross ve Wall, 1999).

1.3.7.3. Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)

Kuş gözlemciliği, kuşları kendi doğal ortamlarında tanımaya ve izlemeye dayalı bireysel ya da toplu olarak yapılan rekreatif aktivitelerdir. Kuş gözlemciliği yapanların genelde yüksek gelir düzeyinde, iyi eğitim almış ve ekolojik bilince sahip turistlerden oluştuğu görülmektedir. Kuş gözlemciliği izlenen türlerin özelliklerine ve gözlemcilerin tecrübelerine bağlı bazen çıplak gözle, bazen de kara teleskopları, fotoğraf makinası ve dürbünlerle yapılmaktadır (UNEP, 2006).

Türkiye konumu itibarıyla yılın belirli dönemlerinde kıtalar arasında döngüsel bir şekilde süregelen doğu-batı ve kuzey-güney yönlü kuşların göç güzergâhlarının merkezinde yer almaktadır. Bu özelliğinden dolayı Türkiye'nin kara ve su habitat alanları; göç eden kuşların yılda en az iki defa üreme ve konaklama alanıdır (Bakırcı, 2002). Türkiye'de izlenen ve kaydı bulunan toplam tür sayısı 460 civarındadır.

Kuş gözlemciliği kıyı turizminin yoğunlaştığı yaz sezonu dışındaki dönemlerde ve turistik çekiciliği olmayan çeşitli bölgelerde yapılabilmektedir. Bu yönden kuş gözlemciliği, bölgeye hem ekonomik anlamda girdi sağlamakta hem de iyi eğitim almış ekolojik bilince sahip turist profilinden dolayı doğayı ve çevreyi koruma hassasiyeti açısından da katkı sağlayabilmektedir (Kaya, 2020).

Kuş gözlemciliği, Dünyada özellikle de Kuzeybatı Avrupa ülkelerinde yaygın olarak yapılan bir etkinlik olsa da Türkiye'de henüz yeterinde bilinen bir etkinlik değildir. Kuş gözlemciliği etkinliği ile uğraşan turistler, bu bölgelere yönelik seyahatlerini bireysel ya da küçük topluluklar halinde gerçekleştirirler. Gözlem yaptıkları yerlerin yakın çevresindeki konaklama mekânlarını tercih ederler ve temel ihtiyaçlarını buralardaki yerel işletmelerden karşılarlar. Aynı zamanda yerel halkın ürettiği yöresel ürünlerden de satın alarak yerel ekonomiye de fayda sağlarlar (Tablo 12).

Tablo 12: Kuş Gözlemciliğinin Katkıları, Olumsuz Etkileri ve Kuş Gözlemcilerine Öneriler

Kuş Gözlemciliğinin Katkıları	Olumsuz Etkileri	Öneriler
Kuş çeşitliliği ve yerel kazanç arasında bir bağlantı kurması	Kuşlara çok yaklaşarak ve aşırı kuş sesi çıkararak kuşların rahatsız edilmesi	Etik kuşçuluğa bağlı kal ve kuşçulukta ısrarlı ol
Yaban hayatını korumak için ekonomik teşvik alınması	Bazı durumlarda yuvaların aşırı taciz edilmesi	Mümkün olduğunca yuvalardan ve genç kuş türlerinden uzak dur
Deniz-kum-güneş turizmine göre olumsuz çevresel etkisinin daha az, ekonomik kazancının daha fazla olması	Nadir ya da tehlike altında olan türlerin rahatsız edilmesi	Tehlike altında ve nadir türlere karşı özen göster
Özgün kuş türlerinin yerel katkısını arttırması	Ziyaret nedenli kirlenme ve kuşların yaşam ortamlarının yok olması	Teyp kullanmayı ve arazide görünmeyi en aza indir
Bilinen turizm bölgeleri dışında ziyaretler yapılması	Gelirin çoğunun yerel halka kalmaması	Bir kuş seni fark edince daha fazla yaklaşma
Arzu edilen türler sayesinde korunmayan alanların korunması	Turizmle bağlantılı olarak kültürel bozulma	Kurulmuş olan yollara, patikalara ve yürüyüş parkurlarına bağlı kal
Yerel doğal tarih bilgisinin değerlenmesi		Gözlem ve fotoğraf için teleskop kullan
Yerel rehberlerin eğitimi ve istihdamı		Yerel halkı kuşlar ve ekonomik faydaları konusunda eğit
Kuşları korumak için gelir elde etmesi		Yerel ve az etkili girişimleri destekle
Ornitoloji bilimine katkısı		Kuş koruma konusunda çalışma yapan sivil toplum kuruluşlarına katkıda bulun

Kaynak: Şekercioğlu, C. H. (2002); Kaya, (2020).

Kuş gözlemciliği, 1970'li yılların başından günümüze kadar gelen süreçte hızlı bir artış gösteren ve doğaya zarar vermeksizin yapılan en yaygın açık hava rekreatif faaliyetidir (Kerlinger ve Brett 1995). Kuş gözlemcilerinin sayısı sürekli artmış ve bu artışa bağlı olarak kuş gözlemciliği yapmak için yapılan seyahatlerin sayısı da

artmıştır. Bu sebeple kuş gözlemciliği, çevresel örgütlerin, yerel yönetimlerin ve basın dünyasının da dikkatini çekmektedir (Scott ve Thipgen 2003).

1.3.7.4. Yayla Turizmi

Yaylalar yakın zamana kadar turizm ve rekreasyonel kullanımından çok, o yörenin insanlarının hayvanlarını otlatmak ve kışlık hazırlıklarını yapmak için yaz ayları boyunca yaşadıkları yerlerdi (Canalioğlu, 2000; Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Yayla turizmi, kırsal turizmin alt dalları arasında ilk akla gelen turizm türüdür. İnsanların bulundukları sürekli yerleşim alanlarından yaz aylarında ayrılarak yaylalara gitmeleri ve buralarda konaklayarak tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri yayla turizminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yayla turizmine girdi sağlayan faktörlerde yaylalarda yapılan şenlik ve festival gibi etkinliklerin, yaylacılık kültürü ile doğal ortamda yaşamanın diğer insanların ilgisini çekmesi ve bu ilgi çekici yaşamı deneyimlemek istemeleridir. Kırsal alanlarda son yıllarda giderek popüler hale gelen yayla turizmi hızlı bir şekilde gelişen ve önemli bir yere sahip olan turizm faaliyetidir. Yaylaların doğal ortam şartları (flora ve fauna çeşitliliği, temiz havası, suyu) ve geleneksel hale gelen yayla şenlikleri her geçen yıl yayla turizmine katılanların sayısını arttırmaktadır. Aynı zamanda çeşitli eko turizm faaliyetlerinin büyük bir kısmının yaylalarda yapılabiliyor olması yayla turizmine olan talebi daha da arttırmaktadır. Yaylalar bünyesinde çok sayıda doğal unsur bulundurmakta olup gelen turistler için farklı rekreatif faaliyet imkânı sunmaktadır (Zengin, 2008).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, yaylaları diğer turizm türlerini destekleyici olarak değerlendirmiş, konaklama süresinin uzatılması amacıyla, "Yayla Turizmi Gelişme/Eylem Bölgelerinin" belirlendiği bir planlama stratejisi benimsenyerek yayla turizm merkezlerinin seçim kriterlerini belirlemiştir. Bu kriterler:

- *Doğal değerlere yönelik potansiyelin zengin olması,*
- *Sivil mimari karakterinin olması,*
- *Kent merkezine ulaşımın kolay sağlanır olması,*
- *Yöre halkının sosyal yapısının turizme yakın olması,*
- *Aktivitenin ekonomik olarak sürdürülebilmesi,*

- *Diğer turizm çeşitleri ile entegrasyonunun sağlanabilir olmasıdır.*

Kültür ve Turizm Bakanlığı ayrıca Türkiye'de yayla turizmi için uygun merkezleri belirlemiştir (Tablo 13).

Tablo 13: Türkiye Yayla Turizm alanları (2020)

Yayla Adı	Bulunduğu İl/İlçe
Maşata Yaylası	İbradı/Antalya
Huzurlu Yaylası	Islahiye/Gaziantep
Bektaş Yaylası	Bulancak/Giresun
Kümbet Yaylası	Giresun
Yavuzkemal Yaylası	Giresun
Argın Yaylası	Akkuş/Ordu
Perşembe Yaylası	Aybastı/Ordu
Toygar Kabaktepe	Aybastı/Ordu
Çambaşı Yaylası	Ordu
Keyfalan Yaylası	Mesudiye/Ordu
Yeşilçe-Topçam Yaylaları	Mesudiye/Ordu
Anzer Yaylası	Rize
Ayder Yaylası	Çamlıhemşin/Rize
Akgöl Yaylası	Ayancık/Sinop
Kozfındık Bozarmut Yaylası	Sinop
Kurugöl Yaylası	Türkeli/Sinop
Akbelen Yaylası	Tokat
Karadağ Yaylası	Akçaabat/Trabzon
Pazarcık Yaylası	Araklı/Trabzon
Şolma Yaylası	Maçka/Trabzon

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020.

1.3.7.5. Eko Turizm

Ekolojik turizmin kısaltılmış hali olan eko-turizm; doğaya zarar vermeden ve doğayı koruyarak yapılan turizm türüdür. Dünyada doğayı koruyucu turizm anlayışı 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Dünya genelinde yaşanan hızlı gelişmeler sonucu turizm sektörünün doğal ve kültürel kaynaklara verdiği zararlar, mevcut kaynakların daha uzun süre kullanımını esas alan turizm türlerini gündeme getirmiştir (Kaypak, 2012).

Eko turizm, ilk olarak 1992 yılında Rio Çevre Zirvesi'nde sürdürülebilir bir dünya için kriterler belirlenirken ortaya çıkan bir kavramdır. Belirlenen bu kriterler sonraki süreçte eko turizme uyarlanarak çevreyi koruyarak ondan yararlanma metotlarının geliştirilmesi ve yerel halkın kültürel değerlerini yok etmeden onların turizm faaliyetlerinden yararlanması şeklinde özetlenmiştir. Ekoturizmin somut olarak tanımlanması ise 2002 yılında Kanada'da yapılan "Dünya Eko turizm Zirvesi"nde yapılmıştır. Bu tanıma göre eko turizm, *"Yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözeten bir yaklaşımdır"* (Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği, 2020).

Eko turizm kırsal bölgelerde doğal ve kültürel değerlerin korunmasında önemli ölçüde katkılar sağlayacak bir turizm türüdür. Bu yönden Türkiye'de eko turizm bağlamında gerçekleştirilecek kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilerek planlı şekilde uygulamaya sokulması doğal ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi bakımından çok önemlidir (Kodaş, Su Eröz, 2012).

Eko turizm doğayı koruma hassasiyetine ek olarak yerel kültürleri yaşatmaya yönelikte sosyo-kültürel hassasiyeti bulunmaktadır. Sosyo-kültürel anlamda kırsal alanlardaki etkisine bakımından eko turizmi; örf ve adetlerin hatırlanmasının ve yeniden değerlendirilmeye alınmasının, sosyal yapıyla bu değerlerin korunmasının sağlanarak sürdürülebilmesi şeklinde de ifade etmek mümkündür (Haznedar, 2016).

Yukarıda bahsi geçen genel etkilerinin yanı sıra eko turizmin olumlu ve olumsuz etkileri Tablo 14'te belirtilmiştir.

Tablo 14: Eko Turizmin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Olumlu Etkileri	Olumsuz Etkileri
Müzelerin standartlarının yükseltilip geliştirilmesi	Bölgesel mimariye uygun durumda olmayan yapıların inşa edilmesi
Genel ve yerel kurumlarla kuruluşların çevre bilincine sahip olmaları ile çevre bilincini geliştirmeleri	Kötü niyetli turistler tarafınca eser, yaban hayvanı ve yaban bitkileri kaçakçılığının gerçekleştirilmesi ile bunun sonucunda doğal habitatın zarar görmesi ya da yok olması,
Bölge halkının geleneksel dil ve din değerlerinin muhafaza edilmesi ile bu değerlere daha büyük saygı gösterilmesi	Dil ve konuşma yapısında bozuklukların ortaya çıkması, din ve manevi değerlerde değişimlerin ortaya çıkması ya da bu değerlerin yitirilmesi,
Bölge halkının geleneksel yemek, el sanatları vb. bölgeye has değerlerle becerilerin muhafaza edilmesi ve böylece yeni işletme alanlarının oluşturulması	Yapılan el sanatları için verilen emeğin karşılığının alınmamasının neticesinde değişik ve hazır ürünlerin pazarlarda yer almaya başlaması
Değişik kültür ve hayat tarzlarına yönelik ilginin artış göstermesi, bilinçli biçimde ekoturizm faaliyetlerinde bulunan turistlerden doğal alanların, yaban yaşamının, hayvanların ve çevrenin korunması vb. değerlerin alınması	Turistlerin gereksinmelerini giderebilmek üzere geleneksel sanat yapılarında yaşanan bozulmalar ve değişimler, iktisadi açıdan turistlere bağımlı duruma gelinmesi, yöresel yemeklerin yerini turistlere uygun, hızlı, kolay hazırlanabilen yemeklerin alması
Göç alan yörelere gerçekleştirilen göçün azalması.	Gasp, hırsızlık, dolandırıcılık vb. suçların artması; festivaller, şenlikler, gösteriler vb. kültürel aktivitelerin iktisadi fayda güderek turistler açısından sergilenir duruma gelmesinin yöresel yapıyı ve kültürü bozmaya başlaması.

Kaynak: Kuter ve Ünal, 2009: 153-154: Erdoğan, 2003: 159.

1.3.7.6. Festival Turizmi

Kırsal bölgelerdeki fiziki çekici unsurların yanında yöreye ait yemekler, el sanatları, gelenek ve göreneklerin yaşanılmasını sağlayarak bunları tanıtmak amacıyla yapılan kırsal festivaller de çekici unsurlar arasındadır. Kırsal festivaller sosyo-kültürel yaşamın bir aynası olarak her geçen zaman turizm sektörüyle kurulan ilişkilerin bir parçası olarak; ulusal ve uluslararası turizm pazarlama stratejileri arasında gittikçe önemini arttırmaktadır (Sert, 2017). Festivallerin turistler ve yöre

halkı açısından olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur. Belirtilen etkiler Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15: Festivallerin Turistler ve Yöre Halkı Açısından Etkileri

Olumlu Etkileri	Olumsuz Etkileri
Yerel gelenek-görenek ve kültürü ziyaretçilere aktarabilir araç olabilir ve böylece bu mirasın korunmasına ve yaygınlaşmasına yardımcı olabilir	Festivaller yabancı oyunlar, şovlar, filmler ve konserler aracılığıyla yabancı kültürleri ithal edebilir, böylece kültürel yozlaşma yaşanabilir.
Yöredeki örf ve adetleri yeniden canlandırabilir	Ekonomik kaygılar öne çıkarak daha çok turistin ilgisini çekmek için festivallerin kültürel mesajları gölgede kalabilir
Yerel halka kültürlerini geliştirme ve paylaşma olanağı verir, böylece toplumda bir değer duygusu ve inancı yaratır	Yerel kültür, ziyaretçi çekmek için sergilenirken ticarileşmenin baskısı altında sürekliliği tehlikeye düşebilir.
Deneyim ve bilgi alışverişi sağlayarak turistlere, yerli toplumun kültürlerinde kutlamaların nasıl olduğunu ve bunun toplumun gelişmesini nasıl etkilediğini görme imkânı verir.	Toplumda var olan dostluk, arkadaşlık ve konukseverlik gibi manevi değerlerin yerini ekonomik çıkar grupları alabilir.

Kaynak: Kodaş ve Sü Eröz, 2012: Kaya, 2020.

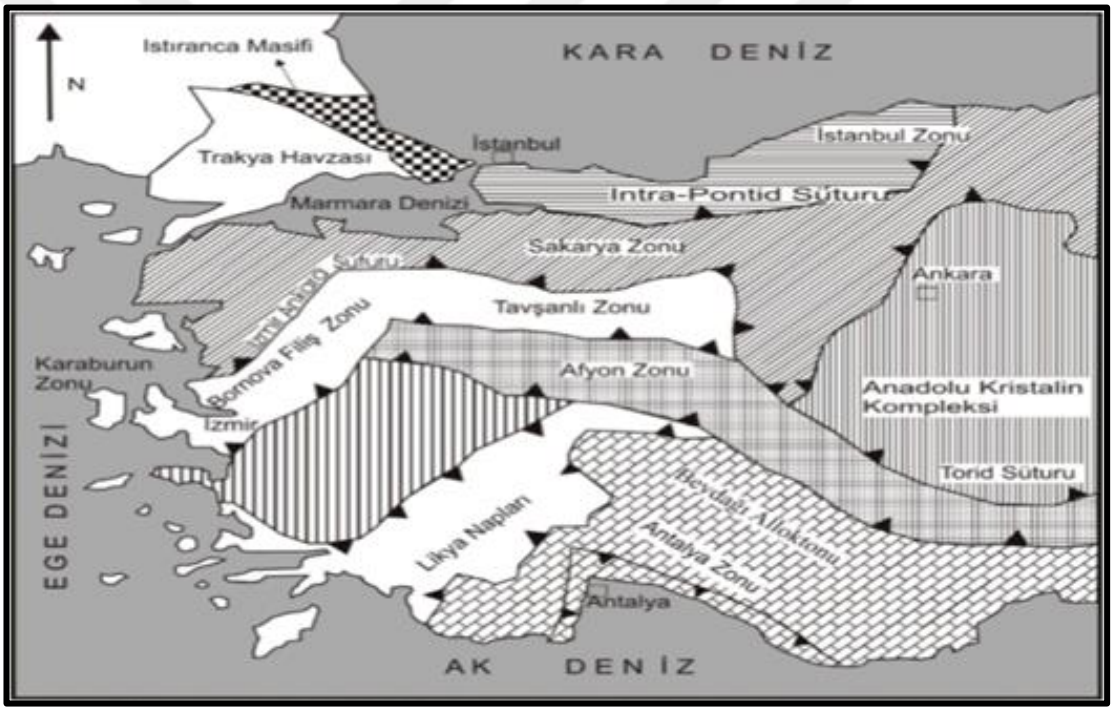
İKİNCİ BÖLÜM

MUĞLA İLİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

2.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri

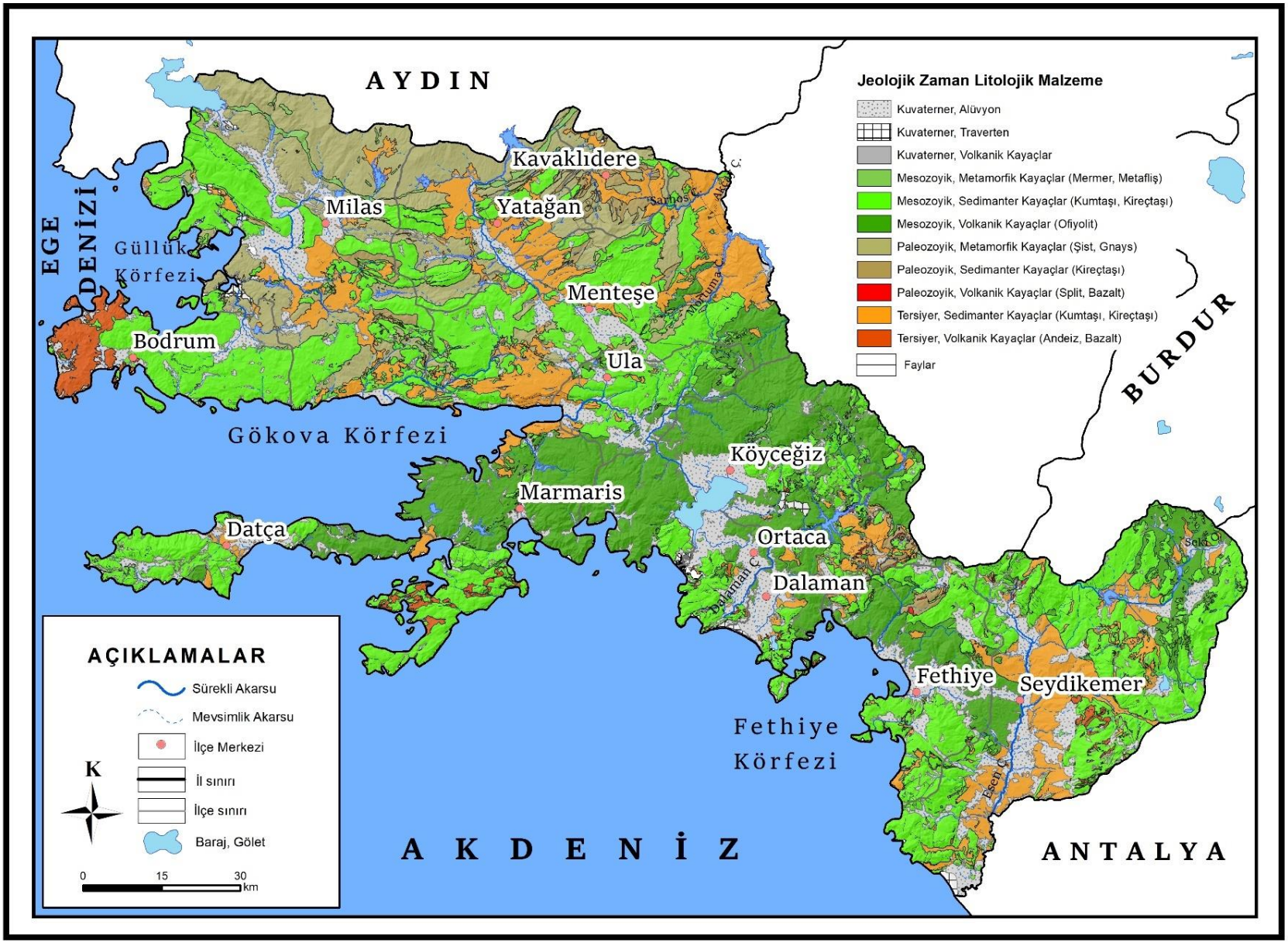
2.1.1. Jeolojik Özellikler

Muğla ili, kuzeyde Menderes Masifi ve güneyi örtü kuşağı, güneyde Beydağları Otokton Zonu ile iki otokton kütle arasında yüzeylenen Likya Napları üzerinde yer almaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Batı Türkiye'nin Başlıca Tektonik Birlikleri (Okay ve Tüysüz, 1991).

Muğla il genelinde jeolojik zamanlara ait tüm formasyonlara rastlamak mümkündür (Şeki1 7). Muğla jeoloji haritasına detaylı olarak baktığımızda; ilin kuzeyinde Milas ve Yatağan çevresinde Paleozoik birimlere, güneyinde Datça Yarımadası, Marmaris ve Köyceğiz çevresinde yaşlı ofiyolitlerden oluşan Mesozoyik birimlere ve güneydoğusunda özellikle Fethiye çevresinde Mesozoyik yaşlı sedimanter birimler olmak üzere üç farklı birime rastlanıldığını görmekteyiz (Yavaşlı, 2015:54).

Şekil 7: Muğla İli Jeoloji Haritası

Milas ve Yatağan ilçelerinin kuzey kesimlerindeki dağlık alandan başlayarak daha kuzeyde çok geniş alanlara yayılan gnays, kuvarsit, mikaşist ve ince taneli şistler Menderes masifini oluşturan Prekambriyen formasyonlardır (Şengör vd., 1984). Menderes Masifi gözlü gnayslardan ve Paleozoyik-Senozoyik yaşlı örtü kayalarından oluşmaktadır (Şengör vd., 1984; Bozkurt, 2001; Whitney ve Bozkurt, 2002; Dora, 2007). Paleozoyik ile Mesozoyik arasında meydana gelen tektonik hareketlerden dolayı Menderes masifi yükselerek domlu bir yapı oluşturmuş ve etrafı monoklinal yapılı dağlarla çevrelenmiştir.

Muğla il sınırları içerisinden kalan ve Milas'tan Yatağan'a kadar uzanan saha ile Bafa Gölü Menderes masifinin güney sınırını oluşturmaktadır. Menderes masifini saran metamorfik örtü kuşağı mermer ve şistlerden oluşmaktadır. Bu kuşakta monoklinal yapıdaki tabakaların dirençsiz kısımları çukurlukları, dirençli olan kısımlardaki mermerler ise bu çukurluklar arasında yer alan monoklinal yapılı dağ sırtlarını oluşturmuştur. Yörede yer alan Menteşe, Kavaklıdere, Yatağan ve Milas şehirleri menderes masifi üzerinde yer almaktadır.

Muğla ilinde yer alan Mesozoyik formasyonlar içerisinde geniş bir peridotit sahası vardır. Bu peridotit sahası Datça Yarımadası'ndan başlayarak Marmaris çevresine, oradan da kuzeye yönelerek Fethiye'nin kuzeyinde Acı göle kadar çok geniş bir alan kaplamaktadır. Mağmanın yüzeysel akışı ile oluşan bu formasyon orojenik hareketlerle bozularak değişime uğramıştır (Kayan, 1971). Sahadaki en yaygın birim Marmaris (Alt-Kretase) peridotitidir. Üst manto kökenli ve tümüyle peridotitlerden oluşan bu birim Dalaman ile Ortaca'nın kuzey kesimlerinde ve Köyceğiz ile Datça arasında kalan çok geniş bir sahada yüzeylenmektedir.

Muğla ilinde Tersiyer birimleri Bodrum yarımadasında çok geniş alanlarda yüzlek veren ve bölgede karekteristik bir özellik gösteren Orta-Üst Miyosen volkanitleriyle görmekteyiz (Ercan vd., 1982, 1984; Genç vd., 2001; Kurt ve Arslan, 2001; Ulusoy vd., 2004; Karacık, 2006). Bu volkaniklerin taban kısmını oluşturan birimler, Bodrum Yarımadasının doğusundan Milas'ın güneybatı kesimlerine kadar izlenmektedir. Sahadaki mevcut miyosen birilerini Alt Pliyosene ait kireçtaşları ile Kuvaterner yaşlı alüvyonlar, kolüvyonlar ve Yunanistan'ın Kos Adası'ndan sıçrayarak gelen piroklastikler izlemektedir (Ercan vd., 1982, 1984a).

Datça Yarımadası, kuzeyde Gökova grabeni güneyde ise Hisarönü grabeni arasında kalan horst olarak gelişmiş bir yükselti alanıdır. Sahada Likya naplarına ait çeşitli nap dilimleri bulunurken, bunları Neojen çökeller üzerlemektedir (Ersoy, 1991). Datça Yarımadası'nın batısında geniş alanlarda volkanikler görülmektedir. Bunların 40-50 bin yıl öncesinde Datça'nın batısında yer alan Nysiros adasındaki volkanik patlamalar sonucu türeyen volkanikler olduğu düşünülmektedir (Ercan vd., 1984).

Dalaman, Ortaca ve Göcek çevresinde temel birimleri tabanda Juradan Miyosene kadar belirtilen çökeller oluşturmaktadır. Bölgenin daha kuzeyindeki temel birimler ise Likya Naplarının diğer sedimanter istif dilimleri ya da Marmaris Peridotitleri olarak adlandırılan birimlerdir (Darbaş ve Gül, 2017).

Araştırma sahasında Kuvaternere ait konglomera ve alüvyonlara Dalaman Çayı vadisinde Akköprü'nün kuzeydoğusundan başlayarak 7 km'lik bir mesafede ve Çayhisar deresi vadisinde akarsuyun Dalaman Çayı'na karıştığı kesimlerde rastlanmaktadır (Doğu, 1988).

Kuvatenere ait sahaların görüldüğü diğer yerler ise, Köyceğiz gölü, Sülüngür gölü, Kocagöl, İztuzu gölü çevresinde ve Dalaman Çayı ile Sarısu deltalarıdır. Bataklık çökelleri koyu kahve-siyah renkli bol organik gereç içeren, yoğun canlı eşelemeli çamurlar ve ince kumlardan oluşmaktadır. Kuvatenere ait sahalar, Köyceğiz gölü, Sülüngür gölü, Kocagöl, İztuzu gölü çevresinde ve Dalaman Çayı ile Sarısu deltalarında da görülmektedir.

Güneybatı Anadolu ve Muğla çevresi depremsellik açısından Türkiye'nin en etkin bölgelerinden biri olarak bilinmektedir (Kalafat vd., 2005). Bölgede farklı isimlerle anılsa da deprem kaynağı olan 4 ana fay zonu bulunmaktadır. Bunlar; Karaova-Milas Fay Zonu, Muğla-Yatağan Fay Zonu, Bodrum-Ören-Ula Fay Zonu, Burdur-Fethiye Fay Zonudur (Sözbilir vd., 2017). 1957 yılında meydana gelen Rodos-Fethiye depremleri yörede hasar verici depremler olarak öne çıkmaktadır (Kalafat vd., 2005).

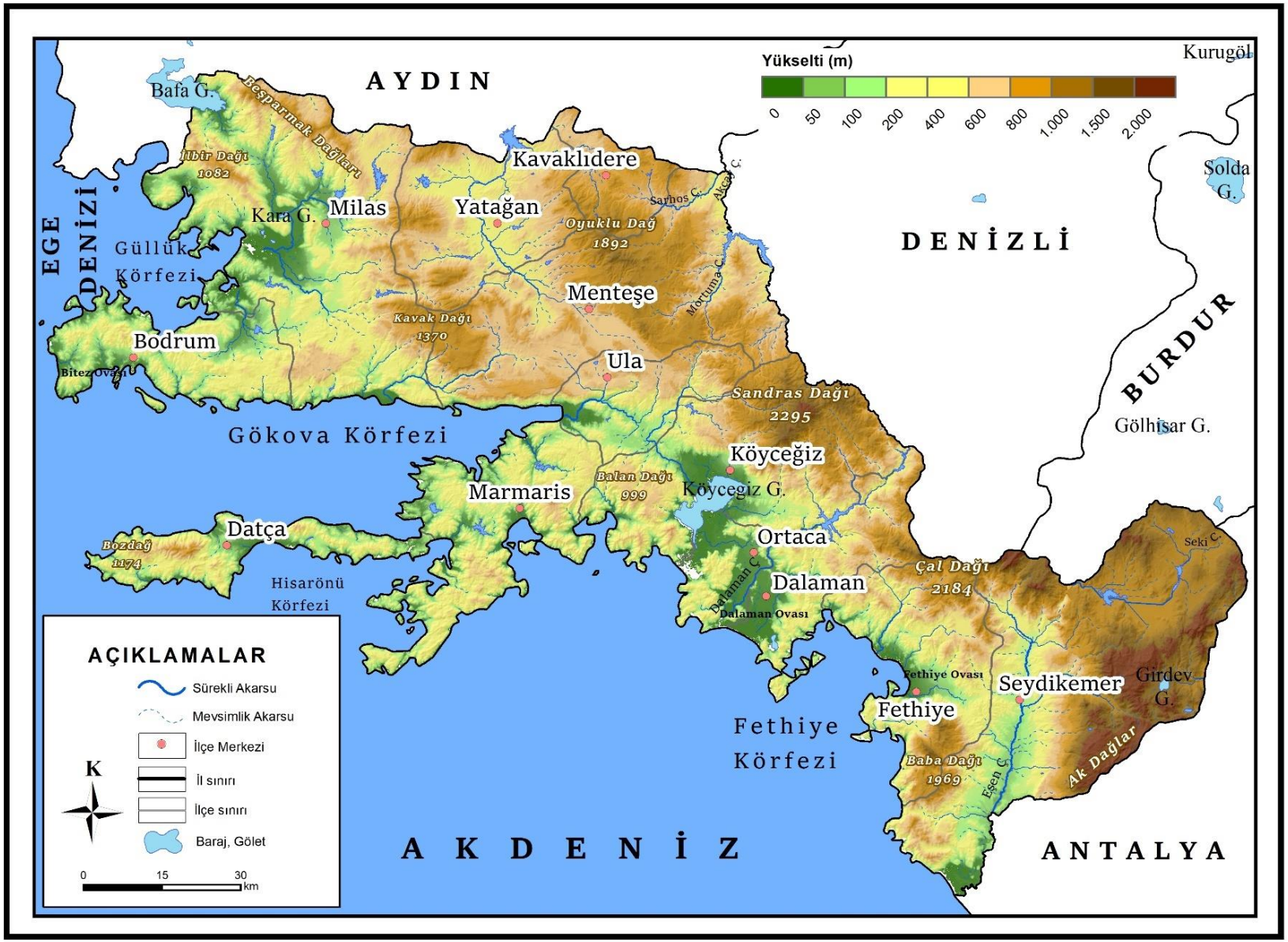
2.1.2. Jeomorfolojik Özellikler

Muğla ilinin kuzey ve kuzeybatı kesiminde 18.599 km^2 yüzölçümü ile çok geniş bir alana yayılan Menteşe yöresi yer almaktadır. Yöre dağlık ve engebeli olup, karstik yer şekillerinin bolca olduğu bir sahadır. Dolayısıyla kısa mesafelerde yükselti, bakı ve eğim şartları sıkça değişmektedir (Şekil 8).

Menteşe yöresinin tamamını kaplayan ana birim "Menteşe Platosu" dur. Gnayslardan oluşmuş Menderes Masifinin üzerinde genel şeklini almış olan plato yüzeyi Çine, Karacasu, Bozdoğan tektonik depresyonları ile KB-GD doğrultulu bölümlere ayrıldığı gibi akarsular tarafından da parçalanmıştır. Akarsu aşındırmasının etkili olmadığı alanlarda düzlükler oluşurken, aşındırmanın etkili olduğu vadiler arasındaki, sırtlar yayvan ve üst kısımları ise düz bir şekil almıştır. Menteşe yöresinin güney bölümünde Muğla il sınırları içerisinde kalan sahada genç tektonik fayların etkisiyle plato karakteri daha belirgindir. Gökova körfezi kuzeyindeki doğu-batı uzanışlı dik fay yamacı yukarısında ortalama 700-800 m. yükseltide uzayan plato yüzeyi faylarla parçalanmış olup arızalı bir görünümü vardır (Kayan, 1979).

İnceleme sahasında Oyuklu ve Yılanlı dağlarının etek kısımlarından Gökova Körfezi'ne kadar uzanan sahada yüksekliği 1000-1200 m. arasında olan ve geniş alanlar kaplayan Post Neojen aşınım yüzeyi yer almaktadır. Kalkerlerin yaygın olarak bulunduğu sahada yağışların bol olması nedeniyle akarsu aşındırmasından daha çok karstlaşma gelişmiştir (Darkot - Erinç, 1954). Muğla çevresinin önemli jeomorfolojik özelliği karstlaşmanın etkisiyle oluşmuş birçok çukurluğun sahadaki fay diklikleri arasında oluşmasıdır. Batıda Milas ile Bodrum Mumcular arasında dış bükey bir hat boyunca Güllük körfezini çepeçevre saran çukurluklardan, derin bir şekilde yarılmış dik yamaçlardan plato yüzeyine çıkılır (İkiel, 2004). Doğuda ise Menteşe Platosu'nu, Gölgeli Dağ ile Akdağ sırası çevreler.

Muğla'nın güney kesiminde batıya yönelmiş Datça Yarımadası ve güneybatıya yönelmiş Bozburun Yarımadası bulunmaktadır. Bu iki yarımadayı birbirine bağlayan geniş alanlı bir kıstak bulunur. İki yarımadayı birleştiren bu kıstağın güneyinde Marmaris Koyu yer almaktadır (İkiel, 2004).

Şekil 8: Muğla İli Morfoloji Haritası

Datça Yarımadası, doğu batı yönünde 65 km uzunluğunda ve birkaç kilometre genişliğinde olup, kuzeyden Gökova Körfezi ile güneyden Hisarönü Körfezi arasında sınırlıdır. Engebelik, dağlık ve tepelik bir sırt şeklinde uzanan Datça Yarımadası çok girintili çıkıntılı bir kıyı yapısına sahiptir. Yarımadanın kuzey kıyıları Gökova grabenini kontrol altında tutan doğu-batı yönlü faylardan dolayı güney kıyılarına göre daha düzlüktür. Datça Yarımadası'nın orta kısmında KB-GD yönlü 5 km genişliğinde bir çukurluk bulunur. Çukurluğun kuzeybatısından Körmen Körfezi, güneybatısından ise Datça Körfezi sokulmuştur. Chaput (1947) bu bölümü "Datça Kıstağı" diye tanıtmıştır. Ancak kıstak olarak adlandırılan sahanın doğu ve batısındaki yaşlı temel birimlerin faylı olmasından dolayı bu çöküntü alanı Datça grabeni olarak isimlendirilmiştir (Kaya ve Tuna, 1985). II. Zaman kalkerlerinin geniş alanlar kapladığı Bozburun Yarımadası da oldukça arızalı, dağlık ve tepelik bir sahadır. Datça Yarımadası'ndan kuzey kesiminde yer alan Hisarönü körfezi ile ayrılır. Bozbrurun Yarımadası batısında yer alan Sömbeki Körfezi ile ikiye ayrılır.

Bodrum Yarımadası ile Datça Yarımadası arasında bölgenin en genç yapısal unsuru olan doğu-batı yönlü Gökova grabeni bulunmaktadır. Gökova grabeni ve Datça grabeni Geç Pliyosen sonrası yaştadır.

Muğla'nın doğusunda Seydikemer ilçesini oluşturan saha genelde arızalı, dağlık ve tepelik bir özellik göstermektedir. Engebeli olan bu sahanın aşağı kısmını Eşen Çayı Vadisi, yukarı kısımını ise Seki Platosu oluşturmaktadır. Seki Platosu üzerinde bulunan Karanlıkdere kanyon vadisi Eşen çayı vadisinin devamı niteliğindedir. Eşen Çayı Vadisi eşik sahaları ile birbirinden ayrılan ovaların yer aldığı bir oluşumdur. Vadide kuzeyden güneye doğru Ortaköy, Seydikemer, Kabaağaç, Kumluoa ve Karadere ovaları yer almaktadır. Bu ovalar birer birikim alanı olup, kenar sahalarında yer alan alüvyal yelpazelerde sıkça kanal dolgularına rastlanmaktadır (Kazancı, N-Uysal, F., 2008). Eşen çayı taşıdığı alüvyonları Akdeniz kıyısında biriktirerek bir delta oluşturmuş ve bu deltanın büyümesiyle Letoon Antik Kenti ve Patara Limanı zamanla dolmuştur (Öner, 1997).

Seydikemer ilçesinde yükseltinin en fazla olduğu yerler; kuzeyinde, Boncuk Dağları ve onun güneybatı uzantıları Karadağ (2233 m), Yüylükbaşı T. (2418 m),

Kocaeren T. (2295 m), Karadiş T. (2235 m) ve Teşnekçibaşı T. (1722 m)'dir. Doğusunda yer alan Akdağ üzerindeki önemli yükseltiler ise Uyluk T. (3024 m), Ziyaret T. (2591 m), Elbisdağı (2596 m), Dumlu T. (2458 m), Oluklusivrisi T. (2156 m), Erendağı (2677 m), Çatal T. (2534 m) ve Atkuyruksalmaz T. (2879 m)'dir. Yüksek kesimler aynı zamanda eğim değerlerinin fazla olduğu yerlerdir. Yükseltinin en az olduğu yerler ilçenin güneyindeki delta ovası boyunca uzanan kıyı bölgesidir (Bozyiğit, 2020).

Menteşe yöresinin batı kesiminde yer alan Milas ilçesinin ana yer şekillerini ovalar, dağlar ve az eğime sahip yüzeyler oluşturmaktadır. Milas'ta akarsular tarafından taşınan alüvyonlarla oluşan ovalar Kuvaterner yaşlıdır. Selimiye'den başlayarak akarsuları takip eden Kuvaterner arazileri Güllük Körfezi'nde son bulur (Kaya, 2019). Sodra dağının doğu, batı ve kuzey eteklerinde yarım daire şeklinde uzanan Milas ovası tipik bir polye değildir. Milas ovasını batısından çevreleyen dağ kalkerlerden oluşmuşsa da karşı yamaçlar billurlu şistten oluşmaktadır. Ovanın yükseltisi taban seviyesine çok yakın olmasına rağmen karstlaşmaya da uygun değildir (Darkot ve Erinç, 1954; Güner, 1997).

Bodrum Yarımadası Gökova Körfezi ile Güllük Körfezi arasında yer almaktadır. Yarımadanın batı kısımları volkanik kayaçlardan oluşurken, doğusu ise çoğunlukla kalkerlerden meydana gelmiştir. Kalkerlerin yoğun olduğu kesimler yüzeysel akışın zayıf olduğu farklı boyutlarda çukurluklar, oyuklar ve sarnıçlarla tipik bir karstik saha görünümüne sahiptir. Yarımadanın baş kısımlarında yer alan kotlar, burunlar, adalar ve yarımadalar görünüm olarak, düz ve dik kıyılarla çizgi gibi uzayan Gökova körfezinin tersi bir durum arz etmektedir. Yarımadanın güney kesiminde Karaada ile korunmuş olan Bodrum Limanı yer almaktadır (Darkot ve Tuncel, 1978).

2.1.3. İklim Özellikleri

İklim koşulları, doğal çevre ve insan faaliyetleri üzerinde belirleyici olan en önemli coğrafi unsurlardan biridir. Doğrudan ve dolaylı etkileriyle doğal çevreyi şekillendirmekte ve tüm canlıların yaşam koşullarını belirlemektedir. Canlıların yaşamı için, iklim unsurlarının en önemlisi olan sıcaklık ve yağış şartlarının uygun olması gerekir. İklim koşulları, bu hayati öneminin yanı sıra jeolojik olaylarla meydana gelen büyük morfolojik birimlerin işlenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle yağış, su kaynaklarının varlığını etkilemesi bakımından hem canlılar üzerinde hem de yeryüzünün şekillenmesinde en önemli rolü bulunmaktadır. Birer fiziki coğrafya özelliği olan; hidrografik özellikler, bitki örtüsü ve toprak özellikleri iklimin kontrolünde biçimlenmektedir (Doğan, 2014).

Akdeniz Havzası içerisinde kalan Muğla ve çevresini etkileyen hava ve iklim koşullarını belirleyen temel etkenler, Akdeniz Havzası'nı etkileyen hava kütleleri ve hava koşullarıyla aynı özellikleri taşımaktadır (Yavaşlı, 2005).

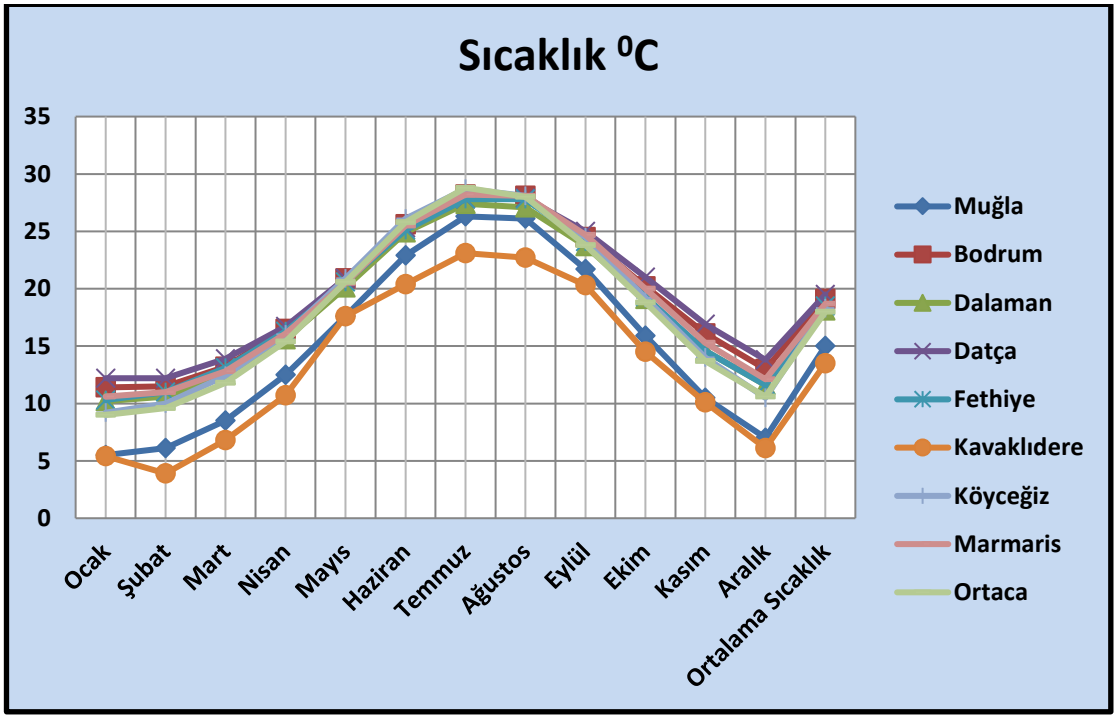
Güneybatı Anadolu'da ve Muğla'da yağışlar genellikle kış mevsiminde Akdeniz cephesi boyunca doğuya hareket eden gezici depresyonların etkinliklerine bağlıdır (Kayan, 1977). Subtropikal Akdeniz iklim bölgesinin normal bir özelliği olarak bilinen yaz kuraklığı ve yağışlardaki yüksek yıllar arası değişkenlik ile bağlantılı olarak, her mevsimde rastlanabilen kurak dönemler, Muğla yöresinde de şiddetli yaz kuraklığına bağlı olarak su kaynaklarını olumsuz etkilemektedir (Türkeş ve Altan, 2013).

Muğla, kış aylarında coğrafi konumuna bağlı olarak, 30°- 40°N paralelleri arasında egemen olan Batı rüzgârları sisteminin etki alanı içine girerken, yaz mevsiminde Batı rüzgârları sisteminin kuzeye çekilmesi ile subtropikal yüksek basınç alanının etkisi altında kalır. Yörenin en tipik özelliği iklimsel değişkenliğin yüksek ve mevsimselliğin kuvvetli olduğu subtropikal Akdeniz iklimi ve onun tanıtıcı özelliği olan şiddetli yaz kuraklıkları ve yüksek yaz sıcaklıklarının etkili olmasıdır. Ancak, yörede yer şekillerinin uzanış doğrultusu söz konusu iklim koşullarında yerel değişikliklere yol açmaktadır (Türkeş ve Altan, 2013).

2.1.3.1. Sıcaklık

İklimi kontrol eden en temel parametrelerden biri sıcaklıktır. Sıcaklık değeri bir yandan canlı yaşamının sınırlarını belirlerken, diğer taraftan tarımsal üretim ve üretilen ürün türü bakımından da belirleyici olmaktadır. Sıcaklık ortalamaları iklimin karakterini ortaya koyarken, sıcaklıkların maksimum ve minimumlarının ne zaman yaşandığı da sıcaklıkla ilgili diğer önemli değerleri oluşturmaktadır (Bakırcı, 2017).

Muğla'da yıllık ortalama sıcaklık 15°C'dir. Muğla il genelinde bulunan şehirlerin yıllık sıcaklık ortalamalarına baktığımızda; Bodrum 19,1°C, Dalaman 18 °C, Datça 19,5°C, Fethiye 18,5°C, Kavaklıdere 13,5°C, Köyceğiz 18,3°C, Marmaris 18,7 °C, Milas 18°C ve Ortaca 18°C'dir. İl genelinde ocak ayı en soğuk aydır. Temmuz ayı ise en sıcak aydır. Ocak ayından mart ayına kadar sıcaklık kısmen yavaş artarken, mart ayından temmuz ayına kadar ise hızlı bir artış göstermektedir. İl genelinde ağustos ayından ocak ayına kadar sıcaklıklarda azalma görülmektedir (Şekil 9). Sahada sıcaklık ortalamasının 0°C'nin altında olduğu hiçbir ay yoktur. Sıcaklığın 0°C'nin altına düşmemesi tarımsal faaliyetler açısından oldukça önemlidir.

Şekil 9: Araştırma Sahasındaki İstasyonların Uzun Yıllar Ortalama Sıcaklık Değerleri

Araştırma sahasının aylık ortalama sıcaklık değerleri incelendiği zaman en düşük değerlerin ocak ayında olduğu görülmektedir. Ocak ayında en düşük aylık ortalama sıcaklık değeri 5,4˚C ile Kavaklıdere'de görülmekte olup, daha güneyde yer alan Menteşe'de ise 5,5˚C'dir. Şubat ayında aylık ortalama sıcaklık değerleri ise Kavaklıdere'de 3,9˚C, Menteşe'de 6,1˚C, Milas'ta ise 9,6˚C ölçülmüştür. Kıyı kesimlerdeki yerleşmelerin ocak ayındaki en düşük aylık ortalama sıcaklık değerleri ise, Bodrum 11,4˚C, Datça 12,2˚C, Marmaris 10,6˚C ve Fethiye'de 10,3˚C'dir (Tablo 16). Muğla'nın kıyı şeridi, güneyden Akdeniz, batıdan ise Ege Denizi ile çevrilidir. Kıyı kesimler ile kıyının gerisinde iç kesimlerde yer alan platoluk ve yükseltisi bazı yerlerde 2000 m'ye kadar çıkan dağlık alanlar arasında topografik faktörlerin etkisiyle sıcaklık koşulları bakımından yerel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Muğla İl geneli meteoroloji istasyon verilerine baktığımızda şubat ayından itibaren aylık ortalama sıcaklık değerlerinin ağustos ayına kadar düzenli olarak arttığını görmekteyiz.

Tablo 16: Muğla İli Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklıkları (°C).

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Muğla	5.5	6.1	8.5	12.5	17.6	22.9	26.3	26.1	21.7	15.9	10.5	7.0	15
Bodrum	11.4	11.5	13.2	16.5	20.9	25.6	28.2	28.1	24.5	20.2	16.1	13.0	19.1
Dalaman	10.2	10.6	12.5	15.6	20.1	24.9	27.4	27.1	23.7	19.1	14.6	11.6	18.1
Datça	12.2	12.2	13.9	16.7	20.9	25.3	27.8	27.9	25.0	21.0	16.9	13.8	19.5
Fethiye	10.3	11.0	13.1	16.3	20.6	25.1	27.8	27.8	24.1	19.3	14.6	11.6	18.5
Kavaklıdere	5.4	3.9	6.8	10.7	17.6	20.4	23.1	22.7	20.3	14.5	10.1	6.1	13.5
Köyceğiz	9.2	10.0	12.4	16.0	20.9	26.1	28.7	28.1	24.5	19.2	14.0	10.5	18.3
Marmaris	10.6	11.0	12.8	16.1	20.5	25.5	28.2	28.1	24.7	20.0	15.3	12.1	18.7
Milas	9.0	9.6	11.8	15.4	20.6	25.8	28.8	28.0	23.8	18.8	13.7	10.6	18
Ortaca	10.4	10.2	11.3	15.7	20.5	25.4	28.0	27.0	24.0	18.7	14.1	11.0	18

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Düzenlenmiştir

Mart, nisan ve mayıs aylarında aylık ortalama sıcaklık değerlerinin Menteşe ve Kavaklıdere ilçeleri dışında diğer ilçelerde birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Örneğin, mart ayı aylık ortalama sıcaklık değerleri incelendiğinde, Kavaklıdere 6,8˚C ve Menteşe 8,5˚C iken diğer ilçelerde sıcaklık, Bodrum 13,2˚C,

Dalaman 10,6 ˚C, Datça 12,2 ˚C, Fethiye 13,1˚C, Köyceğiz 12,4˚C, Marmaris 12,8˚C, Milas 11,8˚C ve Ortaca'da ise 11,3˚C olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma sahasında yaz ayları (haziran, temmuz ve ağustos) planeter ve coğrafi faktörlerin etkisiyle aylık ortalama sıcaklık değerlerinin en yüksek olduğu aylardır. Haziran ayı ortalama sıcaklık değerleri, Bodrum'da 25,6˚C olup, Köyceğiz'de 26,1˚C, Marmaris'te ise 25,5˚C'dir. Temmuz ayı en yüksek değerlerin görüldüğü aydır. Bu ayda ortalama sıcaklık değerleri incelendiğinde, en düşük sıcaklık değeri Kavaklıdere'de 23,1˚C olup, diğer ilçelerin tamamında ise birbirine çok yakın değerlerdedir.

Muğla'nın sıcaklık koşullarında dikkati çeken en önemli özellik sıcaklık değerlerinin yıllar arasında gösterdiği değişkenliktir. Uzun yıllar ortalamasına göre yılın en soğuk döneminde bile sıcaklığın 20 °C'nin üzerine çıkabildiği görülmüştür (5 Ocak 1971). Benzer şekilde, yılın en sıcak döneminde de gece sıcaklıkları 10 °C'ye kadar düşebilmektedir (25 Temmuz 1951). Bu durum gezici depresyonların geçişi sırasında yörenin farklı fiziksel özelliklere sahip hava kütlelerinin etkisi altında kalması ile açıklanabilir (Erlat 2003'ten Aktaran Yavaşlı, 2005).

Bir sahanın iklim özelliklerini ifade etmek bakımından ortalama, düşük ve yüksek sıcaklık değerlerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Bu sayede yıl içerisinde sıcaklığın hangi değerler arasında oynadığı tespit edilebilecektir. Tablo 17'de görüldüğü gibi il genelinde aylık ortalama yüksek sıcaklıklar, ocak ayında 9,3˚C' ile 15,8˚C arasında oynamaktadır. Yıl içinde aylık ortalama yüksek sıcaklıklar, temmuz ve ağustos aylarında en yüksek değerlere ulaşmakta ve genelde 34˚C civarında seyretmektedir (Tablo 17- Şekil 10).

Tablo 17: Muğla İli Aylık Ortalama Yüksek Sıcaklıklar (˚C).

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Muğla	10.0	11.0	14.3	18.7	24.3	29.8	33.4	33.6	29.3	23.0	16.5	11.4	21.3
Bodrum	15.1	15.4	17.5	21.1	25.9	31.1	34.1	34.1	30.3	25.4	20.5	16.6	23.9
Dalaman	15.7	16.2	18.5	21.8	26.3	31.3	33.9	33.9	31.1	26.7	21.5	17.1	24.5
Datça	15.0	15.1	17.1	20.2	24.9	29.7	32.1	32.1	29.0	24.6	19.9	16.5	23
Fethiye	16.0	16.7	19.0	22.3	26.6	31.5	34.6	34.7	31.5	26.7	21.5	17.5	24.9
Kavaklıdere	9.3	8.1	11.7	15.9	23.8	26.6	28.8	29.2	27.4	21.2	14.8	10.7	19
Köyceğiz	15.4	16.3	19.1	22.8	27.9	33.2	36.2	36.1	32.7	27.4	21.4	16.6	25.4
Marmaris	15.2	15.6	17.9	21.2	26.1	31.5	34.7	34.6	31.1	26.0	20.7	16.7	24.3
Milas	14.3	15.1	17.9	22.0	27.1	32.7	35.9	35.9	32.2	26.5	21.1	15.9	24.7
Ortaca	15.8	15.9	17.4	22.5	27.5	32.4	35.3	34.0	32.0	27.0	21.2	17.2	24.8

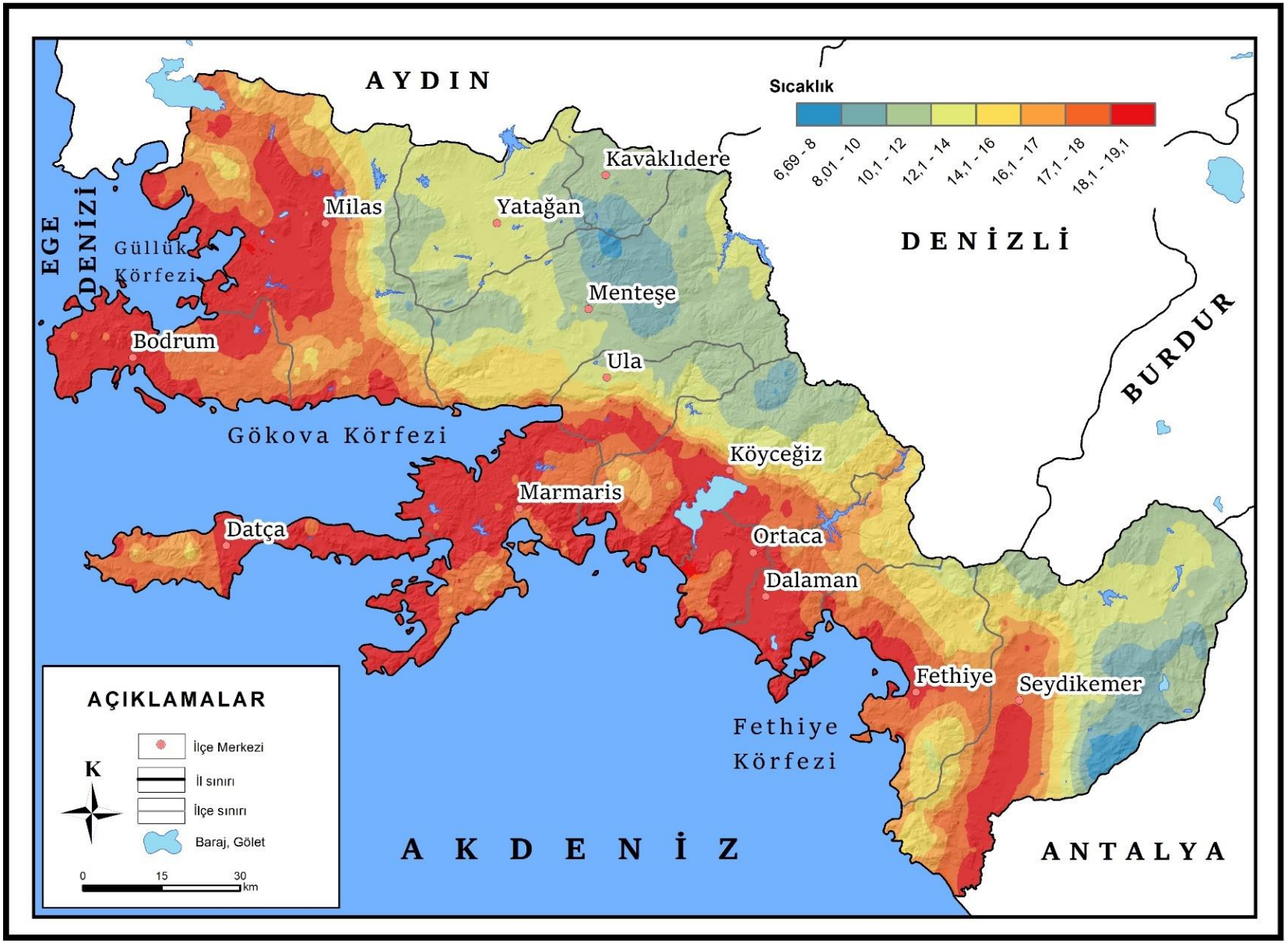
Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Düzenlenmiştir.

Aylık ortalama düşük sıcaklıklar, il genelinde en düşük ocak ayında görülmekte olup, değerler 1,6˚C ile 9,8˚C arasında değişmektedir. Yıl içinde aylık ortalama düşük sıcaklıklar en yüksek değerlere temmuz ve ağustos aylarında ulaşmakta olup, 17˚C ile 23˚C arasında seyretmektedir (Tablo 18: Şekil 10).

Tablo 18: Muğla İli Aylık Ortalama Düşük Sıcaklıklar (˚C).

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Muğla	1.6	1.9	3.6	6.9	11.2	16.2	19.6	19.7	15.2	10.1	5.7	3.2	9.6
Bodrum	8.3	8.3	9.6	12.6	16.4	20.6	23.0	23.1	20.2	16.6	12.9	10.0	15.1
Dalaman	5.7	5.9	7.2	9.8	13.6	17.8	20.6	20.5	17.2	13.3	9.5	7.3	12.4
Datça	9.8	9.6	11.0	13.3	17.0	21.1	23.7	24.1	21.7	18.1	14.3	11.4	16.3
Fethiye	5.6	6.0	7.6	10.4	14.0	17.9	20.5	20.6	17.3	13.5	9.6	7.0	12.5
Kavaklıdere	2.5	0.4	3.0	6.2	11.9	14.0	16.9	16.9	14.7	10.2	6.9	2.9	8.9
Köyceğiz	4.2	4.7	6.3	9.5	13.5	17.9	20.6	20.2	16.7	12.5	8.4	5.6	11.7
Marmaris	6.9	7.1	8.6	11.4	15.4	19.9	22.9	23.0	19.8	15.6	11.4	8.5	14.2
Milas	4.8	5.0	6.3	9.1	13.0	17.6	20.7	20.3	16.4	12.6	8.6	6.3	11.7
Ortaca	6.8	6.0	6.7	10.1	14.2	18.6	21.7	20.8	17.9	13.3	9.8	6.9	12.7

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Düzenlenmiştir.

Şekil 10: Muğla İli Sıcaklık Haritası

Araştırma sahasında deniz suyu sıcaklığıyla ilgili ölçümler kıyı turizmi açısından büyük öneme sahip Bodrum, Datça, Fethiye ve Marmaris meteoroloji istasyonları verilerine göre değerlendirilmiştir. Bodrum'da yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı 19,4 ˚C, Datça'da 20,2 ˚C, Fethiye'de 21,8 ˚C ve Marmaris'te 28,6 ˚C'dir. Deniz suyu sıcaklık değerleri dört merkezde de haziran ayından itibaren 20 ˚C'nin üzerine çıkmaktadır. Bodrum'da Kasım ayından itibaren, Datça, Fethiye ve Marmaris'te aralık ayından itibaren tekrar 20 ˚C'nin altına iner (Tablo 19). Denize girmek için en uygun sıcaklık değeri 18 ˚C kabul edildiğinde araştırma sahasında yılda 240 gün denize girmek mümkün olmaktadır.

Tablo 19: Muğla İli Aylık ve Yıllık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklıkları

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Bodrum	16.1	15.5	15.8	16.9	18.9	21.2	22.7	23.9	23.3	21.8	19.7	17.6	19.4
Datça	17.3	16.6	16.7	17.3	19.1	21.5	23.2	25.2	24.3	22.7	20.4	18.7	20.2
Fethiye	16.6	16.0	16.8	18.8	22.0	25.0	27.4	28.5	26.9	24.2	21.1	18.3	21.8
Marmaris	19.6	21.2	18.5	19.8	23.2	25.2	27.2	28.6	28.2	27.0	25.0	21.5	28.6

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Düzenlenmiştir.

Güneşlenme süresi başta kıyı turizmi olmak üzere birçok turistik ve rekreasyonel faaliyetler açısından önemlidir (Kocaman,2011). Araştırma sahasında günlük ortalama güneşlenme süresinin en yüksek olduğu ilçe 8 saat 2 dakika ile Datça'dır. Datça'dan sonra sırasıyla Dalaman (8 saat), Milas (7 saat 8 dakika), Fethiye (7 saat 8 dakika), Köyceğiz (7 saat 5 dakika), Bodrum (7 saat 4 dakika), Marmaris (7 saat 3 dakika) ve Menteşe (7 saat 1 dakika) gelmektedir. Güneşlenme süresi kış aylarında minimum değerler göstermekte olup, ilkbahar mevsiminin başlamasıyla birlikte yükselişe geçmekte ve yaz aylarında maksimum seviyeye ulaşmaktadır. Sonbahar döneminde ise ekim ayından itibaren tekrar düşüşe geçmektedir (Tablo 20).

Tablo 20: Muğla İli Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat-Dakika).

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Muğla	3.39	4.37	5.50	7.16	8.45	10.33	11.16	11.03	9.36	7.04	4.51	3.22	7.1
Bodrum	4.49	5.22	6.24	7.34	9.04	10.27	10.46	10.24	9.04	7.18	5.37	4.25	7.4
Dalaman	4.54	5.39	6.45	8.57	9.47	11.30	11.56	11.24	10.03	7.49	6.08	4.40	8
Datça	4.52	5.45	7.01	8.13	10.27	12.10	12.20	11.35	9.49	7.47	6.00	4.25	8.2
Fethiye	4.37	5.28	6.52	7.55	9.38	11.22	11.39	11.04	9.46	7.43	5.31	4.05	7.8
Köyceğiz	4.34	5.20	6.31	7.19	9.01	10.50	11.10	10.30	9.26	7.36	5.16	4.06	7.5
Marmaris	4.06	4.54	6.15	7.30	9.11	10.51	11.12	10.40	9.12	7.01	4.52	3.35	7.3
Milas	4.51	5.40	6.31	7.34	9.29	11.19	11.37	11.06	9.42	7.48	5.45	4.23	7.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Düzenlenmiştir.

2.1.3.2. Yağış

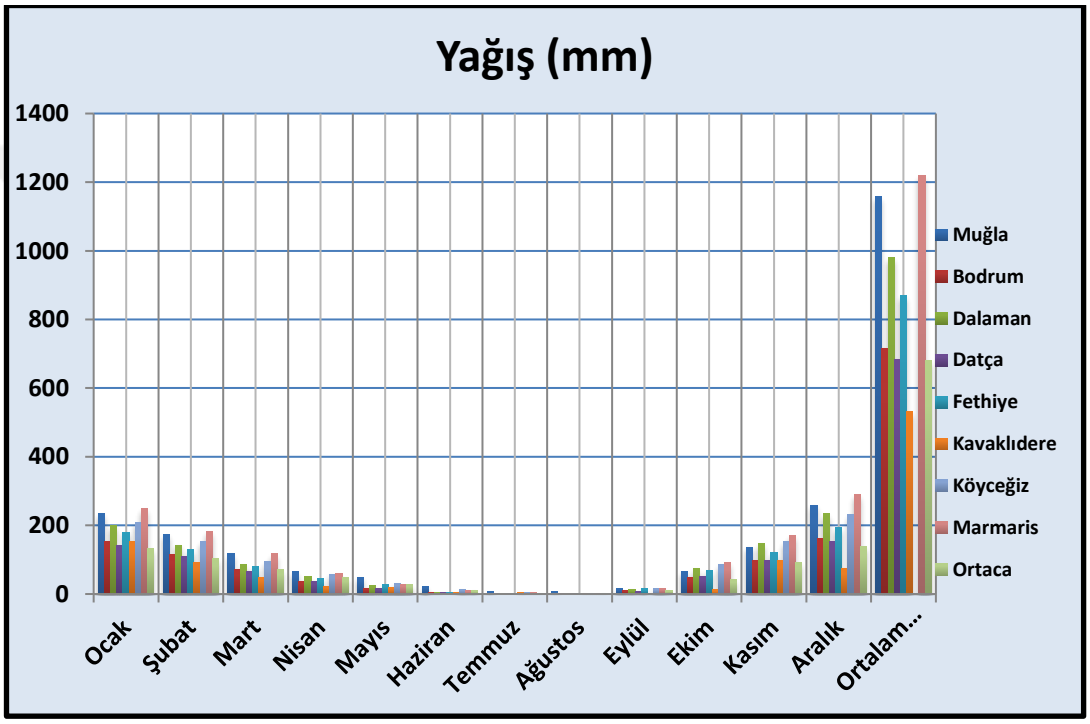
Muğla ilinde yıllık ortalama en düşük yağışlar Kavaklıdere ilçesinde (532,1 mm), en yüksek yağış miktarı ise Marmaris ilçesinde (1218,8 mm) düşmektedir (Tablo 21). İlde yer alan on istasyondan elde edilen yağış verilerine göre kış aylarında yağış değerleri maksimuma ulaşmakta, ilkbahardan itibaren düşüşe geçerek yaz aylarında minimum değerler göstermektedir.

Tablo 21: Muğla İlinde Yağışların Aylara Göre Ortalama Dağılışı

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Muğla	235.3	174.7	117.6	66.3	48.8	22.5	7.5	7.2	17.0	66.5	136.8	259.0	1.159,2
Bodrum	152.1	113.8	70.5	37.5	17.5	4.5	0.2	0.6	11.3	48.3	98.6	161.8	716,7
Dalaman	198.8	142.1	86.2	50.8	25.6	5.1	1.0	0.5	14.1	74.4	147.9	234.6	981,1
Datça	141.8	108.3	65.1	37.4	16.6	3.7	0.2	0.3	6.6	51.6	98.5	154.4	684,5
Fethiye	180.6	130.0	80.8	45.2	27.3	3.6	1.5	1.3	15.1	69.1	120.1	194.6	869,2
Kavaklıdere	152.7	92.2	49.6	22.8	19.9	4.5	5.2	2.1	0.1	12.0	97.6	73.4	532,1
Köyceğiz	207.8	152.6	95.3	58.2	32.0	13.8	3.2	2.7	16.6	84.6	152.1	232.1	1.051
Marmaris	249.1	181.7	117.2	59.1	28.3	9.9	3.6	1.8	17.4	90.4	171.1	289.2	1.218,8
Milas	131.7	102.4	70.7	48.0	27.9	10.8	2.4	1.8	10.6	42.9	92.0	137.8	679
Ortaca	312.8	171.5	157.6	63.8	17.2	3.6	1.2	0.0	3.7	44.0	100.2	136.0	1.011,6

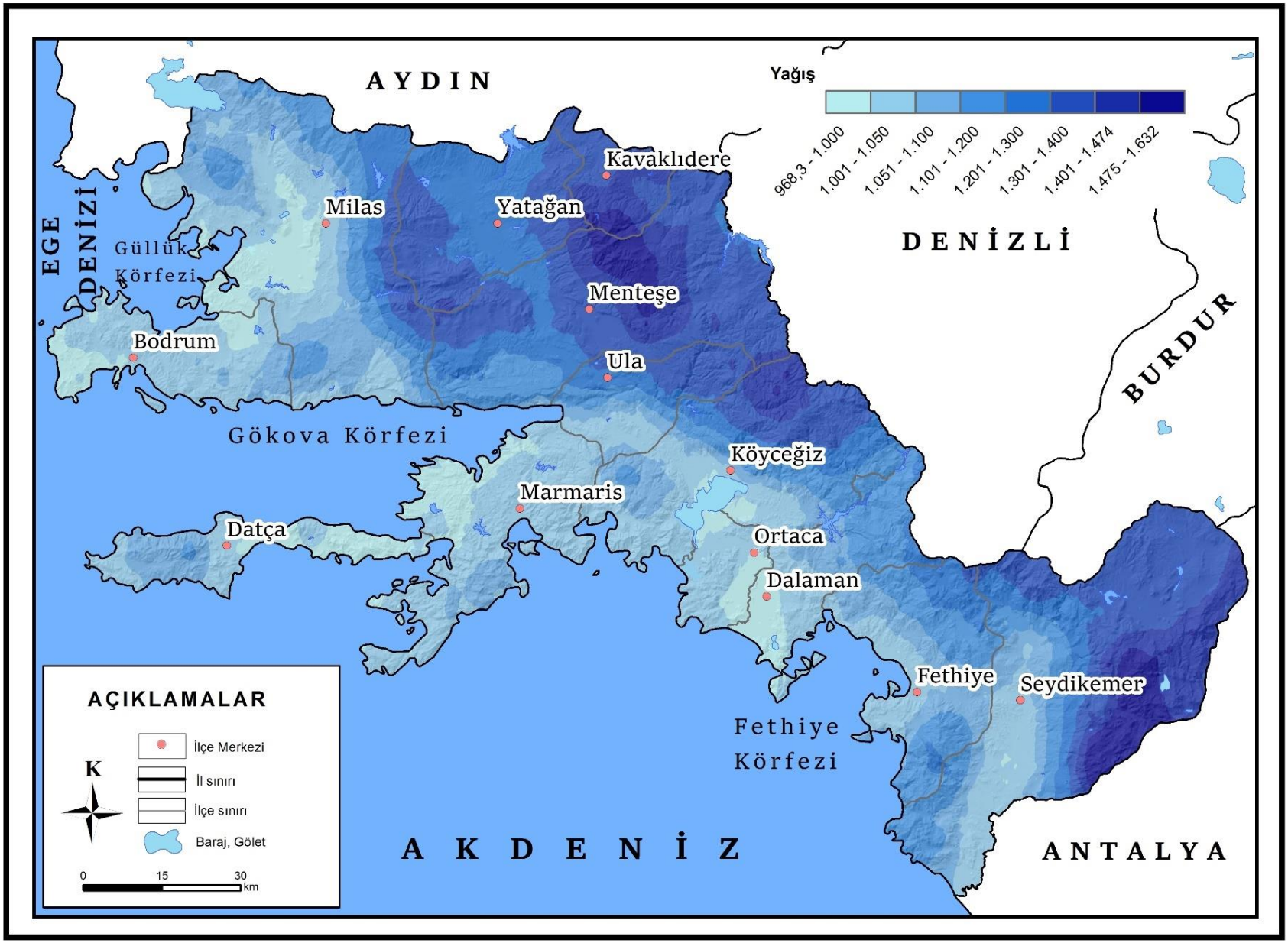
Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Düzenlenmiştir.

Muğla ve çevresinde yıllık ortalama yağış tutarlarının dağılışı bakımından önemli farkların olduğu görülür (Şekil 11-12). Nitekim yıllık ortalama yağış tutarlarına göre Bodrum (716 mm.), Datça (684 mm) ve Milas (679 mm) orta derecede yağışlı alanlar olarak belirirken, Fethiye (869 mm), Dalaman (981 mm), Köyceğiz (1051 mm), Muğla (1159 mm), ve Marmaris (1218 mm) çok yağışlı alanlar olarak ortaya çıkar (Şekil 11-12).

Şekil 11: Çalışma Sahasında Yağışın Aylara Göre Ortalama Dağılışı

Özellikle Muğla ve Marmaris'in 1200 mm ye yaklaşan yıllık ortalama yağış değerleri ile Ege Bölgesi içerisinde en çok yağış alan istasyonlar olmalarının yanı sıra, ülkemizin en çok yağış alan Karadeniz kıyı kesiminden sonra ikinci derecede bol yağış alan yöreleri durumundadır (İkiel, 1997).

Şekil 12: Muğla İli Yağış Haritası

Muğla ilinde on istasyondan elde edilen yağış verileri incelendiğinde yağış değerinin kış aylarında maksimum seviyeye ulaştığı, ilkbahar aylarında düşüşe geçtiği, yaz aylarında ise minumum seviyeye indiği görülmektedir. Sonbahar mevsiminin başlamasıyla birlikte yağışlar tekrar yükselişe geçmektedir (Tablo 22).

Tablo 22: Muğla İlinde Toplam Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı (mm).

Meteoroloji İstasyonu	Kış		İlkbahar		Yaz		Sonbahar	
	Miktar (mm)	Oran (%)	Miktar (mm)	Oran (%)	Miktar (mm)	Oran (%)	Miktar (mm)	Oran (%)
Muğla	669	12,8	232,7	14	36,9	29,35	220,3	11,52
Bodrum	427,7	8,2	125,5	7,55	5	3,97	158,2	8,27
Dalaman	575,5	11	162,6	9,78	6,6	5,25	236,4	12,36
Datça	404,5	7,7	119,1	7,16	4,2	3,34	156,7	8,19
Fethiye	505,2	9,7	153,3	9,22	6,4	5,09	204,3	10,68
Kavaklıdere	318,3	6,1	92,3	5,55	11,8	9,38	109,7	5,73
Köyceğiz	592,5	11,3	185,5	11,16	19,7	15,6	253,3	13,25
Marmaris	720	13,8	204,6	12,31	15,3	12,17	278,9	14,59
Milas	371,9	7,1	146,6	8,82	15	11,93	145,5	7,6
Ortaca	620,3	11,9	238,6	14,35	4,8	3,81	147,9	7,73

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden düzenlenmiştir.

2.1.3.3. Basınç ve Rüzgârlar

Basınç, cisimlerin yeryüzüne uyguladığı kuvvet olarak tanımlamaktadır. Atmosfer basıncı ise, atmosferin bulunduğu noktaya uyguladığı ağırlıktır (Erinç, 1996: 77). Basınç değerleri, en az dikkati çeken iklim elemanları içerisinde yer almaktadır. Hava basıncında saatlik ve günlük olarak meydana gelen değişimler, insanlar tarafından az hissedilmesine karşın, bu değişimlerin özellikle kısa sürede gerçekleşenleri, hava olaylarının gelişmesinde ve değişmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Hava basıncının bir yerden bir yere gösterdiği değişiklik, bir yatay hava hareketi olan rüzgârın oluşmasından da sorumludur. Ayrıca, iki yer arasındaki basınç değişiklikleri, hava tahmini yapılırken dikkate alınan en önemli etmenler arasındadır. Hava basıncı bir neden-etki ya da neden-sonuç ilişkisi ile birçok değişken ile ilişki içerisindedir (Türkeş, 2010: 139).

Araştırma sahasındaki istasyonların ortalama basınç değerleri, güney kesimdeki istasyonlardan kuzey kesimdeki istasyonlara doğru azalma göstermektedir. Sahadaki basınç değerleri (hPa) sırasıyla şöyledir: 941 ile Menteşe; 1013 ile Bodrum; 1015 ile Dalaman; 1013 ile Datça; 1012 ile Fethiye; 1010 ile Köyceğiz; 1012 ile Marmaris ve 1010 ile Milas istasyonlarıdır (Tablo 23).

Tablo 23: Muğla İli Aylık ve Yıllık Ortalama Basınç Değerleri (hPa)

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Muğla	941	940	939	938	939	938	935	936	939	942	942	941	939
Bodrum	1013	1013	1012	1010	1010	1008	1005	1005	1009	1012	1014	1014	1010
Dalaman	1015	1013	1012	1010	1010	1007	1004	1005	1009	1012	1014	1014	1011
Datça	1013	1012	1011	1009	1009	1007	1003	1004	1008	1012	1014	1013	1010
Fethiye	1016	1015	1014	1012	1011	1009	1006	1006	1011	1014	1016	1016	1012
Köyceğiz	1014	1013	1012	1010	1009	1007	1004	1005	1009	1012	1014	1015	1010
Marmaris	1015	1014	1013	1011	1011	1008	1005	1006	1010	1014	1016	1016	1012
Milas	1010	1009	1008	1006	1005	1003	1001	1001	1005	1009	1010	1010	1006

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden düzenlenmiştir.

Rüzgâr, basınç değişimine bağlı olarak yüksek basınçtan, alçak basınca doğru gerçekleşen yatay hava hareketleridir. Rüzgârın etkileri bakımından 3 belirgin özelliğe ayrılmaktadır. Bunlar; rüzgârın yönü, hızı (şiddeti) ve esiş sıklığı (frekansı) olarak bilinir (Erol, 2014: 123).

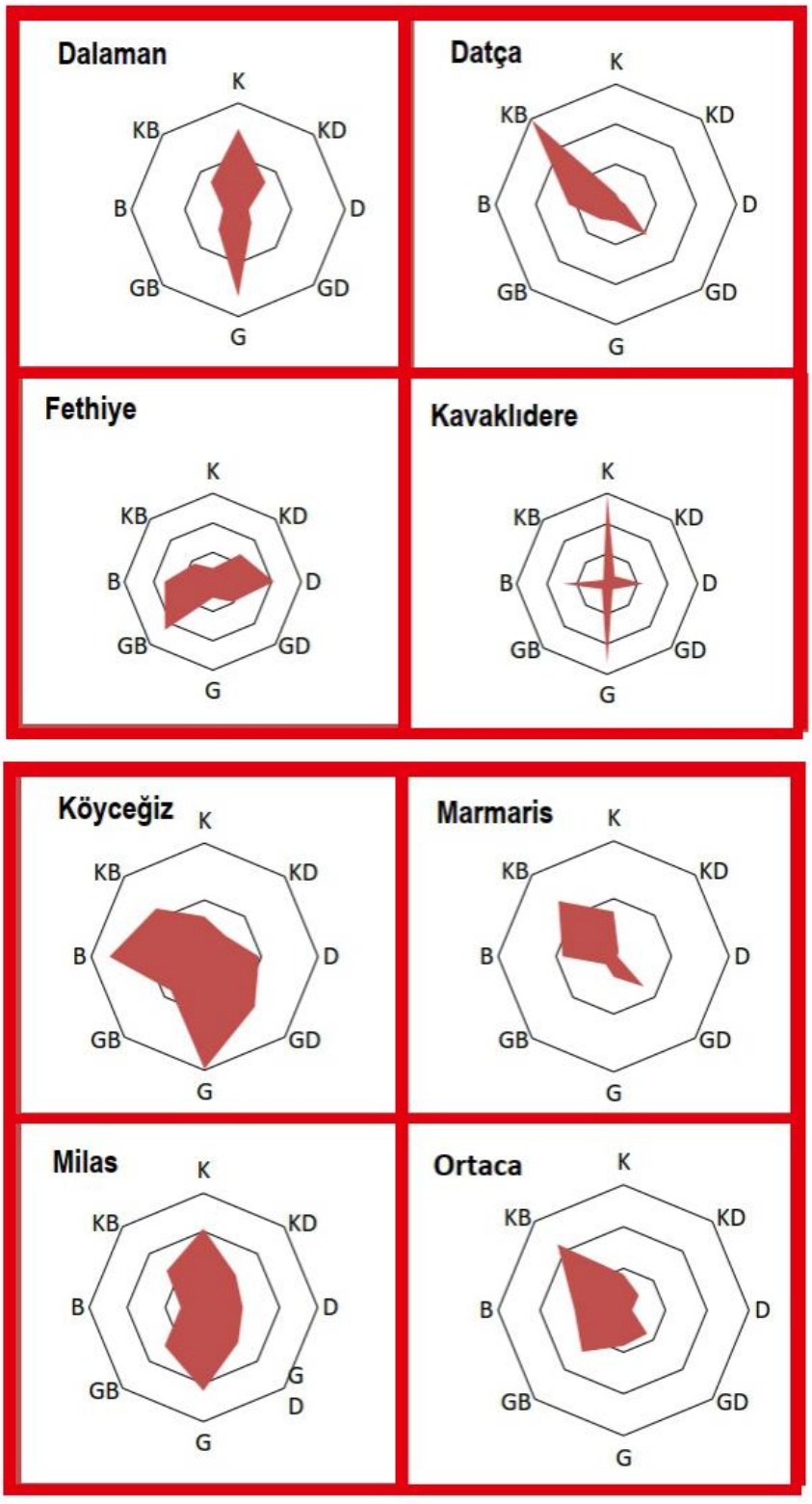
Rüzgâr hızının turizm ve rekreasyonel faaliyetleri etkilememesi için hızının yedi m/sn'den fazla olmaması gerekir. Araştırma sahasında rüzgâr hızının yıllık ortalama değerleri incelendiği zaman Bodrum'da yıllık ortalama hızın 3 m/sn, Datça'da 4,2, Fethiye'de 1,5, Marmaris'de 2,4 olduğu görülmektedir. Bu değerlerin iç kesimlerde yer alan istasyonlarda Kavaklıdere'de 2,2, Milas'da 1,7 ve Ortaca'da 3,2 m/sn'ye yükseldiği görülür (Tablo 24). Köyceğiz ise en düşük değerin (1,4 m/sn) olduğu yerleşmedir. Köyceğiz'de bulunan istasyonda ölçülen yıllık ortalama hız değerlerinin diğer istasyonlara göre daha düşük değerler göstermesinde yerleşme çevresinin topoğrafik yapısı etkilidir. Köyceğiz'in kuzeyinde yer alan dağlık arazi ve Sandras dağı ilçeye doğru esen rüzgâr akımının hızını kesmektedir.

Tablo 24: Muğla İli Rüzgâr Hızının Aylık ve Yıllık Ortalama Değerleri (m/sn)

Yerleşim	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Muğla	2.4	2.5	2.5	2.4	2.3	2.8	3.0	2.8	2.5	2.1	2.0	2.3	2.5
Bodrum	3.4	3.6	3.2	2.9	2.5	3.0	3.3	3.0	2.6	2.4	2.8	3.4	3
Dalaman	2.7	2.8	2.8	2.7	2.6	3.1	2.9	2.7	2.7	2.4	2.3	2.5	2.7
Datça	4.6	4.7	4.4	3.7	3.4	4.2	4.9	4.4	4.2	3.5	3.8	4.4	4.2
Fethiye	1.5	1.6	1.6	1.6	1.5	1.7	1.7	1.5	1.5	1.4	1.3	1.4	1.5
Kavaklıdere	2.4	2.4	2.4	2.4	2.0	2.1	2.2	1.8	2.1	2.4	2.2	1.8	2.2
Köyceğiz	1.3	1.5	1.5	1.5	1.5	1.8	1.7	1.6	1.5	1.1	1.0	1.2	1.4
Marmaris	2.3	2.6	2.4	2.3	2.3	2.6	2.8	2.6	2.3	1.9	2.0	2.4	2.4
Milas	1.5	1.7	1.7	1.8	1.8	2.0	2.2	2.0	1.8	1.4	1.3	1.5	1.7
Ortaca	2.9	3.2	3.0	3.0	3.2	3.8	3.3	2.9	2.9	3.6	3.0	3.2	3.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden düzenlenmiştir.

Araştırma sahasındaki tüm istasyonların rüzgâr esme sayılarına dayanarak çıkartılan rüzgâr frekansı güllerine baktığımızda, hemen hemen bütün istasyonlarda kuzey ve kuzeybatı rüzgârların hâkim yönde olduğu görülmektedir (Şekil 13). Bunun asıl nedeni güneyde bulunan alçak basınç merkezinin varlığı sebebiyle rüzgârların genellikle bu yöne doğru esmesidir (Kocaman, 2011).

Şekil 13: Araştırma sahasındaki istasyonların rüzgâr frekans gülleri

2.1.4. Bitki Örtüsü Özellikleri

Türkiye "Holarktik Flora Alemi" nin içerisinde yer almaktadır. Ancak coğrafi özelliklerinin yanı sıra iklim ve yeryüzü şekilleri bakımından oldukça zengin olmasından dolayı Holarktik Flora Alemi"nin; Paleoboreal Avrupa Orman (Avrupa-Sibirya), Paleoboreal Turan-Ön Asya Step, Akdeniz Çalı (maki) ve Orman bölgelerinde de yer alır. Muğla ili ve Muğla Orman Bölge Müdürlüğü sorumluluk alanı içerisinde kalan sahanın büyük bir bölümü "Subtropikal Akdeniz İklimi" ile nitelendirilen "Akdeniz Çalı (maki) ve Orman Biyomu" sınırları dahilinde bulunmaktadır (Türkeş, 2013).

Atalay'a (1994) göre ise; Muğla ilinin içerisinde bulunduğu alan, kuzeyde Marmara denizinin kuzey kıyılarının güneyinden başlayarak, Gelibolu Yarımadası ve Biga Yarımadasının batısını, Ege Bölgesi'nin Ege bölümünü ve Akdeniz Bölgesi'nin tamamına yakınını içine alan "Akdeniz (Ege-Akdeniz) Fitocoğrafya Bölgesi içerisinde kalmaktadır. Akdeniz Fitocoğrafya Bölgesine giren sahaların karakteristik iklimi, yazları kurak ve sıcak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz iklimidir.

Akdeniz Fitocoğrafya Bölgesi'nin doğal bitki örtüsü, genel olarak iğne yapraklı ormanlardan ve maki elemanlı ağaççık ve çalılardan oluşmaktadır. Bu bölge içerisinde vejetasyon formasyonları esas itibariyle orman ve çalı (maki ve garig) olarak iki gruba ayrılmaktadır. Akdeniz iklim koşulları altında ormanların tahrip edildiği alanlarda makilerin yayılım gösterdiği, onun da tahrip edildiği yerlerde ise gariglerin ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Erinç, 1977).

Muğla ili yüzölçümünün %70'i orman ve fundalıktır (Tablo 25). Yaklaşık 800 bin hektar orman ve 200 bin hektar fundalık olmak üzere 1 milyon hektarlık orman varlığı bulunmaktadır. Muğla'da 2000 metre ve üzerindeki yükseltilere kadar genellikle kızılçam, meşe, karaçam ve ardıç karışımı türlerden oluşan ormanlar yer alırken, daha yüksek kesimlerde alpin çayırlara rastlanır. 2200 metreden daha da yüksek sahalar ise çıplak kayalık ya da açıklık alanlar şeklinde görülmektedir. Yerleşim alanlarının yakın çevresinde yer alan kızılçam ormanlarının tahrip edilmesi sonucu bu alanların genelinde makiler yayılış göstermiştir (Türkeş, 2013).

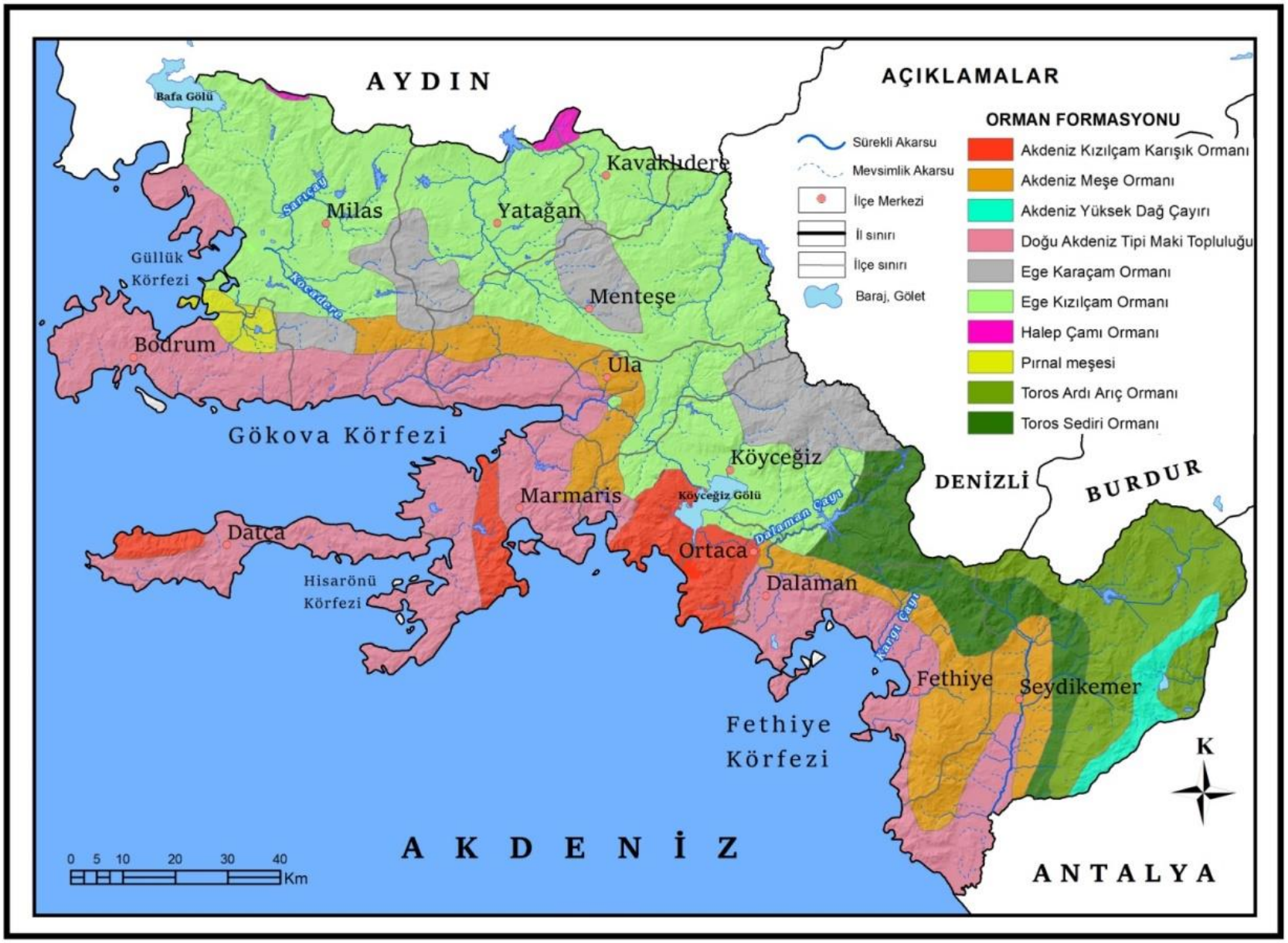
Tablo 25: Muğla İli Orman Varlığı (ha.)

Orman İşletme Müdürlüğü	Normal Orman	Bozuk Orman	Toplam Orman	Ormansız Alan	Genel Alan
Kavaklıdere	31 835	2 875	34 710	12 780,3	47 490,3
Fethiye	52 805,5	18 402,4	71 207,9	21 039	92 246,9
Marmaris	65 495,4	50 875,2	116 370,6	21 627,6	137 998,2
Köyceğiz	67 760,7	28 432,8	96 193,5	21 928,1	118 121,6
Dalaman	37.327,6	20 338,9	57 666,5	30 384,4	88 050,9
Muğla	52 431,7	27 167,3	79 599	37 290,9	116 889,9
Yatağan	34 295,5	17 417,6	51 713,1	30 980,5	82 693,6
Milas	87 155,3	62 852,6	150 007,9	122.621,9	272 629,8
Yılanlı	52 665,4	12 122,9	64 788,3	10.994,7	75 783
Muğla Toplamı	547 529	283 789	831 319	396 191	1 227 509

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü (2019).

Muğla ilinin batısında Güllük Körfezi kıyı alanları, Gökova Körfezi çevresi, Bodrum, Datça ve Bozburun Yarımadası'nın kıyı kesimlerinden iç kısımlara doğru makiler geniş bir alanda görülmektedir. Makiler ayrıca Dalaman, Fethiye ve Seydikemer kıyı kesimleri ve ile Eşen Çayı Vadisi ve çevresinde de yayılış göstermektedir. Muğla'nın kıyı kesimleri boyunca pırnal meşesi ve maki türleri görülürken, orta ve kuzey kesimlerinin büyük bir bölümünde (Milas, Yatağan, Kavaklıdere, Menteşe ve Köyceğiz) kızılçam (*Pinus brutia*) ormanları bulunmaktadır (Şekil 14).

Tersiyer devrine ait relikt bir tür olan sığla (günlük) ağacı (*Liquidambar orientalis*) Muğla, Fethiye ve Köyceğiz yörelerinde yaygındır. Muğla yöresinde, Akdeniz orman ve maki vejetasyon alanlarının yanı sıra relikt bir tür olan sığla ağacının da bulunması büyük önem taşır (Eken vd., 2006; Atalay, 2008; Altan, 2011). Muğla'nın kıyı kesimleri boyunca pırnal meşesi (*Quercus ilex*) ve diğer maki (*Maquis*) toplulukları görülürken, bitki örtüsünün büyük bir bölümünü özellikle orta ve kuzey kesimler boyunca uzanan kızılçam (*Pinus brutia*) ormanları oluşturur. Kızılçam ormanları yer yer meşe ormanları ile bazı alanlarda ise karaçam ağaçlarıyla karışık bir halde bulunurlar.

Şekil 14: Muğla İli Bitki Örtüsü Haritası (Türkeş, 2013'ten düzenlenerek).

Muğla yöresinde, Sandras dağının güney yamaçlarında 200–1000 metreler arasında kızılçam ormanları ile karışık halde ve farklı türleri içeren maki toplulukları bulunur. Muğla'da, keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), mersin (*Mrytus communis*), keçiboğan (*Calycotome villosa*), geyikdikeni (*Cretaegus monogyna*), tespih çalısı (*Styrax officinalis*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*) ile karaçalı (*Paliurus spinachristi*) türleri de görülür. Pırnal meşesi (*Quercus ilex*) ile birlikte defne (*Laurus nobilis*) ve çiçekli dişbudak (*Fraxinus ornus*) da görülür (Atalay, 1994, 2008). Köyceğiz ile Marmaris'in denize bakan bölümlerinde özellikle Köyceğiz Gölü çevresinde Akdeniz kızılçam karışık ormanları bulunurken, Seydikemer'de ağırlıklı olarak Toros ardı boylu ardıç (*Juniperus excelsa Bieb*.) topluluklarının varlığı görülür. Ayrıca Seydikemer'in yüksek dağlık alanlarda dağ çayırlarına da rastlanmaktadır (Atalay, 2008). İlçeler bazında bitki örtüsünün genel dağılışına bakacak olursak;

Seydikemer'in ova ve vadi tabanlarında maki bitki toplulukları yer almaktadır. 1000 metrenin üzerindeki yükseltilerde makiler ortadan kalkmakta; bunların yerini kızılçam (*Pinus brutia*), köknar (*Abies cilicica*) ve meşe (*Quercus ssp.*) türleri almaktadır. 1300-1450 metrelerde karaçam (Pinus nigra), meşe (*Quercus ssp.*), karma ormanı; 1450-2000 m. arası sedir (*Cedrus libani*); 2000-2200 m. arasında ise adi ardıç (*Juniperus communis*) toplulukları bulunmaktadır. Yörede doğal bitki örtüsünün gür ve örtülülük oranının yüksek olması (%71), yüzey erozyonunun etkisini ciddi oranda azaltmaktadır.

Fethiye'de, ormanlar çoğu yerde deniz kenarından başlar; fakat düz ve alçak kesimlerde kurakçıl orman ve maki özelliği gösterir. Makiler 700-800 m yüksekliğe kadar uzanır ve giderek seyrekleşir. Fethiye'yi kaplayan ormanlar 2000 metreye kadar çıkmaktadır. Bu ormanlar, alçak kesimlerde kızılçam (*Pinus brutia*) ile başlayarak yüksek kesimlere doğru karaçam (*Pinus nigra*), Akdeniz göknarı (*Abiescilicica*), ardıç (*Juniperus sp.*) ve ünlü sedir (*Cebrus-libani*)'den oluşur. Akdeniz'in simgesi olan zeytin ağaçları tüm bölgeye yayılmıştır. Ayrıca yer yer meşe (*Quercus*) türleri ve endemik bir tür olan günlük ağacı (*Liuidambarorientalis*) topluluklarına da rastlanır. Günlük ağacı toplu olarak, dünyada sadece Fethiye civarında görülür.

Milas'ta ormanlık alanlar geniş yer tutar. İlçe yüzölçümünün %51'i ormanlık alanlardan oluşur. Ormanlık alanlara İlbira Dağı çevrelerinde, ilçenin kuzey ve

doğusunda Beşparmak Dağları üzerinde ve güneyde Kavak ve Yaran Dağı çevrelerinde rastlanır. Ormanlık alanlar Güllük Körfezi ve Gökova Körfezi kıyılarında yer yer deniz seviyesine kadar iner. Güllük Körfezi'nde Meşelik ve Boğaziçi mahalleleri çevresi ile Bozbük çevrelerinde, Gökova Körfezi'nde Ören Mahallesinin doğusundaki alanlarda kızılçamlar yer yer deniz seviyesine kadar inmektedir. İlçede, ormanlar çoğunlukla kızılçam ağaçlarından oluşur. Kızılçamların üst katında ise karaçam ormanlarına rastlanır. İlçede ormanların tahribi sonucunda makilik alanlar gelişmiştir. Milas'ta görülen başlıca maki türleri yabani zeytin (delice), keçiboynuzu, mersin, defne, katırtırnağı ve zakkumdur. Maki bitki örtüsünün tahrip edildiği alanlarda, adaçayı, kekik, nane, lavanta funda gibi türlerden oluşan, garig formasyonu gelişmiştir.

Bodrum Yarımadası akdeniz iklim kuşağının hâkim olduğu Ege Bölgesi'nde yer almaktadır. Bu nedenle Akdeniz ikliminin tipik bitki örtüsü olan makilik-fundalık alanlar yaygın olarak bulunmaktadır. Bodrum Yarımadası'nın bitki örtüsü belirgin bir şekilde ikiye ayrılmıştır. Bodrum-Milas karayolunun kuzeyinde yer alan kısımda bitki örtüsü, yer yer çalılık ve fundalıklar ile yörede "çeti" (*Sarcopoterium spinosum*) olarak tabir edilen dikenli otlarla kaplıdır. Karayolunun güneyindeki alanda ise, iğne yapraklı kızılçam (*Pinus brutia*), meşe (*Quercus*), palamut (*Quercus ithaburensis*), yabani çilek (*Fragaria vesca*), mersin (*Myrtus communis*), sandal ağacı (*Arbutus andrachne*) bulunmaktadır ve ilçenin %55'i ormanlarla kaplıdır (Öğüt, 2011).

Araştırma alanı içinde maki vejetasyonu, 1-3 m veya daha uzun boydaki herdemyeşil ağaç ve çalıların yoğun olduğu, çoğunlukla kızılçam orman alanlarının tahrip edilmesi sonucu oluşan bitki örtüsü topluluğudur. Araştırma alanında tespit edilen maki grubu içinde yer alan baskın bitki türleri: Kermes meşesi (*Quercus coccifera*), mersin (*Myrtus communis*), keçiboğan (*Calicotome villosa*), funda (*Erica manipuliflora*), laden türleri (*Cistus villosus, Cistus salviifolius*), tavuk çiçeği (*Daphne sericea*), zeytin (*Olea europea*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), menengiç (*Pistacia terebinthus*), sakızlak (*Pistacia lentiscus*) olarak sıralanabilir. Maki vejetasyonu içinde; keçi boynuzu (*Ceratonia siliqua*), tesbih çalısı (*Styrax officinalis*), böğürtlen (*Rubus fruticosus*), ılgın (*Tamarix pentandura*), katırtırnağı (*Spartium junceum*), karaçalı (Paliurus spina-christii) gibi bitkilerin de yer aldığı görülür. Ayrıca, zakkum,

(*Nerium oleander*), hayıt (*Vitex agnus-castus*) ve yabani asma (*Vitis vinifera*) gibi bitkiler dere boylarında ve vadi tabanlarında sık sık görülen bitki türleridir. Bölgede yerleşik alanların toplam alana oranı %10,1'dir. Geri kalan alanlar içerisinde en geniş alanı orman alanları (%55) kaplamaktadır. Orman alanlarını sırası ile makilik-fundalık (%12,1), zeytinlik (%12), mutlak tarım (%3,8), marjinal tarım (%3,3), narenciye (%2,5) ve mera (%1,2) alanları takip etmektedir (Tolga, 2010).

Köyceğiz'de özellikle kızılçam ağaçları Köyceğiz Gölü çevresinde dikey bir dağılışa sahiptir. Deniz seviyesinden 900 m. yüksekliğe kadar ulaşır. Kızılçam, Köyceğiz-Ekincik, Sultaniye, Bozburun tepe, Yıldırım tepe, Çandır, Toparlar üstü, Uzunkavak ve Beyobası'nın üst kesimleri başta olmak üzere bölgenin en yaygın formasyonudur. Köyceğiz Gölü'nün güneybatısında Dalaman Çayı'nın oluşturduğu ova ve çevresi, kızılçam (*Pinus brutla*) ormanları, dişbudak (*Fraxinus angustifolla*) ve sığla (*Liquidambar orientails)* ağırlıklı su basar ormanlar, Akdeniz maki toplulukları, tuzcul bataklıklar, sazlık alanlar, çakıllı ve kumlu sahiller ile kayalık kıyılar ve tarım alanlarından oluşur.

Toros dağlarının batı ucunda Köyceğiz Gölü'nün hemen kuzeyinde yer alan Sandras Dağı, genelde orman ve makilerle kaplı olup, alanda anıtsal nitelikli çok sayıda ağaç bulunmaktadır. Ardıç (*Junierus*), kızılçam (*Pinus brutia*), karaçam (*Pinus nigra*), karışık iğne ve geniş yapraklı ormanlar, sığla (*Liquidambar orientallis*) ormanları, nehir kıyısı bitki toplulukları, maki toplulukları ve yüksek dağ çayırlarından oluşur. Bölgenin alçak kesimlerinde kızılçam yüksek kesimlerinde ise karaçam ormanları yer alır. Dağın yüksek kesimlerinde ise alpin çayırlar bulunur.

Marmaris'te bölgeye hâkim olan Akdeniz ikliminin etkileri görülmektedir. Muğla ilinin genelinde olduğu gibi, Marmaris ilçesinde de ormanlık alan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Marmaris ilçesinin; topraklarının %75'e yakını orman ve fundalık alan ile kaplı olup, orman alanları gür ve verimlidir. Dağların büyük bir kısmı ormanlarla, kıyılardaki yamaçlar makilerle kaplıdır. Ormanlarda çoğunlukla kızılçam, karaçam, fısıkçamı, sedir, ardıç ve dünyada ender bulunan kokulu "günlük ağaçları" bulunur. Vadi ve su kıyılarında çınar, söğüt ve selvi ağaçları görülmektedir.

2.1.5. Toprak Özellikleri

Muğla ilinde pedojenik şartları belirleyen iklim, anakaya, rölyef ve vejetasyon özellikleri ile arazi kullanımı gibi etkenlere bağlı olarak çeşitli toprak tipleri oluşmuştur (Yavaşlı, 2015:67). İl, toprak özellikleri açısından değerlendirildiğinde öncelikle toprak çeşitliliği dikkati çekmektedir (Tablo 26). İl topraklarını genel olarak kahverengi orman toprakları, alüvyal topraklar, kırmızı renkli akdeniz toprakları, kolüvyal topraklar, hidromorfik topraklar, regosoller, rendzinalar, podzolik topraklar ile kumullar olmak üzere on dört grupta ele alabiliriz.

Tablo 26: Muğla İli Toprak Gruplarının Alansal ve Oransal Dağılımı

No	Toprak Grubu	Alanı (ha)
1	Kireçsiz Kahverengi Orman toprakları	401 500
2	Kahverengi Orman toprakları	76 200
3	Kırmızı Akdeniz toprakları	155 200
4	Kırmızı-Kahverengi Akdeniz toprakları	351 400
5	Kireçsiz Kahverengi topraklar	48 600
6	Kırmızımsı Kestanerengi topraklar	9 600
7	Kestanerengi topraklar	300
8	Rendzinalar	4 100
9	Alüvyal topraklar	40 800
10	Kolüvyal topraklar	83 500
11	Hidromorfik Alüvyal topraklar	3 800
12	Regosoller	3 700
13	Çorak (Tuzlu-Sodik) topraklar	240
14	Alüvyal Sahil Bataklıkları	1 200

Kaynak: Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, 1984.

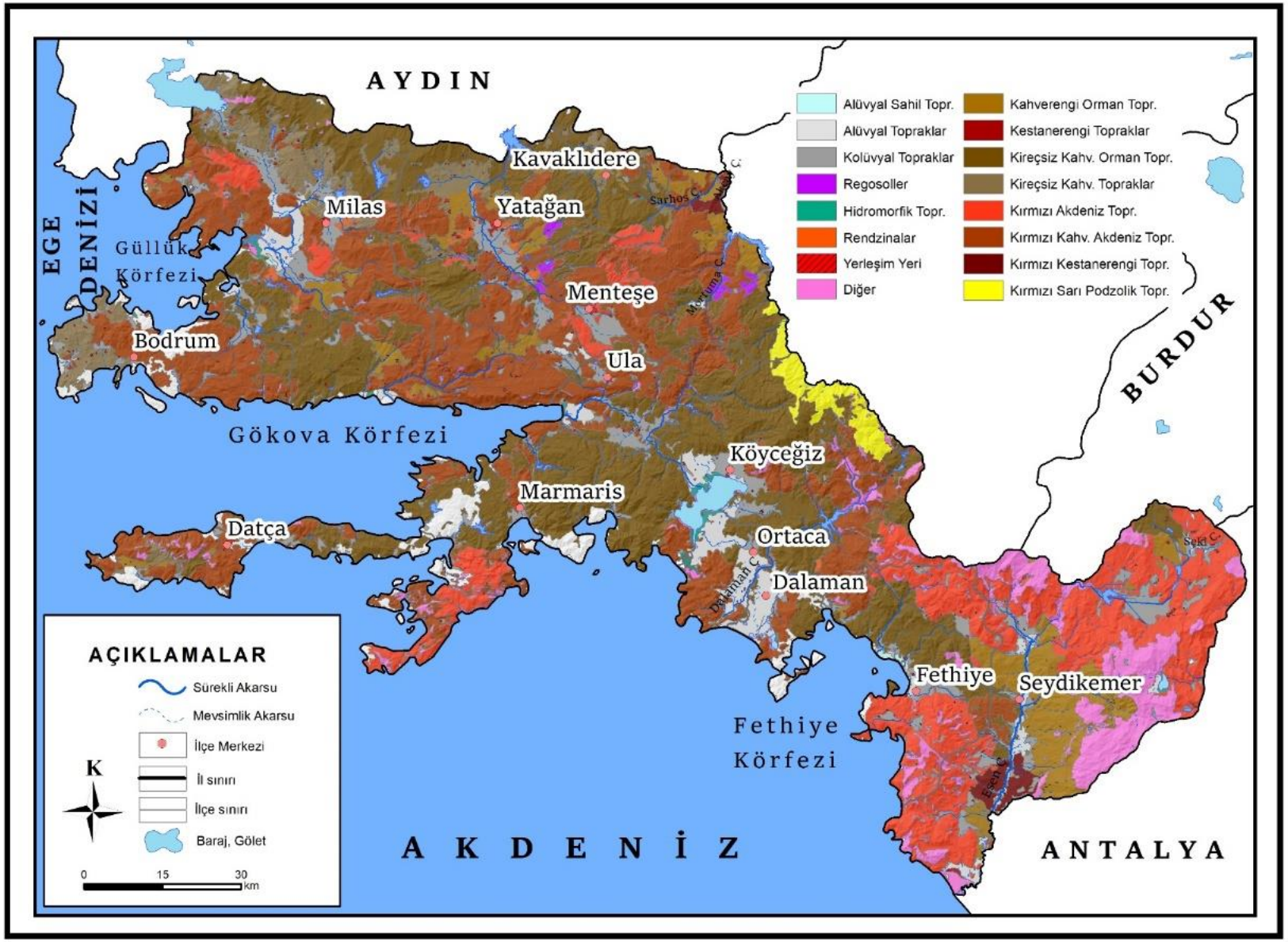
Muğla ilinin en yaygın toprak grubunu kireçsiz kahverengi orman toprakları oluşturmaktadır. Bu toprak grubunu sırasıyla kırmızı-kahverengi akdeniz toprakları, kırmızı akdeniz toprakları, kahverengi orman toprakları, kolüvyal topraklar, alüvyal topraklar ve kireçsiz kahverengi topraklar izlemektedir. Ayrıca muğlada az veya çok az haritalanan topraklar hidromorfik alüvyal topraklar, rendzinala, çorak (tuzlu-sodik) topraklar, regosoller, kestanerengi topraklar ve kırmızımsı kestanerengi toprakla topraklardır. Belirtilen toprak türlerinin çalışma sahasındaki dağılış özellikleri Tablo 27 ve Şekil 15'te verilmiştir.

Tablo 27: Muğla İli Toprak Gruplarının Dağılışı

No	Toprak Grubu	Bulundukları Yerler
1	Alüyal topraklar	Ortaca, Milas, Fethiye, Seydikemer, Dalaman, Köyceğiz
2	Hidromorfik Alüvyal topraklar	Ortaca, Köyceğiz
3	Kolüvyal topraklar	Fethiye, Seydikemer, Milas, Köyceğiz
4	Çorak (Tuzlu-Sodik) topraklar	Fethiye (sadece)
5	Kahverengi Orman toprakları	Fethiye, Seydikemer, Yatağan, Merkez, Milas
6	Kireçsiz Kahverengi Orman toprakları	Köyceğiz, Milas, Yatağan, Fethiye
7	Kireçsiz Kahverengi topraklar	Milas, Yatağan, Bodrum
8	Kestanerengi topraklar	Yatağan, Merkez (sadece)
9	Kırmızımsı Kestanerengi topraklar	Fethiye, Merkez (sadece)
10	Kırmızı Akdeniz toprakları	Fethiye, Seydikemer (pek çoğu), Marmaris
11	Krımızı-Kahverengi Akdeniz toprakları	Milas, Merkez, Bodrum, Yatağan, Ula
12	Rendzinalar	Yatağan, Milas
13	Regosoller	Merkez, Yatağan (sadece)
14	Alüvyal Sahil Bataklıkları	Fethiye, Seydikemer, Milas

Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları: Bu topraklar, topoğrafyanın dağlık ve tepelik, eğimin %12-30˚ arasında olduğu kesimlerde görülmektedir. Eğim değerlerinin yüksek olması, toprağın tarım yönünden işlenmesini güçleştirmektedir. Genellikle bu topraklar üzerinde orman, funda ve maki formasyonları yer alır. Kuru tarım ve bağ-bahçe olarak kullanılan arazi az bir kısımda mevcuttur. Bu alanlar, toprak şartlarının elverdiği orman açmalarıdır (Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, 1984).

Kireçsiz kahverengi Orman toprakları, Marmaris Hisarönü Körfezi kıyılarından başlayarak Marmaris merkez ve çevresi, Ula, Bodrum Mumcular çevresi, Köyceğiz'in büyük bir kısmında, Yatağan'ın kuzey kesimleri, Kavaklıdere, Milas-Aydın sınırı arasındaki bölge ile Milas'ın Gökova Körfezi kıyılarından iç kesimlere doğru geniş bir alanda görülmektedir.

Şekil 15: Muğla İli Toprak Haritası

Kırmızı-Kahverengi Akdeniz Toprakları: Kırmızı Akdeniz toprakları bir çok özelliği açısından (genetik oluşum, iklim şartları, üzerinde yetişen bitki örtüsü, profil yapısı vs.) Kırmızı Akdeniz topraklarına benzemektedir. Ancak renklerinin daha koyu, kahverengiye yakın olması, profillerinin derin ve toprağın üst katmanında organik maddenin daha fazla olması ile kırmızı Akdeniz topraklarından ayrılırlar (Topraksu Genel Müdürlüğü, 1972). Bu topraklar 3. Zamana ait kireçtaşından oluşmuş olup özellikle fundalık ve ormanlık alanlarla kaplı bu topraklarda doğal bitki örtüsü meşe ve makilerden oluşmaktadır. Bazı yerlerde kızılçam da görülmektedir. Muğla'da il genelinde çok geniş alanlar kaplayan toprak tipi kırmızı kahverengi akdeniz topraklarıdır.

Datça ve Bodrum yarımadası (Torba, Konacık ve Yalı Mahalleleri), Gökova çevresinin kuzeyi, Ula, Milas, Ortaca, Dalaman'ın kuzeydoğu kesimleri, Fethiye'nin kuzey-kuzey batı kesimleri, Seydikemer-Arslanköy mahallesinin güneydoğu tarafında dar bir sahada, Yatağan çevresi gibi alanlarda yaygın olarak görülen bu toprak tipinin bulunduğu yerlerde yıllık ortalama yağış 600-800 mm arasında değişmektedir.

Kırmızı Akdeniz Toprakları: Terra-Rossa olarak da bilinen kırmızı Akdeniz toprakları Muğla'da özellikle karstik alanları ile Batı Akdeniz ve Büyük Menderes havzaları içerisinde yer alan dağların yüksek kesimlerinde ve havza tabanlarında geniş alanlar kaplamaktadır. Bu toprakların tipik özelliği profil yapısının kırmızı renkte oluşu ve üst toprak yüzeyinin organik maddece fakir olmasıdır (Yavaşlı, 2015; Topraksu Genel Müdürlüğü, 1972).

Kırmızı Akdeniz toprakları Muğla ilinin en çok görülen üçüncü toprak grubudur. İlin 155 200 hektarlık alanını kaplamaktadır. Seydikemer (Seki ovalarını çevreleyen yüksek sahalarda, Kınık, Bekçiler, Ambarkavak, Boğazköy, Söğütlüdere ve çevresinde), Fethiye (kuzeyde Çenger, Yeşilüzümlü, Söğütlü, Kızılbel çevreleri ile güneyde Ölüdeniz mevki, Belen, Kınalı Belceğiz, Kozağaç, Kabak, Kelebekler Vadisi), Dalaman'ın kuzeydoğu kesimleri, Bozburun Yarımadası, Milas ilçe merkezinin güneyi ve kuzeydoğu kesimlerinde, merkez Menteşe ilçesinin kuzey ve güney kesimlerinde görülmektedir.

Kahverengi Orman toprakları: Genellikle yıllık ortalama yağışın 600-700 mm, sıcaklığın 12˚C'nin üzerinde bulunduğu sahalarda görülmektedir. Doğal bitki örtüsü; özellikle yaprağını döken meşe, karaağaç, bodur meşe ve yaprağını dökmeyen çam türlerinden oluşmaktadır. Ana maddeleri çoğunlukla; Tersiyer'e ait kireçtaşı, marn, kalkerli kiltaşları ve kil çimentolu konglomeralardır. Jeomorfolojik yapı toprak işlemesini kısıtladığından çoğunlukla orman ve mera olarak kullanılmaktadır. Ancak bu sahalarda eğim şartlarının elverdiği, orman ve fundadan açılmış sahalarda kuru tarım, Eşen Çayı vadi tabanında ise sulu tarım yapılmaktadır (Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, 1972).

Muğla il genelinde kahverengi orman topraklarının en geniş alan kapladığı yer Seydikemer ilçesidir. Seydikemer ilçesinde kahverengi orman toprakları; Ören, Atlıdere, Girmeler, Kadıköy, Korubükü, Eşen, Çaykenarı, Arsaköy, Bağlıağaç, Yakaköy, Yayla Karaçulha, Dereköy ve Kayacık mahalleleri çevresinde yaygındır (Şekil 15). Kahverengi orman topraklarında; sebze, meyve, örtü altı yetiştiricilik, pamuk, susam, mısır, zeytin, nar ve buğday tarımı yaygın olarak yapılmaktadır (Bozyiğit, 2020). Diğer görüldüğü yerler ise Yatağan, Menteşe, Milas'dır.

Kırmızı-Sarı Podzolik topraklar: Kırmızı-sarı podzolik topraklar; iyi gelişmiş ve iyi drene edilmiş asit topraklardır. Ana madde, silis ve kalsiyum bakımından fakirdir. O horizonu ince olup, altında organik madde A1 horizonu bulunur. Açık renkli A2 horizonu kırmızı, sarı-kırmızı, sarı renklidir. B horizonu ped yüzeylerinde kil zarlarına ve blok yapıya sahiptir. Ana maddenin kalın olduğu kırmızı-sarı podzolik topraklarda alt horizonlarda karakteristik olarak kırmızı, sarı, kahverengi ve açık gri kalın ağ şeklinde çizgi benekler bulunur. Genç topraklar diye adlandırılan bu topraklarda horizonlaşma bulunmaz, buna karşılık değişik özellikte mineral katlar bulunur (Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, 1972).

Köyceğiz ilçesinin kuzey kesimlerinde Denizli il sınırına yakın alanlarında görülmektedir.

Alüvyal Topraklar: Alüvyal toprakların oluşum itibariyle aşınma, taşınma ve birikme süreçleri sürekli devam ettiği için toprak oluşum ve gelişiminde kesintiler olmaktadır. Bundan dolayı üst üste biriken malzemeler üzerinde horizonlaşma

olmadığından genç topraklar ortaya çıkmaktadır. Bu durum tarımsal verimlilik açısından oldukça önemlidir.

Muğla il genelinde alüvyal toprakların dağılışına baktığımızda; Seydikemer'de Eşen Çayı'nın akış istikametinde Çaltılar, Ortaköy, Seydiler, Seydikemer, Çukurincir, Karaköy, Kumluova ve Karadere çevresinde önemli yayılış gösterir. Bu topraklarda, sebze, meyve, örtü altı yetiştiricilik, pamuk, susam, mısır, zeytin, nar ve buğday tarımı yaygın olarak yapılmaktadır. Alüvyal topraklar, bir dolgu alanı olan Dalaman Ovası'nın tamamına yakın kısmında bulunmaktadır. Dalaman Ovası'nın kuzey kesimini teşkil eden peridodit-serpantinlerden oluşan yüksek kütleler, yüzyıllar boyunca başta Dalaman Çayı olmak üzere aşındırılarak ovada malzeme birikimi sağlanmıştır. Böylece ovada bulunan Alüvyal topraklar koyu kırmızı renktedir. Toprak katmanı içerisinde bol miktarda kil barındırmaktadır. Alüvyal toprakların görüldüğü bir diğer alan ise Köyceğiz Gölü çevresindeki ovalardır (Çeker, 2015; Bozyiğit, 2020; Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölges Planı, 2007).

Kolüvyal Topraklar: Kolüvyal topraklar; dağların eteklerinde, dağlar ile ovalar arasındaki ve akarsu ile vadi tabanları arasındaki yamaçlarda, ovalara açılan akarsuların birikinti koni ve yelpazelerinin üzerinde ve polyelerin kenar kesimlerinde görülmektedir (Atalay,1989).

Dalaman Ovasında kolüvyal Topraklar; Dalaman Çayı'nın eski yatağında, Ortaca'nın kuzey kesiminde, Dalaman Ovası'nın doğu kesimindeki yükseltilerde, Mergenli güneyinde bulunan vadi tabanında görülmektedir. Yine Seydikemer'de Aşağı ve Yukarı Seki ovaları, Dont, Karabel, Kayabaşı, Paşalı, Kıncılar, Uğurlu, Gölbent ve Kabaağaç ovaları da bu toprak türünün bulunduğu sahalardır. Kolüvyal topraklarda; arpa, buğday, mısır, tütün, zeytin, nar, meyve, sebze, susam, pamuk, fasulye yetiştirilmektedir. Köyceğiz Gölü'nün kuzeyinde dağların eteklerinden başlayıp alüvyal ovalara kadar uzanan alanlarda, oldukça taşlı ve çakıllı kolüvyal topraklar bulunur. Bu topraklar üzerinde, yer yer 200 m yüksekliğe varan kesimlerde tarımsal üretim yapılmaktadır. Bu topraklar ayrıca, Bodrum ve Milas'ın genellikle dağ ve tepe yamaçlarında ve vadi ağızlarında da yer almaktadır (Çeker, 2015; Bozyiğit, 2020; Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölges Planı, 2007).

2.1.6. Hidroğrafik Özellikler

Hidrografik kaynaklar (yer altı suları, akarsu, göl ve denizler), jeo-ekonomik turistik kaynaklar arasında olup, bir yerde doğal çevreye bağımlı potansiyel çekim gücü taşıyıcı kaynaklardır. Bu kaynaklar dünyanın birçok ülkesinde turistik ve rekreasyonel faaliyetler açısından yoğun bir şekilde değerlendirilmekte olup, yurdumuzda ise yeni yeni keşfedilmektedir (Doğanay, 2001:48).

Denizler, göller, akarsular, yeraltı suları ve kaynaklar elverişlilikleri ölçüsünde turizm amaçlı (spor turizmi, sağlık turizmi, termal turizm ve yat turizmi gibi) değerlendirilmektedir. Eğlenme ve dinlenmeye yönelik turizm türleri hidrografik elemanlara dayalı olarak sürdürülen turizm tiplerinden yalnızca birkaçı olarak belirtilebilir (Doğanay ve Zaman, 2019).

Sahada yer alan yüzey suları ile ilgili genel değerlendirmelerde "2020 Yılı Muğla İli Çevre Durum Raporu" esas alınmıştır. Araştırma sahası yüzey suları Batı Akdeniz Havzası ve Büyük Menderes Havzası içerisinde yer almaktadır.

Batı Akdeniz Havzası: Muğla'nın Gökova Körfezi ile Akdağlar arasında kalan kesimi bu havzaya girer. Su toplama alanı 21 000 km^2 olan havzanın ortalama 7 milyar m^3 /yıl hacmine yakındır. Havzada 322 000 hektar ovalık alan vardır. Bunun 211 500 hektarı sulanabilir niteliktedir. Batı Akdeniz Havzası, Batı Akdeniz Havzası Koruma Eylem Planı çalışmaları kapsamında DSİ ve benzeri ilgili kuruluşlar tarafından yürütülmüş olan çalışmalar ışığında beş adet alt havzaya ayrılmıştır (Muğla İli Çevre Durum Raporu, 2020). Bu beş havza, batıdan doğuya doğru şunlardır;

- Milas-Bodrum Alt Havzası,
- Muğla-Marmaris Alt Havzası,
- Köyceğiz-Dalaman Alt Havzası,
- Eşen Çayı Alt Havzası,
- Demre-Akçay Alt Havzası.

Araştırma sahası Demre-Akçay Havzası dışında diğer tüm havzaları içerisine almaktadır. Batı Akdeniz Havzasının suları Dalaman ve Eşen çaylarıyla Akdeniz'e boşalmaktadır. Bu çaylar aynı zamanda ilin en önemli iki akarsuyudur. Havzanın diğer

akarsuları ise Kargıcak, Namman, Yuvarlak, Sarıçay ve Kargı Çayı ile Kocadere, Karaçulha (Murt) Deresi, Hamzabey Deresi, Kocaalan Deresi, Kocaçay, Tersakan Çayı ve Seki Deresidir. İlin en önemli iki gölü ise Bafa ve Köyceğiz gölleridir (Şekil 16).

2.1.6.1. Akarsular

Dalaman Çayı: Batı Akdeniz Havzası'nın en büyük akarsuyu olan Dalaman Çayı, Burdur İlinin Gölhisar İlçesi'nin güney kesiminde yer alan Yeşilgöl Dağları'nın kuzey eteklerinden doğar. Köyceğiz ve Fethiye İlçeleri arasında yer alan Dalaman çayı 226 km uzunluğu ile Akdeniz'e dökülen önemli bir akarsudur. Dalaman Çayı Havzası kuzey-güney istikametinde 110 km, doğu-batı istikametinde ise 120 km olup, 5250 km^2 alanı kaplamaktadır (DSİ, 1983).

Dalaman Çayı'nın 65 km'lik kısmı Muğla il sınırları içerisinde kalmaktadır. Çay, doğduğu kaynaktan itibaren orta bölümlerde dar vadiler içerisinde akış hızı oldukça yüksektir. Dalaman çayı, Gökçay, Örençay ve Cehennem Deresi'nin kollarını aldıktan sonra daha da büyür. Yaz mevsiminde çayın genişliği 50 m, derinliği ise 0,50 m kadar olur. Ekim-haziran ayları arasında yağışlardan dolayı su seviyesi yükselir. Bu dönemde derinliği yaklaşık 2-3 m'yi bulur. Dalaman Çayından özellikle tarımsal sulamada yararlanılır. Bölgenin çok yağış almasından dolayı çayın akış hızı yüksek olup, Dalaman Ovasına girdikten sonra akış hızı azalmaktadır. Kıyıda, Dalaman Çayı'nın taşıyıp biriktirdiği alüvyonlardan oluşan ova çok verimlidir. Dalaman Ovası tarım deseni yönünden oldukça zengindir (Yorulmaz, 2000).

Dalaman Çayı'nın denize döküldüğü noktada faaliyet gösteren turistik otellerin bölge ekonomisine katkısı önemlidir. Dalaman Çayı üzerinde 26 kilometrelik tatlı su sporları arasında önemli bir yeri olan rafting yapılmaktadır. Raftin sporu zorluk derecesine göre altı seviyeye ayrılmaktadır. Dalaman Çayında zorluk derecesi üç-dört olan parkur üzerinde rafting yapılmaktadır (Foto 1). Bölgeye rafting yapmak için yerli ve yabancı çok sayıda turist gelmektedir.

Şekil 16: Muğla İli Hidroğrafya Haritası

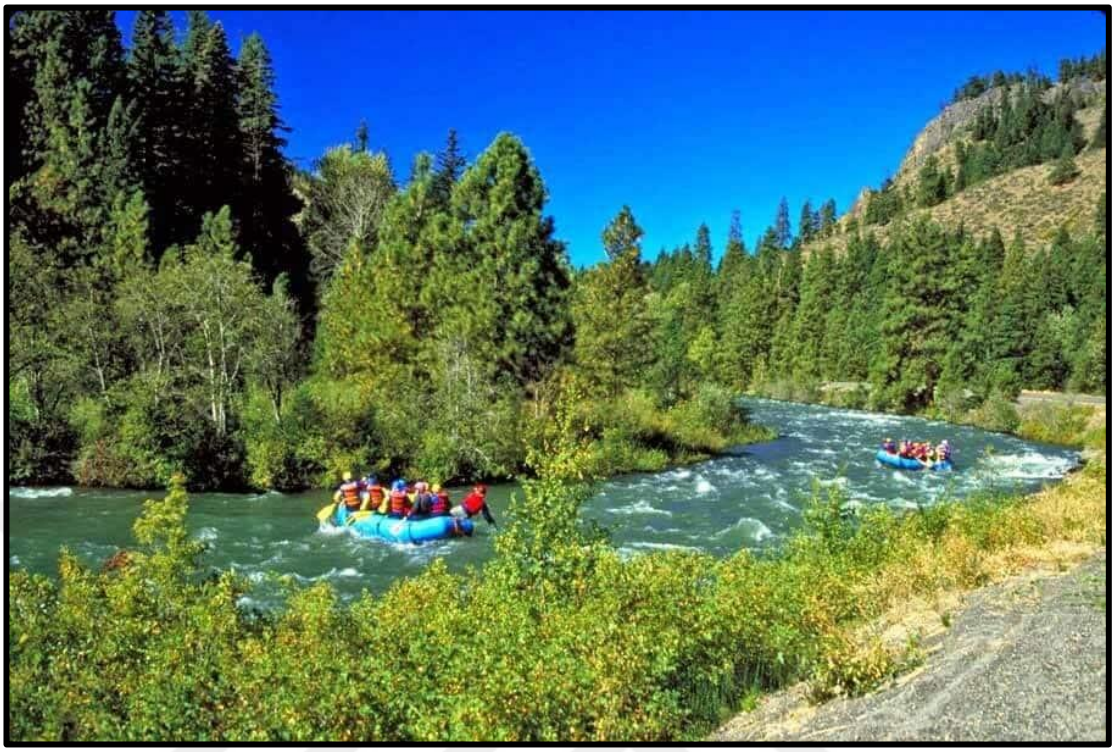

Foto 1: Türkiye'nin en önemli rafting parkurlarından biri olan Dalaman Çayı'nda rafting yapabilmek için bölgeye çok sayıda turist gelmektedir (URL-1).

Eşen Çayı: Eşen Çayı, Muğla ilinin Batı Akdeniz Havzası'nda yer alan ikinci büyük akarsuyudur. Kaynağını Akdağlar'dan alan Eşen Çayı, Seki Yaylası'na doğru güneybatı yönünde akmaktadır. Ayrıca batıda Boncuk Dağları, doğuda ise Akdağlar'dan kaynaklanan çok sayıda küçük dereler ile birleşir (Bozyiğit, 1997). Su kaynakları bakımından oldukça zengin olan Eşen Çayı Havza'nın yüzölçümü 2712 km^2 dir. Eşen Çayı kendisine bağlı kollarıyla birlikte önemli bir hidrolojik şebekeyi oluşturmakta ve sürekli bir akış göstermektedir. Kolları arasında en yüksek debili olanı Karaçay'dır (Bozyiğit, 1997).

Eşen Çayı'nın yıllık ortalama debisi 45,5 m^3 /sn. dir. Çay'ın yıl boyunca akmasını ve bol su taşımasını sağlayan önemli bir unsur da bölgede yer alan karstik araziden beslenen fay kaynaklandır. Buna rağmen akımda yıl içinde düzensizlikler göze çarpmaktadır. Akımdaki düzensizlik doğrudan yörenin iklim özellikleri ile ilgilidir. Çünkü yaz aylarında azalan yağış ve artan sıcaklıkla buharlaşma fazlalaşmakta ve dolayısıyla akım değerleri düşmektedir. Kasım ayından itibaren artan yağış ve azalan sıcaklıkların etkisiyle akımda da artışlar görülmektedir.

Eşen Çayı'nın tamamına yakını Muğla il sınırları içerisinde kalmaktadır. Yaklaşık 85 km uzunluğundaki çay, Ören kırsal mahallesi ile Seydikemer ilçesini geçtikten sonra kendi adıyla anılan Eşen Ovası'nı sular. Kocaçay adıyla da bilinen Eşen Çayı, Antalya'nın batı sınırını çizerken, ayrıca Akdeniz ile Ege Denizi'ni birbirinden ayırmaktadır.

Eşen çayı, Seydikemer ilçesindeki arazilerin büyük bir kısmını ve Eşen Ovası'nı sulamaktadır. Eşen çayı üzerinde Saklıkent Kanyonuna girdiği yerden itibaren rafting yapılabilmektedir. Rafting sporunun yanı sıra kano ve benzeri su sporları yapmak bakımından da uygun ortam şartlarına sahiptir. Muğla ve Antalya'ya tatile gelen yerli ve yabancı turistler Eşen Çayı'nda rafting yapmak için Saklıkent Kanyonu'na gelmektedir. Ayrıca Eşen Çayı'na tur acenteleri tarafından kano turları düzenlemektedir. Kano turu Kınık bölgesinden başlayarak Patara kumsalında son bulmaktadır.

Büyük Menderes Havzası: Bu havza, Güneybatı Anadolu'da Büyük Menderes Irmağı, doğrudan denize ulaşan kimi küçük akarsular ve birkaç gölün havzasından oluşur. Su toplama alanı yaklaşık 25.000 m^2'dir. Havzanın, ortalama yıllık su hacmi 4,5 milyar m^3 dolayındadır. Büyük Menderes havzasında 812.000 hektar ovalık alan vardır. Bunun yaklaşık 590.000 hektarı sulanabilir niteliktedir (Muğla İli Çevre Durum Raporu, 2020).

Çine Çayı: Yatağan ilçesinin doğu kesiminde yer alan ve 359 kilometre uzunluğunda Sarıgerme Deresi ve Karagedik Dağları'ndan beslenen Çine Çayı Büyük Menderes Nehri'ne dökülmektedir. Çine Çayı'nın yukarı kesimleri Muğla ili sınırlarında yer almaktadır.

Muğla-Aydın karayolunun geçtiği Çine Çayı vadisinin yamaçları güneş ışınlarının yol açtığı çatlamalar sonucu oluşmuş ve gnays, ince taneli şist ve yer yer kuvarsit gibi kayaçların oluşturduğu ilginç görünümler tam bir doğa harikasıdır ve turistlerin büyük ilgisini çekmektedir (Foto 2). Çine Çayı vadisinde antik çağdan kalma ve yörede *İnce Köprü* adıyla bilinen, günümüzde de yayaların geçişine uygun olan bir köprü bulunmaktadır.

Foto 2: Çine Çayı Vadisi (URL-2).

Kargıcak Çayı: Muğla ilinin Batı Akdeniz Havzası'da yer alan Kargıcak Çayı, Köyceğiz Gölü'ne dökülen küçük bir akarsudur. Kargıcak Çayı yatağında taşıdığı alüvyonları biriktirerek Köyceğiz Ovası'nın büyük bir kısmını oluşturmuş ve yatağını birçok kez değiştirmiştir. Yangı Deresi'nin karstik kaynağı Kargıcak Çayı'nı beslemektedir. Kargıcak çayı, Köyceğiz'in Ağla Kırsal mahallesinin kuzeydoğusundan doğarak güneybatı yönüne doğru yaklaşık 18 km aktıktan sonra Yüksekbük yöresinde Köyceğiz Gölü'ne dökülmektedir (Ertürk, 2002). Kargıcak Çayı bölgeye yağan aşırı yağışlardan dolayı oluşan sel ve taşkınlarda, Toparlar, Yeşilköy kırsal mahallesi ve Köyceğiz ilçe merkezinde yerleşim yerlerine ve tarım arazilerine zarar vererek can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır.

Namnam Çayı: Ula ilçesi sınırlarından kaynağını alan Namnam çayı 30 kilometre uzunluğunda olup Beşparmak Dağları'nı izleyerek Köyceğiz gölüne dökülmektedir. Namnam Çayı, Köyceğiz Gölü'nün kuzeybatı kesiminde yer alan Köyceğiz Havzası'nda drenaj alanı en geniş olan akarsudur. Genişliği 25-30 metre olup toplam 324 hm^3 su potansiyeline sahiptir. Namnam Çayı'nın yatağı oldukça taşlıdır ve taşıdığı alüvyonlarla Hamitköy Ovası'nı oluşturmuştur. Taşıdığı

alüvyonlardan dolayı oluşturduğu delta birçok kez yer değiştirmiştir. İlkbahar ve kış mevsiminde çay taşarken, yaz mevsiminde ise tarımsal sulama ve Akdeniz ikliminin etkisiyle suları çekilerek seviyesi düşmektedir.

Yuvarlak Çay: Yuvarlak çay, kaynağını Sandras Dağı (2294 m) güneyindeki Beşparmak Tepesi zirvelerinden almaktadır. Yaklaşık 30 km uzunluğa ve 3,61 m^3/s ortalama debiye sahip olup Köyceğiz Gölünü besleyen önemli kaynaklar arasındadır. Tarımsal sulama amacına yönelik olarak kullanılan çay, Köyceğiz Gölü'ne dökülür. Akarsuyun mesafesi Köyceğiz Gölü'ne kadar yaklaşık 33 km dir. Köyceğiz Ovası'na girdiği yerlerde debisi 8,8 m^3 civarında olan akarsu, yazın tarımda sulama maçlı kullanıldığından debisi oldukça düşmektedir. Yuvarlak Çay üzerinde dinlenme amaçlı 20 adet turistik tesis bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin ne yüksek kapasiteli alabalık üretim tesislerinden birinin su kaynağını oluşturmaktadır.

Sarı Çay: Sarı çay, Milas ilçesinin kuzeydoğu kesimlerinde yer alan Turgut ve Kurukümes dağlarındaki Labranda suyu ile ünlü kaynaklardan beslenen kısa bir akarsudur. Yaz mevsiminde tamamıyla kuruyan Sarı Çay, kışın ise yer yer bataklıklar oluşturarak Güllük Körfezi'ne dökülmektedir. Bölgede, 1970'li yıllarda yapılan kurutma çalışmalarıyla bataklıklar tarım alanlarına dönüştürülmüştür. Sarı Çay üzerinde içme suyu temini ve sulama amaçlı 1986-1988 yılları arasında Geyik Barajı, 1995 yılında ise Akgedik Barajı inşa edilmiştir.

Kargı Çayı: Kargı Çayı kaynağını Fethiye Yanıklar kırsal mahallesinin kuzeyinde yer alan Çal Dağları'ndan almaktadır. Yanıklar kırsal mahallesinden geçerek Fethiye Körfezi'nden Akdeniz'e dökülmektedir. Kargı Çayı'nın uzun yıllar aylık ortalama su debisi yaklaşık olarak 2 m^3/s ile 6 m^3/s arasında değişmektedir. Sonbahar ve yaz mevsimi debisinin en düşük olduğu dönem olarak gözlemlenirken, kış ayları debisinin en yüksek olduğu dönemdir (Akbaşoğlu ve Yalçıner, 2011).

Karaçulha (Murt) Deresi: Fethiye Ovası'nı doğu-batı istikametinde boydan boya kateden Murt Deresi, Fethiye'nin içerisinden geçerek körfeze ulaşır. Murt Deresi yatağı boyunca geçtiği güzergâhlarda yer alan tarım alanlarına ve yerleşim birimlerine zarar vermeden denize ulaşması amaçlanarak, Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından 2012

yılında Murt Deresi ıslah çalışmaları yapılmıştır. Toplam uzunluğu 18 km olan dere ıslah çalışmasıyla rehabilite edilmiş ve üzerine 10 adet köprü yapılmıştır.

Hamzabey Deresi (Kocadere): Hamzabey Deresi kaynağını Kavak ve Yırın dağı eteklerinden alıp Milas ilçesi Hamzabey Ovası'nı geçtikten sonra Güllük Körfezi'nden Ege Denizine dökülür. Son yıllarda Hamzabey Deresi'nin içinden aktığı Gökçeler Kanyonu koruma altına alınmıştır. Kanyonu baştan sona kadar iki yakaya ayıran Hamzabey Deresi, üzerinde oluşan irili ufaklı şelaleleri ve göletleri ile doğa severler için vazgeçilmez bir güzergâh olmuştur (Gökçeler Kanyonu Araştırma Raporu, 2016).

Kocaalan Deresi: Muğla Marmaris ilçesinde yer alan Kocaalan Deresi'nin üzerinde 1988-2005 yılları arasında içme suyu temini ve tarımsal sulama amaçlı Marmaris Barajı yapılmıştır. Muğla iline 29 km mesafe uzaklıkta olan barajın akarsu yatağından yüksekliği 49 m. olup, normal su kotunda göl hacmi 30 hm^3, normal su kotunda göl alanı 2,32 km^2'dir.

Kocaçay: Kocaçay, Milas ilçesinin Ören kırsal mahallesinden Ege denizine dökülür. Ören kırsal mahallesinin ön kısmında yer alan ova, Kocaçayın taşıdığı alüvyonları biriktirmesi sonucunda oluşmuştur.

Tersakan Çayı: Tersakan Çayı Dalaman ilçesinin kuzeybatı kesimleri ile Göcek'in kuzey kesimlerindeki 500-600 m. yükseltideki tepelerden doğmaktadır. Dalaman ilçesinin içinden geçerek, Kocagöl'ün batısından denize dökülen Tersakan Çayı, taşıdığı alüvyonları biriktirerek Dalaman Ovası'nın oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Azmak Çayı: Azmak Çayı, Ula ilçesinin Akyaka mahallesi yakınlarında Gökova Körfezine dökülen bir akarsudur. Azmak Çayı'nın boyu kısa olmasına rağmen su debisi boyuna göre fazla olan bir akarsudur. Çayın çıkış yerinde suyun debisi 700 L/s olup, yaklaşık 1700 metre uzunluğa sahiptir. Kıvrımlı bir yapıya sahip olan çayın bazı yerlerde derinliği 6 metreyi geçmektedir. Kuzey kıyısında yapılaşmanın, güney yakası ise sazlıklarla kaplı, yer yer yoğun alg topluluklarının olduğu bir akarsudur.

Günümüzde Akyaka mahallesinde Azmak Çayı üzerinde gün boyu teknelerle gezinti düzenlenmektedir (Foto 3). Tekneler, derinliği fazla olan çayın iç kısımlarına kadar gidebilmektedir. Azmak çayının kenar sahilinde çok sayıda restoran ve kafeterya bulunmaktadır. Çayda su kaplumbağasından su samuruna kadar çeşitli canlılar yaşamakta olup, kıyı yer yer sazlıktır. Azmak Çayı'nda teknelerle gezintiye çıkan turist sayısının yılda bir milyonu geçtiği belirtilmektedir.

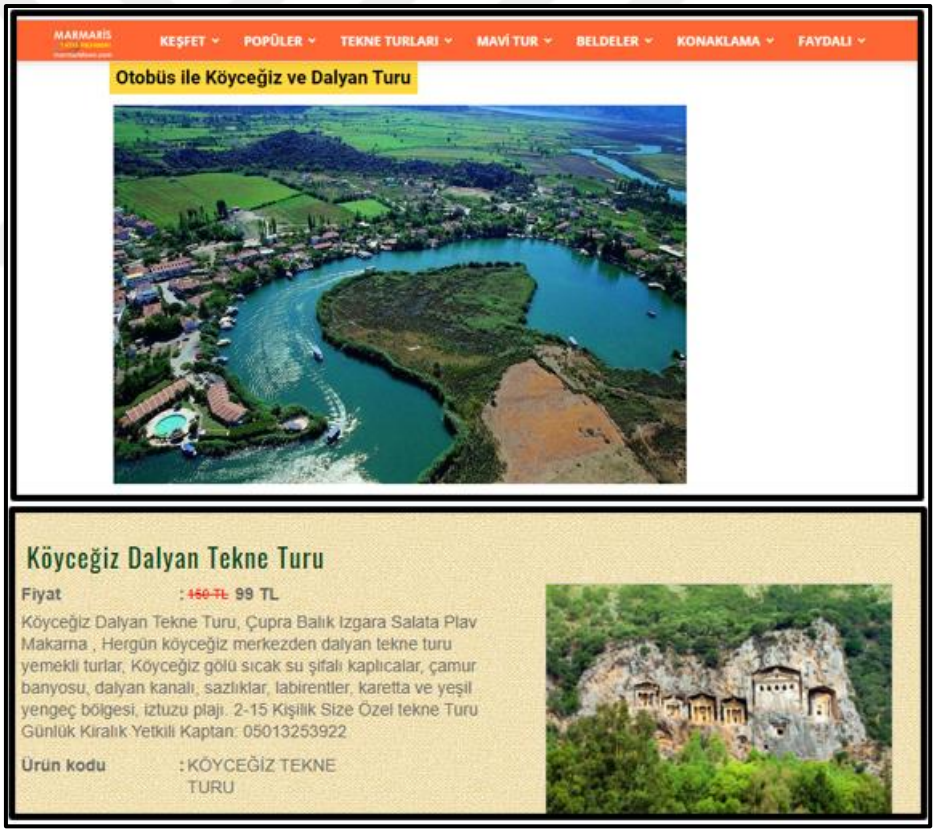
Foto 3: Azmak Çayı Üzerinde Turistler İçin Teknelerle Geziler Düzenlenmektedir

2.1.6.2. Göller

Köyceğiz Gölü: Köyceğiz Gölü 55 km²'lik alanıyla Türkiye'nin ilk 20 gölü arasında yer almaktadır. Gölün toplam uzunluğu yaklaşık 13 km, drenaj alanı ise 1072 km²'dir. "*Köyceğiz-Dalyan Havzası Özel Çevre Koruma Bölgesi*" adıyla koruma altına alınan Köyceğiz Gölü, Dalyan Kanalı ile Akdeniz'e bağlanmaktadır. Köyceğiz Gölü, doğu-batı uzanımlı bir sırtla ayrılan iki ayrı çanaktan oluşmaktadır. Kuzey kısmı Köyceğiz Çanağı, güney kısmı ise "*Sultaniye Çanağı"* olarak adlandırılmaktadır. Gölün morfolojisi dikkate alındığında bu iki çanak dar ve sığ bir bölgede birbirine bağlanmaktadır. Gölün ortalama derinliği 24 m'dir. Köyceğiz Çanağı Sultaniye çanağına göre daha büyük ama daha sığdır. Sultaniye Çanağı'nın derinliği yaklaşık

28-30 m'dir. Her iki çanağın bağlanma bölgesindeki derinliği ise 4 m'dir (Bayarı vd., 1995; Gürel vd., 2002; Kazancı ve Girgin, 2001).

Köyceğiz Gölü'nün beslenme kaynakları akarsular ve yeraltı sularıdır. Namnam Çayı ve Yuvarlakçay Gölü besleyen başlıca akarsulardır. Bu akarsuların dışında Araplar Deresi, Asardere ve Kargıcak Çayı hazanın orta büyüklükteki akarsularıdır. Bölgede ayrıca yeraltı sularını drene etmek ve tarım alanı kazanmak amacıyla drenaj kanalları açılmıştır. Açılan bu kanallarda doğal akarsular gibi yeraltı ve yerüstü sularını toplayarak sularını Köyceğiz Gölü'ne boşaltmaktadır (Gönenç vd., 2002). Günümüzde turizm acenteleri tarafından Köyceğiz Gölü ve çevresine sürekli olarak turlar düzenlenmektedir (Şekil 17).

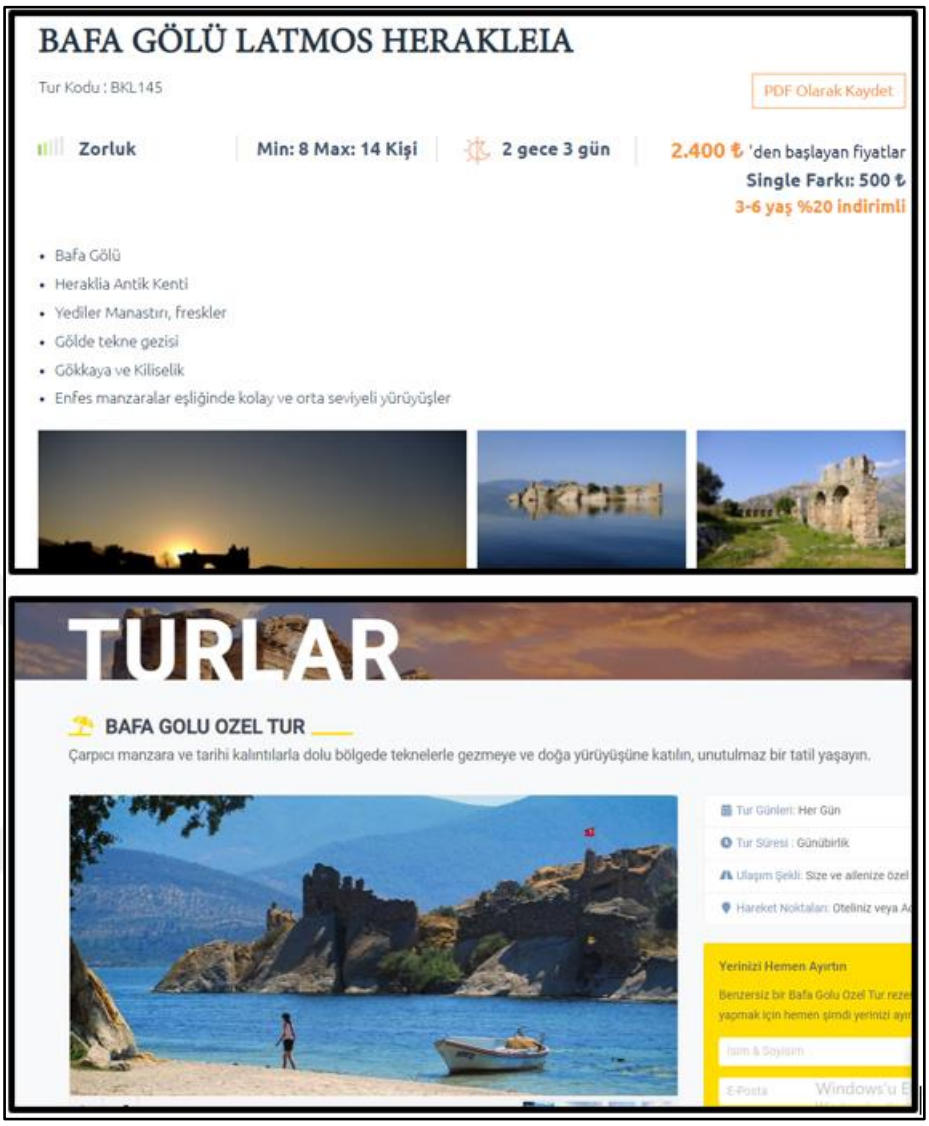

Şekil 17: Köyceğiz Gölü Düzenlenen Tur Örnekleri

Bafa Gölü: Milas ilçe sınırlarında bulunan Bafa Gölü, ilçenin en büyük gölüdür. Bafa gölü 16 km uzunluğa, 7 km genişliğe ve 65 km^2 yüz ölçüme sahiptir. Bafa gölünün işgal ettiği Bafa gölü çanağı Latmos Körfezi'nin ağız kısmının Büyük Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlarla dolarak bir setle kapanması sonucunda

oluşmuştur. Bundan dolayı Bafa Gölü alüvyal set gölüdür. Latmos Körfezi'nin Ege Denizi ile bağlantısının kopması M.S. 50-300 yılları arasında olmuştur (Philippson, 1915'ten aktaran Hoşgören, 1994; Göney, 1975).

Büyük Menderes Nehri, Bafa Gölü'nün en önemli ve en büyük beslenme kaynağıdır. Büyük Menderes Nehrinin yanı sıra kaynağını Beşparmak Dağları'ndan alan küçük akarsular, özellikle kış mevsiminde Bafa Gölü'nü beslemektedir. A sınıfı sulak alan kategorisinde olan Bafa Gölü, 1994 yılında Tabiat Parkı ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır (Yabanlı vd, 2011:36). Bafa Gölü'nün derinliği kuzey kesimlerinde 2 m., orta kesimlerinde 21 m.'ye kadar ulaşabilmektedir. Büyük Menderes Nehri ile Bafa Gölü arasında taşkınları önlemek amacıyla yapılan setten sonra su seviyesinin azalması, sazlık alanların kuruması ve ekolojik dengenin bu durumdan olumsuz etkilenmesi sonucu balık üretimi ciddi oranda azalmıştır. Set yapılmadan önce 300 tonun üzerinde balık üretimi yapıldığı belirtilmektedir (Şeren vd., 2013:27). Bafa Gölü'nün su seviyesi, 1985 yılında DSİ tarafından göl ile Büyük Menderes Nehri arasındaki bağlantının kesilmesinin ardından, 2 m.'ye kadar düşmüştür (Güner, 1997:70). Su seviyesinin düşmesi sonucunda gölün tuzluluk oranında ciddi oranda bir yükselme meydana gelmiştir. Önceki süreçte 1988 yılına kadar ‰4 civarında olan gölün tuzluluk oranı 2006 yılında ‰16'ya kadar yükselmiştir (Yabanlı vd., 2011:39). Büyük Menderes Nehri boyunca gerçekleşen özellikle tarım faaliyetlerine bağlı kirlenme sonucu gölde kirlilik değerleri artmaktadır. Bunun sonucunda gölde toplu balık ölümleri, göl suyunda renk değişimleri, köpürme gibi kirlilik belirtileri gözlemlenmektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen günümüzde Bafa Gölü ve çevresine turistik amaçlı çok sayıda tur düzenlenmektedir (Şekil 18).

Şekil 18: Bafa Gölü ve Çevresine Düzenlenen Tur Örnekleri.

Denizcik Gölü: Beçin Platosu üzerinde yer alan Denizcik Gölü, 4 km^2 yüz ölçüme ve 18-24 m. derinliğe sahip, Neojen kireçtaşları içerisinde oluşmuş tipik bir krater gölüdür. Su seviyesi kurak dönemde yağışlı döneme göre yarı yarıya azalır (Barut ve Gürpınar, 2005:13). Ormanlık bir alan içerisinde yer alan Denizcik Gölü, farklı illerden gelen turistler tarafından tercih edilen bir yerdir. Özellikle kamp yapmak, trekking ve fotoğraf çekimleri için sürekli olarak ziyaret edilen bir göldür.

Hocat Gölü: Hocat Gölü oluşum bakımından Bafa gölü ile benzer özellikler taşımaktadır. Bafa Gölü'nü ortaya çıkaran aynı coğrafi faktörlerin etkisiyle

oluşmuştur. Eski Çağ'da Sarıçay'ın ağız kısmında kara içesine sokulan derin bir koyun Sarıçay'ın taşıdığı alüvyonlarla kapanması sonucunda Hocat gölü oluşmuştur. Hocat Gölü'nün oluşmasıyla Milas'ın o dönemdeki limanı denizden yaklaşık 3 km kadar içerde kalmıştır (Akarca ve Akarca, 1954:8). Hocat Gölü'nün denizle bağlantısı kanalla sağlanmaktadır. Kanalın denizle birleştiği noktada Güllük Dalyanı yer almaktadır. Yaklaşık 22,4 km^2 yüzölçüme sahip olan Hocat Gölü, doğal özellikleri açısından tam lagüne benzemektedir (Güner, 1997:73).

2.1.6.3. Denizler

Muğla İli'nin güneyi Akdeniz, batısı Ege Denizi ile çevrilidir. Ege Denizi, Doğu Akdeniz'in kuzeyinde Anadolu Yarımadası'nın batı kıyıları ve Balkan Yarımadası'nın doğu kıyıları arasında yer almaktadır. Ege Denizi üzerinde 3000'e yakın ada olmasından dolayı "*Adalar Denizi"* olarak da adlandırılmaktadır. Ege Denizi'nin kuzey-güney yönündeki uzunluğu 660 km, doğu-batı yönünde genişliği kuzeyde 270 km, orta bölümde 150 km ve güneyde ise 400 km.'dir. Ege Denizindeki adaların toplam yüzölçümü 23 bin km^2 'dir (Erinç ve Yücel, 1978; Başeren, 2006).

Kuvaterner başlarında meydana gelen faylanmalara bağlı olarak bloklar halinde parçalanan Ege Denizi'nin ortalama derinliği 350 metre olup bazı yerlerinde ise 1000 metreyi geçmektedir (Atalay, 2004). Bu alanda eski bir kara parçası olan *"Egeid"* Pliosen ve KuVarternerdeki meydana gelen levha hareketlerine bağlı olarak yer yer faylarla parçalanarak çökmüş ve bu çöken alana Akdeniz sularının sokulmasıyla Ege denizi oluşmuştur. Bununla birlikte, eski Egeid kara kütlesinin yüksekte kalan kısımları birer adaya dönüşmüştür. Bu kırılma, çökme ve yükselmeler sonucu batı-doğu yönlü grabenlerin iç kısımları birçok yerde sular altında kalarak Ege Denizi'nin Anadolu Yarımadası kıyılarındaki koy ve körfezlerini oluşturmuştur (Özçağlar, 2004). Muğla'da bu oluşumun en özgün örneklerine Fethiye-Katrancı, Göcek ve Datça çevrelerinde rastlanmaktadır.

Muğla'nın Akdeniz ve Ege kıyılarına genel olarak bakıldığında çok sayıda falez, küçük liman, yarımada ve burnun birbirini takip ettiği görülmektedir. Kıyıdaki mevcut bu yapıyı, doğal kumsallar ve denizin kıyıya yakın kesimlerinde yer alan

adacıklar bütünlemektedir. Muğla ilinin hem Ege Denizi'ne hem de Akdeniz'e olan kıyıları oldukça girintili ve çıkıntılıdır. İlin Yatağan ve Kavaklıdere dışında kalan tüm ilçeleri kıyı ilçesidir. Kıyı uzunluğu, Fethiye'de 167,8 km, Ula'da 8,79 km, Menteşe'de 17,9 km, Milas'ta 197,4 km, Bodrum'da 221,14 km, Marmaris 451,72 km, Köyceğiz 59,88 km, Datça 226,5 km olup ilin toplam kıyı uzunluğu ise yaklaşık 1479 km'ye varmaktadır (Muğla İli Çevre Durum Raporu, 2020).

2.2. Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri

2.2.1. Nüfus

2.2.1.1. Nüfusun Gelişimi

Menteşe Sancağı (Muğla) XIV. yüzyıl sonlarında Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1921 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin idari sistemi içerisinde çeşitli düzenlemelere uğrayan Menteşe Sancağı, 1907 yılında Aydın Vilayeti'ne bağlı sancak statüsünde olup, Muğla kazası merkez olmak üzere Milas, Mekri (Fethiye), Bodrum ve Yüksekkum (Köyceğiz) kazalarından oluşmaktaydı.

XIX. yüzyılda Menteşe Sancağı'nın nüfus ile ilgili ilk ayrıntılı bilgileri 1831 yılında yapılan nüfus sayım sonuçlarından almaktayız. Osmanlı Devleti'nde 1831 yılında II. Mahmut zamanında yapılan ilk nüfus sayımı sonuçlarına göre Menteşe Sancağı'nın nüfusu 52 965'tir (Tablo 28).

Tablo 28: Menteşe Sancağı 1831 Nüfus Sayımı Sonuçları

Milliyeti	Nüfus (Kişi)
Müslüman Erkek Nüfusu	49 867
Müslüman Yabancı Erkek Nüfusu	468
Kıpti	196
Ermeni, Rum ve Yahudi	2 882
Yabancı Rum	52
Toplam Nüfus	52 965

Kaynak: Soyluer, 2006.

1844'te başlayıp 1860 yılında tamamlanan nüfus sayım sonuçlarına göre toplam 58 579 (56 109'u Müslüman, 2 470'i Gayrimüslim) olan Menteşe Sancağı'nın nüfusu, 1881-1893 yılları arasında gerçekleştirilen Osmanlı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ise 146 022 (135 207'si Müslüman, 10 815'i Gayrimüslim) çıkmıştır. 1900 yılından 1915 yılına kadar olan süreçte Menteşe Sancağı'nın nüfusu sürekli olarak artmıştır (Tablo 29).

Tablo 29: 1900-1921 Yılları Arası Salnamelerine Göre Menteşe Sancağının Nüfusu (Kişi)

Kaza	1900	1905	1908	1914	1915	1921
Merkez Kaza	17 493	40 966	28 976	60 746	64 432	30 236
Bodrum	15 680	16 387	18 482	19 991	16 801	15 104
Köyceğiz	17 940	17 940	33 874	23 032	24 281	7 345
Marmaris	15 665	15 368	14 866	15 510	14 990	10 783
Mekri (Fethiye)	30 413	33 548	38 745	43 361	42 614	22 971
Milas	25 459	25 911	36 061	40 061	41 433	28 520
Toplam	154 128	150 150	171 004	202 101	204 551	114 959

Kaynak: Soyluer, 2006.

1921 yılında yapılan nüfus sayımında çok sayıda köyün nüfus verisi bulunmamaktadır. Bu yüzden Menteşe Sancağı'nın 1921 yılı toplam nüfusu hakkında net olarak bir bilgi yoktur. Sancak genelinde tüm kazalarda nüfusun 1915 yılına göre düşük çıkmasında iç bölgelerde yaşayan Rum nüfusun Yunanistan'a geçiş sağlamak için adalara yakın kıyı yerleşim birimlerine geçmesi önemli rol oynamıştır.

Muğla ili ile ilgili doğru nüfus verileri ancak Cumhuriyet döneminde elde edilebilmiştir. 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapılmış, ardından 1935 yılında ve sonrasında periyodik olarak nüfus sayımları günümüze kadar düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 2007 yılından itibaren "*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi"* (ADNKS) ne geçilerek sayımlar her yıl yapılmaya başlanmıştır.

Muğla il nüfusu, sayım dönemleri arasında istikrarsız bir gelişim gösterse de genel olarak bakıldığında nüfusun artış yönünde bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu istikrasız durum belli dönemlerde farklı sebeplerden dolayı bazı ilçelere aittir. İl

geneli toplam nüfus 1927 yılından 2020 yılına kadar sürekli olarak düzenli artış gösteriştir (Tablo 30). İlçeler bazında belli dönemlerde nüfus artışı azalma gösterse de genel eğilim nüfusun artışı yönündedir.

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 174 684 olan Muğla il nüfusu 2020 yılında yaklaşık 5,5 kat artarak 1 000 773'e çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye nüfusu yaklaşık olarak 6 kat artış (6,1) göstermiştir. Muğla nüfus artış oranı bu haliyle Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. 1927-2020 yılları arasındaki 93 yıllık süreçte Muğla il merkezi, Bodrum, Marmaris ve Milas ilçelerinde nüfus sürekli artış göstermiştir. Bu süreçte Fethiye ve Köyceğiz ilçeleri belli bir döneme kadar artış göstermiş ancak Köyceğiz ilçesi idari sınırlarından alınan yerleşimlerle Dalaman ilçesinin kurulması, 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle de Fethiye ilçesi idari sınırlarında yer alan yerleşimlerin bir kısmının alınmasıyla Seydikemer ilçesinin kurulması her iki ilçede nüfusun azalmasına sebep oluştur. Nüfus sayım devrelerine ait nüfus verilerine baktığımızda iki dönem dikkat çekmektedir:

- İlk devre: 1927-1990 yılları arası dönem
- İkinci devre: 1990-2019 yılları arası dönem

İlk devre olarak adlandırdığımız 1927-2000 dönemi, il genelinde nüfusun artış hızının orta düzeyde olduğu bir dönem olarak dikkat çekmektedir. İl nüfusu 1927 yılında 174 687 iken, 1990 yılına kadar olan süreçte 388 122 kişi artarak 562 809 olmuştur.

İkinci devre diye adlandırdığımız 1990-2019 döneminde ise il nüfusunda en yüksek artışların gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde Muğla ilinde görülen hızlı nüfus artışı aynı sayım dönemlerinde Türkiye ortalamasının da üzerine çıkmıştır. 1990 yılında 562 809 olan il nüfusu 2000 yılında 152 519 kişi artarak 715 328'e yükselmiştir. %21,3'lük bir nüfus artışının yaşandığı bu dönemde, yıllık nüfus artışı %2,7 olarak geçekleşmiştir. Bu durumun en önemli sebebi 1990'lı yıllardan itibaren turizmin öneminin anlaşılması sonucu ortaya çıkan artışlardır. 1990-2000 yılları arasındaki il nüfusunun artmasında turizm fonksiyonunun ön planda olduğu Bodrum, Fethiye ve Marmaris ilçelerinin nüfuslarında görülen ciddi artışların etkisi çok fazladır (Tablo 30-31).

Tablo 30: Muğla İlinde Sayım Yıllarına Göre Nüfus Artışı (1927-2020)

Yıl	Muğla İl Nüfusu	Artan-Azalan Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Oranı (%)
1927	174 687	--	--
1935	197 069	22 382	1,6
1940	211 445	14 376	1,4
1945	220 678	9 233	0,8
1950	241 640	20 962	1,8
1955	267 579	25 909	2,1
1960	299 611	32 032	2,3
1965	334 973	35 362	2,3
1970	368 776	33 803	2,0
1975	400 796	32 020	1,7
1980	438 145	37 349	1,8
1985	486 290	48 145	2,1
1990	562 809	76 519	3,1
2000	715 328	152 519	2,7
2007	766 156	50 828	1,0
2010	817 503	51 347	2,2
2011	838 324	20 821	2,5
2012	851 145	12 821	1,5
2013	886 665	35 520	4,1
2014	894 509	7 844	0,8
2015	908 877	14 368	1,6
2016	923 773	14 896	1,6
2017	938 751	14 978	1,6
2018	967 487	28 736	3,0
2019	983 142	15 655	1,6
2020	1 000 773	17 631	1,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Muğla il genelinde nüfus artış ve azalış oranları farklılıklar göstermektedir. Turizmin etkili olduğu kıyı ilçelerle iç kesimlerde bulunan ilçeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

2.2.1.2. Kırsal ve Şehirsel Nüfus

Muğla ili nüfusu kırsal-şehirsel açıdan değerlendirildiğinde tarih boyunca kırsal ağırlıklı karakterini muhafaza ettiği görülmektedir. Kuşkusuz düşük bir nüfus miktarına sahip olan il merkezi dışında, şehir özelliği gösteren 13 ilçe merkezi ve kırsal özellik gösteren 396 mahallesi karşılaştırıldığında hem mutlak hem de oransal olarak şehirsel nüfusun düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.

Tablo 31: Muğla İli Yıllara Göre Nüfus Miktarları (1927-2019)

Yıl	İl Toplamı	Merkez	Bodrum	Dalaman	Datça	Fethiye	Kavaklıdere	Köyceğiz	Marmaris	Milas	Ortaca	Ula	Yatağan	Seydikemer
1927	174 687	57 613	15 694			33 698		23 328	11 477	32 877				
1935	197 069	67 297	17 838		4 932	41 694		16 287	8 645	40 376				
1940	211 445	72 449	19 940		4 987	44 055		17 303	9 197	43 464				
1945	220 678	46 685	20 180		5296	49 391		18 390	9 637	44 814			26 305	
1950	241 640	49 181	22 034		5 616	54 117		22 228	9 783	49 157			29 524	
1955	267 579	41 357	22 194		5 551	59 662		28 431	10 559	53 589		12 535	32 978	
1960	299 611	45 355	24 688		5 805	68 209		35 384	11 820	60 959		14 005	33 386	
1965	334 973	50 654	25 811		5 975	75 202		45 062	12 780	68 037		15 185	36 267	
1970	368 776	54 393	27 383		6 094	81 640		56 380	13 518	73 334		15 737	40 297	
1975	400 796	56 698	29 490		6 312	93 960		62 253	15 477	78 685		16 723	41 198	
1980	438 145	60 468	32 517		7 532	101 879		71 194	19 249	81 643		17 550	46 113	
1985	486 290	65 859	37 966	24 634	8 276	114 384		49 874	24 742	91 387		18 152	51 016	
1990	562 809	71 155	56 821	26 408	10 741	127 620	12 037	25 836	41 840	98 710	29 287	19 978	42 376	
2000	715 328	83 511	97 826	28 148	13 914	154 209	12 548	29 196	79 302	112 808	35 670	21 944	46 252	
2007	766 156	94 207	105 474	31 318	14 836	173 426	11 153	32 395	73 461	120508	39 648	23 455	46 275	
2010	817 503	94 960	124 820	33 980	16 475	188 259	11 132	32 817	77 390	125 727	42 364	23 749	45 830	
2012	851 145	99 158	136 317	34 839	17 357	195 419	11 008	33 570	83 081	128 006	43 633	23 410	45 347	
2013	886 665	99 911	140 716	33 362	17 983	140 509	10 878	33 777	85 801	129 128	44 227	23 418	45 295	59 660
2014	894 509	102 414	152 440	35 958	20 156	145 643	10 814	34 027	88 621	132 445	44 827	23 610	44 783	58 771
2018	967 487	112 447	171 850	41 351	22 261	157 745	10 898	36 389	94 247	139 446	48 373	25 294	44 940	62 246
2019	983 142	115 059	175 435	42 024	22 403	162 686	10 792	36 926	94 749	141 107	50 027	25 402	44 879	61 653

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

1927 yılında yapılan nüfus sayımında Muğla'da toplam nüfusun (174 687) %84'ü (146 615 kişi) köylerde, %16'sı da (28 072 kişi) şehirlerde yaşamaktaydı. Bu dönemde kırsal nüfus oranı şehirlerde yaşayanların oranının yaklaşık 5,2 katına denk gelmektedir. Kırsal nüfus oranı 1935 nüfus sayımında ilk olarak %83'e, 1940'ta da %82'ye düşmüştür (Tablo 32).

Tablo 32: Yıllar İtibariyle Muğla İli Kır ve Şehir Nüfusu (1927-2020)

Yıllar	Şehir Nüfusu		Kır Nüfusu		Toplam Nüfus
	Miktar	Oran (%	Miktar	Oran (%)	
1927	28 072	16	146 615	84	174 687
1935	32 583	17	164 486	83	197 059
1940	37 729	18	173 716	82	211 445
1945	38 042	18	182 036	82	220 678
1950	36 135	15	205 505	85	241 640
1955	44 886	17	222 693	83	267 579
1960	53 238	18	246 373	82	299 611
1965	59 330	18	275 643	82	334 973
1970	70 596	19	298 180	81	368 776
1975	85 011	21	315 785	79	400 796
1980	100 314	23	337 831	77	438 145
1985	136 160	28	350 130	72	486 290
1990	186 397	33	376 412	67	562 809
2000	268 341	38	446 987	62	715 328
2007	310 527	41	455 629	59	766 156
2008	329 126	42	462 298	58	791 424
2009	339 757	42	462 624	58	802 381
2010	350 050	43	467 453	57	817 503
2011	362 513	43	475 811	57	838 324
2012	373 937	44	477 208	56	851 145
2013	866 665	100	---	---	866 665
2015	908 877	100	---	---	908 877
2020	1 000 773	100	---	---	1 000 773

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

1965 yılında yapılan nüfus sayımında Muğla'da toplam nüfusun (334 973) %82'si (275 643 kişi) köylerde, %18'i de (59 330 kişi) şehirlerde yaşamaktaydı. Kırsal nüfusun bu oranı 1970 sayımında ilk olarak %81,'e ardından da 1980'de %77'ye düşmüştür. Genel olarak baktığımızda 1965 yılından sonra 2012 yılına kadar kırsal nüfus oranı sürekli olarak düşüş göstermiştir.

Kırsal nüfusun yine şehir nüfusundan fazla olduğu 2000 yılında toplam nüfus içerisinde kırsal nüfusun payı %62 olurken şehirsel nüfusun payı ise %38'dir. 2007 yılından sonraki süreçte Muğla il genelinde şehirlerde yaşayan nüfus miktarı kırsalda yaşayan nüfusa yaklaşmaya başlamıştır. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile birlikte Muğla ilinin büyükşehir olmasının ardından tüm köyler mahalleye dönüştürülmüştür. 2012 yılındaki ADNKS sonucuna göre Muğla'da kırsal nüfus oranı %44'e düşerken şehirsel nüfusu oranı da %56'ya yükselmiştir. 2012 yılına kadar görülen bu oranların Cumhuriyet Dönemi boyunca gösterdiği değişime bakıldığında Türkiye genelinde birçok ile göre Muğla'da şehirleşme hızının biraz daha düşük oranda gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumunun en önemli sebebi, Muğla il genelinde turizmin önemli bir girdi sağlamasına rağmen sanayinin gelişmemiş olması ve ekonominin temel dayanağının tarım olmasıdır. İlde ekonomik girdiler arasında tarım ve hayvancılığın payı oldukça yüksektir. Burada dikkati çeken en önemli husus, büyükşehir yasasından önceki süreçte şehirsel ve kırsal nüfus oranları arasında çok büyük bir farkın olmamasıdır. Dolayısıyla 1965 yılından 2012 yılına kadar kırsal nüfusun sürekli olarak azalması kıyı şehirleri başta olmak üzere il içi göçe işaret etmektedir

6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'nın ardından Muğla ilinde şehirsel nüfus oranı %100 olarak görünse de kırsal mahallelerde yaşamını sürdüren kırsal nüfusun oransal olarak şehirsel nüfustan az bir farkla da olsa daha yüksek olduğu düşünülmektedir

2.2.1.3. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı

Nüfus miktarıyla toprak büyüklüğü arasındaki ilişkiyi ortaya koyan en önemli gösterge nüfus yoğunluğudur. Bu yoğunluk metodu; belli bir nüfus kitlesinin, belli bir mekân büyüklüğüne eşit olarak dağıtıldığı varsayılarak uygulanır. Nüfus miktarının birim yüz ölçüme bölünmesiyle hesaplanır. Nüfus yoğunluğu hesaplanırken kullanılan birim nüfus/km^2 olarak yani km^2'ye düşen nüfustur (Güner, 2010: Doğanay, 2014).

Muğla il nüfusu 1927 yılından 2020 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Nüfus artışına paralel olarak nüfus yoğunluğu da artış göstermiştir. Muğla'da 1927 yılında nüfus yoğunluğu 14 kişi/km^2 iken. 1960 yılında 22 kişi/ km^2 'ye yükselmiş, nüfus yoğunluğu 1985 yılında 36 kişi/km^2'ye, 2000 yılında ise 56 kişi/km^2'ye çıkmıştır. Bu artış 2020 yılına (77 kişi/km^2'ye) kadar devam etmiştir. Türkiye'nin

1927 yılında nüfus yoğunluğu ise 18 kişi/km^2 yoğunluğu ise 18 kişi/km^2 olurken, 1960 yılında 36 kişi/km^2, 1990 yılında 73 kişi/km^2 ve son olarak 2020 yılında 108 kişi/km^2 ’ye yükselmiştir (Tablo 33).

Tablo 33: Belirli Sayım Yıllarına Göre Muğla İli Nüfus Yoğunluğu

Yıllar	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (km^2)	Muğla Nüfus Yoğunluğu (kişi/km^2)	Türkiye Nüfus Yoğunluğu (kişi/km^2)
1927	175 390	12 760	14	18
1935	197 059	12 760	15	21
1940	211 445	12 760	17	21
1945	220 678	12 735	17	24
1950	241 640	12 735	19	27
1955	267 579	13 766	19	31
1960	299 611	13 338	22	36
1965	334 973	13 338	25	41
1970	368 776	13 338	27	46
1975	400 796	13 338	30	52
1980	438 145	13 338	33	58
1985	486 290	13 338	36	66
1990	562 809	13 338	42	73
2000	715 328	12 851	56	88
2007	766 156	12 974	59	92
2010	817 503	12 974	63	96
2015	908 877	12 974	70	103
2020	1 000 773	12 974	77	108

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Muğla ile Türkiye’nin nüfus yoğunluğu verilerine karşılaştırmalı olarak bakıldığında, 1927 yılından 2020 yılına kadar Muğla’nın nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının sürekli altında kaldığı görülmektedir. 1955 yılından itibaren hem Türkiye hem de Muğla’da nüfus yoğunluk değerleri daha fazla artış göstermiş ve aralarındaki fark da hiç kapanmamıştır.

Muğla ilinde nüfus yoğunluk değerleri ilçeler arasında dengeli dağılım göstermemektedir (Şekil 19). Bu durum Tablo 34’te belirtilen 13 ilçeye ait nüfus verilerinde açıkça görülmektedir. Muğla’da ilçeler arasında nüfus yoğunluk değerleri 28 kişi/km^2 ile 270 kişi/km^2 arasında değişmektedir.

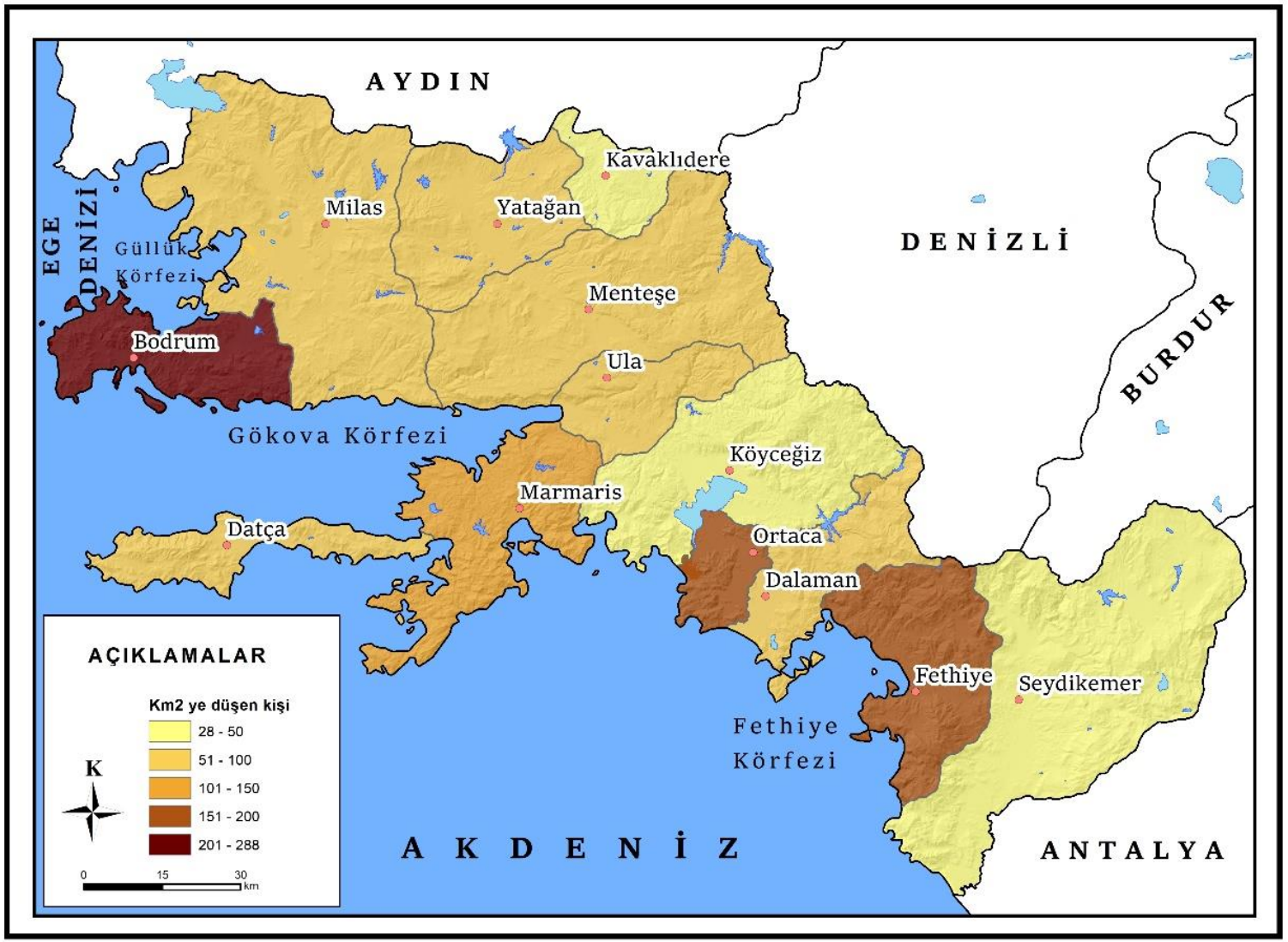
Muğla'nın en büyük nüfuslu ilçesi 181 541 kişilik nüfusuyla Bodrum'dur. Bodrum ilçesi, Muğla il nüfusunun %18,1'ini barındırmaktadır. Bodrum ilçesinin nüfus yoğunluğu 270 kişi/km^2'dir (Tablo 34).

Nüfusun en yoğun olduğu bu ilçelerden Bodrum, Marmaris ve Fethiye'nin en önemli ortak özelliği kıyı turizminin geliştiği merkezler olmasıdır. Muğla'da yer şekillerinin dağlık olduğu iç kesimlerde yer alan ilçelerde ise nüfus yoğunluğunun az olduğu görülmektedir. Muğla'nın en engebeli ve dağlık alanlara sahip olan Seydikemer (28 kişi/km^2), Köyceğiz (28 kişi/km^2) ve Kavaklıdere (36 kişi/km^2) nüfus yoğunluğu en düşük olan ilçelerdir (Şekil 19).

Tablo 34: Muğla İlinde Nüfusun İlçelere Göre Dağılımı (2020)

Yıl	İlçe	İlçe Nüfusu	İl Payı (%)	Yüzölçümü (Km^2)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km^2)
2020	Bodrum	181 541	18,14	650	270
2020	Fethiye	167 114	16,70	875	186
2020	Milas	143 254	14,31	2067	68
2020	Menteşe	113 141	11,31	1659	69
2020	Marmaris	95 851	9,58	906	105
2020	Seydikemer	61 306	6,13	2208	28
2020	Ortaca	51 737	5,17	285	176
2020	Yatağan	45 172	4,51	851	53
2020	Dalaman	43 036	4,30	608	53
2020	Köyceğiz	37 981	3,80	1329	28
2020	Ula	26 058	2,60	479	53
2020	Datça	23 711	2,37	436	51
2020	Kavaklıdere	10 871	1,09	302	36

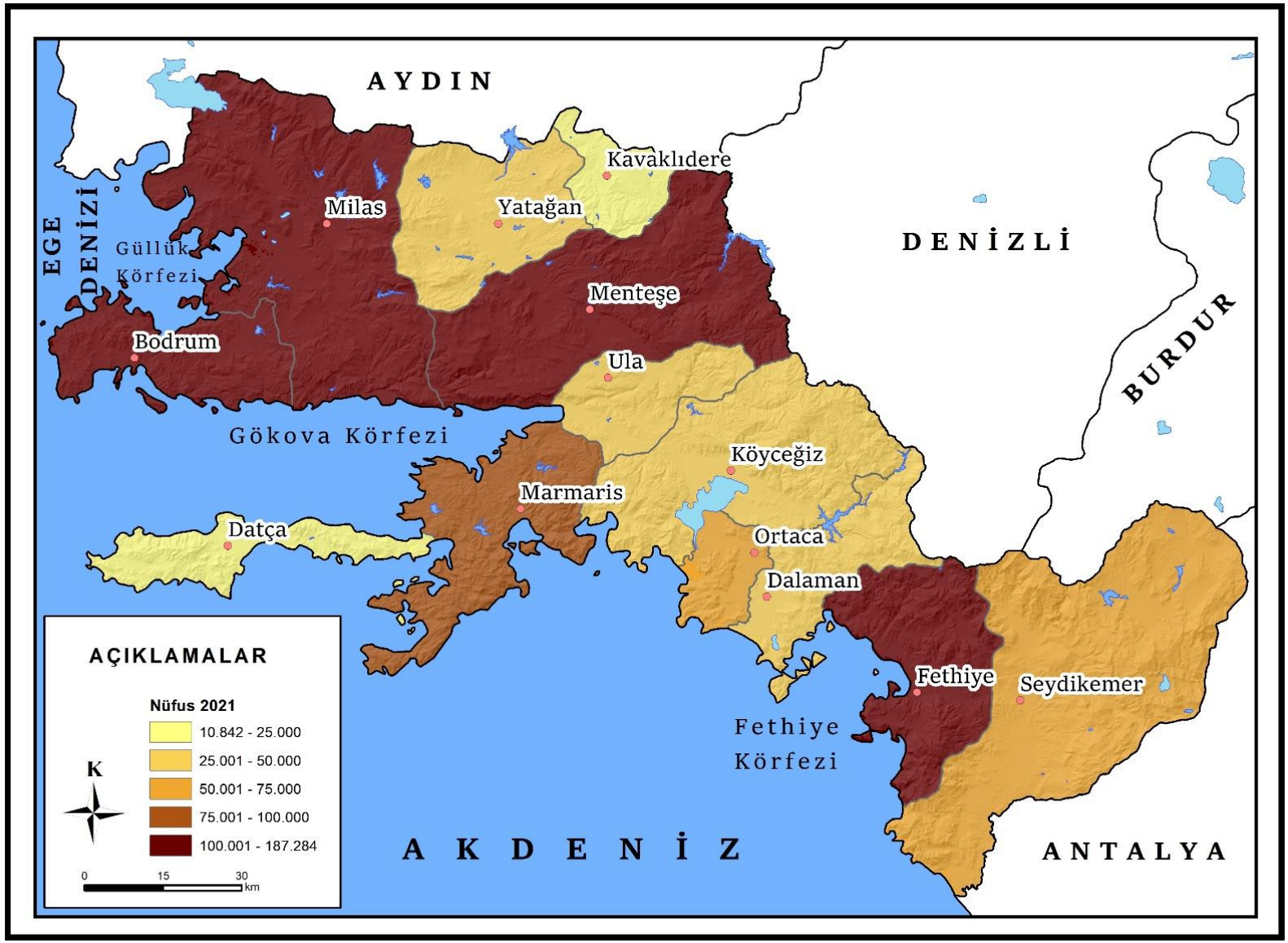
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Şekil 19: Muğla İli Nüfus Yoğunluğu Haritası

Muğla ilinde nüfusun dağılışı kıyı ve iç kesimler arasında eşitsizlikler göstermektedir. Nüfusun yoğun olduğu yerler ile seyrek dağılış gösterdiği alanlar çok belirgin şekilde ayrılır (Şekil 20). Bunları temelde coğrafi kökenli doğal ve beşerî çevre faktörleri şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Yeryüzü şekillerinin dağlık olduğu Menteşe, Kavaklıdere, Seydikemer ilçesinin kuzey kesimleri ile Datça Yarımadası nüfusun seyrek olduğu sahalardır. Nüfusun yoğunluk gösterdiği bir diğer saha ise Milas'dır. Milas nüfusundaki artışta 1980'li yıllardan itibaren bölgede ivme kazanan turizm faaliyetleri, gelişen eğitim olanakları ve sanayi sektöründeki gelişmelerin etkisi büyüktür. Milas ilçesi, konumu itibariyle Muğla'nın en kalabalık ilçesi olan Bodrum'a gidiş güzergâhı üzerinde yer alır ve ayrıca Bodrum'a ulaşım için kullanılan havaalanı Milas sınırları içinde bulunur. Bu faktörler Milas ilçesinin nüfus artışını olumlu yönde etkilemiştir.

Şekil 20: Muğla İli Nüfus Dağılış Haritası

2.2.1.4. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Cinsiyet yapısı nüfus coğrafyasında incelenmesi gereken önemli konulardan biridir. Cinsiyet yapısı bir yerleşim biriminde nüfusu oluşturan kadın ve erkek nüfusun oranıdır. Cinsiyet oranı verisi bir yerleşimdeki 100 veya 1.000 kadına düşen erkek sayısı hesaplanmak suretiyle bulunur. Bulunan sonucun 100 veya 1.000'den büyük olması yüksek cinsiyet oranını ifade ederken, sonucun 100 veya 1.000'den daha küçük çıkması durumunda ortaya çıkan sayı kadın nüfusun orada daha fazla olduğunu ifade etmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2009).

Muğla ilinin kadın ve erkek nüfus miktarlarına bakıldığında, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Muğla toplam nüfusu içerisinde kadınların sayısının (95 469) erkeklere oranla (79 921) yüksek olduğu görülmektedir. Cinsiyet oranının %83,7'lik oranla en düşük değerde olduğu 1927 nüfus sayım yılında oranın bu kadar düşük olmasında erkek nüfusun savaşlardan dolayı hayatını yitirmiş olması önemli bir etkendir (Tablo 35).

Tablo 35: Muğla İlinde Sayım Yılları İtibariyle Nüfusun Cinsiyet Yapısı ve Oranı

Yıllar	Kadın Nüfusu		Erkek Nüfusu		Cinsiyet Oranı (%)	Toplam Nüfus
	Miktar	Oran (%	Miktar	Oran (%)		
1927	95 469	54,5	79 921	45,5	83,7	175 390
1935	103 225	52,4	93 844	47,6	91	197 059
1940	108 781	51,5	102 714	48,5	94,4	211 445
1945	113 238	51,3	107 440	48,7	95	220 678
1955	136 867	51,2	130 712	48,8	95,5	267 579
1960	151 603	50,6	148 008	49,4	97,6	299 611
1965	168 634	50,4	166 339	49,6	98,6	334 973
1970	185 038	45,8	183 738	54,2	99,2	368 776
1975	199 132	49,7	201 664	50,3	101,2	400 796
1980	217 179	49,6	220 966	50,4	101,7	438 145
1985	237 134	48,8	249 156	51,2	105	486 290
1990	268 579	47,8	294 230	52,2	109,5	562 809
2000	338 651	47,4	376 677	52,6	111,2	715 328
2007	373 753	48,8	392 403	51,2	105	766 156
2008	386 345	48,9	405 079	51,1	105	791 424
2009	392 292	48,9	410 089	51,1	104,5	802 381
2010	401 474	49,2	416 029	50,8	103,6	817 503
2015	445 466	49,1	463 411	50,9	104	908 877
2018	474 347	49,1	493 140	50,9	104	967 487
2020	492 269	49,2	508 504	50,8	103,2	1 000 773

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

1935 nüfus sayım yılında bir miktar artarak %93'e ulaşan cinsiyet oranı sonraki yıllarda da artmaya devam ederek dengeli bir yapıya kavuşmuştur. 2020 yılı nüfus değerlerine bakıldığında Muğla il genelinde erkek nüfusun oranı (%50,8) ile kadın nüfusun oranı (%49,2) birbirine yakın oranlarda olup cinsiyet oranı da 103,2 olmuştur. Ancak genel olarak bakıldığında 1970 yılına kadar tüm sayım dönemlerinde kadın nüfus miktarı erkek nüfustan fazlayken, 1970 yılından itibaren Muğla ilinde turizmin gelişmeye başlamasıyla birlikte erkek nüfus miktarı kadın nüfus miktarından hep yüksek olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli sebebi farklı illerden turizm sektöründe çalışmak için Muğla iline gelen erkek nüfustan kaynaklı iç göçlerdir. Göç hareketlerine ekonomik nedenlerden dolayı erkek nüfusun katılması, göç alan yerlerde erkek nüfusun fazla olmasında etkili olmuştur.

Muğla ile Türkiye'nin karşılaştırmalı cinsiyet oranı tablosunu incelediğimizde 1985 yılına kadar bütün nüfus sayım yıllarında oluşan cinsiyet oranlarının Muğla'da, Türkiye geneline göre daha düşük oranda çıktığı, 1985 yılından 2020 yılına kadar ise Muğla'da cinsiyet oranlarının Türkiye geneline göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Ayrıca belirlenen tüm nüfus sayım yıllarında cinsiyet oranı ortalaması Muğla'da 101,03 olarak gerçekleşirken Türkiye genelinde bu oran 101,5 olmuştur. Görüldüğü üzere Muğla genel olarak erkek nüfusunun kadın nüfusa oranla daha yüksek olduğu, dışarıdan göç alan bir il olma özelliği taşımaktadır (Tablo 36).

Tablo 36: Belirli Sayım Yıllarında Ortaya Çıkan Cinsiyet Oranları

Yıllar	1927	1940	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2007	2010	2015	2020
Muğla	83,7	91	97,6	98,6	99,2	101,2	101,7	105	109,5	111,2	105	103,6	104	103,2
Türkiye	93,2	99,7	104,2	103,9	102,3	105,8	103	102,7	103,3	102,7	100,5	101	100,7	100,7

Muğla İl genelindeki 13 ilçenin kadın ve erkek nüfus dengesine baktığımızda 12 ilçede kadın nüfus, 1 ilçede ise 9 kişi farkla erkek nüfus daha fazladır. Erkek nüfusun kadın nüfus miktarından fazla olması tüm ilçelerde oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu durum turizm sektörünün gelişmiş olduğu Bodrum ve Marmaris ilçelerinde daha belirgindir (Tablo 37).

Tablo 37: Muğla'da İlçelere Ait Kadın ve Erkek Nüfus Verileri (2020)

İlçe	İlçe Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Nüfus Yüzdesi (%)
Bodrum	181 541	92 102	89 439	18,14
Fethiye	167 114	83 705	83 409	16,70
Milas	143 254	72 522	70 732	14,31
Menteşe	113 141	57 071	56 070	11,31
Marmaris	95 851	50 388	45 463	9,58
Seydikemer	61 306	31 879	29 427	6,13
Ortaca	51 737	25 864	25 873	5,17
Yatağan	45 172	22 729	22 443	4,51
Dalaman	43 036	22 342	20 694	4,30
Köyceğiz	37 981	19 135	18 846	3,80
Ula	26 058	13 192	12 866	2,60
Datça	23 711	12 077	11 634	2,37
Kavaklıdere	10 871	5 498	5 373	1,09

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK).

2.2.1.5. Nüfusun Yaş Yapısı

Muğla il nüfusunun yaş yapısı Türkiye genelinde Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından günümüze kadar gelen süreçte uygulanan iktisadi ve siyasi politikaların etkisiyle birçok değişikliğe uğramıştır. Nüfusun yaş yapısında görülen değişimi ortaya koymak adına Muğla'nın 2000 ve 2020 yıllarının dar aralıklı nüfus yaş dağılımı Tablo 38'de gösterilmiştir.

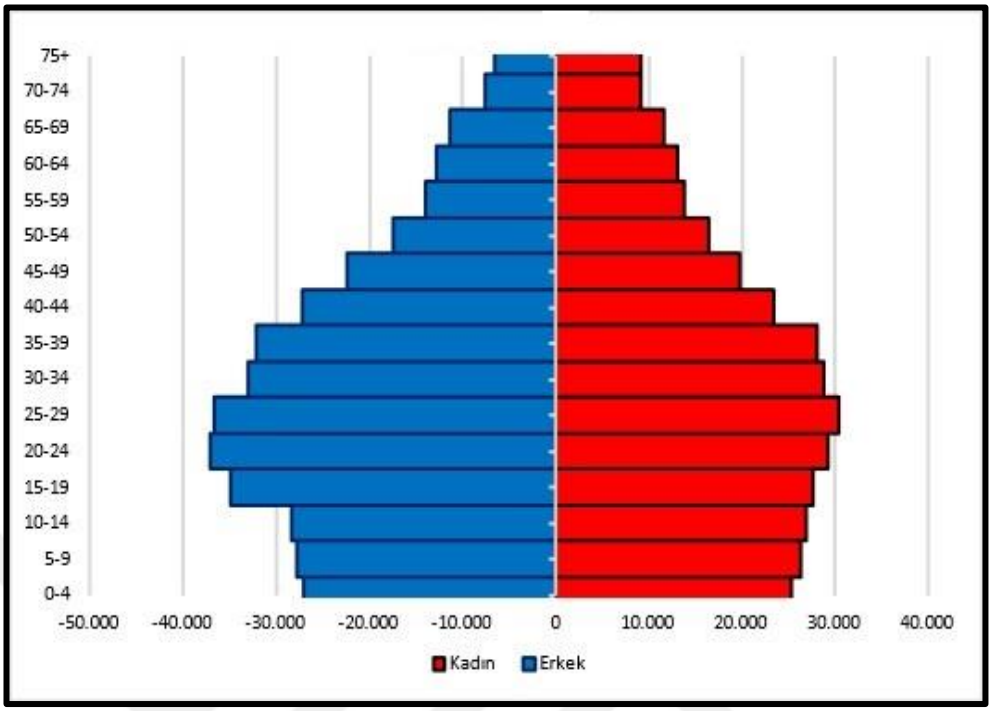
Kırsal nüfus oranının 1927 yılından (%84) 2000 yılına kadar (%68) sürekli yüksek olduğu Muğla il genelinde doğum oranlarının yüksek oluşu dolayı çocuk nüfus olarak ifade edilen 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş gruplarının il nüfusu içindeki payının da yüksek olmasına neden olmuştur. Diğer taraftan 2000 yılından sonraki süreçte bu üç yaş grubunun tüm yaş gruplarında en fazla nüfusu barındıran gruptan çıktığı görülmektedir. Tüm yaş grupları içinde 2000 yılı nüfus sayımında 66 931 kişiyle 25-29 yaş grubu en fazla nüfusu barındırmıştır. Bu yaş grubunu %9,27 oran ve 66 334 kişiyle 20-24 yaş grubu, %8,74 oran ve 62 577 kişiyle 15-19 yaş grubu takip etmiştir.

Tablo 38: Muğla'da 2000 ve 2020 Yıllarına Ait Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılışı

Yaş Grubu	2000				2020			
	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-4	27 115	25 243	52 358	7,31	28 315	26 855	55 170	5,51
5-9	27 738	26 643	54 081	7,56	31 771	29 728	61 499	6,14
10-14	26 826	28 443	55 269	7,72	32 135	29 992	62 127	6,20
15-19	34 929	27 648	62 577	8,74	30 056	28 088	58 144	5,80
20-24	37 160	29 174	66 334	9,27	34 952	31 593	66 545	6,64
25-29	36 607	30 324	66 931	9,35	34 466	31 406	65 872	6,58
30-34	32 987	28 710	61 697	8,62	36 208	34 883	71 091	7,10
35-39	32 195	28 073	60 268	8,42	40 722	39 496	80 218	8,01
40-44	27 157	23 318	50 475	7,05	42 354	39 903	82 257	8,21
45-49	22 391	19 771	42 162	5,89	39 319	37 250	76 569	7,65
50-54	17 499	16 469	33 968	4,74	35 180	33 575	68 755	6,87
55-59	14 027	13 761	27 783	3,88	34 488	33 155	67 643	6,75
60-64	12 819	13 037	25 856	3,61	28 225	27 511	55 736	5,56
65-69	11 368	11 638	23 006	3,21	22 649	23 199	45 848	4,58
70-74	7 542	9 075	16 617	2,32	16 072	17 317	33 389	3,33
75-79	3 586	4 444	8 030	1,12	10 237	11 977	22 214	2,21
80-84	1306	2017	3 323	0,46	6 643	8 497	15 140	1,51
85+	1609	2425	4234	0,59	4 712	7 844	12 556	1,25
Bilinmeyen	199	155	354	0,04	---	---	---	---
Toplam	376 667	338 651	715 328	100,00	508 504	492 269	1 000 773	100,00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

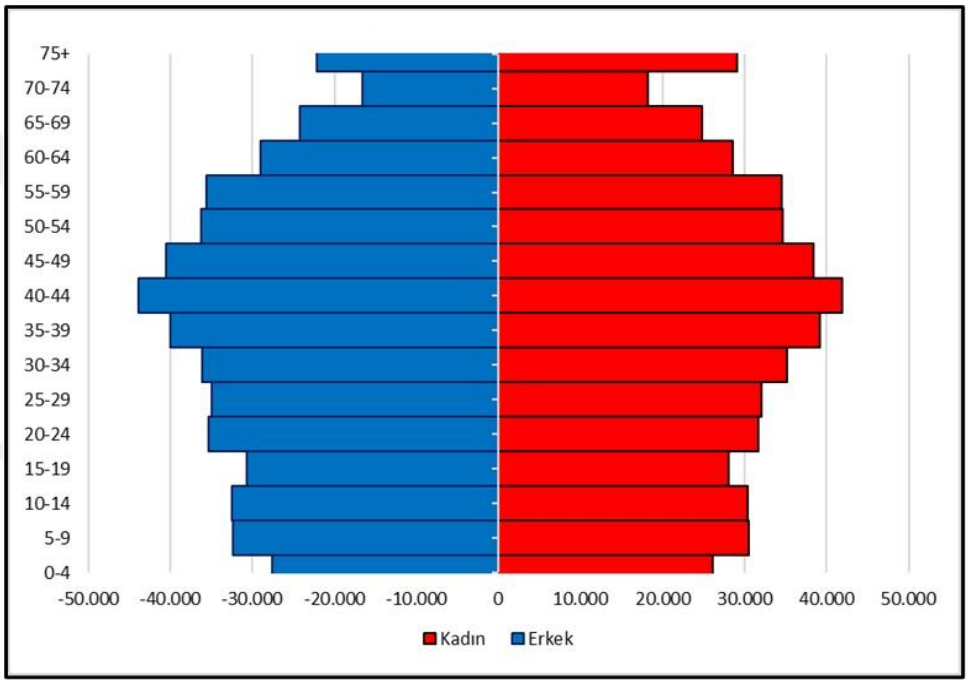
Yetişkin nüfusun başlangıcı 15-19, 20-24 ve 25-29 yaş grubundan itibaren üst yaş gruplarına kadar nüfusun miktarı diğer yaş gruplarında genel olarak azalarak devam etmektedir. 2000 yılında en dar aralıklı yaş grupları yaşlı nüfus olarak tanımlanan 80 yaş ve üzeri gruplarda görülmektedir. Kadın nüfus miktarının erkek nüfus miktarına göre çok belirgin bir şekilde fazlalık gösterdiği bu nüfusun en dar olduğu yaş grubu 4 234 kişiyle il nüfusu içinde %0,46 oranıyla 80 yaş ve üzeri yaş grubudur. 80 yaş ve üzeri grup oranının düşük olmasında ömrün Muğla il genelinde bu dönemde kısa olduğuna işaret etmektedir (Şekil 21).

Şekil 21: Muğla İli 2000 Yılı Nüfus Piramidi

2020 yılına gelindiğinde ise aradan geçen 20 yıllık sürede görülen iktisadi ve toplumsal değişimler Muğla il genelinde nüfusun yaş yapısının değişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde çocuk nüfusu olarak adlandırılan yaş gruplarının genel nüfus içindeki payları 2000 yılına göre daha da düşmüştür. Turizm sektörünün gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan şehirleşme ve kadının iş yaşamında aktif olarak yer alması gibi faktörlerin etkisiyle doğum oranları 2000 yılına oranla oldukça düşmüştür. Turizm 2000 yılında tüm yaş grupları içerisinde en yüksek orana sahip olan 15-19, 20-24 ve 25-29 yaş grubu yerini 30-34, 35-39 ve 40-44 orta yaş grubuna bırakmıştır. 2020 yılına ait nüfus verilerine baktığımızda her bir yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının 2000 yılına göre daha dengeli bir şekilde dağılım gösterdiği görülmektedir. Çocuk nüfus yaş grubunun payı genel nüfus içerisinde 2000 yılına göre daha da azalmıştır. Diğer taraftan 65 yaş üstü yaşlı nüfusu oluşturan grup içerisinde %4,58 oran ve 45 848 kişiyle 65-69 yaş grubu, %3,33 oran ve 33 398 kişiyle 70-74 yaş grubu ve %2,21 oran ve 22 214 kişiyle 75-79 yaş grubu, %2,76 oran ve 27 696 kişiyle 80 yaş ve üzeri yaş grubu yer almaktadır (Şekil 22). Mevcut oranlara bakıldığında Muğla'da yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki payının 2020'de 2000 yılına oranla yaklaşık iki kat arttığı görülmektedir. Yaşlı nüfus oranlarının artmasında en önemli etkenin sağlık ve

beslenme koşullarındaki iyileşme sonucu ortalama ömrün uzamasının yanı sıra Covid-19 pandemi sürecinde Muğla ilinin ikinci konutlarına tam zamanlı yerleşen ve il genelinde yeni yerler alarak özellikle kırsal alanlara yerleşen yaşlı nüfusun önemli bir payı bulunmaktadır. İlde kadın ve erkek nüfusun yaş grupları arasında dağılımına bakıldığında gerek 2000 yılı gerekse 2020 yılında tüm yaş grupları içinde dengeli bir dağılımın olmadığı, erkek nüfusun kadın nüfusa göre sayıca oldukça fazla olduğu gözlenmektedir.

Şekil 22: Muğla İli 2020 Yılı Nüfus Piramidi

2.2.1.6. Göçler

Muğla'da 1975 yılından 2020 yılına kadar gerçekleşen göç hareketlerine baktığımızda genel olarak ilin dışarıdan aldığı göç sayısının dışarıya verdiği göç sayısından daha fazla olduğunu görmekteyiz. Beşer yıllık sayım dönemleri içerisinde net göç hızının en düşük olduğu dönem 42 921 kişiyle 1995-2000 yılları arasıdır. 1995-2000 döneminde sadece Muğla'da değil Türkiye'nin birçok bölgesinde köyden kente göçlerin artmasına paralel olarak göç hızı da fazla olmuştur. Hareketliliğin en fazla olduğu bu dönemde Muğla'dan başka bölgelere 37 861 kişi göç ederken 80 782 kişi de Muğla'ya göç etmiştir. Hareketliliğin en az olduğu dönem ise ‰4,3 net göç hızıyla 1975-1980 dönemi olmuştur. 1975 yılından 2020 yılına kadar ortaya çıkan rakamları

incelediğimizde Muğla ili dışarıdan 677 323 kişi göç alırken yine aynı dönem içerisinde 501 556 kişinin Muğla dışına göç ettiğini görmekteyiz. Muğla ilinin ortalama net göç hızı ise -‰17 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 39-Şekil 23).

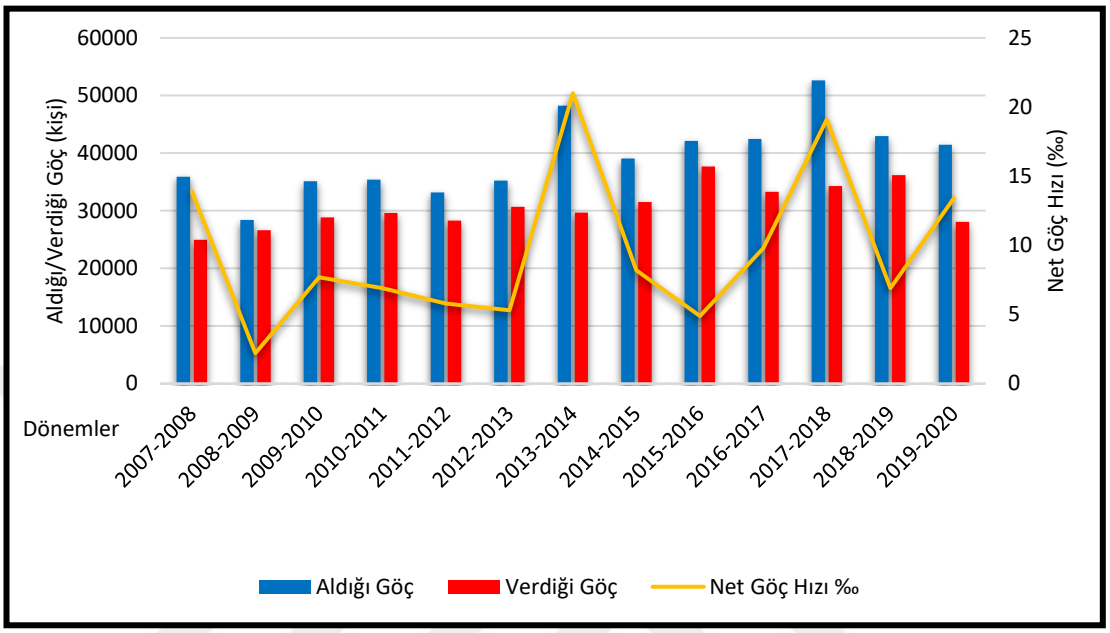
Tablo 39: Yıllara Göre Muğla İlinde Gerçekleşen Göç Miktarları ve Göç Hızları (‰)

Dönem	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
1975-1980	16 839	15 810	1 659	4,3
1980-1985	23 742	20 684	3 058	7
1985-1990	43 712	27 714	15 998	32,9
1995-2000	80 782	37 861	42 921	70,2
2007-2008	35 907	24 959	10 948	13,9
2008-2009	28 390	26 613	1 777	2.2
2009-2010	35 129	28 850	6 279	7,7
2010-2011	35 409	29 604	5 805	7
2011-2012	33 213	28 301	4 912	5,8
2012-2013	35 246	30 687	4 559	5,3
2013-2014	48 219	29 671	18 548	21
2014-2015	39 076	31 520	7 556	8,2
2015-2016	42 112	37 663	4 449	4,9
2016-2017	42 450	33 289	9 161	9,8
2017-2018	52 642	34 302	18 340	19,1
2018-2019	42 987	36 210	6 777	6,9
2019-2020	41 468	28 088	13 380	13,4
Toplam	677 323	501 556	175 767	17

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Muğla ilinin en önemli ekonomik hareketliliği turizm sektöründe gerçekleşmektedir. 2018 yılı verilerine göre Muğla ilini 2 milyon 805 bin turist ziyaret etmiştir. TÜİK verilerine göre bir turist ortalama 756 dolar harcama yapmaktadır. Covid-19 pandemisinden dolayı 2020 yılında Muğla'ya gelen turist sayısı 693 bin 846 'ya düşmüş olsa da normal dönemlerde bu rakam genelde yüksek olmuştur. Muğla ilinin turizm gücünün yanı sıra, turizm temelli istihdam alanları da oldukça önemli bir yere sahiptir. Muğla'da turizm sektöründe çalışanların asıl ikametgâhlarının olduğu illere yönelik yapılan bir çalışmada, çalışanların %47,6'sının Muğla ili dışından olduğu tespit edilmiştir (Yanardağ ve Avcı, 2012: 47). Turizm sektöründe istihdam

edilen çalışanların yaklaşık yarısının Muğla ili dışından sağlanması, Muğla'ya yoğun bir iş gücü göçü olduğunu net bir şekilde göstermektedir.

Şekil 23: Yıllara Göre Muğla İli Net Göç Hızı

Muğla ilinin diğer önemli ekonomik iç göç nedeni tarım, hayvancılık ve tarıma dayalı sanayidir. Muğla'nın önemli tarımsal faaliyetleri arasında meyvecilik, tarla ürünleri, yem bitkileri, zeytincilik, hayvansal ürünler, bağcılık, sebzecilik ve seracılık gelmektedir. 2020 TÜİK verilerine göre Muğla'da 2 milyon 245 bin dekar tarım alanı bulunmaktadır. Muğla, elverişli iklim şartları ve tarım alanlarının genişliği ile tarım ve hayvancılık açısından oldukça uygundur. Bu bakımdan Muğla gerek iş gücü olarak çalışmaya gelenlerin gerekse tarımsal üretim yapmak isteyenlerin göç etme olasılığının yüksek olduğu bir ildir.

Bunlara ek olarak Muğla, tarıma ve zengin yer altı kaynaklarına dayalı büyük ölçekli sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapmasa da İlin iç göç alma nedenlerinden biridir. Ayrıca, Muğla'nın büyük ölçekli sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapamaması tarım ve turizm sektöründe iş bulamayan Muğla nüfusuna kayıtlı vatandaşların farklı illere göç etmesine neden oluştur.

Muğla ilini göç hareketliliği bakımından etkileşimde bulunduğu illeri nüfusa kayıtlı olunan il kriteri kullanarak tespit etmemiz mümkündür. Bu açıdan

değerlendirdiğimizde 2021 yılında Muğla il nüfusuna kayıtlı olan kişilerin Türkiye genelinde ikamet ettikleri illeri ve Muğla ilinde ikamet edip farklı il nüfusuna kayıtlı olan kişilerin sayısal değerleri Tablo 40'da verilmiştir. Aynı şekilde bu illerin Şekil 24 ve 25'te dağılışı gösterilmiştir.

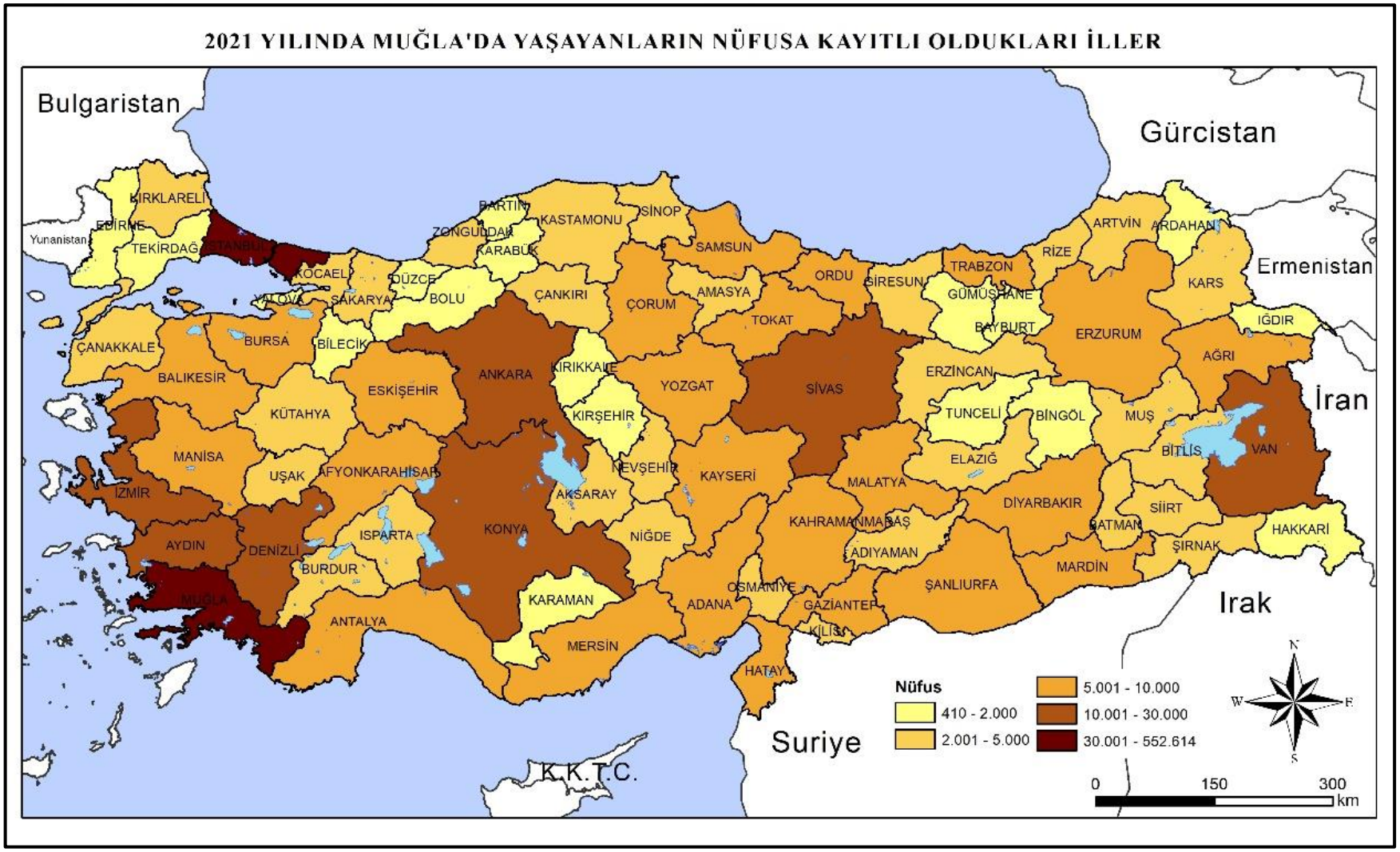
Tablo 40: Muğla İli Göç Verileri (İlk 10 İl Düzeyinde)

Muğla İlinde Yaşayanların Nüfusa Kayıtlı Oldukları İller		**Muğla İline Kayıtlı Nüfusun Yaşadığı İller**	
İller	**Nüfus Miktarı**	**İller**	**Nüfus Miktarı**
İstanbul	**33 119**	İzmir	**32 525**
Aydın	**29 988**	İstanbul	**16 108**
Denizli	**20 710**	Antalya	**14 280**
İzmir	**17 501**	Aydın	**11 991**
Van	**16 013**	Ankara	**7 290**
Ankara	**12 885**	Denizli	**6 164**
Konya	**11 565**	Manisa	**2 223**
Sivas	**10 983**	Bursa	**2 032**
Hatay	**9 867**	Kocaeli	**1 560**
Manisa	**9 723**	Burdur	**1 512**

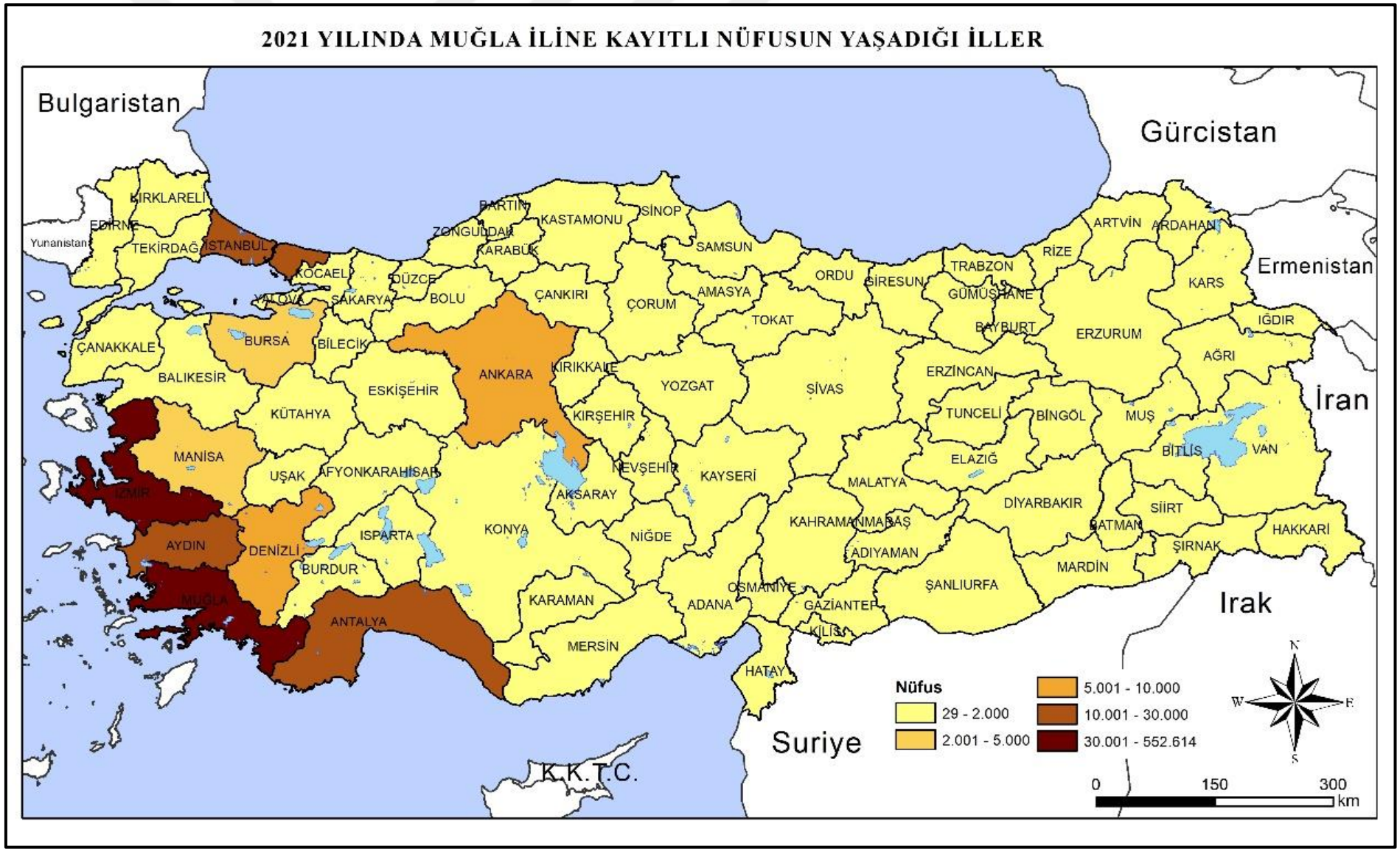
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Muğla ilinden dışarıya göçler genel olarak gelişmişlik düzeyi kendisinden daha yüksek olan yerlere yapılmaktadır. Ancak farklı illerden de Muğla iline yoğun göç olmaktadır. 2021 yılında farklı il nüfusuna kayıtlı olup Muğla'da yaşayanların dağılımına baktığımızda ilk sırayı 33 119 kişiyle İstanbul ili almıştır. İstanbul ilini 29 988 kişiyle Aydın, 20 710 kişiyle Denizli ve 17 501 kişiyle İzmir ili takip etmektedir. İstanbul ili dışında diğer iller (Aydın ve Manisa) mesafe açısından Muğla'ya yakın olan illerdir (Şekil 24).

Muğla ili nüfusuna kayıtlı olup farklı illerde yaşayan kişi sayısına göre ilk 10 ilin dağılımı incelendiğinde büyükşehir statüsünde olan illerin başta geldiği görülmektedir. Sosyo-ekonomik açıdan Muğla'dan daha gelişmiş olan bu illerin başında 32 525 kişiyle İzmir ili takip etmiştir. İzmir ilini 16 108 kişiyle İstanbul ili, 14 280 kişiyle de Antalya ili takip etmektedir (Şekil 25).

Şekil 24: 2021 Yılında Muğla İlinde Yaşayanların Nüfusa Kayıtlı Oldukları İller

Şekil 25: 2021 Yılında Muğla İline Kayıtlı Nüfusun Yaşadığı İller

2.2.2. Yerleşme

2.2.2.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi

İlkçağlarda "*Karya*" adıyla anılan Muğla, Anadolu'nun güneybatısında kurulmuş en eski şehirlerdendir. Güneybatı Anadolu'da Karya olarak bilinen bu bölge; güneyden ve batıdan Ege Denizi, kuzeyden Menderes Irmağı, kuzeydoğudan Babadağ (Salbakos), doğudan Kızılhisar-Acıpayam Ovası, güneydoğudan ise Indos/Dalaman Çayı ile çevrelenmekteydi (Akça, 2002). Bu dönemde Karya, doğuda Frigya, kuzeyde Lidya ve güneydoğuda Likya ile komşuydu (Şekil 26).

Şekil 26: İlkçağlarda Güneybatı Anadolu'da Karya Olarak Bilinen Bölge (URL-3)

Karya bölgesi, doğu ve batı kültürlerinin kesişme noktasında Eski Tunç Çağı'ndan itibaren farklı dönemlerde, farklı uygarlıkların geliştiği bir bölge olmuştur. M.Ö. VII. ve VI. Yüzyıllarda Lidya Krallığı tarafından işgal edilen bölge, M.Ö. V.

Yüzyılda Lidya Krallığı'na son veren Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Pers hâkimiyeti Büyük İskender'in bölgeyi almasının ardından son bulmuştur (Akça, 2002). M.Ö. 189 yılında ise bölge Romalıların eline geçmiştir. Karya bölgesi, M.Ö. 129 yılında Roma İmparatorluğu'nun Asya Eyaleti'nin sınırları içerisine dâhil olmuş, İmparatorluğun 395 yılında ikiye ayrılmasının ardından da Doğu Roma İmparatorluğunun sınırları içerisinde kalmıştır (Akça, 2002).

Abbasilerin ünlü hükümdarı Harun Reşit'in 802 yıllında Anadolu'nun büyük bir bölümünü ve Likya ile Karya'yı hakimiyeti altına almasıyla birlikte bu bölge Müslümanların olmuş, fakat sonradan tekrar Bizanslıların hakimiyeti altına girmiştir.

Karya bölgesi, XI. yüzyıl sonlarından XIII. yüzyılın son çeyreğine kadar Türk akınlarına sahne olmuş, tam olarak fethedilinceye kadar bölgenin egemenliği belirli aralıklarla el değiştirmiştir. 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'nın ardından Türkler Anadolu'nun iç kesimlerinden Ege ve Marmara Denizi kıyılarına kadar hızlı bir şekilde ilerlemişlerdir. I. Haçlı Seferi'ne kadar da bölge Türk hâkimiyeti altında kalmıştır.

Moğol baskısında dolayı 1220 yılından itibaren çok sayıda Türk boyu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Selçuklu Devleti Anadolu'ya göç eden Türkmenleri sınır bölgelerine yerleştirmiştir. Selçuklu sınır bölgelerine "uç", uç bölgelerinin liderlerine de "uç beği" denilmiştir. Bizans'ın Anadolu üzerinden baskısını kaldırarak Balkanlara yönelmesinin ardından Uç beyleri faaliyetlerini rahat bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. İlerleyen süreçte Moğol istilaları nedeniyle Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki etkisi azalmış uçlardaki beylerin nüfuzu artmış ve uç beyleri Bizans'ı zorlayarak toprak elde etmişlerdir. Moğolların Anadolu'nun idaresini valilerine bırakmasıyla birlikte de bu uç beylikleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu dönemde Batı ve Güneybatı Anadolu'da bağımsızlığını ilan eden beylikler Aydın, Menteşe ve Saruhan beylikleridir (Wittek, 1986; Uzunçarşılı, 1988).

Menteşe Beyliği, Menteşe Bey önderliğinde, Moğol baskısından dolayı Güneybatı Anadolu'ya yerleştirilen Türkmen toplulukları tarafından kurulmuştur. Bölgedeki Türkmenler 1261 yılında Karya'yı ele geçirmişlerdir. Menteşe Bey, Muğla, Milas, Balat, Beçin, Çine, Bozüyük, Marin, Köyceğiz, Tavas, Pırnaz (Burnaz), Fethiye

(Mekri), Selçuk (Ayasuluk) ve Lefke arasındaki topraklar üzerinde hüküm sürmüştür. Menteşe Beyliği, Sultan II. Mehmed döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Menteşe'de 1451 yılında çıkan bir isyan üzerine II. Mehmed isyanı bastırmak üzere Beylerbeyi İshak Paşa'yı görevlendirmiş ve isyan sonlandırılmıştır. İsyanın ardından Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi Ankara'dan Kütahya'ya alınmış ve Menteşe Sancağı bu beylerbeyliğine bağlanmıştır (Uzunçarşılı, 1969). 1481-1512 yıllarını içine alan ve II. Bayezid dönemine ait 47 no'lu tapu tahrir defterindeki kayıtlara göre; Menteşe 8 büyük kazaya (Bozüyük, Çine, Köyceğiz, Muğla, Beçin, Milas, Tavas ve Pırnaz) ayrılmıştır. 1517 yılı tapu tahrir defteri kayıtlarında, Selçuk (Ayasuluk), Balat, Mazun ve Fethiye (Mekri) de kaza yapılmış, bu şekilde Menteşe Sancağı'nın kaza sayısı 12'ye çıkmıştır. 1562-1563 yılı tapu tahrir defterlerinde ise Eseravalos ve Eskihisar kazalarının Menteşe'ye eklendiği belirtilmektedir (Uykucu, 1974).

Rodos seferi için yola çıkan Kanuni Sultan Süleyman, 1522 yılında Kütahya ve Aydın üzerinden Marmaris'e gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Rodos'u fethetmesinin ardından, Muğla üzerinden İstanbul'a geri dönmüştür. Günümüzde Kanuni'nin Rodos Seferine ait birçok yapıya Yatağan'ın Bozüyük kırsal mahallesinde rastlamaktayız.

1811 yılında Aydın Eyaleti'nin kurulasıyla birlikte Menteşe Sancağı Kütahya'dan alınarak Aydın'a bağlanmıştır. 1867 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi'ne göre Muğla, Aydın Eyaletine bağlı Menteşe Sancağının merkez kazası konumundadır (Kılıç, 1997).

İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşması sonucunda İtalya, Antalya'dan Konya'ya oradan Kuşadası'na kadar Güneybatı Anadolu'nun büyük bir kısmını işgal etmiştir. İtalyanlar, 1919 yılında Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Kuşadası'nda askeri güç oluşturmuşlardır. Yine aynı yıl İtalyanlar Muğla Mutasarraflığı'na şehrin asayişini sağlamak amacıyla Muğla'yı işgal edeceklerini bildirerek Gökova'dan Ula'ya kadar işgale başlamışlardır. Askerlerinin bir kısmını işgal ettikleri bu bölgede bırakan İtalyanlar, daha sonra Muğla'ya girmişlerdir. Muğla'daki İtalyan işgali yerel halk tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından bir gün sonra (24 Nisan 1920) İtalyanlar Muğla'dan çekilmiştir. 1921 yılından 1924 yılına kadar mutasarrıfların atandığı Muğla'ya, 29 Haziran 1924 tarihinde ilk kez vali atanmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan 1924 Anayasası ile mülki idare sisteminde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ülke; vilayet, kaza, nahiye ve köy şeklinde idari bölümlere ayrılmış, valilik ana merkez birim diğer birimlerde bu sisteme bağlı birimler olarak kabul edilmiştir. Bu yeni idari yapılanmada Muğla, 63 vilayetten biri olmuştur. Muğla, Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile Merkez, Bodrum, Fethiye, Köyceğiz ve Marmaris olmak üzere 5 ilçesi, 17 nahiyesi ve 425 köyü bulunmaktaydı.

Foto 4: Muğla İl Merkezinin 1933 Yılına Ait Görüntüsü (URL-4)

2.2.2.2. Yerleşme Özellikleri

Muğla İli, idari olarak 2020 yılı itibariyle Merkez Menteşe ilçesi ile birlikte 13 ilçe (Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklıdere, Köyceğiz, Marmaris, Menteşe, Milas, Ortaca, Seydikemer, Ula ve Yatağan) yönetim biriminden oluşmaktadır (Şekil 27). Bu ilçelerden Bodrum, Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Milas ve Muğla Merkez Cumhuriyet Dönemi öncesinde belediye örgütlü yerleşme statüsüne kavuşurken, Dalaman, Datça, Kavaklıdere, Menteşe, Ortaca, Seydikemer, Ula ve Yatağan ilçeleri ise Cumhuriyet döneminde ilçe statüsüne kavuşmuştur (Tablo 41).

Şekil 27: Muğla İli Yerleşme Haritası

Tablo 41: Muğla İli Yerleşmeleri

İlçe	Kuruluş Yılı	Alanı km^2	Rakım	Merkeze Uzaklık (km)
Bodrum	Cumhuriyet öncesi (1905)	650	4	111
Dalaman	1983	608	9	86
Datça	1928	436	6	121
Fethiye	Cumhuriyet öncesi (1875)	875	6	124
Kavaklıdere	1990	302	877	53
Köyceğiz	Cumhuriyet öncesi (1885)	1 329	15	58
Marmaris	Cumhuriyet öncesi (1879)	906	5	52
Menteşe	2012	1 659	685	0
Milas	Cumhuriyet öncesi (1870)	2 067	59	63
Ortaca	1987	285	28	76
Seydikemer	2012	2 208	127	147
Ula	1954	479	610	18
Yatağan	1944	851	390	28
Muğla	Cumhuriyet öncesi (1871)	12 654	659	-

Muğla ilinin, 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'ndan önce 12 ilçesi 49 beldesi 396 köyü bulunmaktaydı. 2012 yılında ilin toplam nüfusu 851 145 olup bu nüfusun 477 208'i (%56) belde ve köylerde, 373 937'si (%44) ise il merkezi ve ilçe merkezlerinde yaşıyordu (Tablo 42).

2012 yılında Muğla merkeze bağlı 4, Bodrum'a 10, Fethiye'ye 12, Kavaklıdere'ye 3, Köyceğiz'e 2, Marmaris'e 5, Ortaca'ya 1, Ula'ya 2, Milas'a 5 ve Yatağan'a bağlı 5 belde belediyesi bulunuyordu (Tablo 42).

Tablo 42: Muğla İli 2012 Yılı Nüfusu (Kişi)

Muğla	Toplam	İl/ İlçe Merkezi	Belde/ Köyler	Belde Sayısı	Köy Sayısı	Yüzölçümü (Km^2)	Nüfus Yoğunluğu
Merkez	99 158	64 706	34 452	4	52	1658	60
Bodrum	136 317	35 795	100 522	10	19	656	208
Dalaman	34 839	24 807	10 032	-	16	622	56
Datça	17 357	11 261	6 096	-	9	476	36
Fethiye	195 419	84 053	111 366	12	71	2952	66
Kavaklıdere	11 008	2 953	8 055	3	8	318	35
Köyceğiz	33 570	9 147	24 423	2	18	1606	21
Marmaris	83 081	34 047	49 034	5	13	878	95
Milas	128 006	55 348	72 658	5	114	2068	62
Ortaca	43 633	27 602	16 031	1	14	296	147
Ula	23 410	5 682	17 728	2	23	425	55
Yatağan	45 347	18 536	26 811	5	39	896	51
Toplam	851 145	373 937	477 208	49	396	12851	66

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Muğla, 6360 Sayılı On Dört ilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı ilçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında 2014 yılının mart ayında yapılan mahalli yerel seçimlerden itibaren mülki sınırları il sınırlarına dayandırılarak büyükşehir belediyesi statüsü kazanmıştır. Ilgili yasanın 2. maddesinin 22. bendinde belirtildiği üzere yönetim merkezi olarak *"Muğla Belediyesinin mahalleleri merkez olmak üzere, Muğla Merkez ilçe sınırları içerisindeki köyler ile belediyelerden oluşan Menteşe ilçesi ve aynı adla belediye kurulmuştur"* hükmü gereği merkez ilçesi tanımlanmıştır. Ayrıca aynı kanunun 23. bendi gereği *"Kemer Belediyesi merkez olmak üzere, ekli (16) sayılı listede belirtilen köyler ve belediyelerden oluşan Seydikemer ilçesi ve aynı adla belediye kurulmuştur"* ve buna ek olarak köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmış ve bu yerleşimler mahalleye dönüşmüştür (6360 Sayılı Kanun, 2012).

6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Fethiye İlçe sınırları içerisinde yer alan Seydikemer adıyla yeni bir ilçe ve aynı adla belediye kurulmuş olup aynı Kanun ile kapanan Kemer, Eşen, Kadıköy, Karadere, Kumluova ve Seki belde belediyeleri Seydikemer ilçesine mahalle olarak bağlanmıştır. Bu mahalleler dışında Fethiye ilçesi sınırları içerisinde kalan ve 6360 sayılı Kanun ile kapanan Çamköy, Çiftlik, Göcek, Karaçulha, Ölüdeniz ve Yeşil

Üzümlü belde belediyelerinin nüfusları mahalle olarak bağlandıkları Fethiye ilçesi kentsel nüfusuna eklenmiştir (Tablo 43).

Tablo 43: Muğla İlinde 6360 Sayılı Kanun ile Tüzel Kişiliği Kaldırılan Yerleşmeler

İlçe	Belde	İlçe	Belde	İlçe	Belde	İlçe	Belde
Muğla	Bayır	Dalaman	-----	Kavaklıdere	Çamlıbel	Milas	Bafa
	Kafaca	Datça	-----		Çayboyu		Beçin
	Yerkesik	Fethiye	Çamköy		Menteşe		Güllük
	Yeşilyurt		Çiftlik	Köyceğiz	Beyobası		Ören
Bodrum	Bitez		Eşen		Toparlar		Selimiye
	Göltürkbükü		Göcek	Marmaris	Armutalan	Yatağan	Bencik
	Gümüşlük		Kadıköy		Beldibi		Bozarmut
	Gündoğan		Karaçulha		Bozburun		Boüzyük
	Konacık		Karadere		İçmeler		Turgut
	Mumcular		Kemer		Turunç		Yeşilbağcılar
	Ortakent		Kumluova	Ortaca	Dalyan	Toplam 12 İlçe 49 Belde Belediyesi	
	Turgutreis		Ölüdeniz	Ula	Akyaka		
	Yalı		Seki		Gökova		
	Yalıkavak		Yeşilüzümlü				

2.2.2.3. Turizme Bağlı Olarak Gelişen Yerleşmeler

Turizme bağlı olarak gelişen Muğla ili yerleşimlerine ait bilgiler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2011 yılında yayınlanan ve yapılan değişikliklerle son şeklini 2021 yılında alan "Aydın-Muğla-Denizli Bölgesi Plan Açıklama Raporu" esas alınarak değerlendirilmiştir.

Bodrum: Bodrum, Muğla ilinin batı köşesinde, kuzeyi, güneyi ve batısı Ege Denizi İle çevrili Bodrum Yarımadası üzerinde yer alır. Doğusunda yer alan Milas ilçesi dışında başka idari sınırı yoktur.

Bodrum ilçesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında temel ekonomik faaliyeti balıkçılık ve süngerciliğe dayalı yaklaşık 5000 nüfuslu küçük bir liman kasabasıydı. Turizm sektörünün gelişmeye başlamasıyla birlikte 1965 yılından itibaren nüfusu artmaya

başlamış ve özellikle 1980'li yıllardan sonra daha da hızla gelişerek Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biri olmuştur. Turizm sektöründeki gelişmeye bağlı olarak yatay yönde mekânsal büyümeye sahne olmuş ve günümüzde büyük oranda kapasite aşımı yaşayan bir yerleşme haline gelmiştir.

Bodrum, günümüzde sadece Muğla ilinin değil dünyanın en ünlü turistik ilçelerinden birisidir. İlçe turizminin sağladığı katma değer gerek Türkiye gerekse Muğla İli ekonomisi için büyük bir öneme sahiptir. Kıyı mahallelerinden, Bitez, Konacık, Ortakent, Turgutreis, Gümüşlük, Yalıkavak, Gündoğan, Yalı ve Göltürkbükü yerleşimleri de turizme bağlı olarak gelişmiş ve Bodrum ilçesi ile bütünlük içeren mekânsal bir yapıya sahiptir. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile Bodrum İlçe sınırları dahilinde bulunan Bitez, Konacık, Ortakent, Turgutreis, Gümüşlük, Yalıkavak, Gündoğan, Göltürkbükü, Yalı ve Mumcular belde belediyeleri kapanmış ve Bodrum İlçesine bağlı birer mahalleye dönüşmüşlerdir.

Dalaman: Muğla ilinin Akdeniz kıyısında yer alan Dalaman ilçesi, doğa, deniz ve kültürel turizmin önemli unsurlarına sahip bir yerleşmedir. İlçede bulunan Dalaman Havalimanı hem turistik anlamda hem de hizmet sektöründe ilçeye önemli girdi sağlamaktadır.

Dalaman ilçesinin nüfusu 43 026 olup günümüzde Marmaris'den Fethiye'ye uzanan hattı ziyaret etmek isteyen yerli ve yabancı turistlerin yoğun olarak kullandığı uluslararası bir havaalanına sahiptir. Turistik açıdan ilçe çok sayıda doğal koya sahiptir. Dalaman Çayı ise halen hem Türkiye'nin hem de dünyanın önemli rafting merkezlerinden biri konumundadır.

Datça: 1970'li yıllara kadar Datça'ya ulaşım sadece deniz yoluyla sağlanmaktaydı. Bu tarihten itibaren artan ulaşım olanaklarına paralel olarak ilçenin tarıma dayalı ekonomisi değişerek, turizm de gelişmeye başlamıştır. Turizmdeki bu gelişim Muğla'nın diğer ilçeleri (Bodrum, Marmaris, Fethiye ilçeleri) kadar olmadığı için Datça daha bakir kalmıştır. Buna rağmen Datça'da birincil ekonomik faaliyet alanı turizmdir.

Datça İlçesi, ekolojik bakımdan dünyanın önemli doğa alanlarının olduğu önemli bir bölgedir. Bunlar arasında Bodrum-Datça Arası Akdeniz Foku Yaşam

Alanları; *"Bozburun ve Datça Yarımadaları Önemli Bitki Alanı; Datça Yarımadası ve Bozburun Önemli Orman Alanları ve Datça-Marmaris Arası Akdeniz Foku Yaşam Alanları"* başta gelmektedir.

Datça'da, turizmin yanında tarım da önemli bir sektördür. Özellikle badem, zeytinyağı ve domates yerel halka gelir sağlayan en önemli bitkisel ürünlerdir. Datça'da arıcılık faaliyetleri ve bal üreticiliği de çok yaygın olarak yapılmaktadır.

Fethiye: Fethiye turizme dayalı olarak gelişmiş bir yerleşmedir. İlçede 1970'li yıllarda başlayan ve amatörce yapılan turizm; kamping işletmeciliği, ev pansiyonculuğu, küçük basit teknelerle turist gezdirilmesi ve az sayıda otel ve lokantalardan ibaretti. 1980'li yılların başından itibaren seyahat acenteleri vasıtasıyla ilçeye ilk turist grupları gelmeye başlamıştır. İlçe merkezinde şehir dokusunun turizme bağlı değişimi de bu yıllarda başlamıştır. Turistik potansiyele sahip emlak ve turizm yatırımlarının yapılabileceği tarım alanlarının satışı yine bu yıllarda hızlanmıştır. Yine 1980'li yılların ikinci yarısında Ölüdeniz çevresine büyük tatil köyleri inşa edilmeye başlanmıştır. Bölgeye dünya çapında faaliyet gösteren ünlü turizm acentelerinin yönelmesiyle birlikte kitle turizmi yaygınlaşmaya başlamıştır. Ölüdeniz gibi Fethiye ilçe merkezine en yakın plaj olan Çalış Plajı yakınında bulunan mülk sahipleri buraların imara açılması için büyük çaba göstermişlerdir.

Fethiye'de turizmin gelişmesi başta inşaat sektörü olmak üzere, bankacılık, ticaret, ulaşım ve diğer hizmet sektörlerinin turizme göre şekillenmesine neden olmuştur. Turizm sektöründe yaşanan bu gelişmeler tarımsal nüfusun turizmde işçi olmasına yol açmış, esnaf, geleneksel yapısından uzaklaşarak turizme bağlı bir hale gelmiştir. Emlak piyasasında turizme bağlı olarak fiyatların hızlı artışı ilçenin yerleşik nüfus yapısının da değişmesine neden olmuştur. İlçe merkezinde çok sayıda büyük ölçekli mağazalar, bankalar, acenteler ve geleneksel dokuyla ilgisi olmayan turizme yönelik birçok işletme hâkim duruma gelmiştir. İçerisinde hediyelik eşya dükkanları, retoranlar ve barların olduğu turistik çarşılar açılarak ilçe merkezinde yeni alanlar olmuştur.

Fethiye ilçesi günümüzde, Türkiye'nin hem deniz hem de kültür turizmi açısından en önemli turistik merkezlerinden birisidir. Telmessos, Kadyanda ve Araksa

antik kentleri ilçedeki önemli ören yerleridir. İlçenin batı sahilinde, "Fethiye-Göcek Özel Çevre Koruma Bölgesi" ve ilçenin doğu sahilinde "Patara Özel Çevre Koruma Bölgesi"nin bir kısmı bulunmaktadır.

Köyceğiz: Köyceğiz ilçesi, Muğla İli'nin önemli turizm odaklarından birisidir. İlçe sınırları içinde, Köyceğiz Gölü, Köyceğiz İlçe Merkezi ile Toparlar ve Beyobası yerleşmelerini kapsayan *"Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi"* yer almaktadır. Köyceğiz ilçesi, Muğla İli'nde ekolojik öneme sahip pek çok alanın yer aldığı bir bölgede kalmaktadır. Bunlar Ekincik Denizkaplumbağaları Yuvalama Kumsalları; Köyceğiz Gölü Önemli Kuş Alanları ile Köyceğiz Gölü ve Dalyan Önemli Kuş Alanları'dır. İlçe Gölgeli Dağları yükseltileri ile Köyceğiz Ovası'nın oluşturduğu topografik bir yapıya sahiptir. Köyceğiz'de turizm potansiyeli yanı sıra, önemli bir tarımsal potansiyel mevcuttur. Köyceğiz İlçesi'nden narenciye ve susam ihracatı yapılmaktadır. Ayrıca, Köyceğiz Gölü ve Dalyan'da balıkçılık yapılmaktadır. İlçe, termal su kaynakları açısından da zengin bir bölgede yer almaktadır. Köyceğiz'de başta Sultaniye Kaplıcaları olmak üzere Çandar Mahallesi'nde çamur banyoları bulunmaktadır. Bunlar önemli birer sağlık turizmi merkezidir.

Marmaris: Marmaris coğrafi konumu itibariyle Akdeniz ve Ege Denizi'nin kavuştuğu noktada, önemli bir liman ve sahil kentidir. Bundan dolayı İlk Çağ'dan günümüze kadar Ege ve Akdeniz arasında önemli bir geçiş noktası olmuştur. Gerek Marmaris'in gerekse çevresinin kıyı yapısının çok girintili çıkıntılı olması, iyi korunmuş koyları ve limanları bulunması bu bölgenin Asya, Avrupa ve Afrika arasında önemli bir bağlantı noktası olmasını sağlamıştır.

Marmaris ilçesinde turizm faaliyetleri 1950'li yılların başında ev pansiyonculuğu şeklinde başlamıştır. Bu yıllarda Marmaris ilçesinde konaklama tesisleri olmadığı için gelen az sayıda turist, Marmaris yerel halkının evlerinde kalmıştır. Marmaris'te turizm faaliyetlerinin gelişmesindeki asıl etken, 1957 yılında Fethiye'de meydana gelen depremde Marmaris'te çok sayıda evin zarar görmüş olması ve sonraki süreçte halkın güvenli bir şekilde yaşamını devam ettirebilmesi için deprem konutlarının yapılmasıdır. Yapılan deprem konutlarının bahçelerinin güzelliği ve oda sayısının fazla olmasından dolayı bu konutlar sonraki yıllarda pansiyon olarak kullanılmış ve Marmaris turizmine önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca o dönemde

Rodos'tan deniz yoluyla gelen günübirlikçi turistler de ilçede bir turizm hareketliliği yaşanmasını sağlamıştır. Yine 1957 yılında Cumhuriyet tarihinin dördüncü turizm derneği olan Marmaris Turizm Derneği'nin kurulmasıyla birlikte, Marmaris'e gelen turistlerin konaklayabilmesi için otellerin ve evlerin yatak kapasitesi hızla arttırılmaya başlanmıştır. İlerleyen yıllarda karayolu ulaşımının iyileştirilmesi, tarımsal arazilerin imara açılması ve otellerin çoğalması Marmaris'i gerek yerli gerekse de yabancı turistler için önemli bir turizm yerleşmesi haline getirmiştir.

Marmaris'in Gökova Körfezi'ndeki sahilleri "Gökova Özel Çevre Koruma Bölgesi"nde kalırken; Bozburun Yarımadası'nın olduğu bölüm ise "Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi"nde kalmaktadır. Marmaris İlçe Merkezi ile Beldibi, Armutalan, İçmeler ve Turunç yerleşmeleri ise "Marmaris Turizm Merkezi" kapsamında kalmaktadır. İlçenin doğusunda ise "Marmaris Milli Parkı" bulunmaktadır.

Muğla ilinin en büyük turizm merkezlerinden biri olan İlçede hizmetler sektörünün en önemli girdisi turizm ve turizme dayalı ticarettir. İl genelindeki toplam turistik yatak kapasitesinin yaklaşık üçte biri Marmaris'te bulunmaktadır. Marmaris Yat Limanı da gerek Türkiye gerekse Muğla ilinde uluslararası yat turizmi açısından önemli bir noktadır.

Milas: Milas, Anadolu'nun güneybatısında, Muğla ilinin, yüzölçümü açısından Seydikemer ilçesinden sonra ikinci büyük ilçesidir. 2.067 km² alana sahip olan ilçenin kuzeyinde Aydın iline bağlı Söke, Koçarlı ve Çine ilçeleri, doğusunda Muğla'ya bağlı Menteşe ve Yatağan ilçeleri ile batısında Bodrum ilçesi yer almaktadır. İlçenin güneyinde Gökova Körfezi'ne; batısında ise Güllük Körfezi'ne kıyısı bulunmaktadır.

Milas, Muğla ilinin gelişmiş ilçelerinden biridir. Milas İlçesi'nin kuzeybatısında Bafa Gölü ve Batı Menteşe Önemli Kuş Alanları; güneybatısında ise Güllük Deltası ve Metruk Tuzlası Sulak Alanları bulunmaktadır. Sahil kesimlerinde parça parça turizm merkezlerinin yer aldığı ilçenin güneyinde ise Beçin Yerleşmesi'nin bir kısmını kapsayan *"Milas-BodrumFesleğen Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi"* bulunmaktadır.

Milas İlçesi, ayrıca, ilçe sahillerinde bulunan Güllük ve Ören yerleşimleri ile deniz turizmi; ilçe merkezindeki tarihi doku ile de kültür turizmi potansiyeline sahiptir.

6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Milas İlçe sınırları içerisinde yer alan Bafa, Beçin, Güllük, Ören ve Selimiye belde belediyeleri kapanmış olup Milas İlçesine mahalle olarak bağlanmışlardır.

Ortaca: Ortaca, Muğla ilinin güneyinde yer alır. Batısında ve kuzeyinde Köyceğiz, doğusunda Dalaman ilçesi ve güneyinde Akdeniz yer alır. Ortaca ilçesinin kuzey kesimlerinden gelerek, batı kıyısından geçen 229 km uzunluğunda olan Dalaman Çayı Akdeniz ile Ege Bölgesinin doğal sınırını oluşturmaktadır.

Ortaca şehir merkezi denizden yaklaşık 18 km içeride olduğu için turizm açısından çok ilgi çekici değildir. Ancak 32 km uzunluğunda sahil şeridine sahip olması, Dalyan (11 km) ve Sarıgerme (16 km) mahallelerinin ilçe merkezine çok yakın olması Ortaca'yı turistik açıdan önemli kılmaktadır.

İlçe sınırları içerisinde bulunan Sarıgerme mahallesinde beş yıldızlı resort otel statüsünde toplam 9 adet otel hizmet vermektedir. Ayrıca çok sayıda küçük ölçekli konaklama işletmeleri de bulunmaktadır. Yine Dalyan kanalının olduğu bölgede küçük ve orta ölçekli apart ve otel işletmeleri yer almaktadır. Bu açıdan Ortaca ilçesinin temel ekonomik faaliyetlerinin başında turizmi saymak mümkündür. Dalyan kanalının bitiminde yer alan İztuzu Plajı ve yine kanal boyunda yer alan Kaunos Antik Kenti ise bölgenin diğer önemli turistik değerleri içerisindedir.

Ula: Gökova ve Akyaka yerleşmeleri ile turizm potansiyeline sahip olan bir ilçedir. İlçe sahilleri, Akyaka ve Gökova yerleşmelerini de içine alacak şekilde "Gökova Özel Çevre Bölgesi" kapsamında kalmaktadır.

6360 Sayılı *"On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* ile Ula ilçe sınırları içerisinde yer alan Akyaka ve Gökova belde belediye kapanmış olup Ula İlçesine mahalle olarak bağlanmışlardır.

Düşük yoğunluklu ve nitelikli bir turistik gelişme gösteren Akyaka, Gökova Körfezi'nde bulunmaktadır. Yerleşme, doğal değerleri ve yerleşimin mimari özellikleri ile farklılaşmaktadır.

2.2.3. Tarım

Muğla ilinin toplam yüzölçümü 12 654 000 dekar (13 000 km^2) olup, bu alanın 2 245 000 dekarını (yüzölçümünün %18) tarım alanları oluşturmaktadır. Mevcut tarım alanlarının ise 178 780 dekarını mera alanları, 161 000 dekarını nadas alanları 8 293 090 dekarını orman alanları ve 10 409 000 dekarını diğer alanlar oluşturmaktadır. Sulanan alanlar 664 000 dekar olmakla birlikte ekonomik olarak sulanabilen arazilerin %37'sini meydana getirmektedir (Tablo 44-Şekil 28).

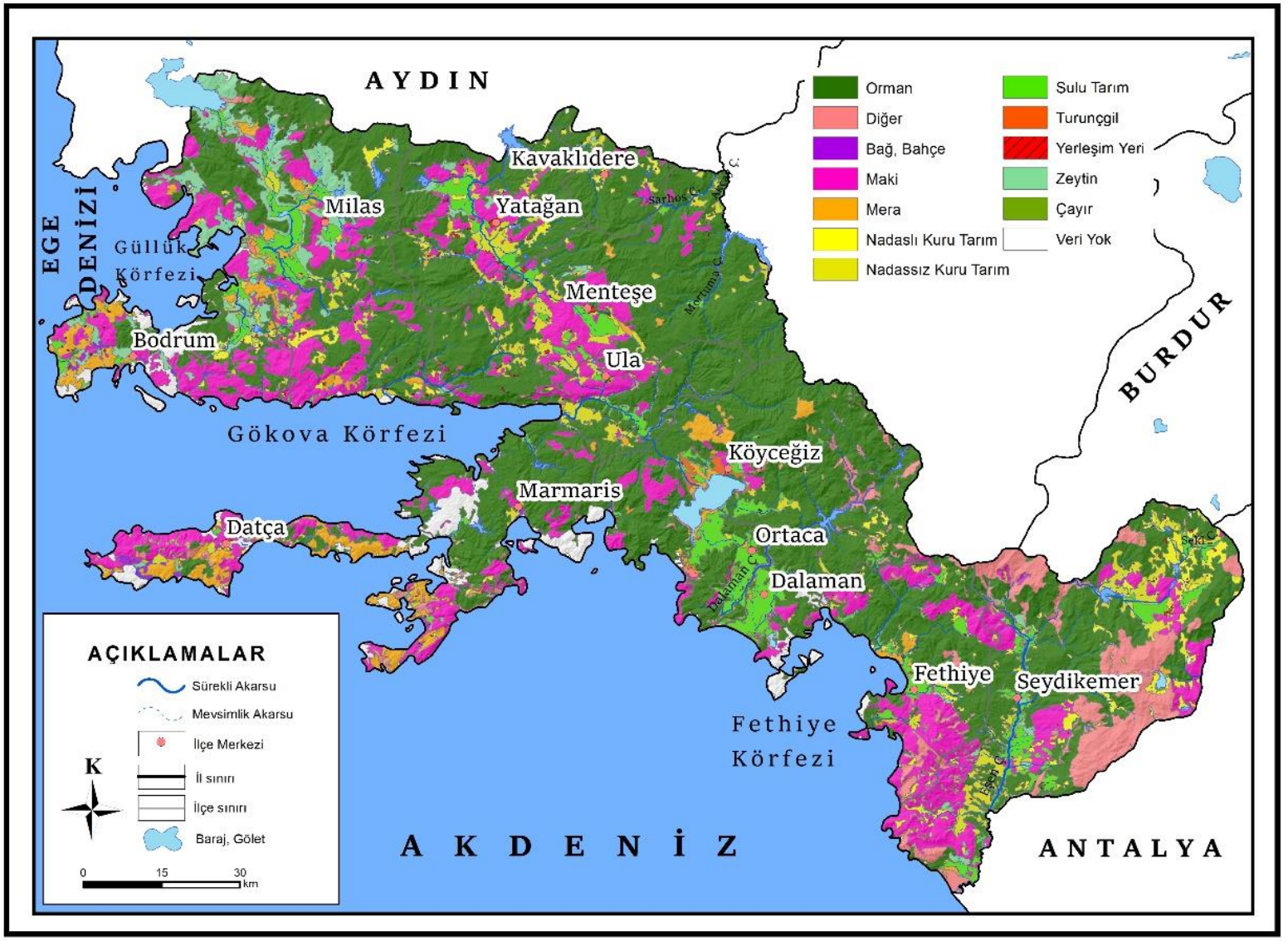
Tablo 44: Muğla İli Arazi Varlığı

Yüzölçümü	12 Milyon 654 Bin dekar (13 Bin km2)
Toplam Tarım Alanı	2 Milyon 245 Bin dekar (Yüzölçümünün %18)
Mera Alanı	178 Bin 780 dekar
Nadas Alanı	161 Bin dekar (Yüzölçümünün %1)
Orman Alanı	8 Milyon 293 Bin 090 dekar
Diğer Alanlar	10 Milyon 409 Bin dekar (Yüzölçümünün %82)
Sulanan Alan	664 Bin dekar (Ekonomik Olarak Sulanabilir Alanın %37)

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Muğla ili tarım alanlarının genel dağılımına baktığımızda; bu alanların %53'ünü meyve, %32'sini tahıl ve diğer bitkisel ürünler, %6'sını sebze, % 7'sini nadas ve % 2'sini ise örtü altı alanlar oluşturmaktadır.

Tarım alanlarını 2020 yılı verilerine göre ilçeler bazında değerlendirdiğimizde ise ilk sırada Milas (%32,5) gelmektedir. İkinci sırada ise Seydikemer (%20,9) ilçesi yer alır. Muğla ili toplam tarımsal alan varlığının %53'ünü Milas ve Seydikemer ilçeleri oluşturmaktadır. Bu ilçeleri Menteşe (%9,3) ve Yatağan (%7) takip etmektedir. Ayrıca Muğla ili tarım alanlarının Türkiye'nin toplam tarım alanlarındaki payı yaklaşık olarak %1'dir. İldeki meyve yetiştirme alanlarının payı %2, sebze alanlarının payı ise, %3,04'tür.

Şekil 28: Muğla İli Arazi Kullanım Haritası

Muğla il genelinde tarım alanlarının dağılımında en geniş alanları tarla ürünleri (1 086 350 ha.) oluştururken sonrasında sırasıyla meyve ürünleri (987 530 ha.) ve sebze ürünleri (287 250 ha.) gelmektedir (Tablo 45).

Tablo 45: Muğla İli Tarım Alanlarının Dağılımı

Ürün	2002		2019		2020	
	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Meyve	987 530	292 287	1 229 988	628 539	1 216 203	470 296
Sebze	287 250	767 132	185 349	1 090 802	139 643	948 443
Tarla	1 086 350	276 200	567 291	214 086	502 243	197 098

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Tarla ürünleri arasında 124 482 tonluk yıllık üretimiyle buğday ilk sırayı alır. Yıllık buğday üretiminin Türkiye üretimindeki payı ise oldukça düşük (0,61) miktardadır. Muğla ilinin buğdaydan sonra bitkisel üretimde en büyük paya sahip ürünleri arpa, mısır ve patates'tir (Tablo 46). Bu ürünlerin Türkiye üretimi içindeki payı oldukça düşüktür.

Tablo 46: Muğla İli Tarla Ürünleri Verileri (2020)

Ürün Adı	Türkiye Üretimi (Ton)	İl Üretimi (Ton)	Türkiye Üretimindeki Payı (%)
Buğday	20 500 000	124 482	0,61
Patates	5 200 248	25 090	0,48
Arpa	8 300 000	12 840	0,15
Mısır (Dane)	6 500 000	10 316	0,16
Tritikale (Dane)	276 212	5 569	2,02
Genel Toplam	71 362 848	198 976	0,28

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Muğla ili meyve üretiminde; washington portakal, yağlık zeytin, nar ve limon başta gelmektedir. İlde en azla üretilen meyve washington portakalıdır. İlin 2020 yılı washington portakal üretiminin (161 790 ton) Türkiye üretimi içindeki payı %12,1'dir. İkinci sırada en fazla üretimi yapılan meyve ise yağlık zeytin (47 077 ton) dir. Yağlık zeytini 80 290 tonluk üretimle limon ve 75 990 tonluk üretimiyle nar takip etmektedir.

Muğla ili ayrıca Türkiye'nin badem üretiminde önde gelen illerinden biridir. İlde 2020 yılında 9 955 dekarlık alanda 22 253 ton badem üretilmiştir. Muğla Türkiye'nin badem üretiminin yaklaşık %6,5'ini karşılamaktadır (Tablo 47).

Tablo 47: 2020 Yılı Meyve Üretimi

Ürün Adı	Türkiye Üretimi (Ton)	İl Üretimi (Ton)	Türkiye Üretimi İçindeki Payı (%)
Portakal	1 333 975	161 790	12,13
Limon	1 188 517	80 239	6,75
Nar	600 021	75 995	12,67
Zeytin	1 316 626	47 077	3,58
Mandalina	1 585 629	27 829	1,76
Genel Toplam	23 585 768	470 296	1,99

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Muğla ilinde washington portakal üretiminin %68'ini Köyceğiz; nar üretiminin tamamına yakınını Seydikemer ve Ortaca (%91); badem üretiminin %53'ünü Datça (%53) ve zeytinyağı üretiminin ise %44'ünü Milas ilçesi karşılamaktadır.

Muğla ili, sebze ve meyve üretimi bakımından, Türkiye'nin toplam tarımsal üretiminde ve ihracatında önemli bir yere sahiptir. İlde sebze üretiminde Seydikemer ve Fethiye ilçeleri öne çıkmaktadır. Her iki ilçede yoğun olarak yapılan sebze üretimi örtü altı sofralık domates yetiştiriciliğidir. 2020 yılı Muğla ilinde üretilen toplam 659 540 tonluk sofralık domates üretiminin 524 415 tonu örtü altı seralardan elde edilmiştir. Seydikemer ilçesinde toplam 21 000 dönümlük sera alanında örtü altı sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. 2020 yılı Muğla ili sebze üretim miktarına baktığımızda; 659 542 tonluk üretimle sofralık domates ilk sırada gelmektedir. Sofralık domates üretimini %66'sını Fethiye ve Seydikemer ilçeleri karşılamaktadır. Sebze üretiminde diğer ürünlerde ise hıyar (52 203 ton), karpuz (43 863 ton), patlıcan (37 440 ton) ve kabak (30 172 ton) öne çıkan ürünlerdir (Tablo 48).

Tablo 48: 2020 Yılı Sebze Üretimi

Ürün Adı	Türkiye Üretimi (Ton)	İl Üretimi (Ton)	Türkiye Üretimi İçindeki Payı (%)
Domates	13 204 015	659 542	5,00
Hıyar	1 886 239	52 203	2,77
Karpuz	3 491 554	43 863	1,26
Patlıcan	835 422	37 440	4,48
Kabak	604 392	30 172	4,99
Genel Toplam	31 177 124	948 443	3,04

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Muğla ilinde, zeytin organik tarımda öne çıkan en önemli tarımsal üründür. Organik üretim yapılan zeytin ve zeytin yağ üretimi Milas ve çevresinde oldukça yaygındır. Milas ilçesinde bulunan 53 000 hektarlık zeytin arazisinin 21 247 hektarında organik zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu durum ilçedeki toplam zeytinlik arazisinin %40'ına denk gelmektedir. İlde zeytin dışında organik üretim yapılan ürünler elma, yabani elma, portakal, mandalina, badem, nar ve limondur (Tablo 49).

Tablo 49: Organik Bitkisel Üretim Miktarı

Ürün Çeşidi	Üretim (Ton)
Zeytin	9 816
Elma	2 002
Yabani elma (doğadan toplama)	2 000
Portakal	303
Mandalina	274
Badem	234
Nar	194
Limon	157

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Muğla il genelinde organik tarım yapan toplam 33 adet işletme bulunmaktadır (Tablo 50). Bu işletmelerin yarısı Milas ilçesindedir. Milas ilçesi gerek organik ürün

üretimi konusunda gerekse organik üretim yapan işletme sayısı bakımında Muğla ilinde lider konumdadır. Milas ilçesindeki bu İşletmelerin %60'a (20 firma) yakını organik zeytin- zeytinyağı üretimi yapmaktadır.

Tablo 50: Muğla İlinde Organik Üretimde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı ve Ürün Cinsi

İlçe	İşletme Sayısı	Organik Ürün Cinsi
Milas	16	Zeytin, zeytinyağı, meyve
Köyceğiz	4	Zeytin, narenciye
Bodrum	3	Zeytin, mandalina, incir
Datça	2	Zeytin, zeytinyağı
Seydikemer	2	Üzüm, badem
Menteşe	1	Meyve, reçel
Fethiye	1	Lavanta, türüf mantarı
Marmaris	1	Taze, kuru meyve
Ula	1	Meyve, tahıl
Yatağan	1	Zeytin, zeytinyağı

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

2.2.4. Hayvancılık

Muğla ilinde 2002-2020 yılları arasında büyükbaş hayvan sayısı sürekli yükselmiş ve bu dönem içerisinde %120'lik artış göstermiştir. 2002 yılında 111 727 olan büyükbaş hayvan sayısı 2020 yılında 275 565'e yükselmiştir. Toplam büyükbaş hayvan sayısının 275 521'ini sığır, 44'ünü ise manda oluşturmaktadır. Büyükbaş hayvan sayısında Milas (%38,8), Seydikemer (%14,3) ve Yatağan (%11,3) ilçeleri başta gelmektedir. Muğla ili toplam büyükbaş hayvan sayısının %64,4'lük kısmı bu üç ilçede toplanmaktadır.

Muğla ilinde en çok yetiştirilen küçükbaş hayvan türü kıl keçisidir. 2002 yılında 140 735 olan kıl keçisi sayısı, 2020 yılında 254 066'ya yükselmiştir. 2002-2020 yılları arasında ildeki toplam koyun sayısı %83, toplam keçi sayısı ise %84'lük bir artış göstermiştir. Toplam küçükbaş hayvan sayısında bu yıllar arasındaki artış oranı da %115'tir (Tablo 51).

Tablo 51: Muğla İli Hayvan Varlığı (Baş)

Cins	Tür	Hayvan Adı	2002	2019	2020
Arı Kovanı	Arı Kovanı	Arı Kovanı	546 662	918 116	900 583
Büyükbaş	Manda				44
	Sığır	Kültür	23 604	204 681	206 808
		Melez	60 780	50 846	57 790
		Yerli (Sığır)	27 343	11 664	10 923
	Sığır Toplam		111 727	267 191	275 521
Büyükbaş Toplam			111 727	267 191	275 565
Kanatlı	Hindi	Hindi	11 837	67 019	70 490
	Kaz	Kaz	1 355	3 518	3 099
	Ördek	Ördek	5 340	7 520	7 581
	Tavuk	Et	178 070	24 900	31 931
		Yumurta	843 854	475 256	566 683
	Tavuk Toplam		1 021 924	500 156	598 614
Kanatlı Toplam			1 040 456	578 213	679 784
Küçükbaş	Keçi	Kıl	140 735	246 189	254 066
		Tiftik			27 201
	Keçi Toplam		140 735	246 189	281 267
	Koyun	Merinos	3 624	22 061	27 690
		Yerli (Koyun)	80 755	174 957	223 550
	Koyun Toplam		84 379	197 018	251 240
Küçükbaş Toplam			225 114	443 207	532 507

Kaynak: Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020).

Fethiye ve Seydikemer ilçeleri küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı yerlerdir. Muğla ili toplam küçükbaş hayvan varlığının %27,5'lik kısmını Seydikemer'de, %18,7'lik kısmı ise Fethiye'de bulunmaktadır. Seydikemer'de küçükbaş hayvancılığın yaygın olarak yapılmasında en önemli etken yaklaşık 70 bin dönümlük mera alanına sahip olmasıdır. İl genelinde küçükbaş hayvancılığın öne çıktığı diğer ilçeler ise Yatağan, Milas ve Menteşe'dir. Adı geçen ilçeler Muğla ili toplam küçükbaş hayvan varlığının %77,6'sını oluşturmaktadır.

Muğla ilinde 2002 yılında 546 662 olan arı kovanı sayısı 2020 yılında yaklaşık iki kat artarak 900 583'e çıkmıştır. Bu süreç içerisinde bal üretiminde ise %150'lik bir artış meydana gelmiştir. Muğla il genelinde birçok yerde gerçekleştirilen bal üretiminde ve arıcılık faaliyetiyle uğraşan işletme sayısı açısından homojen bir dağılım olduğu görülmektedir. Bal üretiminde %18'lik oranla Milas, %16,6'lık oranla Marmaris, %14'lük payla Köyceğiz ve %9,6'lık oranla Ula ilçeleri ön plandadır.

Muğla ili su ürünleri ihracatında Türkiye'de üçüncü sırada yer almaktadır. 2019 yılı verilerine göre Muğla ilinden yapılan toplam ihracatın yaklaşık %75'ini su ürünleri oluşturmaktadır. Su ürünlerine dayalı sektörler özellikle Bodrum, Milas ve Fethiye ilçelerinde bulunmaktadır. Su ürünleri üretimi, Bodrum ve Milas bölgesi dâhilinde bulunan Güllük Körfezi'nde offshore kafes balıkçılığı şeklinde; Milas ilçesi kırsal mahallelerinde (Savran, Avşar, Ekinambarı ve Yaşyer) toprak havuzu balık yetiştiriciliği; Fethiye-Ören çevresinde ise alabalık yetiştiriciliği şeklinde yapılmaktadır.

Güllük Körfezi'nde yapılan ofshore kafes balıkçılığında, Milas ilçesinde toplam 20 firma 65 proje ile kültür balığı üretimi yaparken aynı körfezde Bodrum ilçesinde 8 firma 31 proje ile kültür balığı üretimi yapmaktadır. Güllük Körfezi'nde gerçekleştirilen offshore kafes kültür balıkçılığının toplam üretim kapasitesi 88.900 ton/yıl olup 2017 yılı üretimi 75.500 ton/yıl olarak gerçekleşmiştir. Muğla il genelinde toprak havuz işletme sayısı 153 olup bu işletmelerin yıllık üretimi ise 8 130 tondur. Fethiye Ören mevkiinde toplam 55 adet alabalık yetiştiricilik tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin yıllık toplam üretim miktarı 8000 tonun üzerindedir.

2016 yılında toplam 91 542 ton su ürünleri üretimi yapılırken bu miktar 2018 yılında 115 738' e yükselmiştir. 2018 yılında bu üretimin 647 tonu avcılık şeklinde iç sularda; 115 088 tonu ise yetiştiricilik şeklinde deniz/iç sularda gerçekleştirilmiştir (Tablo 52).

Tablo 52: Yıllara Göre Muğla İli Su Ürünleri

YIL	Avcılık	Yetiştiricilik			TOPLAM
	İçsu	Deniz/İçsu			
	Üretim Miktarı (Ton)	Tesis Sayısı (Adet)	Kapasite (Ton/Yıl)	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Miktarı (Ton)
2016	505	352	113 817	91 337	91 842
2017	918	349	114 200	99 734	100 652
2018	647	348	114 190	115 088	115 735

2.2.5. Madenler

Muğla ili maden potansiyeli açısından oldukça zengin olan bir ildir. En çok çıkarılan madenler arasında mermer, krom ve linyit başta gelmektedir. Özellikle mermer üretimi ve işletmeciliği alanında Türkiye'nin ilk beş ili arasındadır. İlde mermerlerin renk, doku ve stratigrafik özelliklerine göre dört farklı bölgede üretimi yapılmaktadır. Bu bölgelerden ilkini Permo Karbonifer yaşlı Göktepe Kavaklıdere mermerleri, ikincisini Triyas yaşlı Yatağan mermerleri, üçüncüsünü Kretase yaşlı Kozağaç mermerleri ve sonuncusunu Paleosen yaşlı Kalınağıl mermerleri oluşturmaktadır (Bağcı ve Karataş, 2017). Muğla ilinin diğer endüstriyel hammadde kaynakları ise kireçtaşı, feldispat, kükürt, diyasporit, dolomit, grafit, kum-çakıl, manyezit ve çimento hammaddeleri kükürt olmak üzere, kireçtaşı, dolomit, manyezit, kum-çakıl, grafit ve çimento hammaddeleridir.

Mermerden sonra il sanayisinde çok önemli bir yere sahip olan diğer yer altı kaynağı ise linyittir. Linyit potansiyeli açısından en zengin yerler Yatağan ve Milas ilçeleridir. Yatağan ve Milas ilçelerinden çıkarılan linyit ilin üç önemli termik santralinin (Yatağan, Yeniköy ve Kemerköy termik santralleri) kömür ihtiyacını karşılamaktadır. İlde bulunan termik santrallerin toplam kurulu gücü 1 680 MW olup, mevcut bu kapasite, Türkiye'nin toplam 18.000 MW olan termik santrala dayalı enerji üretiminin %9'unu oluşturmaktadır.

Muğla ili, metalik maden çeşitliliği açısından çok zengin değildir. İldeki en önemli metalik maden kromdur. Krom dışında ilde çıkarılan diğer metalik madenler ise demir, boksit ve manganezdir. İlin en zengin krom yatakları Muğla-Denizli arasında yer alan ofiyolit birimler içerisinde yer almaktadır. Muğla-Denizli arasında yer alan krom yatakları Türkiye krom potansiyelinin yaklaşık % 6'sını oluşturmaktadır. Ayrıca il genelinde Fethiye, Köyceğiz, Dalaman, Ula ve Marmaris ilçelerinde de krom yatakları bulunmaktadır.

Muğla ilinin diğer önemli madenleri arasında yer alan diyasporit yatakları Milas ve Yatağan ilçelerinde bulunmakta olup bu yatakların bir bölümü uzun yıllar Eti Maden tarafından işletilmiştir. Aynı şekilde kireçtaşı yatakları da Milas ve Yatağan ilçelerinde bulunmaktadır. Yine Milas ilçesinin İkiztaş, Çukurköy ve Ketendere

mevkilerinde seramik sanayinde kullanılan sodyum feldispat sahaları vardır. Fethiye-Sekiköy ve Milas-Ören'de dolomit sahaları, Milas, Yatağan ve Menteşe ilçelerinde de grafit sahaları bulunmaktadır. Diğer endüstriyel hammadde kaynakları arasında Dalaman ilçesinde manyezit, Yatağan ilçesinde çimento hammaddeleri yer almaktadır. Merkez Menteşe ilçesi, Milas, Köyceğiz ve Marmaris ilçelerinde de orta kalitede kum-çakıl oluşumlarına rastlanmaktadır.

Tablo 53: Muğla İli Maden Potansiyeli ve Bulunduğu Alanlar

Maden Potansiyeli	Bulunduğu Alan
Asbest	Köyceğiz-Beyobası, Marmaris-Armutalan
Bakır-Kurşun-Çinko	Bodrum-Karatoprak
Boksit	Yatağan-Meşelik-Kayaderesi-Çaltutmaz-Dededam-Seğdar
Çimento Hammaddeleri	Yatağan-Eskihisar
Demir	Milas-Sakarkaya
Dolomit	Fethiye-İncirköy-Sekiköy, Milas-Ören
Feldispat	Milas-İkiztaş-Çukurköy-Ketendere
Grafit	Milas-Kuşçadağ-Kalemköy-Hasanavku Deresi, Menteşe-Kozağaç
Kalsit	Milas, Yatağan
Kireçtaşı	Yatağan-Aldağ, Milas-Ören-Sekköy
Krom	İl genelinde
Kum-Çakıl	Menteşe, Köyceğiz-Arıkarısı-Ekşiliyurt
Kükürt	Milas-Karacahisar
Linyit	Milas-Yatağan
Manganez	Fethiye-Gökçeovacık-Akseki-Mendos-Dağdibi, Köyceğiz-Elcik
Manyezit	Dalaman-Kızdan-Damdır
Mermer	Milas-Kocadağ-Güney-Kalınağıl, Kavaklıdere-Salkım-Başalan
Olivin	Köyceğiz

Kaynak: Maden Tetkik Arama Enstitüsü (MTA)

2.2.6. Sanayi

Muğla ilinde turizm alanında sağlanan girdiler il genelinde çok önemli bir paya sahiptir. Ancak ilin tamamına yakın bir bölümünde ekonomi tarıma dayalıdır. Tarımsal üretimde meyve üretimi, tarla ürünleri, zeytincilik, yem bitkileri, hayvancılık ürünleri ve sebzecilik en büyük payı almaktadır. Tarımsal üretim gelirlerinin fazla olması Muğla ilinde tarıma dayalı sanayinin gelişmesini sağlamıştır.

Geçmişten günümüze Muğla'nın ulaşım güçlüğü imalat sanayinin gelişmemiş olmasının en önemli nedenidir. Muğla'da son yıllara kadar ulaşım sıkıntısı, ilin ulusal pazarlarla olan bağlantısının geç kurulmasına neden olmuş ve gelişim yavaş başlamıştır. Ulusal pazarlarla sağlanan bağlantının ardından öncelikle tarım ürünlerine dayalı, yerel ürünleri işleyen ve yerel talebe göre üretim gerçekleştiren küçük ölçekli imalat sanayi gelişmeye başlamıştır. Turizm sektörünün 1970'li yıllardan itibaren hızla gelişmeye başlamasıyla birlikte Muğla ilinde sanayi ve ticaret canlanmaya başlamıştır (Muğla İli İmalat Sanayi Envanteri, 2016).

Muğla ilinde en önemli imalat sanayi, sağladığı ekonomik girdiler ve istihdam olanaklarıyla *"mermer"* sektörüdür. İl genelinde gıda sektörüne yönelik firma sayısı çok fazla olmasına rağmen sağladığı katma değer açısından mermercilik sektörü ilk sırada gelmektedir. Muğla ilinde 82 mermer ocağında toplam 10 bin kişi istihdam edilmektedir (Muğla İli İmalat Sanayi Envanteri, 2016).

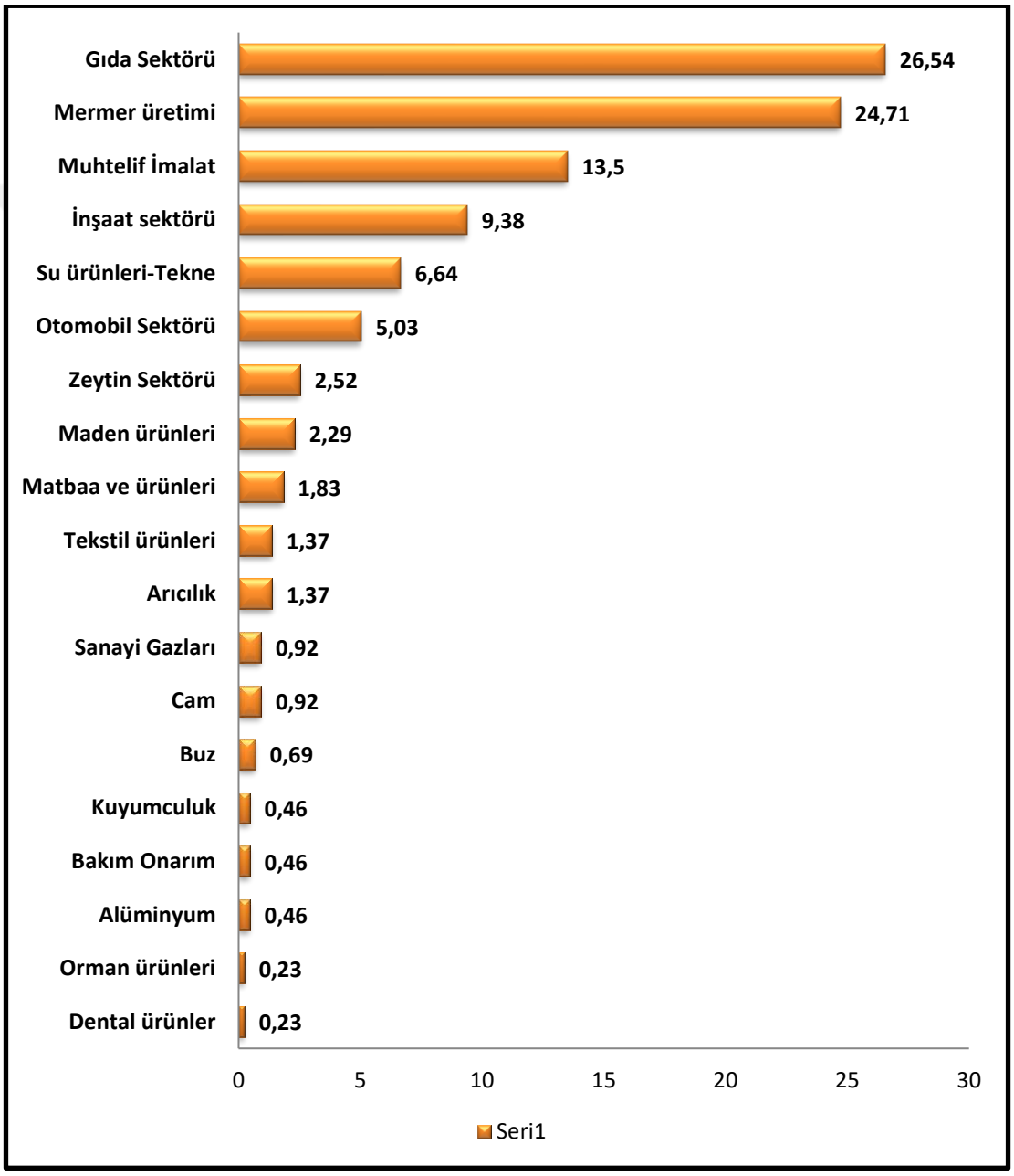
İlde mermercilik sektörünün ardından gelen sektörler ise sırasıyla; gıda, taş ocakçılığı, içki ve tütün mamûlleri, tekstil ürünleri, deri ve giyim, orman ürünleri, kağıt ve kağıt ürünleri, metal eşya ürünleri, makine ve teçhizat ile yat ve tekne imalatı sanayi başta gelmektedir (Tablo 54-Şekil 29).

Tablo 54: Muğla İli Sanayi Sektörü Firmaları Üretim Konuları

Üretim Konusu	Firma Sayısı	Üretim Konusu	Firma Sayısı
Gıda Sektörü	116	Tekstil Ürünleri	6
Mermer Üretimi	108	Cam	4
Muhtelif İmalat	59	Sanayi Gazları	4
İnşaat Sektörü	41	Buz	3
Su ürünleri ve Tekne	29	Alüminyum	2
Otomobil Sektörü	22	Bakım Onarım	2
Zeytin sektörü	11	Elektirik	2
Maden ürünleri	10	Kuyumculuk	2
Matbaa ve ürünleri	8	Dental malzeme	1
Arıcılık	6	Orman Ürünleri	1

Kaynak: Muğla İli İmalat Sanayi Envanteri Raporu

Muğla ilinde sanayi alanında kurulan firmaların tarihsel gelişimine bakıldığında 1980'li yıllardan sonra bir hareketliliğin başladığı ve 2000 yılından sonra ise önemli bir gelişme yaşandığı görülmektedir. 2000-2009 yılları arasında çok sayıda firma kurulmuştur. 2010 yılından sonraki süreçte de firma sayısı artarak devam etmiştir.

Şekil 29: Muğla İli İmalat Sanayi Alanları

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUĞLA İLİNDE GENEL TURİZM TÜRLERİ

3.1. Muğla İlinde Turizmin Tarihçesi

Muğla ili eşsiz doğal güzelliklere, Ege ve Akdeniz'e olan kıyılarının yanı sıra binlerce yıl öncesinden birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerden kalan sayısız tarihsel ve kültürel zenginliklere sahiptir. Sahip olduğu bu değerleriyle Muğla bir turizm merkezi konumuna gelmiştir. Ancak, Muğla'nın bu değerleri uzun yıllar boyunca yeterince değerlendirilememiş, bölgede turizm faaliyetlerinin hareketlenmeye başlaması 1950'li yılların sonlarından itibaren başlamıştır. Bu yıllarda turist kafileleri Yunan adaları üzerinden deniz yoluyla kısa süreli konaklamalar yapmak üzere Bodrum, Fethiye ve Marmaris'e gelmiştir. Bu dönemde Muğla'ya gelen turistlerin Yunan adaları üzerinden gelmelerinin en önemli nedeni ilin bir havalimanına sahip olmayışı ve karayolu ulaşım ağının yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Muğla'nın bu yıllardaki geri kalmışlığını anlatan hatıra yazılarında Azra Erhat, 1950'li yıllardaki Bodrum'u şu şekilde anlatmıştır: *"Bodrum, 1960'lardan önce bugünkü Bodrum'dan apayrı bir kasabaydı. Kent, daha turistik bir merkez olmamıştı. Ancak bir balıkçı ve süngerci kasabası olarak önem taşımaktaydı. Gelen tek tük turistler, Halikarnas Balıkçısı takma adı ile öykü ve romanlar yazan Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın dostları, tanıdıkları idi".*

Muğla'nın coğrafi ve zengin tarihi kaynaklarının yanı sıra 1950'li yıllarda turizminin gelişmesinde etkili olan bir diğer faktör ise Bodrum'da Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin kurulmuş olmasıdır. 1953 yılında Marmaris'te bir balıkçı tarafından tunçtan bir heykel bulunması bu müzenin kuruluşunun başlangıç aşaması olmuştur. Bodrum Kalesi, St. Jean şövalyelerinden kalmıştır. Kalenin belli bir bölümü 1958 yılında Akdeniz ve Ege'de gerçekleştirilen su altı araştırmalarında ortaya çıkarılan parçaların sergilenmesi için ayrılmıştır. Bodrum'da Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla'ya gelen turist sayısında ciddi bir artış sağlamıştır. Muğla'da turizmin gelişmesindeki diğer önemli bir etken ise bölge halkının turizme olan olumlu yaklaşımıdır. Bölge yerel halkı turizmi önemli bir gelir kaynağı olarak görmüş ve bu alanda yoğunlaşmıştır.

Tarihsel süreçte Muğla'da turizmin gelişimini ortaya koyan verilere baktığımızda 1950'li yıllarda denizyoluyla gelen yabacı turist sayısı yaklaşık 600 civarında iken, 1970 yılında bu sayının 100 000'i aştığı görülmüştür. Muğla'da turizmin asıl ivme kazandığı dönem ise 1980 yılı sonrasıdır. 1981 yılında Dalaman Havalimanı'nın tamamlanarak hizmete açılması, turizm sektöründe yapılacak yatırımları teşvik edecek ve yabancı sermayenin ülkeye gelmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması bu dönemde turizmin gelişmesinde etkili faktörler olmuştur. Dalaman Havalimanı'nın hizmete girmesiyle birlikte 1982 yılında havayoluyla gelen yabancı turist sayısı deniz yoluyla gelenlerle birlikte 33 358'e yükselmiştir. Gelen yabancı turistlerin 4 972'si Dalaman Havalimanı'ndan ülkeye giriş yapmıştır (1982 Turizm İstatistikleri, 1983).

3.2. Muğla İli Arz Analizi

3.2.1. Doğal Çekicilikler

3.2.1.1. Koruma Altındaki Alanlar ve Turizm

Muğla ilinde yer alan Koruma Altındaki Alanlar'a ilişkin bilgiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2020 yılında yayımlanan "Muğla İli 2019 Yılı Çevre Durum Rapor" u esas alınarak değerlendirilmiştir.

Koruma altındaki alanlar; milli parklar, tabiat parkları ve anıtları, doğal sit alanları ve sulak alanlar, yaban hayatı koruma ve geliştirme alanları, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara ya da deniz alanlarıdır. Bu alanlar biyolojik çeşitliliğin ve bununla alakalı kültürel kaynakların korunması ve sürekliliğinin sağlanması maksadıyla ilgili mevzuata göre belirlenir ve yönetilirler.

Muğla genelinde Tarım ve Orman Bakanlığı'nın denetiminde 11 tabiat parkı, 2 yaban hayatı geliştirme sahası, 8 sulak alan, 1 örnek avlak, 71 mesire, 2 kent ormanı; Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kontrolünde ise 5 adet Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Alanı vardır. Bunlardan doğa turizmi açısından ehemmiyetli olanların özelliklerine ayrıntılı olarak alt bölümde yer verilmiştir.

3.2.1.1.1. Milli Parklar

Milli parklar, tarihi ve estetik değerleri içinde barındıran doğaya ve kültüre dayalı kaynakları koruma, turistik alanlara sahip hem ulusal hem de uluslararası öneme sahip olan doğa parçalarıdır. Muğla il sınırları içerisinde iki milli park alanı bulunmaktadır. Bunlar Marmaris ve Saklıkent Milli Parkı'dır.

***Marmaris Milli Parkı*:** 1996 yılında milli park alanı olarak ilan edilen bölge Muğla ilinin Marmaris ilçesi sınırları dâhilinde bulunmaktadır. Marmaris Milli Parkı, 33 350 hektarlık bir yüz ölçümüne sahiptir. Milli park alanı içerisinde taban su seviyesinin yüksek olduğu yerlerde sığla ağaçları yer almaktadır. Alandaki en yaygın ağaç türü ise kızılçamdır. Sulak yerlerde çınarlar, güney yamaçlarda meşeler, dere yataklarında ise zakkumlara rastlanmaktadır. Marmaris Milli Parkı; yaban keçisi, sincap, kirpi, yaban domuzu ve tavşan gibi pek çok hayvan türünü barındırmaktadır.

Milli park alanında, doğa yürüyüşleri, botanik ve doğal yaşamı gözlem turları yapılmaktadır. Bunların dışında kaya tırmanışı, dalış turları, amatör balık avlama gibi aktivitelere de yer verilmektedir. Bu aktivitelerin yapılıyor olması milli park ve çevresini turizm açısından önemli bir noktaya getirmiştir.

Marmaris Milli Parkı, doğal yapısı ve değerinin yanı sıra zengin tarihi ve sit alanı statüsünde olan arkeolojik kalıntılarıyla da dikkat çekmektedir.

Saklıkent Milli Parkı: 1996 yılında milli park olarak ilan edilen bölgenin Muğla ili sınırları içerisinde kalan kısmı 87 ha, Antalya ili sınırları içerisinde kalan kısmı ise 1556 ha'dır. 2009 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla milli park alanı daraltılarak 1643 hektar olarak yeniden belirlenmiştir. Türkiye'nin derinliği ve uzunluğu en fazla olan Saklıkent Kanyonu, milli parkın ana kaynak değerini oluşturmaktadır. Saklıkent Kanyonu'nda suyun çağlayanlar yaparak akması ve içerisindeki şelale, bölgeye her yıl binlerce turist çekmektedir. Milli park alanı içerisindeki orman formasyonunu oluşturan ağaç türleri kızılçam, sedir ve karaçam ağaçlarıdır.

3.2.1.1.2. Tabiat Parkları

Tabiat parkları, bünyesinde barındırdığı bitki toplulukları, yaban hayatı ve manzarasıyla, insanların açık hava faaliyetleri açısından zengin bir yapıya sahip doğal alanlardır. Milli park alanları gibi tabiat parkları da doğaya dayalı turizm açısından oldukça önemlidir. Muğla ilinde toplam 11 tane tabiat parkı bulunmaktadır (Tablo 55).

Tablo 55: Muğla İlindeki Tabiat Parkları

No	Tabiat Parkı	Bulunduğu İlçe	Bilinirlik Derecesi
1	Bafa Gölü T.P.	Milas	Yüksek Derecede
2	Usuluk Koyu T.P.	Bodrum	Yüksek Derecede
3	Güvercinlik T.P.	Milas	Yüksek Derecede
4	Kovanlık T.P.	Datça	Yüksek Derecede
5	Çubucak T.P.	Marmaris	Yüksek Derecede
6	İnbükü T.P.	Marmaris	Yüksek Derecede
7	Çetibeli T.P.	Marmaris	Yüksek Derecede
8	Katrancı T.P.	Fethiye	Orta Derecede
9	Küçük Kargı T.P.	Fethiye	Yüksek Derecede
10	Ömer Eşen T.P.	Fethiye	Yüksek Derecede
11	Ölüdeniz-Kıdrak T.P.	Fethiye	Yüksek Derecede

Kaynak: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

Bafa Gölü Tabiat Parkı: Ege Denizi kıyısında Latmos adıyla bilinen körfezin Büyük Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonlarla dolması sonucunda denizle bağlantısının kopması sonucunda Bafa Gölü oluşmuştur. Bafa Gölü, mevcut zengin doğal, beşerî ve kültürel değerlerinden dolayı 1994 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile 11.842 hektarlık alanıyla tabiat parkı olarak olarak ilan edilmiştir. Gölün beslenme kaynakları; yağışlar, Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yapılan kanaldan gelen tatlı su ve deniz bağlantısında gelen tuzlu sulardır. Bafa Gölü özellikle kış mevsiminde çok sayıda kuşun üreme ve kışlak alanıdır. Göl çevresinin bitki tür çeşitliliği (özellikle zeytinlikler ve çam ormanları) açısından oldukça zengin olduğu görülmektedir.

Bafa Gölü Tabiat Parkı sınırları içerisinde kalan Milas ilçesine bağlı Kapıkırı kırsal mahallesi içerisinde yer alan beşerî ve kültürel değerler bölgeyi turistik anlamda cazibe merkezi haline getirmiştir. Özellikle Herakleia Ören Yeri, Athena tapınağı, Agora surları ve Neolitik dönemden kalma duvar resimleri ve göl üzerindeki adalarda bulunan kilise kalıntıları yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Usuluk Koyu Tabiat Parkı: Bodrum ilçe sınırlarının kıyı kesiminde yer alan Usuluk Koyu, 2011 yılında tabiat parkı olarak ilan edilmiştir. Koyun çevresindeki ormanlık alan ve mevcut doğal kaynakları bölgedeki yerli ve yabancı turistlerin büyük ilgisini çekmektedir. Turistler, açık hava rekreasyonları yapmak, dinlenmek ve eğlenmek amacıyla tabiat parkını ziyaret etmektedirler.

Usuluk Koyu, Bodrum ilçe merkezine çok yakın olup özellikle yaz aylarında kumsalı, denizi, sakin ortamı ve temiz havasıyla da turistlerin rekreasyonel faaliyetlerde bulunmasına imkân sağlamaktadır.

Güvercinlik Tabiat Parkı: Milas-Bodrum karayolu üzerinde 17,80 hektarlık bir alana sahip olan bölge, 2011 yılında tabiat parkı olarak ilan edilmiştir. Güvercinlik Tabiat Parkı'nın turist çeken en çekici özelliği eşsiz deniz manzarası ile panoramik günbatımı manzarasıdır. Ege Denizi kıyısında bulunan bölgede kızılçam ormanları geniş yayılış alanına sahiptir. Parkta, orman içerisinde yürüyüş ve çeşitli deniz aktiviteleri yapılabilmektedir.

Kovanlık Tabiat Parkı: Bölge 11.07.2011 tarih 903 sayılı ilgili Bakanlık oluruyla Tabiat Parkı ilan edilmiştir. Tabiat parkı Datça yolu üzerinde bulunmaktadır. 4,21 hektarlık bir alana sahip olan park, Datça ilçesinin Bozburun Özel Çevre Koruma Alanı içerisinde yer almaktadır. Tabiat parkında kızılçam ve maki formasyonu geniş alanlar kaplamaktadır. Ayrıca bölgede turistik konaklamalar için hizmet veren toplam 17 adet bungalov ev bulunmaktadır.

Çubucak Tabiat Parkı: 2011 yılında tabiat parkı olarak ilan edilen bölge, Marmaris-Datça kara yolu üzerinde, Hisarönü Körfezi kıyısında bulunmaktadır. Tabiat parkı, 20,5 ha alana sahip olup 1971 yılında tesis edilmiştir. Datça Bozburun Özel Çevre Koruma alanı içerisinde bulunan park aynı zamanda 1. Derece Doğal Sit

ve Turizm Alanı'dır. Tabiat parkında kızılçam, sığla ağaçları ve maki formasyonu geniş yayılış alanına sahiptir.

İnbükü Tabiat Park: 11.07.2011 tarih 903 Sayılı İlgili Bakanlık oluruyla Tabiat Parkı ilan edilen bölge, Marmaris-Datça karayolu üzerinde, Hisarönü Körfezi kıyısında yer almaktadır. Park alanı 36,2 ha. olup 1984 yılında tesis edilmiştir. Datça Bozburun Özel Çevre Koruma alanı içerisinde yer almaktadır. Tabiat parkında toplam üç koy (Mağara, İnbükü ve Çökertme) bulunmakta olup bu koylar çadır kamp alanı olarak kullanılmaktadır. En fazla görülen bitki türleri ise kızılçam ve sığla ağaçları ile maki formasyonudur.

Çetibeli Tabiat Parkı: Çetibeli Tabiat Parkı Gökova-Marmaris karayolu üzerinde bulunmaktadır. Tabiat park alanı içerisinde Ula mimarisinin ahşap doku özelliklerini taşıyan bir kır lokantası ve yapımında yöresel kayrak taşının kullanıldığı yuvarlak şekilli havuzlar yer almaktadır. Sığla orman alanın varlığı da bölgeye değer katan bir diğer özelliktir.

Katrancı Tabiat Parkı: Katrancı Tabiat Parkı Fethiye-Muğla karayolunun 17. km'sinde olup Dalaman Havalimanı'na 28 km uzaklıktadır. Akdeniz iklim tipinin karakteristik özelliklerinin görüldüğü bölgede karavan ve çadır kamp alanları bulunmaktadır.

Küçük Kargı Tabiat Parkı: Fethiye-Muğla kara yolu üzerinde bulunan tabiat parkı sığla ağaçları bakımından oldukça zengindir. Bölgede günübirlik piknik ve dinlenme, su sporları gibi aktiviteler gerçekleştirilebilmektedir.

Ömer Eşen Tabiat Parkı: Fethiye-Muğla karayolunun 20. km'sinde bulunan Tabiat Parkı ana flora özelliği bakımından sığla ve kızılçam ağaçlarıyla kaplıdır. Bungalov evlerde konaklama imkânı olan tabiat parkı, Dalaman Havalimanı'na 25 km mesafededir.

Ölüdeniz – Kıdrak Tabiat Parkı: Fethiye merkeze 12 km uzaklıkta olan Tabiat park alanında kızılçam ormanları, kumsal kıyı şeridi ve arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Tabiat parkına gelen yerli ve yabancı turistler dinlenme, denize girme,

doğa yürüyüşü ve yamaç paraşütü yapma gibi imkânlara sahiptir. Tabiat parkı Dalaman Havalimanına 60 km uzaklıktadır.

3.2.1.1.3. Tabiatı Koruma Alanları ve Tabiat Anıtları

Muğla il genelinde iki tane Tabiatı Koruma Alanı vardır. Bunlardan birincisi; Sırtlandağı Tabiatı Koruma Alanı (Milas), ikincisi ise Kartal Gölü Tabiatı Koruma Alanı (Köyceğiz) dır. Ayrıca Muğla ili sınırları içinde tarihi değeri olan; yaşı, çapı ve boyu itibariyle oldukça büyük 5 adet ağaç, tabiat anıtı olarak tescillenmiştir (Tablo 56).

Tablo 56: Muğla İlinde Bulunan Tabiat Anıtı Bilgileri

Yöresel Adı	Alanı (m^2)	Tescil Tarihi	Yaşı	Mevki
Söğüt Köyü Çınarı	1500	21.02.1995	250	Marmaris-Bayır
Bayır Servi Ağacı	1500	21.02.1995	250	Marmaris-Bayır
Bayır Çınar	1500	21.02.1995	300	Marmaris-Bayır
Ulu Meşe	1500	21.02.1995	-	Fethiye Merkez
Bitez Yalısı Zeytin Ağacı	2500	29.09.1995	300	Bodrum-Bitez

Kaynak: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

3.2.1.1.4. Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ve Avlaklar

Yaban hayatı geliştirme sahaları, av ve yaban hayvanlarının geliştirerek yaban hayatının korunduğu ve zaman zaman avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın gerçekleştirilebildiği sahalardır. Muğla il genelinde Köyceğiz ve Yılanlı-Çakmak adında iki adet "Yaban Hayatı Geliştirme Sahası" bulunmaktadır.

3.2.1.1.5. Sulak Alanlar

Sulak alan, doğal ya da yapay özellikte, sularının durgun veya akıntılı, suyun tadının tuzlu, tatlı ya da acı olduğu başta su kuşları ve diğer canlıların yaşam alanı olarak büyük öneme sahip sazlık, bataklık ve turbiyeler sulak alan statüsünde olan yerlerdir. Sulak alanlar biyoçeşitliliğin zengin olduğu doğaya dayalı turizm potansiyeli

fazla olan önemli alanlardır. Muğla il genelinde toplam 8 adet sulak alan bulunmaktadır (Tablo 57).

Tablo 57: Muğla ilindeki Sulak Alanlar ve Bilinirlik Dereceleri

Sulak Alan	Bulunduğu ilçe	Alanı	Bilinirlik
Dalaman Sulak Alanı	Dalaman	28.400	Yüksek derecede
Dalyan Sulak Alan Ekosistemi	Ortaca	20.000	Yüksek derecede
Köyceğiz Gölü Sulak Alanı	Köyceğiz	8.000	Yüksek derecede
Metruk Tuzla Sulak Alanı	Milas	380	Yüksek derecede
Girdev Gölü	Fethiye	520	Yüksek derecede
Gölköy Sulak Alanı	Bodrum	1,5	Yüksek derecede
Güllük Deltası Sulak Alanı	Milas	800	Yüksek derecede
Bafa Gölü Sulak Alanı	Milas	12.281	Yüksek derecede

Kaynak: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

Dalaman Sulak Alanları: Dalaman ilçesi sınırları içerisinde toplam 28 400 hektar alan kaplayan sulak alanın içerisinde termal özellikte kükürtlü göller ve bu göllerin çevresinde ise sazlıklar yer almaktadır. Ortalama derinliği 20 metre olan göller sazlıklarla kaplı doğal bir kanal vasıtasıyla Akdeniz'e bağlanmaktadır.

Dalyan Sulak Alan Ekosistemi: Sülüngür Gölü ve Dalyan kanalları Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Alanı içerisinde kalmaktadır. Dalyan Sulak Alanlarında kuş gözlemciliği ve fotoğrafçılığı, göl gezileri, kano ve diğer su aktiviteleri, İztuzu Plajındaki deniz kaplumbağalarının üreme gözlemciliği ve her türlü deniz faaliyetleri yapılabilmektedir.

Köyceğiz Gölü Sulak Alanı: Batı Akdeniz'in uç kısmında Köyceğiz ve Ortaca ilçeleri sınırları içerisinde kalan bölgenin suyu biraz tuzlu ve çevresinde yer alan kaplıcalardan göle akan sulardan dolayı biraz da kükürtlüdür. Göl, 8 000 hektarlık bir alan kaplamakta olup içerisinde 4 adet irili ufaklı ada bulunmaktadır. Gölün derinliği 20-60 metre arasında değişmektedir. Etrafı dağlarla çevrili olup, bu dağlardan yükseltisi en fazla olanı Ölemez Dağı'dır. Göl, doğal oluşumlu bir kanal vasıtasıyla

Akdeniz'e bağlanmaktadır. Bölgede kuş gözlemciliği ve fotoğrafçılığının yanı sıra kano, göl gezileri ve diğer su sporları yapılmaktadır.

Metruk Tuzla ve Güllük Deltası Sulak Alanı: Muğla-Bodrum karayolunun 25. kilometresinde Boğaziçi kırsal mahallesi sınırları içerisinde kalan sulak alanın tuzlu ve acımsı suyu kuşlar için yaşamsal öneme sahiptir. Sulak alan, her yıl yaklaşık 3000 filamingoya ev sahipliği yapmaktadır. Nadir görülen kuşlardan olan Beyaz pelikan ve dalmaçyalı burada gözlemlenebilmektedir. Alanda kuş gözlemciliği, fotoğraf çekimi, doğa yürüyüşü gibi çeşitli aktiviteler yapılabilmektedir.

Girdev Gölü Sulak Alanı: Seydikemer ilçe merkezine 24 kilometre mesafede olan Girdev Gölü'nde çok sayıda pınar, üç adet yöreye yerleşmiş turna ve göl çevresinde 119 kuş türü bulunmaktadır.

Gölköy Sulak Alanı: Bodrum ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve Akdeniz Gölü olarak da bilinen sulak alan günümüzde kurumaya yüz tutmuştur. Akdeniz Gölü ve çevresindeki bataklık alan Gölköy Çöküntü Çukuru'nun içinde bulunmakta olup, hem yamaçlardaki yüzey sularının drenajı ile hem de yapıdaki akiferlerden çıkan kaynaklarla beslenerek devamlılığını sürdürmekteydi. Geçmişte seksene yakın kuş türüne ev sahipliği yapan sulak alanına havzaya bakan yamaçlarını kızılçam ile karışık maki topluluğu örtmektedir.

3.2.1.2. Kıyılar ve Deniz

Muğla ilinin Ege ve Akdeniz'e olan toplam kıyı uzunluğu 1124 kilometredir. Bu kıyı uzunluğuyla Muğla, Türkiye'nin en uzun kıyı şeridine sahip ilidir. İki bölge sınırları içerisinde bulunması ve uzun kıyı şeridi Muğla'yı çevre illerdeki diğer destinasyonlara göre özel bir yere koymaktadır.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de turizm genel olarak bir deniz-kum-güneş üçlüsüne bağlı olarak gelişmiş ve turizm talebi de bu yönde gelişme göstermiştir. Bunun sonucunda turizm yatırımları geleneksel turizm faaliyetlerinin en aktif şekilde uygulamaya konulabileceği kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır.

Muğla, Antalya ilinden sonra Türkiye'nin en fazla mavi bayraklı plajına sahip ildir. İl kıyılarında toplam 73 tane mavi bayraklı plaj vardır. Muğla ilinin girintili çıkıntılı kıyıları ve yıl içindeki güneşli gün sayısının fazla olması, deniz turizmi açısından bölgeye büyük avantajlar sağlamaktadır. İlde Özel Çevre Koruma Kanunu ile koruma altına alınmış olan Ölüdeniz ve İztuzu plajlarının yanı sıra 131 adet koy ve 61 adet ada bulunmaktadır.

Muğla ilinde kıyı turizminin gelişmesine bağlı olarak günümüzde; Fethiye'de 7, Bodrum'da 7, Marmaris'te 6, Milas'ta 2, Köyceğiz ve Datça'da bir adet olmak üzere toplam 24 marina bulunmaktadır. Ayrıca Muğla'da Deniz-Kum-Güneş turizminin son yıllarda gelişme gösterdiği Ortaca-Sarıgerme'de 2, Ula-Akyaka'da ise 1 adet mavi bayraklı plaj bulunmaktadır.

3.2.1.3. Dağ Turizmi

Muğla ilinde kış turizmi, yayla turizmi ve ekoturizm faaliyetleri açısından değerlendirilebilecek dağlar yer almaktadır. Seydikemer ilçesi sınırlarında kalan ve 2863 metre yükseltiye sahip olan Eren Dağı Kayak Merkezi Muğla ilinin kış turizmi açısından ilk ve tek kayak merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Farklı uzunluklarda toplam üç kayak pisti olan kayak merkezi 10 040 hektarlık geniş bir alana kurulmuştur. Eren Dağı Kayak Merkezi'nin kırsal turizm potansiyeli yüksek olan Seki kırsal mahallesine ve kuş gözlemciliği açısından önemli bir destinasyon olan Girdev Gölü'ne yakın olması bölgeyi daha da önemli kılmaktadır. Kış turizmi ve yayla turizmi için yapılacak konaklama ve diğer hizmet yatırımları bölgeye dört mevsim turizm imkânı sağlayacaktır.

Muğla'da dağ turizminin yapıldığı bir diğer yer ise Baba Dağı'dır. Baba Dağ, Akdeniz Bölgesi'nin güneybatı kesiminde, Muğla ili Fethiye ilçesinde yer almaktadır. Fethiye ilçe merkezi ile Patara kumsalı arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir dağ silsilesidir. Güneyinde Eşen Çayı, batısında ise Akdeniz ile çevrelenmiştir. Alanın zirvesini oluşturan Baba Dağı, deniz kıyısından yaklaşık 7 kilometre içeridedir ve Ölüdeniz kumsalının hemen arkasında yükselir. Dağın büyük bölümü tarıma elverişli olmayan taşlık ve kayalıklarla kaplıdır. Alan, yamaç paraşütü yapılmasından dolayı önemli turizm merkezlerinden biridir.

3.2.1.4. Akarsu Turizmi

Akarsuların yatakları boyunca içinde aktıkları kanyonlar, çevresindeki bitki örtüsü ve şelaleler doğaya dayalı turizmde ilgi çekerken, eski medeniyetlerin akarsular boyunca ortaya koydukları kültürel kalıntılar kültürel turizme konu olmaktadır (Doğaner, 2001).

Muğla ilindeki belli başlı akarsular Dalaman Çayı, Eşen Çayı, Çine Çayı, Kargıcak Çayı, Namman Çayı, Yuvarlakçay, Sarıçay, Kargı Çayı, Karaçulha Deresi, Hamzabey Deresi, Kocaalan Deresi, Koca Çay, Tersakan Çayı ve Azmak Çayı'dır. Bu akarsuların tamamının turizm amaçlı kullanılabilme potansiyeli yoktur. Ancak spor amaçlı rafting parkuru olarak kullanılanlar (Dalaman ve Eşen Çayı), yöre halkı, yerli ve yabancı turistler tarafından mesire alanı olarak kullanılanlar (Yuvarlakçay), yatağı boyunca turistik tesislerin olduğu ve üzerinde tekne turu yapılanlar (Azmak Çayı), yatağı boyunca kültürel kalıntılar ve yoğun bitki örtüsünün olduğu akarsular (Çine Çayı) turizm amaçlı değerlendirilmektedir.

3.2.1.5. Göl Turizmi

Turizmde insanların su kaynaklarına yönelik ilgisi sadece denizlerle sınırlı kalmamıştır. Denizlerin dışında iç kesimlerde yer alan farklı büyüklüklerdeki göllerde suya dayalı rekreasyonel faaliyetler için (sportif balıkçılık, yelken açma, yüzme, su kayağı, kürek çekme, kano gibi) imkân sağlamaktadır. Göller, denizden uzak alanlarda bu ihtiyacı karşılamanın yanında, deniz kıyılarından farklı olarak gürültüden uzak, sessiz ve sakin ortam şartları nedeniyle deniz kıyısından kaçanlar için ekoturizm olanağı sağlamaktadır (Doğaner, 2011). Göllerin sağladığı bu imkânlar göllerin çevresinde konaklama, ulaşım ve turistik tesisleriyle turizme açılmasına zemin hazırlamıştır.

Muğla ili göller bakımından çok zengin değildir. Bafa ve Köyceğiz gölleri ilin turizm amaçlı değerlendirilen iki önemli gölüdür. Bafa Gölü, alüvyal set gölü olup İzmir-Bodrum karayolu kenarında Söke-Milas arasındadır. Göl bir kanalla Büyük Menderes Nehri'ne bağlıdır ve doğal güzelliği, kıyıları, küçük adacıkları ile doğaseverler için bir ekoturizm aktiviteleri alanıdır (Baykal, 2018). Köyceğiz Gölü ise bir körfezin, Dalyan köy ve Kaunos yakınında batıdan doğuya doğru gelişen kıyı

okuyla, doğudan göle dökülen Dalaman Çayı'nın getirdiği alüvyonun birleşmesi ve denizle bağlantısının kesilmesiyle oluşmuştur. Holosende meydana gelen değişimlerle oluşan Dalyan Ovası ve kıyı arasında dolma süreci devam eden lagüne ait, Dalyan Suyu doğusunda Sülüngür Gölü, İztuzu Gölü, batısında Alagöl gibi küçük set gölleri yer almaktadır (Doğaner, 1996; Tuncel ve Göçmen, 1973).

Köyceğiz Gölü ve dalyan Suyu'nun turizmde tanınmış olmasının ilk safhası denizle bağlantısı sayesinde olmuştur. 1980'li yılların başlarından itibaren gerek yatlarla gerekse Marmaris'ten yapılan günlük tekne gezintileriyle denizyoluyla Ekincik Koyu'na ve Delikada'ya gelen turistlere balıkçı tekneleriyle düzenlenen geziler bölgenin tanınmasını sağlamış ve turizme kazandırmıştır (Doğaner, 1996). Ayrıca Köyceğiz gölünün güneybatı kısmında bulunan Sultaniye kaplıca turizminde, batı kısmında ise günlük ormanlarının bulunduğu Kersele Koyu ile kuzey kısmında yer alan Kargıcak Çayı'nın göle döküldüğü alanda Kumyeri günümüzde günlük rekreasyon alanları olarak kullanılmaktadır. Köyceğiz Gölü çevresi sahip olduğu doğal değerleriyle ekoturizm içinde uygun rekreasyon alanıdır.

3.2.1.6. Mağara Turizmi

Fok Mağarası: Bodrum ilçesinin yaklaşık 5 km güney kesiminde, Karaada üzerinde bulunmaktadır. Fok Mağarasının iç kısmında kaynayan 46 kaplıca yer almaktadır. Kaynayan kaplıca suyu romatizma başta olmak üzere birçok hastalığa iyi gelmektedir. Termal özelliğe sahip olan bu mağarayı her yıl çok sayda yerli ve yabancı turist ziyaret etmektedir.

Girmeler Mağarası: Seydikemer ilçesinin 7,5 km güneybatısında Saklıkent yolunda bulunan Girmeler Mağarası'nın tarihi Büyük İskender'e kadar uzanmaktadır. Günümüzde turizme kazandırılması için çalışmalar yürütülmektedir. Tarihi öneme sahip olan ve Büyük İskender Mağarası olarak da anılan mağaranın içerisinde kaplıca bulunmaktadır. Bu yönüyle Girmeler Kaplıcası olarak da bilinmektedir. Girmeler Mağarası (7 km) Tlos Antik Kenti'nde son bulmaktadır.

Mağaranın ön kısım duvarları üzerinde yer alan aslan başı ve tavan kısmında bulunan farklı figürler günümüzde tahrip edilmesine rağmen gelen ziyaretçilerin

büyük ilgisini çekmektedir. Mağarada yer alan ve 36 ^{o}C sıcaklıktaki kaplıca suyu romatizmal hastalıklar başta olmak üzere birçok rahatsızlığa iyi gelmektedir.

İncirliin Mağarası: Milas ilçesinin güneybatısında Manastır Dağı'nın kuzey yamacında bulunmakta olup toplam uzunluğu 345 metredir. İncirliin Mağarası'nın 155 metrelik kısmı turizme açılmıştır. Mağaranın içerisinde dev sarkıtlar, dikitler ve damlataş havuzları vardır. Mağara yatay yönde gelişmiş fosil bir mağaradır. Mağaranın gelişiminde etkili olan fay çatlaklarından ve alt kısmında bulunan şistlerden dolayı kafesli bir yapıya sahiptir.

Yerküpe Mağarası: Muğla merkez Menteşe ilçesinin, Menteşe kırsal mahallesinde bulunan Yerküpe Yaylası, mağarası ve çağlayanı ile yöre halkının rekreasyon alanıdır. Yerküpe Mağarası, büyükşehir yasasından önceki süreçte Menteşe Belde Belediyesi tarafından ziyarete açılmıştır. 100 metre uzunluğunda olan Mağaranın giriş ve çıkış kısmı arasında yaklaşık 17 metre yükselti farkı bulunmaktadır. Mağara doğal sit alanı olarak ilan edilmiş olup özellikle yaz sezonunda yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

3.2.1.7. Termal Sular

Muğla ilinde turizmin il ekonomisine sağlamış olduğu katkı diğer tüm ekonomik faaliyetlerin oldukça üstündedir. Turizmde özellikle "deniz-kum-güneş" turizmi ilde ilk sırayı almaktadır. Ancak il genelinde düşünüldüğünde termal turizm de Muğla'daki turizm türlerinden biridir. İlde termal turizme yönelik olarak hizmet veren kaplıcalar; Dalaman, Girmeler ve Sultaniye kaplıcalarıdır (Tablo 38).

Dalaman Kaplıcası: Dalaman ilçesinde yer alan Thermemaris Kaplıcası İncebel mevkiinde deniz ve ormanın arasında kükürtlü göl kenarında bulunmaktadır. Kaplıca tesisinde, 4 kapalı termal havuz, 2 çamur havuzu, sauna ve Türk hamamı bulunmaktadır. Kaplıca suyunun deri ve kalp hastalıkları, romatizma, solunum yolları, sinirsel hastalıklar, kadın hastalıkları, eklem ve kireçlenme hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir.

Sultaniye Kaplıcası: Köyceğiz Gölü'nün güneybatı kesiminde yer alan kaplıcada konaklama imkânı olup bölgede iki otel hizmet vermektedir. Sultaniye,

Türkiye'nin radyoaktivitesi en yüksek olan kaplıcasıdır (Baykal, 2018). Otellerin bünyesinde iki adet kaplıca havuzu bulunmaktadır. Kaplıca suyunun iyi geldiği rahatsızlıklar arasında romatizmal hastalıklar, kadın hastalıkları, kireçlenme, kas yorgunluğu ve cilt hastalıkları başta gelmektedir. Genellikle günü birlik ziyaretçilerin geldiği Sultaniye kaplıcaları Köyceğiz merkeze 20 km, Dalaman Havalimanına ise 65 km uzaklıktadır.

Girmeler Kaplıcası: Seydikemer ilçesi sınırları içerisinde Saklıkent yolu üzerinde bulunan kaplıca Fethiye ilçe merkezine 35 km, Dalaman Havaalanına ise 80 km uzaklıktadır. Kaplıca sadece yaz aylarında hizmet vermekte olup daha çok günübirlik ziyaretçileri misafir etmektedir. Kaplıca suyu karaciğer, mide, safra kesesi ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelmektedir.

Tablo 57'den de görüldüğü gibi Muğla'da termal turizm alanında faaliyet gösteren tesis sayısı ve kapasitesi oldukça düşüktür. Bu durum Muğla ilinde termal turizmin diğer turizm türlerinde göre oldukça yetersiz seviyede olduğunu göstermektedir.

Tablo 58: Muğla İlinde Bulunan Termal Tesisler

İşletmenin Adı	İzin Türü	Oda/Yatak Sayısı	İlçe
Tkermemaris Health & Beauty Resort	Sağlık Bakanlığı Kaplıca İşletme İzni	80/200	Dalaman
Sultaniye Kaplıcası	Sağlık Bakanlığı Kaplıca İşletme İzni	82/32	Köyceğiz
Girmeler Kaplıcası	Sağlık Bakanlığı Kaplıca İşletme İzni	25/50	Fethiye

3.2.2. Kültürel Çekicilikler

3.2.2.1. Bodrum

Bodrum Kalesi: Bodrum Kalesi kayalık bir yarımada üzerine Saint Jean Şövalyeleri tarafından 1409-1522 yılları arasında yapılmıştır. İki liman arasına yapılan kalenin inşaasında Mausoleion'un (Dünyanın yedi harikasından biri) taşları kullanılmıştır. 1522 yılında Bodrum'un Türkler tarafından alınmasının ardından Saint Jean şövalyeleri bölgeyi 1523 yılında terk etmişlerdir. Kale, 1895 yılından itibaren hapishane olarak kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız ve İngilizler tarafından bombalanmış ve yarısı yıkılmıştır.

İç kısımdaki kaleye 7 tane kapı geçilerek ulaşılabilmektedir. Bu kapıların üzerinde haç, ejder, aslan figürleri ve yatay bantlar bulunmaktadır. Toplam 14 sarnıcı olan kalenin içerisinde bulunan kontrol kulesi, asma köprü, çftli duvar arası su hendeği ve II. Mahmut tuğrası en etkileyici yerleridir. Bodrum Kalesi günümüzde Sualtı Arkeoloji Müzesi olarak hizmet vermektedir.

***Bodrum Yarımadası Antik Yerleşimleri*:** Bodrum Yarımadası'nda çok sayıda antik kent bulunmaktadır (URL-5). Bu kentler:

Halikarnassos: Bodrum ilçe merkezinin üzerine kurulduğu Halikarnassos kentini M.Ö. 1000 yıllarında bölgeye gelen Dor göçmenlerinin lideri olan Anthes kurmuştur. Anthes kenti doğal bir limanın gerisinde bulunan ve tiyatro formuna benzeyen bir topoğrafya üzerine inşa etmiştir. Şimdiki kalenin bulunduğu yarımadanın üzerine kurulan yerleşmeye çevreden halkın da gelmesiyle büyümüş ve gelişmiştir.

Pedasa: Antik dönem belgelerinde Troya savaşında Karlarla birlikte hareket eden Lelegler, Bodrum Yarımadası'nda sekiz farklı kent kurmuşlardır. Kurulan bu sekiz kentten biri de Pedasa'dır. Pedasa Antik Kenti surlarla çevrili akropolü, tarım terasları, çiftlik evleri ve nekropol (mezarlık) alanları ile tipik bir Leleg kentidir.

Telmissos: Telmissos Bodrumun Gürece kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Telmissos da Helenistik döneme ait burç kalıntıları bulunmaktadır.

Aspat Kalesi & Termera: Bodrum-Akyarlar mahallesinin Aspat Koyu yamacında bakan kayalık bir tepenin üzerinde bulunan Aspat Kalesi'nin iç kısmı yıkılmış olup sadece surların alt kısımları ayakta kalmıştır. Termera Antik Kenti ise Mandra kırsal mahallesinde bulunmaktadır. Termera Antik Kenti de tipik bir Leleg kentidir. Ancak kentten günümüze kadar ulaşan kalıntılar çok azdır.

Eski ve Yeni Myndos: Tipik bir Leleg kenti olan Eski Myndos, Kadıkalesi'nin yaklaşık 1 km iç kesiminde Bozdağ Tepesi'nin üzerinde yer almaktadır. Antik kentten günümüze kent surları ve kare planlı yapıları kalmıştır. Buraya gelen ziyaretçileri en çok etkileyen unsur antik kentten daha çok Gümüşlük mahallesinin ve yarımadanın büyük bir kısmını içine alan etkileyici manzarasıdır. Eski Myndos'da yaşayan yerel halk, II. Mausolos zamanında Yeni Myndos'a götürülerek buraya yerleştirlmiştir.

Yeni Myndos antik kenti Gümüşlük mahallesi ile iç içe bulunmaktadır. Yeni Myndos, en son II. Mausolos döneminde imar görmüş sonrasında ise ihmal edilmiş, Roma Dönemi'nde ise tamamen unutulmuş diyebiliriz. Bu yüzden Yeni Myndos antik kentinden günümüze kadar gelen kalıntılar yarımadanın diğer kentlerine göre oldukça azdır. Günümüzde sadece kent çevresindeki surlara ait kalıntılar ile kaya mezarları kalmıştır.

Uranion: Antik kent, Yalıkavak mahallesinin yaklaşık 3 km güneybatısında yer alan Geriş kırsal mahallesinin üstündeki iki tepe üzerinde bulunmaktadır. Kentte Leleg yerleşim kalıntıları, kıyıdaki tepenin üst kısmında anıt mezar ve sur kalıntıları bulunmaktadır. Sur kalıntıları ikinci tepede de vardır.

Madnasa& Sibda: Türkbükü ve Gölköy mahallelerine bakan Kökpınar tepesi üzerinde Madnasa, Karadağ tepesinde ise Sibda Antik Kentleri'ne ait yerleşimler bulunmaktadır. Madnasa ve Sibda yerleşimlerinden günümüze kalanlar akropoliste bulunan sur kalıntıları ile çevreye dağılmış halde bulunan çanak-çömlek parçalarıdır. Burada da yine ziyaretçileri etkileyen asıl unsur antik kentten ziyade yarımadanın bu kısmınının sahip olduğu muhteşem manzaradır.

Syangela: Syangela Antik Kenti, Bodrum Yarımadası'nın Gökova Körfezi'ne bakan yamaçlarında, Çiftlik kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Antik

kentten günümüze kadar gelen kalıntılar arasında evler, surlar ve diğer yapılar bulunmaktadır. Antik kentin bulunduğu hâkim tepeden Gökova Körfezi ve Orak Adası net bir şekilde görülmektedir.

Thaengela: Thaengela Antik Kenti II. Mausolos tarafından Syangela halkını yerleştirmek amacıyla kurulmuştur. Kent Bodrum-Mumcular yolu üzerinde Etrim kırsal mahallesine yaklaşık 1,5 km uzaklıkta yer alan tepe üzerinde bulunmaktadır. Antik kentten günümüze sur ve burç kalıntıları kalmıştır. Thaengela Antik Kenti'nde Stadion benzerinde bir yapının yanı sıra kamu yapıları, anıt mezarlar, evler, kuyu ve sarnıçlarda bulunmaktadır.

Kule Evler: Bodrum'da kale içinde bulunan eski yerleşmelerin ardından, kalenin dışına yapılan ilk tür evler "Kule Ev" olarak adlandırılmıştır. Kule evlerin en önemli özelliği savunma amaçlı yapılmış olmalarıdır. Bölgede yaşayan varlıklı insanlar kale dışına çıkılmasıyla birlikte kale gibi güvenli olması ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kule evleri tercih etmişlerdir. Kule evler savunma amacıyla yapıldığı için kare planlıdır. Evlerin üst tepe kısımları ucu sivri dişler ve mazgallardan yapılmıştır.

Kule evlerin en alt katları depo, kiler ve ahırlardan oluşmaktadır. Evlere birinci kattan ve köprü aracılığıyla (savunma kaygısından dolayı) girilmektedir. Evin iç kısmında bağlantının ahşap merdivenlerle sağlandığı yarım katlı mekânlar göze çarpmaktadır. Tuvaletler yine savuna kaygısından dolayı ya içerde ya da eve bitişik olarak yapılıştır.

Bodrum'da kule evler çok sayıda yapılamamıştır. Bu durumun en önemli sebebi kule evlerin oldukça masraflı olması ve bölgede yaşayan yerel halkın çok az bir kısmının bu evleri yaptıracak maddi güce sahip olmasından dolayıdır.

Bodrum Yeldeğirmenleri: Bodrum Yarımadası'nda Bodrum ilçe merkezi ile Gümbet mahallesi arasındaki hâkim tepelerde ve Yalıkavak mahallesi sahili ve tepelik alanlarında çok sayıda tarihi yel değirmeni bulunmaktadır. Bölgedeki yel değirmenleri çok iyi durumda olmasa da kuruldukları alanların deniz manzarası ziyaretçileri buralara çekmektedir.

Yel değirmenleri Bodrum ilçesinin simgesi haline gelmiştir. Bodrum'un bol rüzgâr alan tepelerine ilk kez 1850'li yıllarda yapılmıştır. Yel değirmenleri kesme ya da moloz taştan silindirik gövdeli olarak inşa edilmişlerdir. Üst kısımları ise ahşap konik bir çatı ile kapatılmıştır. Değirmenlerin gövde kısımları bazen taş gövdesi ile olduğu gibi bırakılmış bazen de beyaz badana ile sıvanmıştır. Yuvarlak kemerli basit bir kapıdan girilen Yel değirmenlerinin içerisi, duvarlardaki küçük mazgal pencerelerle aydınlatılmıştır. Değirmenlerin içerisinde zemine yerleştirilmiş değirmen taşı ve buğday öğüten bir sistem bulunmaktadır. Bazı değirmenlerde ise değirmenin iç kısmında ya da yan tarafında un depoları da yer almaktadır. 18. yüzyılda inşa edilmiş olan bu değirmenlerden yedi tanesi 1970'li yılların sonlarına kadar aktif olarak kullanılmıştır.

3.2.2.2. Dalaman

Kapıdağ Yarımadası Antik Kentleri: Kapıdağ Yarımadası üzerinde, Karya, Lissai ve Lydai antik kentleri yer almaktadır. Bunlar arasında Karya Antik Kenti yarımadanın en ünlü antik kentidir. Yarımada'nın güneyinde Kargın Gölü yakınlarında Lissa Antik Kenti'nin, batısında ise Lydia antik kentinin kalıntıları bulunmaktadır. Özellikle Bizanslılar döneminde üne kavuşan kentte çok sayıda Bizans döneminden kalma eserleri görmek mümkündür.

Tarihi Demirciler Çarşısı: Demirciler Çarşısı 13. yüzyılda Rumlar tarafından yapılmıştır. Gürköy'ün kuzeyinde yer alan ve günümüzde faal olarak kullanılan çarşıda farklı türde demir, çelik, bakır ve alüminyumdan yapılmış el sanatı ürünler sergilenmektedir. Ziyaretçiler özellikle hediyelik eşya almak için çarşıyı yoğun olarak ziyaret etmektedirler. Çarşıda ayrıca eski dönemlerden kalma çekiçler ve örsler de görülmektedir.

Kleopatra Hamamı Kalıntıları: Tekne yolculukların ve özel yatların durak noktalarından biri olan koyda iskele kıyısında yarısı denizin altına batmış Bizans Manastırı'nın kalıntılarını da görebilmek mümkündür. Likyalılardan kalan yıkıntılar üzerine kurulan Kleopatra Hamamı tekne turu ile görülmektedir. Suların altında kalan hamam ve diğer kalıntılar dalış yaparak görülebilecek tarihi yerlerdendir.

Delikli Kavak Mezarları: Elcik ve Bozbel arasında kalan Delikli Kavak önemli tarihi değerlere sahip yerlerden biridir. Tepenin güney ucunda bir adet dev kaya mezarı görülmektedir. Önündeki düzlükte ise bir adet kaya mezarı daha vardır. Bu düzlükte mutfağa benzer bir yapı da bulunur.

Tepenin güney, batı ve kuzey taraflarının önceden surlar ile kaplı olması nedeniyle sur kalıntılarını da görülür. Dalaman merkeze 47 kilometre uzaklıkta bulunan Delikli Kavak'a birkaç kilometre özel araç ile gittikten sonra köylülerin traktörleri ile ulaşılmaktadır.

Oktapolis Antik Kenti Mezarları: Günümüzde Elcik, Sabunlu ve Kızılkaya kırsal mahallelerinin sınırları içinde bulunan antik kent, 8 şehir anlamına gelmektedir. Antik kentin içindeki ve dışındaki yamaçlarda kaya mezarları görülür. Mezarlar Likya döneminden kalsa da üzerinde Roma ve Bizans izlerine de rastlanmıştır. Mezarların konumu çok dik olduğundan yakından görebilmek oldukça zordur. Köyceğiz içinde yer alan bölgede ise şehri çevreleyen surların kalıntılarını görebilmek mümkündür.

Kalynda Antik Kent Kalıntıları: Şerefler kırsal mahallesi'nin kuzeyi ve kuzeydoğu bölgesini kapsayan antik kentte; kale, kaya mezarları ve surları görebilmek mümkündür. Kapıdağ Yarımadası'ndaki kalıntıların uzantısı olarak düşünülen Kalynda, ilk olarak Karya ardından Perikler ve Likyalıların eline geçmiştir. Son olarak Bizanslılar tarafından kullanılan kentte her döneme ait izler görülmektedir.

Tarihi Asma Eski Köprü: Ak Köprü olarak bilinen ve tarihi oldukça eski olan köprü, Köyceğiz ve Fethiye'yi Muğla'ya bağlayabilmek için inşa edilmiştir. Şimdilerde yol güzergâhı değiştiği için pek fazla kullanılmamaktadır. Bunun yerine köprü yakınlarında şenlikler düzenlenmektedir. 105 metrelik bu köprü 1936 yılında faaliyete girmiştir. Üzerinden büyük araçlarında geçebildiği köprü oldukça geniş ve sağlamdır.

Hippokome Antik Kent Kalıntıları: **"***At Şehri*" anlamına gelen *"Hippokome"*, Dalaman'a yaklaşık olarak 30 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Çöğmen ve İt Asarı köylerinin tepelerinde kurulmuş olan kentin güney tarafından 6 adet dev kaya mezarı bulunmaktadır. Güneybatı yönünde ise Telmessos'taki gibi kaya mezarları

görülmektedir. Kentin Kepezbaşı denilen bölgesinde ise Roma ve Bizans kalıntıları gezilebilir.

Hisar: Hisar günümüzde de yerleşim alanı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Gürleyik kırsal mahallesinin üst kısmında kalan birbirine neredeyse yapışık evlerden oluşmaktadır. Her birinin yan tarafında bulunan kiler, ahır ve şaraphaneler dikkat çekmektedir. Hisar Bizans Dönemi'nden günümüze kadar kalabilmiş olan yerleşim yerlerinden biridir. Dalaman'dan Gürleyik kırsal mahallesi'ne doğru gidildikten sonra yaklaşık bir saat yürüyerek Hisara'a ulaşılmaktadır.

3.2.2.3. Datça

Knidos: Knidos Antik Kenti, Reşadiye Yarımadası'nın en uç noktasında Akdeniz ve Ege'nin birleştiği Tekir Burnu'nda yer almaktadır. Burası Datça ilçe merkezine 33 km uzaklıkta olup Batı Anadolu kıyı kentleri arasında önemli bir yere sahiptir. Knidos Antik Kenti, dünyanın en önemli metropollerinden biri olarak kabul edilmektedir.

M.Ö. 13. yüzyılda kurulan Knidos M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren bulunduğu bölgenin dini, kültür, sanat ve sağlık merkezi olarak ün yapmıştır. Kent, "*Kap Krio*" olarak adlandırılan ada kısmı ve anakara ile birlikte iki kısımdan oluşmaktadır. Strabon Knidos'u, "çifte kent" olarak adlandırmış ve bulunduğu arazinin engebeli topoğrafyasından dolayı teraslanmıştır. Ana kara ile ada arasındaki deniz sonradan doldurularak iki farklı liman elde edilmiştir. Kuzey kısmında yer alan Kuzey limanı askeri amaçlarla, güney kısmında kalan liman ise ticaret gemilerine hizmet vermiştir.

Knidos Antik Kenti'nin anakara tarafında sur duvarları ve akropol, doğu tarafında ise "Demeter Kutsal Alanı" ve "Büyük Tiyatro" yer almaktadır. Kentin farklı yerlerinde toplam yedi adet kilise ile Hellenistik Dönem'e ait bir villa ve Odeion bulunmaktadır. Anakaranın kuzeydoğu kısmında Korinth düzeninde bir tapınak, batısında "Yuvarlak Tapınak Terası" ve biraz aşağısında ise "Apollon Terası" bulunmaktadır. Terasın güney tarafında da "Pembe Tapınak" olarak bilinen bir tapınağın kalıntıları vardır (URL-6).

Yel değirmenleri: Datça'nın Kızlan kırsal mahallesinde 6 adet yel değirmeni bulunmaktadır. Değirmenlerden biri restore edilerek kiraya verilmiş ve günümüzde restoran olarak hizmet vermektedir. Mevcut değirmenler özel şahıslara ait olup biri ev olarak kullanılmakta diğerleri ise bakımsız bir vaziyettedir. Kızlan dışında Yazı kırsal mahallesinde de 1950'li yıllarda çalıştırılan bir değirmen bulunmaktadır. Ayrıca Hızırşah kırsal mahallesinde 5 adet yel değirmeni bulunmaktadır (URL-7).

Hızırşah Kültür Evi: Hızırşah kırsal mahallesi yolu üzerinde Kültür evi, Datça'nın günümüze kadar ulaşmış önemli kültürel miras kaynaklarından biridir. 1890 yılında yapılan Ev, 19. yüzyılın ikinci yarısında eski bir kilise üzerine inşa edilmiştir. Lozan Antlaşması'nın ardından önemini zamanla yitiren yapı uzun bir süre boş kalmıştır.

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın önderliğinde Datça Belediyesi tarafından 2017 yılında restorasyonu tamamlanarak kültür evi olarak hizmete sunulmuştur. Hizmete girdiği günden itibaren çok sayıda sanat ve kültür etkinliğine ev sahipliği yapmaktadır.

Eski Datça: Eski Datça mahallesinin bulunduğu yerleşim alanı günümüzde kentsel sit alanı olarak koruma altına alınmıştır. Eski Datça'nın mimari dokusu tamamıyla tek ve iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Yerleşim planı dar taş döşeli sokakları, yapı cepheleri ve avlu duvarları ile oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Orjinali taş döşeli yollara ve sokaklara yapılan iyileştirme çalışmalarının ardından tekrar taş döşenmiştir.

Eski Datça'nın yerleşim dokusu Reşadiye Yarımadası'nın geleneksel tipik mimari dokusunu yansıtmaktadır. Eski Datça'da ayrıca gelen ziyaretçilerin yoğun ilgi gösterdiği ünlü şair Can Yücel'in yaşadığı ev yer almaktadır.

3.2.2.4. Fethiye

Yaklaşık 5000 yıllık bir tarihe sahip olan Fethiye birçok medeniyeti ve toplumu içinde barındırmıştır. M.Ö 3000'li yıllarda kurulduğu tahmin edilen şehir Persler, Attika-Delos, Likya, Karia, Makedonya ve Seleukos, Mısır Lagos Hanedanlığı, Bergama Krallığı ve Roma'ya bağlandıktan sonra bağımsız bir şekilde yönetilmiştir.

Buradaki kâhinlerin çok olmasından dolayı "Kâhinler Şehri" olarak anılan Telmessos (Fethiye) sonraları Roma ve Doğu Roma kontrolünde hayatına devam etmiştir. 1284 yılında Menteşeoğulları ve 1424 yılında ise Osmanlı himayesi altına giren ilçeye 1924 yılında Fethiye adı verilmiştir.

Çeşitli imparatorluklara ev sahipliği yapan ilçede birçok antik kent ve müze bulunmaktadır. Başta Arsada Antik Kenti olmak üzere Araska, Daedala, Carmasus, Kadyanda, Sidyma, Kayaköy ve Pınara Antik Kenti en çok gezilen tarihi noktalardandır. Bunlara ek olarak Arkeoloji Müzesi, Batık Şehir, Likya Yolu, Gizli Kent ve Afkule Manastırı da görülmesi gereken yerlerden bazılarıdır (URL-8).

Tarihi Kayaköy Kalıntıları: Kayaköy, Fethiye'nin 8 kilometre güneybatısında bulunmaktadır. Kayaköy yerleşim alanı olarak Fethiye ile Ölüdeniz arasında bir yarımada üzerinde Karaköy Polyesi'nin yamacında kurulmuştur.

Kayaköy tipik bir Rum yerleşmesi olup tarihi M.Ö. 3000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Kayaköy yerleşme alanı içerisinde taş mekânlar, evler arasında şapeller, iki tane büyük kilise, gümrük binası ve bir okul bugüne kadar gelmiştir. Cumhuriyet döneminden önceki süreçte Kayaköyde Türklerle ve Rumlar bir arada yaşamaktaydı. Dönemin zengin yaşam tarzı ile 1912 yılı kayıtlarında nüfusu 6500'e ulaşmıştır. Kayaköy bu dönemde bölgenin en önemli ticaret merkezi olmuştur.

Cumhuriyet döneminden sonra 1923 yılında Kayaköy'de yaşayan Rumlarla, Batı Trakya'dan gelen Türkler nüfus mübadelesine tabi tutulmuştur. Kayaköy'de yaşayan Rumlar Yunanistan'a gönderilmiş, Batı Trakya'dan gelen Türkler de Kayaköy'e yerleştirilmişlerdir. Ancak Kayaköy'e gelen Türkler, doğal ortam şartlarına uyum sağlayamadıklarından yamaçta bulunan evlere yerleşmek yerine Kayaköy Polyesi'ndeki düzlük alanlara yerleşmişlerdir. Daha sonraki süreçte ise buraya yerleşen Türkler başka şehirlere göç etmiş ve Kayaköy'ün nüfusu zamanla sürekli olarak azalmış ve eski sosyo-ekonomik yaşam tamamıyla ortadan kalkmıştır (Bozyiğit ve Tapur, 2010).

Daedala Kalıntıları: Daedala Antik Kenti Fethiye'nin İnlice kırsal mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Antik kentte kale surları, büyük sarnıçlar ve

basamaklar bulunmaktadır. Kentin batısında ise Likya döneminden kalma kaya mezarları vardır.

Fethiye Kral Mezarları Kalıntıları: M.Ö. 4. yüzyılda Likya dönemine ait olan ve kayalar üzerine oyulmuş bu mezarlar Fethiye şehir merkezinde yer almaktadır. Amintas Kaya Mezarları diye de bilinmektedir. Amintas kaya mezarlarına yaklaşık yüz düzgün basamaktan çıkılarak ulaşılmaktadır. Varlıklı yüksek statü sahibi kişiler için yapılan bu mezarlar işlenmeye ve oyulmaya uygun kayalar üzerine yapılmıştır. Bu mezarların en görkemlisi Amintas'dır. Çok sayıda düzgün basamaklarla mezarların en güzel ve en görkemlisi olan Amintas'a ulaşılır. Sol yanında bulunan sütunun ortasında, M.Ö. 4. yüzyıl alfabesi ile "Herpamiasoğlu Amintas" yazmaktadır. Bu kişinin kim olduğu tam olarak bilinmese de yaşadığı dönemin en varlıklı ve güçlü kişisi olduğu tahmin edilmektedir.

Ayrıca Fethiye ilçesinde görülmesi gereken birçok lahit mezar bulunmaktadır. Bu lahit mezarlardan en önemli olanı Likya dönemine aittir. İki katlı olan bu mezarın ön kısmında dörtgen şekilli, ahşap kirişleri anımsatan oymalar ve gotik tarzı kemerli bir kapağı vardır. Kapağın her iki tarafı ise savaşları anlatan fresklerle bezenmiştir. Bu fresklerin ölen kişinin yaşamıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Pınara Antik Kent Kalıntıları: Fethiye ilçe merkezinden 45 kilometre uzaklıkta Yakabağ kırsal mahallesinde yer alan Pınara Antik Kenti dev bir yamaca kurulmuş antik şehirlerden biridir. Pınara Antik Kenti, Likya Yolu üzerinde bulunmaktadır. M.S. 8. yüzyılda meydana gelen büyük deprem ile kentin birçok yeri yıkılmış olsa da kaya mezarları, lahit mezarları, tiyatrosu, hamamı, agorası ve Odeon'u günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır.

Kadyanda Antik Kent Kalıntıları: Fethiye ilçe merkezinden yaklaşık olarak 34 kilometre uzaklıkta Yeşilüzümlü kırsal mahallesi yakınlarında bulunan kalıntılar yaklaşık olarak M.Ö 5. yüzyıldan kalmıştır. Bu kalıntılar küçük lahitler, odalar ve taş duvarlardan oluşmaktadır. Antik kentten az sayıda kalıntı kalmasına rağmen bulunduğu alanın manzarası bölgeye çok sayıda turist çekmektedir.

Karymlesos Antik Kent Kalıntıları: Kent, Fethiye merkezden 8 kilometre uzaklıkta Kayaköy'ün denize bakan yamacında bir vadi içerisinde kurulmuştur. Kalıntılardan pek bir şey kalmamış olsa da gezilip görülecek yerlerden biridir.

3.2.2.5. Milas

Euromos: Euromos Antik Kenti Milas-Selimiye yolunun doğu kısmında yer almaktadır. Antik kentin agorası en önemli yapılarından biridir. Antik kentin tam ortasında düz ve açık bir alanda yer alan agora, kareye yakın bir plandadır ve etrafı portiklerle çevrilidir. Agoranın üst köşe sütunu üzerinde yer alan yazıtta kente yapılan maddi yardımlardan ve İasos ile yapılmış olan ittifaktan bahsedilmektedir.

Antik kentte yer alan M.S. 2. yüzyıldan kalma Zeus Lepsynos Tapınağı, Korinth düzeninde yapılmıştır. Tapınak kentin dış kısmında bulunmaktadır. Batı kısımda yer alan tepeye çıkıldığında sur duvarları ve bunların devamında savunma kulelerine rastlanmaktadır. Antik kentte görülen bir diğer kalıntı ise MÖ 3. yüzyılın ortalarında aktif olarak kullanılmış olan tiyatrosudur. Kentin batı yamacında ana kayaya yerleştirilmiş olan oturma sıralarının kapasitesinin yaklaşık 2000 kişilik olduğu düşünülmektedir.

Euromos Antik Kenti'ni kuşatan Hellen ve Roma dönemlerinden kalma oldukça geniş bir alanı kaplayan surları bulunmaktadır. Şehir surlarına bağlanan küçük bir yükselti üzerine yapılmış yuvarlak bir burcu vardır. Tapınağın kuzey tarafında antik kenti çevreleyen Hellenistik surlar bazı yerlerde dört köşe, bazı yerlerde ise yarım daire kulelerle desteklenerek yapılmıştır. Surların inşasında düzgün kesme taş ve moloz kullanılmıştır. Sur duvarlarının kalınlıkları yaklaşık 2,5 metredir. Antik kentin en iyi korunan yerleri tapınaktan tiyatroya giden güzergâh üzerindeki kule ve sur duvarlarıdır (URL-9).

Herakleia Antik Kenti: Heraklia Antik Kenti, Milas ilçe merkezine 39 kilometre uzaklıktaki Kapıkırı kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Antik dönemde Latmos körfezi kıyısında olan Kent, körfezin Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlarla dolmasından dolayı günümüzdeki Bafa Gölü'ne dönüşmüş durumdadır. Kent, coğrafi anlamda Karya ve İonya sınırları içerisinde kalıyor

olmasına rağmen karakteriyle ve tarihsel geçmişiyle tipik bir Karya şehri olarak kabul edilmektedir.

Antik kentin etrafı 65 kule ile desteklenen Hellenistik Dönem'de yapılan surlarla çevrilmiştir. Hippodamos şehir planı esas alınarak yapılan Herakleia, ızgara şekilli sokak planının en iyi şekilde uygulandığı kentlerdendir. Limanın arka tarafındaki kayalıklar üzerinde yer alan Athena Tapınağı ve agora günümüze kadar ayakta kalabilmiştir (URL-10).

Hydisos: Hydisos Antik Kenti, Milas ilçesinin 29 kilometre güneyinde Karacahisar kırsal mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Kentte Hellenistik döneme ait surlar, agora, kilise ve surların dışında kalan nekropal gibi birçok kalıntı bulunmaktadır. Ayrıca antik kentin baş tanrısı Zeus Areios sikkeler üzerinde sakallı ve miğferli büst halinde veya silahlarıyla birlikte ayakta tasvir edilmiştir (URL-11).

Iasos*:* Iasos Antik Kenti, Milas ilçe merkezine 26 kilometre uzaklıkta bulunan, Kıyıkışlacık kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Antik kentteki arkeolojik kalıntılar MÖ 3. binli yıllara kadar uzanmaktadır. En erken dönem mimari kalıntılar ise M.Ö. 2. bin yılına ait olan Bronz Çağ'ı yerleşimine ait duvar kalıntılarıdır (URL-12).

Keramos Antik Kenti: Keramos Antik Kenti, Ege kıyılarında Milas'ın Ören kırsal mahallesinin en eski yerleşim yeridir. Bugünkü Ören kırsal mahallesi Keramos antik kentinin üzerine kurulmuştur. Antik Kentte günümüze kadar oldukça iyi korunmuş sağlam kalıntılar bulunmaktadır. Bu kalıntılar arasında Zeus Tapınağı, Roma Tapınağı, çeşme binası ve anıt mezarları oldukça dikkat çekicidir (URL-13).

Bargylia: Bargylia antik kenti, Milas ilçesi sınırlarında Güllük Körfezi'nin güney kıyısında yer alan bulunan bir yarımadanın doğu ucunda bulunmaktadır. Kentin karşı yamaçlarındaki dağlar üzerinde Kemikler kırsal mahallesinde Artemis Kyndias tapınağı kentin kutsal alanı olarak bilinmektedir (URL-14).

Kindya Antik Kenti: Kindya Antik Kenti, Milas-Bodrum yolu üzerinde Sığırtaç kırsal mahallesi yakınlarında küçük bir tepe üzerinde yer almaktadır. Tamamıyla bir Karia yerleşmesi olan kentte, günümüzde ayakta kalmış sağlam yapı

kalmamış olup kalıntılar etrafa yayılmış haldedir. Artemis tapınağının bulunduğu yer Kindya Antik Kenti'nde tepelik bir alan üzerinde tespit edilmiştir. Bulunan bu alanda tapınağın Artemis adına yapıldığına dair yazıtlar ve mimari ögeler bulunmuştur. Fakat Bizans Dönemi'nde tapınağın üzerine kale yapılmıştır. Kaleye ait şehri çevreleyen sur duvarlarının belli yerleri günümüzde gözlemlenebilse de büyük bir kısmı tahrip olmuştur (URL-15).

Labraunda: Milas ilçesinde yer alan antik kent, Beçin'den başlayarak Milas'ın içinden geçerek Alabanda'ya kadar olan geniş bir sahayı içine almaktadır. Labranda'da bulunan yapıları Milas ve Halikarnas hükümdarları Zeus kültü adına yapmış olup bu bölgeyi yaz sıcaklarından kaçmak için bir yayla olarak kullanmışlardır. İskender'in ölümünden sonraki süreçte Roma ve Bizans döneminde önemini yitiren bölge, 11. yüzyılda tamamıyla terkedilmiştir.

Karialılar için kutsal kabul edilen Labranda, haç merkezi olması bakımından da çok önemli bir kült merkezi durumundaydı. Burada tanrılar adına yapılan ve beş gün süren şenlikler düzenlenirdi. "Çift Baltalı Tanrı" Zeus Labraundos kültünün kökeninin, su kaynağı ve tapınak terasının hemen üzerindeki büyük kayaya dayandığı düşünülmektedir. Mylasa'dan (Milas) başlayan ve "Kutsal Yol" olarak adlandırılan 14 km uzunluğunda ve 8 m genişliğe sahip taş kaplamalı bir yol ile ulaşılan Zeus Labraundos'un kutsal alanındaki en eski buluntular M.Ö. 5. yüzyıla aittir. Labraunda'daki kazılar, 1948 yılında İsveç'in Uppsala Üniversitesi profesörlerinden A.W. Persson tarafından başlatılmış ve aynı Üniversiteden Prof. Dr. Pontus Hellström kazı başkanlığında tarafından devam ettirilmiştir (URL-16).

3.2.2.6. Seydikemer

Letoon antik kenti (Seydikemer): M.Ö. 7. yüzyılda kurulan Letoon Antik Kenti, Seydikemer ilçesinin Kumluova kırsal mahallesinde yer almaktadır. Antik dönemde Likya'nın dini merkezi Letoon'da bulunan Apollon, Artemis ve Leto tapınakları tarihsel açıdan oldukça önemlidir. Bu tapınaklardan en büyüğü Apollo'nun ve Artemis'in annesi Leto adına yapılmış olanıdır. Leto tapınağının yakın çevresinde M.Ö. 4. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen üç dilde yazılmış kitabeler bulunmuştur. Bu kitabeler günümüzde Fethiye Müzesi'nde sergilenmektedir. Kentte bulunan bir diğer

tapınak olan Apoollan Tapınağı ise Letoon Tapınağı kadar iyi korunamamıştır. Letoon antik kentinde tapınakların yanı sıra bir çeşme, bir kilise ve bir tepenin yamacında büyük bir antik tiyatro bulunmaktadır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan antik kent, Likya Yürüyüş Yolu rotasındadır (URL-17).

Pinara Antik Kenti (Seydikemer): Xanthos'tan gelen kolonistler tarafından kurulduğu tahin edilen Pinara Antik Kenti, Seydikemer ilçesinin Minare kırsal mahallesi içerisinde yer almaktadır. Unesco Dünya Mirası Geçici Listesi'nde olan Pınara Antik Kenti ile ilgili tarihsel ve epigrafik veriler oldukça azdır. Pınara Antik Kenti'nde bulunan kalıntılar arasında hamam, agora, odeon, tiyatro, iki akropol ve kaya mezarları yer almaktadır. Yüzlerce kaya mezarı akropolün sarp yamaçları üzerinde olup büyük bir kısmı konut şeklindedir. Kaya mezarlarının konut şeklindeki bu yapısı Likya sivil mimarisiyle ilgili fikir vermektedir. Ulaşım açısından daha uygun şartlara sahip olan aşağı akropolün üst tarafında agora, tapınak benzeri yapılar ve pilyeli mezarlar bulunmaktadır. Yine aşağı akropolün ulaşımı zor olan sarp yamacında ise seyir terası bulunmaktadır. Seyir terası sur duvarı ile desteklenmektedir. Surun güney kısmında yamaçta Odeon, ön tarafındaki düzlük alanda ise agora bulunur (URL-18).

Sidyma antik kenti: Roma döneminden kalan Sidyma Antik Kenti Seydikemer ilçesinin Dodurga kırsal mahallesi içerisinde yer almaktadır. Antik kent Roma Dönemi'nde büyük ilerlemeler kaydetmiş ve büyük bir gelişme göstermiştir. Bu ilerleme ve gelişme Bizans Dönemi'nde aynı şekilde devam etmiştir.

Sidyma Antik Kenti'nde iki tepe arasında 365 metre uzunluğunda ve yer yer yaklaşık üç metre yükseklikte surlarla çevrelenmiş Sidyma Akropolü yer almaktadır. Antik kentin doğu tarafında polygonal şekilli bir kapı ve gözetleme kulesi bulunur. Ayrıca antik kent içerisinde tiyatro ve çok sayıda anıtsal kral mezarı bulunmaktadır (URL-19).

Tlos Antik Kenti (Seydikemer): Likya bölgesinin en eski yerleşim alanı olan Tlos Antik Kenti, Seydikemer ilçesinin Yaka kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tlos Antik Kenti tarihsel süreçte bulunduğu bölgenin en önemli kültürel, arkeolojik, dini ve ticari merkeziydi. Tlos'dan, Hitit anal yıllıklarında ülke olarak

bahsedilmektedir. Hristiyanlık tarihi açısından da büyük öneme sahip olan kent, Likya'nın en önemli piskoposluk merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tlos'un dinsel açıdan önemi 12. yüzyıla kadar sürmüştür.

Kentin en önemli yapısı giriş kısmında bulunan akropolüdür. Akropol çevreye hâkim konumuyla ziyaretçiler tarafından büyük ilgi görmektedir. Akropolün bulunduğu tepe yaklaşık 500 metre yükseklikteki dik yamaçları ve çevresindeki sur duvarları ile oldukça korunaklıdır. Tlos Kalesi'ne çıkan yamaçta kayalar üzerine oyulmuş tapınak mezarlar oldukça dikkat çekicidir. Yamaçtaki bu mezarlar içerisinde yer alan Bellerephontes'e ait mezar anıtı en etkileyici olanıdır. Bu anıt mezarda kanatlı at Pegasus'un, üç başlı canavar Chimera ile savaşma anının resmedilmiştir. Anıt mezarın giriş kısmında bulunan iki sütunu, üç bölüm halindeki duvarı, ortada çeşitli süslemelerle bezenmiş kapısı ve iki taraflı mezar odasına giden kapılar turistler tarafından yoğun ilgi görmektedir. Akropolün eteklerine doğru oturma sıraları, hamam, kilise ve stadyum kalıntıları yer almaktadır (URL-20).

Araxa Antik Kenti (Seydikemer): Seydikemer ilçesi Ören kırsal mahallesi içinde bulunan Araxa Antik Kenti'nin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Kentten günümüze kadar gelmiş kalıntılar oldukça azdır. Kentte üst üstte konulmuş kayalardan yapılmış kale izleri, az sayıda kaya mezarı ve Likya tarzı lahitler dışında kalıntı bulunmamaktadır (URL-21).

3.2.2.7. Yatağan

Lagina Kutsal Alanı: Yatağan ilçesinin Turgut kırsal mahallesi sınırları içerisinde kalan Lagina Hekate Kutsal Alanı, Karialıların önemli kült merkezi olarak bilinmektedir. Lagina, Seleukos kralları tarafından 11 kilometre uzağında yer alan bölgenin siyasi merkezi Stratonikeia kentinin dini merkezi olarak inşa edilmiştir. Lagina kutsal alanı içerisinde Haketa tapınağı, kutsal yol, propylon (anıtsal giriş kapısı), altar (kurban ve sunak yeri) ve peribolos (kutsal alanı çevreleyen duvar) bulunmaktadır.

Lagina kutsal alanında yürütülen ilk arkeolojik kazıların, Osmanlı Dönemi'nde Osman Hamdi Bey ve Halit Ethem Bey tarafından yapılması açısından da ayrı bir

öneme sahiptir. Lagina kutsal alanından çıkartılan tarihi eserler İstanbul Arkeoloi Müzesi'nde sergilenmektedir (URL-22).

Stratonikeia Antik Kenti: Karya ve Roma dönemine ait olan Stratonikeia Antik Kenti, Yatağan ilçesinin Eskihisar kırsal mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Kentin güney kısmında yer alan akropolü ve bulunduğu tepenin çevresi surlarla çevrilidir. Antik kentin kuzey kesiminde, yamaç üzerindeki bir teras üzerinde küçük bir tapınağın kalıntıları vardır (URL-23).

Muğla ili kültürel çekiciliklerini her yıl çok sayıda yerli ve yabancı turist ziyaret etmektedir (Tablo 59).

Tablo 59: Muğla İli Ören Yeri ve Müzeleri Ziyaretçi Sayıları (2019)

Müze ve Ören Yeri Adı	Ziyaretçi Sayısı
Muğla Müzesi	10 467
Muğla Lagina Örenyeri	6 644
Muğla Sedir Adası Renyeri	189 093
Muğla Stratonikeia Örenyeri	24 518
Muğla Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	115 974
Muğla Bodrum Mausoleium Anıt Müzesi	29 986
Muğla Bodrum Antik Tiyatrosu	13 673
Muğla Fethiye Müzesi	22 636
Muğlafethiye Gemile Adası	26 958
Muğla Fethiye Letoon Örenyeri	14 883
Muğla Fethiye Pınara Örenyeri	3 807
Muğla Fethiye Tlos Örenyeri	33 309
Muğla Fetiye Amintas Kaya Mezarı	38 656
Muğla Fethiye Kaya Köyü Örenyeri	93 405
Muğla Fethiye Kaunos Örenyeri ve Kaya Mezarları	54 235
Muğla Fethiye Kadyanda Antik Kenti	6 313
Muğla Milas İassos Örenyeri	2 210
Muğla Milas Labranda Örenyeri	2 599
Muğla Milas Beçin Kalesi ve Örenyeri	5 395
Muğla Milas Euromos Örenyeri	4 839
Muğla Milas İassos Balık Pazarı Müzesi	3 512
Muğla Marmaris Müzesi	131 329
Muğla Marmaris Knidos Örenyeri	56 746
Muğla Bodrum Zeki Müren Sanat Müzesi	82 076
Muğla Uzunyuva Anıt Mezarı ve Müze Kompleksi	9 661

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

3.3. Turistik Hizmetler ve Coğrafi Dağılımı

3.3.1. Konaklama

Türkiye'de kıyı turizminin dış turizm bağlantılı olarak ilk geliştiği bölge Ege Bölgesi'dir. Ege Bölgesi'nde Foça, Kuşadası, Çeşme, Bodrum ve Marmaris gibi destinasyonlar 1960'lardan itibaren iç ve dış turizm açısından kıyı turizminin öncüsü olmaya başlamışlar, çeşitli türde konaklama tesisleri ve ikinci konut yapılaşması gündeme gelmiştir (Baykal, 2018).

Ege Bölgesi'nin turizm yatırım ve işletmeli belgeli tesisler açısından Türkiye'den aldığı pay %23,3, aynı belgeli tesislerin yatak sayısı açısından Türkiye'de aldığı pay %26,7'dir (Baykal, 2018). Ege Bölgesi'nde illere göre yatırım ve işletme belgeli tesisler ve yatak sayısının 2019 yılı dağılımında Muğla ili (497 tesis) başta gelmektedir (Tablo 60). Yine yabancı turist sayısında da tesise geliş oranının en yüksek olduğu il Muğla'dır.

Tablo 60: Muğla İli Konaklama Verileri

TR3 EGE	Turizm Yatırım Belgeli		Turizm İşletme Belgeli		Belgeli Toplam Tesis ve Yatak	
İller	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis (%)	Yatak (%)
Afyonkarahisar	12	1 412	20	7 227	3,2	3,4
Aydın	22	10 915	81	24 996	10,1	14,3
Denizli	18	2 103	34	6 393	5,1	3,3
İzmir	84	14 400	194	37 056	27,2	20,5
Kütahya	5	675	13	1 385	1,8	0,8
Manisa	4	766	27	3 029	3,0	1,6
Muğla	98	27 777	398	111 178	48,4	55,2
Uşak	2	1 240	12	1 065	1,2	0,9
TOPLAM	245	59 278	779	192 329	100	100,0

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

2019 yılı Muğla il geneli konaklama verilerine baktığımızda; Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli 497 konaklama tesisine ait 60 360 oda ve 130 611 yatak kapasitesi olduğunu görmekteyiz. Muğla'da konaklama tesisi sayısı açısından en fazla tesis Bodrum, Marmaris ve Fethiye ilçelerinde bulunmaktadır (Tablo 61).

Tablo 61: Muğla İli Turizm Belgeli Konaklama Kapasitesinin İlçelere Göre Dağılımı

	TURİZM YATIRIM BELGELİ			TURİZM İŞLETME BELGELİ			TOPLAM		
İlçe Adı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Bodrum	53	6 795	16 313	161	21 398	47 006	214	28 193	63 319
Marmaris	21	2 034	4 182	114	15 232	31 667	135	17 266	35 849
Fethiye	9	795	1 710	67	6 840	14 781	76	7 635	16 491
Ortaca	4	257	536	15	2 523	5 145	19	2 780	5 681
Milas	6	593	1 209	9	1 194	2 462	15	1 787	3 671
Datça	9	784	1 632	9	472	991	18	1 256	2 623
Köyceğiz	-	-	-	3	468	986	3	468	986
Menteşe	-	-	-	7	420	832	7	420	832
Ula	1	49	98	6	242	524	7	291	622
Dalaman	-	-	-	2	244	497	2	244	497
Yatağan	1	20	40	-	-	-	11	20	40
Toplam	104	11 327	25 720	393	49 033	104 891	497	60 360	130 611

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

3.3.2. Ulaşım

İnsanların ekonomik şartlarında meydana gelen iyileşmeler, uzak yerleri görme konusunda ilgi, istek ve merakı, yoğun iş yaşamından sonra dinlenme, eğlenme ve mevcut yaşanılan yerin monotonluğundan biraz olsun uzaklaşma gibi nedenlerle, turizm faaliyetlerine olan talep her geçen gün daha da artmaktadır. Bu talep ulaşım sektörü açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu durum ulaşım sektöründe farklı yeni arayış ve çabaların talep edilen alanlara taşınmasını da beraberinde getirmiştir.

Ulaşım ve turizm arasındaki ilişki o kadar iç içedir ki ve önemli derecede üst düzeydedir ki genel ulaşım içerisinde "turizm ulaştırması" adıyla yeni bir alt ulaştırma sektörü ortaya çıkmıştır (Doğaner, 1998). Turizm hareketliliğinin yoğun olduğu sahalara, mevcut işler haldeki ulaşım sistemlerine ek ulaşım sistemlerinin getirilmesi turizmin gelişmiş olduğu ülkelerin en önemli konuları arasına girmiştir. Bu kapsamda

karayollarının iyileştirilmesi, yeni havaalanlarının ve marinaların yapılması gibi düzenlemelere ilaveten ulaşımın en iyi şekilde sağlanabilmesi için sistemler arası bir entegrasyon da söz konusu olmuştur (Doğaner, 1998). Ulaşımın gelişmesi, ulaşım araçlarıyla birlikte altyapı ve sektörel teknolojinin kullanılması turizmin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamaktadır (Mammadov, 2012).

Karayolu Ulaşımı: Muğla ilinde en yaygın ulaşım türü karayoludur. İl genelinde 588 km devlet yolu, 376 kilometresi ise il yolu olmak üzere 964 kilometre yol ağı vardır. Muğla ilindeki 964 km'lik yol ağının %46'sı (448 km) bölünmüş yoldur. İlin kuzeyinde yer alan Aydın ili ile karayolu bağlantısının 177 km'lik, Denizli ili ile 137,5 km'lik kısmı bölünmüş yol ile sağlanmaktadır. Ayrıca Antalya ili ile toplamda 313 km'lik karayolu bağlantısının 253 km'si yine bölünmüş yolla sağlanmaktadır. Burdur ili ile 241 km uzunluğundaki yolun ise sadece 17 km'si bölünmüş yolla sağlanmaktadır. Muğla il merkezinden doğusuna doğru en uzak mesafe kuş uçuşu 130 km, diğer yönlere ise yaklaşık 90-100 km mesafede yer almaktadır.

Muğla'da karayolu ulaşım ağı fiziki coğrafya faktörleri ile ilişkilidir. Muğla'da karayolu ulaşımına uygun olmayan yüksek kıyılarda (Gökova Körfezi kuzey kıyıları) ve çok girintili-çıkıntılı olan kesimlerde (Marmaris, Datça ve Fethiye kıyıları) yollar kıyıyı izlemez (Doğaner, 1998). Günümüzde ilin karayolu alt yapı kalitesi, toplu taşımada kullanılan araçlar, sefer sıklıkları ve karayolu kenarlarında verilen hizmetler açısından turizm için yeterli düzeydedir. Bu sebeple Muğla'daki karayolu ulaşım ağının gerek il içinde gerekse ile dışarıdan varışlar ya da çıkışlar için turizm ulaştırması bağlamında önemli bir işleve sahip olduğu görülmektedir.

Havayolu Ulaşımı: Muğla iline havayolu ulaşımı Dalaman ve Milas-Bodrum havalimanları aracılığıyla sağlanmaktadır. Milas-Bodrum havalimanı il merkezine 80 km, Dalaman havalimanı ise 92 km mesafededir. Bu iki havalimanı Muğla ilinin mekânsal olarak çok önemli iki aksında yer almaktadır.

1997 yılında tamamlanarak hizmete giren Milas-Bodrum Havalimanı, Milas ilçe sınırları içerisinde bulunmaktadır. Havalimanın iki pisti (3000x45 m ve 2940x45 m ebatlarında), 83 uçaklık apronu, 5.000.000 yolcu/yıl kapasiteli 95.927 m^2 dış hatlar

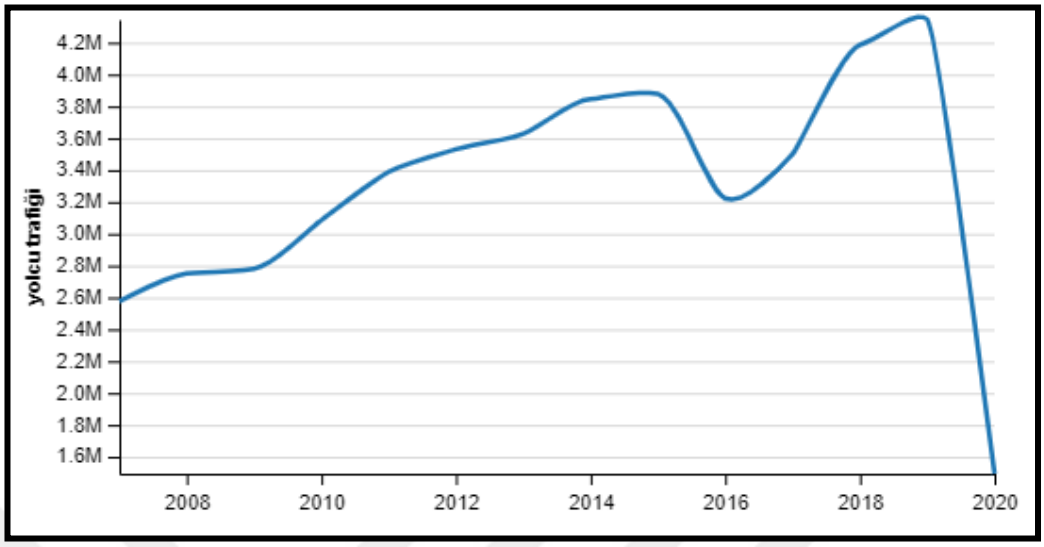
terminal binası, 2.600.000 yolcu/yıl kapasiteli 14.686 m² iç hatlar terminal binası ve 1256 araçlık otoparkı bulunmaktadır. Milas-Bodrum Havalimanı'ndan dış hatlara da sefer yapılabilmektedir. Havalimanı hava hudut kapısıdır.

Milas-Bodrum Havalimanı yolcu sayısı istatistiklerine bakıldığında iç ve dış hatlar toplamında 2007-2019 yılları arasında sürekli artış gösterirken, Covid-19 pandemisinin ortaya çıktığı dönemde %66 oranında azalma meydana gelmiştir (Tablo 62-Şekil 30).

Tablo 62: Yıllara Göre Milas-Bodrum Havalimanı İç ve Dış Hat Verileri

Yıl (ay)	İç Hatlar	% değişim	Dış Hatlar	% değişim	Toplam	% değişim
2020	1.010.734	▼ 59%	469.605	▼ 75%	1.480.339	▼ 66%
2019	2.464.398	▼ 8%	1.873.335	▲ 24%	4.337.733	▲ 4%
2018	2.670.185	▲ 4%	1.505.927	▲ 61%	4.176.112	▲ 19%
2017	2.573.498	▲ 11%	935.849	▲ 3%	3.509.347	▲ 9%
2016	2.312.042	▲ 0.13%	909.734	▼ 42%	3.221.776	▼ 17%
2015	2.309.115	▲ 15%	1.568.758	▼ 15%	3.877.873	▲ 1%
2014	2.011.444	▲ 16%	1.835.103	▼ 3%	3.860.015	▲ 6%
2013	1.739.733	▲ %8	1.892.189	▼ %1	3.846.547	▲ %3
2012	1.614.314	▲ %16	1.916.146	▼ %4	3.530.460	▲ %4
2011	1.396.493	▲ %20	1.991.842	▲ %4	3.388.335	▲ %10
2010	1.166.018	▲ %20	1.919.169	▲ %6	3.085.187	▲ %11
2009	970.337	▲ %15	1.810.607	▼ %5	2.780.944	▲ %1
2008	846.068	▲ %2	1.903.720	▲ %9	2.749.788	▲ %7
2007	825.510		1.752.590		2.578.100	

Kaynak: https://milas-bodrumairport.com/tr (2021).

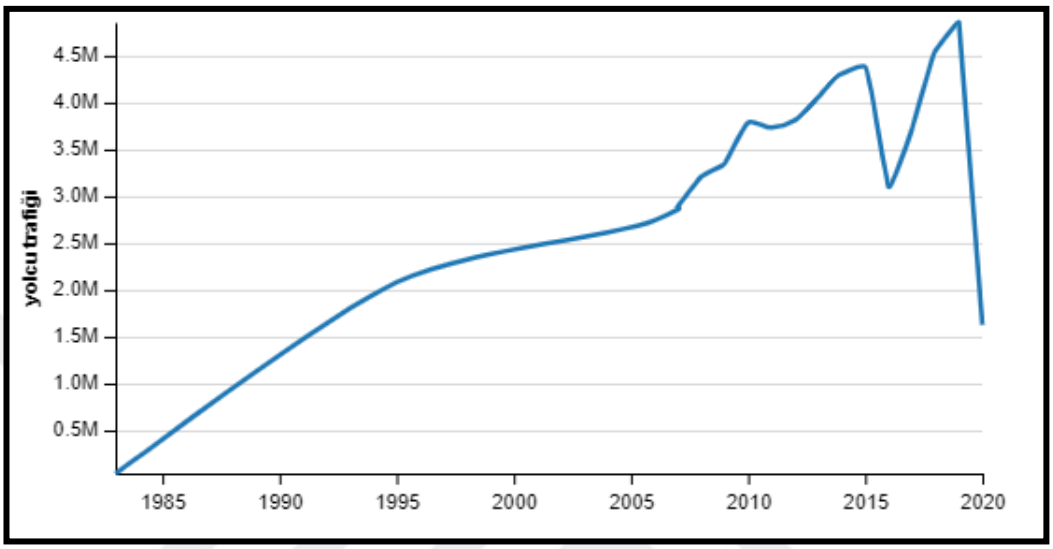
Şekil 30: Yıllara Göre Milas-Bodrum Havalimanı Yolcu Trafiği

Muğla'da turizm faaliyetleri yaklaşık olarak 1960'lı yıllarda zor şartlar altında başlamıştır. Bu yıllarda bölgenin bir havalimanına sahip olmaması turizm faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca karayolu ulaşım ağının fiziki coğrafya şartlarından dolayı yeterince gelişmemiş olması ve bir havalimanının olmaması Muğla'ya gelen turistlerin büyük bir çoğunluğunun denizyolunu kullanmasına neden olmuştur. 1965 yılından sonraki süreçte turizm önem kazanmış ve Dalaman Havalimanı'nın yapım çalışmalarına başlanmıştır. 1981 yılında Dalaman havalimanının hizmete girmesi ile birlikte Muğla turizmi kısa sürede gelişmeye başlamıştır.

Dalaman Havalimanı'nın yapımına 1976 yılında başlanmış olup 1981 yılında da hava meydanı olarak açılışı yapılmıştır. 1989 yılında ise havalimanı statüsünü almıştır. Havalimanının uç tarafı askeri üs olarak kullanılmaktadır. Buradaki askeri üs Balıkesir Ana Jet Üstü Komutanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Dalaman Havalimanı'nın kurulu alanı toplam 9.343.000 m² olup 118 866 m² iç hatlar ve 5 milyon yolcu/yıl kapasiteli 125 540 m² dış hatlar terminal binasına, 3000x45 m boyutlarında beton kaplamalı piste, 3000x30 m boyutlarında taksiruta ve 932x205 m boyutlarında 57 uçak kapasiteli iki aprona sahiptir. Dalaman Havalimanı yolcu sayısı istatistiklerine bakıldığında iç ve dış hatlar toplamında 2007-2019 yılları

arasında sürekli artış gösterirken, Covid-19 pandemisinin ortaya çıktığı dönemde %68 oranında azalma meydana gelmiş ve 2019 yılında 4 905 019 olan yolcu sayısı 2020 yılında 1 587 125'e düşmüştür (Şekil 31).

Şekil 31: Yıllara Dalaman Havalimanı Yolcu Trafiği

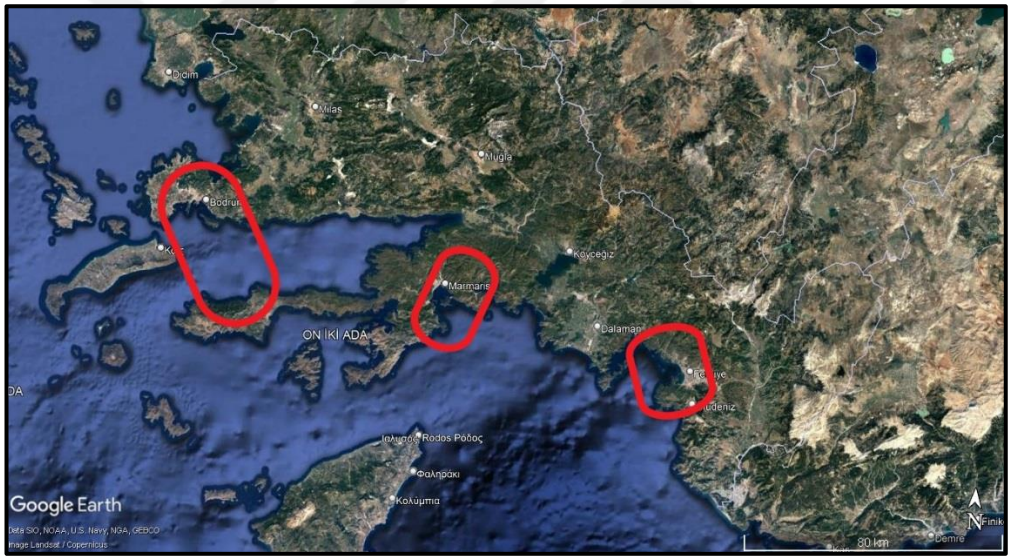
Muğla'ya 1980- 1990 yılları arasında gelen turist sayısında %900 artış olmuştur (Arslan, 2018). Bu durum ulaşım ağının iyi ve yeterli düzeyde ve gelen turistlerin konaklama yerlerine yakın olmasının turizmde yaşanan hareketliliğin önemini net bir şekilde göstermektedir.

Dalaman Havalimanı'nın etki alanının Fethiye ve Dalyan'la sınırlı kalması ve Bodrum ile Marmaris uzak kalması, yoğun turist döneminde turizm hizmeti açısından bu yöreleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu sebeple, 1997 yılında Milas-Bodrum havalimanı yapılarak hizmete girmiştir.

Denizyolu Ulaşımı: Muğla ilinde denizyolu ulaşımı limanlar, yolcu iskeleleri ve yat limanlarından sağlanmaktadır. Güllük (Milas), Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Datça limanları, yolcu iskeleleri ve bu beş ilçede bulunan Deniz Ticaret Odasına bağlı toplam kapasitesi 7 bin yat olan 14 yat limanından deniz yolu ulaşımı yapılmaktadır. Ayrıca bu kapsamda 550 yat kapasiteli Turgutreis Yat Limanı ve 550 yat kapasiteli Muğla-Ören Yat Limanı Yap İşlet Devret (YİD) Modeli ile tamamlanarak turizm sektörünün hizmetine sunulmuştur.

Datça ile Bodrum arasındaki 230 km'lik karayolunun büyük bir bölümünün oldukça virajlı olması ve karayolu seyahat süresinin yaklaşık 4 saat sürmektedir. Bu nedenle, özellikle yaz döneminde deniz turizminin yoğun olduğu mayıs- ekim ayları arasında ortaya çıkan talebe bağlı olarak ulaşım büyükşehir belediyesi tarafından işletilen feribotlar ile sağlanmaktadır. Ulaşım amaçlı bu tür yolculuklara yönelik taşımalar Marmaris-yakın yerleşmeler ve Fethiye için de söz konusudur (Şekil 32).

Denizyolunun diğer önemli kullanım türleri olarak yat turizmi, mavi yolculuk ve kruvaziyer turizmidir. Bölgede yaz aylarında *"kapıda vize"* uygulamasıyla Yunan adalarına düzenli seferler yapılmaktadır. Bodrum-Kos, Turgutreis-Kos, Turgutreis-Kalimnos, Turgutreis-Leros, Datça-Kos, Datça-Simi, Bodrum-Simi, Marmaris-Rodos ve Bodrum-Rodos en çok ilgi gören dış hatlardır (Baykal, 2018).

Şekil 32: Muğla İli Yat Turizmi, Mavi Yolculuk ve Kruvaziyer Turizm Alanları

Bunların dışında oldukça uzun bir kıyı hattına sahip olan Muğla ili yat limanları ve iskeleler bakımından oldukça zengindir ve turizm amaçlı yolculukların bu altyapılarla giderilmesi söz konusudur.

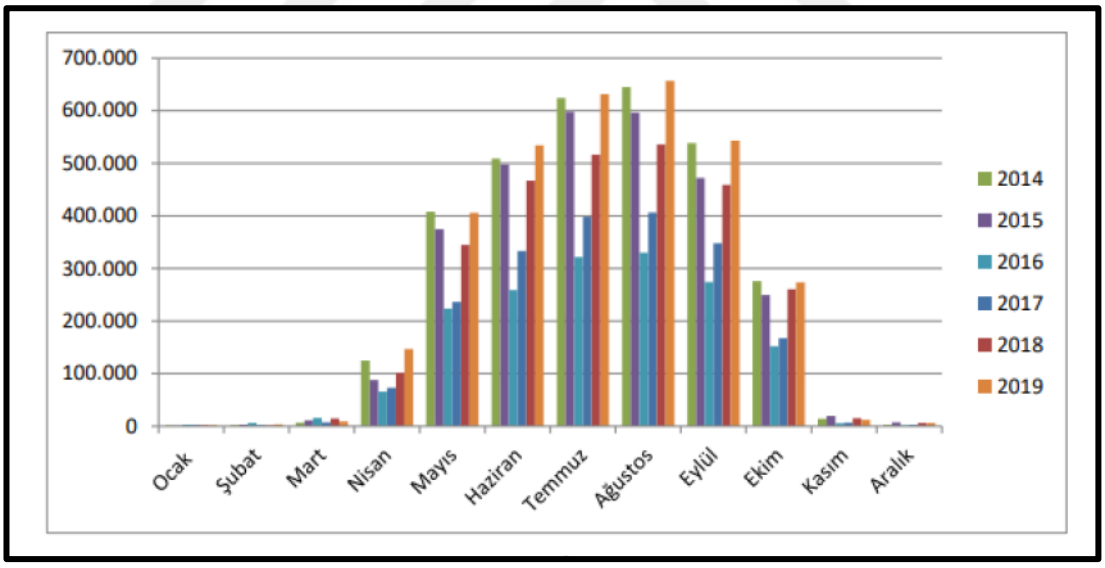
Sonuç olarak, Muğla ilinde turizmde ulaştırma hizmetleri karayolu, havayolu ve denizyolu ulaşım sistemlerinin tamamından sağlanmaktadır (Şekil 33).

Şekil 33: Muğla İli Ulaşım Haritası

3.4. Talep Analizi

Türkiye'de yabancı turistlerin en fazla geldikleri iller İstanbul, Antalya ve Muğla'dır. Muğla ilinin 2014-2019 yılları arasında aylara göre yabancı turistlerin giriş istatistiklerine baktığımızda ziyaretlerin en yoğun olduğu dönemin mayıs ve ekim ayları arası olduğunu görmekteyiz (Şekil 34). Yabancı turist sayısında yıllar itibariyle sürekli artış olurken, 2015 yılında Rus jetinin düşürülmesinin etkisiyle Türkiye ve Rusya arasında çıkan sorunlar nedeniyle 2016 yılında Türkiye'ye gelen Rus turist sayısında ciddi azalma olmuştur. Bunun yanında Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'ye olumsuz yansımaları da yabancı turist sayının azalmasına neden olmuştur. Bu sebeple 2016 yılında Muğla iline gelen yabancı turist sayısında da azalma olmuştur (Şekil 34). Bu durum uzun sürmemiş 2017 yılından itibaren Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı tekrar yükselmeye başlamıştır. 2019 yılına gelindiğinde deniz ve hava yoluyla Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 3 milyon 222 bin olmuştur.

Şekil 34: Muğla İline Giriş Yapan Yabancı Turist Sayısı Aylık (2014-2019)

Covid-19 pandemisinden önceki dönemde 2019 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı, 2018 yılının aynı dönemine göre oranı %14 artış göstererek 45 milyon 58 bin 286'ya yükselmiştir. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına yurtdışında yaşamını sürdüren gurbetçi vatandaşlar da ilave edildiğinde 2019 yılındaki toplam yabancı turist sayısı 51,7 milyona yükselmiştir. 2020 yılında ise Covid-19

pandemisinden dolayı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turizm sektöründe büyük oranda gerileme yaşanmıştır.

2019 yılında turizm sektöründe Türkiye'nin en önde gelen şehri İstanbul'a 12 690 376 turist gelirken, 2020 yılında turist sayısı %67 oranında azalarak 4 154 021'e düşmüştür. Türkiye'de kıyı turizmi denilince ilk akla gelen ili Antalya'ya 2019 yılında 14 135 788 turist gelirken, 2020 yılında turist sayısı %78 oranında azalarak 3 099 687'ye gerilemiştir. Türkiye'nin İstanbul ve Antalya'dan sonra gelen en önemli turizm merkezi Muğla'ya 2019 yılında 3 203 258 turist gelmiştir. Bu sayı 2020 yılında %79 azalmış ve 668 049'a düşmüştür (Tablo 63).

Tablo 63: 2018-2020 Yılları Arası Türkiye'nin Önemli Turizm Merkezlerine Gelen Yabancı Turist Sayıları ve Değişim Oranları

Şehir	Yıllar			Değişim Oranı (%)
	2018	2019	2020	2019/2020
İstanbul	11 340 081	12 690 376	4 154 021	-67,3
Antalya	12 008 939	14 135 788	3 099 687	-78,1
Muğla	2 702 403	3 203 258	668 049	-79,1
İzmir	966 068	1 150 397	280 072	-75,7

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

2020 yılı itibariyle il'de en fazla konaklama yapılan ve tesise geliş sayısının en yüksek olduğu ilçeler; Bodrum (773 388) ve Marmaris (755 110)'dir. Toplam gecelemelerde de yine Bodrum (1 899 285) Marmaris (1 216 618) ve Fethiye (490 178) önde gelmektedir.

3.5. Pazar Analizi

Dünya genelinde turizm hızlı bir gelişme gösterirken, Türkiye'de ekonomik politikalarda ve mikro düzeyde turizm sektörü büyük bir gelişi göstermiştir (Güngör, 2018). Ancak 2016 yılında Türkiye genelinde görülen yabancı turist ve turizm gelirlerinde ciddi düşüş Muğla ilinde de yaşanmıştır. 2017 yılından itibaren toparlanma sürecine girmiş ve yabacı turist sayısında tekrar artışlar meydana gelmiştir.

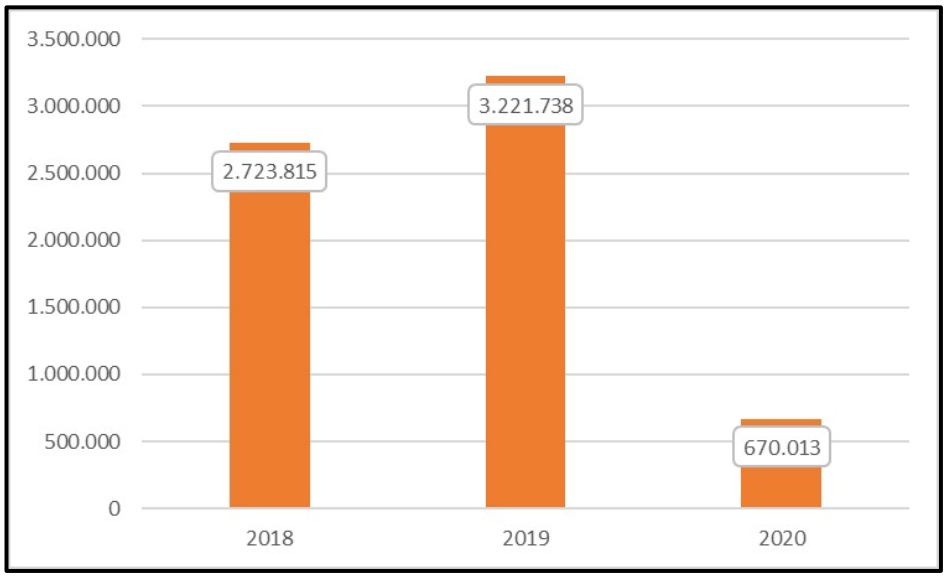
Buna bağlı olarak 2019 yılında Muğla iline gelen yabancı turistlerin büyük bir kısmını İngiliz turistler oluşturur. İngiliz turistler Muğla'ya gelen toplam yabancı turist miktarının %35'ine denk gelmektedir. İngiliz turistleri sırasıyla Rusya, Ukrayna, Almanya ve Polonya uyruklu turistler takip etmektedir (Tablo 64).

Tablo 64: 2019 Yılında Muğla İli Hudut Kapılarından Giriş Yapan İlk Beş Ülkenin Dağılımı

Milliyeti	Toplam
İngiltere	1 137 106
Rusya federasyonu	513 056
Ukrayna	200 855
Almanya	190 069
Polonya	180 511
Diğer	1 045 051
Toplam	3 266 650

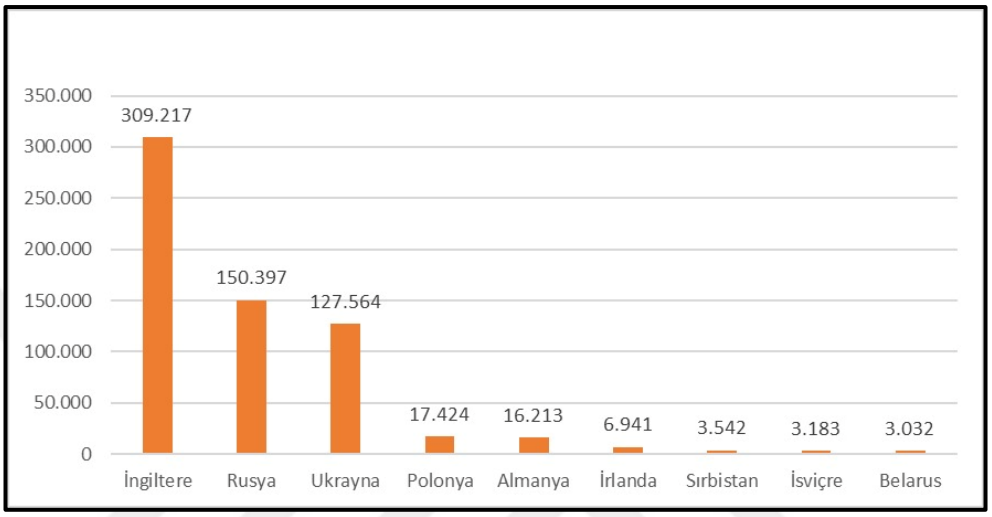
Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

2019 yılında aldığı ziyaretçi sayısını bir önceki yılın aynı dönemine göre %19 oranında artıran Muğla, COVİD-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılının 12 aylık döneminde ziyaretçi sayısı %79,2 oranında düşüş yaşamıştır. 2020 yılında Muğla'ya gelen ziyaretçi sayısı 670 bin seviyesine gerilemiştir (Şekil 35).

Şekil 35: Yıllara Göre Muğla İline Ocak-Aralık Döneminde Gelen Ziyaretçi Sayıları

2020 yılı itibariyle Muğla ilinin en çok ziyaretçi aldığı ülkelere bakıldığında ilk sırayı İngiltere (309 717 kişi) almaktadır. İngiltere'yi sırasıyla; Rusya, Ukrayna, Polonya, Almanya, İrlanda, Romanya, Sırbistan, İsviçre ve Belarus izlemektedir (Şekil 36).

Şekil 36: Muğla İlinin En Çok Ziayretçi Aldığı İlk 10 Pazar

Muğla ilinde özellikle deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan bir turizm türü hâkimdir. Bu özelliğinden dolayı kendi ülkelerinde bu imkânlara sahip olmayan Kuzey Avrupa ülkeleri Muğla için oldukça önemli potansiyel bir pazar konumundadır.

3.6. Swot Analizi

Güçlü Yönleri

- Muğla ilinden deniz yolu (Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Güllük limanları) ve havayolu (Bodrum ve Dalaman Havaalanları) ulaşımıyla dünya ile doğrudan irtibat sağlanabilmesi,
- 1124 kilometre uzunluğunda girintili çıkıntılı kıyı şeridiyle kıyı turizmi açısından zengin potansiyele sahip olması,
- Muğla il genelinde turizm ve otelcilik alanında ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde kalifiye eleman yetişmek amacıyla eğitim veren çok sayıda eğitim kurumunun olması,
- Muğla iline gelen yerli ve yabancı turist sayısının her geçen yıl daha da artması,

- Muğla ilinin, Türkiye'de yabancı turistlerin Antalya ve İstanbul'dan sonra en fazla ziyaret ettikleri destinasyon olması,
- Muğla ilinde turizm sektöründe faaliyet gösteren firmaların yabancı tur operatörleri ile iş birliği içinde olması,
- Kıyı turizmi açısından çok sayıda mavi bayraklı plaja sahip olması,
- Muğla il genelinde yat limanlarının doluluk oranının yüksek olması,
- Muğla ilinin, karayolu, denizyolu ve havayolu ulaşımı açısından avantajlı bir konuma sahip olması.
- Muğla il genelinin 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında devlet teşviklerinden yararlandırılması,
- Muğla ili turizm varlığının reklam yapılarak tanıtılması konusunda uluslararası fuarlara ve organizasyonlara katılım sağlanması için devlet desteğinin verilmesi,
- Muğla ilinin turizm alanında farklı destinasyonlara sahip olması,

Zayıf Yönleri:

- Turizm faaliyetlerinin mekânsal olarak dağılımında eşitsizlik vardır.
- Hizmet kalitesi yüksek ve yeni konaklama tesislerde kıyılarda fazla iken iç kesimlerde azdır.
- Kıyı turizminin ağırlığından dolayı yaz sezonuna bağımlılık ve konaklama tesislerinin doluluk oranlarının diğer dönemlerde düşük olmasına sebep olmaktadır.
- Kültürel turizm potansiyeli çok yüksek olmasına rağmen kıyı turizmi baskın durumdadır.
- Festival ve şenlikler belli aylara toplanmış olup kültürel ve sanatsal etkinlikler azdır.
- Muğla il genelinde turizm sektöründe faaliyet gösteren girişimcilerin ve yatırımcıların profilleri incelendiğinde turizm konusunda bilgi birikimine sahip olmayan, bu konuda eğitim almamış sektör girişimcilerinden oluştuğu görülmektedir,

- Muğla ilinde turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin profesyonel anlamda ağırlıklı olarak eğlence sektöründe iş üretmesi,
- Turizm sektöründe çalışan elemanların niteliklerine bakıldığında sektörün genel yapısı itibariyle sektörel bazda yetersiz düzeyde olması,
- Turizm sektöründe çalışma şartlarının sektörün nitelikli ve farklı işgücünü çekme konusunda büyük sıkıntılar yaşamasına sebep olması,
- Muğla il genelinde faaliyet gösteren otel ve diğer konaklama mekânlarına baktığımızda bunların yalnızca yaz sezonunda gelen turistlere hizmet vermek amacıyla kurulmuş olması,

Fırsatlar:

- Muğla iline turist gönderen ülkelere yönelik olarak tanıtım ve uygun paket turlar yapılması
- İlde turizm potansiyeli yüksek doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklere olan ilginin artması
- Turizm faaliyetlerinin her geçen gün daha da gelişmesi ve çeşitlilik göstermesi
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında turizm gelişim bölgeleri ve turizm gelişim koridorları içerisinde yer alması
- Gerek yabancı turistler için gerekse yurt dışında yaşayan gurbetçi vatandaşlarımız için bölgeye kolay ve seçenekli erişim sağlayabilecekleri gelişmiş bir ulaşım ağına sahip olması
- Deniz yolu sınır kapılarının gelen yabancı turist sayısını arttırması ve yat turizminin gelişmesine katkı sağlaması
- Sualtı dalış turizmi için önemli çekiciliğe sahip alanların olması
- Kıyı turizmi dünyanın en popüler turizm türlerinden olup turistlerin yoğun ilgi gösterdikleri illerden bir olması
- Kolay ve konforlu ulaşım imkanlarına sahip olması

Tehditler:

- 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'nın getirmiş olduğu sıkıntılardan dolayı özellikle turistik kırsal alanlara büyükşehir belediyesinin yeterli hizmetleri sunamaması
- Kıyı turizm alanlarında birçok yerleşim yerinde kanalizasyon sorununun tam anlamıyla çözülememiş olması
- Turizm acentelerini işleten elemanların bilgi ve kültür düzeyinin çok düşük olması
- Yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki siyasi görüş farklılığının ortaya çıkardığı anlaşmazlıkların turizm potansiyeline sahip yerleşim birimlerine götürülecek hizmetlere yönelik geliştirilen projelerin onaylanmaması
- Konaklama hizmetlerinin kırsal turizm alanlarında sınırlı olmasından dolayı turistlerin bu mekânları kısa süreli ziyaret etmesine ve turizm anlamında yeterli katkıyı sağlayamamalarına neden olması
- Merkezi yönetimin turizm potansiyeline sahip yerleşim alanlarında yaptığı projelendirme çalışmalarında yerel halkı ve yerel yönetimleri karar alma sürecine dahil etmemesi
- İl sınırları dahilinde yer alan kanyon ve şelalelerden turizm açısından yeterince faydalanılamaması
- Bafa Gölü Milli Park alanında gölün aşırı kirlenmesi ve derinliğinin azalmasına bağlı olarak bölgede yaşayan yerel halkın kırsal turizm faaliyetlerinde sıkıntılar yaşaması
- Covid-19 pandemi sürecinin henüz sona ermemesi
- Kıyı turizminin geliştiği liman ve liman yakını mekanlarda kruvaziyer turizm yolcularının ihtiyaçlarına yönelik hizmet sektörünün yeterince gelişmemiş olması

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUĞLA İLİ KIRSAL TURİZM POTANSİYELİ

4.1. Çiftlik Turizmi[2]

Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır bilinen ve kırsal turizmin bir alt dalı olan çiftlik turizmi, Türkiye'de son yıllarda gelişmeye başlayan bir turizm türü niteliğindedir. 2002 yılında Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği aracılığıyla başlayan TaTuTa (Tarım-Turizm-Takası) hareketinin öncülük ettiği çiftlik turizminin yapıldığı çiftliklerde; ekolojik prensipler çerçevesinde tarımsal ve hayvansal ürün yetiştirme, ürün toplama ve ürün satışı yapmak temel hedefler olarak belirginleşmektedir (Akoğlan, Kozak ve Bahçe, 2009; Yılmaz, 2008; Yıldırım, 2018).

Çiftlik turizmine ilişkin; bölgeye, ülkeye, kanuni düzenlemelere ve araştırmacılara bağlı olarak farklı tanımlamalar yapılmasının yanı sıra çiftlik turizmi, çiftliğe dayalı turizm, agro turizm, tarım turizmi ve kırsal turizm çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlardır (Slavic ve Schmitz, 2013). Birbirleriyle oldukça benzer özelliklere sahip olan çiftlik turizmi ile tarım turizmi zaman zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber, turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi için mutlaka bir çiftliğe bağlı olmasına gerek duyulmaması, tarım turizminin çiftlik turizminden ayrılmasına yol açmaktadır (Busby ve Rendle, 2000). Dolayısıyla bir turizm faaliyetinin çiftlik turizmi kapsamında değerlendirilmesinin ön şartı, söz konusu faaliyetlerin bir çiftlikte ve onun işleyişine bağlı olarak gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu kapsamda çiftlik turizmi, ziyaretçilerin çiftçiler veya çiftlik sahipleri tarafından yürütülen geleneksel tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerine katılım gerçekleştirdiği ve deneyimlediği bir kırsal turizm türü olarak belirginleşmektedir (George ve Rilla, 2005).

Tarımın ekonomideki önemini kaybetmeye başlamasından sonra kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik refahlarının arttırılması, geleneksel üretim yöntemlerinin korunması ve geliştirilmesi, göçün önlenmesi ve istihdam yaratılması gibi sosyal ve ekonomik nedenlerle önerilen ve geliştirilen bir turizm türü olan çitlik

[2] Çiftlik Turizmi başlığını taşıyan bölümün tamamı tezden üretilen makale (Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Ekolojik Çiftliklerin Entegre Kırsal Turizm Bağlamında Analizi: Muğla İli Örneği". ***Coğradya Dergisi,*** (42), 85-100.) kapsamında yayımlanmıştır.

turizmi (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009), bir yandan insanların sürekli yaşadıkları, çalıştıkları ve her zamanki sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında, faaliyette olan bir çiftliğe giderek günübirlik veya daha uzun süreli konaklamaları ve çiftlikteki tarımsal faaliyetlere katılmalarıyla oluşan bir turizm türü olarak tanımlanırken (Yılmaz, 2008), diğer taraftan, çiftlik turizmi; balık tutma, avlanma, meyve ve sebze toplama gibi birçok etkinliği içeren turizm türü şeklinde ifade edilmektedir (Schilling vd., 2008). Böylece, temel amacı doğal alanların korunması, çiftlik sahibi için gelir yaratılması, çevresel eğitim ve yerel iş birliğinin oluşmasını katkıda bulunulması olan çiftlik turizmi, aynı zamanda ziyaretçilere eğlenceli bir deneyim sağlamayı hedeflemektedir (Ross ve Wall,1999).

Tatil çiftlikleri Avrupa'da, Almanya, İtalya, İngiltere ve Avusturya gibi ülkeler başta olmak üzere çeşitli ülkelerde karşımıza çıkarken, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kuzey Amerika gibi sahalarda da uzun yıllardır faaliyet gösteren bir turizm sahası olarak belirginleşmektedir (Yılmaz, 2008).

Türkiye'de son dönemlerde gelişme sürecine giren çiftlik turizmi alanında faaliyet gösteren çiftlikler ekolojik prensiplere dayalı organik tarım yapan, doğa dostu üretim gerçekleştiren küçük ölçekli üniteler niteliğindedir. Aynı zamanda bulundukları yörenin kırsal yaşamını, gelenek ve göreneklerini devam ettiren ve geleneksel dokusunu hiç kaybetmeden mevcut değerlerini gelecek nesillere aktarabilecek düzeyde olan bu çiftliklere yılın tamamında veya belirli bir döneminde gönüllü katılımcı ve ziyaretçi kabul edilmektedir. Gönüllü katılımcılar barınma ve yeme-içme karşılığında ücretsiz olarak çitliklerde diledikleri kadar kalabilirken ziyaretçiler tüm masraflarını kendileri karşılamak durumundadır. Çiftliklerin küçük ölçekli bir yapıda olması ve sınırlı sayıda ziyaretçi alabilmesi, ziyaretçiler çiftliklerin mevcut gelirlerine katkılarının oldukça düşük düzeyde kalmasını beraberinde getirmektedir.

Muğla il sınırları içinde turizm faaliyeti yürüten 14 çiftlik bulunmaktadır (Şekil 37). Bu çiftliklerin temel özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda kısaca verilmiştir.

Ayşe-Cengiz Genç Çiftliği (Fethiye): Çiftlik, Fethiye'nin 15 km kuzeyinde Yeşil Üzümlü mahallesine 5 km mesafede kızılçam ormanları arasında yer almaktadır. Yılın 12 ayı en az 3 hafta kalmak kaydıyla misafir kabul edilen çiftlikte, yabani ot ve sebze toplama, fide dikimi, mutfağa yardım, bahçe ve çevre işleri, odun toplama gibi faaliyetler yapılmaktadır. Doğal çevreyi ve kültürel kaynakları anlamaya çalışıp

korumayı destekleyen çiftlikte turizm faaliyetleri ön planda olup, doğal alanlarını bozmadan ziyaretçilerine sunma amacı güdülmektedir. Konaklama kırsal konut ekolojisine uygun olarak inşa edilmiş ahşap ve taş evlerde yapılmaktadır.

Şekil 37: Ekolojik Çiftliklerin Muğla İli Genelinde Dağılışı

Ali Kışlak Orman Çiftliği (Fethiye): Çiftlik Fethiye merkeze 45 km uzaklıkta Saklıkent Kanyonu yakınlarında orman içinde bulunmaktadır. En az 21 gün sigara kullanmayan gönüllü misafirlerin kabul edildiği çiftlik, iki odalı bir, iki ahşap kulübe ve çadır alanlarından oluşmaktadır. Yaz mevsiminde tıbbi aromatik bitkileri hasat ve işleme, bitki sulama işleri yapılırken kasım-aralık aylarında zeytin toplama ve işleme, ocak-şubat-mart ve nisan aylarında ise fidan dikimi ve çoğaltma, kompost ve örtüleme faaliyetleri yapılmaktadır (Foto 5).

Foto 5: Ali Kışlak Ormanı Çiftliği ve Yerli-Yabancı Gönüllü Katılımcılar

Fatma-Cevdet Türk Çiftliği (Bodrum): Doğa dostu tarım metotlarının uygulandığı çiftlik, Bodrum merkeze 30 km mesafede bulunan Kemer mahallesi sınırları içerisindedir. Hiçbir şekilde tarımsal ilaçların kullanılmadığı çiftlik, mevsimlik sebzelerden, zeytin, buğday ve hayvansal ürünlere kadar geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Mayıs-haziran-temmuz ve eylül aylarında rutin dönemsel işlere ek olarak buğday ve yonca hasadı, ot yolma, çapa, fasulye toplama, salça ve domates püresi yapımı, pazar hazırlığı, koli hazırlama işleri ve hayvan bakımları yapılmaktadır. Çiftlikte elde edilen ürünler Bodrum Üretici Pazarı'nda satılmaktadır.

Harba Farm (Bodrum): Bodrum ilçesi Yalıkavak Yukarı Gökçebel mahallesinin dağlık kısmında bulunan çiftlik 15 dönümlük bir arazi üzerine kurulmuştur. Gelen misafirler ve gönüllü katılımcılar Yapı Biyolojisi Enstitüsü'nün gözetiminde inşa edilen ve ekolojik yapı prensiplerinin kullanıldığı evlerde konaklama yapmaktadır. Çiftlikte permakültür prensipleri ve organik tarım yapılarak narenciye, keçiboynuzu, kayısı, zeytin, altın çilek, muz, üzüm ve dut gibi meyveler; karabaş otu, sarı kantoron, ada çayı, lavanta, kekik, biberiye gibi tıbbi ve aromatik bitkiler ile sebzeler yetiştirilmektedir. Çiftlik bahçesinde elde edilen ürünlerle salça, turşu, reçel ve pekmez yapılmaktadır. Ayrıca HerbaFarm Akademi'de permakültür prensipleri doğrultusunda ekolojik tarım, ağaç budama ve aşılama, tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda uygulamalı eğitim seminerleri ve atölyeler düzenlenmektedir (http://www.herbafarm.com.tr/herbafarm-hakkinda).

İbrahim Orhan Çiftliği (Datça): Çiftlik, Datça'nın 21 km batısında Knidos ören yeri yakınlarında Sındı mahallesi sınırları içerisindedir. Sertifikalı ekolojik tarım

yapılan çiftlikte konuklar ve gönüllü katılımcılar ile birlikte nisan ayında çağla, ağustosta badem, kasım ayında ise zeytin hasadı yapılmaktadır. Elde edilen ürünler tarımsal kalkınma kooperatifleri aracılığıyla satılmaktadır.

Knidia Çiftliği (Datça): Çiftlik, Datça'nın Yazı mahallesinde Değirmenbükü vadisi içerisinde yer almaktadır. Oldukça çekici bir görüntüye sahip olan ve içerisinde kaynak sularının aktığı bu vadi geçmişte su değirmenleri ile bilinmekte olup, günümüzde bu değirmenler restore edilerek turistlerin konaklaması amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca misafirler için 4 adet ahşap çardağın yanı sıra, çadır kurarak ya da mevcut kurulu çadırlar içerisinde kamp yapma imkânı sunulmaktadır. Çiftlikte, zeytin yetiştiriciliği, şaraplık bağ ve mutfak ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sebze yetiştirilmektedir. Çiftlikte İhtiyaç duyulan enerjinin tamamının güneş ve rüzgar enerjisi kullanılarak sağlanmaktadır. Restore edilen değirmenlerden biri mengen (yağhane) olarak kullanılmakta olup, zeytinyağı, harnup (keçiboynuzu) pekmezi ve şarap geleneksel metotlarla burada üretilmektedir (Foto 6).

Foto 6: Knidia Çiftliği ve Restore Edilen Değirmende Şarap Fermantasyon İşlemi

Üç Palmiye Çiftliği (Seydikemer): Muğla'nın Seydikemer ilçesinde Tlos Antik Kenti yakınlarında yer almaktadır. Xanthos vadisinde 5000 m^{2}'lik bir alan üzerinde kurulmuş olan çiftlik, yılın 12 ayı gönüllü katılımcıları kabul etmektedir. Aylara göre değişmekle birlikte çiftlikte; permakültür tasarımı, organik ürün yetiştirme, doğal ahşap malzemelerden farklı yapılar oluşturma (üzüm bağları için çardak yapımı gibi),

bahçe peyzaj işleri, şifalı ot ve sebze yatakları yapımı, sulama, sebze-meyve hasadı, reçel ve marmelat yapımı, meyve suyu yapımı gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Pastoral Vadi Çiftliği (Fethiye): Fethiye ilçe merkezine 11 km mesafedeki Yanıklar mahallesinde içinden Kargı Çayı'nın geçtiği bir vadide yer almaktadır. Çam ormanları içerisinde konumlanmış olan çiftlik, biyoçeşitlilik açısından çok zengin olan 42 dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Kırsal konut ekolojisi prensipleriyle inşa edilen taş, kerpiç ve ahşap meskenlerde yılın 12 ayı gönüllü katılımcıları ve misafirleri ağırlamaktadır (Foto 7). Çiftlikte ahşap ve kerpiçten yapılmış olan iki adet çok amaçlı salonda ailelerin de yer aldığı çocuk kampları başta olmak üzere terapi ve meditasyon, yoga kamp ve inzivaları, kişisel gelişim seminerleri gibi etkinlikler de yapılmaktadır.

Foto 7: Pastoral Vadi Çiftliği Yemek Pişirme Alanı ve Gönüllü Katılımcıları

Refikler Çiftliği (Fethiye): Çiftlik, Fethiye'ye 26 km mesafede orman içerisindeki bir arazi üzerinde yer almaktadır. 2012 yılında kurulan çiftlikte, çeşitli ağaç türleri ve tıbbi aromatik bitkiler yetiştirilmekte, meyve kurutma, reçel-marmelat ve zeytinyağı yapımı ile bal üretimi gibi birçok faaliyet yürütülmektedir. Barınma ihtiyacının, çiftlik sakinlerinin kendi imkânlarıyla yaptıkları kerpiç ve ahşap meskenlerde sağlandığı çiftlikte, gelen gönüllüler ve misafirler için çadır kurmak için uygun alanlar bulunmaktadır.

Sardunya Pansiyon Çiftliği (Datça): Datça merkeze 17 km mesafede, Mesudiye mahallesi Palamutbükü mevkiinde yer almaktadır. 3 dönümlük arazi üzerinde kurulmuş olan çiftlikte pansiyonculuğa ek olarak badem yetiştiriciliği ve bahçecilik faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Yaz döneminde misafir kabul edilen

çiftlikte geleneksel metotlarla bahçeden elde edilen ürünlerden farklı reçel ve pekmezler hazırlanmaktadır.

Yonca Lodge Çİftliği (Fethiye): Fethiye merkeze 15 km mesafede, Yanıklar mahallesinde yer alan 14 odalı bir butik oteldir. Sığla ormanları içerisinde bulunan işletmede çiftlik faaliyetleri yapılmayıp, daha çok otel konseptinde hizmet verilmektedir. Bahçe işleri, sebze-meyve üretimi, yöresel yemekleri tatma ve yapımını öğrenme gibi etkinliklerin yapıldığı otelde konaklama evleri kırsal konut ekolojisine uygun olarak inşa edilmiştir.

Olive Farm (Datça): Çiftlik 1995 yılında Amerikalı sanayici Richard Rosenberg tarafından Datça'da 400 dönümlük arazi üzerinde kurulmuştur. 2005 yılında yaşlanması sebebiyle Çiftliği yerli bir iş adamına devretmiştir. Yerli sahibi çiftlik arazisini daha da genişleterek 500 dönüme çıkarmıştır. Arazilerin 400 dönümü zeytin ağacı, 100 dönümlük kısmı ise narenciye ağaçlarıyla değerlendirilmiştir. Çiftlikte üretilen organik ürünler ve bu ürünlerden elde edilen kozmetikler Uzak Doğu ülkeleri başta olmak üzere Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya ihraç edilmektedir. Organik Tarım Sertifikası olan Çiftliğe, insanların doğal çevreyi bizzat yaşamaları için 2010 yılında otel bölümü eklenmiştir. Turizm faaliyetlerinin ön planda olduğu çiftliğe sadece ziyaretçi kabul edilmektedir (Foto 8).

Foto 8: Olive Farm (Datça) Yöresel Ürün Üretim Merkezi

Tangala Çiftliği (Seydikemer): Yerel ağızda sincap anlamına gelen 'Tangala' Çiftliği, Fethiye ile Kaş arasında yer alan Akdağlar'ın Seydikemer mevkiinde yer almaktadır. Tlos Antik Kenti yakınında konumlanmış olan çiftliğin 10 dönümlük arazisinin dört dönümü mera, iki buçuk dönümü ise hayvanların yaşam alanı olarak ayrılmıştır. Altında imalathane ve olgunlaştırma mahzenlerinin bulunduğu, taş ve ahşaptan inşa edilen çiftlik binasında peynir atölyeleri ve özel tadım etkinlikleri düzenlenmektedir.

Kargıcak Çiftliği (Dalyan): Ortaca merkezine 22 km mesafede yer almaktadır. Gökbel mahallesi Kargıcak koyu bölgesinde 30 dönümlük arazi üzerine kurulan çiftlik, 1200 adet narenciye ağacına ev sahipliği yapmaktadır. Gönüllü katılımcı ve misafir kabul edilmektedir.

4.2. Yayla Turizmi

Yayla turizmi, insanların şehirlerin kalabalık, stresli ve gürültülü yaşamından kaçıp, doğal ortam güzelliklerine sahip kırsal alanları tercih etmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ülkemizde bugüne kadar birkaç istisna dışında, yayla turizmi turistik ürünü, geleneksel, yöresel bir yaklaşım düzeyinde kalmış, henüz bir ürün olarak üretimi gerçekleştirilememiştir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006:56).

Yayla turizmi, kırsal turizm dendiğinde ilk akla gelen turizm çeşitlerinden biridir. İnsanların yaz aylarında yaşadıkları yerlerden ayrılarak yaylalara çıkmaları ve yayla evlerinde konaklayarak gerekli tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, yayla turizmini ortaya çıkarmaktadır. Yayla turizmine katkı sağlayan bir diğer faktör de yaylalardaki etkinliklere, yayla kültürü sayesinde bozulmamış doğal yaşama birçok insanın ilgi duyması ve bu yaşam tarzına katılarak deneyimlemek istemeleridir. Kırsal alanlarda gerçekleştirilen ve günümüzde gittikçe artan talep potansiyeline sahip olan yayla turizmi, son yıllarda gelişerek turizm çeşitliliği içerisinde kendine önemli bir yer edinmiştir (Zengin, 2008). Yayla turizm merkezlerinin oluşturulması, yayla şenliklerinin gelenekselleşmesi, yayla alanlarının temiz havası, suyu ve manzarası ile flora ve fauna zenginliği yayla turizmine katılanlara güdülemektedir. Ayrıca eko turizm çeşitlerinin büyük kısmının yayla alanlarında gerçekleştirilebiliyor olması, yayla turizmine olan talebin artmasına katkı sağlamaktadır. Yayla alanları, içerisinde

çok sayıda doğal unsur barındırmakta ve gelen turistlere çeşitli rekreasyonel faaliyet imkânı sunmaktadır (Zengin, 2008).

Muğla il genelinde yaylaların fonksiyonel özelliklerine göre değerlendirdiğimizde iki farklı durumun olduğunu görmekteyiz. Bunlardan ilkini seçilen yayla mekanının farklı yapısı ve sürdürlen ekonomik faaliyetlerin şekli itibariyle Anadolu yaylacılığından oldukça farklı bir özellik gösteren Menteşe merkez ve çevresinde yer alan polye yaylacılığıdır. Polye yayla kültürü yörede yaşayan yerel halkın kendi yaşam tarzıyla ortaya çıkmış ve buna yönelik ekonomik faaliyetlerle şekillenmiştir. Bu kültür, yöre insanının değer ve tutumlarını yansıtacak şekilde düzenlenmiştir (Ertürk ve Atasoy, 2010). Muğla polyesi içerisinde kalan ve sahip oldukları kültürel mekânlarıyla bu yaylaların en güzel örneği Karabağlar yaylasında görülmektedir.

Karabağlar Yaylası: Muğla Polyesi içerisinde bulunan Karabağlar Yaylası, Muğla ilinin merkez Menteşe ilçesinin 5 km güneyinde yer almakta ve günümüzde daha çok bir sayfiye yeri olarak kullanılmaktadır. Şehrin güneyi boyunca uzanan yayla, rakımı Muğla'dan daha az olduğu için Türkiye'nin çıkılmayıp inilen tek yaylası niteliğindedir (Foto 9).

Karabağlar Yaylasının kendine has farklı bir kültürel yapısı vardır. Bu farklılığı oluşturan kültürel özellik ise yayla içerisinde bulunan kahvelerdir. Günümüzde yayladaki kahvelerin bir kısmı aktif olarak kullanılırken bir kısmı ise âtıl vaziyettedir. Karabağlar yaylasında kahvelerin günlük yaşamdaki yeri oldukça önemlidir. Kahveler, toplanma ve muhabbet alanı olmanın yanı sıra bakkalı ve camisiyle de yayla sakinlerinin yaşam alanı olmuştur. Yaylada bulunan birçok mahalle ve mevki kahvelerin adıyla anılmaktadır. Karabağlar yaylasında tescilli kahve sayısı 19'dur. Bunlar; Tozlu, Ayvalı, Berberler, Keyifoturağı, Şeref, Polis, Süpüroğlu, Vakıf, Cihanbeyli, Gökkıble, Bakkallar, Hacıahmet, Elmalı, Kırkahvesi, Kadı, Narlı ve Kozlu kahveleridir (Karabağlar Yaylası'nda Dört Mevsim Turizm Araştırma ve Fizibilite Raporu, 2016).

Foto 9: Muğla polyesi içerisinde yer alan Karabağlar yaylasının genel görünümü (URL-24)

Günümüzde faaliyetlerine aktif olarak devam eden kahvelerden en önemlisi Keyfoturağı Kahvesi'dir. 1871 yılında yapılan kahve tek katlı olup, yöre mimarisine uygun olarak inşa edilmiştir. Mescit, lokanta ve kahveden oluşan Keyfoturağı Kahvesi'nin bahçesinde 10 adet anıtsal çınar ağacı ile 2 tane kuyu bulunmaktadır. Bu yapı 1987 yılında Muğla Belediyesi'nce satın alınmış, 2007 yılında ise tamamen yenilenmiştir. Keyfoturağı Kahvesi 2020 yılı itibariyle restoran olarak hizmet vermektedir (Foto 10).

Foto 10: Keyfoturağı Kahvesi'nden Görüntüler

Günümüzde aktif olarak kullanılan kahvelerden bir diğeri ise 19. yüzyıl yapılarından olan ve yayla kahveleri arasında en geniş alana sahip Süpüroğlu Kahvesi'dir. Mescidi bulunmayan kahve mekânı lokanta, fırın ve kahve binalarından oluşmaktadır. Yöre mimarisine uygun olarak inşa edilen kahve tek katlı ve kırma çatılıdır. 2020 yılı itibariyle şahıs mülkiyetindedir.

Ayvalı Kahvesi: 1992 yılından beri konut olarak kullanılan bu kahve, yazlık ve kışlık olarak iki ayrı binaya sahiptir. Aynı zamanda mescidi de bulunan kahve yöreye özgü bir mimariyle inşa edilmiştir. Tek katlı olan mekânın bahçesinde bir kuyu ile anıt niteliği taşıyan 7 adet çınar ağacı yer almaktadır.

Berberler Kahvesi: 19. yüzyılda yapılmış olan bu kahve, Karabağlar Yaylası'ndaki birçok kahve gibi tek katlı olup avlusunda da bir mescit yer almaktadır. Kare şeklinde bir plana sahip olan Mescit Osmanlı kiremitten oluşan bir çatıya sahiptir. Günümüzde kullanılmayan kahvenin bahçesinde bir kuyu ile 4 tane çınar ağacı yer almaktadır.

Cihanbeğendi Kahvesi: 19. yüzyılda yapılmış olan kahve binası yıkılmış olduğu için günümüzde kullanılmamaktadır. Kare şeklinde planlanmış olan Osmanlı kiremit ve kırma çatılı mescidi ise ayaktadır lakin kullanılmamaktadır.

Elmalı Kahvesi: Kahve yıkılmış olup Karabağlar Yaylası'nın bazı kahveleri gibi âtıl durumdadır. Kahvenin harap durumdaki mescidi de yıkılmak üzeredir. Hacıahmet Kahvesi ile Yeniköy arasındaki yol üzerinde yer almaktadır.

Gökkıble Kahvesi: 1959 yılında yapılmış olan kahve, 20. yüzyıl başı mimarisini yansıtmaktadır. Dikdörtgen bir plana sahip olan kahve tek katlıdır. Osmanlı kiremit ve kırma çatılı kahve binası tuğla duvarla örülüdür. Vakıf arazisinde ve yolun diğer tarafında olan mescidinin yanına sahipleri tarafından 1964 yılında bir minare yaptırılmıştır. Bir de yığma sistemde inşa edilmiş kare planlı, kiremitlerle örtülü, topuz çatılı cami mevcuttur. Ayrıca kahve bünyesinde bir fırın ve bakkal da bulunmaktadır.

Hacıahmet Kahvesi: 19. yüzyılda yapılmış olan kahve biri yeni diğeri eski iki binaya sahiptir ve tek katlıdır. Yöreye özgü mimari bir tarzı olan kahvenin biri mescit diğeri fırın olarak kullanılan iki yapısı daha mevcuttur. Ayrıca bahçesinde bir havuz ile iki çınar ağacı bulunmaktadır.

Tozlu Kahvesi: Kahve ve mescitten oluşan yapı 19. yüzyılın ilk yarısına aittir. Yöreye özgü mimari bir tarzda yapılmış olup tek katlıdır. Mescidinin yanında bir de musalla taşı yer almaktadır. Oldukça küçük olan kahvesi kapalıdır. Mescit ise sadece

yaz aylarında kullanılmaktadır. Kahve vakıflara aitken daha sonra bir şahıs tarafından satın alınmıştır.

Yayladaki mescitler, mimari özelliklerinin yanı sıra yaylaya özgü bir yaşam tarzını yansıtmaları bakımından da özel bir öneme sahiptir. Yayladaki kahveler hem geçmişte hem de bugünkü zaman diliminde birer küçük meyhane olarak kullanılmışlardır. Bu mekanlarda hem içki içilir hem de özellikle akşamları ve geceleri yöresel yemekler pişirilip yenirdi. Mescit, fırın ve dükkân olarak kullanılan bu yapılar, kuyular, çınar ağaçları adeta bir külliye meydana getirirlerdi. Bu kahvelerde içki içildiği gibi çevrelerindeki mekânlarda ibadet de yapılırdı. İnsanların tercihlerine duyulan saygıyı gösteren bu tavır Menteşe'ye özellikle de yaylaya has bir durum olarak ele alınabilir (Karabağlar Yaylası'nda Dört Mevsim Turizm Araştırma ve Fizibilite Raporu, 2016).

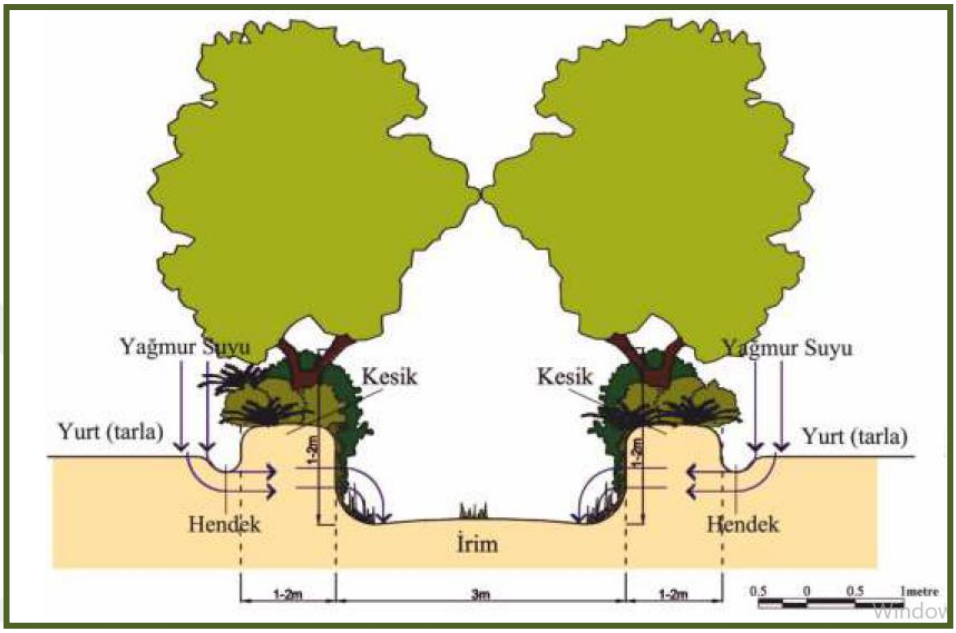
Geçmişte yayla kahvelerinde yağlı güreş müsabakaları, kavun panayırları düzenlenir ve Karagöz ile Hacivat oynatılırdı. Ancak zamanla çok şey değişmiş, geleneksel faaliyetlere olan ilgi azalmış, bu kültür unutulmuş ve yok olmuştur.

Karabağlar Yaylası'nda Akdeniz iklimi hüküm sürdüğü ve çok yağış alan bir konumda bulunduğu için zengin bir bitki örtüsü görülmektedir. Yaylanın etrafındaki dağlık bölgeler makilerle kaplıyken asıl yaylayı oluşturan ve eğimi daha az olan alanlarda ise ağaç ve çalı toplulukları yer almaktadır. Eskiden de yaylanın ağaç ve çalı topluluklarıyla kaplı olduğu görülür. Fakat zamanla bu sık bitki örtüsü özellikle yerleşim alanı açmak, yakacak odun temin etmek ve tarlaları genişletmek maksadıyla seyrekleştirilmiştir (Karabağlar Yaylası'nda Dört Mevsim Turizm Araştırma ve Fizibilite Raporu, 2016).

Karabağlar Yaylası'nda kuşburnu, böğürtlen gibi çalı gruplarının yanı sıra; kavak, çınar, akasya ve yöreye özgü olan karaağaçlar bulunmaktadır. Ancak bir hastalık nedeniyle karaağaçlar son zamanlarda kurumaya yüz tutmuştur.

Yaylanın bitki örtüsü "İrim" ve "Kesik" lerden oluşmaktadır. "Kesik" bağ ve bahçe etrafına açılan hendek anlamına gelmektedir (Şekil 38-Foto 11). Karabağlar Yaylası için ise bu kavram yurtların etrafındaki toprak yükseltilerde yer alan ağaç ve

çalı topluluklarını ifade etmektedir. Kesikler, doğal malzemesi topraktan oluşan üstü çalılarla ve karaağaçlarla kaplanmış doğal, bölücü bir bitki örtüsüdür. İrim ise iki yanında kesikler bulunan, yayaların geçebildiği, 1,5- 2 metre genişliğinde ve 1-2 metre yüksekliğindeki doğal yollardır (Barlas ve Koca, 2006).

Şekil 38: İrim ve Kesik (**Kaynak**: Koca, 2014:8)

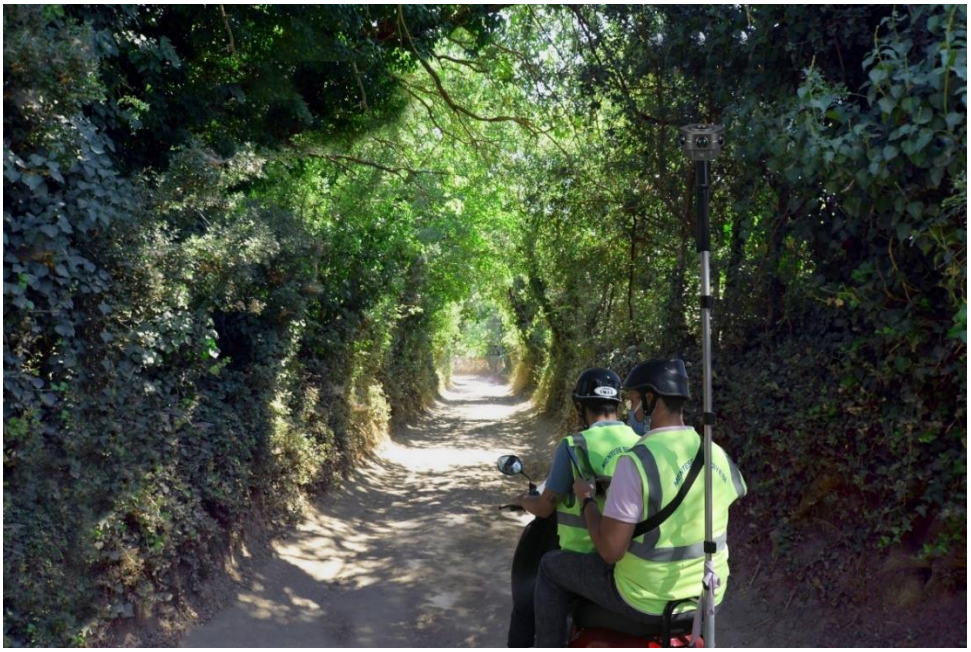

Foto 11: Karabağlar Yaylası İçerisindeki Yolların Üzerinde Yer Alan İrim ve Kesikler (URL-25).

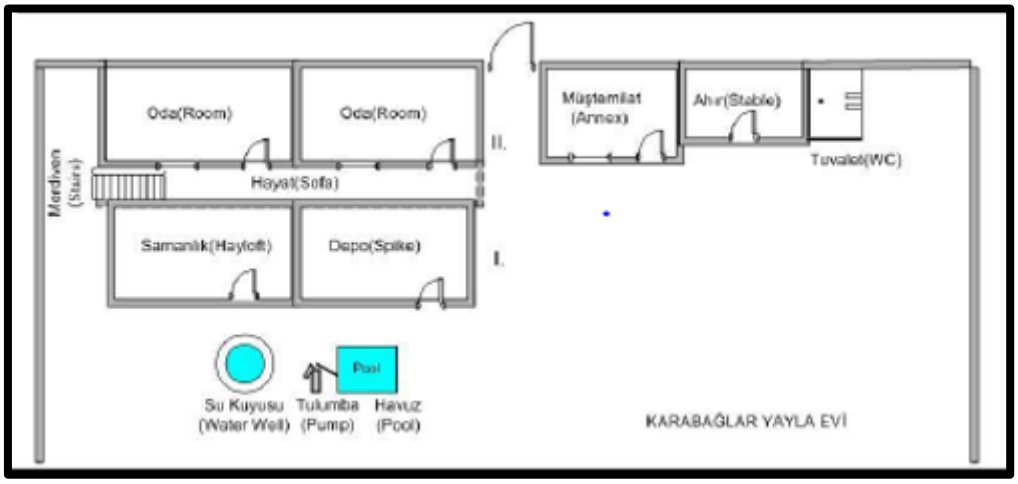
Karstik bir ova olan Karabağlar Yaylası, bunun bir getirisi olan yüksek taban suyu ve alüvyonlu topraklarının da etkisiyle tarım yönünden çok verimli ve avantajlıdır. Yaylanın adında da yer alan "bağ" özelliğini neden kaybettiği ise kesin olarak bilinmemektedir.

Karabağlar Yaylası, girişindeki kavun heykelinden de anlaşılacağı üzere kavunu ile ünlüdür. Menteşe Kültür ve Sanat Şenliği etkinlikleri arasında olan "Yayla Kavunu Yarışması"nda yayla halkı ürettiği kavunları yarıştırmaktadır.

Karabağlar Yaylası kentsel ve III. derece doğal sit alanıdır. Yani doğal yapının korunması ve geliştirilmesi şartıyla bölgenin özelliği ve potansiyeli de göz önünde bulundurularak konut yapımına açılabilecek alanlardır. Kullanıma açılacak bölgelerde yapılaşma koşulları ilgili kurumlarca belirlenir.

Yaylada mevcut tarım ve hayvancılık faaliyetleri devam ettirilebildiği gibi Çevre Şehircilik Müdürlüğü'nden ve Koruma Kurulu'ndan izin almak şartıyla tarım ve hayvancılıkla ilgili yeni faaliyetler de yapılabilmektedir. Ayrıca Koruma Kurulu'nca tespit edilen edilen koşullar doğrultusunda doğal peyzaj ve siluete dikkat etmek şartıyla; kum, çakıl, taş, maden gibi malzemeler alınabilmekte ve ocak açılabilmektedir. Ancak çöp, sanayi atığı, cüruf, toprak gibi maddelerin dökülmesi yasaktır (Karabağlar Yaylası'nda Dört Mevsim Turizm Araştırma ve Fizibilite Raporu, 2016).

Günümüzde Karabağlar dışında diğer polye yaylaları (Ula, Yerkesik, Yenice ve Yeşilyurt) yerleşim birimlerinin mekânsal gelişimine bağlı olarak yerleşim alanı sınırları içerisinde kalmıştır. Bundan dolayı günümüzde eski yayla mekânlarını görmek mümkün olmamaktadır. Eski yayla mekânlarının bir kısmını görebildiğimiz Karabağlar Yaylası'nda tek kattan ve iki odadan oluşan geleneksel yayla evleri mevcuttur (Ertürk ve Atasoy, 2010). Bu evlerde odaların kapıları mutlaka bir hayata açılır, odanın birinde ve hayatın bir köşesinde ocak yer alır. Ahırlar ise konutun yola bakan arka duvarına ek olarak veya bahçenin bir köşesine küçük bir şekilde yapılmıştır (Şekil 39).

Şekil 39: Karabağlar Yaylası Geleneksel Yayla Evi ve Avlu Planı (**Kaynak:** Ertürk ve Atasay, 2010).

Muğla ilinde yer alan yaylalarında gördüğümüz ikinci foksiyonel özellik ise geleneksel yaylacılık anlayışının değişime uğrayarak rekreasyonel faaliyetlerin öne çıktığı yaylacılığın ortaya çıkmasıdır. Kavaklıdere, Fethiye ve Seydikemer yörelerinde görülen bu değişim, özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren yöre insanının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısındaki iyileşmelere bağlı olarak, yaylacılık faaliyetine katılanların sayısının azalmasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Yaz sıcaklarından kaçma isteği yöredeki yaylacılık faaliyetlerini arttıran en önemli sebeptir. Günümüzde rekreaktif amaçlı yaylacılık faaliyetleri özellikle kıyı turizminin gelişmiş olduğu merkezlere yakın olan Yukarı Eşen Havzası ve Tuzla Beli gibi ulaşım açısından da elverişli olan yaylalarda görülmektedir. Nispeten ulaşım imkânları kısıtlı olan Boncuk Dağları ve Akdağlar gibi yüksek sahalardaki yaylalarda ise hayvancılık faaliyetlerinin ön planda olduğu geleneksel yaylacılığın yapıldığını görmekteyiz.

Yerküpe Yaylası: Yerküpe Yaylası Kavaklıdere ilçesinde Menteşe mahallesine 2 km mesafede Doğu Menteşe Dağları üzerinde yer almaktadır. Yaylanın içerisinden Genek çayının kollarından Hebil Deresi geçmektedir. Deniz seviyesinden 800 metre yükseltide olan Yerküpe Yaylası, oldukça serin havasıyla insanları kendine çekmektedir. Yerküpe Yaylası, asırlık çınarları, beş ayrı noktadan kaynağını alan doğal kaynak suları, geniş çayırlık alanı, çağlayanı ve mağarası ile tam bir doğa harikasıdır. Her yıl haziran ayı sonunda yağlı güreş müsabakalarının yapıldığı ve

çeşitli organizasyonlara ev sahipliği yapan yaylaya, festival döneminde çok sayıda yerli ve yabancı turist gelmektedir. (Foto 12-13).

Foto 12: Yerküpe Yaylası Yağlı Güreş Alanı

Foto 13: Kavaklıdere Yerküpe Mağarası

Seydikemer Yaylaları: Seydikemer Akdağ yaylalarının en bilineni ve konumu en uygun olanı Girdev Yaylası'dır. Polye özelliği taşıyan yaylanın yüzölçümü 25 km^2, ortalama yükseltisi ise 1750 metre olup alçak sırtlarla çevrilidir (Güner ve Ertürk, 2005). Yaylanın orta kısmında yer alan karstik çukurluğun yaklaşık 3 $km^{2'}$lik bölümünü bir göl kaplar. (Foto 14).

Foto 14: Seydikemer Girdev Gölü (URL-26).

Dünyanın sayılı kuş gözleme alanlarından olan Girdev Gölü, Seydikemer'in tek gölüdür. Her yıl çok sayıda kuş gözlemcisinin akınına uğrayan Girdev Gölü Havzası'nda 128 farklı kuş türü tespit edilmiştir.

Yaklaşık 1750 metre yükseklikte yer alan Girdev Yaylası aynı zamanda son birkaç yıldır önemli bir astronomik gözlem merkezi haline gelmiştir. Gökyüzü gözlemcileri yaylanın rakımının yüksek olmasını değerlendirerek bulutsuz yaz gecelerinde gökyüzü olaylarını daha yakından izleme imkanı bulmaktadırlar. Girdev Yaylası bitki tür ve çeşitliliği açısından da oldukça zengindir. Göçebe yaşamın devam ettiği yaylada otlatılan koyun ve keçilerin sütünden yapılan peynir ve tereyağı oldukça meşhurdur. Girdev Yaylası çevresindeki yüksek tepeleri ve gölü ile yamaç paraşütü, trekking ve sportif amaçlı balıkçılık için son derece elverişli şartlara sahiptir.

Seydikemer ilçesinin kuzeyinde yer alan Seki Yaylası, Yukarı Eşen Çayı Havzasının orta kesiminde etrafı dağlarla çevrili çanak şeklinde bir sahada yer almaktadır. Yaylanın yüzölçümü 200 km^2, ortalama yüksekliği ise 1000-1500 metre arasında değişmektedir. Seki Yaylası üzerindeki düzlük alanlar bağıl yüksekliği 50-100 metre arasında değişen tepelerin arasında yer almaktadır. Yayladaki tepelik alanlar karaçam, meşe ve ardıç ağaçlarıyla kaplıdır. Tepelik alanlar arasında yer alan düzlüklerde ise genelde tarım alanları yer almaktadır. Kış mevsiminin uzun ve sert sert geçtiği yaylada ilkbahar ve sonbahar ayları bol yağışlı geçmektedir. Kışın kar örtüsünün uzun süre yerde kalmasından ve bahar aylarında bol yağış almasından dolayı yayla, ot toplulukları ve su kaynakları açısından oldukça zengindir. Yaz aylarında ise gerek serin havası gerekse tarım alanlarının genişliği ve elverişli ulaşım şartları bu bölgeyi yaylacılık faaliyetleri bakımından çekici hale getirmektedir (Güner ve Ertürk, 2005:151).

Seki Yaylası konum itibariyle Oioanda Antik Kenti, Girdev Gölü ve Eren Dağ Kayak Merkezi gibi turizm destinasyonlarına oldukça yakındır. Bu sebeple yayla turizmi ve futbol kulüplerine yaz kampı ve golf turizmi için elverişli doğal ortam şartlarına sahiptir. Günümüzde Seydikemer Belediyesi tarafından yaylanın sportif faaliyetler için kullanımına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Spor kulüplerine yaylanın yaz kampı olarak kullanılabilmesi için öncelikli konu sporcular için konaklama tesislerinin yapılmasıdır. Bu soruna çözüm bulabilmek amacıyla Seki mahallesine 17 km mesafede olan Eren Dağ kayak merkezinin tahsis edilmesi düşünülmüş ve tesisin kışın kayak sporcuları için yazın ise futbol kulüplerine hizmet sunması gündeme gelmiştir. Yoğun talep olması durumunda Seki mahallesinde futbol kulüplerine yönelik konaklama tesisi yapılmasının da mümkün olduğu belirtilmiştir.

Seki Yaylası'nda her yıl ağustos ayının son haftasında üç günlük yayla şenlikleri ve geleneksel yağlı güreş müsabakaları düzenlenmektedir. 2019 yılında 28. kez düzenlenen yayla şenlikleri, Seydikemer Belediyesi'nin kendi imkanlarıyla düzenlediği bir organizasyondur.

Seki Yaylası dışında Seydikemer'e bağlı Yayla Karaçulha mahallesinde "Karaçulha Gönüllüleri Derneği" tarafından geleneksel hale getirilen Yörük Yarenlik

Şölenleri düzenlenmektedir. Fethiye ve Seydikemer'den yoğun katılımın olduğu şölenin 2019 yılında 4.sü yapılmıştır. "Karaçulha Gönüllüleri Derneği" tarafından yapılan etkinliği yayla sakinleri kendi kültürlerini yaşatmak amacıyla düzenlediklerini belirtmektedirler. Etkinlik kapsamında yörüklerin kullandığı araç-gereçlerin sergilendiği yörük sergisi, gelin alma merasimi ve yörük göçü düzenlenmektedir.

Beşkaza Yaylaları Şenliği "Boğalar Yörük Kültür Derneği" tarafından 2019 yılında 21. kez düzenlenmiştir. İki gün boyunca farklı etkinliklerin düzenlendiği "Uluslararası Seydikemer Beşkaza Yaylaları Boğalar Yörük Türkmen Şenliği'nde", 24 Oğuz boyu tamgası, Türk Bayrağı ile göndere çekildikten sonra yurtdışından gelen halk oyunları ekipleri ile Türkiye'nin değişik yörelerinden gelen halk oyunları ekipleri çadırlarda gösteriler gerçekleştirmektedir.

Muğla'nın Seydikemer İlçesi Yayla Dont Mahallesinde 2019 yılında 6. kez "Yayla Dont Desti Şenliği" yapılmıştır. Festival yörük kültürünü tanıtmak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

4.3. Festival Turizmi

Milas Zeytin Hasat Şenliği [3]**:** Milas ilçesinin kırsal turizm açısından öne çıkan unsurlarından ilkini festivaller oluşturmaktadır. Doğa ve kültür temelli festivaller, kırsal kesimlerde bölge halkı tarafından önceden belirlenmiş bir zamanda yapılan ve bölgenin sembolü haline gelmiş ürün ya da ürünlerin tanıtımını ön plana çıkaran, toplumun ortak bilincinde yer almayı başarmış ve sürekliliği sağlanmış etkinliklerdir. Festivaller aynı zamanda kırsal turizmin en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir. Doğru yönetildiği takdirde festivaller bölgesel kalkınmaya büyük ölçüde fayda sağladığı gibi, festivale konu olan tarım ürününün de ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtılmasına hatta markalaşmasına imkan sağlamakta, böylece yörenin turizm potansiyelini arttırmaktadır (Yemenoğlu vd., 2013; Tok ve Tunalıoğlu, 2019).

[3] Milas Hasat Şenliği başlığını taşıyan bölümün tamamı tezden üretilen makale (Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Milas İlçesinin (Muğla) Entegre Kırsal Turizm Analizi." ***International Journal of Geography and Geography Education***, (44), 253-271.) kapsamında yayımlanmıştır.

Milas ilçesi de kırsal turizm-festival ilişkisini kurmuş olan coğrafi mekânlardan biridir. Zeytin ve zeytinyağı açısından yüksek potansiyele sahip olan Milas ilçesinde, bu potansiyelin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılması amacıyla 2014 yılından bu yana festivaller düzenlenmektedir. Altıncısı 2019 yılında gerçekleştirilen bu şenlik vasıtasıyla (Foto 12) zeytinyağının kalitesinde çok etkili olan işletmelerin ve ürününün değerinin farkına varması gereken üreticinin bilinçlenmesi hedeflenmektedir (Milas Ticaret ve Sanayi Odası, 2018).

Foto 15: 2019 Yılında Gerçekleştirilen 6. Milas Zeytin Şenliği Açılış Töreni (URL-27).

Hasat şenliği, Milas zeytininin ve zeytinyağının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılmasına imkân sağlamakta, bu sayede tüketiciler kaliteli ve soğuk sıkım zeytinyağının önemi, çiftçiler de doğru hasat yapma yöntemleri, makineli hasat, organik zeytincilik, doğru taşıma kapları ve iyi tarım uygulamaları konularında bilinçlenmekte ve bilgilendirilmektedir. Ayrıca, şenlik kapsamında gerçekleştirilen yemek yarışmaları, kültürel değerlerin korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamaktadır (Çukur ve Kızılaslan, 2018). Milas zeytinyağının, 23 Aralık 2020 tarihinde Avrupa Birliği'nden coğrafi işaret alan ilk ve tek Türk zeytinyağı olması onu

ayrıcalıklı kılan bir özellik olmuştur. Zeytin hasat şenliği tarımsal ve turizm faaliyetlerini birlikte bünyesinde barındırmasından dolayı kırsal turizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir. Hasat şenliğinin şenliğe konu olan tarımsal ürüne, sektöre ve içinde yer aldığı yöreye oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Milas ilçesinde zeytin hasat şenliğinin yöreye katkılarını sıralayacak olursak (Çukur ve Kızılaslan, 2018);

- Milas ilçesi tarım ve turizm potansiyeli açısından büyük potansiyele sahip bir yerleşimdir. Zeytin hasat şenliği tarım ve turizm arasındaki entegrasyonu sağlamakta önemli bir role sahiptir.

- Zeytin hasat şenlikleri süresince şehre gelen yerli ve yabancı turistler, ilçede yer alan konaklama işletmecilerine ek gelir sağlamaktadır.

- Şenlikler kapsamında ilçeye ilk kez gelen ziyaretçiler ilçenin tarihi, turistik, kültürel ve arkeolojik değerlerini görme şansına sahip olmaktadır. Bu durum ziyaretçilerin ileriki zamanlarda tatil planlarına Milas'ı dahil etmelerine yardımcı olabilecektir.

- Şenlik kapsamında katılımcı firmalar arasında yapılan ticari faaliyetler sayesinde önemli ekonomik girdiler sağlanmaktadır.

- Şenlik sayesinde Milas'ın zeytin ve zeytin yağ uluslararası platformda tanıtılmaktadır.

- Şenlikler ayrıca bilinçli tarım yapma teknikleri, organik zeytincilik, iyi tarım uygulamaları, soğuk sıkım zeytinyağının önemi ve kaliteli zeytin yağ tüketimi gibi konularda çiftçileri ve halkı bilinçlenmesini sağlamaktadır.

- Şenlikler kapsamında yapılan yemek yarışmaları ile Ege ve Milas mutfağı farklı organizasyonlar sayesinde diğer kültürlerle buluşma şansı yakalanırken, kültürel değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması imkânı ortaya çıkmaktadır.

- Şenlik sayesinde markalı ürünler önem kazanmaktadır. Markalı ürünlerin ulusal ve uluslararası pazarda rekabet edebilmesine katkı sağlamaktadır.

- Milas zeytinyağı Memecik türü bir zeytinden elde edilmektedir. Memecik zeytinyağı coğrafi işaret tescil belgesi almış olan beş zeytinyağından biridir. Hasat şenliği sayesinde coğrafi işaret tescil belgesine sahip olan Milas zeytinyağı geniş kitlelere tanıtılması açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir.

- Hasat şenliğinin Milas ilçesinde organik zeytinciliğin gelişimine büyük katkı sağlayacağı görülmektedir.

Datça Badem Çiçeği Festivali: Datça tarihi, M.Ö.2000'li yıllarda yörede yaşamış Karyalılara kadar uzanmaktadır. Knidos gibi tarihi bir yerleşim merkezinin sınırları içerisinde yer alan Datça, Muğla ilinin 12 ilçesinden birisidir.

Badem ağaçları ile çevrili Datça Yarımadası'nın önde gelen geçim kaynaklarından biri badem yetiştiriciliğidir. Türkiye badem üretimin %10' unun gerçekleştirildiği Datça'da tespit edilebilmiş 85 badem türü bulunmaktadır. Tüm dünyada badem fiyatları bademin iriliğine ve lezzetine göre belirlenmektedir. Datça bademi susuz tarımla üretilmesine rağmen tamamen sulu tarımla elde edilen en iri Amerikan bademinden bile yaklaşık %30-40 oranında daha iri, ağır ve lezzetlidir.

Ocak ve şubat aylarında çiçeğe durmaya başlayan bademin birçok çeşidi vardır. Datça'da ise en çok nurlu, akbadem, dedebağ, kababağ, sıralı badem ve diş badem çeşitleri üretilmektedir. İç badem için mayıs ayına, dış kabukları açıldıktan sonra toplamak için ise temmuz-ağustos aylarına kadar beklemek gerekmektedir. Daha sonra toplanıp güneşte kurutulmaktadır.

Türkiye'nin önde gelen badem bölgelerinden biri olan Datça, düzenlenen "Badem Çiçeği Festivali" Datça bademinin benzersiz kalitesini ve çeşitliliğini kitlelere aktarabilmeyi, bademin Datça ile özdeşleşmesine katkı sağlamayı, badem çiçekleri açtığında ortaya çıkan muhteşem doğal güzelliği herkesle paylaşabilmeyi hedeflemektedir (Şekil 40). Festival, beyazın ve pembenin tüm tonlarına ev sahipliği

yaparak katılımcılara adeta görsel bir şölen sunmakta; Datça Yarımadası'nın doğasını, yerel kültürünü ve tarihini ziyaretçilerle paylaşmaktadır

Şekil 40: Datça Belediyesi 2021 Yılı Badem Çiçeği Festival Afişi

İlk kez 2018 yılında düzenlenen Datça Badem Çiçeği Festivali kapsamında, İstanbul, İzmir, Antalya, Konya'nın da içinde olduğu 10'dan fazla şehirden 15 000'in üzerinde ziyaretçi Datça'da ağırlanmıştır (Şekil 41).

Şekil 41: Datça Badem Çiçeği Festivali Tur Örneklerinden

Badem Çiçeği Festivali, kısa sürede tur şirketlerinin ve gezi rehberlerinin en tercih edilen destinasyonları arasında yerini almayı başarmış, 20'den fazla tur şirketi festivale katılım sağlamıştır. Badem Çiçeği Festivali medyada da kısa zamanda büyük bir başarı yakalamıştır. İlk senesinde festival yalnızca yazılı basında 1.4 milyon TL'ye

yakın bir reklam eş değerine ulaşırken yaklaşık 13 milyon kişiye de erişim sağlanmıştır. İlk senesinde büyük ilgi gören festival bir sonraki sene 8-10 Şubat 2019 tarihlerinde düzenlenmiştir.

Bodrum Mandalina Hasat Şenliği: Dünya genelinde görülen değişime bağlı olarak turist tercihlerinin değişiklik göstermesiyle birlikte Bodrum'a gelen turistler de kırsal alanlarda yörenin kendine has değerlerini görerek ve deneyimleyerek zaman geçirebilecekleri yerleri talep etmeye başlamışlardır. Bu durum sahip olduğu mandalina bahçeleri dolayısıyla Bodrum'a önemli avantajlar sağlamıştır. Bu çerçevede son on yıldır Bodrum mandalina bahçelerinin agro-turizm bağlamında ön plana çıkarılması konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Agro-turizm çalışmaları kapsamında 2006 yılından itibaren her yıl düzenli olarak "Bodrum Mandalina Hasat Şenliği" nin düzenlenmesi ve 2007 yılında Narenciye Üreticileri Birliği'nin kurulması bu çalışmaların en önemli ayağını oluşturmaktadır. 2009 yılında ise coğrafi işaret almak için başvurusu yapılan Bodrum mandalinasının, 2011 yılında "menşe adı" ile coğrafi işaretli ürün (Tescil No: 162) olarak tescili alınmıştır.

22-24 Aralık 2017 tarihleri arasında yapılan 11. Bodrum Mandalina Hasat Şenliği'nde Muğla Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, Bodrum Ziraat Odası, Bodrum Belediyesi işbirliğiyle Bodrum mandalina bahçelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda 'Bodrum Mandalinası Bahçelerinin Sürdürülebilirliği Çalıştayı' ve "Bodrum Mandalinası Bahçelerinde Agro-turizm Paneli" yapılmıştır. Yapılan iki etkinliğin ardından yayınlanan sonuç bildirgesinde; *"Bodrum mandalinasından katma değer yaratacak ürünler geliştirilmedikçe mandalina bahçelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanamayacağı, ivedilikle konuyla ilgili projeler üretilmesi gerektiği"* belirtilmiştir.

Bodrum mandalinası ebat olarak yassı şekilli ve küçük-orta iriliktedir. Kasım ayı sonundan aralık ayı ortalarına kadar süren olgunlaşma döneminde açık sarı ya da turuncu renkte olan kabuğu, ince ve hafif pürüzlü bir yüzeye sahiptir. Kabuğundaki eterik yağlardan dolayı oldukça güzel kokmaktadır. Bodrum mandalinasının coğrafi sınırlarını Bodrum'un Ortakent, Bitez, Turgutreis, Konacık, Gündoğan, Gümüşlük ve Göltürkbükü kırsal mahalleleri oluşturmaktadır. Bu bölgelerdeki bahçelerde bulunan

120 bin mandalina ağacından 2020 yılında yaklaşık 7,5 ton ürün elde edilmiştir. Bodrum mandalinası en önemli özelliği olan yoğun aroması ve kokusuyla dünya çapında bir üne sahiptir. Günümüzde Bodrum'un önemli simgelerinden biri haline gelmiştir.

Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nce 2006 yılından itibaren her yıl düzenli olarak "Bodrum Mandalina Hasat Şenliği" düzenlenmektedir. Bodrum Belediyesi ve Bodrum Kaymakamlığı tarafından da desteklenen şenlikler, en son 11-12 Ocak 2020 tarihleri arasında Bodrum'un Dereköy kırsal mahallesinde yapılmıştır (Şekil 42).

Şekil 42: 2020 Yılı Bodrum Mandalina Hasat Şenliği Afişi

Şenlik alanında bodrum mandalinasından elde edilen reçel, sirke, lokum, çorba, sabun ve kolonya gibi çok sayıda yöresel ürün satışa sunulmaktadır (Foto 16). Ayrıca en güzel reçel ve en kaliteli ürün yarışmaları, konserler ve çeşitli sanat etkinlikleriyle şenlik oldukça eğlenceli geçmektedir (Foto 17). Son yapılan şenlikte aşırı yoğunluk

yaşanmış ve araç park yeri bulmakta zorlanan ziyaretçiler şenliğe katılamadan geri dönmek zorunda kalmışlardır.

Foto 16: 2020 Yılı Bodrum Mandalina Hasat Şenliği Yöresel Ürünler Satış Alanı (URL-28)

Foto 17: Bodrum Mandalina Hasat Şenliği Etkinlikleri (URL-29)

Fethiye Yeşilüzümlü Kuzugöbeği Mantarı ve Dastar Festivali: Yeşilüzümlü mahallesi, taş evleri, kırsal turizm potansiyeli, eko turizme uygunluğu, şehir merkezine ve turistik tesisler ile arkeolojik sit alanlarına yakınlığı gibi özellikleri sayesinde popüler bir turizm cazibe merkezidir. Cittaslow (yavaş şehir hareketleri) olarak da değerlendirilebilecek bir yerleşim potansiyeline sahip olabileceği düşünülmesine rağmen 2008 yılından bu yana düzenlenen "Kuzugöbeği Mantarı ve Dastar Festivali" sayesinde sürekli artan ilgi uyandıran ve hem yerli hem de yabancı turistlerin durak noktası konumuna gelmiştir (Bahar vd., 2020).

Festivale konu olan kuzugöbeği mantarı sünger görünümüne benzeyen bir şapkaya sahip olan *Morchellacea* familyasının *Morchella* cinsine sahip türüne verilen isimdir. Iqbal (1993), kurutulmuş olan kuzugöbeği mantarlarının %42 proteine sahip olduğunu, kalorisinin düşük ve mineralce zengin olduğunu bildirmiştir. Kuzugöbeği mantarı görünüşü, tadı ve besleyiciliğinden dolayı Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde sevilerek tüketilen bir mantar türüdür. Kuzugöbeği mantarının Türkiye'nin birçok bölgesinde yetişiyor olması yurt dışına ihracatını her geçen yıl daha da arttırmaktadır. İhracatta Avrupa ülkeleri başta gelmektedir.

Ahşap dokuma tezgahlarında yapılan dastar, Yeşilüzümlü kadınlarının başlarını örtmek amacıyla yaptıkları dokumalardır. Dastar dokumalar yaz mevsiminde serin, kış mevsiminde ise sıcak tutma özelliğine sahiptir. Yörede yapılan iç çamaşırları ve çeşitli örtüler yine bu dokumalardan elde edilmektedir. Dokuma ürünleri 1,5-10 metre arasında farklı uzunluklarda ve 65 cm eninde dokunmaktadır (Şenyüz, 2009).

Yeşilüzümlü kırsal mahallesinde her yıl nisan ayının ilk haftasında gerçekleştirilen "Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Mantarı Festivali"ne çok yoğun katılım olmaktadır (Şekil 43). Fethiye Belediyesi Kültür ve Sosyal işler Müdürlüğü verilerine göre festivallerde gelen ziyaretçilere 300 kiloya yakın mantar satılmaktadır.

Şekil 43: Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Mantar Festivali Afişi

Festivalde yerel halk tarafından üretilen el yapımı yöresel ürünler gelen ziyaretçilere sunulmaktadır. Yöreye özgü pekmez pestili, el yapımı özel şarap, zeytinyağı, yöresel yemekler ve yöre kadınlarının başörtüsü olarak kullandıkları festivale de konu olan dastar ve diğer ipek dokuma kumaşları sergilenmektedir.

Sözü edilen festival sadece yöreye özgü değerleri ön plana çıkarmakla kalmamakta, aynı zamanda kırsal kalkınma anlamında da yerel halka ekonomik açıdan katkı sağlamaktadır. Kırsal turizm anlamında kültürel değerlerin ve yöresel lezzetlerin ziyaretçiyle buluştuğu festival gerek yerli gerekse yabancı turistler tarafından yoğun ilgi görmektedir. Festivalin ana teması unutulmaya yüz tutmuş kültürel bir değer olan dastar dokuması ile özellikle Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde hayli fazla miktarda yetişen kuzugöbeği mantarının yöresel bir etkinlik havasında içeriklerinin de zenginleştirilerek hem yerel halka kazanç sağlamak hem de yöreye gelen ziyaretçiler için kısa süreli de olsa tatil yapma imkânı sunmaktadır (Bahar, 2020).

4.4. Kırsal Miras Turizmi (Kırsal Konut Mimarisi)

Kırsal miras "yapılı çevre ve doğal çevrenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkiler kapsamında karşılıklı etkileşiminin biçimlendirildiği, yöreye özgü ya da yöresel nitelik gösteren mekânsal, özgün ve işlevsel kimlik değerlerinin birlikteliği" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kırsal miras kavramı; yerel mimari ve

sanatsal ürünler, yerleşim deseni, kırsal yaşama ilişkin sosyal ve ekonomik faaliyetler ile somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerine dek uzanan mekânsal ve işlevsel açıdan özgün kimlik ve bütünlük gösteren değerlerdir (Özcan, 2017).

Kırsal mimarinin en önemli belirleyicisi çevresel faktörler olarak nitelendirebileceğimiz fiziki coğrafya ve doğal kaynaklardır. Anadolu coğrafi anlamda 7 farklı bölgeye ayrılmakta ve bu durum kırsal mimari örneklerinin çeşitliliği olarak yansımaktadır (Muşkara, 2017). Muğla ili, kırsal mirasla doğrudan ilişkili yerel kültürel değerler bakımından da zengin bir saha olma özelliği taşımaktadır. Bölgenin tarihsel ve kültürel zenginliği kırsal alanlarda çok daha çarpıcı ve nispeten az bozulmuş olarak korunmuştur. Bunun nedeni bilindiği üzere inşaat faaliyetleriyle ilişkili kentsel dönüşümlerin henüz kırsal alanlara kadar ulaşmamış olmasıdır. Muğla ili genelinde kırsal konut mimarisinin en güzel örneklerini Çomakdağ (Milas), Katrancı (Yatağan), Turgut (Yatağan), Dodurga (Seydikemer), Çaybükü (Menteşe) ve Hızırşah (Datça) kırsal mahallelerinde görmekteyiz.

Milas Çomakdağ Evleri: Muğla ili Milas İlçesi'ne bağlı Çomakdağ köylerinin yaklaşık beş yüzyıldan beri süregelen mimari geleneği sahiptir. Gelişen taş ve incelikli ahşap işçiliği, bu mimarinin en önemli iki öğesidir. Gündelik yaşantının getirdiği işlevler, konut mimarisinin oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Çomakdağ köylerinde temel olarak sofasız (tek katlı tek odalı ev, iki katlı tek odalı ev) ve sonraki dönemlerde ortaya çıkan açık sofalı (iki katlı tek odalı ev, iki katlı çok odalı ev) olmak üzere iki farklı plan tipi görülmektedir. Sofasız tek odalı ev tipi planında evler tek katlıdır. Yapı, yaklaşık 50-60 cm yükseklikteki bir subasman üzerine oturtulmuştur. Eve giriş, genellikle doğal taş malzeme ile yapılmış bir merdivenle sağlanmaktadır. Ahşap bir kapı ile önce sekiye, daha sonra yine ahşap bir kapı ile asıl yaşam mekânı olan odaya girilir. Bu mekânın giriş kapısının karşısındaki duvarın ortasında bir ocak, ocağın her iki yanında birer pencere bulunur. Oda giriş kapısının olduğu duvarda yüklük ve gusülhane yer almaktadır. Sofasız iki katlı plan tipindeki evler iki katlıdır. Alt kat ambar ve/veya ahır olarak kullanılır; asıl yaşam mekânı üst kattadır. Oda, yani "hanay" tek katlı plan tipinden farklılık göstermez.

Tek odalı açık sofalı (Ayazlıklı) evler ise iki katlı olan, alt kat yine ambar ve/veya ahır olarak kullanılan, yine yaşam alanı olan üst kattaki ayazlığa bir merdiven ile çıkılan yapılardır (Foto 18). Çok odalı açık sofalı (Ayazlıklı) evler de asıl yaşama mekânı ambar ve/veya ahır üzerinde kurgulanmış, ailenin genişlemesi ile birlikte tek odaya sığamayan aile fertlerini barındırmak için, açık sofa (ayazlık) boyunca yeni bir oda eklenmiştir (Ocakcan, 2017).

Çomakdağ evleri bölgeden çıkarılan metamorfik kayaç türlerinden olan gnaysla inşa edilmektedir. Taşlar dikdörtgen bloklar şeklinde duvarların örgüsünde kullanılmış, blok aralarına da kırmızı kiremit kırıklarıyla veya dikine kayrak taşı şeritler kullanılarak duvarların yüzeyleri görsel olarak hareketlendirmiştir. Her odada bir ocak ve baca mevcuttur. Evin en büyük odası misafir odası olup, bu odanın içerisinde yüklük de yer almaktadır. Oda kapıları ve pencerelerde ahşap işçilik olup, bunlar farklı renklerle boyanmıştır. Boya olarak kök boya kullanılmıştır. Desenler bitkisel ve geometrik ağırlıklı olarak, ay-yıldız, yılan, güneş gibi motifler ahşaba oyma tekniği ile işlenmiştir. Yörede dülgerci (marangoz) evin ahşap kısımlarının tamamını yapmaktadır. Ahşap kullanımı evin içindeki pencerelerde, yüklüklerde, elmalıklarda, dolaplarda ve tavanlarda mevcuttur (Foto 19). Taş evlerin örtüsü iki çeşittir: Kiren (kil) toprak veya kiremit örtü ile çatı yapılmaktadır. Bacalar da örtüye göre yapılmaktadır. Toprak örtüde taş baca, kiremit örtüde tuğladan yapılmış uzun baca bulunmaktadır. Tuğla bacalar kiremit örtünün yüksekliğiyle genelde aynı uzunluktadır. Çatılar Marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır ve öne doğru saçaklı kısımları mevcuttur. Yöre evlerinin baca yapıları farklı olup, Muğla bacalarına göre daha uzun bir görünümdedir. Bu yapımın amacı dumanın çatıdan uzaklaşmasını ve kıvılcımın olmamasını sağlamaktır (Ekici, 2016).

Kırsal turizm de kullanılmak üzere birkaç evin daha önce pansiyon olarak dönem dönem kullanıldığı tespit edilmiştir.

Foto 18: Milas Çomakdağ İki Katlı Tek Odalı Ev Örneği

Foto 19: Milas Çomakdağ İki Katlı Tek Odalı Ev İç Mekân Örneği

Yatağan Katrancı Evleri: Yatağan ilçesine bağlı Katrancı mahallesinde yer alan evler, cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilmiş ve günümüze kadar önemli ölçüde korunarak gelmiştir. Katrancı Evleri Türk mimarisi ve el sanatları yönünden örnek gösterilecek zenginliklere sahiptir.

Katrancı Evleri, bulundukları coğrafi ve iklim koşullarına uygun olarak, yılların birikimi ve deneyimi ile oluşmuş özgün sivil mimarlık ürünleridir. Genellikle topoğrafya ile uyumlu doğal kayalık bir zemin üzerine iki katlı, düz toprak damlı ve taş araları toprak harçlı olarak yığma tekniği ile inşa edilmişlerdir. Orijinalinde toprak damlı olan evlerin çoğu kiremit çatıya dönüştürülmüş olsa da kimi toprak damlı evlerin içinde halen her yağmurdan sonra dama çıkılıp bir sopanın ucundaki ahşap milde dönen silindirik bir mermer taş ile *yugulama* tabir edilen işlem yapılmaktadır. Burası içinde yaşanılarak günümüze kadar gelmiş toprak damlı evlerin en çok görüleceği bir yerleşmedir (Foto 20).

Foto 20: Yatağan Katrancı Kırsal Mahallesi Ev Örneği (URL-30)

Evlerin taş duvar işçilikleri Aydın ve Çine'den gelen ustalar tarafından yapılmıştır. Kesme veya kaba yönü taştan kalın duvarlarla çevrili olmaları, derzlenmiş taş duvar örgüsü üzerine yapılan malakari nebati desenli (hayat ağacı, vazoda çiçekler, zeytin dalı gibi) süslemeleri, manzarayı açık pencerelerinin kepenk, kafes, dırbızan ve

üst başlıklarındaki ahşap işçiliği dıştan merdivenli girişleri, odalarda iki yanı pencereli çıkma ocakları, dışarıdan bakıldığında ilk anda göze çarpan niteliktedir (Kunduracı, 2007).

Evlerin zemin katı taşlık odalardan müteşekkil olup, ahır ve samanlık olarak kullanılmaktadır. Üst kata iki-üç basamağı taş gerisi ahşap ya da tamamı taştan olan merdivenlerden çıkılmaktadır. Taş olan merdiven basamaklarının ayak basılan orta yerleri boş bırakılarak diğer yüzeyleri kireç badana yapılmıştır.

Merdivenlerden açık sofaya ulaşılır. Ahşap direkli sofanın dışı çıkartmalıkla çevrilmiş olup abdestlik, testilik bölümleri mevcuttur. Odalarda giriş kapıları dut, kestane ve ceviz ağaçlarından yapılmış olup oldukça zengin oyma işçiliğine sahiptir. Kapı üzerinde yer alan her bir tablada evde yaşayan aile ve bireyleri hakkında fikir veren semboller yer almaktadır. Giriş kapılarının arkasında gusülhane veya sulukluk adı verilen bölümler vardır. Yüklük cephesinde sandıklık ve yüklüğün altında ambar mevcuttur (Kunduracı, 2007). Yörede birçok evde kapılarda, sütun başlarında ve tavanlarda da nazara karşı mavi boncuk uygulaması yaygındır.

Seydikemer Dodurga Evleri: Seydikemer ilçesine 32 km mesafede olan Dodurga kırsal mahallesi ismini 24 Oğuz boyundan biri olan Dodurga'dan almıştır. Sidyma Antik Kenti, mahallenin sınırları içerisinde kalmaktadır. Dodurga, Sidyma Antik Kenti'ne gelen turistlerin ve Likya yolu yürüyüşçülerinin önemli uğrak noktası olan bir yerleşmedir (Tuna, 2016).

Günümüzde büyük bir kısmı yıkılmaya yüz tutmuş olsa da Dodurga Evleri taş ve el işçiliğini farklı inceliklerini sergileyen bir mimari özelliktedir. Bu evlerin bir kısmında köy pansiyonculuğu yapılmaktadır (Tuna, 2016).

Yatağan Turgut Kırsal Mahallesi Osman Hamdi Bey Evi: Yatağan ilçesi Turgut kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve Türkiye'nin ilk müzecisi, ressam ve arkeolog olan Osman Hamdi Bey'in kaldığı ev dönemin özelliklerini taşımaktadır. Bu ev 1891-1892 yıllarında yapmış olduğu Lagina Antik Kenti kazıları sırasında kaldığı evdir (Foto 21). Osman Hamdi Bey Evi, Muğla Büyükşehir Belediyesi tarafında restore edilerek turizme açılmıştır. Ev özellikle yaz döneminde yoğun

ziyaretçi akınına uğramaktadır. 2021 yılında Muğla Büyükşehir Belediyesi ve Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) arasında yapılan protokolle, Osman Hamdi Bey Evi'ne sanal müze kurulması için imzalar atılarak çalışmalara başlanmıştır.

Foto 21: Yatağan Turgut Kırsal Mahallesi Osman Hamdi Bey Evi

Menteşe Çaybükü Belen Kahvesi: Ormancı Türküsü, 1946 yılında Muğla'nın Gevenes Köyü'ndeki (günümüzdeki adı Çaybükü Mahallesi/Menteşe) Belen Kahvesi'nde yaşanan üzücü bir olay üzerine yazılmış bir halk türküsüdür. Değirmenci Pisili Tahir Usta'nın bestelediği bu türkünün şöhreti zamanla Türkiye geneline yayılmıştır. Kahvede yaşanan bu üzücü olaydan sonra burası zaman içinde yıkılma ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. 2005 yılında Muğla Valiliği tarafından kamulaştırılarak restore edilmiş ve turizme kazandırılmıştır. Belen Kahvesi, Çaybükü kırsal mahallesinde ovaya hâkim bir tepede yer almaktadır (Foto 22). Kahvede yaşanan bu üzücü olay aşağıda anlatıldığı şekilde meydana gelmiştir:

"Gevenes Köyü'nde yaşayan ağa oğlu Mustafa Şahbudak köy muhtarı Tevfik Cezayir'in en yakın arkadaşıdır. Bu ikili her akşam köy kahvesinde dama maçı

düzenler, iddialı ve dostça yapılan bu karşılaşmalar kahvedekiler tarafından ilgi ile izlenir. Bir temmuz akşamı yine dama oynarken oyunun yarısında "Sarı Memet" lakaplı orman memuru Mehmet İn çıkagelir. Gevenes ve Kozağaç köyleri civarında bir orman yangını çıkar. Yangın ile ilgili tutulan zaptın bekçi tarafından Muğla'ya gönderilmesini muhtardan talep eder. http://www.yataganmyo.mu.edu.tr/tr/belen-kahvesi-4127Muhtar Tevfik Cezayir, 'Olmaz, daha acil olan seçim sonuçlarının ulaştırılması gerekiyor. Bekçiyi gönderemem' diyerek isteği reddeder. Bunun üzerine Ormancı ile Muhtar arasında tartışma başlar. Ormancı dama masasını devirerek dağıtır, muhtarın arkadaşı Mustafa Şahbudak ise bu davranış üzerine ormancıya bir tokat atar. Ormancı kamasını çıkartarak Mustafa Şahbudak'ı kolundan yaralar. O da, bunun üzerine tabancasıyla ormancıya ateş eder. Kurşun sekerek olayı yatıştırmak amacıyla araya giren Muhtar'a isabet eder ve ölümüne sebep olur. Bu acı olaydan sonra köyde kalamayacağını anlayan Mehmet İn, tayinini Kavaklıdere Orman Müdürlüğü'ne ister ve oraya yerleşir. Doksanlı yılların başında da ölür. Hayatının geri kalan yıllarını bu olayı unutmaya çalışarak geçiren Mustafa Şahbudak ise 28 Mart 2005 günü tedavi gördüğü İzmir Ege Üniversitesi Hastanesi'nde 83 yaşında ölür" (http://mentese.gov.tr/belen-kahvesi).

Foto 22: Belen Kahvesine Çıkan Yol Üzerinde Yerel Halka Ait Yöresel Ürün Satış Alanı (URL-31)

Belen Kahvesi'ni yaz sezonunda günlük 300'e yakın turist ziyaret etmektedir. Kış döneminde ise günlük ortalama 100 turistin ziyaret ettiği belirtilmektedir. Yani yıllık ortalama 50 bin turist Belen Kahvesi'ni görmek için gelmektedir. Turlarla ya da kendi imkânlarıyla gelen yerli ve yabancı turistlere kahvaltı, ormancı tostu, ayran, çay ve kahvenin yanı sıra sunulan birçok yemek çeşidiyle de hizmet verilmektedir. Ayrıca kahve içerisinde yer alan satış alanlarında köy kooperatiflerince üretilen zeytin çiçeği kolonyası, ada çayı, kekik, 100 yıllık taş değirmende öğütülen belen kahvesi, zeytin yağ ve sabun gibi yöresel ürünlerin satışı yapılmaktadır (Foto 22). Belen kahvesine çıkan yol üzerinde ise yerel halkın kendi emekleriyle ürettiği bal, el işi kıyafetler, zeytinyağından elde edilen krem, losyon, sabun ve doğal bitkilerin satışını yapılmakta olup bu ürünler gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Datça Hızırşah Kırsal Mahallesi Evleri: Datça Yarımadası'nın orta kısmında yer alan Hızırşah, Datça'nın dokuz köy yerleşiminden biridir. Hızırşah kırsal mahallesinin yakın çevresinde, Eski Datça Mahallesi (Dadya Mahallesi), Reşadiye Mahallesi ve Karaköy bulunmaktadır. Hızırşah'a en yakın yerleşim, batısında yer alan Eski Datça Mahallesi'dir. Ancak iki yerleşimin arasındaki tepelik saha nedeniyle, Eski Datça Mahallesi ile Hızırşah kırsal mahallesinin herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Hızırşah Köyü'nün dışında, yaklaşık 700 metre doğuda, Hızırşah Yolu üzerinde 14. yüzyıla tarihlenen bir cami ve caminin yaklaşık 400 metre doğusunda da 19. yüzyıla tarihlenen bir kilise yer alır. Bu iki yapının çevresinde Antik seramik atölyelerinin kalıntılarının bulunduğu 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanları yer alır. Yerleşimin dokusunu, organik biçimlenen sokaklar, hafif engebeli arazi üzerinde bir ya da iki katlı taş yapılar ve bu yapıların bahçelerinden sokaklara taşan bitki örtüsü oluşturur. Datça Yarımadası kırsal yerleşimlerinin genelinde yaygın olarak görülen tek katlı, tek odalı taş yapılar, Hızırşah kırsal mahallesinde mimari karakterini oluşturur. 2020 yılında yerleşimde yapılan saha gözlemlerinde 280 adet yapı tespit edilmiştir. Bu yapıların %51'ini geleneksel yapılar oluşturmaktadır. Yerleşimde çoğunlukla yörenin yerlileri yaşamaktadır (İşcanı, 2016).

Hızırşah Köyü'nün mimari dokusunu Datça Yarımadası'nın genelinde yaygın olarak görülen bir ya da iki katlı, tek odalı dikdörtgen planlı, yığma moloz taş tekniğinde inşa edilmiş yapılar oluşturmaktadır. Yapıların çoğu yerli halk tarafından sürekli kullanılmaktadır. Her yapıda genellikle taş duvarlarla çevrili ve hane halkının kendi gereksinimlerini karşılayacak ürünleri yetiştirdikleri bahçesi bulunur. Geleneksel taş yapılar bulundukları parsellerin ortasına, kenarına, sokak önünde ya da gerisinde konumlanabilmektedir (İşcanı, 2016).

4.5. El Sanatları

El sanatları belli bir geçmişi, orijini olan kuşaktan kuşağa öğrenilerek günümüze gelen, günümüzde de eğitimi verilen, el ile belli bir üretim tekniği kullanılarak ortaya konulan sanatlardır. Sermaye ve tesis gerektiren, ticari ya da bireysel amaçlı yapılan bu sanatlar turistik eşya üretimine dayalı ürünlerden oluşmaktadır. (Ölmez ve Etikan, 2008). Kırsal alanlarda da daha çok kadınların tarımdan arta kalan zamanlarında genellikle tarımsal hammaddeyi değerlendirerek geleneksel bir üretim tekniği ile ortaya koydukları ürünlerdir (Çukur ve Etikan, 2011).

Çomakdağ kırsal mahallesi kırsal turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Burada el sanatları açısından öne çıkan faaliyet ipek dokumacılığıdır. Lifin esnek oluşu, kırışmaz dayanıklı ince parlak yapısı ve yazın serin kışın ise sıcak tutması ipeğin en çok tercih edilen tekstil ürünlerinden biri olmasını sağlamıştır. Mahallede yaklaşık 100 evde koza yetiştirilmekte olup, ipek böceği kozasından elde edilen ipek lifinin tüm yapım aşamaları evlerde kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Çomakdağ'da çember olarak adlandırılan gömlek ve başörtüsü ipekten yapılan ürünlerdendir. Çember günümüzde halen yöre kadınlarının baş giyiminde kullanılmakta olduğundan bir ipek dokuma tezgahında bir ayda 10 adet, üç eteğin altına giyilen gömlek ise çeyiz amaçlı yapıldığından yılda 3-5 adet üretilmektedir. İpekten üretilen bu yöresel ürünler turistik amaçlı olarak hiçbir değişime uğramadan üretilmeye devam etmektedir (Ekici, 2016).

Çomakdağ-Kızılağaç kırsal mahallesi Ege Bölgesi'nin kendine has gelenek ve göreneklerine sahip ve bunları sonraki nesillere aktarabilmek için mücadele eden örnek bir yerleşmedir. Mahalle sakinleri tarafından kırsal turizm faaliyetlerini

geliştirmek amacıyla 2004 yılında *Çomakdağ-Kızılağaç Köyü ve Havalisi Kültür, Turizm, Araştırma ve Geliştirme Derneği* (ÇOKDER) kurulmuştur. Derneğin çalışmaları süreç içerisinde Milas Kaymakamlığı, Milas Belediyesi, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla Valiliği ve İlçe Kültür ve Turizm Müdürlüğü gibi kurumlarca da desteklenmiştir. ÇOKDER'in yaptığı çalışmalar arasında yörenin yerli ve yabancı turist gruplarının olduğu tur programlarının gezi güzergahları içerisine alınması, yöreye gelen turistlerin gezdirilmesi, normalde 4 gün süren geleneksel köy düğün törenlerini 2-3 saat içerisinde bir gösteri şeklinde sunulmasıdır. Turlarla gelen turistlere bu ziyaretleri sırasında gerek köy evlerinde gerekse köy meydanında açılan tezgahlarla yöresel el sanatı ürünler turistlerin beğenisine sunularak pazarlaması yapılmaktadır (Etikan ve Çukur, 2011).

Muğla Valiliği el sanatları ile uğraşan yöre kadınlarına mikro krediler vermektedir. Her dönem 55 kadın üretici aldıkları kredilerle yaptıkları yöresel ürünlerini (pul, boncuk, bez bebek, bileklik, pullu elbise, başörtüsü, tülbent kenarı vb.) satarak el sanatlarının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Yöre kadınları bu şekilde çalışarak kendileri ve aileleri için ekonomik gelir elde etmekte ve başka yerlerdeki pazarlara giderek aynı zamanda sosyalleşmektedirler.

Yörede kırsal turizmin gelişmeye başlamasının ardından turistik yöresel ürün olarak pazarlama amaçlı bileklik, kolye, saç bandajı, başörtüsü, tülbent kenarı, pullu elbiseler gibi çok sayıda ürün yapılmaktadır. Yöre kadınları çeşitli fuar ve festivallere katılarak stantlarını açmakta ve yöresel el sanatı ürünlerini pazarlamaktadırlar. Bu satışlardan elde ettikleri gelir yörenin kırsal kalkınmasında büyük öneme sahiptir.

Çomakdağ kırsal mahallesinde 2007 yılında açılan bez bebek yapım kursları yöredeki el sanatları işlerine farklı bir boyut kazandırmıştır. Daha önceden çatallı kazık olarak adlandırılan ağaç parçasına kâğıt ve çaput sarılarak yapılan bez bebekler kurslardan sonra kumaşlar dikilerek içlerine çeşitli dolgu malzemeleri konulmuş ve süslü allı pullu Çomakdağ bebekleri haline gelmiştir (Foto 23).

Foto 23: Çomakdağ Yöre Kadınları Tarafından Yapılan Bez Bebek Örnekleri

Yeşil Üzümlü Dastar Dokumacılığı: Yeşilüzümlü mahallesi, özellikle astım hastalarına iyi geldiğine inanılan temiz havası ve sakinliği nedeniyle yabancı turistlerin gözde yerleri arasına girmiş ve son yıllarda 600'e yakın İngiliz mahalleye yerleşmiştir. Mahalleye adını veren üzümlerden yapılan şaraplar turizm açısından önemli bir çekicilik oluşturmaktadır. Yeşilüzümlü sakinleri, günümüzde üzüm bağlarını daha da geliştirerek önemi azalmakta olan şarap üretimini yeniden canlandırmayı hedeflemektedirler.

Muğla'nın Fethiye ilçesine bağlı olan Yeşilüzümlü kırsal mahallesi aynı zamanda bölgenin önemli dokuma merkezlerinden biridir. Yerli ve yabancı turistlerin uğrak noktası olan Yeşilüzümlü, Kadyanda Antik Kenti'nin eteklerinde kurulmuştur. Yeşilüzümlü'de dokunan ve günümüzde de dokunmaya devam eden dastar dokumacılığı kırsal turizm potansiyeli potansiyeli kapsamında incelenmeye değer bir gelenektir.

Fethiye bölgesinde başta Yeşilüzümlü olmak üzere İncirköy, Paşalı ve Ortaköy'de mekikli dokuma tekniği kullanılarak dastar üretimi yapılmaktadır. Bölgede dut ağaçlarının çok fazla bulunmasından dolayı ipek böceği

yetiştirilmektedir. İpek böceği kozalarından elde edilen ipek lifleri kullanılarak yörede dokumacılık yapılmaktadır. Dastar, yöre kadınların başlarını örtmek amacıyla yaptıkları dokumalardır (Şenyüz, 2009).

Fethiye Belediyesi tarafından dastar **g**eleneğinin yaşatılabilmesi ve gelecek kuşaklara da aktarılabilmesi amacıyla yaptırılan Dastarhane'nin açılışı Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Mantar Festivalinin 10. yılında törenle gerçekleştirilmiştir (Foto 24). Doğal çevreye uyumlu olarak inşa edilen dastarhane binasında hem yerel girişimcilere yönelik ücretsiz kurslar verilmesi hem de kişilerin yaptıkları ürünlerin satılabilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca unutulmaya yüz tutmuş kültürel değere sahip dastar dokumalarının ürün kalitelerinin arttırılarak çoğu firmalara pazarlanması hedeflenmektedir.

Foto 24: Fethiye Yeşil Üzümlü Dastarhanesi

Her yıl değişik aktiviteler ve etkinlikler sunmak amacıyla festivale renk katmak isteyen girişimciler özellikle dastar geleneğine dikkat çekmek ve kültürü gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla 9. Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Festivali kapsamında yöresel kıyafet defilesi düzenlemişlerdir.

Dastar yapılırken kullanılan ana araç dokuma tezgâhıdır (Foto 25). Yöre halkı dastar dokumacılığını kendilerine has teknik, desen, motif ve üretim şeklinde tamamen özgün yapıda ürünler ortaya çıkartarak yapmaktadırlar (Foto 26).

Seydikemer ilçesine bağlı Dodurga kırsal mahallesinde geleneksel yöntemlerle kilim, bez çanta ve çul gibi el sanatı ürünler yapılmaktadır. Bu ürünler özellikle Sidmya antik kentini ziyarete gelen turistlere satılmaktadır (Tuna, 2016). Köy pansiyonculuğu yapılan evlerde konaklayan turistlere yönelik olup, açıkta tezgâh satışı yoktur. Yöre kadınları kilimleri yaklaşık 15-20 gün içinde dokunmaktadırlar. Doğal yollarla dokunan renkli kilimlerin açık kahverengi rengi olan palamut kabuğundan elde edilmektedir. Son yıllarda mahallede kilim dokuyanların sayısı oldukça azalmıştır (Tuna, 2016).

Foto 25: Dastar Yapılırken Kullanılan Dokuma Tezgâhı

Foto 26: Dastar Dokuması Ürün Çeşitleri

Milas Halıları: Batı Anadolu'da halıcılık 1860'lı yıllara kadar Türk tüccarların köylülere verdiği halı siparişlerle yapılmıştır. 20. yüzyılın başlarında ise Şark Halı Kumpanyasının (The Oriental Carpet Maniactures) kurulmasının ardından bu siparişler İngilizler tarafından verilmeye başlanmıştır. İngilizlerin Milas Yöresi ile tanışması da bu yolla olmuştur. İngiliz etkisiyle farklı bir kültürle harmanlanan Milas halılarında Avrupa'dan getirilen boyalar kullanılmıştır. İngiliz kültürünün etkisiyle desen olarak bitki motiflerine yer verilmiş ve halının orta bölümüne büyük bir göbek yapılmaya başlanmıştır. Bu desen klasik Milas halılarının yanında Karaova göbeklisi ve Karacahisar göbekli halıları gibi çeşitli yeni türlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sonuç olarak Milas halılarının desenlerinde Anadolu kültürünün etkisinin yanı sıra İngiliz etkisi de görülmeye başlanmıştır. Milas halılarında görülen zengin desen çeşitliliğinde iki farklı kültürün ortaya çıkardığı etkileşimin büyük etkisi olduğu değerlendirilmektedir (GEKA, 2019).

Milas halıları "kirkitli" bir dokuma türü olan çift düğüm tekniğiyle yapılmaktadır. Milas yöresinde dokunan halılarda yerel halk kendi yetiştirdikleri koyunların yününü kullanmaktadır. Yapağı adı verilen yün, çırpılmasının ardından

“kirmen” olarak adlandırılan iğ aracılığıyla ipliğe dönüştürülmekte ve ardından yine kirmenle bu iplere çift büküm yapılmaktadır. Milas yöresinde halı dokuma tezgâhlarına “ıstar” denilmektedir.

Milas halılarında yöreye özgü isimlerle anılan birçok desen bulunmaktadır. Yörede bu desenler “köpek izi, göllü, çentik, Türk Göllü, iç papuç, dış papuç, mihrap, ala boncuk, ladik lalesi, eli belinde, bakla çiçeği, cıngıllı cafer ve su yolu” gibi değişik birçok isimle anılmaktadır. Milas halılarında genelde çilek kırmızısı, şeftali kırmızısı, kiremit kırmızısı, mor, kahverengi, siyah, ceviz yeşili, sarı, palamut rengi ve kiraz rengi gibi toplam 26 farklı renk kullanılmaktadır. Halılar, yıllar yılı doğal boya geleneğiyle boyanan iplerle dokunmaktadır. Anadolu’nun birçok yöresinde olduğu gibi Milas’ta da çeşitli türde bitkilerin kaynatılmasıyla elde edilen doğal boyalarla halılarda kullanılan ipler boyanmaktadır. Mesela; palamut yaprağı ve püresinden “sarı”, badem dalı ve yaprağından “fıstık yeşili”, ceviz kabuğundan “kahverengi”, enginar yaprağından “yeşil” renk elde edilmektedir (GEKA, 2019).

Günümüzde Milas’ın başta Bozalan olmak üzere Karacahisar ve Bodrum Çömlekçi kırsal mahallelerinde bu gelenek halen devam ettirilmektedir. Özellikle Bozalan’da evlerin büyük bir kısmında halı dokuma tezgâhı vardır. Bozalan halıları gerek yurt içinden gerekse yurt dışından yoğun talep görmekte olup fiyatları oldukça yüksektir (Şekil 44).

Şekil 44: İnternet üzerinden satışa çıkarılmış Milas Bozalan halısı örneği

Kapıkırı El işi ürünleri (Üzerlik Otu): Yaklaşık 30-70 cm yüksekliğinde, parçalı yaprakları olan üzerlik otu sarımsı beyaz çiçekli ve keskin kokulu acımsı bir bitki türüdür. Genelde nohut büyüklüğünde olan üzerklik otu haziran ayında çiçek açmasından sonraki süreçte bitki tohum oluşturur. Halk arasında nazar otu diye de bilinmektedir. En çok yetiştiği yer İç Anadolu Bölgesi'dir.

Yerel halk tarafından nazardan koruduğuna inanılan üzerlik otu tohumları Milas'ın Kapıkırı kırsal mahallesinde yaygın olarak hediyelik süs eşyası olarak değerlendirilmektedir. Bu tohumlar ipliklere dizilerek bileklik, kolye, nazarlık, tülbent kenarlığı gibi el işi hediyelik ürünler yapılmaktadır (Foto 27). El sanatları yapan yerel halk yaptıkları ürünleri turistlere satarak ailelerine ek gelir sağlamaktadır.

Foto 27: Kapıkırı Mahallesi kadınlarının üzerlik otu tohumundan yaptıkları el işi ürünler

Kavaklıdere Bakırcılığı: Muğla ilinin 52 km kuzeyinde yer alan Kavaklıdere ilçesinin %70'i ormanlarla kaplıdır. Yerel halkın temel geçim kaynağı tarım, hayvancılık, ormancılık, bakırcılık, kalaycılık ve marangozluktur.

Bakırın dövülerek şekillendirilmesi ve süslenmesiyle ortaya çıkan mutfak eşyaları ve çeşitli süs eşyalarının imal edildiği bir geleneksel el sanatı olan bakırcılık, Kavaklıdere'de çok yaygın olmasa da bir şekilde devam etmektedir. Günümüzde bakırcı esnafı tarafından cezve, fincan takımları, gaz lambası, sürahi, tepsi ve çeşitli süs eşyaları üretilmektedir (Foto 28). Üretilen ürünler, değişik motiflerle bezenerek yurt içinde ve yurt dışında pazarlanmaktadır.

Bakırcılık, Kavaklıdere'nin kuruluş döneminden günümüze kadar sürdürülmüş bir meslek alanıdır. Geçmişte dövme bakır yapılırken bu durum günümüzde yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmaktadır. Geçmişte 200'e yakın olan bakır ustası sayısı bugün 13'e düşmüştür. Günümüzde ilçede üretilen ürünler dekoratif ürünlere uyarlanarak yapılmaktadır. Ayrıca eski dönemlerden kalan bakır ürünlerin benzerleri

yapılarak eskitme adı verilen yöntemle geçmişin izlerini üzerlerinde taşıyorlarmış gibi bir görünün kazandırılmaktadır.

Foto 28: Kavaklıdere Bakırcılar Çarşısında Üretimi Yapılan Ürünler

Kavaklıdere ilçe merkezinde bakırcılık sanatıyla uğraşan yan yana sıralanmış yedi adet dükkân bulunmaktadır. Çarşı da yer alan dükkânlarda bakır ve kalay dışında dökme nikel ve pirinç ürünler bulmak mümkündür.

4.6. Film ve Dizi Turizmi[4]

Son yıllarda kırsal alanlara yönelik farklı yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Kırsal alanların doğa ve peyzajını koruyor olması, tarihi binaları, kültürel özellikleri ve geleneksel kırsal yaşam şekli buralarda çok sayıda dizi ve filmlerin çekilmesini de beraberinde getirmiştir. Çekilen film ve diziler sayesinde kırsal coğrafi ortamlarda bulunan kırsal yerleşmeler turizmde değerlendirilmeye başlanmıştır.

Film ve dizi turizmini ilk geliştiren ve tanımlayan araştırmacılar Tooke ve Baker (1996) ile Hudson ve Ritchie (2006) olmuştur. Hudson ve Ritchie film ve dizi

[4] Film ve Dizi Turizmi başlığını taşıyan bu bölümün tamamından makale metni içerisinde yararlanılmıştır (Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Film ve Dizilerin Kırsal Turizm Üzerine Etkisi: Bozüyük (Yatağan/Muğla) Kırsal Mahallesi Örneği". ***Gelecek Vizyonlar Dergisi (fvj: Future Visions Journal)*** 4 (Coğrafya Özel Sayısı), 1-15.)

turizmini; televizyon ve sinema ekranlarında görülen destinasyonların öne çıkması sonucunda, o destinasyona veya çekim merkezine yapılan turistik amaçlı ziyaretler şeklinde tanımlamaktadır. Tooke ve Baker (1996) ise film ve dizi turizmini; televizyon dizisinin ve sinema filminin çekildiği mekâna ya da destinasyona gelen ziyaretçiler olarak tanımlamaktadır (Akdu ve Akın, 2016).

Turistlerin televizyon ve sinemada gördükleri ve gördüklerinden etkilendikleri bölgeleri, şehirleri ve mekanları ziyaret etmesi film turizminin önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Turistler film ve dizilerde gördükleri şehirleri, bölgeleri ve mekânları ziyaret etmekte böylece ekranda gördüklerini gerçekte de görebilmek ve film izlerken yaşadıklarını, hissettiklerini tekrar hissedebilmek amacıyla bu bölgelere seyahat etmektedirler. Ayrıca, film ve dizilerin bir başka etkisi de, insanların duygu ve düşüncelerini etkileyen, belli konularda tavır göstermelerini sağlayan, şahıslar ve mekânlar ile ilgili imaj yaratma gücüne sahip, önemli bir araç durumuna gelmiş olmalarıdır. Turistler film ve televizyon dizilerinden etkilenmekte; bu doğrultuda ülkelere, insanlara, tarihe ve kültüre karşı bakış açıları olumlu veya olumsuz yönde şekillenmektedir. Filmlerin, çekimlerinin yapıldığı bölgelere yönelik turistik talepleri müspet yönde etkilediği görülmüştür. Bu sayede film ve dizilerin çekildiği mekanlar turistik anlamda bir çekim merkezi haline gelmekte ve turizm hareketliliği yaşanmaktadır (Busby ve Klug, 2001; Şahbaz ve Kılıçlar, 2009; Kuliyeva, 2012; Güngör ve Uysal, 2018).

İnsanların film ve dizilerden etkilenen algıları destinasyon imajını da etkilemektedir. Turizm hareketliliğinde ve turistlerin ziyaret edecekleri mekânı belirlemede destinasyon imajı oldukça önemli bir olgudur. Bu sebeple destinasyonların film/dizi içerisine bir ürün olarak yerleştirilmesi, ilgili destinasyonu ziyaret edecek turist sayısını arttıracaktır. Bu konuda 2003 yılında Nevşehir-Ürgüp'te çekilen Asmalı Konak dizisi en belirgin örneklerdendir. Asmalı Konak dizisi Nevşehir'i ziyaret eden turist sayısını %35 arttırmıştır. Yine 2002-2004 yılları arasında Bursa-Cumalıkazık'ta 90 bölüm çekilen Kınalı Kar dizisi, yörenin ziyaretçi sayısında büyük artış sağlayarak günümüzde özellikle kırsal turizm anlamında gözde mekanlardan biri olmasını sağlamıştır. 2007 yılında çekimlerine başlanan ve İzmir-Urla'da çekilen Kavak Yelleri dizisi tarım şehri olan Urla'nın günümüzde turistik bir

destinasyon haline gelmesinde büyük pay sahibidir. Ayrıca zengin kültürel mirasıyla, tarihi ve kültürel çeşitliliği ve otantik toplumsal yapısıyla dizi/filmlere ev sahipliği yapan bir diğer ilimiz ise Mardin'dir. Mardin'de çekilen film ve dizilerin büyük bir çoğunluğunda işlenen konu ve çekim yapılan mekanlar birbirinin benzeridir (Şahbaz ve Kılıçlar, 2009; Çetin, 2010; Kuliyeva, 2012; Güngör ve Uysal, 2019; Kervankıran ve Çuhadar, 2018; Çakar Çelik, 2019).

Filmler, insanların belli bir mekân hakkındaki düşüncelerini oluşturmakta ve şekillendirmektedir. Filmde gösterilen çekici mekanlar, rol alan oyuncular, canlandırılan karakterlerin tecrübe ve davranışları sıradan insanları oldukça etkilemektedir. Film izleyicileri kendi hayal güçlerini de kullanarak filmi anlamlandıran müzik, baskın karakter, görüntüler ve filmin konusu ile bağlantı kurarak bu mekanları ziyaret etme isteği duyarlar. Filmlerin ve TV dizilerinin etkisiyle ortaya çıkan turizm hareketliliği her geçen gün daha çok ilgi çekmeye başlamıştır.

Ege Bölgesi'nde Muğla'nın kültürel yapısını korumuş sakin köyleri içerisinde yer alan mekânlar son 10 yıldır birçok dizi ve sinema filmine konu olmuştur (Tablo 65). Geleneksel kırsal mimariyle yapılmış taş evleri, doğal ortam çekicilikleri, sulak alanları ve zengin kültürel miras kaynaklarıyla Muğla ili kırsal alanları dizi ve sinema filmleri için doğal plato özelliği taşımaktadır.

Muğla'da özellikle ulusal yapım film ve dizilerde en çok kullanılan mekân Yatağan ilçesine bağlı Bozüyük kırsal mahallesidir. Bozüyük kültürel dokusunu bugüne kadar korumuş, oldukça sakin, tipik bir Ege köyüdür (Foto 29). Bozüyük'te beylikler döneminde Menteşe Beyliği hüküm sürmüştür. Burası beyliğin üç büyük kazasından biri olarak geçer. Konumu Muğla- Milas ticaret yolu üzerinde olduğu için önem taşır. Osmanlı döneminde ise Kanuni Sultan Süleyman Rodos Seferi'ne çıkmış ve köyde mola vermiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferi esnasında otağını kurduğu ve askerleri için han, hamam ve cami yaptırdığı önemli bir ören yeri haline gelmiştir. Ayrıca köyün yakınında bulunan yeşillik ve sulak bir alan olan Pınarbaşı mevki yine film ve dizilerde kullanılan mekanlar arasındadır. Pınarbaşı'nda bulunan işletmede köyde yetiştirilen ve üretilen birçok ürün pazarlanmaktadır.

Tablo 65: Son Yıllarda Muğla il Genelinde Çekilen Popüler Film ve Diziler

	Film/Dizinin Adı	Yılı	Yapım Türü	Çekildiği Yer
1	Büyük Yalan	2004	Dizi Film	Muğla/Menteşe
2	Dondurmam Gaymak	2005	Sinema filmi	Yatağan, Ula, Menteşe, Gökova
3	Mutluluk	2007	Sinema Filmi	Bodrum
4	Baba Ocağı	2008	Dizi film	Yatağan/Bozhöyük Kırsal Mahallesi
5	Abim	2009	Sinema filmi	Marmaris Merkez ve Kırsal mahalleleri
6	Dürüye'nin Güğümleri	2010	Dizi Film	Yatağan/Bozhöyük Kırsal Mahallesi
7	Günah Keçisi	2011	Sinema filmi	Bodrum
8	Dedemin İnsanları	2011	Sinema filmi	Eski Milas
9	Entel Köy Efe Köye Karşı	2011	Sinema filmi	Milas/Kapıkırı ve Bafa Kırsal Mahalleleri
10	Ayaz	2012	Sinema filmi	Marmaris
11	Sürgün İnek	2014	Sinema filmi	Milas/Boğazköy Kırsal Mahallesi
12	Mandıra Filozofu	2014	Sinema filmi	Milas/Çökertme Kırsal Mahallesi
13	Güzel Köylü	2015	Dizi film	Yatağan/Bozhöyük Kırsal Mahallesi
14	Git Başımdan	2015	Sinema Filmi	Datça
15	Dabbe 4	2016	Sinema filmi	Yatağan/Bozhöyük Kırsal Mahallesi
16	İftarlık Gazoz	2016	Sinema filmi	Ula
17	Nadide Hayat	2015	Sinema filmi	Fethiye/Kelebekler Vadisi
18	Aşk Sana Benzer	2015	Sinema filmi	Milas/Kıyıkışlacık Kırsal Mahallesi
19	Karakomik Filmler	2019	Sinema filmi	Milas/Kuzyaka Kırsal Mahallesi
20	7. Koğuştaki Mucize	2019	Sinema filmi	Milas/Kapıkırı ve Bafa Kırsal Mahalleleri
21	Sefirin Kızı	2019	Dizi film	Bodrum
22	Kalk Gidelim	2019	Dizi Film	Menteşe/Yeşilyurt Kırsal Mahallesi
23	Bay Yanlış	2020	Dizi Film	Bodrum ve Fethiye/Göcek
24	Her Şeye Rağmen	2020	Sinema filmi	Muğla Geneli
25	Aşk Şarkısı 2	2020	Sinema filmi	Muğla Geneli
26	Aşk Şarkısı 3	2020	Sinema filmi	Muğla Geneli
27	Aman Doktor	2020	Sinema filmi	Muğla Geneli
28	Şehir Efsanesi	2020	Dizi Film	Milas

Bozüyük yakın zamana kadar pek bilinmeyen bir köyken dizi ve filmlerin burada sıkça çekilmesi ile merak uyandırmıştır. Köyde Baba Ocağı, Düriye'nin Güğümleri, Ümmü'nün Türküsü, Dabbe 4, Sürgün İnek ve Güzel Köylü dizi ve filmleri çekilmiştir. Bu filmlerde köyde yaşayanlar da figüran ve oyuncu olarak yer almıştır. Adını dizi ve sinema filmleri ile duyuran Yatağan'ın Bozüyük kırsal mahallesi günümüzde yerli turist akınına uğramaktadır. Hafta içi ve özellikle hafta sonlarında mahalle meydanında insan seli oluşurken, 10 yıl önce kimsenin uğramadığı, bilmediği mahalle, diziler ile yerli turistlerin çekim merkezi haline gelmiştir.

Foto 29: Muğla'nın en fazla film çekilen Bozöyük Mahalle Meydanı

Araştırmada, yerel halkın alandaki film ve dizilere bağlı olarak gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetlerinden ekonomik olarak bir fayda sağladığı belirlenmiştir. Yöresel turistik ürünlerin alana gelen ziyaretçilere satılması, kırsaldaki kadınların sezonluk da olsa istihdam edilme imkânı bulması, köylerde bulunan pansiyon ve apart otellerde konaklama hizmeti sunulması yerel halkın turizmden elde ettiği faydalar olarak sıralanabilir. Köylerde yaşayan yerel halkın, kırsal turizmden sağladığı ekonomik fayda sebebiyle, kırsal turizmin gelişimine ve alana gelen ziyaretçilere karşı olumlu bir düşünceye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Dizi ve filmler sayesinde başta Bozüyük olmak üzere, Kapıkırı ve Kıyıkışlacık merak edilen destinasyonlar haline gelmiştir. Bu kırsal mahalleler yakın ve uzak çevreden birçok insanın görmek istediği, uğramayı düşündüğü mekânlar olmuştur. Özellikle dizi ve filmlerde kullanılan kafe, restoran vb. mekânlar ziyaretçi akınına uğramıştır. Sinema filmi ve dizi setlerini, çekimleri, oyuncuları görmek isteyen birçok insan buralara gelmiş ve ticari bir canlılığa neden olmuştur. Özellikle pansiyon, lokanta, kafe, restoranlar bundan en çok gelir elde eden işletmeler olmuştur.

Akdu ve Akın (2016) yapmış oldukları çalışmada katılımcıların destinasyon tercih nedenlerinde; %35,5 oranında kültürel değerleri görmek/ deneyimlemek, %26,3 oranında doğal güzellikleri görmek, %23,9 oranında ise tarihi değerleri görme isteğinin öncelikli olduğunu tespit etmişlerdir. Buradan hareketle tarihi geçmişi 16. yüzyıla kadar uzanan Bozüyük köyü sınırları içerisinde kalan ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan han, hamam ve camiler ile Bozüyük köyüne 15 km mesafede Çaybükü köyünde yer alan Belen Kahvesi, Kapıkırı kırsal mahallesi içerisinde yer alan Herakleia antik kenti yapıları arasında yer alan Athena tapınağı, kaya mezarları, agora ve şehir surları ile Bafa Gölü'nün içinde bulunan adalarda yer alan ve Bizans Dönemindeki bir manastıra ait olan harabeler, Kıyıkışlacık kırsal mahallesinde bulunan Iasos Antik Kenti sonraki dönemlerde çekilecek film ve dizilerde özellikle kullanılmalıdır. Bu konuda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü çekim onaylarını verirken yapımcılarla iş birliği yapmalıdır.

Dizi ve filmlerin ortaya çıkardığı kırsal turizm faaliyetlerinin bazı problemlere neden olduğu da görülmektedir. Özellikle hafta sonları yaşanan aşırı gürültü, çevre kirliliği, araç park yeri sorunu, yol ve kanalizasyon eksikliğinden kaynaklanan alt yapı sorunları bunlardan bazılardır.

Dizi ve filmler kırsal turizmi dört mevsime uzatan, zaman ayrımı olmaksızın çekicilik katan bir özellik sunduğu için destinasyonlar için önemlidir. Bu nedenle dizi-film endüstrisinin Muğla kırsal mekânlarını tercih etmesi önem arz etmektedir. Bu şekilde kırsal mekanların ekonomisine tek sezon değil tüm yıl boyunca katkı sağlanmış olacaktır. Ayrıca bu sayede yörenin bütün doğal ve beşeri çekicilikleri de tanıtılmış olacaktır.

4.7. Kuş Gözlemciliği

Kuş gözlemciliği doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan, kuşları doğal ortamlarında gözlemleme ve tanımlama faaliyetidir. Kuş gözlemciliği, kuşlara ve doğaya merak duyan herkese açık bir hobidir. Kuş gözlemcileri genelde eğitimli, yüksek gelirli ve ekolojik bilince sahip turistlerdir. Kuş gözlemciliği deniz-kum-güneş turizminin yoğunlaştığı sezon dışındaki zamanlarda ve turistik çekiciliği olmayan farklı bölgelerde gerçekleştirilebilmektedir (Kaya, 2020).

Türkiye özel konumundan dolayı büyük kıtalar arasında doğu-batı ve kuzey-güney yönlü kuşların yıl içerisinde döngüsel olarak göç hareketlerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. Özel konumunun sağlamış olduğu bu avantaj göç eden kuşlar için yılda en az iki defa hem konaklama hem de birçok farklı kuş türü için üreme alanı haline gelmesini sağlamıştır.

Türkiye'de, Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiş ve 1989 yılında Birdlife International tarafından başlatılmış olan önemli 21 kuş alanını belirleme projesi ile 184 adet Önemli Kuş Alanı (ÖKA) belirlenmiştir (Tablo 66).

Tablo 66: Türkiye'de Özel Koruma Alanlarının Dağılımı

Bölge	Özel Koruma Alanı Sayısı	Pay (%)
Akdeniz	28	15,2
Karadeniz	19	10,3
Doğu Anadolu	45	24,5
Ege	23	12,5
Güneydoğu Anadolu	16	8,7
Marmara	19	10,3
İç Anadolu	34	18,5
Toplam	184	100,0

Kuş gözlem platformu *eBird* kayıtlarında, Türkiye genelinde illere göre yapılan kuş gözlem sayıları ve kuş gözlemi yapan isimler belirlenmiştir. Bu kayıtlara göre,

2020 yılında Türkiye'de en fazla kuş türü Antalya'da gözlemlenmiştir. Bir yıl içinde toplam 289 kuş türünün kayıt altına alındığı Antalya'yı, 280 kuş türünün kayıt altına alındığı İstanbul izlerken, üçüncü sırada ise 270 kuş türüyle Ankara yer almıştır. İlk 10 il sıralamasında 269 türle Bursa, 265 türle Çanakkale, 244 türle Kars, 242 türle Kayseri, 241 türle Mersin, 238 türle Hatay ve 231 türle Muğla yer almaktadır. Tüm zamanların kayıt altına alındığı tür sıralamasında ise Mersin 349 türle birinci, Hatay 346 türle ikinci, İstanbul da 341 türle üçüncü sırada yer alır. Bunları takip eden diğer iller ise Adana (336), Antalya (331), Kayseri (325), Ankara (323), Bursa, Konya ve Muğla (322), Samsun (318) ve İzmir (314) olmuştur.

İlde bulunan Köyceğiz-Dalyan Özel Koruma Bölgesi, Gökova Özel Koruma Bölgesi, Metruk Tuzla ve Güllük Deltası Sulak Alanı, Bafa Gölü Tabiat Parkı ve Girdev Gölü Kuş Gözlem Alanı sahip olduğu doğal güzellik, tarihi zenginlik yanında biyolojik çeşitlilik açısından da ülkemizin en sıcak noktalarındandır. Bu özelliklerinden dolayı özel çevre koruma bölgesi olarak tesis edilmişlerdir.

Köyceğiz-Dalyan Özel Koruma Bölgesi: Köyceğiz-Dalyan Özel Koruma Bölgesi, Köyceğiz ilçe merkezi ve ilçeye bağlı olan 17 kırsal mahalleden oluşmaktadır. Bölge, Köyceğiz gölünün çevresinde yer almakta olup, gölün çevresi tepelik alanlar ile çevrelenmektedir. Bölgenin planlaması yapılırken özellikle Köyceğiz Gölü ve Dalyan kanallarının doğal yapısının bozulmaması ve çevre koruma hassasiyetinin gözetilmesi birinci öncelik olmuştur. Köyceğiz ve Dalyan tarihi, turistik ve ekolojik anlamda oldukça önemlidir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın *"Köyceğiz- Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi İzmir Yalıçapkını ve Toplu Üreyen Kuş Türleri Ar. İz. Projesi"* kapsamında yapılan incelemelerinde bölgede 180 farklı kuş türü tespit edilmiştir. Bu kuş türlerinden Büyük batağan (*Podiceps cristatus*), Küçük batağan (*Tachybaptus ruficollis)*. Küçük karabatak (*Phalacrocorax pygmeus*) ve Sakarmeke (*Fulica atra*) gibi su kuşlarının kış mevsimi bu bölgede geçirdiği görülmüştür. İlkbahar mevsiminde ise avifauna çalışmaları kapsamında 7 farklı habitat belirlenmiş ve bu habitatlara göre saptanan 110 kuş türünün dağılış gösterdiği belirlenmiştir. Dalyan'da gözlenen en popüler kuş türleri Yalı çapkını (*Alcedo atthis*), Tepeli karabatak (*Phalacrocorax*

aristotelis), Küçük balaban (*Ixobrychus minutus*), Ergüvani balıkçıl (*Ardea purpurea*), Küçük kartal (*Hieraaetus pennatus*), Küçük kerkenez (*Falco naumanni*), Gülen sumru (*Gelochelidon nilotica*), Mahmuzlu kız kuşu (*Vanellus spinosus*), Alaca balıkçıl (*Ardeola ralloides*), Sakarmeke (*Fulica Atra*), Leylek (*Ciconia ciconia*), Kırlangıç (*Hirundinidae*), Saz bülbülü (*Acrocephalus scirpaceus*), Gülen sumru (*Gelochelidon nilotica*), Yılan kartalı (*Circaetus gallicus*), Arı kuşu (*Merops*), Martı (*Laridae*), Çeltikçi (*Plegadis falcinellus*), Küçük beyaz balıkçıl (*Egretta garzetta*)'dır.

Diğer çeşitli kuşlar bölgeyi kışlama ve kuluçka alanı olarak kullanmaktadır. Bölgede sazlık ve kanalların fazla olması birçok kuş türüne beslenme ve barınma alanı sağlamıştır. Sazlıkların üst kısımlarında kamışçın ve kırlangıç gibi türler beslenirken, alt kısımlarında saz tavuğu ve sakarmeke gibi türler beslenmektedirler.

Gökova Özel Koruma Bölgesi: Gökova Özel Koruma Bölgesi, Ula ve Marmaris ilçeleri ile bu ilçelere bağlı 7 kırsal mahalleden (Akyaka, Gökova, Akçapınar, Çamlı, Gökçe, Çetibeli ve Karacaköy) meydana gelmektedir. Koruma bölgesinin içerisinde yer alan Akyaka, Gökova Körfezi'nin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Akyaka'nın kuzey kesimleri yaklaşık 1000 metre yükseltide ormanlık bir sahayla kaplıdır. Doğu kesiminde ise yer altından tatlı suların çıktığı, Kadın ve Akçapınar azmakları arasında bir ova yer almaktadır. Bölgenin dere yatakları azmaklar ile denize açılmaktadır. Azmaklarda çok sayıda sazlık, çayır ve bataklık alanlar bulunmaktadır. Gökova Körfezi'nin güneyinde turistik açıdan büyük öneme sahip olan Sedir Adası bulunmaktadır. Sedir Adası'nda, Helenistik ve Roma dönemine ait çeşitli yazıtlar bulunmaktadır.

Gökova Özel Koruma Bölgesi sınırları içerisinde yer alan "Kadın Azmağı" birçok kuş türü için yaşama, barınma ve beslenme alanı konumundadır. Koruma bölgesi, fiziki coğrafya şartları açısından Köyceğiz-Dalyan Özel Koruma Bölgesi ile benzerlik göstermesinden dolayı, bu bölgede yaşayan ya da göç yolu olarak kullanan kuş türü sayısı 180 olarak belirlenmiştir. Gökova Özel Koruma Bölgesi'nde üveyik (*Streptopelia turtur*), bıldırcın (*Coturnix coturnix*), tahtalı keklik (*Columba palumbus*), karabatak (*Phalacrocorax carbo*), balıkçıl (*Ardea cinerea*), çobanaldatan (*Caprimulgus europaeus*), kırlangıç (*Hirundinidae*), ağaçkakan (*Picus*), sığırcık

(*Sturnus vulgaris*), karatavuk (*Turdus merula*), bataklık kiraz kuşu (*Emberiza schoeniclus*), karga (*Corvus*), kara çaylak (*Milvus migrans*), çil keklik (*Perdix perdix*), yaban ördeği (*Anas platyrhynchos*), yaban kazı (*Anser anser*), dağ serçesi (*Passer montanus*), kartal (*Haliaeetus albicilla*), şahin (*Buteo buteo*), atmaca (*Accipiter*) ve baykuş (*Strigiformes*) en sık gözlemlenen kuş türlerindendir.

Metruk Tuzla ve Güllük Deltası Sulak Alanı: Metruk Tuzla ve Güllük Deltası Sulak Alanı, Milas'ın Boğaziçi kırsal mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Foto 30). 17. yüzyılda çevre yerleşim birimlerinin tuz ihtiyacını karşılayan alan, günümüzde Varvil Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan dolayı bu özelliğini kaybetmiştir. Güvercinlik ve Bodrum Havalimanı arasında yer alan ve 380 hektarlık bir alanı kaplayan Tuzla Sulak Alanı yöredeki en önemli biyolojik çeşitliliğe sahip alan niteliğindedir. IBA (İmportant Bird Area) tarafından 2001 yılında dünyanın önemli kuş alanlarından birisi olarak belirlenen Tuzla Sulak Alanı'nın, 2004 yılında ise Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nca koruma kapsamına alınarak sahanın yönetim planı çıkartılmıştır.

Foto 30: Milas Tuzla Sulak Alanı (URL-32)

Tuzla Sulak Alanı, Güllük Dalyanı ile birlikte yaklaşık 2500 hektar alan kaplamaktadır. Alanda 250'den fazla kuş türünü barınmaktadır. Tuzla Sulak Alanı ve Güllük Dalyanı 3000 ila 5000 arasında flamingoya ev sahipliği yapmasının yanı sıra,

nadir kuşlardan olan dalmaçyalı, beyaz pelikan, balık kartalı, gri balıkçıl, ak balıkçıl ve sakarmeke kuş gözlemcileri tarafından izlenebilmektedir.

Tuzla Sulak Alanı ve Güllük Dalyanı'nın az tuzlu acımsı suyu, kuşların yaşamsal öneme sahip besin kaynaklarından olan balık, deniz yosunları ve sayısız birçok küçük canlıyı barındırmaktadır. Sahaya gelen ziyaretçilerce kuş gözlemciliği, fotoğraf çekimi ve doğa yürüyüşleri yapılmaktadır.

Bafa Gölü Tabiat Parkı: Bafa Gölü, Antik Çağ'da M.S. 3. yüzyıla kadar Ege Denizi'nin Latmos Körfezi kıyı ekosistem alanı durumunda iken, sonrasında Büyük Menderes nehrinin taşıdığı alüvyonlarla dolarak denizle bağlantısı kesilmiş ve göl şeklini almıştır. Milas ilçe merkezine 40 km uzaklıkta Kapıkırı kırsal mahallesi sınırları içerisinde kalan göl sahasının üçte ikisi Aydın ili sınırlarındadır. Bafa Gölü, sahip olduğu zengin doğal ve kültürel kaynak değerlerinden dolayı 08.07.1994 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 11 842 hektarlık bir alanı kapsayacak şekilde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir (Foto 31).

Foto 31: Bafa Gölü Tabiat Parkı (URL-33)

Bafa gölü, Muğla ve Aydın illeri arasında toplam 708 hektarlık bir alana sahip olan gölün suyu acı ve tuzludur. Derinliği 2 ila 25 metre arasında değişmektedir. Gölün kuzeyi DSİ tarafından yapılan set boyunca okaliptus ağaçlarıyla kaplanmıştır. Bafa Gölünün beslenmesi yağışlar, su seviyesinin azaldığı dönemlerde denizden yapılan bağlantıyla gelen tuzlu su, Büyük Menderes Nehri'nden gelen tatlı su ve DSİ tarafından yapılan kanal yoluyla sağlanmaktadır.

Büyük Menderes Deltasının jeomorfolojik gelişimi sonucunda Ege Denizinin bir koyu iken göl halini almış Bafa Gölü Tabiat Parkı önemli kuş gözleme alanlarından biridir. Bafa Gölü özellikle kış mevsiminde kuş zenginliği bakımından binlerce kuşun kışladığı ve ürediği alandır. Gölde sürekli gözlemlenen tepeli pelikan, cüce karabatak, deniz kartalı ve sakar mekelerin yanı sıra kışlamak üzere binlerce kuşun bölgeyi tercih ettiği bilinmektedir. Bafa Gölünde, 268 kuş türüne rastlanmış ve bu türlerin 68'inin burada kuluçkaya yattığı tespit edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından göl çevresinde kuş gözleme istasyonlarının yapılması planlanmaktadır.

Girdev Gölü Kuş Gözlem Alanı: Seydikemer ilçesinin tek gölü olan Girdev Gölü, Dünya'nın önemli kuş alanları listesinde ilk sıralarda yer almaktadır. Girdev göl alanı ve çevresinde 128 çeşit kuş türü tespit edilmiştir. Yaklaşık 1800 metre yükseltide yer alan saha her yıl yüzlerce yabancı kuş gözlemcisine ev sahipliği yapmaktadır.

Göl alanında 119 farklı kuş türü bulunmaktadır. Bu kuş türlerinin 53'ü yerli, 46'sı yaz döneminde gelen, 11'i kış döneminde gelen ve 4 tür de göçmen kuş grubudur. Ayrıca sahada nesli tükenmekte olan Çeltikçi (*plegadis falcinellus*), Küçük Ak Balıkçıl (*Egietta garzetta*), Kılkuyruk (*Anas acuta*), Küçük Kartal (*Aquila pennata*) ile tehdit altında olan, Leylek (*Ciconia ciconia*), Saz Delicesi (*Circus aeruginusus*), İshak Kuşu (*Otus scops*), Ev Kırlangıcı (*Delichom uibica*) gibi diğer kuşlarda gözlemlenebilmektedir.

4.8. Kırsal Turizm Potansiyeline Sahip Kendine Has Özellikleri Bulunan Kırsal Mahalleler

Kırsal turizm potansiyeline sahip kendine has kırsal mahallelere ilişkin bilgiler Marmaris Turizm Birliği (MARTAB) tarafından 2012 yılında yayınlanan "Marmaris Çevresinde Kırsal Turizm İçin 15 Özel Köy" projesi esas alınarak değerlendirilmiştir.

Hisarönü (Marmaris): Marmaris ilçe merkezine 20 km uzaklıkta Datça-Bozburun Yarımadası üzerinde bulunan Hisarönü'nün kuzeyi Gökova Körfezi'ne, güneyi ise Hisarönü Körfezi'ne bakmaktadır. Hisarönü Kalesi, Kastabos kalıntıları, İnbükü Koyu, Bencik Koyu, Tavşan Adası, Bördübet Koyu ve tarihi değirmen mahallenin turistik değerleridir. Ayrıca bölgenin en iyi sörf alanlarından biridir.

Mahalle merkezinde turistik amaçlı at çiftlikleri bulunmaktadır. At çitliklerinde hem eğitim verilmekte hem de atlarla sahile ve orman içine turlar düzenlenmektedir. Mahalle içerisinde çok sayıda pansiyon ve butik otel bulunmaktadır.

Orhaniye (Marmaris): Orhaniye'nin en önemli turistik özelliği coğrafi yapısıyla dikkat çeken Kızkumu'dur. Denizin ortasında kırmızı renkteki küçük çakıllardan oluşan bir patika yolu olan Kızkumu 600 m. uzunluğundadır. Orhaniye, Hisarönü ve Selimiye ile birlikte kekik balı ve çam balının yörede en fazla üretildiği yer olma özelliğine sahiptir. Yörede her yıl eylül ayı sonunda "bal festivali" düzenlenmektedir. Yaz döneminde günde 3000 kişiye yakın turistin ziyaret ettiği mahallede çok sayıda pansiyon ve butik otel bulunmaktadır.

Turgut (Marmaris): Turgut kırsal mahallesi merkeze 2 kilometre uzaklıkta bulunan koy ve plajıyla ünlüdür. Bu koyda Bizans Dönemi'nden kalma bir kilise ve üç odalı bir hamam kalıntısı bulunmakta olup bölgenin turistler tarafından en sık ziyaret edilen camisi de mahallenin meydanında bulunmaktadır. Köyde dokunan ipek ve yün halılar turistler tarafından büyük ilgi görmektedir. Mahalle meydanın yanındaki tezgâhlarda ise gelen ziyaretçilere yer fıstığı, el işi ürünler ve çeşitli hediyelik eşyalar satılmaktadır.

Selimiye (Marmaris): Turistler tarafından sessiz ve huzur veren doğal ortamından dolayı tercih edilen Selimiye, küçük ölçekli ama son derece kaliteli hizmet

veren butik otelleri, pansiyonları ve apart otelleri ile yoğun ilgi görmektedir. Yerli ve yabancı turistler yürüyüş, olta balıkçılığı, kano ve dalış gibi farklı etkinliklerde bulunmaktadırlar.

Söğüt (Marmaris): Söğüt kırsal mahallesi son yıllarda bölge turizmcilerinin öncülüğünde kırsal turizme kazandırılmıştır. Söğüt, tek katlı taş evleriyle, etkileyici manzarasıyla, balık restoranlarıyla yılın her dönemi turistlerin ziyaret ettiği bir mahalle konumuna gelmiştir (Foto 32). Bu turizm hareketi temelde Türk köylüsünü yakından tanımak, sakin bir tatil geçirmek ve doğal ürünlerle beslenmek isteyenler için düşünülmüştür.

Foto 32: Marmaris Söğüt Kırsal Mahallesi'nde Yer Alan Köy Pansiyonun Manzarası

Taşlıca (Marmaris): Taşlıca Marmaris'in en uzak kırsal mahallesidir. Tarihi kalıntıları ve koylarıyla bile bölge turizminin can damarı bir konuma sahip olan Taşlıca, ekonomik açıdan bölge kırsal mahalleleri arasında en az gelişmiş olanıdır.

Taşlıca-Serçe yolunun 1. kilometresinde Kırkkuyular ve az ileride terk edilen Sindilli köyünün taş evleri görülür. Kırkkuyular adını, köyün eski sakinlerince yapılmış 40 sarnıçtan almıştır (Foto 35). Bugün de hala çorak ve su sorunu olan bölgede hem hayvancılık, hem tarım ve hem de evlere su sağlamak için bu kuyular kullanılmaktadır. Kırkkuyular ve Sindilli, köy ve yürüyüş turlarının uğrak yerleri arasındadır. Taşlıca kadınlarının 15 metreyi bulan kuyulardan kovalarla seri bir şekilde su çekişi turist gruplarının en çok fotoğrafladığı karelerdir.

Foto 33: Taşlıca-Serçe Yolunun 1. Kilometresinde Günümüzde Kırkkuyular İçme Suyu Olarak Kullanılan Kuyulardan Biri

Bayır (Marmaris): Bayır kırsal mahallesi, Çiftlik Koyu, Çengirek Mağarası ve Gebekse koyuna gelen turistler sayesinde turizmden gelir elde etmektedir. Bayır mahallesinde bulunan 2000 yıllık "Anıtsal Çınar Ağacı", turlarla gelen turistlerin ilgisini çekmektedir. Mahallede farklı bal türleri, keçiboynuzu pekmezi, yer fıstığı, badem ve ağaç oyması el işi ürünler tezgahlarda ve dükkanlarda pazarlanmaktadır.

Osmaniye (Marmaris): Osmaniye denizden 550 m. yükseklikte, tüm varlığı arı ve bal olan bir mahalledir. Köyün tamamına yakını arıcılıkla uğraşmaktadır. Adı çam balı ile her geçen gün özdeşleşen Osmaniye'de Marmaris Ticaret Odası ve muhtarlığın ortak çalışmasıyla bir de Bal Evi kuruluştur. İçerisinde bal ve arıcılık tarihiyle ilgili müzenin yanı sıra bal ve bal ürünleri satışının yapıldığı bölümler bulunmaktadır. Bal Evi'nin etkisiyle Osmaniye Köyü'ne daha fazla ziyaretçi gelmesi beklenmektedir. Osmaniye'nin içinden geçen yol boyunca birkaç noktada küçük köy lokantası ve kahvehaneler bulunmaktadır. Bu kesimler doğal köy kahvaltısı yapmak isteyenlerin sıkça uğradığı yerlerdir. Dağlardan toplanan otlarla yapılan gözleme ve ayran yılın her mevsimi bulunabilmektedir.

Adaköy (Marmaris): Adaköy, Marmaris'in en yakın kırsal mahallesidir. Adaköy'de arıcılık birincil ekonomik faaliyettir. Arıcılar çam balının yanı sıra çok miktarda püren balı da üretmektedirler. Adaköy'de günümüzden yaklaşık 3000 yıl öncesine kadar uzanan insan varlığı bulgularının olduğu Cennet Adası'nda bulunan Nimara Mağarası turistik açıdan oldukça önemlidir. Aynı zamanda Nimara Mağarası'nın giriş kısmı "kaplan kelebekleri"nin üreme alanı olmasından dolayı da büyük ilgi çekmektedir.

Çetibeli (Marmaris): Konut sayısı ve nüfusuyla bölgenin en küçük kırsal mahallelerinden biri olan Çetibeli'nin ana geçim kaynağı hayvancılıktır. Arıcılık, bal üretimi ve tarım da bölge ekonomisinin diğer önemli gelir kaynaklarıdır. Yörüklerin yerleşmesiyle 1800'lü yıllarda oluşmaya başlayan mahallede o yıllardan günümüze kadar gelmiş taş evler bulunmaktadır. Marmaris-Muğla karayolunun kenarında kurulmuş olan köyde evler dağınık halde konumlnmış olup Karadeniz'deki kırsal yerleşimleri andırmaktadır.

Çetibeli, bölgenin diğer mahallelerden farklı olarak değişik bir imar planına sahiptir. Bu nedenle, yörede çok sayıda ailenin yazlık konutu bulunmaktadır. Bahçe düzenlemeleriyle dikkat çeken bu yazlıkların bahçesinde rengârenk her türlü bitkiye rastlanmaktadır.

Köyde turistik bir at çiftliği ve yol kenarında tarihi bir değirmen bulunmaktadır. Bu değirmen Marmaris çevresindeki en eski değirmen olarak bilinmekte olup bahçesinde bir restoran hizmet vermektedir.

Çamlı (Marmaris): Çamlı, doğal güzellikleri ve tarihi dokusuyla en çok ziyaret edilen kırsal mahallelerden birisidir. Beyaz renkli kumsalı ile ünlü (Kleopatra Plajı) Sedir (Kedrai) Adası ile tanınmış bir bölgedir. Yöre haftanın her günü otantik köy restoranlarının sunduğu köy kahvaltısı ve yemekleriyle hem yerli hem de yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir. Son yıllarda sayısı artan organik çilek bahçeleri de Marmarislilerin ve turistlerin çilek toplamak için ziyaret ettiği yerler arasındadır.

Köyün bir ucunda yer alan Gökova Körfezi yeryüzünün en ilginç doğal alanlarını da bünyesinde barındırmaktadır. İnsanlarla köpekbalıklarının yan yana yüzdüğü Boncuk Koyu bu doğal alanlarından birisidir. Bu köpekbalıkları üreme amacıyla yılın belli dönemlerinde bu koyda bulunurlar. Nesli azalan kum köpekbalığının çoğalması ve köpekbalıklarının rahat üremesi amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde yürütülen kıyı koruma çalışmaları kapsamında koyun bir kısmı ziyaretçilere kapalıdır.

Karaca (Marmaris): Karaca mahallesi, Gökova Körfezi deyince akla ilk gelen kırsal mahallelerden birisidir. Gökova Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde yer aldığı için yapılaşma en alt düzeydedir. Ayrıca bölge tarihi kalıntılardan dolayı 1. Derece Arkeolojik Sit alanıdır. Karaca kırsal mahallesi adını denizcilikle duyurmuş olsa da yörenin ana geçim kaynağı tarım ve arıcılıktır. Domatesi, şeftalisi ve çileği ile ünlüdür. Bir deniz köyü olan Karaca'da ve çevre koylarda bulunan restoranlar güzel balık yemekleriyle bilinmektedir. Gökova Körfezi'nde balık avlama turu düzenleyen tekneler de hizmet vermektedir.

Karaca, yatlar için doğal bir liman oluşturmakta kıyıdaki tesislerde teknelerin elektrik ve su ihtiyacı karşılanabilmektedir Küfre, Tuzla, Söğüt, Ayın Koyu ve İngiliz Limanı bölgenin en bilinen mavi yolculuk duraklarıdır. Cumhurbaşkanlığı Yazlık Köşkü de köye bağlı Okluk Koyu'nda bulunmaktadır. Köyün sınırları içerisinde faaliyet gösteren Gökova Yelken Kulübü de yetiştirdiği yelkencilerle Türk sporuna önemli katkılar sağlamaktadır.

Akçapınar (Ula): Muğla'nın Ula ilçesine bağlı olan Akçapınar kırsal mahallesinin, okaliptus ağaçlarının tünel şeklinde sıralandığı yolu en önemli simgesidir. 1939 yılında Muğla Valisi Recai Güreli tarafından bataklığı kurutmak ve Gökova'dan Marmaris'e geçişi sağlamak amacıyla diktirilmiştir. Günümüzde yöreye gelen ziyaretçilere özel olarak fotoğraf çektirmek amacıyla mola verilen bir "anıt yol" işlevini görmektedir (Foto 34).

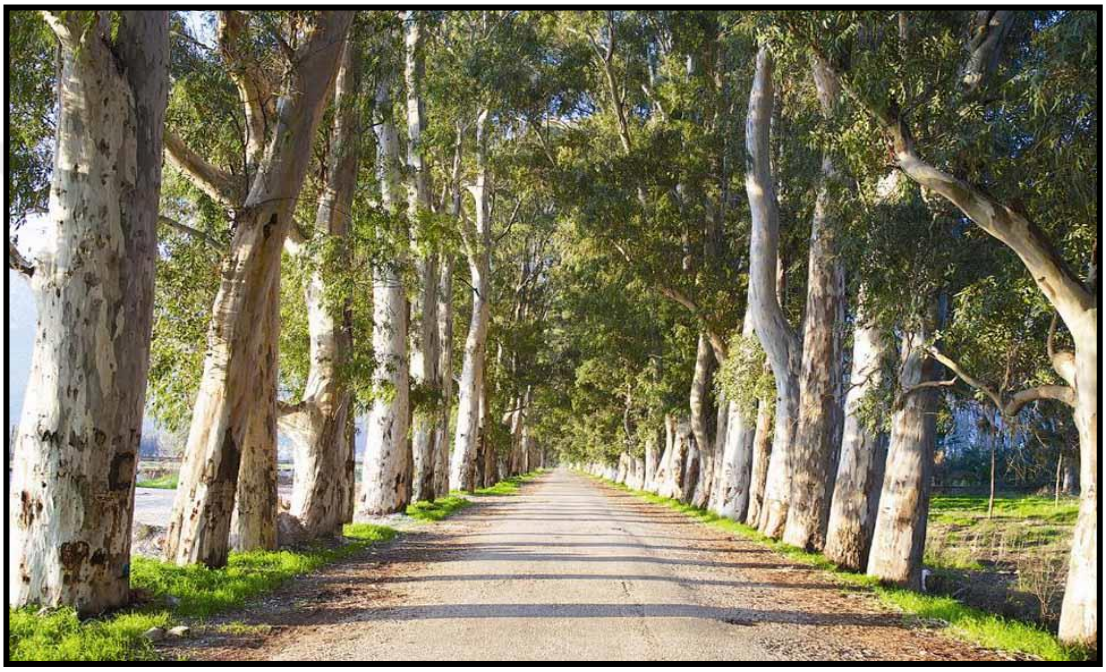

Foto 34: Ula-Akçapınar Kırsal Mahallesi'nde yer alan okaliptüs ağaçlarının tünel şeklinde sıralandığı yolu

Akçapınar, Gökova Özel Koruma Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple sit alanı olup yapılaşma oranı oldukça düşüktür. Gökova Körfezi kıyısında olmasına rağmen birincil ekonomik faaliyet turizm değil balıkçılıktır. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri turizm sektöründen önce gelmektedir. Marmaris'e gelen yolların kavşak noktasında olan Akçapınar'ı turistlerin tercih etmesindeki en önemli neden mahalle içerisinde yer alan mekanlarda tost yemek için verilen kısa molalardır. Mahalledeki dükkanlarda satılan birçok organik ürün (bal, kurutulmuş gıdalar, turşu, pekmez, salça, nar ekşisi, zeytin, tarhana, sabun vb.) gelen ziyaretçiler tarafından ilgi görmektedir.

Kırsal turizm faaliyetlerini geliştirmek için Akçapınar azmağını kano sporlarına uygun hale getirmek için girişimler yapılmaktadır. Günümüzde mahalleye gelen ziyaretçilere Akçapınar azmağında kayıklarla kısa turlar düzenlenmektedir (Foto 35).

Foto 35: Ula-Akçapınar Kırsal Mahallesi'nde Yer Alan Akçapınar Azmağı Tur Kayıkları

Gökçe (Ula): İdari olarak Muğla'nın Ula ilçesine bağlı olan Gökçe kırsal mahallesi, Marmaris-Muğla karayolu üzerinde bulunmakta ve narenciye bahçeleriyle dikkat çekmektedir. Gökova Körfezine bakan yamaca yapılmış olan iki katlı, kiremit çatılı, yöreye özgü beyaz evler bölgenin kimliğiyle ilgili belirleyici bir unsurdur. Asıl geçim kaynağı tarım olan köyde arıcılık ve hayvancılık da yapılmakta narenciye yetiştirilmektedir. Yol kenarında bulunan restoran ve marketlerde yılın 12 ayı taze portakal suyu bulmak mümkündür. Mahallede üretilen çam balı ile köyün balıkçılarının yaz aylarında günlük olarak yakaladığı balıklar da yol kenarında bulunan tezgâhlarda satışa sunulmaktadır.

Gökçe kırsal mahallesinin Gökova kıyısındaki denizi rüzgâr sörfçülerinin tercih ettiği yerlerden biridir. Günümüzde bölgede bulunan 5 villa turizm amaçlı kullanılmakta olup yıl boyunca hizmet vermektedir. Kasım ve mart ayları arasındaki narenciye mevsiminde portakal ve mandalina ağaçları arasında bulunan beyaz renkli

köy evleri fotoğraf meraklıları tarafından tercih edilmektedir. Marmaris-Muğla karayolu üzerindeki tezgahlarda ise gözleme ve taze sıkılmış portakal suyu satışı yapılmaktadır.

Çandır (Köyceğiz): Çandır kırsal mahallesi Köyceğiz ilçesinde Sultaniye ve Ekincik mahalleleri arasında kalmaktadır. Köyceğiz Gölü'nün Akdeniz'e bağlandığı Dalyan Kanalı'nın orta bölümlerinde, Köyceğiz'e 40, Dalyan'a ise 5 km uzaklıkta yer almaktadır.

2013 yılında Muğla Tarım İl Müdürlüğü girişimleriyle başlatılan "Çandır Organik Köy Projesi" sahanın turizm potansiyeli ve tarım yapmaya elverişli kendine has kapalı bir havzaya sahip olmasından dolayı 2014 yılında resmi olarak organik köy olma unvanını kazanmıştır. Orman Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen Türkiye geneli eko turizm projeleri kapsamında 19 projeden 2 tanesi, Muğla'da gerçekleştirilmiştir. İlk proje, Köyceğiz Gölü çevresi orman oluşturabilen Sığla ağaçlarının yer aldığı bölge seçilmiş ve bu alanda 16 kilometrelik yürüyüş ve bisiklet parkuru kurulmuştur. İkinci projede ise Çandır kırsal mahallesi Eko turizm alanı ilan edilerek, proje kapsamında 35,5 km yürüyüş yolu ve 54,5 km bisiklet yol güzergâhı belirlenmiştir. Yürüyüş yolu üzerinde kızılçam ormanları, makilik alanlar, sulak ekosistem alanları bulunmaktadır. Yine bu yürüyüş güzergâhında yer alan kırsal mahallelerde tarım, turizm, hayvancılık ve arıcılık faaliyetleri yapılmakta olup yerel halk günlük aktivitelerini bu güzergâhları kullanarak gerçekleştirmektedir.

Çandır, turistlerin yürüyüş rotaları içerisinde yer alan, antik Kaunos'un tersanesi olan mahalle limanından tepelik alanlara çıktıkça, Dalyan deltasını, İztuzu kumsalını ve Kaunos'u kuşbakışı görmenin mümkün olduğu bir yerleşimdir. Buraya gelen turist sayısı her geçen yıl artmaktadır. Turistler orman köylüsüyle temas kurmakta ve bal ormanlarını görmektedir. Ayrıca proje kapsamında 35 köylüye ev pansiyonculuğu ve arıcılık faaliyetleri için mikro kredi verilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANALİZ VE BULGULAR

5.1. Nicel Analize Dayalı Bulgular

5.1.1. Çiftlik Turizmine İlişkin Bulgular [5]

Çalışmada, toplam 5 ayrı çiftlikte (Bodrum Cevdet-Fatma Türk Çiftliği, Datça Knidia, Datça Olive Farm, Seydikemer Ali Kışlak Orman Çiftliği, Fethiye Pastoral Vadi ve Fethiye Ayşe-Cengiz Genç Çiftliği) 85 ziyaretçiye anket uygulanmıştır. Çiftliklerin konaklama kapasitelerinin sınırlı olmasından dolayı rastlantısal örnekleme yöntemi yerine tüm ziyaretçiler anket örneklem sayısına dâhil edilmiştir.

Katılımcılara entegre kırsal turizmin 7 bileşeni kapsamında, çiftlik turizmi faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanması amacına yönelik soruların olduğu anket uygulanmıştır. Anket formunda yer alan sorulara katılıp katılmadıkları 5'li likert ölçeği ile kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (5) ölçeği arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Ziyaretçilere uygulanan anket yoluyla; sosyo-ekonomik ve demografik nitelikleri (yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek), seyahat özellikleri (seyahat arkadaşları, kalış süresi, mevsimsellik, bilgi kaynakları ve kullanılan ulaştırma sistemleri) ve seyahat ürünü seçimi (farklı ürünlere ilişkin tercihleri, algılanan yararlar ve memnuniyetsizlik kaynakları) gibi psiko-sosyal davranış verilerine erişim sağlanması hedeflenmiştir.

Gerçekleştirilen anket kapsamında ziyaretçilerin; demografik nitelikleri, ziyarete ilişkin bilgileri ve entegre kırsal turizm bileşenlerine yönelik bilgi düzeyleri sorgulanmıştır. Bu çerçevede 85 katılımcının %35,2'si erkek, %64,8'i kadınlardan oluşmuştur. Bu durum kadın gönüllü katılımcıların çitliklere daha çok ilgi gösterdiklerine işaret etmektedir. En fazla sayıda katılımcının 25-34 yaş grubunda yer

[5] Çiftlik Turizmine İlişkin Bulgular başlığını taşıyan bölümün tamamı tezden üretilen makale (Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Ekolojik Çiftliklerin Entegre Kırsal Turizm Bağlamında Analizi: Muğla İli Örneği". ***Coğradya Dergisi,*** (42), 85-100.) kapsamında yayımlanmıştır.

alması (%54,1), çitliklerin genellikle üniversite öğrencileri başta olmak üzere gençler tarafından tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır Tablo 67).

Tablo 67: Çiftlik Turizmi Ziyaretçilerinin Temel Demografik Özellikleri

Değişken		Sayı	Oran (%)
Cinsiyet	Erkek	30	35,2
	Kadın	55	64,8
Yaşı	18-24	23	27
	25-34	46	54,1
	35-44	11	13
	45-54	5	5,9
Mesleği	Üniversite Öğrencisi	41	48,2
	Kamu Çalışanı	3	3,6
	Serbest Meslek Sahibi	21	24,7
	Özel Sektör Çalışanı	8	9,4
	Kendi İşinde Çalışan	12	14,1
Eğitim Düzeyi	Lise	7	8,2
	Ön Lisans	2	2,3
	Lisans	68	80
	Lisansüstü	8	9,5
Toplam		**85**	**100**

Anket çalışmasında katılımcıların ziyaretlerine ilişkin değerlendirmede, katılımcıların %27'sinin yurt dışından, %73'ünün ise yurt içinden geldiği tespit edilmiştir. Katılımcıların seyahat türü açısından ise yalnız gelenlerin oranı %65,9, arkadaşlarıyla, grupla ve ailesiyle gelenlerin oranı %34,7 olmuştur. Katılımcılar %82,3 gibi yüksek bir oranda konaklamalı olarak çiftliklere gelirken, %17,7'si ise günübirlik ziyarette bulunmuştur. Yine katılımcıların ziyaret planlamalarına baktığımızda, yüksek bir oranda (%78,9) temel hedef olarak çitlikleri tercih ettikleri, %20,1'lik bir bölümünün ise geçerken uğrama şeklinde tercihte bulundukları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların turizm çiftliklerden haberdar oma şeklinde ise TaTuTa'nın (%68,2) etkili bir rol oynadığı izlenmektedir (Tablo 68).

Tablo 68: Çiftlik Turizmi Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri

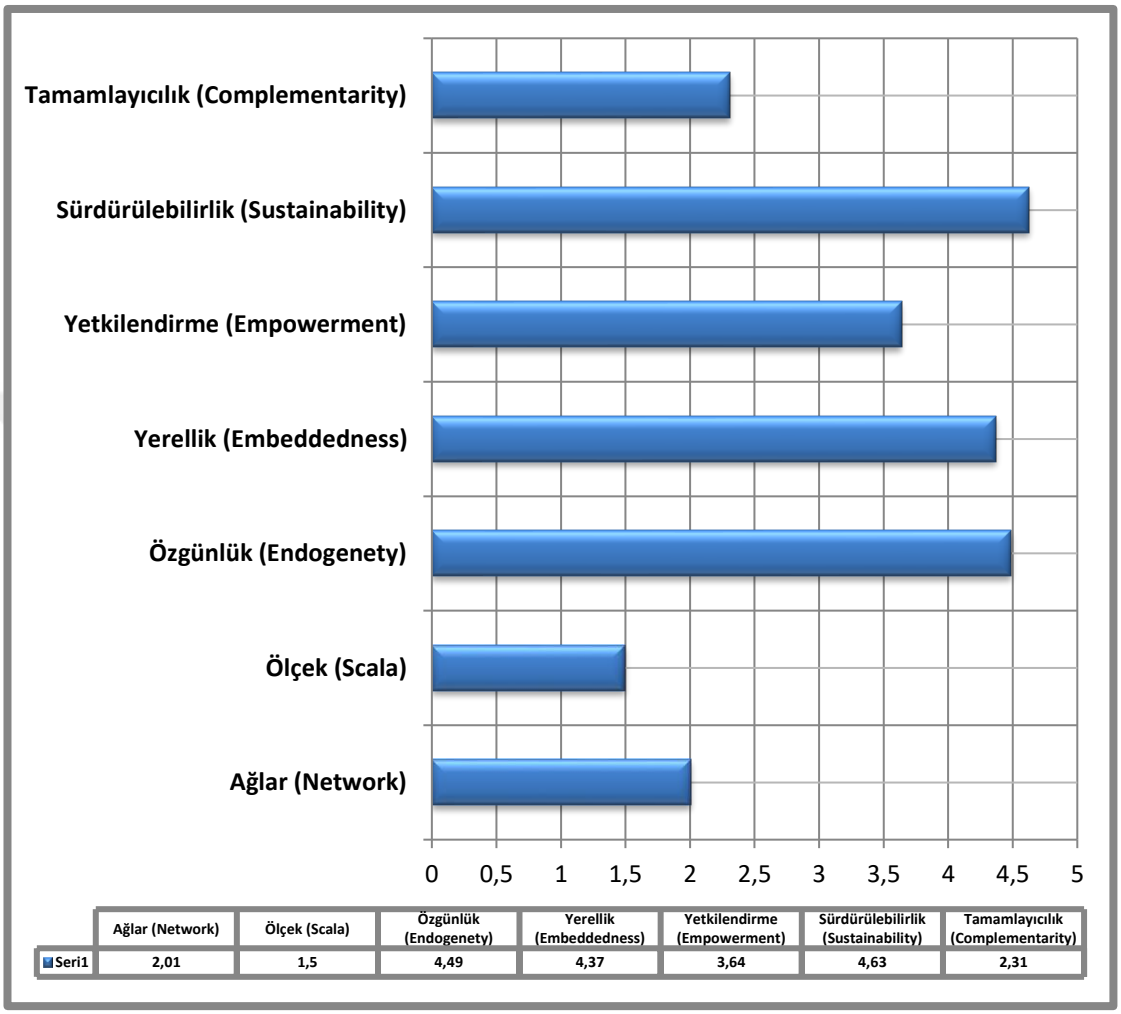
Değişken		Sayı	Oran (%)
Geldiği Yer	Yurtiçi	62	73
	Yurtdışı	23	27
Seyahat Türü	Yalnız	56	65,9
	Arkadaşıyla	14	16,4
	Ailesiyle	3	3,6
	Grupla	12	14,1
Seyahat Aracı	Özel Araç	28	33
	Toplu Taşıma	51	60
	Tur Araçları	2	2,3
	Servisler	0	0
	Diğer	4	4,7
Ziyaret Şekli	Günübirlik	15	17,7
	Konaklamalı	70	82,3
Ziyaret Planlaması	Temel Hedef Olarak	67	78,9
	Geçerken Uğramak	18	20,1
Haberdar Olma Şekli	Turizm Acentesi	5	5,9
	Sosyal Medya (TaTuTa)	58	68,2
	Reklam/Tanıtım	7	8,2
	Arkadaş Tavsiyesi	10	11,8
	Diğer	5	5,9
Ziyaret Nedeni/Temel Amaç	Doğal Güzellikler	72	84,9
	Kültürel Özellikler	5	5,8
	Sosyal Özellikler	3	3,5
	Diğer	5	5,8
Toplam		**85**	**100**

Anket uygulamasında çiftlik turizmi faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. Entegre Kırsal Turizmin 7 bileşeni esas alınarak hazırlanan soru formunda katılımcıların 5'li Likert Ölçeğine göre kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (5) ölçeği arasında cevaplamaları talep edilmiştir (Tablo 69).

Tablo 69: Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Ziyaretçi Bilgi Düzeyi

İfadeler	1	2	3	4	5	Ortalama
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	($\bar{X}$)
Ağlar (Networks) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	25,9	55,4	12,6	3.3	2,8	**2,01**
Ölçek (Scale) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?	79,1	10,0	0	2,8	8,1	**1,50**
Özgünlük (Endogeneity) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?	0,5	2,5	9,6	21,3	66,1	**4,49**
Yerellik (Embeddedness) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz?	4,3	6,9	3,7	17,4	67,7	**4,37**
Yetkilendirme (Empowerment) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yöre halkının etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?	0,6	18,9	28,6	19,4	32,6	**3,64**
Sürdürülebilirlik (Sustainability) Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz?	0	2,6	6,3	16	75,1	**4,63**
Tamamlayıcılık (Complementarity) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünüyor musunuz?	26,1	49,2	4,1	9,2	11,4	**2,31**
(1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Fikrim Yok, (4) Katılıyorum (5) Kesinlikle Katılıyorum						

Belirtilen çerçevede katılımcıların ankete verdiği cevaplardan farklı sonuçlar elde edilmiştir (Şekil 45).

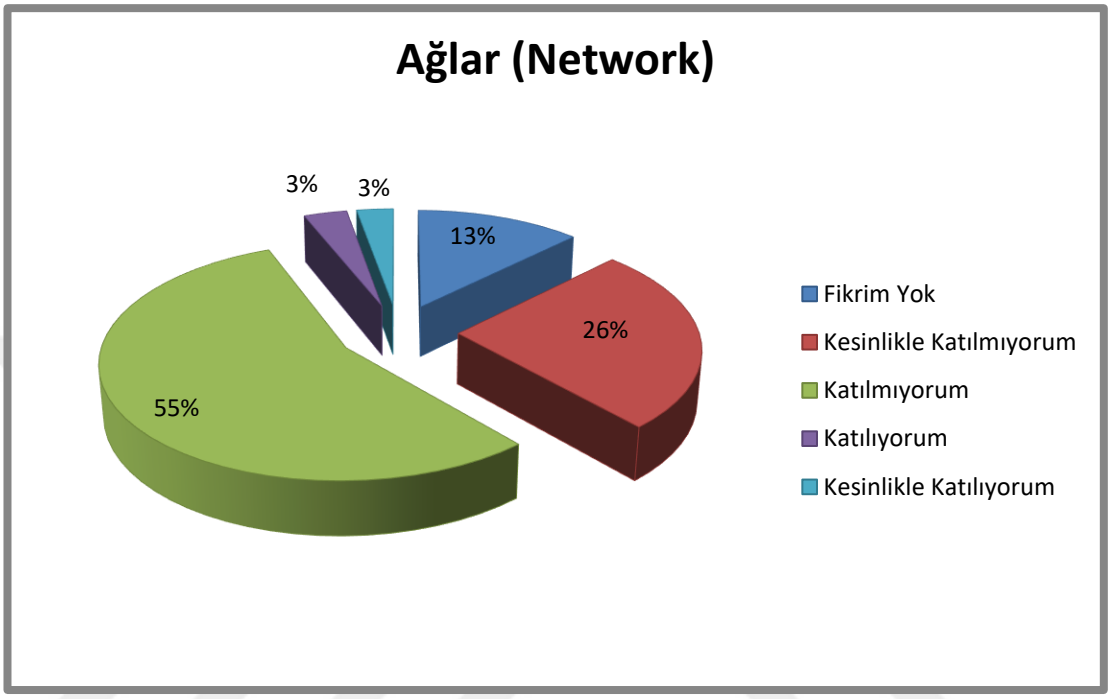

Şekil 45: Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi Ortalamaları

"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?" ifadesine ($\bar{X}$=2,01) katılmıyorum (%55,4) ve kesinlikle katılmıyorum (%25,9) seçeneklerini işaretleyenler çoğunluğu oluşturmuştur. Katılımcıların %12,6'sı konuyla ilgili bir fikre sahip olmadıklarını belirtirken, %3,3 katılıyorum, %2,8'i ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir (Şekil 46).

Paydaşlar arasında ilişki ve ortaklıklara işaret eden **"ağlar"** ile ilgili olumsuz bir algıya sahip olan katılımcı oranının yüksek olması (%81,3), entegre kırsal turizmin

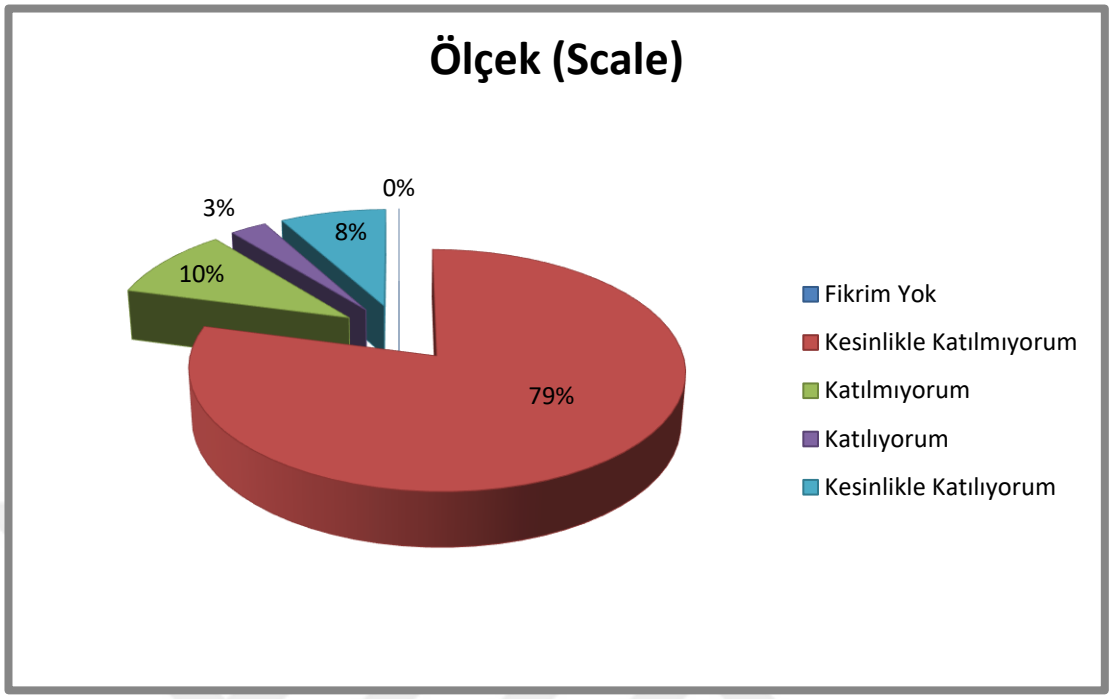
kritik belirleyicilerinden biri olan aktörlerin ortak hedeflere sahip olmaları ve bu hedeflere ulaşmak için iş birliği yapma derecelerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Şekil 46: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme oranları

"*Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?"* ($\bar{X}$=1,50) ifadesine oldukça düşük bir oranda (%8,1) katılımcı olumsuz yönde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %79,1'i kesinlikle katılmıyorum, %10'u katılmıyorum, %2,8 katılıyorum ve % 8,1'i ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Ölçek konusunda "fikrim yok" seçeneğini işaretleyen ziyaretçi olmamıştır (Şekil 47).

Ekolojik çiftlik turizminde **"ölçek"** konusunda kapasite aşımının olmadığını düşünenlerin oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (%89,1). Bu durum katılımcı gözüyle, ziyaretçileri ekolojik çiftliklere çeken unsurların yok olma veya niteliğini yitirme ihtimalinin zayıf olduğu sonucu çıkarmaktadır. Bu bakımdan çok sayıda katılımcıdan ziyade özgün değerlere ilgi ve saygı duyan ziyaretçiler olması sevindirici bir durumdur.

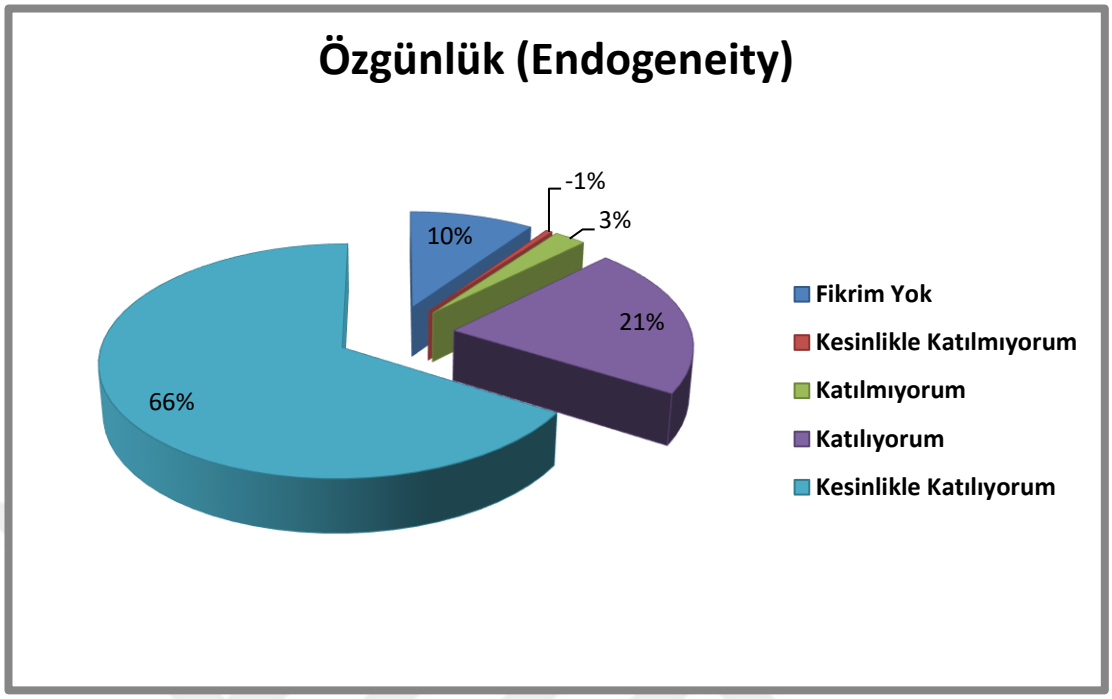

Şekil 47: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme oranları

"*Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?*" ($\bar{X}$=4,49) ifadesinde oranının (%87,4) yüksek olması, katılımcıların çiftliklerde yapılan faaliyetlerin **"özgün"** bir yapıda olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Katılımcıların %0,5'i kesinlikle katılmıyorum, %2,5'i katılıyorum, %21,3'ü katılıyorum ve %66,1'i ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların %9,6'sı ise özgünlük konusunda bir fikre sahip olmadıklarını belirtmiştir (Şekil 48).

Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta çiftlik turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanın diğer benzer sahalardan farklı kılan unsurlara sahip olmasıdır. Tabiki bu farklılık sadece fiziki unsurlara ve sosyo-kültürel ögelere sahip olmakla ilgili değildir. Burada önemli olan yöreyi farklı kılan ögeleri kırsal turizme hizmet eder niteliğe dönüştürmek için çaba gösterilmesidir.

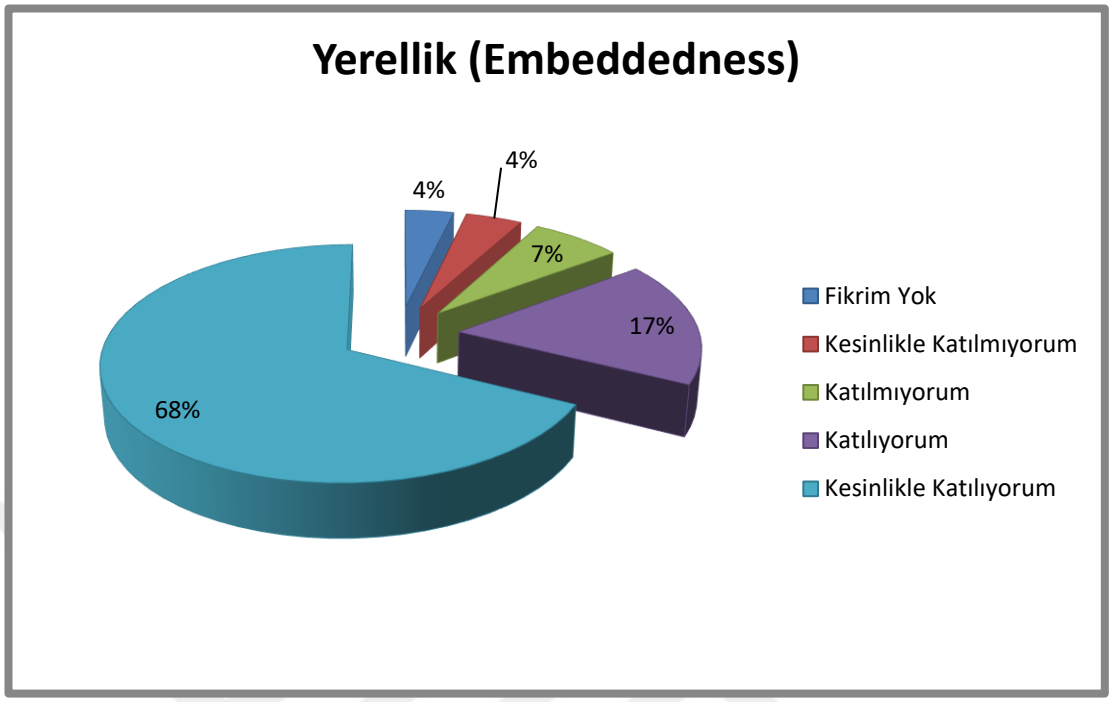
Muğla il geneli ekolojik çiftliklerinde yapılan saha gözlemlerinde, her çiftlikte yapılan faaliyetin birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Özgün bir yapıda olan çiftliklerin bazıları bu özelliklerini turizme kazandırırken bazılarının ise turizme karşı bir duruş sergilendiği görülmüştür.

Şekil 48: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme oranları

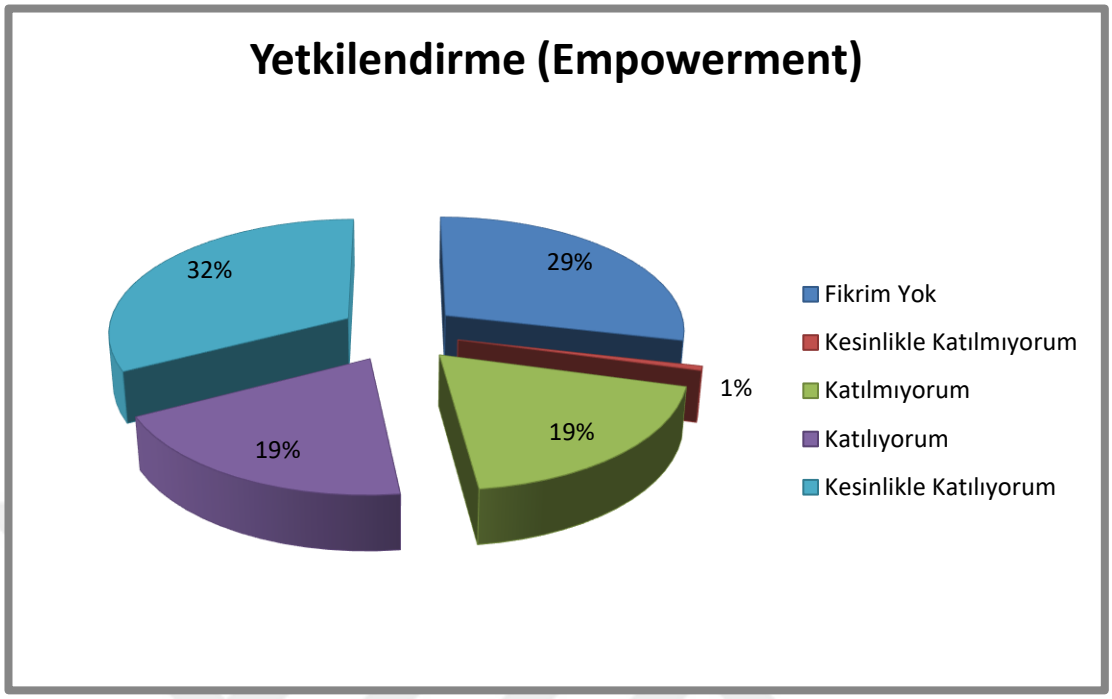
"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz? ($\bar{X}$=4,37) sorusuna katılımcıların %4,3'ü kesinlikle katılmıyorum, %6,9'u katılmıyorum, %3,7'si fikrim yok, %17,4'ü katılıyorum ve %67,7'si ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 49). Yerellikle ilgili yüksek bir oranda (%85,1) olumlu sonuç çıkmasında katılımcıların ekolojik çiftliklerde kaynakların veya faaliyetlerin doğrudan mekânla bağlantılı olduğunu, ama aynı zamanda belirli sosyo-kültürel bağlamlar içerisinde ilişkilerin kurulduğu kanaatine sahip olduklarını göstermektedir.

Ekolojik çiftliklerde gerçekleştirdiğimiz saha gözlemlerinde özellikle Datça Knidia Çiftliği, Fethiye Pastoral Vadi Çiftliği, Seydikemer Ali Kışlak Orman Çiftliği ve Bodrum Fatma-Cevdet Türk Çiftliğinin bulundukları bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına sahip çıkarak, bölgenin gerçek kaynaklarına dayalı olarak faaliyetlerini gerçekleştirdikleri görülmüştür.

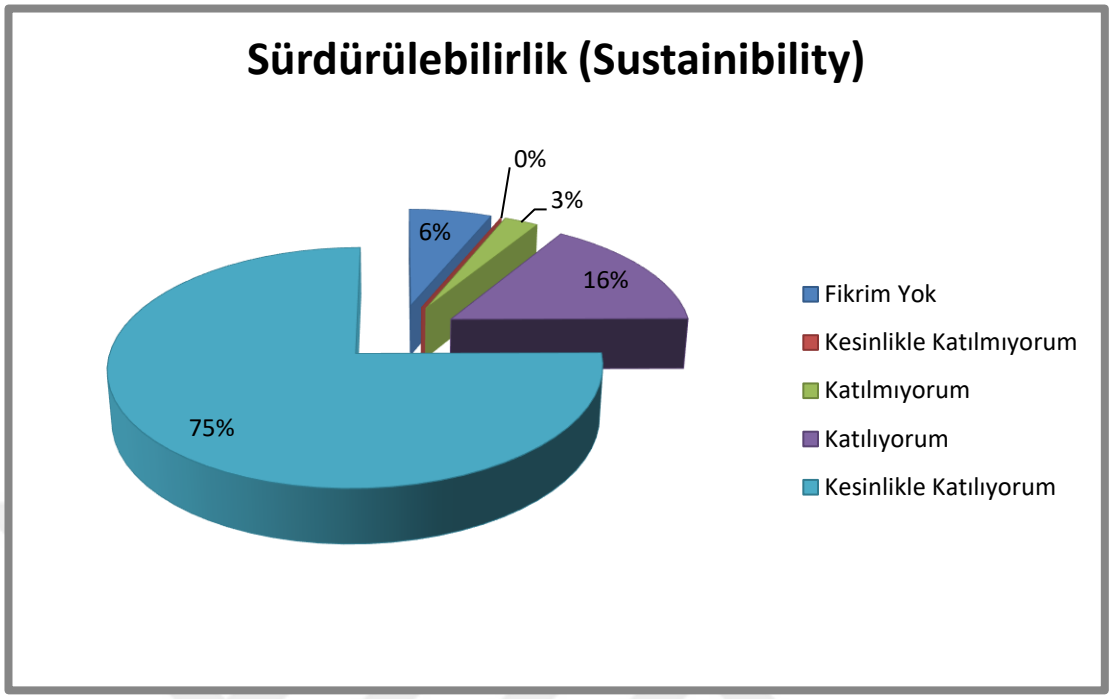
Şekil 49: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme oranları

"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yöre halkının etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz? ($\bar{X}$=3,64) sorusuna katılımcıların %52'si olumlu %19,5'i ise olumsuz görüş bildirmiştir. Katılımcıların %0,6'ü kesinlikle katılmıyorum, %18,9'u katılmıyorum, %28,6'sı fikrim yok, %19,4'ü katılıyorum ve %32,6'sı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 50). Başka bir deyişle **"yetkilendirme"** konusunda katılımcıların yarıdan fazlası çiftlik turizmi faaliyetlerinde yerel halkın yeterli düzeyde söz sahibi olduğunu düşünmektedirler. Saha gözlemlerimizde çiftliklerde çalışan yöre halkı gelen gönüllü katılımcılara işlerin nasıl yapılacağı konusunda hem eğitimler vererek, uygulamalar yaptırmakta hem de çiftliğin genel işleyişinde tüm sorumlulukları üstlenmektedir.

Şekil 50: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme oranları

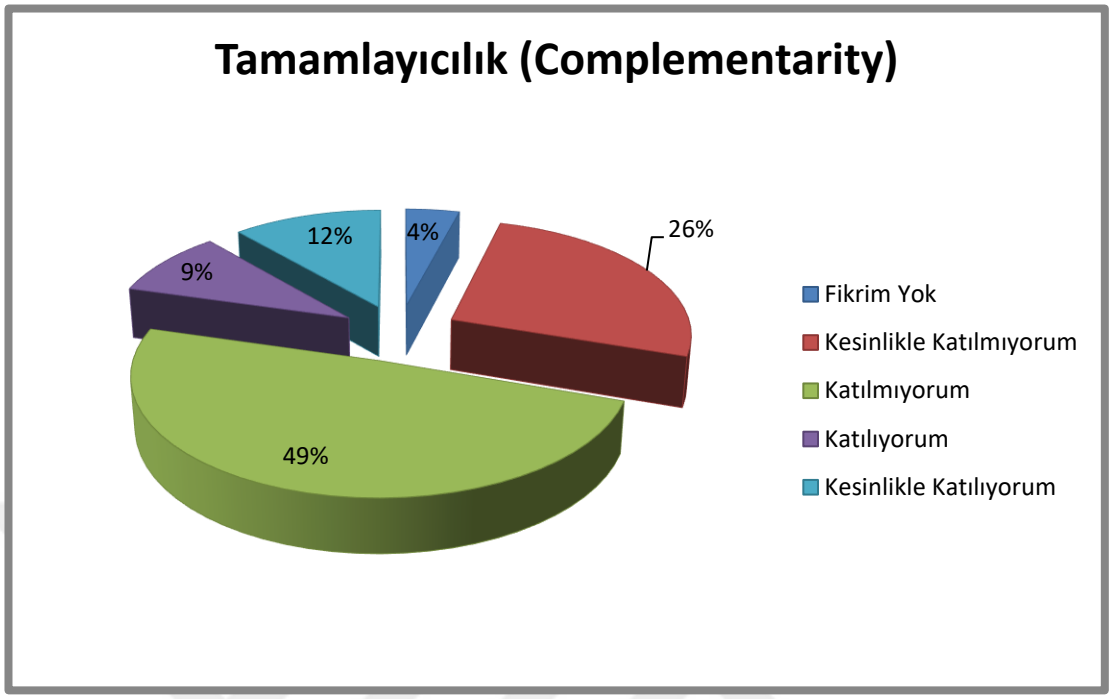
"Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz?" ($\bar{X}$=4,63) ifadesine katılanların oranı (%91,1) çok yüksek orandadır. Katılımcıların %2,6'sı katılmıyorum, %6,3'ü fikrim yok, %16'sı katılıyorum ve %75,1'i ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Kesinlikle katılmıyorum ifadesine görüş bildiren katılımcı olmamıştır (Şekil 51). Entegre kırsal turizmin geliştirilmesinde temel amaç; paydaşların, özellikle yerel toplulukların maliyet ve faydalarını en iyi şekilde eşitleyen, doğal, sosyal ve ekonomik kaynakların kalitesini bozmayan sürdürülebilir sonuçlar elde etmesidir. **"Sürdürülebilirlik"** konusunda katılımcıların yüksek oranda olumlu görüş bildirmeleri çiftlik turizm faaliyetlerinin çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine işaret etmektedir.

Şekil 51: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme oranları

"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünüyor musunuz?" ($\bar{X}$=2,31) ifadesine katılımcıların %26,1'i kesinlikle katılmıyorum, %49,2'si katılmıyorum, %4,1'i fikrim yok, %9,2'si katılıyorum ve %11,4'ü ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Ankette kesinlikle katılıyorum (%11,4) ve katılıyorum (%9,2) seçeneklerini işaretleyen katılımcılar düşük orandadır (Şekil 52). Bunun en önemli sebebi **"tamamlayıcılık"** konusunda Muğla ilinde tamamlayıcı kaynaklar ve/veya faaliyetler fikrini içeren bir turizm yönetimi ve pazarlama stratejisinin kıyı turizmi ağırlıklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Entegre kırsal turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesindeki en kritik nokta, mevcut kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Kaynaklar ve faaliyetler, birleşimi mal ve hizmet üretebilen ham maddi hem de maddi olmayan varlıklar olarak kabul edilmektedir. Turizm alanında bu tür mal ve hizmetlere olan talep güçlü ya da zayıf bir şekilde tamamlayıcı olabilmektedir (Bakırcı, 2019).

Şekil 52: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünme oranları

5.1.2. Kırsal Turizm Alanlarına İlişkin Bulgular

Araştırma sahasında yapılan anketler; yöreyi ziyarete gelen yerli ve yabancı turistleri kapsamaktadır.

5.1.2.1. Kırsal Turizm Ziyaretçilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan yerli ve yabancı turistlerin temel demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslekleri), ziyaret bilgileri (geldikleri yer, geliş sayıları, seyahat tarzları, seyahat araçları, ziyaret şekli, ziyaret planlaması, haberdar olma şekli ve ziyaret nedenleri) ve entegre kırsal turizm bileşenlerine yönelik (Ağlar, Ölçek, Özgünlük, Yerellik, Yetkilendirme, Sürdürülebilirlik ve Tamamlayıcılık) ziyaretçi bilgi düzeyleri anketlerde sorulmuş ve sorulan bu sorulara ilişkin elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Ankete katılan ziyaretçilerin temel demografik özelliklerinin belirlenmesi kırsal turizm potansiyeline sahip mekânları deneyimleyen ve bu mekânları şekillendiren turistler hakkında sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda bir fikir vermektedir.

5.1.2.2. Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Temel Demografik Özellikleri

Tablo 70'te katılımcıların temel demografik özelliklerine bakıldığında; katılımcıların %52,3'ünün erkek, %47,7'sinin kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Demografik verilerden bir diğeri ise, ziyaretçilerin yaş aralığıdır. Buna göre araştırma grubunda yer alanların %16'sı 25 ve altı yaş aralığında yer almakta iken, %25,7'si 26-35 yaş, %27,4'ü 36-45 yaş, %20,3'ü 46-55 yaş ve %10,6'sı ise 56 yaş ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırma grubunun yaş ortalamasının (X=48,5) ise orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 70: Kırsal Alanları Ziyaret Eden Turistlerin Demografik Özellikleri

Değişken		**n**	**%**
Cinsiyet	Kadın	167	47,7
	Erkek	183	52,3
Yaş	25 ve altı	56	16,0
	26-35	90	25,7
	36-45	96	27,4
	46-55	71	20,3
	56 ve üstü	37	10,6
Meslek	Doktor	2	,6
	Emekli	25	7,1
	Esnaf	1	,3
	Ev hanımı	10	2,9
	Hemşire	1	,3
	İşçi	1	,3
	Kendi işi	43	12,3
	Memur	74	21,1
	Öğrenci	63	18,0
	Öğretmen	2	,6
	Özel sektör	79	22,6
	Serbest meslek	48	13,7
	İşsiz	1	,3
Eğitim düzeyi	İlkokul	3	,9
	Ortaokul	4	1,1
	Lise	41	11,7
	Üniversite, lisans	279	79,7
	Lisansüstü	23	6,6
Toplam		350	100

Bunların yanında ziyaretçilerin eğitim durumlarına bakıldığında araştırma grubunun %0,9'u ilkokul, %1,1'i ortaokul, %11,7'si lise, %79,7'si Lisans ve %6,6'sı ise lisansüstü eğitim almıştır. Eğitim seviyesinin görece yüksek olması tabloda oldukça dikkat çekici bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira araştırma grubunun %86,3'ünün lisans ve lisansüstü eğitim aldığı görülmektedir. Nitekim bu eğitim seviyesinin yansıması ise kırsal turizm alanlarını belli bir kültür düzeyine sahip ziyaretçilerin tercih ettiğinin bir göstergesidir.

Araştırma grubunun %22,9'unun kamu çalışanı, %7,1'inin kamu çalışanı emeklisi olmak üzere emekli, %2,9'u ev hanımı, %22,6'sı özel sektör çalışanı, %12,3'ü kendi işinde çalışan, %13,7'si serbest meslek, %0,3'ü işsiz ve %18'inin öğrenci olduğu görülmektedir. Bu bulgularda kamu çalışanı ve özel sektör çalışan sayılarının birbirine yakın seviyede olması dikkat çekmektedir.

5.1.2.3. Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri

Araştırma grubunda yer alan ziyaretçilerin geldiği yere göre dağılımına bakıldığında %79'1'inin yurtiçi, %20'9'unun ise yurtdışından geldiği görülmektedir (Tablo 71). Yurtdışından gelen ziyaretçilerin ise tamamına yakının gurbetçi vatandaşlarımız olduğu görülmüştür. Araştırma grubunun %94,3'ü mevcut kırsal turizm alanına ilk kez geldiğini belirtirken %5,7'si ise 1'den fazla geldiğini belirtmiştir. Bu bulguya göre kırsal turizm alanlarına gelen ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğu ziyaret ettikleri kırsal turizm alanına tekrar gelmemektedir. Araştırma grubunun seyahat tarzına baktığımızda %52,3'ünün ailesiyle, %32'sinin arkadaşlarıyla, %14'ünün grupla ve %1,4'ünün yalnız seyahat ettiği görülmektedir. Bu bulgulara göre kırsal turizm alanı ziyaretçilerinin genelde aileleri ya da arkadaşlarıyla seyahat etmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Sunulan ziyaretçi profili bulgularının değerlendirilmesinde bir diğer veri kaynağı araştırma grubunda yer alanların ziyaret şekli ve ziyaret planlamalarıdır. Araştırma grubunun %83'4'ü günübirlik ziyaret yaparken %16,6'sı ise konaklamalı ziyareti tercih etmektedir. Yine araştırma grubunun ziyaret planlaması yaparken %61,4'ünün geçerken uğrama, %38,6'sının ise temel hedef olarak ziyaret planlamalarını yaptıkları görülmüştür. Bu bulgulara göre ziyaret şekli genelde

günübirlik yapıldığı ziyaret planlamasının ise çoğunlukla geçerken uğrama şeklinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 71: Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Ziyaret Bilgileri

Değişken		n	%
Geldiği yer	Yurtiçi	238	79,1
	Yurtdışı	63	20,9
Geliş sayısı	İlk kez	132	94,3
	1'den fazla	8	5,7
Seyahat tarzı	Yalnız	5	1,4
	Arkadaşlarıyla	112	32,0
	Ailesiyle	183	52,3
	Grupla	50	14,3
Seyahat aracı	Özel araç	204	58,3
	Toplu taşıma	40	11,4
	Tur araçları	106	30,3
Ziyaret şekli	Günübirlik	291	83,4
	Konaklamalı	58	16,6
Ziyaret planlaması	Geçerken uğramak	215	61,4
	Temel hedef olarak	135	38,6
Haberdar olma şekli	Turizm acentesi	81	23,1
	Sosyal medya	165	47,1
	Reklam, tanıtım	22	6,3
	Arkadaş, akraba tavsiyesi	80	22,9
	Tesadüf	2	,6
Ziyaret nedeni	Doğal güzellikler	220	62,9
	Kültürel özellikler	130	37,1

Bununla birlikte araştırma grubunda yer alan katılımcıların mevcut kırsal turizm alanından haberdar olma şekillerine baktığımızda %47,1'inin sosyal medyadan, %23,1'inin turizm acentelerinden, %22,9'unun arkadaş ya da akraba tavsiyesiyle, %6,3'ünün reklamlardan ve %0,6'sının tesadüfen haberdar olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre kırsal turizm alanlarından haberdar olma şeklinde sosyal medyanın büyük etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma grubunda yer alan katılımcılara mevcut kırsal turizm alanını ziyaret nedeni sorulduğunda %62,9'u doğal güzellikleri, %37,1'i ise kültürel özellikleri görmek istediğinden dolayı ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Mevcut bu bulgulara

göre ziyaretçilerin öncelikle kırsal turizm alanlarının doğal güzelliklerini görme isteğiyle ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır.

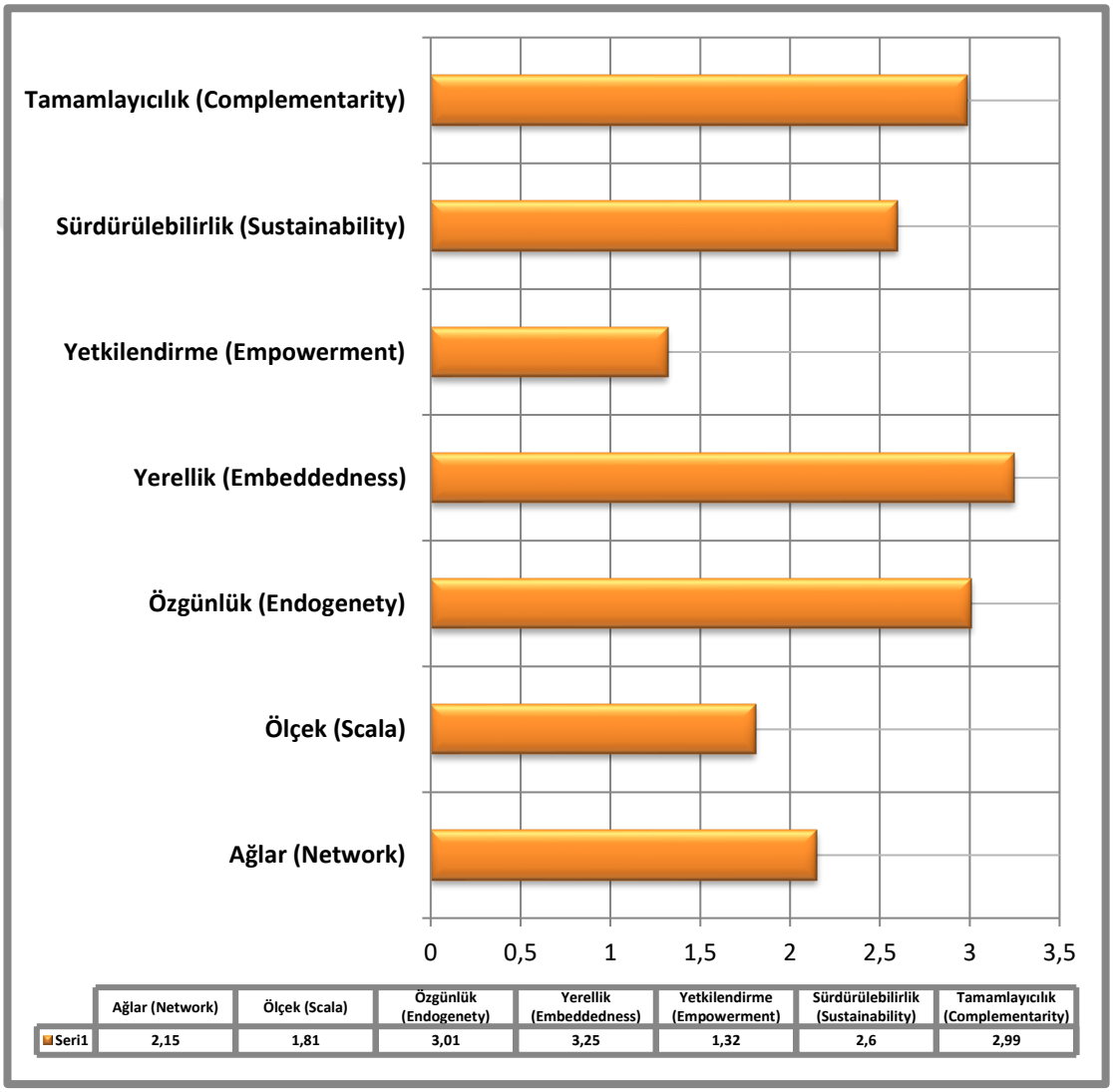
5.1.2.4. Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Entegre Kırsal Turizme İlişkin Bilgi Düzeyleri

Tablo 72: Kırsal Turizm Ziyaretçilerinin Entegre Kırsal Turizme İlişkin Bilgi Düzeyleri

Değişken	Fikrim Yok		Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort.	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Ağlar (Network) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	98	28,0	0	0,0	38	10,9	178	50,9	36	10,3	**2,15**	**1,42**
Ölçek (Scale) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	77	22,0	27	7,7	148	42,3	83	23,7	15	4,3	**1,81**	**1,15**
Özgünlük (Endogeneity) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	29	8,3	0	0,0	5	1,4	221	63,1	95	27,1	**3,01**	**1,02**
Yerellik (Embeddedness) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	17	4,9	0	0,0	15	4,3	165	47,1	153	43,7	**3,25**	**0,93**
Yetkilendirme (Empowerment) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	190	54,6	1	0,3	36	10,3	98	28,2	23	6,6	**1,32**	**1,51**
Sürdürülebilirlik (Sustainability) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	58	16,7	0	0,0	2	0,6	252	72,4	36	10,3	**2,60**	**1,20**
Tamamlayıcılık (Complementarity) Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	21	6,0	1	0,3	4	1,1	255	73,3	67	19,3	**2,99**	**0,87**

Yukarıda belirtilen faktörlerin (Tablo 72) etkisiyle mevcut kırsal turizm alanlarını tercih eden ziyaretçilerin bilgi düzeylerini belirlemeye yönelik sorular araştırma grubuna sorulmuştur. Bu sorular ile ziyaret ettikleri alanla ziyaret bilgileri

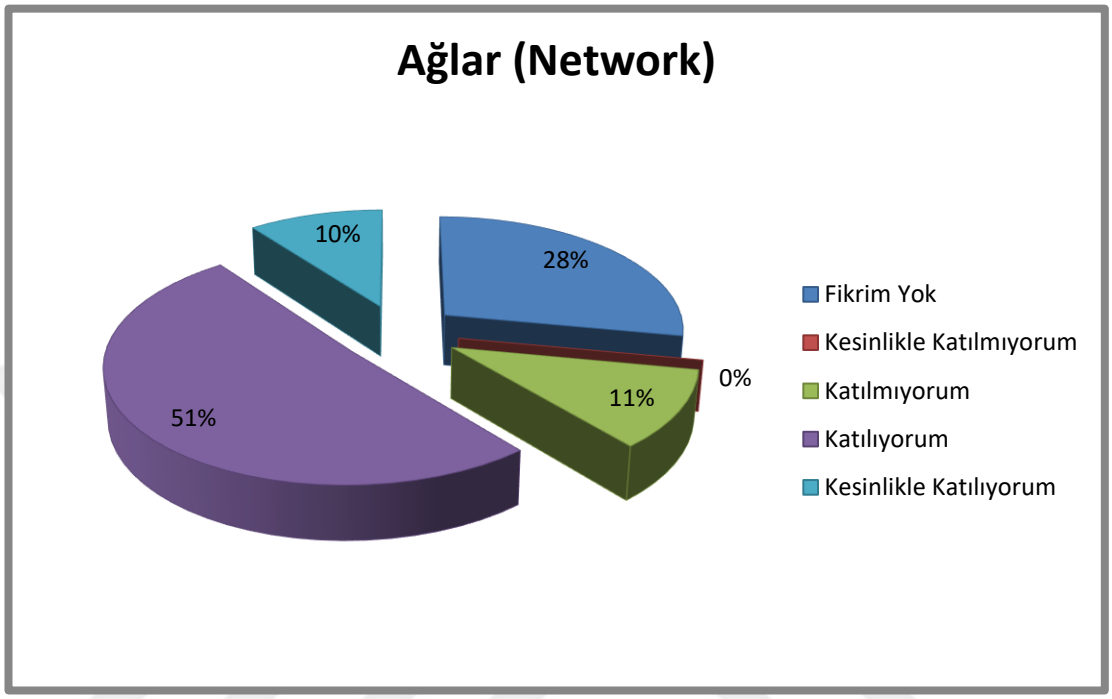
"Entegre Kırsal Turizm" bileşenlerine göre ölçülmek istenmiştir. Bu çerçevede araştırma grubuna belirli yargılar yöneltilerek bu yargılar hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları 5'li likert ölçeği ile Fikrim Yok (1), Kesinlikle Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle Katılıyorum (5) arasında derecelendirmeleri istenmiştir. Bu bağlamda ziyaretçilerin kendilerine yöneltilen ifadeler incelendiğinde (Şekil 53);

Şekil 53: Kırsal Turizm Alanları Ziyaretçilerin Entegre Kırsal Turizm Bileşenlerine İlişkin Bilgi Düzeyi Ortalamaları

Ağlar (Network) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,15) katılıyorum (%50,9) ve fikrim yok (%28) seçeneğini işaretleyenler

çoğunluğu oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle ağlarla ilgili olumlu düşünceye sahip olan ziyaretçilerin oranının (%61,2) orta düzeyde olduğu görülmektedir (Şekil 54).

Şekil 54: Ziyaretçilerin gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme oranları

Ek Tablo 73'ten cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %11'4'ü kadın, %10,4'ü erkektir. "Kararsızlar" içerisinde kadınların oranının (%28,7) erkeklerin oranından (%27,3) çok az bir farkla fazla olduğu görülmektedir. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%62,3) oranı kadınların oranından (%59,9) fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 73: Turistlerin Kırsal Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Değişken		Cinsiyet			
		Kadın		Erkek	
		n	%	n	%
Daha önce entegre kırsal kalkınma yaklaşımını duyma	Evet	22	13,2	20	10,9
	Hayır	145	86,8	163	89,1
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Evet	100	59,9	114	62,3
	Fikrim yok	48	28,7	50	27,3
	Hayır	19	11,4	19	10,4
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Evet	49	29,3	49	26,8
	Fikrim yok	46	27,5	31	16,9
	Hayır	72	43,1	103	56,3
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Evet	149	89,2	167	91,3
	Fikrim yok	14	8,4	15	8,2
	Hayır	4	2,4	1	0,5
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Evet	152	91,0	166	90,7
	Fikrim yok	8	4,8	9	4,9
	Hayır	7	4,2	8	4,4
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Evet	66	39,5	55	30,4
	Fikrim yok	86	51,5	104	57,5
	Hayır	15	9,0	22	12,2
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Evet	138	82,6	150	82,9
	Fikrim yok	29	17,4	29	16,0
	Hayır	0	0,0	2	1,1
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Evet	154	92,2	168	92,8
	Fikrim yok	12	7,2	9	5,0
	Hayır	1	0,6	4	2,2

Ek Tablo 74'ten yaşa göre yaşa göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %13'ü 46 yaş ve üzeri, %11,5'i 36-45 yaş grubu ve %8,6'sı ise 35 yaş ve altıdır. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %67,8'i 35 yaş ve altı, %56,5'i 46 yaş ve üzeridir. "Kararsızım" diyenlerin ise %32,3'ü 36-45 yaş grubu, %30,6'sı 46 yaş ve üzeri, %23,3'ü ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanında ağların yeterli olduğunu düşünenlerin yaş grubuna bakıldığında genç nüfus oranının fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 74: Turistlerin Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Yaşına göre Dağılımı

Değişken		Yaş					
		35 ve altı		36-45		46 ve üstü	
		n	%	n	%	n	%
Daha önce entegre kırsal kalkınma yaklaşımını duyma	Evet	6	4,1	13	13,5	23	21,3
	Hayır	140	95,9	83	86,5	85	78,7
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Evet	99	67,8	54	56,3	61	56,5
	Fikrim yok	34	23,3	31	32,3	33	30,6
	Hayır	13	8,9	11	11,5	14	13,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Evet	22	15,1	28	29,2	48	44,4
	Fikrim yok	30	20,5	22	22,9	25	23,1
	Hayır	94	64,4	46	47,9	35	32,4
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Evet	129	88,4	88	91,7	99	91,7
	Fikrim yok	12	8,2	8	8,3	9	8,3
	Hayır	5	3,4	0	0,0	0	0,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Evet	127	87,0	90	93,8	101	93,5
	Fikrim yok	7	4,8	4	4,2	6	5,6
	Hayır	12	8,2	2	2,1	1	0,9
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Evet	40	27,6	31	32,6	50	46,3
	Fikrim yok	89	61,4	57	60,0	44	40,7
	Hayır	16	11,0	7	7,4	14	13,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Evet	123	84,8	79	83,2	86	79,6
	Fikrim yok	21	14,5	16	16,8	21	19,4
	Hayır	1	0,7	0	0,0	1	0,9
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Evet	135	93,1	86	90,5	101	93,5
	Fikrim yok	8	5,5	6	6,3	7	6,5
	Hayır	2	1,4	3	3,2	0	0,0

Ek Tablo 75'ten eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %11,8'i lisans, %10,4'ü ise lise ve altı mezunudur. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %65,2'si lisansüstü, %61,6'sı da lisans mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %34,8'i lisansüstü, %26,5'i lisans %33,3'ü ise lise ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanında ağların yeterli olduğunu düşünenlerin eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 75: Turistlerin Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Eğitim Düzeyine göre Dağılımı

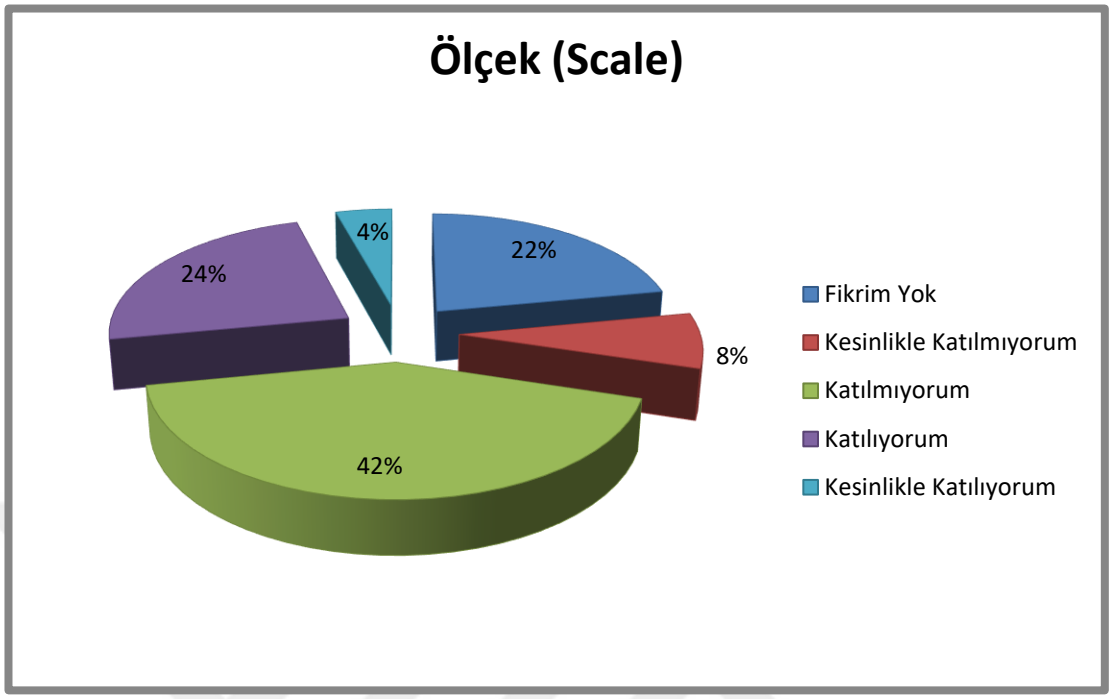
Değişken		Eğitim düzeyi					
		Lise ve altı		Üniversite, lisans		Lisansüstü	
		n	%	n	%	n	%
Daha önce entegre kırsal kalkınma yaklaşımını duyma	Evet	8	16,7	31	11,1	3	13,0
	Hayır	40	83,3	248	88,9	20	87,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Evet	27	56,3	172	61,6	15	65,2
	Fikrim yok	16	33,3	74	26,5	8	34,8
	Hayır	5	10,4	33	11,8	0	0,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Evet	21	43,8	60	21,5	17	73,9
	Fikrim yok	16	33,3	58	20,8	3	13,0
	Hayır	11	22,9	161	57,7	3	13,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Evet	40	83,3	259	92,8	17	73,9
	Fikrim yok	8	16,7	17	6,1	4	17,4
	Hayır	0	0,0	3	1,1	2	8,7
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Evet	40	83,3	261	93,5	17	73,9
	Fikrim yok	4	8,3	10	3,6	3	13,0
	Hayır	4	8,3	8	2,9	3	13,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Evet	24	50,0	81	29,2	16	69,6
	Fikrim yok	23	47,9	161	58,1	6	26,1
	Hayır	1	2,1	35	12,6	1	4,3
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Evet	36	75,0	233	84,1	19	82,6
	Fikrim yok	11	22,9	43	15,5	4	17,4
	Hayır	1	2,1	1	0,4	0	0,0
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Evet	40	83,3	263	94,9	19	82,6
	Fikrim yok	4	8,3	13	4,7	4	17,4
	Hayır	4	8,3	1	0,4	0	0,0

Ek Tablo 76'dan geldiği yere göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,15) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %58,4'ü katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %29,4'ü fikrim yok, %12,2'si ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %42,9'u katılıyorum, %42,9'u fikrim yok ve %14,3'ü ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Mevcut kırsal turizm ağlarının güçlü olduğunu belirten katılımcıların büyük bir kısmını yurt içinden gelen turistler olmuştur.

Tablo 76: Turistlerin Turizm Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncelerinin Geldiği Yere Göre Dağılımı

Değişken		Geldiği yer			
		Yurtiçi		Yurtdışı	
		n	%	n	%
Daha önce entegre kırsal kalkınma yaklaşımını duyma	Evet	35	14,7	7	11,1
	Hayır	203	85,3	56	88,9
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Evet	139	58,4	27	42,9
	Fikrim yok	70	29,4	27	42,9
	Hayır	29	12,2	9	14,3
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Evet	80	33,6	17	27,0
	Fikrim yok	55	23,1	21	33,3
	Hayır	103	43,3	25	39,7
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Evet	217	91,2	50	79,4
	Fikrim yok	21	8,8	8	12,7
	Hayır	0	0,0	5	7,9
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Evet	217	91,2	52	82,5
	Fikrim yok	14	5,9	3	4,8
	Hayır	7	2,9	8	12,7
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Evet	91	38,4	29	46,8
	Fikrim yok	124	52,3	19	30,6
	Hayır	22	9,3	14	22,6
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Evet	201	84,8	39	62,9
	Fikrim yok	35	14,8	22	35,5
	Hayır	1	0,4	1	1,6
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Evet	214	90,3	59	95,2
	Fikrim yok	18	7,6	3	4,8
	Hayır	5	2,1	0	0,0

Ölçek (Scale) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?"* İfadesine (X=1,81) katılımcıların büyük bir kısmı (%50) katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların %22'si fikrim yok seçeneğini işaretlerken %23,7'si ise katılıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir (Şekil 55). Kararsızların oranında bölgeye yeni gelmiş olmalarının ve mevcut alanla ilgili henüz bir fikir edinememiş olmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 55: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Kapasitenin Üzerinde Bir Kullanım Olduğunu Düşünme Oranları

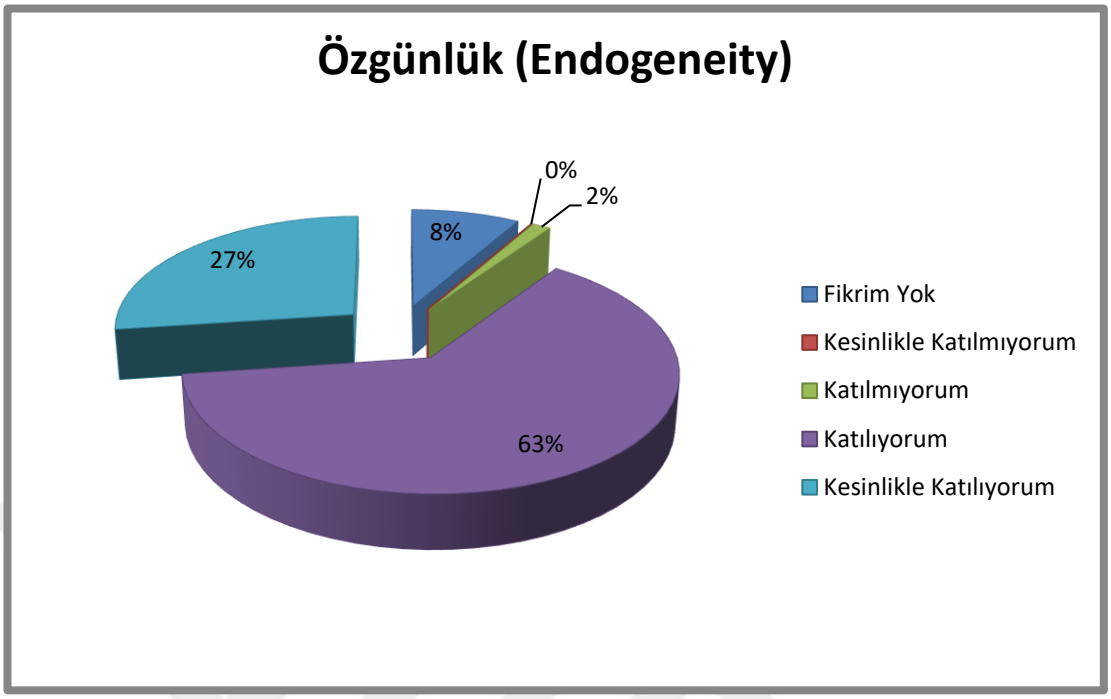
Ek Tablo 75'ten cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %29'3'ü kadın, %26,8'ü erkektir. "Kararsızlar" içerisinde kadınların oranının (%27,5) erkeklerin oranından (%16,9) fazla olduğu görülmektedir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%56,3) oranı kadınların oranından (%43,1) fazla olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 76'dan yaşa göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %44,4'ü 46 yaş ve üzeri, %29,2'si 36-45 yaş grubu ve %15,1'i ise 35 yaş ve altıdır. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler %64,4'ü 35 yaş ve altı, %47,9'u 36-45 yaş arası, %32,4'ü ise 46 yaş ve üzeridir. "Kararsızım" diyenlerin ise %22,9'u 36-45 yaş grubu, %23,1'i 46 yaş ve üzeri, %20,5'i ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanında kapasite aşımı yani bir ölçek sorunu olduğunu düşünmeyenlerin yaş grubuna bakıldığında büyük bir kısmının genç nüfus olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 77'dan eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %57,7'si lisans, %22,9'u ise lise ve altı, %13'ü ise lisansüstü mezunudur. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %73,9'u lisansüstü, %21,5'i lisans, %43,8'i lise ve altı mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %13'ü lisansüstü, %33,3'ü lise ve altı, %20,8'i ise lisans mezunudur. Mevcut kırsal turizm alanında ölçek sorunu olduğunu belirtenlerin büyük bir çoğunluğu lisansüstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 78'den geldiği yere göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,15) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %33,6'sı katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %23,1'ü fikrim yok, %43,3'ü ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %27'si katılıyorum, %33,3'ü fikrim yok ve %39,7'si ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Mevcut kırsal turizm alanında kapasite aşımı olduğunu düşünmeyenlerin oranı hem yurtiçi hem de yurt dışından gelenler arasında çoğunluğu oluşturmaktadır.

Özgünlük (Endogeneity) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=3,01) katılıyorum (%63,1) ve kesinlikle katılıyorum (%27,1) seçeneğini işaretleyenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle mevcut kırsal turizm alanında yürütülen turizm faaliyetlerinin özgün karakterde olduğu ziyaretçilerin %90,2'si tarafından olumlu yönde değerlendirilmiştir (Şekil 58).

Şekil 56: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme Oranları

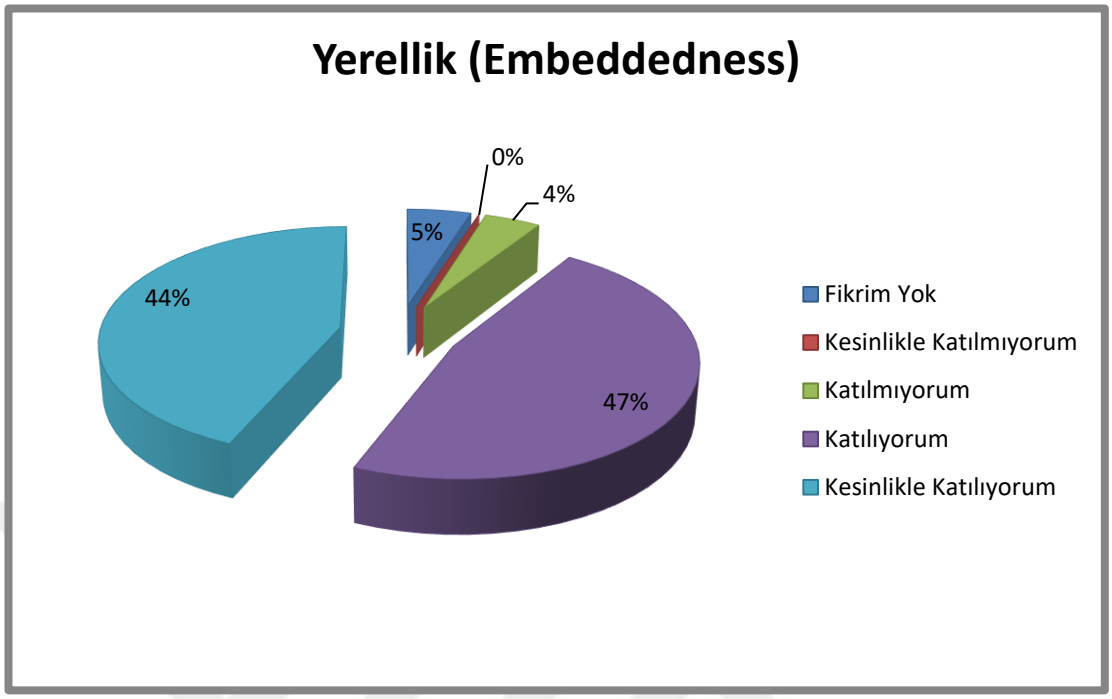
Ek Tablo 75'ten cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %91'3'ü erkek, %89,2'si kadındır. "Kararsızlar" içerisinde kadınların oranının (%8,4) erkeklerin oranından (%8,2) çok az bir farkla fazla olduğu görülmektedir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%0,5) oranı kadınların oranından (%2,4) az olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 76'dan yaşa göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %91,7'si 46 yaş ve üzeri, yine %91,7'si 36-45 yaş grubu ve %88,4'ü ise 35 yaş ve altıdır. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler ise sadece 35 yaş ve altı grubun %3,4'ü kadardır. "Kararsızım" diyenlerin ise %8,3'ü 36-45 yaş grubu, %8,3'ü 46 yaş ve üzeri, %8,2'si ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanın özgün bir yapıda olduğunu düşünenlerin yaş grubuna bakıldığında büyük bir kısmının orta yaş ve üzeri nüfus olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 77'den eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz" ifadesine* "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %8,7'si lisansüstü, %1,1'i ise lisans mezunudur. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %73,9'u lisansüstü, %92,8'i lisans, %83,3'ü ise lise ve altı mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %17,4'ü lisansüstü, %6,1'i lisans, %16,7'si ise lise ve altı mezunudur. Mevcut kırsal turizm alanının özgün bir yapıda olduğunu belirtenlerin büyük bir çoğunluğu lisansüstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 78'den geldiği göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz" ifadesine* (X=3,01) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %91,2'si katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %8,8'i fikrim yok seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %79'4'ü katılıyorum, %12,7'si fikrim yok ve %7,9'u ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Mevcut kırsal turizm alanının özgün bir yapıda olduğunu düşünenlerin oranı hem yurtiçi hem de yurt dışından gelenler arasında çoğunluğu oluşturmaktadır.

Yerellik (Embeddedness) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=3,25) katılıyorum (%47,1) ve kesinlikle katılıyorum (%43,7) seçeneğini işaretleyenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Şekil 59). Diğer bir deyişle mevcut kırsal turizm alanında yürütülen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünen ziyaretçilerin oranı (%90,8) oldukça yüksektir.

Şekil 57: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme Oranları

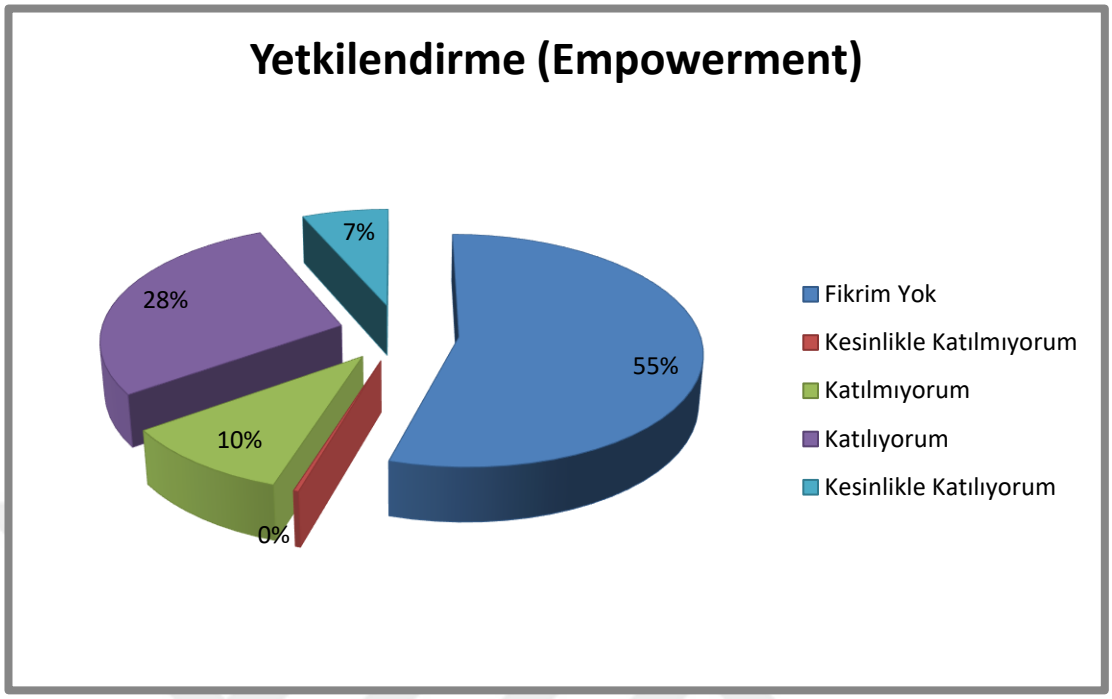
Ek Tablo 75'ten cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %90'7'si erkek, %91'i kadındır. "Kararsızlar" içerisinde kadınların oranının (%4,8) erkeklerin oranından (%4,9) az olduğu görülmektedir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%4,4) oranının, kadınların oranından (%4,2) fazla olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 76'dan yaşa göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz" ifadesine* "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %93,5'i 46 yaş ve üzeri, %93,8'i 36-45 yaş grubu ve %87'si ise 35 yaş ve altıdır. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler %8,2'si 35 yaş ve altı, %2,1'i 36-45 yaş grubu ve %0,9'u 46 yaş ve üzeridir. "Kararsızım" diyenlerin ise %4,2'si 36-45 yaş grubu, %5,6'sı 46 yaş ve üzeri, %4,8'i ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanının yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünenlerin yaş grubuna bakıldığında büyük bir kısmının orta yaş ve üzeri nüfus olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 77'den eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %2,9'u lisans, %8,3'ü ise lise ve altı, %13'ü ise lisansüstü mezunudur. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %93,5'i lisans, %83,3'ü lise ve altı, %73,9'u ise lisansüstü mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %13'ü lisansüstü, %8,3'ü ise lise ve altı, %3,6'sı ise lisans mezunudur. Mevcut kırsal turizm alanının yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünenlerin eğitim durumuna bakıldığında büyük bir kısmının lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 78'den geldiği göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=3,25) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %91,2'si katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %5,9'u fikrim yok, %2,9'u ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %82,5'i katılıyorum, %4,8'i fikrim yok ve %12,7'si ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Mevcut kırsal turizm alanının yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünenlerin oranı hem yurtiçi hem de yurt dışından gelenler arasında çoğunluğu oluşturmaktadır.

Yetkilendirme (Empowerment) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=1,32) katılıyorum (%28,2), kesinlikle katılıyorum (%6,6), katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum (%10,6) seçeneğini işaretlemiştir. "Kararsızlar" %54,6 oranla büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Şekil 60). Diğer bir deyişle mevcut kırsal turizm alanında yürütülen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role sahip olup olmadığı konusunda ziyaretçilerin yarıdan fazlasının kararsız olduğu görülmektedir.

Şekil 58: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Yerel Halkın Etkin Bir Role, Yetkiye Sahip Olduğunu Düşünme Oranları

Ek Tablo 75'den cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %30'4'ü erkek, %39,5'i kadındır. "Kararsızlar" içerisinde erkeklerin oranının (%57,5) kadınların oranından (%51,5) fazla olduğu görülmektedir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%12,2) oranı kadınların oranından (%9) fazla olduğu görülmektedir.

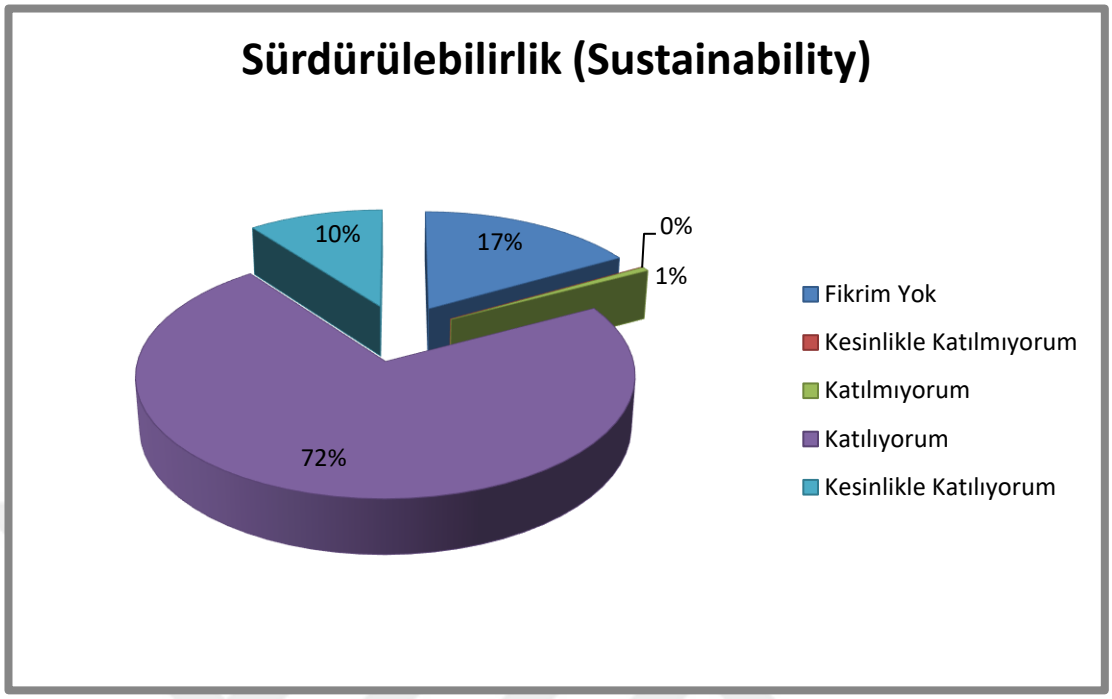
Ek Tablo 76'dan yaşa göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %46,3'ü 46 yaş ve üzeri, %32,6'sı 36-45 yaş grubu ve %27,6'sı ise 35 yaş ve altıdır. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler %11'i 35 yaş ve altı, %7,4'ü 36-45 yaş grubu, %13'ü ise 46 yaş ve üzeridir. "Kararsızım" diyenlerin ise %60'ı 36-45 yaş grubu, %40,7'si 46 yaş ve üzeri, %61,4'ü ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye

sahip olduğunu düşünenlerin yaş grubuna bakıldığında büyük bir kısmının orta yaş ve üstü nüfus olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 77'den eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %12,6'sı lisans, %2,1'i lise ve altı, %4,3'ü ise lisansüstü mezunudur. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %69,6'sı lisansüstü, %29,2'si lisans, %50'si ise lise ve altı mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %26,1'i lisansüstü, %47,9'u ise lise ve altı, %58,1'i ise lisans mezunudur. Mevcut kırsal turizm alanında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu belirtenlerin büyük bir çoğunluğu lisansüstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 78'den geldiği göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=1,32) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %38,4'ü katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %52,3'ü fikrim yok, %9,3'ü ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %46,8'i katılıyorum, %30,6'sı fikrim yok ve %22,6'sı ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Mevcut kırsal turizm alanında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünenlerin oranı yurt dışından gelenler arasında daha yüksektir. Yurtiçinden gelenler arasında bu konuda fikri olmayanlar çoğunluğu oluştururken, yurtiçinden gelen ziyaretçiler arasında ise daha düşük orandadır.

Sürdürülebilirlik (Sustainabilty) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,60) katılıyorum (%72,4) ve kesinlikle katılıyorum (%10,3) seçeneğini işaretleyenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Şekil 61). Diğer bir deyişle mevcut kırsal turizm alanında yürütülen sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünen ziyaretçilerin %82,7'si tarafından olumlu yönde değerlendirilmiştir.

Şekil 59: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme Oranları

Ek Tablo 75'ten cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %82'9'u erkek, %82,6'sı kadındır. "Kararsızlar" içerisinde kadınların oranının (%17,4) erkeklerin oranından (%16) fazla olduğu görülmektedir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%1,1) oranının kadınların oranından (%-) fazla olduğu görülmektedir.

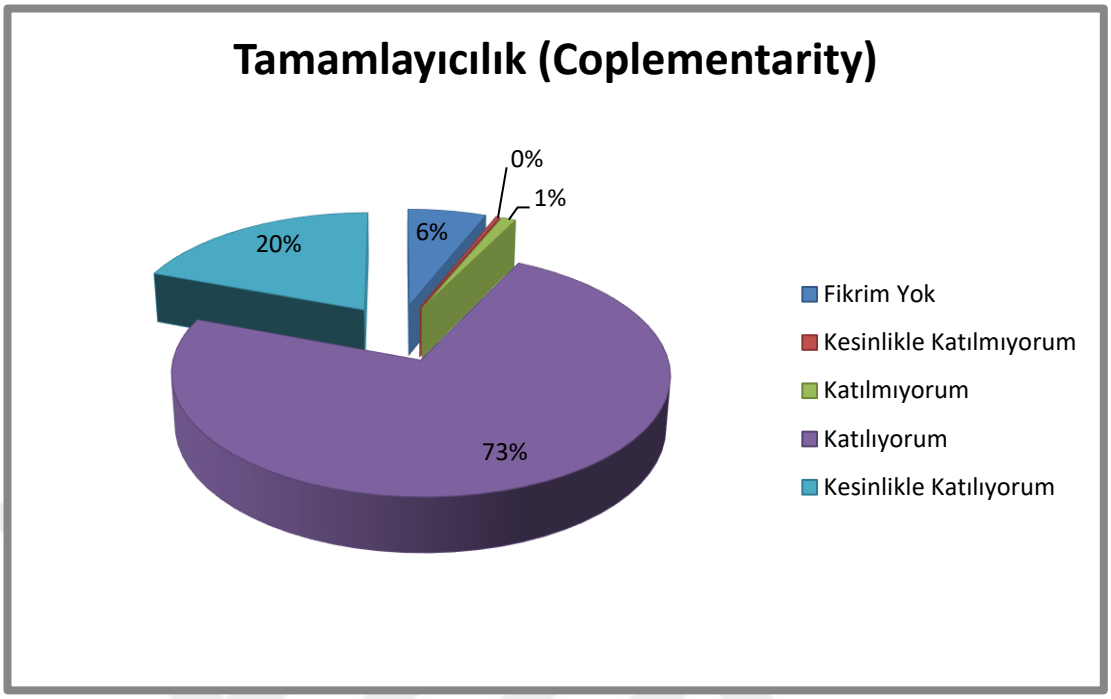
Ek Tablo 76'dan yaşa göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %84,8'i 35 yaş ve altı, %83,2'si 36-45 yaş grubu ve %79,6'sı ise 46 yaş ve üzeridir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler %0,7'si 35 yaş ve altı, %0,9'u ise 46 yaş ve üzeridir. "Kararsızım" diyenlerin ise %19,4'ü 46 yaş ve üzeri, %16,8'i 36-45 yaş grubu, %14,5'i ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanında turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünenlerin

yaş grubuna bakıldığında büyük bir kısmının orta yaş üstü nüfus olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 77'den eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %84,1'i lisans, %75,i'u ise lise ve altı, %82,6'sı ise lisansüstü mezunudur. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %0,4'ü lisans, %2,1'i lise ve altı mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %17,4'ü lisansüstü, %22,9'u lise ve altı, %15,5'i ise lisans mezunudur. Mevcut kırsal turizm alanında turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünenlerin büyük bir çoğunluğunun lisans ve lisansüstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 78'den geldiği göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,60) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %84,8'i katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %14,8'i fikrim yok, %0,4'ü ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %62,9'u katılıyorum, %35,5'i fikrim yok ve %1,6'sı ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Mevcut kırsal turizm alanında turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünenlerin oranı yurtiçinden gelen ziyaretçiler arasında çoğunluğu oluşturmaktadır.

Tamamlayıcılık (Complementarity) *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,99) katılıyorum (%73,3), ve kesinlikle katılıyorum (%19,3) seçeneğini işaretleyenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Şekil 62). Diğer bir deyişle mevcut kırsal turizm alanında yürütülen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığı, ziyaretçilerin %92,6'sı tarafından olumlu yönde değerlendirilmiştir.

Şekil 60: Ziyaretçilerin Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Tamamlayıcılık İlkesinin Karşılandığını Düşünme Oranları

Ek Tablo 75'ten cinsiyete göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %92'8'i erkek, %92,2'si kadındır. "Kararsızlar" içerisinde kadınların oranının (%7,2) erkeklerin oranından (%5) fazla olduğu görülmektedir. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler arasında ise erkeklerin (%2,2) oranı kadınların oranından (%0,6) fazla olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 76'dan yaşa göre çapraz ilişkilendirme ile karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %93,5'i 46 yaş ve üzeri, %90,5'i 36-45 yaş grubu ve %93,1'i ise 35 yaş ve altıdır. "Katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenler %1,4'ü 35 yaş ve altı, %3,2'si ise 36-45 yaş arasıdır. "Kararsızım" diyenlerin ise %6,3'ü 36-45 yaş grubu, %6,5'i 46 yaş ve üzeri, %5,5'i ise 35 yaş ve altıdır. Mevcut kırsal turizm alanında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünenlerin yaş grubuna bakıldığında tüm yaş gruplarında oranın yüksek olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 77'den eğitim durumuna göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünüyor musunuz"* ifadesine "katılmıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin %0,4'ü lisans, %8,3'ü ise lise ve altı mezunudur. "Katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler %82,6'sı lisansüstü, %94,9'u lisans, %83,3'ü lise ve altı mezunudur. "Kararsızım" diyenlerin ise %17,4'ü lisansüstü, %8,3'ü ise lise ve altı, %4,7'si ise lisans mezunudur. Mevcut kırsal turizm alanında Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünenlerin büyük bir çoğunluğunun lisans eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.

Ek Tablo 78'den geldiği göre karşılaştırma yapıldığında *"Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünüyor musunuz"* ifadesine (X=2,99) yurt içinden gelen ziyaretçilerin %90,3'ü katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %7,6'sı fikrim yok, %2,1'i ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise %95,2'si katılıyorum, %4,8'i fikrim yok seçeneğini işaretlerken, katılmıyorum diyen ziyaretçi olmamıştır. Mevcut kırsal turizm alanında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığını düşünenlerin oranı hem yurtiçi hem de yurt dışından gelenler arasında çoğunluğu oluşturmaktadır.

5.2. Nitel Analize Dayalı Bulgular

Araştırma sahasında 4 paydaş ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu paydaşlar yerel halk, işletmeciler, kamu/sivil toplum kuruluşları ve tur operatörleri/tur acenteleri yetkilileridir. Kırsal turizm konusunda paydaşların görüşme ve sondaj sorulara ilişkin düşüncelerinden elde edilen bulgular, tematik belirli konu başlıklarıyla kategorize edilerek analiz edilmiştir.

5.2.1. Görüşme Yapılan Katılımcıların Temel Demografik Özellikleri

Görüşme yapılan katılımcıları; Milas (Çomakdağ-Kızılağaç, Kapıkırı, Kıyıkışlacık, Bozalan kırsal mahalleleri), Datça (Sındı kırsal mahallesi, Olive Farm), Fethiye (Yeşilüzümlü kırsal mahallesi), Seydikemer, Marmaris (Çamlı, Söğüt,

Taşlıca), Menteşe (Karabağlar yaylası, Çaybükü kırsal mahallesi), Yatağan (Bozüyük) ve Ula (Akçapınar) yerel halkı ve işletmecilerinden oluşmaktadır (Tablo 77).

Tur operatörü/tur acentesi olarak Fethiye (Hisarönü ve Çalış), Marmaris ve Milas'da bulunan yetkililerle görüşme yapılmıştır.

Kamu/Sivil Toplum kuruluşlarından Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi öğretim üyeleri, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yöneticileri, Güney Ege Kalkınma Ajansı Muğla Şubesi yöneticileri ve çeşitli dernek yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Belirlenen kişilerin büyük bir çoğunluğunun orta yaş ve üzeri gruptan seçilmesi kırsal alanların geçmişi ile günümüz arasındaki süreci hakkında önemli bilgiler elde edilmesinde oldukça önemli faydalar sağlamıştır.

Tablo 77: Görüşme Yapılan Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Kod	Katılımcı Tipi	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Mesleği
K1	Tip 1	Erkek	53	Lisans	İşletmeci
K2	Tip 1	Erkek	27	Lise	İşletmeci
K3	Tip 1	Erkek	29	İlkokul	İşletmeci
K4	Tip 1	Erkek	51	Lise	İşletmeci
K5	Tip 1	Erkek	70	Ortaokul	İşletmeci
K6	Tip 1	Erkek	40	Ortaokul	İşletmeci
K7	Tip 1	Erkek	57	Ortaokul	İşletmeci
K8	Tip 1	Erkek	53	İlkokul	İşletmeci
K9	Tip 1	Erkek	38	İlkokul	İşletmeci
K10	Tip 1	Erkek	56	Lisans	İşletmeci
K11	Tip 1	Kadın	35	Lise	İşletmeci
K12	Tip 1	Erkek	25	Lisans	İşletmeci
K13	Tip 1	Erkek	39	Lisans	İşletmeci
K14	Tip 1	Erkek	52	Ortaokul	İşletmeci
K15	Tip 1	Erkek	63	Lisans	İşletmeci
K16	Tip 1	Erkek	29	Lisans	İşletmeci
K17	Tip 1	Erkek	38	Lise	İşletmeci
K18	Tip 1	Erkek	50	Lise	İşletmeci
K19	Tip 1	Erkek	68	İlkokul	İşletmeci
K20	Tip 1	Erkek	33	Lise	İşletmeci
K21	Tip 1	Erkek	41	Lisans	İşletmeci
K22	Tip 1	Kadın	48	Lisans	İşletmeci
K23	Tip 1	Erkek	41	İlkokul	İşletmeci

K24	Tip 1	Erkek	28	Ortaokul	İşletmeci
K25	Tip 1	Erkek	53	Lise	İşletmeci
K26	Tip 1	Erkek	24	Lise	İşletmeci
K27	Tip 1	Kadın	30	Lise	İşletmeci
K28	Tip 2	Erkek	38	İlkokul	Tur Çalışanı
K29	Tip 2	Erkek	32	Ortaokul	Tur Operatörü
K30	Tip 2	Erkek	44	Lise	Tur Çalışanı
K31	Tip 2	Erkek	49	İlkokul	Tur Yöneticisi
K32	Tip 2	Erkek	50	Lise	Tur Çalışanı
K33	Tip 2	Erkek	65	Lise	Tur Yöneticisi
K34	Tip 2	Erkek	23	Lisans	Tur Çalışanı
K35	Tip 2	Erkek	38	Lisans	Tur Çalışanı
K36	Tip 3	Erkek	51	Doktora	Kamu Yetkilisi
K37	Tip 3	Erkek	43	Doktora	Kamu Yetkilisi
K38	Tip 3	Erkek	38	Lisans	Kamu Yetkilisi
K39	Tip 3	Erkek	46	Lisans	Kamu Yetkilisi
K40	Tip 3	Kadın	55	Doktora	Kamu Yetkilisi
K41	Tip 3	Kadın	44	Lisans	Kamu Yetkilisi
K42	Tip 3	Erkek	37	Lisans	Kamu Yetkilisi
K43	Tip 4	Erkek	55	İlkokul	Yerel Halk
K44	Tip 4	Kadın	47	İlkokul	Yerel Halk
K45	Tip 4	Erkek	38	Lise	Yerel Halk
K46	Tip 4	Kadın	35	İlkokul	Yerel Halk
K47	Tip 4	Erkek	44	İlkokul	Yerel Halk
K48	Tip 4	Erkek	52	Lise	Yerel Halk
K49	Tip 4	Erkek	35	Lise	Yerel Halk
K50	Tip 4	Kadın	50	Ortaokul	Yerel Halk
K51	Tip 4	Erkek	48	Lise	Yerel Halk
K52	Tip 4	Erkek	57	Lise	Yerel Halk
K53	Tip 4	Kadın	25	Lisans	Yerel Halk
K54	Tip 4	Kadın	33	Lise	Yerel Halk
K55	Tip 4	Erkek	45	İlkokul	Yerel Halk
K56	Tip 4	Erkek	37	İlkokul	Yerel Halk
K57	Tip 4	Erkek	43	Lise	Yerel Halk
K58	Tip 4	Erkek	32	Lise	Yerel Halk
K59	Tip 4	Kadın	41	İlkokul	Yerel Halk
K60	Tip 4	Erkek	60	İlkokul	Yerel Halk
K61	Tip 4	Erkek	51	İlkokul	Yerel Halk
K62	Tip 4	Erkek	47	Lise	Yerel Halk
K63	Tip 4	Erkek	38	Lise	Yerel Halk
K64	Tip 4	Erkek	33	İlkokul	Yerel Halk
K65	Tip 4	Erkek	40	Lise	Yerel Halk
K66	Tip 4	Erkek	29	Lise	Yerel Halk
K67	Tip 4	Erkek	45	İlkokul	Yerel Halk

5.2.2. Görüşmelere İlişkin Analizler

5.2.2.1. İşletmeciler

Kategori 1- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Aktörler Arasında Güçlü İş Birliğine Dayalı Ağların Yeterli Olduğunu Düşünme

Ağlar, birlikte üretmek, birlikte pazarlamak, birlikte satın almak, ürün veya pazar geliştirmede iş birliği yapmak için bir araya gelen işletmeleri içeren resmi sabit ağlar şeklinde olabildiği gibi, ortak sorunları çözmek, bilgiyi paylaşmak veya yeni beceriler kazanmak için bir araya gelinerek gayri resmi ağlar şeklinde de oluşturulabilmektedir (Petrou vd., 2007).

Kırsal turizm alanlarında yer alan işletmeciler, genel olarak ağların yetersiz olduğu konusunda birleşmektedirler. Ağların gelişmemiş olmasının en büyük sebebinin ise ağırlığın kıyı turizmine verilmesinden kaynaklandığını belirtmektedirler.

"Tüm yatırımlar ve ağların güçlü olduğu yerler deniz turizmine yönelik… Ben Kapıkırı köyünde yıllardır restoran işletmeciliği yapıyorum, mekânımız gördüğünüz gibi gölün kıyısında bulunuyor. Gelen misafirlerimiz manzara eşliğinde yemeklerini yiyorlar, fakat hem gölün kokusundan hem de sivri sinekten çok rahatsız oluyorlar. Hele akşamları ışıkları açınca hiç durulası kalmıyor, misafirlerimize mahcup oluyoruz, sürekli söylememize rağmen hiç ilgilenilmiyor. Ağlar sağlam olsaydı böyle olur muydu, olmazdı" ***(K1)***.

"Deniz turizmi ve Knidos (Datça) için ağlar güçlü ama kırsal turizm açısından ağlar çok yetersiz" ***(K19).***

Araştırma sahasında yer alan işletmelerin büyük bir çoğunluğu, ağların yetersiz olmasından dolayı sürekli sıkıntı yaşadıklarını, kendi çabalarıyla işlerini yürüttüklerini belirtmektedirler.

"Taşlıca (Marmaris) köyünde kendi başıma bir şeyler yapıyorum. Köyde ilk 3 odalı köy pansiyonunu ben açtım, köyümüzü tanıtmak için televizyon kanallarını bile çağırdım, sağolsunlar birkaç kanal geldi bizimle röportaj yaptı. Köyümüzü gezdirdim,

yöresel ürünlerimizi, geleneklerimizi anlattım… Ama onca çabama rağmen ağlar yetersiz olunca kimseden destek göremedik… Kendimiz çırpınıyoruz ama nafile" ***(K9).***

"Karabağlar (Menteşe) yaylasında tek otel işletmeciliğini biz yapıyoruz. Bugüne kadar hiçbir yerden destek görmedik. Aile işletmesiyiz her şeyi ama her şeyi kendi imkânlarımızla hallediyoruz" ***(K4)***.

"Destek yok, hep bizden gidiyor. Kapıkırı sit alanı olduğu için sürekli ruhsat sorunundan ceza yiyoruz, sürekli engel var" ***(K26).***

"Birçok iş Kıyıkışlacık (Milas) yerel halkının kendi çabasıyla başarılıyor, dışarıdan ciddi anlamda bir destek görmüyoruz. Ağlar çok zayıf" ***(K14).***

"Yeşilüzümlü (Fethiye) olarak ağlarımız Üzümlü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve son bir yıldır Muğla Büyükşehir Belediyesi… Kuzugöbeği mantar festivalinde son yıllarda ağlar biraz gelişmeye başladı. Gerek tur acenteleri gerekse Büyükşehir destek oluyor. Bağlarımız var, çok meşhur şarabımız var fakat kotamız 300 litre… Bu miktarın dışında satış yapmamız yasak… Yıllardır bu sıkıntıyı çekiyoruz. Büyükşehir konuya el attı bakalım kendi markamızla üretim gerçekleştirilecek ve kota olayımız kalkacak diyorlar, sabırsızlıkla bekliyoruz" ***(K12)***.

Yapımcılar tarafından dizi ve film çekimleri için sürekli tercih edilen kırsal alanların zaman içerisinde turist akınına uğramasının ardından, kamu kurumları ve yerel yönetimler işletmecilerle ve yerel halkla işbirliği yaparak bu alanlarda ağların güçlenmesini sağladıkları görülmüştür.

"Biz Bozüyük (Yatağan) işletmecileri olarak ağların yeterli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Büyükşehir belediyesi, Muğla Valiliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı bizim yanımızda, eski evlerimiz konaklarımız restore edildi tanıtımları yapıldı, sürekli turist akınına uğruyoruz ve esnaflar olarak bu durumdan çok memnunuz" ***(K25)***.

"Entel Köy Efe Köye Karşı, filminin ardından ziyaretçi sayımız arttı, resmi kurumlardan gelenler oldu. Eskisine oranla bu film ağlarımızı çok olmasa da biraz geliştirdi" ***(K1)***.

Araştırma sahasında, işletmecilerin bir bölümü ürettikleri ürünlerin satışını kendilerinin geliştirdiği gayri resmi ağlarla gerçekleştirmektedir (Foto 36). Gayri resmi ağlarla kurdukları bağlantılar sayesinde kırsal mahallelerine gelen turist sayısında ciddi bir artış olduğu görülmüştür.

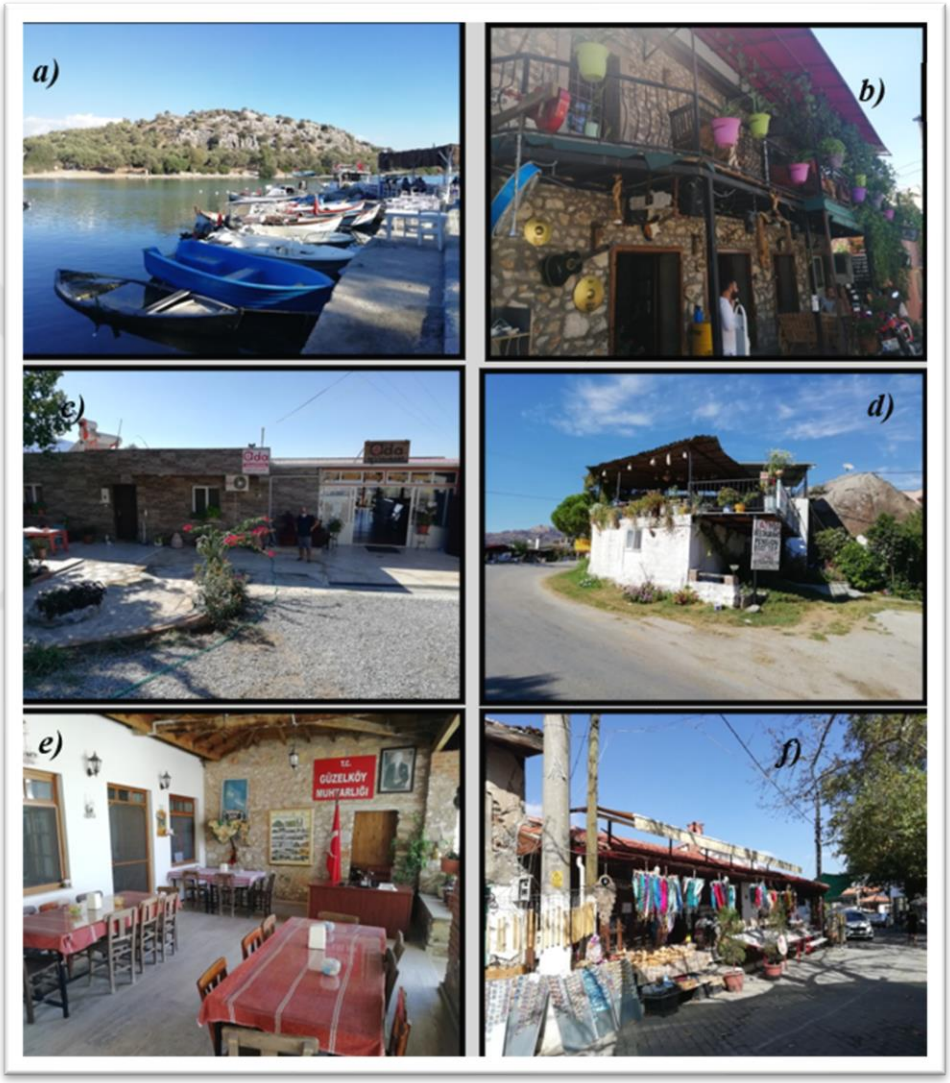

Foto 36: Araştırma Sahası Kırsal Mahallelerinden İşletme örnekleri: a) Milas/Kıyıkışlacık b) Fethiye/Yeşilüzümlü c-d) Milas/Kapıkırı e-f) Yatağan/Bozüyük

"Datça Olive Farm olarak ağlarımız gerek yurt içi gerekse yurt dışında oldukça güçlüdür. Güçlü ağlarımız sayesinde yurtdışında onlarca ülkeye ihracat yapıyoruz" ***(K13)***.

"Ula Akçapınar mahallesi işletmecileri olarak tur acenteleri ve büyükşehir belediyesi ile işbirliğine dayalı ağlarımız yeterli seviyede" ***(K16)***.

"Badem ve bal kooperatifimiz (Datça-Sındı kırsal mahallesi) var, belediye ve valilikle koordine halindeyiz" ***(K19)***.

Kategori 2- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Kapasitenin Üzerinde Bir Kullanım Olduğunu Düşünme

Bir bölgedeki turizmin zaman içindeki değişimi ve coğrafi olarak dağılımı, bölgenin taşıma kapasitesiyle ilgili bir eşik değerin göz önüne alınmasını gerekli kılmaktadır (Bakırcı, 2019). Küçük ölçekli olma durumu, fiziksel yapılar ve faaliyet kapsamı açısından kırsal turizm işletmelerinin karakteristik ancak evrensel olmayan bir özelliğidir. Bu bakımdan kırsal kalkınmanın coğrafi bağlam ve sosyal yapılara uygun bir ölçekte gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Cawley ve Gillmor, 2007).

Araştırma sahasında özellikle kırsal alanlarda yapılan yöresel festivaller (zeytin hasadı şenliği, badem çiçeği festivali, mandarin festivali vb.) ve kıyı turizminin canlandığı yaz sezonu kapasite aşımının en fazla yaşandığı dönemlerdir (Foto 37-38).

"Yeşilüzümlü (Fethiye) sadece festival döneminde mevcut kapasitenin çok üzerine çıkıyor, 2018 yılında düzenlenen festivalde aynı gün 60 bin ziyaretçi gelmişti" ***(K6)***.

"Milas Zeytin Hasatı Şenliklerinde buralar çok kalabalık oluyor" ***(K17)***.

"Yeşilüzümlü (Fethiye) Kuzugöbeği Mantar Festivalinde aşırı kalabalık oluyor. Araç park edecek yer kalmıyor, bütün mekanlar dolup taşıyor (Foto 2). Onun dışında tur acenteleri bize 5 km uzaklıkta olan Kadyanda Antik Kentine turistleri getirip gezdiriyorlar, dönüşte bizim burada mola veriyorlar, Kadyanda'ya gelen turistler sayesinde yaz döneminde bir kapasite aşımı oluyor" ***(K12)***.

"Üç gün süren Dastar ve Kuzugöbeği mantar festivalinde kapasite aşımı yaşıyoruz, köye en az günlük 70-80 bin turist geliyor" ***(K5)***.

"Karabağlar yaylasında (Menteşe) yaz aylarında ve bayram tatillerinde aşırı bir yoğunluk oluyor" ***(K20)***.

"Kıyıkışlacık (Milas) küçük bir yer, burada yazlık evlerin bulunduğu çok sayıda site var yani yazlıkçıların yoğunluğunun yanı sıra yaz sezonunda da aşırı bir yoğunluk oluyor" ***(K14)***.

"Yaz sezonunda çok yoğun oluyoruz, köy pansiyonumuz sadece 4 odalı, sürekli dolu oluyor. Söğüt mahallesinin (Marmaris) eşsiz manzarasını yaşamak görmek isteyen herkes buraya geliyor. İnanır mısınız köy atmosferini daha iyi yaşamak için arka odamız ahıra yakın olduğu için özellikle o odayı isteyen müşterilerimiz bile oluyor" ***(K23)***.

Foto 37: Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Mantar Festivali, 2020 (URL-34)

Seydikemer'e Saklıkent kanyonuna gitmek için gelen turistler yaz aylarında aşırı yoğunluk yaratıyor, bu yoğunluk sayesinde yol üstünde bulunan tüm köylerde yerel ürünlerimizi, gözleme ayranımızı gördüğünüz bu mekânlarda turistlere sunarak geçimimizi sağlıyoruz. İşlerimiz şükürler olsun çok iyi ***(K24)***.

"Özellikle yaz aylarında Bozüyük'e (Yatağan) 100 bine yakın turist geliyor. Kapasite aşımı oluyor evet ama biz bu durumdan çok mutluyuz. Ne kadar çok turist gelirse biz işletmeciler o kadar çok kazanıyoruz" ***(K27)***.

"Belen Kahvesi (Menteşe) yazın çok yoğun oluyor, bu yoğunluğun en önemli sebebine baktığımızda tur programlarında yer almamızın önemli bir etkisinin olduğunu görüyoruz" ***(K3)***.

Foto 38: Datça Badem Çiçeği Festivali 2019 (URL-35).

"Mayıs ayının başından Ekim ayının sonuna kadar çok yoğunuz (Ula-Akçapınar kırsal mahallesi) ama biz bunu bir sorun olarak görmüyoruz" ***(K16)***.

Kategori 3- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme

Yöreye özgü kaynakların kullanılarak ve onlara değer katılarak turizme konu edilmesi önemli bir araç olarak belirmektedir. Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden

maksimum fayda sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sahasında kırsal mahallelerin çoğunluğunda özgün yapıda yöresel ürünlerin yapıldığı görülmektedir (Foto 39-40).

"Biz Kıyıkışlacık'ta (Milas) köy pansiyonculuğu yapıyoruz, gelen giden çok oluyor, burada antik kent köyle iç içe... Özgün otantik bir köy burası… Bodrum'a yakın, denizden Bodrum'dan teknelerle gelenler oluyor, Aşk Sana Benzer filminin yönetmen yardımcısı köyümüze yerleşti, kıyıdaki dondurmacıyı alıp kafe yaptı, eşiyle birlikte işletiyorlar ve artık hep burada yaşıyorlar" ***(K14)***.

"Yeşilüzümlü'de (Fethiye) her ürünümüz özgün buraya has, özgün olmayan tek şey villa turizminin ön plana çıkmış olmasıdır. Köy pansiyonculuğu burada tutmadı" ***(K6)***.

"Okalüptus ağaçları arasında yer alan yürüyüş yolumuz, meşhur Akçapınar (Ula) tostumuz ve kayık turlarımız bize özgüdür ve özgündür" ***(K16)***.

"Köyümüzün (Marmaris Taşlıca kırsal mahallesi) kırsal turizm potansiyeli çok yüksek ama bunu yeterince duyuramıyoruz. Köyümüzde özgün yapıda birçok unsur var. Mesela kırk kuyular adını verdiğimiz su kuyularımızın bir benzeri hiçbir yerde yoktur. Eşek sütü satıyoruz, eşek çiftliğim var, bunun sabununu yapıyoruz. Özel harmanladığımız incirlerimiz var organik pazarda satışını gerçekleştiriyoruz" ***(K9)***.

"Dastarımız, üzüm bağlarımız ve kuzugöbeği mantarımız tamamen bize özgüdür. Özgün olmayan tek şey ise villa turizminin yaygınlaşmasıdır. Bu yüzden Yeşilüzümlü'de ev pansiyonculuğu pek tutmadı" ***(K5)***.

Foto 39: Yeşilüzümlü'ye Özgü Dastarların Dokunduğu Bir Tezgâh ve Dastar Dokuma Örnekleri

"Köy kadınlarının üzerklik otu tohumundan yaptıkları el sanatı ürünler tamamen buraya (Milas /Kapıkırı kırsal mahallesi) özgündür" ***(K1)***.

"500 dönümlük arazimizde (Datça/Olive Farm) yetişen zeytin ve narenciye ürünlerimiz ve bu ürünlerden elde ettiğimiz sirke, zeytin yağ ve kozmetik ürünlerimiz tamamen özgündür" ***(K13)***.

Foto 40: Datça Olive Farm'da Üretilen Özgün Ürünler

Kategori 4- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme

Kırsal turizm faaliyetleri, yerel sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır. Yerli ürünler, belirli bir yer adıyla etiketlenebilir veya akredite edilebilir. Bu çerçevede entegre kırsal turizm sadece yerel kaynakları dikkate almamakta, aynı zamanda, buraya yerleştirilen sosyo-kültürel özellikleri ve kimlikleri de kullanarak ilişkileri ve ağları şekillendirmeye yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla yöre turizminin, hangi düzeyde bölgenin gerçek kaynaklarına dayalı olarak gerçekleştirildiğinin belirlenmesi önem arz etmektedir (Cawley vd., 2007).

"Evet, yerel özellikler taşıyor. Köyümüzde (Datça/Sındı kırsal mahallesi) 85 farklı türde badem yetiştiriyoruz gelen turistlere kooperatifimiz aracılığıyla satışını yapıyoruz. Köyümüzün balı yine aynı şekilde yerel özellikler taşıyan ve satışını yaptığımız bir diğer ürünümüz. Datça bölgesi tamamıyla bu doğal mirasa sahiptir" ***(K19)***.

"15 yıldır turizm sektöründeyim. İşletme sahibi (Seydikemer/Gizlikent Şelalesi) olarak hayallerimiz vardı, her şeyimiz yerel yapıda olsun diye. Ama turizm sektörü bazı yerel dışı işler yapmayı gerektiriyor yoksa kazanamıyoruz. Bu yerel dışı işler ne diye soracak olursanız zipline ve rafting gibi etkinlikleri örnek verebiliriz" ***(K21)***.

"Karabağlar yaylası (Menteşe) Türkiye'de yerel özellikleri olan nadir yapıda bir yerleşim alanıdır. Fakat günümüzde sunduğumuz hizmetler açısından baktığımızda turistlere sunduğumuz ürünler yerel karakterde mi tabiki de hayır!" ***(K2)***.

"Yayla özelliği taşıyan ama yayla olmayan Muğla merkezin sayfiye yeri olan Karabağlar yaylası yerel özelliklere sahiptir, özellikle kahveleri geçmişin kültürel özelliklerini taşımaktadır" ***(K20)***.

"Köyümüzde (Marmaris/Çamlı kırsal mahallesi) defne ve sığla ağaçlarımızın elde ettiğimiz yağlarımız ve diğer ürünler yerel özelliktedir" ***(K18)***.

"Kapıkırı'da (Milas) yürütülen kırsal turizm faaliyetleri kesinlikle yerel özellikler taşımaktadır, bunu çevrenize baktığınızda rahatlıkla görebilirsiniz" ***(K26)***.

Kategori 5- Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme

Kırsal turizmi geliştirme politikasının; potansiyel saptama-yerel halkın eğilimini belirleme ile başladığını, ardından yerel halkla turisti karşılaştırmak, sorumluları harekete geçirmek olduğu hatırlandığında çalışmanın amacına ulaştığı söylenebilir (Emekli & Soykan, 2010). Bu bileşen, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanması için yetkilendirilmesine işaret etmektedir.

"Hayır, düşünmüyorum. Çünkü belediye yapılan birçok iş de hiçbir şekilde işletmecilere bir şey sormuyor. Ayrıca köy içerisinde yer alan işletmeciler arasında da işbirliği ve istişare yok" ***(K12)***.

"Kapıkırı'nda ki sayısız sorunla ilgili ilçe belediyesine, büyükşehir belediyesine başvurduk, kimse bizi adam yerine koyup gelip te en ufak bir sorunumuza çare bulmadı" ***(K26)***.

Kırsal alanlarda işletmecilik yapanların ortak sorunu kendi yöreleriyle ilgili yapılacak işlerde karar alma sürecine dâhil edilmemeleri en önemli sorun olarak görülmektedir.

"Belediye geliyor diyelim ki herhangi bir iş yapacak köyümüzde, siz kimsiniz necisiniz, biz böyle bir iş yapacağız siz ne düşünüyorsunuz diyen olmadı bugüne kadar" ***(K9)***.

"Ankara'dan Kıyıkışlacık köyüne geldim, gördüğünüz bu restoranı açtım, gelen turistler şurada yemek yiyor arka tarafta antik kentin içine köylüler ineklerini bağlamış otlatıyor, sürekli şikâyet ediyorum kimse gelip bir yaptırım uygulamıyor, çünkü biz yetkililerin gözünde yokuz" ***(K22)***.

"Köye (Çomakdağ-Kızılağaç) turist getiriyoruz, yoğunluk oluyor ama köyün kanalizasyonu bile yok, büyükbaş hayvanlar ata yadigârı tarihi evlerin ön tarafında

bağlı, etrafa sürekli kötü koku yayılıyor, bu konuların düzeltilmesi için muhtar yetkililerden talepte bulunmuş ama ilgilenen olmamış" ***(K8)***.

"Büyükşehir yasasından sonra büyükşehir belediyesi geldi şu gölün kenarındaki beldeye ait yapıyı aldı ihaleye çıkarıyor, ihaleyi kim alırsa o gelip işletiyor…Bunlar yapılırken bize kimse bir şey sormuyor" ***(K1)****."*

"Hayır, önerim bizi önemsesinler destek olsunlar" ***(K18)***.

"Hayır düşünmüyorum. Bizi buralarla (Marmaris/Taşlıca kırsal mahallesi) bir karar alırken lütfen bizi de davet etsinler bir fikrimizi sorsunlar" ***(K9)***.

Kategori 6- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme

Entegre kırsal turizmin geliştirilmesinde temel amaç, paydaşların, özellikle yerel toplulukların maliyet ve faydalarını en iyi şekilde eşitleyen, doğal, sosyal ve ekonomik kaynakların kalitesini bozmayan sürdürülebilir sonuçlar elde etmektir. Sürdürülebilir bir kırsal turizm yaklaşımı, turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine işaret etmelidir.

"Milas'ta zeytincilik organik tarım şeklinde yapılıyor ekolojik çevreye zarar verilmiyor, uzun yıllarda bu işin böyle devam edeceğini düşünüyorum. Devlet desteği olursa, bu coğrafi mekâna özgü (Milas/Kapıkırı) butik bir proje yapılırsa, göl temizliği yapılırsa sürdürülebilirlik olur. Bunlar olmazsa köyde genç kalmayacak" ***(K17)***.

"Bizi destekleyen bir mercii olmamasına rağmen biz sürdürülebilirliğin sağlanması için her türlü hassasiyeti gösteriyoruz. Gizlikent'de (Seydikemer) ağaçlandırma çalışması yapıyoruz, mevcut alanımızda betonlaşmaya müsaade etmiyoruz meskenleri ahşaptan yapıyoruz. Elektriğimizi bile kurduğumuz güneş panellerinden elde ediyoruz. Ziyaretçilerin sürekli çevreyi kirletmesi nedeniyle çevreyi korumak için elemanlar çalıştırıyoruz" ***(K21)***.

"En azından şu anki mevcut durumuyla köyümüzde (Fethiye/Yeşilüzümlü kırsal mahallesi) yapılan turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir tarzda yapıldığını düşünüyorum" ***(K5)***.

"Bozüyük'ün (Yatağan) geleceği parlak, kırsal turizm anlamında diziler devam ederse sürdürülebilir bir yaklaşımla turizmde devam edecek" ***(K25)***.

"Yol üstünde yer alan köylerdeki (Seydikemer-Saklıkent yolu) düzeni bozmazlarsa sürdürülebilirlik konusunda sıkıntı yaşamayız" ***(K24)***.

Kategori 7- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Tamamlayıcılık İlkesini Karşıladığını Düşünme

Entegre kırsal turizm, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmaktadır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılmaktadır. Böylece turizmin ortaya çıkardığı yeni şartların, yörenin özgün koşullarını bozması veya ortadan kaldırılmasının aksine, bu faaliyetlerin turizm destekli olarak devam etmesine ve daha güçlü bir hale getirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu yaklaşım yerel halk ile turistlerin ortak bir amaçta birleşmelerine imkân vermektedir. Böylece, bir yanda turistlerin yerel toplumun ürünlerini görmesi ve deneyimlemesine ortam yaratılırken, diğer tarafta yerel halkın da geleneksel yapısını koruyarak yaşamını sürdürmesine olanak sağlanmaktadır.

Araştırma sahasının kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal mahallelerin tamamında tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığı görülmüştür (Foto 41).

"Burada (Datça/Olive Farm) ziyaretçilerimiz hem konaklıyor hem doğal çevrenin tadını çıkarıyor hem de özgün yerel ürünlerimizden satın alıyor" ***(K13)***.

"Tarihi kırk kuyularımızı görmek ve antik yol güzergâhında yürüyüş yapmak için köyümüze (Marmaris/Taşlıca kırsal mahallesi) gelen turistlere aynı zamanda yöresel ürünlerimizi tanıtıp satış yapıyoruz" ***(K9)***.

Belen Kahvesi (Menteşe/Çaybükü kırsal mahallesi) tamamlayıcılık açısından model bir yerdir. Neden derseniz bakın buraya gelen misafirlerimiz yeme-içme

faaliyetlerinde bulunuyor, mekânı ziyaret ediyor ve aynı zamanda büyükşehir belediyesinin öncülüğünde köylere kurulan kooperatifler aracılığıyla bir araya getirilen köylülerimizin ürettiği yerel ürünlerin satışı gerçekleştiriliyor. 100 yıllık eski usul taş silindirli makinelerde üretilen belen kahvesi, zeytin çiçeği kolonyaları, sabun, çam balı, Muğla gazozu, mandalina lokumu, ada çayı, kekik vb. birçok ürünün pazarlaması yapılıyor" ***(K3)***.

Foto 41: Entegre Kırsal Turizm Bileşenlerinden Tamamlayıcılık ilkesinin en güzel örneğinin görüldüğü Belen Kahvesi İç ve Dış Mekân Görüntüsü (Çaybükü kırsal mahallesi/Menteşe)

Tablo 78: İşletmecilerin Entegre Kırsal Turizmle ilgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama

Kategori	İfade (Açık Kodlama)	Aksiyel Kod	Seçici Kod
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Ağlar kıyı turizminde gelişmiş ama kısal açısından çok yetersiz. Her şeyi kendi imkanlarımızla yapıyoruz. Hayır. İş birliği yapmak istediğimiz halde ağlar yetersiz olunca hiçbir yerden destek alamadık. Gerekli koordinasyon sağlayamıyoruz. Ağlarımız Büyükşehir belediyesi ve Muğla Valiliği dışında yok.	Kendi imkânlarımız Ağlar yetersiz Destek yok Hayır Koordinasyon	Büyükşehir belediyesi ve Valilikle koordinasyon var, ama kırsal için çok yetersiz
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Yazın ve bayramlarda yoğunluk oluyor. Yaz döneminde, bayramlarda kapasite aşımı oluyor, en çok yerli turist geliyor. Festivallerde mevcut kapasitenin üzerine çıkıyor. Kapasite aşımı var, turlarla birlikte. Mayıs-Ekim ayı arası çok yoğun.	Yaz sezonu Bayramlar Festival Kapasite aşımı Yoğunluk	Yaz aylarında, bayram ve festival dönemlerinde kapasite aşımı yaşanıyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Zeytin Hasat Şenliğimiz, Milas halılarımız özgün Düğünlerimiz ve yöresel kıyafetlerimiz bize özgü Üzerlik otu tohumundan yaptığımız el işi ürünler özgün Dastarımız, üzüm bağlarımız ve kuzugöbeği mantarımız tamamen bize özgü	Düğün Zeytin hasadı şenliği Bozalan Halısı Üzerlik Otu tohumu Kırkkuyular	Kadınlarımızın yaptığı yöreye has üzerklik otu tohumuz el işi ürünler Yeşilüzümlü dastarı zeytin, zeytinyağları ve bunlara bağlı olarak yapılan Zeytin Hasat Şenliği ile diğer köylere ait yöresel kıyafetler, halılar ve el işi ürünler tamamen özgün karakterdedir.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Datça'nın 85 farklı tür bademi ve balı, Milas'ın zeytini ve zeytinyağı yerel özellikler taşımaktadır Yerel özelliğe sahip evet zeytinimiz ve zeytinyağımız var ama bunlara ek olarak yerel özellikte eski yağ hanelerimiz de var.	Zeytin Zeytinyağı Yağ hane Yöresel giysi Badem ve bal	Yöresel giysilerimiz, halılarımız, zeytinimiz, zeytinyağlarımız, balımız, bademimiz, kuzugöbeği mantarımız, üzüm bağlarımız kırsal mimarimiz hepsi yerel özellikler taşır.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Hayır düşünmüyoruz, Kurumlar bizi adam yerine konmuyor, Kimse bize bir konuda fikrimizi sormuyor Taleplerimizi dikkate alan yok Köyümüzle ilgili alınacak kararlarda bizi de sürece dahil etsinler	Kurumlar İlgisiz Talep Fikir	Yerel halkın görüşüne başvuran yok, mevcut sorunlara kurumlar çözüm üretmemekte
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Sinema filmlerinden dolayı gelen ziyaretçiler sürdürülebilirliğe olumsuz etki yapabilir Kapıkırı'nın sit alanı olması yerel halka zarar veriyor	Kapıkırı Bafa Kıyıkışlacık	Sürdürülebilirliğini gelecekte sıkıntıya sokabilecek olumsuz gelişmeler olmakta… Yöreye özgü butik projeler yapılırsa sürdürülebilirlik sağlanır.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Belen Kahvesi tamamlayıcılık konusunda model bir mekandır Köy ziyareti, yeme-içme, hediyelik eşya ve konaklama hepsi tamamlayıcılık ilkesini karşılıyor Hem düğün eğlencesi hem yeme-içme hem de alışveriş hepsi birbirini tamamlıyor.	Hediyelik eşya Alışveriş Konaklama Yeme-içme	Yerel aktörler arasında tamamlayıcılık ilkesi karşılanmakta

5.2.2.2. Tur Operatörleri/Tur Acenteleri

Kategori 1- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Aktörler Arasında Güçlü İşbirliğine Dayalı Ağların Yeterli Olduğunu Düşünme

Ağlar hem açık hem de kapalı olabilir. Açık ağlar, bağlantıların mekânsal olarak dağıldığı, dinamik çok aktörlü etkileşimler ve karmaşık güç farklarıyla karakterize edilenlerdir. Kapalı ağlar ise, güvenli sosyal ilişkiler, kişisel bağlar (genellikle aile ve arkadaşlar arasında) ve bir bölgeye ait olma duygusunu içerir. Bunlar, örtük bilgi aktarımı ve ortak bilgi alışverişi ile ortak değerlerden karşılıklı yarar elde ederler (Saxena ve Ilbery, 2007). Ağların "açık" veya "kapalı" ve "katı" veya "gevşek" olarak açıkça ifade edilmesi, kişilerin ağ'a ve meslektaşlarına olan güvenleri ve bir ağ'ın aktif bir üyesi olmaya verdikleri değer bakımından önemlidir. Bu durum yerel olarak değer katma ve daha güçlü bir sahiplenme ve güçlendirme duygusu yaratmada etkili olabilmektedir (Cawley vd. 2007).

Araştırma sahasında tur acenteleri arasında kırsal turizm alanlarına yönelik yapılan iş ve işlemlerde kapalı ağların ön planda olduğu görülmektedir. Tur acenteleri bu şekilde karşılıklı yarar elde etmektedirler.

"Kendi aramızda bile işbirliği yok, kimse birbirine hal-hatır sormaz. Biz de işin karar vericilerinin kültür seviyesi çok düşük olduğu için ağlar konusunda çok sıkıntı çekiyoruz" ***(K28)***.

"Normalde işbirliği yapmak zorundayız, her acentenin belli bir turu var, birbirimizle paslaşmamız lazım, kırsal alanlar için bizim burada iki at turu yapan acente var, gelen turistleri herkes onlara yönlendiriyor" ***(K29)***.

"Yerel ve ulusal boyutta herhangi bir şekilde ağların yeterli olduğunu düşünmüyorum, çünkü hiç destek yok, aktörler olarak sadece biz firmalar kendi aramızda işbirliğine gidiyoruz" ***(K30)***.

"TURSAB, Kültür ve Turizm Bakanlığı, yerel yönetim olsun kimse bizimle ilgilenmiyor. Kendi aramızda ağlarımızı güçlendiriyoruz" ***(K31)***.

"Acenteler arası paslaşma var, diğer türlü hiçbir destek yok" ***(K33)***.

"Seyahat acenteleri ve TURSAB arasında ağlar biraz var ama yerel yönetimlerin pek bir payı yok, destek yerine sürekli köstek oluyorlar" ***(K32)***.

"Düşünmüyorum, belediyenin peyzaj çalışması dışında turizme yönelik etkisi sıfır" ***(K36)***.

Kategori 2- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Kapasitenin Üzerinde Bir Kullanım Olduğunu Düşünme

Bir bölgedeki turizmin zaman içindeki değişimi ve coğrafi olarak dağılımı, bölgenin taşıma kapasitesiyle ilgili bir eşik değerin göz önüne alınmasını gerekli kılmaktadır (Bakırcı, 2019).

"Kırsal alanlara genellikle safari turları düzenliyoruz, aşırı yoğun olduğumuz dönemler oluyor, mesela geçen yıl her türlü aktivitede gelen müşterilerimizi geri çevirmek durumunda kaldık" ***(K34)***.

"Bundan iki yıl önce Fethiye bölgesine 500 bin kişi geldi ve çok ciddi anlamda bir kapasite aşımı oldu, bayramlar çok yoğun oluyor, insanlar araçlarında sokaklarda kaldı" ***(K35)***.

"Kırsal alanlara yaptığımız turlarda özellikle bayramlarda yaz sezonunda aşırı yoğunluk oluyor, geri çevirdiğimiz çok müşterimiz oldu" ***(K28)***.

"Fethiye Hisarönü bölgesini İngilizler çok tercih ediyor, kırsal yerlere yaptığımız turlarda İngilizler yoğunluk oluşturuyor" ***(K30)***.

Kategori 3- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme

Tur operatörleri, bölgede gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetlerinde, yöredeki kırsal alanları diğer benzer alanlardan farklı kılan birçok özgün unsurun olduğunu belirtmektedir.

"Kırsal alanlar özgün karakterde olduğu için ve eski köy dokusunu koruduğu için tur programlarımızda yer alıyor. Şimdilik hepsi özgün yapıda ama ilerde bozulur mu bilemiyoruz" ***(K36)***.

"Seydikemer tarafında Girdev Yaylası ve gölü, Çameli tarafları oldukça özgün ve daha çok yabancı turistlerin ilgisini çekiyor" ***(K34)***.

Tur acenteleri kırsal alanlarda yöreye özgü kaynaklara bazen yerel yönetimler tarafından bilinçsizce zarar verildiğini belirtmektedirler.

"Kırsal mekanlardaki özgün yapıyı yerel yönetimler bozuyor, tur düzenlediğimiz bir köyde köy meydanında bulunan tarihi çeşmeyi belediye geldi kaldırdı ve yerine mermerden çeşme yaptı. Devlet o yörenin özgün kalabilmesi için kendisi destek vermeli" ***(K28)***.

"Özgün yapıda olduğunu düşünüyorum, kırsala giden turist gözlemesinin yiyor, ayranını çayını içiyor, kırsal dokuyu görüyor" ***(K29)***.

"Tur düzenlediğimiz ve kırsal turizm potansiyeli olan köylerin tamamı özgün ve bozulmamıştır" ***(K35)***.

"Kırsal alanlardaki köyler eskiden özgünmüş, şu an bence özgün değil, çünkü eski doğallığı yok" ***(K33)***.

Kategori 4- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme

Kırsal turizm faaliyetleri, yerel, sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır.

"20 sene öncesinin köyleriyle şimdiki köyler arasında özgünlük açısından çok fark var" ***(K32)***.

"Kırsal alanlara tura gittiğimizde köydeki kadın çalışanlar tepside tüm yerel ürünlerini sunuyor, bu da bize buraların hala yerelliğini koruduğunu gösteriyor" ***(K35)***.

"Mesela Fethiye bölgesinin kendine ait bir markası bir ürünü yok, bu konuda yerel yönetimlerin ve ticaret odalarının da bir çabası yok" ***(K28)***.

"Yerel özellikler taşıyor kesinlikle, mesela bir Yeşilüzümlü'ye bakın her şey yerel özellikte" ***(K34)***.

"Marmaris bölgesi kırsal alanları turistik güzergâh haline gelmiş hiçbir yerelliği kalmamış" ***(K30)***.

Kategori 5 - Gerçekleştirilen urizm faaliyetlerinde tur operatörlerinin/tur acentelerinin etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme

Tur operatörlerinin tamamı gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde etkin bir rol oynadıklarını ve kendileri olmazsa bu işin yapılamayacağını belirtmektedirler.

"Evet düşünüyorum. Biz olmasak bu iş olmaz. 30-40 yıldır Türkiye'ye gelen turistler var. Bu insanlar bizden geçmek zorunda" ***(K36)***.

"Düşünüyorum, acente her şey demek… tüm organizasyonu biz yapıyoruz, tanıtımı biz yapıyoruz" ***(K30)***.

"Tabiki düşünüyorum. Otellerde bu işe el atıyor ama acenteler olmasa bu iş olmaz. Tüm organizasyonları biz yönetiyoruz. Tekne turlarında, safaride, at turu, dalış, rafting ve köy turizmi gibi birçok iş bizden çıkıyor" ***(K34)***.

"En çok biz söz sahibiyiz. Ülke turizme kapısını açtığı anda her şey bizim sırtımızda. Hava alanı transferi, konaklama hizmeti, çere turları hepsi bizde" ***(K29)***.

"Evet ama bu iş çoğunlukla para kazanmaya odaklı… Biz olmasak bu iş olmaz. Kırsal alanlara gidebilmek için araç kiralaması lazım, bisiklet kiralaması lazım, oralarda dil bilenler yok, tabelalar yok, tanıtıcı bilgi verecek kimse de yok" ***(K35)***.

"Çok düşünmüyorum, çünkü biz mesela köy safarisi için yeni güzergahlar belirlenmesini istiyoruz girişimde bulunuyoruz, yerel yönetiminden bakanlığına kadar bir sürü prosedür gerekiyor. Bu alanda kurumsal işletmeler de yok maalesef" ***(K32)***.

"Ülkemize turist getirenler zaten acenteler olduğu için etkin bir role sahip olduklarını düşünüyorum" ***(K33)***.

Kategori 6- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme

Tur operatörleri, gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleşmesinin mevcut koruma yasalarıyla sağlanamayacağını, çevre koruma hassasiyetinin olmadığını, bu sebeple de yakın gelecekte kaliteli turist sayısının azalacağını öngörmektedirler.

"Mevcut koruma yasalarıyla falan kırsal alanlardaki turizmin çok sürdürülebilir olduğunu düşünmüyorum, her yere el atılıyor ve her yer yavaş yavaş bozuluyor" ***(K30)***

"Çevre koruma hassasiyeti yok, bu şekilde giderse müşteri yani turist kalitesi daha da düşecek çünkü hizmet kalitesi de çok düşmeye başladı. Yasalar yönetmelikler yetersiz kalıyor" ***(K35).***

"Düşünmüyorum, genel anlamda en bakir yerlere giden insanlar bile oralara çöp yığınlarını bırakıp geliyor, kırsal alanlarda da benzer durumlar var" ***(K32)***.

"Sürdürülebilir aynı zamanda da yeni şeyler üretmeye çalışıyoruz, Çevre koruma hassasiyetini yabancı turistler gösteriyor sadece" ***(K34)***.

"Sürdürülebilir olduğunu düşünüyorum, örneğin Ören ve Çameli gibi kırsal alanlarda şuan için böyle bir hassasiyetin ciddi anlamda gösterildiğine şahit oluyorum" ***(K31)***.

Kategori 7- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Tamamlayıcılık İlkesini Karşıladığını Düşünme

Tur operatörleri, araştırma sahasında kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal alanların büyük bir bölümünde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını belirtmektedirler. Bu konuda Fethiye Yeşilüzümlü, Yatağan Bozüyük ve Menteşe Çaybükü kırsal mahallesi örnek olarak gösterilmektedir.

"Bozüyük'de ve Yeşilüzümlü'de bunu net olarak görebiliyoruz, kırsal turizm faaliyetlerinde kendi yöresel ürünlerini de pazarlıyorlar" ***(K36)***.

"Tamamlayıcılık var, safari turlarımızda yerel hak yöresel ürün satışları yapıyor, bu işten para kazanıyor" ***(K30)***.

"Kırsal alanlarda özellikle çok popüler yerlerde turizm faaliyetlerine ek olarak tüm yöresel ürünlerin sunularak pazarlamasının yapıldığını görmekteyiz. Turlarla Belen Kahvesi'ne götürdüğümüz turistlerin tamamına yakını ziyaret sonrası yerel halktan yöresel ürünler satın alıyor" ***(K35)***.

Tablo 79: Tur Operatörlerinin Entegre Kırsal Turizmle ilgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama

Kategori	İfade (Açık Kodlama)	Aksiyel Kod	Seçici Kod
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Kendi aramızda bile iş birliği yok. Kıyı turizminde gelişmiş ama kırsalda henüz yeterli değil. TURSAB, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve yerel yönetimlerle ağlarımız çok zayıf. Destek yerine köstek oluyorlar.	İşbirliği yok Ağlar çok yetersiz Düşünmüyoruz	Seyahat acenteleri ve TURSAB arasında ağlar biraz yeterli gibi görünse de yerel yönetimler bu konuda çok yetersiz.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Ciddi anlamda kapasite aşımı yaşıyoruz. Kırsal alanlara safari turları düzenliyoruz talep çok fazla. Turlarda kapasite aşımında İngiliz turistler ilk sırada geliyor. Yaz dönemleri ve bayramlarda aşırı yoğunluk oluyor	Yaz sezonu Bayramlar Festival Kapasite aşımı	Yaz aylarında, bayram ve festival dönemlerinde kapasite aşımı yaşanıyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Kırsal alanlar özgün yapıda, Seydikemer ve çevresi özgün yapıda, Yerel yönetimler özgün yapıya zarar veriyor, Turistler kırsal alanlara özgün yapıyı görmek için geliyor Tur güzergahlarımızda yer alan kırsal mekanlar özgün yapıda olduğu için tercih ediliyor.	Özgün Yapı Kırsal Alanlar Yerel Yönetimler	Bölgedeki kırsal alanlar tamamıyla özgün karakterdedir.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Geçmiş ile günümüz arasında yerellik açısından büyük farklılıklar var, Yeşilüzümlü yerellik konusunda örnek bir yer, Marmaris kırsal alanları yerellikten yoksun.	Yerellik Yeşilüzümlü Marmaris Fethiye Marka	Bölgenin kıyı turizminden etkilenen kırsal alanları yerellikten uzak, iç kesimler yerel yapısını koruyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Yerel halkın dikkate alındığı yok, ama tur acenteleri olmazsa bizim görüşlerimiz alınmazsa bu iş yürümez. Kendi adımıza düşünüyoruz, Taleplerimiz karşılanmıyor.	Hayır Tur acenteleri Talep yok	Yerel halkın görüşlerini dikkate alan yok ama tur acenteleri etkin bir role sahip, tüm organizasyonlar bizden geçiyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Mevcut koruma yasalarıyla mümkün olacağını düşünmüyoruz Çevre koruma hassasiyeti hiç yok, İnsanlar en bakir kırsal alanlara bile çöplerini bırakıyor, Çevre koruma hassasiyetine yabancı turistler sahip,	Hayır Çevre Hassasiyet yok Yabancı turist	Çevre koruma hassasiyetinin olmamasından dolayı sürdürülebilirliğin sağlanması çok zor görünüyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Fethiye Yeşilüzümlü'de tamamlayıcılığı net bir şekilde görebiliyoruz. Tamamlayıcılık gittiğimiz her yerde karşılanıyor, Popüler kırsal alanlarda turizm faaliyetlerine ilaveten yöresel ürünler pazarlanıyor.	Tamamlayıcılık Evet Yöresel ürün Yeme-içme	Gittiğimiz kırsal alanların tümünde tamamlayıcılığın olduğuna şahit oluyoruz.

5.2.2.3. Kamu/Sivil Toplum Kuruluşu

Kategori 1- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Aktörler Arasında Güçlü İş Birliğine Dayalı Ağların Yeterli Olduğunu Düşünme

Kamu ve sivil toplum kuruluşu yetkilileri Muğla ilinin kıyı turizminden elde ettiği yüksek gelirin çıkar çatışasına neden olmasından dolayı ağların yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca siyasi görüş farklılıklarından dolayı zorunlu haller dışında yerel yönetimler ve kamu kurumları arasında da işbirliği yapılamadığını belirtmektedirler.

"Muğla'da ağlar oldukça zayıf, çünkü konuşmaya gelince herkes konuşuyor, ama işe gelince kimse yok… bütün ağlar deniz turizminde ön plana çıkıyor" ***(K43)***.

"Kırsal turizmle ilgili ağlar yetersiz, niçin yetersiz çünkü turizmde örgütlülük yok, yerel halkında çok örgütlü olmadığını görüyoruz, mevcut örgütlü yapılarında çok parçalı olduğunu bunun da destinasyon anlamında kurgulanamadığını düşünüyorum" ***(K37)***.

"Biz Muğla Büyükşehir Belediyesi olarak kırsal alanlarla ilgili ağları güçlü tutmaya çalışıyoruz. Sadece kırsal turizmle ilgili değil mesela tohum bank aracılığıyla Tarımsal hizmetler dairesi kırsalda ki köylülere tohum bile dağıtıyor" ***(K38)***.

"Muğla kendi başına çok başlılığın hakim olduğu bir yer… Bölgenin turizmden çok ciddi geliri var, çıkarlar çatışıyor, kitle turizminden kıyıdan kazanç çok ama bu kazanç kırsal turizme hizmet olarak hiç gitmiyor. Neden çünkü tüm ağlar kıyı turizminde güçlü durumda, çünkü para orda" ***(K39)***.

"Kurumlar arası ciddi bir koordinasyon eksikliği var, ağlar yetersiz. Turizm hem belgelendirme hem de yetkilendirmeden dolayı tur acenteleri, rehberler, oteller ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arasında mecburi ağlar var" ***(K40)***.

"Detaylı baktığımızda ağların yeterli olduğunu düşünüyorum. Mesela Muğla Tanıtım Platformu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Büyükşehir Belediyesi, Menteşe Belediyesi ve TÜRSAB arasında Karabağlar Yaylası'nda kırsal turizmi canlandırmak için projeler yaptık, ortak festivaller düzenledik" ***(K41)***.

"Kesinlikle düşünmüyorum. Ağlarımız güçlendirelim diye işbirliği yapmak istediğimiz halde aynı siyasi görüşten olmadığımız için gerekli koordinasyonu sağlayamıyoruz. Tüm planlarımızı mevzuatlar çerçevesinde kendimiz gerçekleştiriyoruz" ***(K42)***.

Kategori 2- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Kapasitenin Üzerinde Bir Kullanım Olduğunu Düşünme

Kırsal alanlarda yaşanan yoğunluğunun kıyı turizmine bağlı olarak yaz sezonunda yoğunlaştığı görülmektedir. Mevcut yoğunluğun ise özellikle Bodrum, Fethiye ve Marmaris'e tatile gelen turistlerin yakın kırsal alanlara yaptıkları günü birlik ziyaretlerin önemli etkisi bulunmaktadır. Bodrum'a gelen turistlerin Milas'ın, Fethiye'ye gelenlerin Seydikemer'in, Marmaris'e gelen turistlerin ise yakın çevre kırsal turizm potansiyeli olan alanları ziyaret ettikleri söylenebilir.

"Efektif oranda kırsa süreli bir yoğunluk oluyor, normal zamanlarda sezon dışında bu yoğunluğu görmek mümkün değil" ***(K43)***.

"Muğla'da ölçek sorunu yok hatta kapasitenin çok altında olduğunu, bütün kapasitenin kıyıya yönelik olduğunu ve kıyının dışındaki kırsal alanlardaki yapının kıyı turizmin çeşitlendirmesi olarak görüyorum" ***(K37)***.

"Kapasite aşımı ile ilgili bugüne kadar belediye olarak bize ulaşan herhangi bir sıkıntılı durum olmadı, bu da bize kırsal turizm alanlarında ölçek sorununun olmadığını gösteriyor" ***(K38)***.

"Kırsal turizmin yapıldığı yerlerde yoğunluk yok, zaten birçok yer genelde günübirlik ziyaret ediliyor. İşte bizim Köyceğiz Yuvarlakçay'da günlük bir aşırı yığılma oluyor ama sezon bitince bişi kalmıyor. Kıyıda kapasitenin çok üzerinde bir kullanım söz konusudur" ***(K39)***.

"Kırsal alanlarda değil ama kitle turizmine bağlı olarak Bodrum, Marmaris ve Fethiye'de aşırı bir yoğunluk var" ***(K40)***.

"İl geneli kırsal alanlarında kapasite aşımı çok az, inanın %10'u geçmez" ***(K41)***.

"Kırsal turizm alanlarında yer yer kapasite aşımı oluyor, ama çözüm üretemiyoruz. Diğer kurumlarla koordineli çalışamadığımız için bu yoğunluğu azaltamıyoruz" ***(K42)***.

Kategori 3- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme

Kırsal alanlara gelen turistlerin en önemli ziyaret sebebi yöreye özgü kaynakları görmektir. Mevcut kırsal alanlarda bulunan yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi bu alanları önemli çekim merkezleri haline getirmektedir.

"Kırsal alanlarda her şey özgün Muğla'da, her yörenin kendine has farklı değerleri var, mesela Fethiye ve Milas'ta farklı talep yapıları var, yani heterojen bir yapıda" ***(K43)***.

Muğla bölgesi kırsal alanları tamamıyla özgün karakterdedir ***(K39)***.

"Çok özgün olduğunu düşünmüyorum, somut ya da somut olmayan kültürel miras kaynaklarının ticarileştirildiğini ve içinin boşaltıldığını düşünüyorum" ***(K37)***.

"Tamamının özgün yapıda olduğunu söyleyemeyiz, bazıları için evet özgün yapıdadır" ***(K38)***.

"Özgün olan yerler de var olmayan yerler de var. En basitinden özgün diye yapılan Türk geceleri ne kadar Türk gecesi sizce… kırsal alanlarda da durum aynı…" ***(K40)***.

"Tabiki özgün karakterde, bizim Karabağlar yaylamız içerisinde bulunan kahveleriyle, kahvelerin yanında bulunan mescidiyle, bakkalıyla tam bir toplanma alanı olmasıyla Türkiye'de bir eşi daha olmayan bir yer" ***(K41)***.

Kategori 4- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme

Kamu ve sivil toplum kuruluşu yetkilileri, Muğla ilindeki yerelliğin bölgenin doğal ve kültürel mirasına dayandığını ve gerçekleştirilen kırsal turizm etkinliklerinin bazı bölgelerde yerel özellikler taşıdığını belirtmektedirler.

"Seydikemer'de, Milas Çomakdağ'da, Kıyıkışlacık'ta, Kapıkırı'da yerellik var, bu yerellik kıyı bölgelerde bozuluyor. Mesela Bodrum'da bu yerelliği göremiyoruz" ***(K43)***.

"Kırsal alanlardaki turizm faaliyetleri yerel özellikler taşımıyor ve gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin de yerele dayalı, yerele danışılarak yapıldığını düşünmüyorum, tek yerellik insanların çalışması" ***(K37)***.

"Kırsal alanlarda uluslararası yapılan faaliyetler bizim özümüze ait değil, hiçbir yerelliği de yok… Ama gerçek anlamda yerel ve ulusal boyutta yapılan festival ve şenliklerimiz yerel özellikler taşıyor. Milas Zeytin Hasatı Şenliği, Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği festivalleri gibi" ***(K40)***.

"Kırsal bölgelerimizdeki tüm unsurlar yereldir, tüm çalışmalarımızı bu yerel özellikleri parlatmaya yönelik yapıyoruz" ***(K42)***.

Kategori 5- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Yerel Halkın Etkin Bir Role, Yetkiye Sahip Olduğunu Düşünme

Yörede gerçekleştirilen mevcut veya planlanan kırsal turizm faaliyetlerinde, yasal, idari ve kurumsal düzeyde yerel halkın karar aşamalarında etkin bir role sahip olmadıkları görülmektedir. Tüm yetkilendirmenin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığında toplandığı söylenebilir.

"Sivil toplum kuruluşları söz sahibi, yerel halk dışa kapalı… bu sivil toplum kuruluşlarından birisi harekete geçerse bir müdahale olursa yerel halkta dışa açılma gerçekleşebiliyor" ***(K43)***.

"Yerel halka hiçbir konuda hiçbir şey danışılmıyor" ***(K37)***.

"Muğla Tanıtım Platformu aracılığıyla turizm acenteleri davet edilip, kırsal turizm potansiyeli olan sahalar ile ilgili çalışmalar yapıldı, yerel halkın görüşleri alındı sorunlar dinlendi… biz belediye olarak bu konuya çok önem veriyoruz" ***(K38)***.

"Hayır düşünmüyorum, çünkü yerel halkın işin içine dahil edilebilmesi için, kamu bu işin yönetmeliğinin sınırlarını çizip ondan sonra da destek vermeli… Adamlar

gitmişler Kanada'da bakırcılık müzesi görmüşler kalkıp gelmişler kırsal kalkınma için biz de Kavaklıdere'de bakırcılık müzesi açalım diyorlar… Kavaklıdere'yi gördünüz kaç tane bakır atölyesi var, böyle bir şey mümkün mü? Bu neden oluyor yerel halk yetkilendirilmediği için onlara bir şey sorulmadığı için oluyor" ***(K39)***.

"Muğla'da yerel halk yetkilendirilmiyor, görüşleri alınmıyor, burada kamu daha etkin… Sivil toplum kuruluşları çok bütçe sağlayamıyor" ***(K40)***.

"Biz yerel halkı yetkilendirmeyi Karabağları Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği açarak yaptık, bütün projelerimizi yerel halkın görüşleri doğrultusunda gerçekleştiriyoruz" ***(K41)***.

"Yerel halkı bu konuda takan yok, tüm top Kültür Turizm Müdürlüğü'nde ya da Turizm Bakanlığı'nda… diğer dernek, vakıf, sivil toplum kuruluşlarının mevzuatla ilgili hiçbir yetkisi yok" ***(K42)***.

Kategori 6- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme

Entegre kırsal turizmin geliştirilmesinde temel amaç, paydaşların, özellikle yerel toplulukların maliyet ve faydalarını en iyi şekilde eşitleyen, doğal, sosyal ve ekonomik kaynakların kalitesini bozmayan sürdürülebilir sonuçlar elde etmektir. Sürdürülebilir bir kırsal turizm yaklaşımı, turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine işaret etmelidir (Bakırcı, 2019).

Yörede kamu ve sivil toplum kuruluşu yetkililerine göre, kırsal alanların tamamında sürdürülebilir bir yaklaşımla kırsal turizm faaliyetlerinin gerçekleşmediği ve çevre koruma hassasiyetinin gözetilmediği belirtilmektedir. Kırsal alanlara göre bu durumun farklılık gösterdiği görülmektedir.

"Son yıllarda bu bölgede çok film çekilmeye başlandı, filmlerde buraları gören insanlar merak ediyor ve ziyaret ediyor… Biz kurum olarak (Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) yörede çekilen sinema filmi, dizi ve belgesel çekimlerine izin veren onay makamıyız. Mesela, Çökertme köyünün muhteşem doğasında Mandıra Filozofu,

Kapıkırı ve Bafa'da Entel Köy Efe Köye Karşı filmi çekildi. Bu filmlerin gösterime girmesinin ardından ziyaretçi yoğunluğu yaşanmaya başladı. Bu yoğunluk kontrol altına alınıp bilinçli şekilde yönlendirme yapılırsa buralarda kırsal turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini koruyacağına inanıyorum" ***(K40).***

"Kesinlikle Muğla'da kırsal turizmin sürdürülebilir olduğuna inanıyorum. Ben bir akademisyenim ve sürekli bu alanda çalışmalar yürütüyorum. Sürdürülebilirlik açısından en uygun turizm türü kırsal turizmdir" ***(K43).***

"Tarımsal alanlar zarar görüyor, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık kısacası yerel üretim kültürü zarar görüyor. Sürdürülebilirlik ilçeler arasındaki görüş farklılıkları nedeniyle sıkıntıya giriyor. Fethiye kırsal turizmle ilgili bir şey yapmak istiyor, Bodrum bu durum bizi alakadar etmiyor deyip kenara çekiliyor. Bu konularla ilgili genel bir bütünlük sağlanabilsin diye toplantılar yapıyoruz" ***(K38).***

"Çevre koruma hassasiyeti var, sürdürülebilir diyebiliriz ama burada farklı amaçlarda var, şimdi o konulara girmeyelim" ***(K39).***

"Muğla yöresine çok farklı karakterde insanlar geliyor, çöplerini bırakıp gidiyorlar. Düşünün Azmak'ta dalarak çöp çıkartma etkinlikleri yapılıyor… böyle olursa sürdürülebilirlikten bahsedebilir miyiz" ***(K40).***

"Kesinlikle sürdürülebilir, bizim yaptığımız çalışmaların temel amacı da bu zaten" ***(K41).***

"Düşünmüyorum. Bizdeki sürdürülebilirlik algısının yanlış algılandığını düşünüyorum. Turizmin yılın 12 ayına değil, nesilden nesile aktarılması gerektiğini düşünen bir insanım" ***(K42).***

Kategori 7- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Tamamlayıcılık İlkesini Karşıladığını Düşünme

Entegre turizm hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir husus, kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Kaynaklar ve faaliyetler, birleşimi mal ve hizmet üretebilen hem maddi hem de maddi olmayan varlıklar olarak kabul edilir. Turizmdeki bu tür mal ve hizmetlere olan talep zayıf veya güçlü bir şekilde

tamamlayıcı olabilir. Tamamlayıcılık, yerel aktörler arasında ve özellikle turizm ürünleri ve hizmetlerinin üretiminde yer alan işletmeler arasında geliştirilen resmi ve gayri resmi ağlarla kolaylaştırılabilir (Petrou vd., 2007).

"Farklı sektörlerin gelişmesi, katma değeri yüksek ürün sektörü kırsal alanlarda tamamlayıcılık ilkesinin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor" ***(K43)***.

"Belen Kahvesi'nde büyükşehir belediyesi yeme-içme hizmeti sunuyor, aynı mekanda birçok köy kooperatifinin yöresel ürünlerinin satışı da gerçekleştiriliyor. 100 yıllık değirmende öğütülen belen kahvesi, kekik, zeytin, zeytin yağ, zeytin çiçeği kolonyası gibi birçok yöresel ürün pazarlanıyor" ***(K38)***.

"Milas Çomakdağı gibi yerler için doğru ama diğer yerler için aynı şeyi söyleyemiyorum" ***(K39)***.

"Tamamlayıcılığın olduğunu birçok kırsal turizm alanımızda görebilirsiniz. Bunların en güzel örnekleri Belen Kahvesi, Bozüyük Kültür Evi, Cemil Toksöz Evi, Osman Hamdi Bey Konağı'dır. Buralarda yürütülen turizm faaliyetlerinde yerel halkta yöresel ürünleriyle, hediyelik eşya satışlarıyla gelir elde ederler" ***(K42)***.

Tablo 80: Kamu/Sivil Toplum Kuruluşlarının Entegre Kırsal Turizmle ilgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama

Kategori	İfade (Açık Kodlama)	Aksiyel Kod	Seçici Kod
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Muğla'da ağlar çok zayıf Kırsal turizmle ilgili ağlar yetersiz, Büyükşehir belediyesi kırsal alanlarla ağlarını güçlü tutmaya çalışıyor, Kamu kurumları arası ciddi bir koordinasyon eksikliği var, Aynı siyasi görüşten olmamamız ağların güçlenmesine engel oluyor.	Kamu kurumları Siyasi görüş Koordinasyon eksikliği Çıkar çatışması Çok başlılık	Mecburi ağlar dışında işbirliği yok. Tüm ağlar kıyı turizmine yönelik çünkü para orada var.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Kısa süreli efektif oranda geçici bir yoğunluk oluyor. Tüm yoğunluk kıyıda, kırsalda öyle bir yoğunluk yok. Kırsal alanlarda kapasite aşımı yok, kitle turizm alanlarında var. Diğer kurumlarla koordinasyon olmayınca yoğunluk olduğunda çözüm üretemiyoruz.	Yoğunluk kıyıda Kapasite aşımı Kırsal Geçici yoğunluk	Kıyı turizminde yaşanan yoğunluk kırsalda hiçbir zaman yaşanmıyor, olsa da kısa süreli dönemlerde oluyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	İl genelinde her yörenin kendine özgü değerleri var. Özgün olarak yapılan yerlerde var yapılmayan yerlerde var. Kesinlikle özgün yapıda	Evet Özgün Değer	Muğla bölgesi kırsal alanları tümüyle özgün karakterdedir.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Muğla'nın iç kesimlerinde gördüğümüz yerelliği kıyı kesimlerde göremiyoruz. Yerel ve ulusal boyutta yapılan kırsal festival ve şenlikler tamamıyla yerel özelliktedir.	Festival Şenlik Yerel	Kırsal alanlarda yapılan tüm faaliyetler yerel özellikler taşımakta olup, yapılan tüm çalışmalar bu yerelliği parlatmaya yöneliktir.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Yerel halk içine kapanık, STK'lar söz sahibi, Muğla Tanıtım Platformu yerel halkı sürece dahil ediyor, Yerel halk yetkilendirmesi Karabağları Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği aracılığıyla yapılıyor.	STK Hayır Görüş Dışa kapalı	Yerel halkın düşünen yetkilendiren yok, tüm etki İl Kültür Turizm Müdürlüğü ve Bakanlıkta toplanıyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Evet, düşünüyorum. Sürdürülebilirlik açısından en uygun turizm türü kırsal turizmdir. Sürdürülebilir yaklaşım yok, tarımsal araziler ve yerel kültür zarar görüyor. Siyasi görüş farklılıkları sürdürülebilirliği riske ediyor. Yöreye farklı profilde çok turist geliyor ve bunların çoğunun çevre koruma hassasiyeti yok, bu durumda sürdürülebilirliği sıkıntıya sokuyor.	Uygun Zarar Turist profili Çevre	Çevre koruma hassasiyetinin olmaması ve yerel kültürün zarar görmesi sürdürülebilirliği zora sokuyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Milas Çomakdağ için evet tamamlayıcılık karşılanıyor. Yörede kırsal turizm faaliyetlerinin yapıldığı tüm alanlarda tamamlayıcılığı görebilirsiniz. Belen Kahvesi bu konuda örnek bir yer.	Evet Belen Kahvesi Çomakdağ	Katma Değeri yüksek ürünler kırsal alanlarda mevcut tamamlayıcılık ilkesinin karşılanmasına yardımcı oluyor.

5.2.2.4. Yerel Halk

Kategori 1- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Aktörler Arasında Güçlü İşbirliğine Dayalı Ağların Yeterli Olduğunu Düşünme

Araştırma sahasında yerel halkın büyük bir bölümü gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde ağların yetersiz olduğunu belirtmektedir. Ağların kıyı turizminde çok güçlü olduğu, kırsal alanlarda ise gerek yerel yönetimlerle gerekse kamu kurumlarıyla ağların zayıf olduğu saha gözlemlerinde net bir şekilde görülmektedir.

"Kapıkırı'da söylediğiniz şekilde aktörler arasında güçlü iş birliği yok. Koordinasyon yok. Niye yok derseniz Muğla da bütün ağlar deniz turizmi için var, kırsalı önemseyen yok. Sürekli turist gelen bir köyün yolları böyle olur mu? Her yer delik-deşik yollar dar, çöpler toplanmıyor ***(K47)***.

"Biz Çomakdağ-Kızılağaç köylüleri olarak şanslıyız, bizim derneğimiz var, derneğimizin adı Çomakdağ Tanıtım Derneği, turları onlar ayarlar, yazın hemen her gün tur otobüsleri köyümüze gelir. Milas Zeytin Hasat Şenliği olur, derneğimiz belediye ile bağlantıyı kurar, köylü kadınlarımız kızlarımız yöresel giysilerimizi giyeriz, yöresel ürünlerimizi alırız şenlikte kendimizi gösteririz" ***(K50)***.

"Marmaris'in kırsal turizm potansiyeli olan köylerinde tüm ağlar deniz turizmine göre şekillenmiştir. Deniz turizmine bağlı ağlar olmasa doğrudan bizim fayda sağlayacak hiçbir ağımız yok" ***(K66)***.

Son yıllarda gerçekleştirilen kırsal alan festivalleri yapılan organizasyonlar neticesinde kırsal turizm bağlamında ağların gelişmesinde büyük katkı sağlamaktadır.

"Yeşilüzümlü'de ağlar önceleri yetersizdi, sonradan festival falan yapılmaya başlanınca Muğla Büyükşehir Belediyesi buraya sahip çıktı. Muğla Valiliği devreye girdi. Sorunlarımızla ilgilenmeye başladılar bakalım, inşallah böyle devam ederler" ***(K64)***.

"Datça kırsalında badem çiçeği festivali sayesinde gelişen ağlar var" ***(K67)***.

Kategori 2- Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme

Araştırma sahasında yaz döneminde bir yoğunluk olduğu görülmektedir. Covid-19 pandemi sürecinde ise geçici yoğunluğun yerini kırsal alanlara yerleşmek için gelenlerin oluşturduğu kalıcı bir yoğunluk almıştır. Bunun dışında Kapıkırı kırsal mahallesi gibi bünyesinde birçok tarihi ve kültürel turizm değerlerine sahip kırsal mahallelerde yılın 12 ayı turist görmek mümkündür (Foto 42).

"Yazın çok yoğun oluyoruz, haftada en az iki-üç gün turlar geliyor. Hazırlık yapıyoruz düğün yapıyoruz. El işi ürünlerimizi satıyoruz. Biz hep bunlardan kazandığımız paralarla çocuklarımızı üniversitelerde okuttuk. Böyle yoğun olmasa biz nasıl para kazanıp çocuklarımızı okutacaktık" ***(K50)***.

"Bizim Çomakdağı köyünde eskiden böyle yoğunluk yoktu. Milas'a gelen bir Halk Eğitim Müdürü bizim gözümüzü açtı. Kurslar düzenledi. Bize bez bebek ve el işi ürün yapmayı öğrettiler. Atalarımızdan, dedelerimizden kalan evlerin önemini anlattılar. Sonra televizyoncular geldi. Burada yöresel kıyafetlerimizi köy düğünlerimizi görüntülediler. Sonra patladı gitti (kahkalar eşliğinde). Dernek de kurulunca gelen turist daha çoğaldı" ***(K52)***.

"Ben Bozalan köyü muhtarıyım. Köyümüz kalabalık. Ara ara bizim şu yukarılardaki Kodopa antik kenti, kaya mezarları, tapınak ve kiliseler için ya da Karya yolu köyümüzden geçtiği için yürüyüş yapmak için gelenler çok oluyor. Kırsal turizm dediğiniz şeyi biz eskiden kökboyası kullanarak, her birinin ayrı bir hikâyesinin olduğu desenli halılarımızla yapıyorduk. Gelen turistlere toptancılar aracılığıyla halılarımızı pazarlıyorduk. Şimdi görüyorsunuz işte balkondaki şu halı dokuma tezgâhını, şimdilerde öylesine yapıyoruz. Köyümüzün yoğunluğu büyükşehirlerden göçüp gelip buraya ev yapanlardan dolayı da oluyor. Çok gelip yerleşen var. Eski mimari evleri yıkıp yerine betonarme evler yapıyorlar. Eski görüntülerimiz yoğunluk arttıkça kayboluyor" ***(K51)***.

"Kapıkırı'ya yabancı turist de yerli turist de çok geliyor. Kışın bile gelen çok oluyor. Ama en çok yaz sezonunda geliyorlar. Bayramlarda da bir yoğunluk var tabi. Buranın

kalabalıktan yoğunluktan dolayı bozulma ihtimali hiç yok. Çünkü burası 3. dereceden sit alanı olduğu için korunuyor. Kimse dokunamıyor. Kendimiz bahçemize bile dokunamıyoruz" ***(K44)***.

Foto 42: Bafa Gölü Üzerinde Yer Alan Antik Heraklia Kalıntıları (Milas / Kapıkırı Kırsal Mahallesi)

Kategori 3- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Özgün Bir Yapıda Olduğunu Düşünme

Araştırma sahası yöresel el sanatı ürünleri, halıları, kırsal mimari özellikleri vb. turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanı ile diğer benzer sahalardan farklı kılan unsurlarıdır (Şekil 61).

"Aşk Sana Benzer filminden sonra daha çok turist gelmeye başladı köyümüze. Öncesinde buranın kendine has havasından, doğasından dolayı yazlıkçılar yerleşti. Köyümüzde yazlık siteler var, hepsi dolu" ***(K49)***.

"Kapıkırı'da yaşayan kadınların çoğu bizim gibi bu el işi ürünleri yapıyor. Bileklikleri, kolyeleri ve eşarpların kenarlarının üzerlik otu tohumundan yapıyoruz. Hepsi kendi el emeğimiz bize özgü, başka yerde bulamazsınız. Turistler de bu yaptığımız el işi ürünlere çok ilgi gösteriyorlar" ***(K54)***.

"Bozalan'ın halıları çok meşhurdur. Kök boyasından yaparız, halılarımızdaki her bir desenin bir hikâyesi vardır. Bizim köy halılarımız bu desenleriyle ve dokumalarıyla ün kazanmıştır. Halılarımızı görmek için ziyaretçiler gelirdi. Tamamen bize özgüdür. Eskiden toptancılar alırdı para kazanırdık. Sonra satışlar azaldı çünkü bizim bu halılar taklit edilmeye başlandı. Başka yerlerde daha ucuza satıldı" ***(K53)***.

Şekil 61: Talep Fazlalığından Dolayı İnternet Üzerinden Çok Sayıda Firma Tarafından Milas/Bozalan Halılarının Satışı Yapılmaktadır

"Bizim buranın (Yeşilüzümlü kırsal mahallesi) dastar dokumaları çok meşhurdur ve bizim buraya özgüdür. Gelen yerli turistler dastar dokumaları çok seviyor ve çok alışveriş yapıyorlar" ***(K65)***.

Kategori 4- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Yerele Ait Olduğunu, Yerel Özellikler Taşıdığını Düşünme

Araştırma sahasının genelinde sürdürülen kırsal turizm faaliyetleri bölgenin mevcut doğal ve kültürel miras kaynaklarına dayanmaktadır. Yerel kaynaklar dikkate alınarak kendi sosyo-kültürel özellikleri kullanılarak ilişkiler ve ağlar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

"Milas'ta köylerin büyük bir çoğunluğunun geçim kaynağı zeytindir. Milas'ın 50'ye yakın zeytinyağı markası vardır ve bunların 10 tanesi coğrafi işaret almıştır. Zeytin ve zeytinyağı yerel özellikler taşımaktadır. Yörede her sene yapılan Zeytin Hasat Şenliği de bu yerelliğin ortaya çıkardığı en güzel örnektir" ***(K56).***

"Yerel özelliğe sahip evet zeytinimiz ve zeytinyağımız var ama bunlara ek olarak yerel özellikte eski yağhanelerimiz de var. Yağhaneleri açıp burada zeytinyağı üretimini gelen turistlere gösterebiliriz" ***(K44).***

"Karacahisar ve Bozalan'da dokunan halılar yerel özelliktedir" ***(K51).***

Kategori 5- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinde Yerel Halkın Etkin Bir Role, Yetkiye Sahip Olduğunu Düşünme

Araştırma sahası kırsal alanlarında her ne kadar son yıllarda yerel halkın görüşlerinin alınması söz konusu olmuş olsa da bu durumun uygulamada yeterince gerçekleşmediği görülmektedir.

"Köyümüzde bu kadar bakım ve onarım çalışmaları son yıllarda yapılmaya başlandı. Önceden bilen soran yoktu. Filmciler gelince buralar tanındı, bilindi… millet gelmeye başladı" ***(K60).***

"Köye gelen turist kırsal turizmin gelişimine katkıda bulunuyor. Fakat kırsal turizmin sürdürülebilir olması için yerel halkın önemli bir paydaş olarak bu sürece dahil edilmesi gerekir. Çünkü yerel halk kırsal alandaki turistik gelişimden hem etkileyen hem de etkilenen konumundadır. Dolayısıyla yerel halkın kırsal turizmin gelişimine katkıları göz önünde bulundurularak düşünceleri alınmalıdır. Ama bunu bugüne kadar hiç göremedik" ***(K57).***

"Kıyıkışlacık'ta (Milas) yazlık siteler ilk yapıldığında yerel halk olarak biz de bir coşku oluştu. Sonrasında kimse bize bir şey sormadan sürekli farklı gelişmeler yaşanınca bizdeki coşku zamanla yerini ilgisiz, rahatsız ve düşmanca tavırlara bıraktı. Bu yüzden yerel halkın etkin bir rolü yok" ***(K55).***

"Buraya (Milas/Kıyıkışlacık kırsal mahallesi) yazlık siteleri yaptılar, köy halkıyla yazlıkçılar arasında sürekli çatışma var. Köylü olarak koyun keçi sürülerimizi

otlatmak için dolaştırıyoruz. Yazlıkçılar bize bağırıp çağırıyor, kızıyor. Neymiş efendim davar sürülerimizden sitelerinin etrafında rahatsız oluyorlarmış. Bizim fikrimizi sormadan gelip bu siteleri dikerseniz sonuç olarak bu çatışmalarda yaşanır. Köy efendim burası köy" ***(K48)***.

Kategori 6- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilir Bir Yaklaşımla Gerçekleştirildiğini, Çevre Koruma Hassasiyeti Gözetildiğini Düşünme

Araştırma sahası kırsal alanlarında yaşanan sorunlar kırsal turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir sonuçlar elde edilmesini engellemektedir. Özellikle çevre koruma hassasiyetinin olmaması sürdürülebilirliği riske eden en önemli sebeptir.

"Bizim burada (Bozüyük/Yatağan) herkes hayatından memnun ama son 2 aydır farklı şeyler olmaya başladı. Köyün dışında tarlalarımızın olduğu yerde devlet geldi bir anda zeytin ağaçlarımızı kesti, birbirine 20-30 metre yakınlıkta yollar yapmaya başladılar. Kimse bir bilgi vermiyor, ne yapıyorlar anlamadık. Böyle olursa köyümüzün sahip olduğu bu değerlerin sürdürülebilirliği riske girebilir" ***(K59)***.

"Kıyıkışlacık'ta sürdürülebilir kırsal turizmin gerçekleştirilebilmesi için ekstra işler yapmak gerekmektedir. Çünkü Kıyıkışlacık, kırsal turizm potansiyeli yüksek olan bir köy. Kıyıdaki köy kahveleri, balıkçılığı, zeytinlikleri ve el değmemiş doğası korunarak değerlendirildiğinde sürdürülebilir güzel sonuçlar elde edileceğine inanıyorum" ***(K46)***.

"Kapıkırı'da kırsal turizm sürdürülebilir olsa da köyde yakında genç kalmayacak. Adam oğlunu evlendiriyor köyde oğlunu gelinini oturtacağı ev yok. Sit alanı olduğu için yeni bir ev yapmak istesen imkânsız. Köyün gençleri sürekli köyü terk ediyor, üç kuruşa ya güvenlik görevlisi oluyorlar ya da zincir marketlerde çalışıyorlar. Anlayacağınız bize bu durumun bir faydası yok" ***(K58)***.

"Zeytinliklerimize giden yollarımız yok. Bir yere kadar arabayla gidiyoruz, sonrasında kendi imkânlarımızla çıkıyoruz. Zeytini hasat ettiğimizde başka köylerdeki adamlar arabasına atıp getirirken, biz yük hayvanlarının üstünde çuvallarda çile çekiyoruz. Zeytinlerimiz özelliğini kaybediyor, fiyatı düşüyor. Niye, sit alanıymış yol

yapılamazmış. Burada turizm sürdürülebilir olsa ne yazar olmasa ne yazar, biz mutlu olamadıktan sonra" ***(K44)***.

"Bafa gölünün tabanı dolmuş, derinliği iyice azalmış. Aydın Büyükşehir Belediyesi Bafa'nın kendi sınırları içinde kalan bölümünü kepçelerle temizlemeye başlamış, bunu Muğla Büyükşehir Belediyesi de yapsa olmaz mı? Göl dolarsa buraya gelen turist de biter, balıkçılık da biter. Böyle olunca da sürdürülebilirlik falan kalmaz" ***(K54)***.

"Sürdürülebilirliğin sağlanması için Kıyıkışlacık'ta denizin temizlenmesi gerekiyor. Kıyıkışlacık ile ilgili "yükleme-boşaltma limanı/iskelesi projesi" olduğu söyleniyor. Eğer bu gerçekleşirse sadece Kıyıkışlacık değil Güllük Körfezi'nin tamamı etkilenir, doğal çevre çok zarar görür, buralar resmen biter" ***(K49)***.

Kategori 7- Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetlerinin Tamamlayıcılık İlkesini Karşıladığını Düşünme

Entegre kırsal turizm, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmaktadır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerinin çatışmasını değil işbirliği yapmasını gerekli kılmaktadır (Bakırcı, 2019).

Araştırma sahası kırsal alanlarında tamamlayıcı kaynaklar ve faaliyetlerin turizm yönetimi ve pazarlama stratejisinde birçok yerde dikkate alındığı görülmektedir.

"Akçapınar bulunduğu konum olarak tam bir kavşak noktasıdır. Sıra sıra dizilmiş okalüptüs ağaçlarının olduğu alanı görmek için turistler köyümüze çok geliyor. Köyümüzü bilmeseler bile tatile giderken yol kenarında görüyorlar. Okalüptüs ağaçlarının arasında bol bol resim çektirdikten sonra köye geldiklerinde meşhur tostçularımıza uğruyorlar. Azmakta kayık turu yapanlar oluyor. Köylünün ürettiği ürünlerden alıyorlar" ***(K63)***.

"Köyümüze (Kapıkırı) gelen turistler bir taraftan tarihi yerleri gezerken diğer taraftan restoranlarında yemek yiyor, köy kahvesinde çayını içiyor, köylü kadınların yaptığı el işi ürünlerden satın alıyor, isteyenler köy pansiyonlarında konaklıyor. Sizin

söylediğiniz şekliyle tamamlayıcılık ilkesi bizim köyde tam anlamıyla karşılanıyor" ***(K54)***.

"Zeytin Hasat Şenliğinde köylerimizdeki çiftçiler yöresel ürünlerini pazarlama şansı buluyor, ilçemiz otelleri doluyor, esnafımız para kazanıyor ***(K56)***.

Turlarımızda tamamlayıcılığın olmasına özen gösteriyoruz. Paket program yapmamızın da en büyük sebebi bu zaten. Kızılağaç köyünde eğlence, yeme-içme, düğün yemekleri, yöresel ürün alışverişi hepsi birbirini tamamlıyor" ***(K50)***.

"Yeşilüzümlü'ye turlarla gelen ziyaretçiler Kadyanda'yı ziyaret ettikten sonra restoran ve kafelerimizde yeyip içerler, dastar ve şarabımızdan alırlar kısacası bol bol alışveriş yaparlar" ***(K62)***.

"Menteşe Çaybükü köylüleri olarak Muğla belediyesine duacıyız. Yıllar önce Belen Kahvemizi restore edip turizme açtı. Kahve turizme açıldığı günden bu yana bizim buralar turistlerle dolup taşıyor. Köy kooperatiflerinin ürettiği ürünler kahveyi ziyarete gelen turistlerden büyük talep görüyor. Gelen herkes Belen kahvesini (Türk kahvesi) mutlaka alıyor" ***(K61)***.

Tablo 81: Yerel Halkın Entegre Kırsal Turizmle İlgili Görüşlerine İlişkin Tematik Kodlama

Kategori	İfade (Açık Kodlama)	Aksiyel Kod	Seçici Kod
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü iş birliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünme	Kıyı turizminde gelişmiş ama kırsalda henüz yeterli değil. Bölgenin deniz turizminden çok ciddi geliri var. Çıkarlar çatışıyor. Hayır. İş birliği yapmak istediğimiz halde aynı siyasi görüşten olmadığımız için gerekli koordinasyon sağlayamıyoruz. Hayır. Kurumlarda koordinasyon eksikliği var. Hayır. Çünkü konuşmaya gelince herkes konuşuyor, deniz turizmi ön plana çıkıyor.	Kıyı turizmi Kırsal yetersiz Çıkar Siyasi görüş Hayır Koordinasyon	Ağlar kıyı turizmi için oldukça gelişmiş, ama kırsal için çok yetersiz
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünme	Yaz dönemlerinde aşırı yoğunluk oluyor Yaz döneminde, bayramlarda kapasite aşımı oluyor. Sadece festival dönemlerinde mevcut kapasitenin üzerine çıkıyor. Kapasite aşımı var, turlarla birlikte. Yazları çok yoğun.	Yaz sezonu Bayramlar Festival Kapasite aşımı	Yaz aylarında, bayram ve festival dönemlerinde kapasite aşımı yaşanıyor.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün bir yapıda olduğunu düşünme	Zeytin Hasat Şenliğimiz, Milas halılarımız özgün Düğünlerimiz ve yöresel kıyafetlerimiz bize özgü Üzerlik otu tohumundan yaptığımız el işi ürünler özgün	Düğün Zeytin Hasadı Milas Halısı Üzerlik Otu tohumu	Yöreye ait zeytin, zeytinyağları ve bunlara bağlı olarak yapılan Zeytin Hasat Şenliği ile diğer köylere ait yöresel kıyafetler, halılar ve el işi ürünler tamamen özgün karakterdedir.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu, yerel özellikler taşıdığını düşünme	Zeytini ve zeytinyağı yerel özellikler taşımaktadır Yerel özelliğe sahip evet zeytinimiz ve zeytinyağımız var ama bunlara ek olarak yerel özellikte eski yağ hanelerimiz de var. Çomakdağ kadınlarının yöresel giysileri, kırsal mimari evleri	Zeytin Zeytinyağı Yağ hane Yöresel giysi	Yöresel giysilerimiz, halılarımız, zeytinimiz, zeytinyağlarımız, kırsal mimarimiz hepsi yerel özellikler taşır.
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğunu düşünme	Kurumlar tarafından adam yerine konmuyoruz Kimse bize bir konuda fikrimizi sormuyor Taleplerimizi dikkate alan yok	Kurumlar İlgisiz Talep Fikir	Yerel halkın görüşüne başvuran yok, mevcut sorunlara kurumlar çözüm üretmemekte
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme	Kıyıkışlacık "yükleme-boşaltma limanı/iskelesi projesi" yapılırsa sürdürülebilirlik diye bir şey olamaz. Bafa gölü tabanı doluyor, önlem alınmazsa Kapıkırı biter, buraya ait hiçbir şeyin sürdürülebilirliği kalmaz Sinema filmlerinden dolayı gelen ziyaretçiler sürdürülebilirliğe olumsuz etki yapabilir	Kapıkırı Bafa Kıyıkışlacık Sinema filmleri	Sürdürülebilirliğini gelecekte sıkıntıya sokabilecek olumsuz gelişmeler olmakta
Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme	Köy ziyareti, yeme-içme, hediyelik eşya ve konaklama hepsi tamamlayıcılık ilkesini karşılıyor Hem düğün eğlencesi hem yeme-içme hem de alışveriş hepsi birbirini tamamlıyor.	Hediyelik eşya Alışveriş Konaklama Yeme-içme	Yerel aktörler arasında tamamlayıcılık ilkesi karşılanmakta

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin önde gelen turizm merkezlerinden biri olan Muğla ili; bünyesinde barındırdığı doğal, kültürel ve tarihsel değerleri ile ülkemiz turizmi için büyük önem taşımaktadır. Muğla ilinin kıyı şeridinde yer alan ilçelerin kalkınmışlık düzeylerinde ciddi artışlar sağlanmışken iç kısımlarda yer alan ilçelerde aynı kalkınmışlık düzeyini görmek mümkün değildir. Bu durum kıyı ile iç kesimlerde yer alan ilçeler arasındaki büyük kalkınmışlık farkı ortaya çıkarmıştır.

İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasının belirlenmesi amacıyla, 2021 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmaya göre; Türkiye'nin 973 ilçesi arasında Muğla ilinin kıyı kesiminde yer alan ilçelerden Bodrum 25., Marmaris 65. sırada ve birinci kademe, Fethiye ise 78. sırada ve ikinci kademe gelişmişlik seviyesinde yer almaktadır. Buna karşın iç bölgelerde yer alan ilçelerden Yatağan 282. sıra üçüncü kademe, Kavaklıdere 518. sıra ile dördüncü kademe ve Seydikemer ilçesinin ise 635. sıra ile beşinci kademe sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinde yer alması kıyı ve iç kesimler arasındaki gelişmişlik farkını açık bir şekilde göstermektedir.

Muğla ilinin kıyı kesimlerinde turizme bağlı olarak ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve istihdam imkanları geçmişten günümüze iç bölgelerdeki genç nüfusun kıyı kesimlerde yer alan yerleşim birimlerine göç etmesine sebep olmuştur. Bu durum Muğla il nüfusunda yapısal olarak değişikliklere de yol açmaktadır. Oysaki Muğla ilinin iç bölgelerinde yer alan tarihi, kültürel ve doğal değerler ile ortaya çıkan kırsal turizm potansiyeli kırsal kalkınma açısından büyük öneme sahiptir.

Muğla ilinin kırsal turizm arz potansiyeli oldukça yüksektir. Ancak yüksek olan bu potansiyel ilde kıyı turizminin gelişmiş olmasından dolayı yeterince değerlendirilememektedir. Muğla'da kırsal turizmi sürdürülebilir şekilde geliştirmek için kırsal alanların mevcut potansiyelinin iyi değerlendirilmesi güçlü yönlerinin korunarak zayıf yönlerinin ise dönüştürülerek turizme kazandırılması gerekir. Bunun yanında ilin kırsal alanlarındaki fırsatların farkına varılması tehdit unsurlarının ise avantaja çevrilerek turizmin dört mevsime yayılması açısından oldukça önemlidir.

Muğla ilinin kırsal turizm potansiyeline yönelik olarak yapılan SWOT analiziyle güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsat ve tehdit unsurları tespit edilerek aşağıda verilmiştir;

Güçlü Yönler;

- Muğla ili turizm imajının güçlü olması
- Doğal çevre faktörlerinin (Yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, toprak yapısı ve hidrografik özelikleri) kırsal turizm açısından çok uygun olması
- Kırsal bölgelerde yaşayan yerel halkın turizme sıcak bakması
- İl genelinde kırsal alanda yer alan çok sayıda kırsal kültürel miras kaynaklarının varlığı
- Kırsal turizme uygun doğal kaynakların varlığı
- Doğal yapısı bozulmamış kırsal alanların varlığı
- Kırsal alan festival ve şenliklerin düzenli olarak yapılıyor olması
- Kırsal bölgelerde yaşayan yerel halkın tarımsal ürünleri turizm alanında kullanma konusunda istekli oluşu
- Yerel ve ulusal boyutta faaliyet gösteren turizm acentelerinin ilin kırsal turizm potansiyeli olan alanlarına yönelik turlarda yöre halkıyla iş birliği içerisinde olması
- İl genelindeki birçok kırsal bölgede yöresel el sanatları ve halı dokumacılığının günümüzde de sürdürülüyor olması
- Kırsal bölgelerde yaban hayatının ve fauna zenginliğinin olması
- İl genelinde faailiyet gösteren kamu ve sivil toplum kuruluşlarının kırsal turizmi desteklemesi
- Kıyı turizminin gelişmiş olmasından dolayı bölgeye çok sayıda yerli ve yabancı turistin gelmesi
- Kırsal alanlarda yer alan ören yerleri ve arkeolojik kalıntıların varlığı
- Kara, deniz ve havayolu ulaşım alt yapısının büyük oranda yapılmış olması
- Bölgedeki kırsal alanların çok sayıda alternatif turizm türü için uygun yapıda olması
- Turizm alanında uluslararası organizasyon tecrübesine sahip olunması

- Kırsal turizmin alt dallerından olan çiftlik turizminin il genelinde çok sayıda kırsal alanda profesyonelce yapılıyor olması
- İlde yer alan yaylaların büyük bir kısmında şenlikler düzenlenmesi
- İl genelindeki sulak alanların kuş gözlemciliği açısından uygunluğu
- Popüler film ve dizilerde mekân olarak Muğla ili kırsal mahallerinin yoğun bir şekilde kullanılması, bu film dizileri izleyen insanlarda bu mekanları görme isteğinin oluşması

Zayıf Yönleri;

- Kırsal turizme uygun kırsal alanların bir kısmının sit alanı olmasında dolayı gelişime kapalı bir pozisyonda oluşu
- Kırsal turizm potansiyeli olan birçok kırsal alanda alt yapı hizmetlerinin yetersiz düzeyde olması
- 6360 Sayılı Büyükşehir yasasının ortaya çıkardığı sorunlardan dolayı Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal bölgelere hizmet sunmakta sıkıntı yaşaması
- İller Bankası tarafından Muğla iline ayrılan ödenek miktarının TUİK rakalmlarındaki nüfusa göre verilmesi ve yaz sezonunda normal nüfuslarının on katına çıkan yerleşim birimlerinin girdiği sıkıntıları göz ardı etmesi
- Siyasi görüş farklılıklarından dolayı merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında yaşanan iletişim ve koordinasyon eksikliği
- Kırsal bölgelerdeki karayolu ulaşım ağının sorunlu oluşu
- Turizm sektöründe yapılan yatırımların tamamına yakınının kıyı turizmine yapılması, kırsal alanlara yatırım yapılmaması
- İlin iç kesimlerindeki kırsal alanlardan sürekli olarak kıyı alanlarına doğru yaşanan il içi göç hareketleri
- Kırsal turizm potansiyeli olan bölgelerde yaşayan yerel halka yönelik turizm eğitimlerinin verilmemesi
- Bölgedeki kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal alanların yeterince tanıtımının yapılmaması
- Kırsal alanlara düzenlenecek tur programlarının yetersiz oluşu

- Kırsal alanlarda yer alan konaklama mekânlarının ihtiyaca cevap verecek düzeyde olmayışı
- Kırsal alanlardaki hizmet kalitesinin düşüklüğü
- Covid-19 pandemisinin ardından insanların kırsal bölgelere yönelmesinin bir sonucu olarak il genelinde kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın yüksek fiyatlardan ev ve arsa satışına odaklanması
- Kırsal turizm pazarlama stratejilerinde görülen eksiklikler
- Yerel halkta turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olmasının ortaya çıkardığı sorunlar
- Kırsal kültürel miras kaynaklarının korunma yetersizliği
- Kırsal alanlara yapılan ziyaretler konusunda kayıt tutulmaması

Fırsatlar:

- Covid -19 pandemisinin ardından Türkiye genelinde kırsal alanlara doğru büyük yöneliş olması
- Kıyı turizmi için bölgenin yoğun turist akınına uğraması
- Bölgede iki havaalanının bulunması
- Son yıllarda karayolu ulaşım ağının gelişmesi
- Kırsal alanlara yönelik turizm organizasyonlarının artması
- Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından kırsal bölgeler için geliştirilen projelerin desteklenmesi
- Muğla ili kırsal alanlarında kırsal turizmin geliştirilme potansiyelinin yüksek olması

Tehditler:

- Kırsal alanlardaki doğal çevrenin ve kaynakların bozulma riski
- Kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik dernek ve kooperatiflerin sayısının az olması
- Kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal mahallelerdeki yoğun ev ve arsa satışları

- İl içinde kırsal alanlardan kıyı turizminin geliştiği yerleşim birimlerine olan yoğun göç
- Rusya-Ukrayna krizinde olduğu gibi bölgesel siyasi belirsizlikler
- Kıyı yerleşmelerinde kırsal turizm faaliyetlerinin kendi özgün yapısından uzak kıyı turizmine bağlı olarak sürdürülmesi
- Merkezi yönetim tarafından yerel halkı karar alma sürecine dahil etmeden kırsal alanlarda yürütülen çalışmalar
- Yerel halkın kırsal yaşam alanlarında yapılan işlerle ilgili bilgilendirilmemesi
- Kırsal turizm potansiyeli olup sit alanı içerisinde kalan kırsal yerleşim birimlerinde genç nüfusun sürekli başka şehirlere göç etmek zorunda kalması

Araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesi yapıldığında; Araştırma sahasında kırsal turizm açısından *ağların* yeterince gelişmediği görülmüştür. Kırsal turizm faaliyetlerinde paydaşlar arasındaki ilişki ve ortaklığa dayalı ağlar ile ilgili olumsuz bir algının ortaya çıkmasında kırsal alanlarda sunulan hizmetlerde, alt yapı yetersizliğinde görülen eksikliklerden kaynaklandığı görülmüştür. Bu eksiklik gerek kırsal alanları ziaret eden yerli ve yabancı turistlerce gerekse bu bölgelerde hizmet veren işletmeciler ve yerel halk tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Paydaşlar, bu eksikliğin en önemli sebebinin ise ağların sadece kıyılarda deniz turizmine yönelik olarak geliştiği, kırsal alanların ise sürekli olarak ihmal edildiği konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Ağlar konusunda olumsuz görüş bildiren paydaşlarıdan bir diğer grup ise tur acenteleri/tur operatörleridir. TÜRSAB, yerel yönetimler ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan yürüttükleri hizmetlerde destek görmediklerini belirtmişlerdir. Acente olarak verdikleri hizmetlerde ağların sadece kendi aralarında güçlü olduğunu ifade etmişlerdir. Saha gözlemlerimizde tur operatörlerinin kırsal turizm konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, kültür düzeylerinin oldukça düşük olduğu, kırsal turizm potansiyeli olan kırsal alanlarla ilgili yönelttiğimiz sorularda söz konusu kırsal alanların yerini dahi bilmedikleri görülmüştür. Acente olarak bazı kırsal alanlara yaptıkları jeep safari turlarının kırsal turizm olduğunu iddia etmişlerdir. Gerçek anlamda kırsal turizm potansiyeli olan kırsal bölgeler konusunda ise herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları tamamen kıyı turizmi odaklı hizmet verdikleri görülmüştür. Kamu/Sivil toplum kuruluşlarında görev

yapan yetkililer de ağlar konusunda olumsuz görüş bildirenlar arasındadır. Kamu ve sivil toplum kuruluşu yetkilileri araştırma sahasında kıyı turizminden elde ettiği yüksek gelirin çıkar çatışmasına neden olduğu için ağların yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Yine politik görüş ayrılıklarının yerel yönetimler ile kamu kurumlarının iş birliği yapmasına engel olduğunu belirtmektedirler. Özelllikle yerel yöneticiler destek almak amacıyla kırsal alanlarla ilgili yaptıkları tüm projelerin merkezi yönetim tarafından hiçbir zaman onaylanmadığını yapılan görüşmelerde ifade etmişlerdir. Saha gözlemlerimizde ağların yerel boyutta güçlü olduğu görülmektedir. Yerel boyutta Muğla Tanıtım Platformu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Büyükşehir Belediyesi, Menteşe Belediyesi ve TÜRSAB arasında geliştirilen güçlü ağlar ile kırsal turizm potansiyeline sahip birçok alanda ciddi çalışmalar yürütülmektedir.

Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinde *ölçek* konusunda yani kırsal alanlarda kapasite aşımının yaşanıp-yaşanmadığı konusunda paydaşların büyük bir çoğunluğu özellikle yaz sezonunda yoğunluk yaşandığını belirtmektedirler. Yoğunluğun en önemli sebebi kıyı turizmi için bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin kırsal alanları da ziyaret etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu amaçla gelen turistler kıyı bölgelerine yakın farklı ilçelerdeki kırsal alanları da ziyaret etmektedirler. Araştırma sahasında kapasite aşımının yaşandığı diğer dönemler ise kırsal alan festivalleri, dini ve milli bayram tatilleridir. Kapasite aşımı kırsal alanlardaki işletmeciler ve yerel halk tarafından bir problem olarak görülmezken kamu ve sivil toplum kurulaşlarının yetkililerince çözüm üretilmesi gereken önemli konular arasında yer almaktadır. İşletmeciler ve yerel halk özellikle kırsal alan festivallerinde binlerce kişinin yörelerine gelmesiyle ekonomik açıdan büyük gelir sağladıklarını ve bu yoğunluğu oluşturan kitlenin doğal çevreye zarar vermeyen oldukça bilinçli insanlardan oluştuğunu belirtmektedirler. Tur acenteleri/tur operatörlerleri de kırsal alan festivallerinde ulusal ve uluslararası alanda hizmet veren tur firmalarının festival bölgesi ve yakın çevresine konaklamalı tur organizasyonları düzenleyerek binlerce ziyaretçiyi bölgeye getirdiklerini ifade etmişlerdir. Saha gözlemlerimizde Datça Badem Çiçeği festivali kapsamında bölgeye tur düzenleyen acentelerin festival günlerinde Datça Yarımadası'nın güneybatı ucunda yer alan Knidos, Palamutbükü

koyu, Eski Datça, Hızırşah köyü ve ipek atölyeleri gibi birçok turistik değere sahip yeri tur kapsamı içerisinde değerlendirdikleri görülmüştür. Festivale 30 binin üzerinde ziyaretçi katılmıştır. Araştırma sahasında kırsal turizm potansiyeli olan Fethiye-Üzümlü kırsal mahallesinde düzenlenen ve üç gün süren "Yeşilüzümlü Dastar ve Kuzugöbeği Mantar Festivali"nde ölçek sorunu yaşanmaktadır. Bir gün içerinde 60 bin kişinin ziyaret ettiği mahallede kapasite aşımı yaşanmaktadır. Ancak bu durum gerek bölgedeki yerel halkı gerekse işletmecileri oldukça memnun etmektedir. Benzer yoğunluk Milas-Çomakdağ kırsal mahallesinde turistler için düzenlenen köy düğünü şenliklerinde de yaşanmaktadır. Özellikle haftasonları yaz döneminde Çomakdağ'a aynı gün içerisinde onlarca tur acentesi tur düzenlemektedir.

Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinin *özgünlüğü* konusunda paydaşların tamamı olumlu görüş bildirmektedir. Araştırma sahasında kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal yerleşim birimlerinin tamamında yürütülen faaliyetlerin özgün karakterde olduğu görülmektedir. Özellikle tarımsal üretimin birincil faaliyet olduğu araştırma sahasında tarımsal faaliyetleri aksatmadan kendi yörelerine ait doğal, tarihi ve sosyo-kültürel kaynakları turizme bağlı olarak geliştirmiş ve kendilerine ek gelir sağlayarak refah düzeylerini yükseltmişlerdir. Kırsal alanlarda yerel halk tarafından yöreye özgü kaynak değerlerin kullanılması ve onlara değer katılarak turizme kazandırılması önemli bir araçtır. Yöre halkı bu sayede kendi ihtiyaçlarına, kapasitelerine ve mevcut değerlerine odaklanarak yörelerine özgü otantik kaynakları kullanarak turizmden paylarına düşeni almak istemektedir. Araştırma sahasında yapılan görüşmelerde yerel halk; uzun yıllardır evlerinin geçimini ve çocuklarının öğrenim masraflarını kırsal turizm faaliyetlerinden elde ettikleri ek gelirle karşıladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum özellikle Muğla'nın kıyı kesimleri ile iç kesimleri arasındaki gelişmişlik farkının ve yoksulluğun bir nebze olsun azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca yöre halkının kendi yörelerindeki kırsal turizm arz potansiyelini etkin bir şekilde kullanması benzer birçok sorunun giderilmesinde bir alternatif olarak görülmekte olup bu sayede kendilerine hem istihdam hem de gelir sağlama fırsatı doğmuştur. Bu bağlamda baktığımızda Muğla ili kırsal alanlarında kırsal turizmin gelişmesi yerel halkın kendi içsel dinamiklerini bazen kendilerinin bazen de onlara rehberlik eden yetkililerin yönetiminde harekete

geçirmesiyle başlamıştır diyebiliriz. Muğla ilinde kıyı turizminin gelişmiş olması sayesinde yoğun turist akınına uğraması, turizmin yılın önemli bir bölümüne yayılmış olması ve yöreye özgü kaynak değerlerin olması bölgeye kırsal turizm açısından büyük avantajlar sağlamıştır.

Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinin *yerelliği* konusunda paydaşların tamamı olumlu görüş bildirmektedir. Kırsal bölgelerde yürütülen kırsal turizm faaliyetlerinde *yerellik* yani yerel kaynakların kullanımı çok önemlidir. Yerel kaynaklarla ortaya konulan arz, eğer yerel özelliklere sahip değilse ya da yerel niteliklerden yoksunsa bu kırsal turizmde yerel ürünlere yönelik talebi olumsuz etkiler. Saha gözlemlerimizde araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinde bulunan yerel halkın yerel kaynaklarını etkin bir şekilde kullandıkları ve yerel ürünlerinin kalitesini yükselterek gelen turistlerin beklentisinin de üzerinde sundukları görülmektedir.

Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinin *yerel halkın etkin bir role, yetkiye sahip olduğu* konusunda paydaşların büyük bir bölümü olumsuz görüş bildirmiştir. Kırsal turizm faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için yerel halkın karar alma sürecine dahil edilmesi ve desteğinin alınması büyük önem arz etmektedir. Yerel halkın kırsal turizm bağlamında yapılacak her türlü planlama ve bu planlamaların uygulama evresine katılımı gerekmektedir. Bunun yanında kırsal turizm faaliyetlerine bağlı olarak ortya çıkan sorunların çözüm noktasında da yerel halkın sürece dahil edilmesi önemlidir. Kırsal alanlarda yürütülen turizm faaliyetlerinde doğal çevrenin yanı sıra yerel halkın geleneksel yaşam tarzı ve kültürel yapısı oldukça etkili bir faktördür. Saha gözlemlerimizde araştırma sahasında kırsal turizm potansiyeli en fazla olan kırsal yerleşim birimlerinden biri olan Yatağan ilçesine bağlı Bozüyük kırsal mahallesinde yerel halkın görüşüne başvurulmadan ve bilgi verilmeden zeytin ağaçlarının kesilerek tarlalarının istimlak edildiği ve tarlalarının üzerinde 50'şer metre aralıklarla yollar yapıldığı görülmüştür. Yöre halkı yapılan görüşmelerde kendi zeytinlikleri ve tarlaları üzerinde yürütülen çalışmalarla ilgili bilgi sahibi olmadıklarını ve merak içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Yine benzer şekilde Milas ilçesinin Kıyıkışlacık kırsal mahallesinde yapılması planlanan yükleme-boşaltma limanıyla ilgili olarak yerel halka bilgi verilmemiştir. Yapılan görüşmelerde yerel halk bu limanın yapılması durumunda kırsal turizm poransiyeline sahip olan

yerleşmelerinin hiçbir cazibesinin kalmayacağını ve turist gelmeyeceğini ifade etmişlerdir. Balıkçılıkla ve turizmle geçimini sağlayan yöre halkı, kırsal turizm faaliyetlerinde birçok sıkıntıları olduğunu ama bugüne kadar yetkili mercilerce sorunlarına bir çözüm bulunmadığını belirtmişlerdir.

Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinde *sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini, çevre koruma hassasiyeti gözetildiğini düşünme* konusunda paydaşların büyük bir bölümü olumsuz görüş bildirmiştir. Araştırma sahasında kırsal alanların bozulmasında etkili olan faktörlerden biri çevre koruma hassasiyeti ile ilgili toplumsal ve ekonomik bilincin yanı sıra sürdürülebilirlikle ilgili kararlara katılımın zayıf olmasıdır. Bölgede kırsal alanlar geliştirilmek ve sürdürülebilir hale getirilmek isteniyorsa yapılacak tüm planlamalarda çevre koruma hassasiyetinin göz önüne alınması gerekir. Saha gözlemlerimizde araştırma sahasında yer alan ve turizm potansiyeline sahip kırsal alanların büyük bir bölümünde sürdürülebilir yaklaşımla çevre koruma hassasiyetinin olmadığı görülmüştür. Milas-Kapıkırı kırsal mahallesi yılın on iki ayı turist ağırlamasına rağmen yol boylarınca çöp konternerlerinden taşan ve etrafa yayılmış çöpler, Bafa gölünün aşırı kirlenmesi, göl kenarında yer alan yeme-içme mekanlarında sivrisinek yoğunluğundan turistlerin rahatsız olması ve işletmelerin bu konuda büyük sıkıntılar yaşadığı tespit edilmiştir. Yine Milas-Kıyıkışlacık kırsal mahallesinde yer alan antik kentin bakımsızlığı, köylülerin küçükbaş hayvanlarını antik kent içerisinde başı boş bir şekilde bırakmaları, kanalizasyon sisteminin olmaması, ikinci konut sahipleri ile yerel halkın sürekli çatışma içerisinde olması ve çevre kirliliği sürdürülebilirlik açısından olumsuz etkiler yapmaktadır. Fethiye-Yeşilzümlü kırsal mahallesinde sürekli olarak yabancılara arsa ve konut satışları gelecekte burada yürütülen kırsal turizm faaliyetlerini sürdürülebilir olmaktan çıkararacaktır. Yeşilüzümlü'de olduğu gibi Yatağan-Bozüyük kırsal mahallesinde de özellikle yerli halka ev ve arsa satışları, merkezi yönetim tarafından kırsal alanlarda çevresel korumayı göz ardı eden uygulamalar bu bölgede de çevresel bozulmalara neden olmakta ve sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinin *tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünme* konusunda paydaşların büyük bir bölümü olumlu görüş bildirmiştir. Saha gözlemlerimizde araştırma sahası kırsal alanlarında tamamlayıcı

kaynaklar ve faaliyetlerin turizm yönetimi ve pazarlama stratejisinde birçok yerde dikkate alındığı görülmektedir. Kırsal turizmde tamamlayıcılık iş birliği yapmayı gerektirir. Bu iş birliğini Menteşe ilçesine bağlı Çaybükü kırsal mahallesinde yer alan Belen kahvesinde tam anlamıyla uygulandığını görmekteyiz. Belen kahvesinde turistik ürün ve hizmetlerin üretimi bölgedeki yerel aktörlerce ve işletmeler arasında kurulmuş güçlü ağlarla sağlanarak pazarlaması yapılmaktadır. Belen kahvesini ziyaret eden yerli ve yabancı turistler şu an Muğla Büyükşehir Belediyesi tarafından işletilen mekânda yeme-içme faaliyetlerinin ardından köy kooperatiflerince üretilmiş olan birçok yöresel ürünü de satın almaktadır. 100 yıllık taş değirmenlerde üretilen adına "Belen Kahvesi" adı verilen türk kahvesi, zeytin yağ, hediyelik eşya vb. yöresel ürünleri görme ve satın alma şansına sahiptir. Araştırma sahasında kırsal turizm faaliyetlerinin yapıldığı kırsal bölgelerin tamamında tamamlayıcılık ilkesinin karşılandığı görülmektedir. Bu sayede kırsal bölgelerdeki yerel halk ve işletmeciler ekonomik olarak ek gelir elde etmektedir. Yöresel ürünlerin tanıtımı ve pazarlanması yapılmaktadır.

Araştırma alanında kırsal turizme bağlı olarak kırsal kalkınma faaliyetlerinin istenilen düzeyde gerçekleşebilmesi için değerlendirilmesi yapılabilecek öneriler ise sırasıyla şu şekilde ifade edilebilir:

- Muğla ili Türkiye'nin en önemli 3. Turizm merkez olmasına rağmen kıyı turizminin geliştiği bölgelerin birçoğunda alt yapı sorunları henüz giderilememiştir. Büyükşehir belediyesi yetkililerin konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede; 6360 sayılı büyükşehir yasasından sonra sıkıntılı bir sürece girdiklerini, kırsal alanlara hizmet götürmek bir tarafa kendilerine hizmet binası bulmakta dahi güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Kırsal turizm potansiyelinin olduğu bölgelerin büyük bir bölümünde ve kırsal bölgeler dışında kıyı bölgelerinde yer alan turistik yerleşim alanlarının bile birçoğunda kanalizasyon sisteminin olmayışı birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple kanalizsayon ve diğer alt yapı hizmetlerinin hızlı bir şekilde tamamlanarak, önemli bir turizm merkezine yakışmayan görüntülerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.
- Kırsal turizmin gelişme gösterdiği kırsal bölgelerde tarım dışı ekonomik faaliyet alanlarında özellikle kadın nüfusa önem verildiği ve istihdam

sağlandığı görülmüştür. Kırsal bölgelerde yaşayan yöre halkının kırsal turizmin kendilerine kazandırdığı sosyo-kültürel ve ekonomik yararın farkında oldukları gözlemlenmiştir. Ancak yöre halkının kırsal turizmi sadece kendilerine kazanç sağlayan bir faktör olarak görmeyip bu durumu bir kültür olarak algılamaları sağlanmalıdır. Yöre halkında kırsal turizm kültürünün oluşması ve benimsenmesi kırsal bölgelere gelen ziyaretçilerle kurulan iletişimde sosyo-kültürel bütünleşme açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda yöre halkına kırsal turizm kültürüne yönelik eğitimler (yabancı dil, iletişim ve ticaret ahlakı gibi) verilmelidir. Düzenlenen bu eğitimlerle yöre halkına kırsal turizmin kazanç sağlayıcı yönünden önce bir kültür olduğu kavratılmalıdır.

- Araştırma sahasında kırsal turizm potansiyeline sahip bölgelerde yaşayan yerel halk genel olarak kendi imkanları doğrultusunda ürettikleri ürünleri satmak suretiyle kazanç sağlamaktadırlar. Yerel halkın kırsal turizm faaliyetlerinde daha etkin hale gelmesi için tıpkı "Milas-Çomakdağ" örneğinde olduğu gibi çeşitli kurslar düzenlenerek kendilerini geliştirmeleri ve kırsal ürün çeşitliliğinin arttırılması sağlanmalıdır. Bu sayede ürün çeşitliliğinin artmasına paralel olarak elde edilen gelir de artacaktır.
- Kırsal alanlarda yaşayan yöre kadınlarına destek verilmelidir. Kadın girişimine yönelik sivil toplum örgütleri ve kadın kooperatifleri kurulmalıdır. Bu girişimler kırsal turizm faaliyetlerine bağlı olarak kırsal kalkınmanın gerçekleşmesinde ve kadınların sosyo-ekonomik yönden güçlenmesinde fayda sağlayacaktır.
- Özellikle kapasite aşımının yaşandığı, talebin yoğun olduğu kırsal bölgelerde gelen ziyaretçi kitlesini kaldıracak konaklama tesislerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Yoğun talebi karşılayamayan bölgelerde yerel halkın evlerini kırsal turizmin hizmetine açması için teşvikler verilmelidir. Kırsal alanların doğal ortam şartlarını bozmadan, doğayla uyumlu küçük ölçekli konaklama tesisleri yapmak isteyen girişimciler için özendirici politikalar ve planlamalar yapılarak desteklenmelidir.

- Sürekli kıyı turizmine yapılan yatırımların iç kesimlerde kırsal turizm potansiyeli olan kırsal alanlara kaydırılması sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde kıyı ile iç kesimlerde yaşayanların gelir eşitsizliği ortadan kaldırılabilir.
- Merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki politik görüş farklılıklarından ortaya çıkan problemler ortadan kaldırılarak karşılıklı iş birliğine gidilmeli, gerek kıyılarda gerekse iç kesimlerdeki büyük alt yapı ve ulaşım sorunları çözülmelidir.
- Milas-Kapıkırı ve Kıyıkışlacık kırsal mahallelerinin sit alanı olmasından dolayı yerel halk ciddi sıkıntılar çekmektedir. Bu sıkıntılara paralel olarak büyük potansiyele sahip iki yerleşme sürekli olarak göç vermektedir. Sit alanı olmasından dolayı yöre halkının zeytinliklerine giden yollarının yapılması ve sit alanının sınırları yerleşim alanlarını kapsamayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
- Araştırma sahasında çok sayıda kırsal turizm potansiyeli olan kırsal alan bulunmasına rağmen tanıtım ve reklam yetersizliğinden ulusal ve uluslararası boyutta bilinmemektedir. Bu alanlara yönelik özellikle Güney Ege Kalkınma Ajansı aracılığıyla çalışmalar yürütülmelidir.
- Kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal alanlarda yaşamını sürdüren yerel halkın turizme bakış açısı kırsal turizm faaliyetlerinin geleceğini ve sürdürülebilirliğini tayin eder. Bu sebeple yerel halkın sosyo-kültürel yönden uyumlu olması, farklı kültürleri benimsemesi ve onlara hizmet sunabilmesi kırsal turizmin sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir. Saha gözlemlerinde kırsal alanların bir kısmında yerel halkın bu bakış açısına sahip olmadığı görülmüştür. Bu tür yerlerde sürdürülebilir kırsal turizm bilinciyle yerel halkın bakış açısının değiştirilmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.
- Araştırma sahası kırsal alanlarında sürdürülen kırsal turizm faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkan çevresel kirliliğe rastlanmıştır. Sit alanı olarak korunan kırsal alanlar bu konuda daha iyi durumda olsa da genel anlamda beşerî kaynaklı kirleticiler birçok alanda gözlemlenmektedir. Kırsal turizm-çevre ve sürdürülebilirlik olgusunun yaşam bulabilmesi için ekosistemin iyi korunması,

doğal çevre ve bu çevre içerisinde sürdürülen kırsal turizm faaliyetlerinin devamlılığı açısından önemi gözden kaçırılmamalıdır.

- Kırsal bölgelerde faaliyet gösteren işletmeciler, sundukları hizmetlerde geleceği düşünerek hareket etmek zorundadır. Kırsal ürün çeşitliliği içerisinde ziyaretçilere sunulan tüm ürünlerin maliyet ve kullanım şekillerinde kırsal turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine özen gösterilmelidir.
- Kırsal bölgelerde hem gelen ziyaretçiler hem de işletmeciler çevre koruma hassasiyetine önem vermeli ve bozulmamış bilinçli çevre anlayışıyla hareket etmek öncelikleri olmalıdır.
- Kırsal alanlarda kırsal turizm faaliyetlerinde bulunanların genellikle yaşlı nüfustan oluştuğu görülmektedir. Genç nüfusun sürekli göç etmesi kırsal alanlardaki üretim işlerinin yaşlı nüfus grubuna giren insanlara kaldığını göstermektedir. Bu sebeple kırsal alanlarda yaşayan genç nüfusa yönelik planlamalar yapılmalı ve genç üreticiler desteklenerek üretim faaliyetlerine dahil edilmelidir.
- Kıyı turizminin destekleyicisi konumunda olan ilin zengin bitki tür çeşitliliği, antik kentleri ve diğer kültürel değerleri de kırsal turizm anlayışıyla değerlendirilebilecek kaynaklardır. Bu durum dikkate alınarak kırsal turizmin kapsamı genişletilmelidir.
- Stratejik konum açısından Muğla ilinin sınır olduğu yakın çevresinde anakentlerin (metropoller) olmayışı bir dezavantaj gibi görülse de asıl stratejik konumunu güçlü kılan unsur ulaşılabilirliğin kolay olmasıdır. Aynı ulaşılabilirlik il içerisinde kırsal turizm potansiyeline sahip kırsal bölgeler için de sağlanmalıdır.
- Muğla ilinde turizm ve otelcilik konusunda gerek orta öğretim gerekse yükseköğretim düzeyinde nitelikli ara elaman yetiştiren çok sayıda eğitim kurumu bulunmaktadır. Özellikle Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin Turizm Fakültesi dört yıllık öğrenim programlarıyla bu süreci başarılı bir şekilde desteklemektedir. Bu yönüyle Muğla ilinin kırsal turizm potansiyeline sahip bilinmeyen alanların tespit edilerek buralara yönelik akademik çalışmaların arttırılması gerekmektedir. Çalışmamız sırasında yaptığımız

literatür taramasında sahanın kırsal turizm potansiyeline yönelik çalışmaların minimum düzeyde olduğu görülmüştür. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi kırsal turizm alanında yapacağı projelerle bölgenin turizm hareketliliğine olumlu katkılar sağlamaya devam etmelidir.

- Bölgede üst düzeyde faaliyet gösteren tur acenteleri ve tur operatörleri TÜRSAB tarafından denetlenmektedir. Bu firmalar karşılayıcı acente işlerinin yanı sıra kırsal bölge turlarıyla da dış mekân ürünlerini sunarak faaliyet alanlarını genişletmelidirler.
- Bölgeyi kırsal turizm alanında üstün nitelikli hizmet sunan bir destinasyon haline getirmek için kamu kurum ve kuruluşlarının planlama ve uygulama çalışmaları devam etmektedir. Ancak kıyı turizminin yoğun olarak yaşandığı ilçelere götürülen hizmetlerin yoğunluğundan dolayı kırsal alanlar yeterli hizmeti alamamaktadır. Özellikle turizmin dört mevsime yayılması açısından kırsal alanlara da hizmet götürme konusunda gerekli hassasiyet gösterilmelidir.
- Sivil toplum kuruluşları, bölgede kırsal turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir şekilde devam etmesine ve turistik ürün çeşitliliğini arttırılmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca yöre insanını kırsal turizm konusunda bilinçlendirme ve çevrenin korunmasına yönelik çalışmalar da yapmaktadırlar. STK'lar tarafından yürütülen bu çalışmaların merkezi ve yerel yönetimler tarafından da desteklenerek farkındalık oluşturulmalıdır.
- Bölgede kıyı turizmine yönelik turistik hizmet sunan tüm mekânlar kamu denetçileri tarafından kapsamlı bir şekilde düzenli olarak denetlenmektedir. Bu denetimler sunulan ürünlerin kalite düzeyinin belli standartların altına düşmemesini sağlamaktadır. Kamu denetçileri tarafından benzer şekilde kırsal turizm hizmetinin sunulduğu mekanlara yönelik olarak da denetimlerin yapılması sunulan ürünlerin kalite düzeyi açısından oldukça önemlidir.
- Ülke genelinde geleneksel kıyı turizmine yönelik ilginin son yıllarda daha da arttığı görülmektedir. Seyahat acentelerinin uzun süreli ödeme seçenekleriyle uygun fiyatlı paketler oluşturması, erken rezervasyon indirimleri yapılması iç turizme yönelik talebi oldukça hareketlendirmiştir. Bu hareketlilik Muğla'yı

olumlu yönde etkilemektedir. Bu hareketlilikten kırsal alanların da payını alabileceği planlamalar yapılmalıdır.

- Tur operatörlerinin sektörün mevcut yapısı gereği iş birliği içerisinde oldukları, Muğla'nın destinasyon tabanlı turistik ürün satışını, pazarlamasını ve tanıtımını yaptıkları görülmektedir. Ancak kırsal alanlara yönelik yeterli iş birliğinin sağlanamadığı belirlenmiştir. Kırsal turizme bağlı kırsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için tur operatörlerince kırsal yörelere ait turistik ürün satışı, pazarlaması ve tanıtımının yapılması büyük önem arzetmektedir.
- Muğla markası, turizm sektöründe 1980'li yıllardan bugüne kadar oluşmuş olsa da kırsal turizmde markalaşmayla ilgili profesyonel anlamda çalışmalar yapılmamıştır. Bölgenin kırsal turizme yönelik olarak turistik ürün ve hizmetler açısından geniş bir ürün yelpazesine sahip olmasından dolayı hangi ürünler üzerinde çalışmalar yürütüleceği konusunda ilgili kurumlarca çalışmalar yürütülerek bu alanda da Muğla bir marka haline getirilmelidir.
- Bölge halkı yörede kırsal turizmin gelişmesinin kendileri açısından sağlayacağı ekonomik faydayı düşündükleri için desteklemektedirler. Bunun yanı sıra minimum düzeyde de olsa bazı işletmeler ve küçük ölçekli esnafların turistleri aldatmaya yönelik hileli ürün satışlarının olduğu görülmüştür. Bu durumun önlenmesi adına ilgili kurumlarca yapılan denetimlerin arttırılması gerekmektedir.
- Araştırma sahasında ekolojik çiftliklere giden yolların büyük bir bölümü bozuk durumdadır. Yerel yönetimler tarafından karayollarında gerekli iyileştirmelerin yapılarak çiftlik turizmi katılımcılarının şikayetleri sonlandırılmalıdır.
- Bölgedeki ekolojik çiftlik işletmeleri WOOFF ve TATUTA aracılığıyla uluslararası boyutta tanınırken ulusal çapta bilinilirlik düzeyleri çok düşüktür. Bu çerçevede ülke içinde ekolojik çiftliklerin tanıtımına yönelik çalışmaların arttırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Afetinan, A.: 1972 — **Devletçilik İlkesi ve Cumhuriyet Tarihinin Birinci Sanayi Planı-1933.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını

Ahipaşaoğlu, S. & Çeltek, E.: 2006 — **Sürdürülebilir Kırsal Turizm**. Ankara: Gazi Kitabevi.

Akarca, T. & Akarca, A.: 1954 — **Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Akat, Ö.: 2000 — **Turizm İşletmeciliği**, Bursa: Ekin Kitabevi.

Akat, Ö.: 2000 — **Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği**. Bursa: Ekin Kitabevi.

Akbasoglu S. & Yalciner A.C.: 2011 — "Wind-Induced Circulation and Sediment Transport In Semi-Enclosed Basins; Case Study for Fethiye Bay", **The 7th Coastal Engineering National Symposium Proceedings Book**, 119-127.

Akça, B.: 2002 — **Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla** (1923-1950)". Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Akça, H.: 2004 — "Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Turizm". **Standart: Ekonomik ve Teknik Dergisi**, Yıl:43, Sayı:513, Ankara, ss. 64.

Akça, H., Esengün, K. & Sayılı, M.: 2001 "Kırsal Alanların Kalkındırılmasında Kırsal Turizmin Rolü", **Standart Dergisi**, 40 (470), 29-35.

Akdu, U. & Akın, M. H.: 2016 "Film ve Dizilerin Destinasyon Tercihine Etkileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(45), 1042- 1052.

Akın, S. & Yıldız, F.F.: 2005 "Kırsal Kalkınma Sorunlarının Çözümünde IPARD Ajansı", **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi**, 166:42-47.

Akış Roney, S.: 2011 **Turizm-Bir sistemin Analizi**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Akoğlan Kozak, M. & Bahçe, S. A.: 2009 **Özel İlgi Turizmi**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Akova, İ.: 2016 **Kırsal Turizm**. İstanbul: AUZEF Ders Kitabı.

Akova, İ.: 2019 **Turizm Coğrafyası**. Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan, Beşerî ve Ekonomik Coğrafya (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Aktüre, S.: 2006 **19. Yüzyılda Muğla**. Ed: İ. Tekeli, Tarih İçinde Muğla. Muğla: Muğla Belediyesi Yayınları-1.

Albayrak, A.: 2013 **Alternatif Turizm**, Ankara: Detay Yayıncılık.

Altan, G.: 2011 "Muğla ve Çanakkale İllerinde 2000-2008 Döneminde Gerçekleşen Büyük Orman Yangınlarının Klimatolojik ve Meteorolojik Analizi", **Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.

Arahi, Y.: 1998 **Rural Tourism in Japan: The Regenarition of Rural Communities**, Rural Life Research Institute, Tokyo, Japan, 1-3.

Aslan, S. Demirhan, Y. & Ertaş, M.: 2016 "Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 7(1), 232-254.

Atalay, İ.: 1989 **Toprak Coğrafyası.** İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

Atalay, İ.: 1994 **Türkiye Vejetasyon Coğrafyası.** İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Atalay, İ.: 2004 **Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri.** İzmir: META Basım.

Atalay, İ.: 2008 **Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası**. İzmir: META Basım.

Avcıkurt, C.: 2009 **Turizm sosyolojisi**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Avcıkurt, C. & Köroğlu, Ö.: 2011 "**Kırsal Turizm**" N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Akara: Nobel Yayıncılık, s. 61-82.

Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu: 2011 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü.

Aydın, O.: 2012 "AB'de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye'de Kırsal Turizm", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. 14(23), 39-46.

Aytaç, F.: 2009 **Açıklamalı Köy Kanunu**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aytüre, S.: 2013 "Avrupa Birliği'nde Kırsal Turizm Politikası ve Aksaray'da Uygulanabilirliği", **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. 5 (1), 7-23.

Bağcı, M. & Karataş, M.: 2017 "Muğla Bölgesi Mermer Sektörünün Swot Analiz Araştırması", **AKÜ FEMÜBİD** 17, 736-752.

Bahar O. & Kozak M.: 2006 **Turizm Ekonomisi**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bahar, O., Özdemir, Ö. & Akyürek, S.: 2020 "Yeşilüzümlü Kuzugöbeği Mantar ve Dastar Festivali'nin Kırsal Kalkınma ve Kültürel

Değerler Üzerindeki Rolü", **Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi,** 21 (46), 131-159.

Bakırcı, M.: 2007 **Türkiye'de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar**. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bakırcı, M.: 2019 "Kır Yerleşmeleri", Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan**, Beşerî ve Ekonomik Coğrafya** (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bakırcı, M.: 2019 "Ulaşım Coğrafyası", Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan, **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya** (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bakırcı, M.: 2019 "Entegre Kırsal Turizm: Kavramsal Boyut ve Temel Prensipler" **Beşerî ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları (Nuran Taşlıgil'e Armağan)**. (Ed. Süheyla Üçışık Erbilen, Güven Şahin) İstanbul: Babil Yayınevi, 303-329.

Balcı Akova, S.: 2020 "Değişen Dünyada Kırsal Alanlar-Kırsal Turizm", Ö. Sertkaya Doğan ve E. Duran (Editörler), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Çanakkale: Pardigma Akademi, 99-135.

Balcı Akova, S.: 2019 "Tarım Coğrafyası", Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan, **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**. Ankara: Pegam Akademi.

Barke, M.: 2004 "Rural Tourism in Spain", **Internetional Journal of Tourism Research**. 6:137-149.

Barlas, M. A. & Koca, F.: 2006 "Türkiye'den İki Peyzaj Bileşeninin Tanıtılması: Irim ve Kesik", **Peyzaj Araştırmaları**, 31:3, 215-228.

Barut, İ. F. & Gürpınar, O.: 2005 "Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım", **İstanbul Yerbilimleri Dergisi**, 18 (1), 1-22.

Barutçugil, İ.: 1986 **Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**. İstanbul: Beta Basın Yayım Dağıtım.

Başeren, H. S.: 2006 **Ege Sorunları**, Ankara: Türk Deniz Araaştırmaları Vakfı Yayınları.

Başıbüyük, A.: 2004 "Coğrafi Açıdan Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sorunu", **Doğu Coğrafya Dergisi**, 12,43-46.

Batuhan, T. & Kodaz, İ.: 2020 "On Birinci Kalkınma Planında Kentleşme ve Çevre Politikaları", **Şehir ve Medeniyet Dergisi**, 6 (12), 75-94.

Bayarı, C. S., Kazancı, N., Koyuncu, H., Çağlar, S. S. & Gökçe, D.: 1995 "Determination of the origin of the waters of Köyceğiz Lake, Turkey". **Journal of Hydrology**, 166, 171-191.

Baykal, F.: 2012 "Avrupa'da Kırsal Turizm Uygulamaları Ve Kırsal Turizm Örgütlenmeleri", **Türktarım**, 206, 20-23.

Baykal, F.: 2018 "Ege Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası", Ö. Sertkaya Doğan ve E. Duran (Editörler), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Çanakkale: Pardigma Akademi, 383-408.

Berk, A. & Akdemir, Ş.: 2006 "Impacts of Rural Development Projects on Rural Areas in Turkey: A Study on Yozgat Rural Development Project", **Journal of Applied Sciences**, 6 (9), 1892-1899.

Boyacıoğlu, E.: 2015 "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Etkisi", D. Küçükaltan, H. Çeken ve Ş.O. Mercan (Editörler), **Turizm Politikası ve Planlaması**, Ankara: Detay Yayıncılık, 195-212.

Bozkurt, E.: 2001 "Late Alpine evolution of the central Menderes Massif, western Turkey". **Int. J. Earth Sciences**, 89: 728-744.

Bozkurt, E.: 2004 "Granitoid rocks of the southern Menderes Masif (southwestern Turkey): field evidence for Tertiary magmatism in an extensional shear

zone", **Int J Earth Sci (Geol Rundsch)**, 93:52– 71.

Bozyigit, R.: 2020 "Seydikemer İlçesi (Muğla) Topraklarının Özellikleri ve Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", **Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi**. (18), 695-706.

Bozyiğit, R.: 1991 "Eşençay (Kocaçay) Deltasının Jeomorfolojisi ve Coğrafik Özellikleri", **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Bozyiğit, R.: 1997 "Eşen Çayı Havzası'nın Jeomorfolojisi", **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi,** İstanbul.

Bozyiğit, R.: 2018 "An Evaluation on the Hydrogeomorphological Properties of the Eşen Stream Basin", **International Journal of Eurasia Social Sciences**, Vol:9, Issue:32, pp.394-439.

Bozyiğit, R. & Tapur, T.: 2013 "Güneybatı Anadolu'da Terkedilen Bir Yerleşim Merkezi: Kayaköy (Fethiye)", **Marmara Coğrafya Dergisi**, 22, 363-387.

Bramwell, B. & Lane, B.: 1994 "Rural tourism and sustainable rural development", Proceedings from the Second International School of Rural Development,

University College, Galway, Ireland**, Channel View Books**, London.

Breiling, M.: 2005 "Rural Tourism: Experinces From Austria And Oportunities For Japan", Japanese Rural Planning Society, Kinki Meeting, **Avaji Lanscape Planning And Horticulturel Academy**, Hokudan-Cho, Hyogo Aug. 6th.

Brunt, P. & Courtney, P.: 1999 "Host Perceftions of sociocultural Impacts", **Annal of Tourism Rezearch**, 26 (3): 493-515.

Busby, G. & Klug, J.: 2001 "Movie-Inducedtourism: the challengeof measurement and other ıssues", **Journal of Vacation Marketing**, 7(4), 316-332.

Busby, G. & Rendle, S.: 1999 "Transition from tourism on farms to farm tourism", **Tourism Management**, 21(6), 635-642.

Canalioğlu, V. M.: 2000 **Yayla Turizmi.** Trabzon: Karadeniz Matbaası.

Canoves, G., Villarino, M., Priestliy, G. K. & Blanco, A.: 2002 **Rural Tourism İn Spain: An Analysis Of Recent Evolution**, Department Of Geograpy, Universitat Autonoma De Barcelona, 755-769.

Cawley, M. & Gillmar, D. A.: 2008 "Integrated Rural Tourism: Concepts and Practice", **Annals of Tourism Research**, 35 (2), 316-337.

Cawley, M., Marsat, J-B. & Gillmor, D. A.: 2007 "Promoting Integrated Rural Tourism: Comparative Perspectives on Institutional Networking in France and Ireland", **Tourism Geographies**, 9(4), 405–420.

Chambers, R.: 1998 **Rural Development: Putting The Last First**, Longman England.

Chaput, E.**:** 1947 **Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Teknik Seyehatları**. İstanbul: İ.Ü. Yay. No: 324.

Ceylan S. & Bulut, İ.: 2020 "Kırsal yerel halkın turizmden ekonomik olarak yararlanma durumu: Salda Gölü Örneği**", Mediterranean Journal of Humanities**, 61-78.

Civelek, C., Dalgın, T. & Çeken, H.: 2014 "Agro-Turizm ve Kırsal Kalkınma İlişkisi: Muğla Yöresindeki Agro -Turizm Alanlarında Bir Araştırma", **Turizm Akademik Dergisi**. 17(2), 161-168.

Çağlar, Y.: 1986 **Türkiye'de Orman Köyleri ve Kalkındırılmasına Yönelik Etkinlikler**. Ankara: MPM Yayınları.

Çakar Çelik, Ö.: 2019 "Film Turizmi ve Sığacık'a (İzmir) Etkileri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 31, 432- 460.

Çeken, H.: 2008 "Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10(2),293-306.

Çeken, H. & Erdem, B.: 2003 "Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Etkisi", **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 5(1), 1-11.

Çeken, H., Karadağ, L. & Dalgın, T.: 2007 "Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm, Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma", **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**. (8), 1-14.

Çeken, H. & Kalyoncu, M.: 2020 "Kırsal Turizmin Etkileri", Yüksek, G. ve Çakır G. P. (Editörler), **Kırsal Turizm ve Kalkınma**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.91-116.

Çeken, H.: 2020 "Kırsal Turizm Kavramı ve Analizi", Yüksek, G. ve Çakır G. P. (Editörler), **Kırsal Turizm ve Kalkınma**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.28-57.

Çeker, A.: 2015 "Sürdürülebilir Tarım Kapsamında Dalaman Ovası'nın Mekânsal Analizi". **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L.: 2011 **Designing and conducting mixed methods research.** Thousand Oaks, CA: Sage.

Çeken, H. & Barış E.: 2003 "Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Etkisi", **İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 5(1), [Erişim adresi http://www.isgucdergi.org, Erişim Tarihi: 13.06.2021].

Çelik, Z.: 2005 "Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", **Planlama Dergisi**. 2, 61-71.

Çelik, Z.: 2006 "Türkiye'de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir.

Çetin, T.: 2010 "Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı", **Millî Folklor.** 22(87), 181-190.

Çevik, B.: 2000 "Kırsal Kalkınmada Fiziksel Planlama ve Merkez Köy (Köykent) Yaklaşımı", **Ankara: Türktarım Dergisi**. Sayı: 131.

Çolak, O.: 2009 "Turistik Ürün Çeşitleme Kapsamında Kırsal Turizm ve Kırsal Turizm İşletmeciliği: Şirince Örneği". **Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın.

Çukur, T. & Etikan, S.: 2011 "Kırsal Alanda Kadının El Sanatı Faaliyetlerinin Kırsal Kalkınmaya Katkısı", **e-Journal of New World Sciences Academy,** 6 (3): 309-321.

Çukur, T. & Etikan, S.: 2011 "Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Çomakdağ-Kızılağaç Köyü El Sanatları Üzerine Etkisi", Art-**e Sanat Dergisi**, 4 (8), 1-15.

Çukur, T. & Kızılaslan, N.: 2018 "Milas İlçesinde Zeytin Hasat Şenliğinin Kırsal Turizme Katkısı". **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 24 (2), 233-241.

Dağ, R.: 2007 **Kırsal Kalkınma Siyaseti**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Darbaş, G. & Gül, M.**:** 2017 "Dalaman-Ortaca-Göcek (Muğla-GB Türkiye) Dolaylarının Stratigrafisi". **KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 20(4), 60-73.

Darkot B. & Erinç S.: 1954 "Güneybatı Anadoluda Coğrafi Müşahadeler". **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**. 5-6, 179-196.

Darkot, B. & Tuncel, M.: 1978 **Ege Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul: İst. Ünv. Coğ. Enst. Yay. No: 99.

Demir, C. & Çevirgen, A.: 2006 **Ekoturizm Yönetimi**. İzmir: Nobel Yayın Dağıtım.

Demircioğlu, G.: 1993 "Kırsal Turizm Nedir?". **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**. 5, 8-10.

Demirel, N.: 2018 "Kır Sosyolojisi ve Kırsal Kalkınma". **USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, 2(2), 194-210.

Dimanche, F.: 2003 "Conceptual Framework for City Tourism Competititveness", **Paper to be presented in the WTO: New Paradigms for City Tourism Management** (İstanbul: 1-3 Haziran 2003).

Doğan, M.: 2011 "Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bir Bakış". **Marmara Coğrafya Dergisi**, 293-307.

Doğan, M.: 2019 "Türkiye'de Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık", Ed: S. Doğanay, & M. Alım, **Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası** (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğan, M.: 2019 "Ekonomik Coğrafya", Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan, **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya** (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Doğan, M.: 2020 "Sustainable Livestock Farming in Turkey and Pınarhisar Gene Center". **Journal of Geography**, (40), 1-7.

Doğanay, F.: 1993 **Merkez Köyler**. Ankara: DPT Yayınları.

Doğanay, H.: 2001 **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Konya: Çizgi Yayınevi.

Doğanay, H. & Zaman, S.: 2019 **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğaner, S.: 1998 "Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri". **Coğrafya Dergisi**, 6, 1-26.

Doğaner, S.: 1996 "Türkiye Turizm Ulaştırması", **Coğrafya Araştırmaları**, 4, 19-48.

Doğaner, S.: 2001 **Türkiye Turizm Coğrafyası**. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Doğu A. F.: 1988 "Köyceğiz- Dalaman Çevresindeki Tarihi Yerleşme Alanlarının Jeomorfolojik birimler ile İlişkisi", **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi**, 1-2, 319-328.

Dora, O. Ö.: 2007 "Menderes Masifi'ndeki Jeolojik Araştırmaların Tarihsel Gelişimi", **Menderes Masifi Kollukyumu**. 1-7.

Douglas, N., Douglas, N. & Derrett, R.: 2001 **Special Interest Tourism**. Avustralya: John Wiley and Sons, Milt.

DPT.: 1962 Birinci Beşyıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1967 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1972 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1978 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1984 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1989 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1995 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 2000 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 2006 Dokuzuncu Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 2013 Onuncu Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 2018 On Birinci Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT.: 1994 — Yedinci Beşyıllık Kalkınma Planı Öncesi Durum, DPT Yayınları, Ankara.

DPT.: 1994 — "Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara.

Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, D. T. & Lise, Y.: 2006 — **Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları**. Ankara: Doğa Derneği Yayınları.

Ekici, S. E.: 2016 — "Kırsal Turizmde Kendine Özgü Halk Kültürü Öğeleriyle Öne Çıkan Bir Örnek: Milas-Çomakdağ Kızılağaç Köyü", **International Journal of Social and Economic Sciences,** *6*(2), 65–70.

Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği: 2020 — **EkoturizmNedir?**http://www.ekoturizmdernegi.org/tr.asp?sayfa=5

Emekli, G. & Soykan, F.: 2010 — **Kırsal Halkın Kırsal Turizme Bakış Açısının Saptanması: Bornova Örneği.** 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı İçinde (S. 10-20). Ankara.

Ercan, T., Günay, E. & Türkecan, A.: 1982 — "Bodrum yarımadasının jeolojisi", **MTA Dergisi**. 97-98,21-32.

Ercan, T., Günay, E. & Türkecan, A.: 1984a — "Bodrum yarımadasındaki magmatik kayaçların petrolojisi ve kökensel yorumu",

Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, 27, 85 – 98.

Ercan, T., Günay, E., Baş. & Can, B.: 1984 "Datça Yarımadasındaki Kuvaterner yaşlı volkanik kayaçların petrolojisi ve kökensel yorumu", **MTA Dergisi**, 97-98, 45-56.

Erdoğan N.: 2003 **Çevre ve (eko)turizm**. Ankara: Erk Yayıncılık.

Erinç, S.: 1977 **Vejetasyon Coğrafyası**. İstanbul: İst. Üniv. Yay. No: 2276.

Erinç, S. & Yücel, T.: 1978 **Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Erinç, S.: 1996 **Klimatoloji ve Metodları,** İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Erol, O.: 2014 **Genel Klimatoloji**. İstanbul: Çantay Kitabevi

Ersoy, Ş.: 1990 "Batı Toros (Likya) Napları'nın Yapısal Öğelerinin ve Evrimin Analizi". **Jeoloji Müh. Derg**., 37- 5-16.

Ersoy, Ş.**:** 1991 "Datça (Muğla) yarımadasının stratigrafisi ve Tektoniği", **Türkiye Jeoloji Bülteni**. 34, 1-14.

Ertürk, A.: 2002 "Köyceğiz-Dalyan Lagün Sistemi'nin Hidrolik Modellenmesi". **İstanbul Teknik**

Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ertürk, M. & Atasoy, E.: 2010 "Kültürel Coğrafyası Bakımından Muğla ve Çevre Polyelerde Yaylacılık", **Turkish Studıes**, 5(3), 1264-1296.

Eruera, A.: 2008 "Rural tourism development in the Earstern Hokianga area. Unpublished Master's Thesis", **Auckland University of Tecnology in partial fulfillment of degree of Masters of Business (Toutisim)**, New Zealand.

Esengün, K., Akça, H. & Sayılı, M.: 2001 "Kırsal Alanların Kalkınmasında Kırsal Turizmin Rolü". **Standart Dergisi**, Şubat, 29-38.

Fainstein, S. S., & Judd, R. D.: 1999 "Global forces, local strategies and urban tourism", **The Tourist City**, Ed. Dennis R. Judd and Susan S. Fainstein, New Haven and London: Yale University Press, pp. 1-20.

Fleischer, A. & Felsenstein, D.:2000 "Support for Rural Tourism Does It Make A Difference?", **Annals of Tourism Research**, 27 (4).

Frater, J. M.: 1983 "Farm Tourism in England Planning, Funding, Promotion and some Lessons from Europe", **Tourism Management**, 4 (3), 167-179.

Genç, Ş.C, Karacık Z, Altunkaynak Ş. & Yılmaz Y.: 2001 "Geology of a magmatic complex in the Bodrum peninsula, SW Turkey", **In Proceedings of the International Earth Sciences Colloquium on the Aegean region,** 2000, Dora OÖ, Özgenç, II, Sözbilir H (eds). 63– 68.

Geray, C.: 1974 **Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler)** Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi (TODAİ) Enstitüsü Yayınları.

Greffe, X.: 1994 "Is tourism a lever for economic and social development?", **Jounıal of Susıiıable Tourism**, 2 (1-2), 22-40.

George, E. W., Mair, H. & Reid, D. G.: 2009 **Rural Tourism Development Localism and Cultural Change**, UK: Channel Wiew Publications.

George, H. & Rilla, E.: 2005 "Agritourism Enterprises on Your Farm or Ranch: Where to Start", **University of California, Division of Agriculture and Natural Resources**.

Gossling, S. & Mattson, S.: 2002 "Farm tourism in Sweden, Structure, Growth, Characteristics", **Scandinavian Journal of Hospitaly and Tourism**, 2(1), 17-30.

Gönenç, İ., E., Ertürk, A., Ekdal, A., Tümay, A., Tanık, A., Baykal, B. B., Gazioğlu, C., Polat, Ç., Şeker, D. Z., Hepsağ, E., Okuş, E., Doğan, E., Altıok, H., Yüceil, K., Gürel, M., Karakaya, N. & Topçu, S.: 2002 **Köyceğiz-Dalyan Lagünü ve Havzası'nın Modellenmesi ve Arazi Planlaması** (Cilt 1). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu, E-115.

Göney, S.: 1975 **Büyük Menderes Bölgesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Gülçubuk, B.: 2012 "Kırsal Kalkınma Politikaları ve Yönetişim". **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**. Ankara: Tepav Yayınları.

Gülçubuk, B.: 2010 "Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma". **Türkiye IV. Organik Tarım Sempozyumu**. Erzurum.

Günaydın, G.: 2001 **Türkiye Kırsal Yerleşme Düzenine Yönelik Planlama Yaklaşımları**, Ankara: ZMO Yayınları.

Gündüz, F.: 2004 **Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği**. Planlama, 1,58-66.

Güner, İ.: 1997 "Bodrum ve Milas Çevresindeki Antik Kentlerin Tarihi Coğrafyasına Genel Bir Bakış", **Doğu Coğrafya Dergisi**. 2 (3), 337-367.

Güner, İ.: 2010 **Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Güner, İ. & Ertürk, M.: 2011 "Fethiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", **Doğu Coğrafya Dergisi**, 10 (14), 141-178.

Güney Ege Kalkınma Ajansı: 2016 **Gökçeler Kanyonu Milas Mağaraları Doğa Yürüyüş Yolları.** Muğla: Gökçeler Kanyonu Araştırma Raporu.

Güney Ege Kalkınma Ajansı: 2019 **Milas Halıları**, Muğla: GEKA Yayınları.

Güngör, Ş. & Uysal, A.: 2019 "Film Turizmi: Popüler Kültür Aracı Olarak Film ve Dizilerin Nevşehir İli Turizm Faaliyetlerine Etkisi". **International Journal of Geography and Geography Education.** 39, 189-202.

Gürel, S., Gürel, E. & Kaya, Z.: 2002 "Establishment of Cell Suspension Cultures and Plant Regeneration in Sugar Beet (Beta vulgaris L.)". **Turkish Journal Botany**, 26, 197-205.

Gürer, N. 2003.: "Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği", **Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gürün, O.: 2004 **Muğla kültüründe Yayla Yaşamı ve Karabağlar**. A. A. Çınar içinde, Muğla Kitabı (s. 445-448). İzmir: Muğla Valiliği.

Halbway, C., J. & Taylor, N.: 2006 **The Business of Tourism Seventh Edition**. England: Prentice Hall.

Haznedar, H. A.: 2016 "Ekoturizm ve Ekogirişimcilik Potansiyelinin Ortaya Konmasına Yönelik Bir Araştırma: Nazarköy Örneği", **İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir**.**

Heater, M.: 2011 **Planning for Growth?** Re-thinking the Rural Tourism Oppurtunity.

Holdnak, A. & Pennington-Gray, L.: 2000 "Farm Tourism: A Case Study in Florida's Orange Groves", **Parks & Recreation**, 35(9), 146-156.

Hoşgören, Y. M.: 1994 Türkiye'nin Gölleri, **Türk Coğrafya Dergisi**, 29, 19-51.

Hudson, S. & Ritchie, J. R. B.: 2006b "Promoting destinations via film tourism: An empirical identification of supporting marketing initiatives", **Journal of Travel Reasearch,** 44(4), 387-396.

Hudson, S. & Ritchie, J.R.B.: 2006a "Film Tourism and Destination Marketing: The Case of Captain Corelli's Mandolin", **Journal of Vocational Marketing**, 12(3), 256-268.

Hummelbrunner, R. & Miglbauer, E.: 1994 "Tourism Promotion and Potential İn Peripheral Areas: The Austrian Case". **Journal of Sustainable Tourism**, 2(2), 41–50.

Ilbery, B.: 1998 **The Geography Of Rural Cahnge**, London: Longman Publications.

Irshad, H.: 2010 **Rural Tourism an Overview, Goverment of Alberta**. Canada: Agriculture and Rural Development.

Iqbal, M.: 1993 "International trade in non-wood forest products: an overview"**, Working Paper** Misc/93/11, Rome, Italy.

İkiel, C.: 1997 "Muğla ve Çevresinin İklimi"**, Fırat Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü** Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elâzığ.

İkiel, C.: 2004 **Muğla'nın Coğrafi Özellikleri**. Muğla Kitabı (Arkeoloji, Tarih, Coğrafya), 15-25.

İşcanı, B.: 2016 "Muğla-Datçahızırşah Köyükırsal Sit Alanı Koruma Projesi", **İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kahraman, N. & Türkay, O.:2004 **Turizm ve Çevre.** Ankara: Detay Yayıncılık.

Kalafat, D., Güneş, Y. & Kekovalı, K.: 2005 **"**Mavi Ağ Projesi ve Muğla Bölgesi'nin Depremselliğinin Eş Zamanlı Takibi", **Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, 158-16, Kocaeli.

Karacık, Z.: 2006 "Stratigraphy and volcanology of the Türkbükü volcanics: products of a Stratovolcano in the Bodrum Peninsula", **SW Anatolia. Geol. J**. 41: 145-162.

Kastenholz, E., Davis, D. & Paul, G.: 1999 "Segmenting Tourism in Rural Areas: The Case of North and Central Portugal", **Journal Of Travel Resaerch**, (37), 353-363.

Kaya, A.: 2020 "Kırsal alanlarda Gerçekleştirilen Turizm Türleri", Yüksek, G. ve Çakır G. P. (Editörler), **Kırsal Turizm ve Kalkınma**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.58-90.

Kayan İ.: 1971 **"**Gökova ve Çevresinde Fiziki Coğrafya Araştırmaları". **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, 3-4.

Kayan, İ.: 1979 "Muğla-Yatağan Çevresinin Jeomorfolojisi", **Ankara Ünv. D.T.C.F.** Yayımlanmamış Doçentlik Tezi. Ankara.

Kayan, İ. & Tuna, N.: 1985 **Datça Yarımadasında eski Knidos yerleşmesini etkileyen doğal çevre özellikleri**, Ankara.

Kayan, İ. & Tuna, N.: 1985 "Datça Yarımadasında Eski Knidos Yerleşmesini Etkileyen Doğal Çevre Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 11 (11), 51-70.

Kaypak, Ş.: 2012 "Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14 (22): 11-29.

Kaypak. Ş.: 2010 "Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği", **Alanya İşletme Fakültesi Dergisi,** 2 (2), 93-114.

Kazancı, N. & Uysal, F.: 2008 "Eşen Vadisi Pleistosen Tortullarının Sedimantolojik İncelemesi". **A.Ü. Bilimsel araştırmalar Müdürlüğü, Araştırma Projesi (AÜBAP05-31) Raporu**. Ankara.

Kazancı, N. & Girgin, S.: 2001 "Physico-Chemical And Biological Characteristics Of Thermal Springs İn Köyceğiz And Dalaman Basins İn

Southwestern Turkey And Recommendations For Their Protection". **Water Science and Technology**, 43 (5), 211-221.

Kearsley, G.: 1999 "Rural Tourism in Otaga and Southland". **Tourism and Recration in Rural Areas**. England: John Wiley&Sons Ltd.

Keleş, R. & Mengi, A.: 2013 **Avrupa Birliği'nin Bölge Politikaları**. İstaanbul: Cem Yayınevi.

Kervankıran, İ. & Çuhadar, M.: 2018 "Mardin'de Çekilen Dizi Ve Filmlere Dönük Yerel Halkın Algısı". **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.** 2(1), 44-59.

Kılıç, O.: 1997 **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı- Eyalet Sancak Tevcihatı**, Elâzığ: Ceren Yayıncılık.

Kırsal Çevre Derneği,: 2006 Kırsal Kalkınma Nedir? http://www.kirsalcevre.org.tr/KC/KClibrary.php?dbID=2385&PID=8 (Erişim Tarihi: 20.02.2019)

Kiper, T.: 2006 "Safranbolu Yörük Köyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi". **Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

Kiper, T. & Özdemir, G.: 2012 "Tourism Planning in Rural Areas and Organization Possibilitie", **Landescape Planning**, 123-150.

Kiper, T. & Yılmaz, E.: 2008 "Şarköy-Kumbağ Arasında Kırsal Kalkınmayı DestekleyiciTurizmin Olabilirliği ve Yerel Halkın Rolü", **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 5(2), 159-168.

Koca, F. & Barlas, M. A.: 2014 "Karabağlar revisited: the making of community through the yurt, the masjid, the coffeehouse, and the plane tree", **Journal of Landscape Architecture**, 9 (1), 70-81.

Kocaman, S.: 2011 "Edirne İlinin Turizm Coğrafyası". **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum.

Kodaş D. & Sü Eröz, S.: 2012 "Kırsal Turizm ile Kültürel Turizmin Bütünleşmesi". **Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14(22), 169-174.

Kösebalan, N.: 1996 "Turizmde Çevresel Yönetim ve Planlama", **İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi**, 25 (2), 153-169.

Kuliyeva, V.: 2012 "Film Turizmi: Destinasyonların Pazarlanmasında Filmlerin Rolü". **Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,** İzmir.

Kunduracı, O.: 2007 **Muğla-Yatağan Çevresindeki Türk Devri Mimarisi ve El Sanatları,** Muğla Valiliği Yayınları.

Kurt, İ. B.: 2009 "Beypazarı İlçesinde Kırsal Turizm", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Kurt, H. & Arslan, M.: 2001 "Bodrum (GB Anadolu) Volkanik Kayaçlarını Jeokimyasal ve Petrolojik Özellikleri: Fraksiyonel Kristalleşme, Magma Karışımı ve Asimilasyona İlişkin Bulgular". **Yerbilimleri**, 23, 15-32.

Kuter, N. & Ünal, H.: 2009 "Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri". **Kastamonu University Journal of Forestry Faculty**, 9 (2), 146-156.

Kuşat, N.: 2014 "Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye de Uygulanabilirliği," **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 10 (2), 65–87.

Küçükaltan, D. & Utanır, G.: 2012 "Trakya'da Kırsal Turizmin Uygulanabilirliği: Şarköy Örneği", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14 (22), 125-130.

Lane, B.: 1994 "What is rural tourism?", **Journal of Sustainable Tourism**, 2 (1-2), 7-21.

Lesley, R.: 2001 **Rural Tourism and Recreation: Principles and Practice**. Cambridge: CABI Publishing.

Li, S. C. H., Rahmi, Y. & Stylos, N.: 2017 "**Selling to Consumers**", A. Oriade and P. Robinson (Ed.), Rural Tourism and Enterprise: Management, Marketing and Sustainibility, Boston: CABI Publishing, s.19-33.

Mair, H., Reid, D., George, W.& Taylor, J.: 2001 **Planning for growth? Re-thinking the rural tourism opportunity**, Mair/Canadian Society of Extension.

Macdonald, R. & Jolliffe, L.: 2003 "Cultural Rural Tourism", **Annals of Tourism Research,** 30 (2), 307-322.

Marmaris Çevresinde Kırsal Turizm İçin 15 Köy Projesi: 2021 **Marmaris Turizm Birliği** (MARTAB) Raporu

Maviş, F.: 1994 **Otel İşletmeciliği İlke ve Kavramlar**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Menteşe Belediyesi: 2016 Karabağlar Yaylasında Dört Mevsim Turizm Araştırma ve Fizibilite Raporu.

Middlteon, V.: 1982 "Tourism in Rural Areas". **Tourism Management**, March, 52-58.

Middleton, V.T.C.& Rebecca, H.: 1998 **Sustainable Tourism: Amarketing Perspective, Butter Worth Heinemann Linance House**. Oxford: Jordon Hill.

Milas Halısı: 2019 Güney Ege Kalkınma Ajansı Yayınları.

Morgül, Ş. M.: 2006 "Trakya Bölgesinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesine İlişkin Analiz: Kırklareli Örneği", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.**Yayınlanmaış Yüksek Lisans Tezi. Edirne.

Moseley, M. J.: 2003 **Rural Development Principles and Practice**. London: Sage Publications Ltd.

Muğla İli 2019 Yılı Çevre Durum Raporu: 2020 Muğla Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü.

Muğla İli İmalat Sanayi Envateri Raporu: 2016 Muğla Ticaret ve Sanayi Odası.

Muşkara, Ü.: 2017 "Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük"**, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,** (37), 437-448.

Oakley, P. & Garforth, C.: 1985 **Guide to extension training.** FAO Training Series 11, FAO: Rome.

OECD: 1994 **Tourism Strategies and Rural Development**. Paris: Organisation For Economic Co-Operation And Development.

Ocakcan Keleş, T.: 2017 **Milas Çomakdağ Köylerinin Yöresel Mimarisi Üzerine Bir Değerlendirme**, Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri Bildiri Kitabı, 1-16.

Olalı, H. & Timur, A.: 1988 **Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık San. Ltd. Şti.

Ollenburg, C. & Buckley, R.: 2007 "Stated Economic and Social Motivations of Farm Tourism Operators". **Journal of Travel Research**, 45(4), 444-452.

Ongun, U. & Gövdere, B.: 2015 "Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Şirince Örneği". **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 5(2), 46-55.

Opperman, M.: 1996 "Rural Tourism in Southern Germany". **Annals of Tourism Research**, 23 (1), 86-102.

Öğüt Atacan, A.: 2011 "Mevsimsel Nüfus Farklılıklarının Gözlendiğiturizm Alanlarında Sürdürülebilir Su ve Atıksu Yönetimi: Bodrum Yarımadası Örneği", **İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Ölmez, N. F. &Etikan, S.: 2008 **Kavramsal açıdan el sanatları sorunsalı,** I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.1, 369-383.

Öner, E.: 1997 "Eşen Çayı Taslun-Delta Ovasının Jeomorfolojisi ve Antik Patara Limanı". **Ege Coğrafya Dergisi,** 9, 89-130.

Özcan, K.: 2017 "Kırsal Miras Koruma Stratejisi Sandıma Köyü Bodrum", **Milli Folklor**, 29 (113), 40-53.

Özçağlar, A.: 2014 **Ege Bölgesi**, Ankara Üniversitesi Ders Notları.

Özçatalbaş, O.: 2020 "Kırsal Mirasın Önemi ve Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme". **Turkish Journal of Scientific Reviews**, 13 (1), 1-8.

Özdemir Yılmaz, G. & Kafa Gürol, N.: 2012 "Balıkesir İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2, 23-32.

Özkan, E.: 2007 "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm". **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Özensel, E.: 2015 **Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü, Kır Sosyolojisi**. Konya: Çizgi Kitabevi.

Page, S. & Getz, D.: 1997 **The Business of Rural Tourism; International Perspectives**. London: International Thomson Business Press.

Pamukçu, H., Aydoğdu, A., Gemici, E.& Samgar, B.: 2015 "Kırsal Turizm Etkileri Tür ve Sınıflandırma". **Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi**, 14-16.

Parales, R. M. Y.: 2002 "Rural Tourism in Spain". **Annals of Tourism Resaerch**, 29 (4), 1101-1110.

Pearce, P. L.: 1990 "Farm tourism in New Zealand social Situation analysis". **Annal of Tourism Research**, Vol. 17.

Petrou, A., Pantziou, E.F., Dimara, E. & Skuras, D.: 2007 "Resources and activities complementarities: the role of business networks in the provision of ıntegrated rural tourism", **Tourism Geographies**, 9(4), 421-440.

Poostchi, I.: 1988 **Rural Development and The Developing Countries**. U.K.: Durham University Library.

Privitera, D.: 2010 "The Importance of Organic Agriculture in Tourism Rural". **In Applied Studies in Agribusiness and Commerce**, 4 (1-2), 59-64.

Rızaoğlu, B.: 1993 **Turizm ve Toplumsallaştırma (Yerli Turistik Toplumsallaşmaya İlişkin Karşılaştırmalı Bir Araştırma)**, Aydın: Güven Ofset.

Roberts, L. & Hall, D.: 2001 **Rural Tourism and Recreation Principles to Practice**. USA: CABI Publishing.

Ross, S. & Wall, G.: 1999 "Ecotourism: Towards Congruence Between Theory and Practice". **Tourism Management**, 20(1), 123-132.

Santucci, F. M.: 2013 "Agritourism for Rural Development in Italy, Evulution, Situation and Perspectives". **British Journal of Economics, Management&Trade**, 3(3), 186-200.

Saxena, G., Clark, G., Oliver, T. & Ilbery, B.: 2007 "Conceptualizing Integrated Rural Tourism". **Tourism Geographie**, 9(4), 347–370.

Saxena, G. & Ilbery, B.: 2007 "Integrated Rural Tourism A Border Case Study". **Annals of Tourism Research**, 35(1), 233–254.

Schilling B. J., Marxen L. J. & Heinrich H. H.: 2006 "The Opportunity for Agritourism Development in New Jersey". **The Report for the New Jersey Department of Agriculture.**

Scott, D. & Thigpen, J.: 2003 "Kuşçuyu Turist Olarak Anlamak: Texas Hummer'a Gelen Ziyaretçileri Bölümlere Ayırmak / Kuş Kutlaması", **Yaban Hayatının**

İnsan Boyutları: Uluslararası Bir Dergi, 8(3), 199–218.

Sert, A. N.: 2017 "Festivallerin Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri: Beypazarı Örneği", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** (38), 187-199.

Sharpley, R. & Sharpley, J.: 1997 **Kırsal turizm: Giriş.** Londra: Boston Uluslararası Thomson Business Press.

Shing, K.: 1986 **Rural Development Principles**, London: Policites and Management Sage Publicatian.

Skuras, D., Petrou A. & Clark G.: 2006 "Demand for Rural Tourism: The Effects of Quality and Information". **Agricultural Economics**, 35, 183–192.

Slavic Potocnik, I. & Schmitz, S.: 2013 "Farm tourism across Europe", **European Countryside**, 4, 265–274.

Soykan, F.: 2006 "Avrupa'da Kırsal Turizme Bakış Kazanılan Deneyim". **II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi** (20-22 Nisan 2006) Bildiriler Kitabı. Balıkesir.

Soykan, F.: 1999 "Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü Kırsal Turizm". **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, (10), 67-75.

Soykan, F.: 2002 — "Kırsal Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Türkiye", **Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu**, (25-27 Haziran 2002), Orman Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara: Orman Bakanlığı Yayınları: 183.

Soykan, F.: 2004 — **Bir Turizm Coğrafyası Araştırması: Kırsal Alanların Turizm Potansiyelinin Saptanması ve Şirince Köyüne (İzmir) Uygulanması**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Soykan.F.: 2003 — "Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi". **Ege Coğrafya Dergisi**, 12, 1-11.

Soykan, F.: 2000 — "Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim". **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 11 (1), 21-33.

Sözbilir, H., Uzel, B., Sümer, Ö., Eski, S., Softa, M. & Tepe, Ç.: 2017 — **21 Temmuz 2017 Gökova Körfezi Depremleri ve Bölgenin Depremselliği Raporu**, İzmir.

Şahbaz, R.P. & Kılıçlar, A.: 2009 — "Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri", **İşletme Araştırmaları Dergisi.** 1 (1), 31-52.

Şahin, S. M.: 2021 "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Projelerinin Yönetim Sorunsalı". **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Denizli.

Şekercioğlu, H. Ç.: 2002 "Impacts of birdwatching on human and avian communities". **Environmental Conservation.** 29, 282-289.

Şenel, M., Akdeniz, H., Öztürk, E.M., Özdemir, T., Kadınkız, G., Metin, Y., Öcal, H., Serdaroğlu, M. & Örçen, S.: 1995 **Fethiye (MuğlaKalkan (Antalya) ve Kuzeyinin Jeolojisi**. Ankara: MTA, Enst. Jeo. Etüt, Dairesi Yayını.

Şengör A. M. C., Satır M. & Akkök R.: 1984 "Timing of Tectonic Events in the Menderes Massif, Western Turkey: Implications for Tectonic Evolution and Evidence for Pan-African Basement in Turkey". **Tectonics**, 3, 693-707.

Şenyüz, F.: 2009 "Nehcü'lFeradis'teki Terzilik Terimleri ve Bu Terimlerin Türkiye Türkçesindeki Kullanımı", **International Journal of Social Science**. 2 (1), 73-92.

Şeren, U. v.d.: 2013 **Muğla İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu**, Muğla: Muğla Valiliği Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü Yayını.

Şimşek, O.: 2016 "Alternatif Bir Ekolojik Yaşam Modeli: TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) Projesi". **Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sivas.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Topraksu Genel Müdürlüğü: 1984 **Muğla İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu**. Ankara: TOVEP Yayın.

TÜİK: 2021 Nüfus İstatistikleri, Ankara.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı: 2007 **Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölges Planı**.

Tchetchik, A., Fleisher, A. & Finkelshtain, I.: 2006 "Rural Tourism: Development, Public Intervention and Lessons from the Israeli Experience". **Hebrew University of Jerusalem Department, Discussion Paper**, (12.06), 1-42.

TKİB.: 2003 **Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu**. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.

Tok, N. & Tunalıoğlu, R.: 2019 "Kırsal Turizm ve Gelenekselleşen Festivallerde Sürdürülebilirlik", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 65 (12), 1284-1292.

Tolga, F.: 2010 "Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Turizm Odaklı Stratejik Plan Çalışmalarına Yön Verecek İlkeler: Bodrum Yarımadası". **Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Tolunay, A. & Akyol, A.: 2006 "Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar". **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, A (2), 116-127.

Tooke, N. & Baker, M.: 1996 "Seeing is believing: The effect of film on visitor numbers to screened locations", **Tourism Management**, 17 (2), 87-94.

Tovey, H.: 2009 "Managing Rural Nature: Regulation, Translations and Govarnance in thre Republic of Ireland and Northern Ireland". McDonagh, T. Varley and S. Shortall (Editörler), **Aliving Countryside? The Politics of Sustainable Development in Rural Ireland**, Ireland: Ashgate Publishing Company, 107-120.

Tuna, M.: 2016 **Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi**. Muğla: Güney Ege Kalkınma Ajansı Yayınları.

Tuna, M.: 2020 “Tarımsal Üretimin Krizine Karşı Kırsal Turizmin Bir Alternatif Olarak Değerlendirilmesi: Muğla İli Örneği”. **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,** 31 (3), 239-249.

Tuncel, M. & Göçmen, K.: 1973 "Köyceğiz- Fethiye Yöresinde Bazı Coğrafi Gözlemler". **İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enst. Derg.** 10 (18-19).

Tuncer, B. & Bakırcı, M.: 2020 “6360 Sayılı Büyükşehir Yasasının Türkiye’nin Kırsal Yerleşim Düzenine Mevcut ve Muhtemel Etkileri: Konya Örneği”. **Türk Coğrafya Dergisi**, (74), 75-85.

Tuncer, B., & Bakırcı, M.: 2021 “Ekolojik Çiftliklerin Entegre Kırsal Turizm Bağlamında Analizi: Muğla İli Örneği”, **Cografya Dergisi**, 42, 85-100.

Tuncer, B. & Bakırcı, M.: 2021 “Integrated rural tourism analysis of Milas district (Muğla)”, **International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)**, 44, 253-271.

Tuncer, B. & Bakırcı, M.: 2021 “Film ve Dizilerin Kırsal Turizm Üzerine Etkisi: Bozüyük (Yatağan/Muğla) Kırsal Mahallesi Örneği”. **Gelecek Vizyonlar Dergisi (fvj: Future Visions Journal).** 5 (Coğrafya Özel Sayısı): 1-12.

Tunçdilek, N.: 1986 **Türliye'de Yerleşmenin Evrimi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.

Turhan, M.S.: 2005 "Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci". **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi**. Ankara.

Türk Dil Kurumu: 2020 **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tümertekin, E. & Özgüç, N.: 1999 **Beşerî Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân.** İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tümertekin, E. & Özgüç, N.: 2009 **Beşerî Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân.** İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türkeş, M.: 2013 **"**İklim Değişiklikleri: Kambriyen'den Pleyistosene, Geç Holosen'den 21. Yüzyıl'a", **Ege Coğrafya Dergisi**, 22 (1), 1-25.

Türkeş, M.: 2017 **Genel Klimatoloji**. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Türkeş, M. & Altan, G.: 2013 "İklimsel Değişimlerin ve Orman Yangınlarının Muğla Yöresi'ndeki Doğal Çevre, Doğa Koruma Alanları ve Biyotaya Etkilerinin bir Ekolojik Biyocoğrafya Çözümlemesi". **Ege Coğrafya Dergisi**, 22 (2), 57-75.

Türkeş, M.: 2010 **Klimatoloji ve Meteoroloji**. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Tüzünakan, D.: 2020 "Dünya'da Kırsal Turizm", Yüksek, G. ve Çakır G. P. (Editörler), **Kırsal Turizm ve Kalkınma**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.117-138.

Tüzünakan, D.: 2020 "Türkiye'de Kırsal Turizm", Yüksek, G. ve Çakır G. P. (Editörler), **Kırsal Turizm ve Kalkınma**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.139-166.

Uca, S.: 2019 **Şehir Turizmi**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Uca, S.: 2020 "Kırsal Kalkınma", Yüksek, G. ve Çakır G. P. (Editörler), **Kırsal Turizm ve Kalkınma**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.3-29.

Uçar, M., Çeken, H. ve Ökten, Ş.: 2010 **Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma (Fethiye Örneği)**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ulusoy, I., Çubukçu, E., Aydar, E., Labazuy, P., Gourgaud, A. & Vincent, P.M.: 2004 "Volcanic and deformation history of the Bodrum resurgent caldera system (southwestern Turkey)", **Journal of Volcanology and Geothermal Research**, 136, 71– 96.

Unay, C.: 1993 **Makro Ekonomi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Urry, J.: 1999 "Küreselleşme ve Vatandaşlık". **Dünya-Sistem Araştırmaları Dergisi**, 5(2), 310–324.

Urry, J. & Larsen, J.: 2011 **The Tourist Gaze 3.0**. London: Sage.

Uykucu, E.: 1974 "XVI. Yüzyılda Menteşe Sancağı (Tapu Tahrir Defterlerine göre)". **İstanbul Üniversitesi**, **Edebiyat Fakültesi** Doktora Tezi.

Uzunçarşılı, İ. H.: 1978 **Menteşe Oğulları**, İstanbul: İ.A, C. VII.

Uzunçarşılı, İ. H.: 1969 **Anadolu Belikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devleti**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Whitney, D.L. & Bozkurt, E.: 2002 "Metamorphic History Of The Southern Menderes Massif, Western Turkey". **Geological Society of America Bulletin**, 114; 829–838.

Wiscombe, C.O.: 2017 "Sustainability, Ethics And Socialnresponsibility: A Devoloped Economies Perpective", A. Oriade and P. Robinson (Editörler), **Rural Tourism And Enterprise: Management, Marketing And Sustainability**. USA: CABİ Publishing, s. 34-52.

Wittek, P.: 1986 **Menteşe Beyliği**. (Çeviren: O.S. Gökyay). Ankara: Gök Yayınları.

Yabanlı, M., Turk, N., Tenekecioğlu, E. & Uludağ, R.: 2011 "Bafa Gölü'ndeki Toplu Balık Ölümleri Üzerine Bir Araştırma", **Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi,** 15(1): 36-40.

Yalova, Y.: 2007 **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye**. Ankara: Alp Yayınevi.

Yalçınlar, İ.: 1964 "Muğla Bölgesinde Jeomorfolojik Müşahedeler", **İstanbul: İ.Ü. Coğ. Enst. Derg. Sayı 14.**

Yaman Kocadağlı, A.: 2019 "Beşerî Coğrafyada Veri Toplama", Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan, **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya** (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yanardağ, A. D. M. Ö. & Avcı, Y. M.: 2012 "Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme", **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3 (2), 39-62

Yavaşlı, D. D.: 2015 "Muğla İlinde Toprak Üstü Orman Biyokütlesinin Farklı Uzaktan Algılama Yöntemleriyle Belirlenmesi", **Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir.

Yavuz, B.H.: 2020 **Kırsal alanlar ve Kalkınma**. İKSAD Publishing House.

Yemenoğlu, E., Dalgın, T. & Çeken, H.: 2013 "Geleneksel Festivallerin Kırsal Turizm Üzerindeki Etkileri: Denizli-Honaz Kiraz Festivali Örneği", **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi.** 3 (1):16-21.

Yenigül, S. B.: 2017 "Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi", **Planlama,** 27(1), 16-25.

Yenigül, S. B.: 2012 **Bölgesel Farklılıklar Açısından Kırsal Alanlar**.http://tucaum.ankara.edu.tr/wpcontent/uploads/sites/280/2015/08/semp4_8.pdf.

Yıldırım, G.: 2018 "Kırsal Turizm Kapsamında Türkiye'de Çiftlik Turizminin Değerlendirilmesi: Tatuta Çiftlikleri Örneği". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya.

Yılmaz, H.: 2008 "Turizm Çeşitlendirilmesi Kapsamında Eko turizm Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye'deki Tatil Çiftliklerine Yönelik Swot Analizi". **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Afyon

Yorulmaz, B.: 2000 "Dalaman Çayı'nın Su Kalitesinin Fiziko-Kimyasal ve Biyolojik (Bentik Makroinvertebrat) Açıdan Değerlendirilmesi",

Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla.

Yüceşahin, M.: 1996 "Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları", **Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 5, 267-290.

Zengin, B.: 2008 **Turistik Ürün Çeşitlendirmesi**. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler). Yayla Turizmi içinde, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zengin, B. & Savgın, E. C.: 2016 "Türkiye Çiftlik Turizminin Neresinde?" **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 19 (35), 475-493.

İnternet Kaynakları

URL-1, https://www.yaz-tatili.com/dalaman-cayi-rafting/ (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

URL-2, https://www.bilgipedia.com.tr/cine-cayi/ (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

URL-3, https://yapidergisi.com/antik-donemde-muglada-sehircilik/ (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

URL-4, https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/mugla/mugla-cumhuriyet-meydani-81-yil-sonra-ilk-kez-degisiyor-13053303 (Erişim Tarihi: 20.02.2020)

URL-5, https://www.bodrumlu.com/bodrum-antik-kentler/ (Erişim Tarihi: 15.07.2019)

URL-6, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-270642/knidos.html. (Erişim Tarihi: 17.07.2019)

URL-7, https://www.datcadetay.com/datca-yel-degirmenleri.html/3(ErişimTarihi: 17.07.2019)

URL-8, https://otelleri.net/fethiye-tarihi-yerleri.htm. (Erişim Tarihi: 20.07.2019)

URL-9, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-177910/euromos.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019).

URL-10, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/gezilecekyer/herakleia. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-11, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/gezilecekyer/hydisos . (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-12, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-177906/iassos.html . (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-13, https://www.neredekal.com/keramos-antik-kenti-gezilecek-yer-detay/. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-14, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-270766/bargylia.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-15, http://anadoluatlasi.com/index.php/tr/arkeoloji-haber/antik-kentler/item/103-kindya-kindye-antik-kenti. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-16, https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionId=MML01&distId=MRK. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-17, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-159710/letoon-antik-kenti.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-18, http://www.seydikemer.gov.tr/pinara-antik-kenti. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-19, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-270859/sidyma-antik-kenti.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-20, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-159717/tlos-antik-kenti.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-21, https://www.muglaturk.com/haber/araxa-oren-antik-kenti-4100.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-22, https://mugla.ktb.gov.tr/TR-177740/lagina.html. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-23, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/gezilecekyer/stratonikeia-antik-kenti. (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-24, https://muglakarabaglar.org.tr/karabaglar-yaylasi/ (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-25, https://www.muglahaber.com.tr/karabaglar-yaylasi-tam-zamanli-denetleniyor/ (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-26, https://www.seydikemer.bel.tr/AnaSayfa/FotoHaber/2 (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-27, https://muglaekohaber.com/6-milas-zeytin-hasat-senligine-hosgeldiniz/ (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-28, https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/bodrumda-mandalina-hasat-festivali-gerceklestirildi-1900619 (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-29, http://www.mugla.gov.tr/bodrumda-mandalina-hasat-festivali-duzenlendi#gallery-2 (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-30, https://www.ehaege.com/2021/2/katranci-icin-unescoya-basvuru-hazirligi-h20251.html (Erişim Tarihi: 22.07.2021)

URL-31, https://www.trthaber.com/haber/yasam/belen-kahvesine-turist-akini-272864.html (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-32, https://www.cnnturk.com/yasam/tuzla-sulak-alanina-flamingo-akini?page=12 (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-33, https://www.evrensel.net/haber/336405/bafa-golu-tabiat-parkina-maden-ocagi-tepkisi (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

URL-34, https://www.tatil365gun.com/12-fethiye-yesiluzumlu-kuzugobegi-mantar-festivali-yaklasiyor-fethiye-uzumlu-kuzugobegi-mantar-festivali-2020-2021-2022-2023/

URL-35, https://www.haberturk.com/mugla-haberleri/66753388-datca-badem-cicegi-festivali-renkli-goruntulerle-sona-erdi (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

http://www.milas.gov.tr/bogazicibargilyatuzla-sulak-alani (Erişim Tarihi: 14.03.2019)

http://bafagolu.tabiat.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 02.04.2019)

EKLER

İŞLETME MÜLAKAT FORMU

A- Kişisel Bilgiler:

1	Cinsiyeti	Kadın ( )	Erkek ( )			
2	Yaşı	( )				
3	İşletme türü	Yiyecek/İçecek ( )	Konaklama ( )	Hediyelik Eşya ( )	Giyim ( )	Diğer ( )
4	İşletmedeki Görevi	İşletme Sahibi ( )	Yönetici ( )	Çalışan ( )		
5	Eğitim Düzeyi	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite Lisans ( )	Lisansüstü ( )

B- İşletme Bilgileri:

6	Kuruluş Yılı			
7	Faaliyet Alanı (Detay)			
8	İstihdam Edilen Çalışan Sayısı	Kadın ( )	Erkek ( )	
9	Çalışanların geldiği yer	Aynı Köyden ( )	Dışarıdan Gelen ( )	

C- Entegre Kırsal Turizm / Genel Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Turizm esas olarak yerel aktörleri, içinde bulundukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. EKT esas olarak 7 temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler kırsal turizm faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını esas almaktadır.		Entegre Kırsal Turizm bileşenleri. 1. Ağlar (Networks) 2. Ölçek (Scale) 3. Özgünlük/İçsellik/kendine özgü olma (Endogeneity) 4. Yerellik/Aitlik (Embeddedness) 5. Yetkilendirme/Güçlendirme (Empowerment) 6. Sürdürülebilirlik (Sustainability) 7. Tamamlayıcılık (Complementarity)	
10	Daha Önce Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımını Duydunuz mu?	Evet ( )	Hayır ( )

D- Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 1: Ağlar (Networks) Ağlar; Aktörlerin turizm ile ilgili faaliyetlerde ortak hedefler doğrultusunda işbirliği yapmalarına ve ortaklıklar kurmalarına işaret eden dinamik sosyal ilişkilerdir.	
11	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Bağlantılı olduğunuz diğer aktörler hangileridir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 2: Ölçek (Scale) Ölçek, ekonomik faaliyetlerin yerel yapılara uygun olarak ve belirli bir kapasitede yürütülmesini ifade eder. Ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktiviteleri yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açar.	
2	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evet ise buna yönelik görüş ve önerileriniz nelerdir?

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 3: Özgünlük (Endogeneity) Yöreye özgü kaynaklara kullanarak ve onlara değer katarak turizme konu olması önemli bir araç olarak belirmektedir. Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.	
13	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise özgün olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 4: Yerellik (Embeddedness) Yerellik, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dahil olduğuyla ilgilidir. Kırsal turizm faaliyetleri, yerel sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır.	
14	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise yerel olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 5: Yetkilendirme (Empowerment) Yetkilendirme, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanmasına işaret etmektedir. Mevcut veya planlanan turizm faaliyetlerinde yasal, idari ve kurumsal düzeyde yerel halkın karar aşamalarında daha etkin yer alması entegre kırsal turizm yaklaşımının temel koşullarından biri durumundadır.	
15	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde işletmecilerin etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise öneriniz nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 6: Sürdürülebilirlik (Sustainability) Sürdürülebilirlik kavramı; "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal eşitlik, çevresel yönetim ve ekonomik canlılık olmak üzere üç genel bileşeni bulunan sürdürülebilirlik turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine odaklanır..	
16	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise eksik olan nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 7: Tamamlayıcılık (Complementarity) Entegre turizm hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir husus, kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Bu turizm yaklaşımı, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmayı esas alır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılar. Bu yaklaşım yerel halk ile turistlerin ortak bir amaçta birleşmelerine imkân vererek turistlerin yerel toplumun ürünlerini görmesi ve deneyimlemesine ortam yaratırken, yerel halkın da geleneksel yapısını koruyarak yaşamını sürdürmesine olanak sağlamaktadır.	
17	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını ve diğer sektörlerle işbirliği içinde olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise yerel hangi sektörler olumsuz etkilenmektedir?

KAMU/SİVİL TOPLUM KURULUŞU MÜLAKAT FORMU

A- Kişisel Bilgiler:

1	Cinsiyeti	Kadın ( )	Erkek ( )			
2	Yaşı	( )				
3	Çalışma Süresi (Yıl)	( )				
4	Kuruluştaki Görevi	Yönetici ( )	Memur ( )			
5	Eğitim Düzeyi	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite Lisans ( )	Lisansüstü ( )

B- Kuruluş Bilgileri:

6	Kuruluş Yapısı	Kamu Kuruluşu ( )	Sivil Toplum Kuruluşu ( )			
7	Kuruluş Türü	Turizm Müdürlüğü ( )	Turizm Derneği ( )	Vakıf ( )	Muhtarlık ( )	Diğer ( )
8	Faaliyete Başlama Yılı	( )				
9	Yöre turizminin planlama, uygulama ve denetleme aşamalarındaki rolü.					

C- Entegre Kırsal Turizm / Genel Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Turizm esas olarak yerel aktörleri, içinde bulundukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. EKT esas olarak 7 temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler kırsal turizm faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını esas almaktadır.		Entegre Kırsal Turizm bileşenleri. 1. Ağlar (Networks) 2. Ölçek (Scale) 3. Özgünlük/İçsellik/kendine özgü olma (Endogeneity) 4. Yerellik/Aitlik (Embeddedness) 5. Yetkilendirme/Güçlendirme (Empowerment) 6. Sürdürülebilirlik (Sustainability) 7. Tamamlayıcılık (Complementarity)	
10	Daha Önce Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımını Duydunuz mu?	Evet ( )	Hayır ( )

D- Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 1: Ağlar (Networks) Ağlar; Aktörlerin turizm ile ilgili faaliyetlerde ortak hedefler doğrultusunda işbirliği yapmalarına ve ortaklıklar kurmalarına işaret eden dinamik sosyal ilişkilerdir.	
11	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Diğer aktörler bağlantı türü ve işbirliği düzeyiniz nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 2: Ölçek (Scale) Ölçek, ekonomik faaliyetlerin yerel yapılara uygun olarak ve belirli bir kapasitede yürütülmesini ifade eder. Ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktiviteleri yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açar.	

12	……. da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evet ise buna yönelik görüş ve önerileriniz nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 3: Özgünlük (Endogeneity) Yöreye özgü kaynaklara kullanarak ve onlara değer katarak turizme konu olması önemli bir araç olarak belirmektedir. Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.	
13	……. da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise özgün olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 4: Yerellik (Embeddedness) Yerellik, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dahil olduğuyla ilgilidir. Kırsal turizm faaliyetleri, yerel sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır.	
14	……. da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise yerel olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 5: Yetkilendirme (Empowerment) Yetkilendirme, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanmasına işaret etmektedir. Mevcut veya planlanan turizm faaliyetlerinde yasal, idari ve kurumsal düzeyde yerel halkın karar aşamalarında daha etkin yer alması entegre kırsal turizm yaklaşımının temel koşullarından biri durumundadır.	
15	……. da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde kamu/sivil toplum kuruluşlarının etkin bir role sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise öneriniz nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 6: Sürdürülebilirlik (Sustainability) Sürdürülebilirlik kavramı; "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal eşitlik, çevresel yönetim ve ekonomik canlılık olmak üzere üç genel bileşeni bulunan sürdürülebilirlik turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine odaklanır..	
16	……. da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise eksik olan nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 7: Tamamlayıcılık (Complementarity) Entegre turizm hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir husus, kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Bu turizm yaklaşımı, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmayı esas alır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılar. Bu yaklaşım yerel halk ile turistlerin ortak bir amaçta birleşmelerine imkân vererek turistlerin yerel toplumun ürünlerini görmesi ve deneyimlemesine ortam yaratırken, yerel halkın da geleneksel yapısını koruyarak yaşamını sürdürmesine olanak sağlamaktadır.	
17	……. da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını ve diğer sektörlerle işbirliği içinde olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise yerel hangi sektörler olumsuz etkilenmektedir?

TUR OPERATÖRÜ / TURİZM ACENTESİ MÜLAKAT FORMU

A- Kişisel Bilgiler:

1	Cinsiyeti	Kadın ( )	Erkek ( )			
2	Yaşı	( )				
3	Çalışma Süresi (Yıl)	( )				
4	Acentedeki Görevi	Yönetici ( )	Çalışan ( )			
5	Eğitim Düzeyi	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite Lisans ( )	Lisansüstü ( )

B- İşletme Bilgileri:

6	Yörenin Tur kapsamına Alınma Yılı	( )	
7	Yıllık Tur Sayısı ve Tur Aralığı	( )	
8	Toplam Ziyaretçi Sayısı	( )	

C- Entegre Kırsal Turizm / Genel Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Turizm esas olarak yerel aktörleri, içinde bulundukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. EKT esas olarak 7 temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler kırsal turizm faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını esas almaktadır.		Entegre Kırsal Turizm bileşenleri. 1. Ağlar (Networks) 2. Ölçek (Scale) 3. Özgünlük/İçsellik/kendine özgü olma (Endogeneity) 4. Yerellik/Aitlik (Embeddedness) 5. Yetkilendirme/Güçlendirme (Empowerment) 6. Sürdürülebilirlik (Sustainability) 7. Tamamlayıcılık (Complementarity)	
9	Daha Önce Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımını Duydunuz mu?	Evet ( )	Hayır ( )

D- Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 1: Ağlar (Networks) Ağlar; Aktörlerin turizm ile ilgili faaliyetlerde ortak hedefler doğrultusunda işbirliği yapmalarına ve ortaklıklar kurmalarına işaret eden dinamik sosyal ilişkilerdir.	
10	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Bağlantılı olduğunuz diğer aktörler hangileridir.
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 2: Ölçek (Scale) Ölçek, ekonomik faaliyetlerin yerel yapılara uygun olarak ve belirli bir kapasitede yürütülmesini ifade eder. Ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktiviteleri yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açar.	
11	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evet ise buna yönelik görüş ve önerileriniz nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 3: Özgünlük (Endogeneity)	

Yöreye özgü kaynaklara kullanarak ve onlara değer katarak turizme konu olması önemli bir araç olarak belirmektedir. Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.	
12	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise özgün olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 4: Yerellik (Embeddedness) Yerellik, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dahil olduğuyla ilgilidir. Kırsal turizm faaliyetleri, yerel sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır.	
13	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise yerel olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 5: Yetkilendirme (Empowerment) Yetkilendirme, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanmasına işaret etmektedir. Mevcut veya planlanan turizm faaliyetlerinde yasal, idari ve kurumsal düzeyde yerel halkın karar aşamalarında daha etkin yer alması entegre kırsal turizm yaklaşımının temel koşullarından biri durumundadır.	
14	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde tur operatörlerinin ve turizm acentelerinin etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise öneriniz nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 6: Sürdürülebilirlik (Sustainability) Sürdürülebilirlik kavramı; "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal eşitlik, çevresel yönetim ve ekonomik canlılık olmak üzere üç genel bileşeni bulunan sürdürülebilirlik turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine odaklanır.	
15	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise eksik olan nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 7: Tamamlayıcılık (Complementarity) Entegre turizm hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir husus, kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Bu turizm yaklaşımı, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmayı esas alır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılar. Bu yaklaşım yerel halk ile turistlerin ortak bir amaçta birleşmelerine imkân vererek turistlerin yerel toplumun ürünlerini görmesi ve deneyimlemesine ortam yaratırken, yerel halkın da geleneksel yapısını koruyarak yaşamını sürdürmesine olanak sağlamaktadır.	
16	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını ve diğer sektörlerle işbirliği içinde olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise sizce yerel hangi sektörler olumsuz etkilenmektedir?

YÖRE HALKI MÜLAKAT FORMU

A- Kişisel Bilgiler:

1	Cinsiyeti	Kadın ( )	Erkek ( )			
2	Yaşı	( )				
3	İşi					
4	Eğitim Düzeyi	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite Lisans ( )	Lisansüstü ( )

B- Turizm Etkileşimi Bilgileri:

5	Turizmle İlişkisi		Doğrudan ( )	Dolaylı ( )	İlişki Yok ( )		
6	Turizmle Etkileşim Türü	Tarımsal Ürün Tedariki ( )	Hayvansal Ürün Tedariki ( )	El Sanatları Ürün Tedariki ( )	İşçi ( )	Rehber ( )	Diğer ( )

C- Entegre Kırsal Turizm / Genel Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Turizm esas olarak yerel aktörleri, içinde bulundukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. EKT esas olarak 7 temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler kırsal turizm faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını esas almaktadır.		Entegre Kırsal Turizm bileşenleri. 1. Ağlar (Networks) 2. Ölçek (Scale) 3. Özgünlük/İçsellik/kendine özgü olma (Endogeneity) 4. Yerellik/Aitlik (Embeddedness) 5. Yetkilendirme/Güçlendirme (Empowerment) 6. Sürdürülebilirlik (Sustainability) 7. Tamamlayıcılık (Complementarity)	
7	Daha Önce Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımını Duydunuz mu?	Evet ( )	Hayır ( )

D- Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 1: Ağlar (Networks) Ağlar; Aktörlerin turizm ile ilgili faaliyetlerde ortak hedefler doğrultusunda işbirliği yapmalarına ve ortaklıklar kurmalarına işaret eden dinamik sosyal ilişkilerdir.	
8	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Bağlantılı olduğunuz diğer aktörler hangileridir.
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 2: Ölçek (Scale) Ölçek, ekonomik faaliyetlerin yerel yapılara uygun olarak ve belirli bir kapasitede yürütülmesini ifade eder. Ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktiviteleri yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açar.	
9	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evet ise buna yönelik görüş ve önerileriniz nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 3: Özgünlük (Endogeneity) Yöreye özgü kaynaklara kullanarak ve onlara değer katarak turizme konu olması önemli bir araç olarak belirmektedir. Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda	

sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.	
10	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise özgün olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 4: Yerellik (Embeddedness) Yerellik, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dahil olduğuyla ilgilidir. Kırsal turizm faaliyetleri, yerel sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır.	
11	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise yerel olmayan durumlar nelerdir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 5: Yetkilendirme (Empowerment) Yetkilendirme, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanmasına işaret etmektedir. Mevcut veya planlanan turizm faaliyetlerinde yasal, idari ve kurumsal düzeyde yerel halkın karar aşamalarında daha etkin yer alması entegre kırsal turizm yaklaşımının temel koşullarından biri durumundadır.	
12	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yöre halkının etkin bir role sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise öneriniz nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 6: Sürdürülebilirlik (Sustainability) Sürdürülebilirlik kavramı; "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal eşitlik, çevresel yönetim ve ekonomik canlılık olmak üzere üç genel bileşeni bulunan sürdürülebilirlik turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar vermediğine odaklanır.	
13	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise eksik olan nedir?
Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 7: Tamamlayıcılık (Complementarity) Entegre turizm hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir husus, kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Bu turizm yaklaşımı, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmayı esas alır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılar. Bu yaklaşım yerel halk ile turistlerin ortak bir amaçta birleşmelerine imkân vererek turistlerin yerel toplumun ürünlerini görmesi ve deneyimlemesine ortam yaratırken, yerel halkın da geleneksel yapısını koruyarak yaşamını sürdürmesine olanak sağlamaktadır.	
14	…… da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını ve diğer sektörlerle işbirliği içinde olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise sizi nasıl olumsuz etkilenmektedir?

ZİYARETÇİ ANKET FORMU

A- Kişisel Bilgiler:

1	Cinsiyeti	Kadın ( )	Erkek ( )			
2	Yaşı	( )				
3	Mesleği					
4	Eğitim Düzeyi	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite Lisans ( )	Lisansüstü ( )

B- Ziyaret Bilgileri:

5	Geldiği Yer	Yurtiçi/İl:		Yurtdışı/ Ülke		
6	Kaçıncı Kez Geldiği	( )				
7	Seyahat tarzı	Yalnız ( )	Arkadaşıyla ( )	Ailesiyle ( )	Grupla ( )	Diğer ( )
8	Seyahat Aracı	Özel Araç ( )	Toplu Taşıma ( )	Servisler ( )	Tur Araçları ( )	Diğer ( )
9	Ziyaret Şekli	Günübirlik ( )	Konaklamalı ( )	Konaklama Gece Sayısı ( )		
10	Ziyaret Planlaması	Geçerken Uğramak ( )	Temel Hedef Olarak ( )			
11	Haberdar Olma Şekli	Turizm Acentesi ( )	Sosyal Medya ( )	Reklam Tanıtım ( )	Arkadaş/ Akraba Tavsiyesi ( )	Tesadüfen ( ) / Diğer ( )
12	Ziyaret Nedeni/ Temel Amacı/ Cezbedici Unsur(lar) (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)	Doğal Güzellikler ( )	Kültürel Özellikler ( )	Sosyal Özellikler ( )	Diğer ( )	

C- Entegre Kırsal Turizm / Genel Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Turizm esas olarak yerel aktörleri, içinde bulundukları yerlerin ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve insan kaynaklarını ortaklaşa kullanmayı öneren ve onları ağlar vasıtasıyla diğer aktörlere bağlayan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. EKT esas olarak 7 temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler kırsal turizm faaliyetlerinin bir bütün olarak (çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ele alınması ve birbirini tamamlar şekilde uygulanmasını esas almaktadır.		Entegre Kırsal Turizm bileşenleri. 1. Ağlar (Networks) 2. Ölçek (Scale) 3. Özgünlük/İçsellik/kendine özgü olma (Endogeneity) 4. Yerellik/Aitlik (Embeddedness) 5. Yetkilendirme/Güçlendirme (Empowerment) 6. Sürdürülebilirlik (Sustainability) 7. Tamamlayıcılık (Complementarity)	
13	Daha Önce Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımını Duydunuz mu?	Evet ( )	Hayır ( )

D- Entegre Kırsal Turizm Bileşenleri Bilgi Düzeyi

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 1: Ağlar (Networks) Ağlar; Aktörlerin turizm ile ilgili faaliyetlerde ortak hedefler doğrultusunda işbirliği yapmalarına ve ortaklıklar kurmalarına iş eden dinamik sosyal ilişkilerdir.					
	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde aktörler arasında güçlü işbirliğine dayalı ağların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?				
14	Kesinlikle Yetersiz ( )	Yetersiz ( )	Fikrim Yok ( )	Yeterli ( )	Kesinlikle Yeterli ( )

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 2: Ölçek (Scale) Ölçek, ekonomik faaliyetlerin yerel yapılara uygun olarak ve belirli bir kapasitede yürütülmesini ifade eder. Ölçek eşik değerinin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan kırsal turizm aktiviteleri yörenin mekânsal, ekolojik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere ve bozulmalara yol açar.					
	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin Kapasitenin üzerinde bir kullanım olduğunu düşünüyor musunuz?				
15	Kesinlikle Evet ( )	Evet ( )	Fikrim Yok ( )	Hayır ( )	Kesinlikle Hayır ( )

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 3: Özgünlük (Endogeneity) Yöreye özgü kaynaklara kullanarak ve onlara değer katarak turizme konu olması önemli bir araç olarak belirmektedir. Entegre kırsal turizm yaklaşımı, yerel halkın gereksinimlerine, kapasitelerine ve değerlerine odaklanarak turizmden maksimum fayda sağlamayı hedeflendiğinden, turistleri cezbeden yöreye özgü (otantik) kaynakların varlığı ve etki düzeyi önemli bir kriter olarak belirmektedir.					
	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin özgün (otantik) bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?				
16	Kesinlikle Evet ( )	Evet ( )	Fikrim Yok ( )	Hayır ( )	Kesinlikle Hayır ( )

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 4: Yerellik (Embeddedness) Yerellik, turizmin yerel çevre, ekonomi, toplum ve kültürüne hangi ölçüde dahil olduğuyla ilgilidir. Kırsal turizm faaliyetleri, yerel sosyal ve rekreasyonel yaşamın bir parçasıdır. Bu turizm türü bölgenin mevcut doğal ve kültürel mirasına dayanmaktadır.					
	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerele ait olduğunu veya yerel özellikler taşıdığını düşünüyor musunuz?				
17	Kesinlikle Evet ( )	Evet ( )	Fikrim Yok ( )	Hayır ( )	Kesinlikle Hayır ( )

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 5: Yetkilendirme (Empowerment)					
Yetkilendirme, kırsal turizm faaliyetlerinde yerel toplulukların daha fazla söz sahibi olmasına, dolayısıyla daha güçlü bir yapı kazanmasına işaret etmektedir. Mevcut veya planlanan turizm faaliyetlerinde yasal, idari ve kurumsal düzeyde yerel halkın karar aşamalarında daha etkin yer alması entegre kırsal turizm yaklaşımının temel koşullarından biri durumundadır.					
18	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yöre halkının etkin bir role veya yetkiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?				
	Kesinlikle Evet ( )	Evet ( )	Fikrim Yok ( )	Hayır ( )	Kesinlikle Hayır ( )

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 6: Sürdürülebilirlik (Sustainability)					
Sürdürülebilirlik kavramı; "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal eşitlik, çevresel yönetim ve ekonomik canlılık olmak üzere üç genel bileşeni bulunan sürdürülebilirlik turizmin yörede çevresel ve ekolojik kaynaklara zarar verip vermediğine odaklanır.					
19	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirildiğini veya çevre koruma hassasiyetinin gözetildiğini düşünüyor musunuz?				
	Kesinlikle Evet ( )	Evet ( )	Fikrim Yok ( )	Hayır ( )	Kesinlikle Hayır ( )

Entegre Kırsal Kalkınma Bileşeni 7: Tamamlayıcılık (Complementarity)					
Entegre turizm hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir husus, kaynaklar ve faaliyetler arasındaki tamamlayıcılıktır. Bu turizm yaklaşımı, yerini almak ve ortadan kaldırmak yerine geleneksel tarım ve/veya diğer yerel faaliyetlerle birlikte çalışmayı esas alır. Bu durum geleneksel yerel faaliyetlerle turizm faaliyetlerin çatışmasını değil, tam tersi işbirliği yapmasını gerekli kılar. Bu yaklaşım yerel halk ile turistlerin ortak bir amaçta birleşmelerine imkân vererek turistlerin yerel toplumun ürünlerini görmesi ve deneyimlemesine ortam yaratırken, yerel halkın da geleneksel yapısını koruyarak yaşamını sürdürmesine olanak sağlamaktadır.					
20	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin tamamlayıcılık ilkesini karşıladığını düşünüyor musunuz?				
	Kesinlikle Evet ( )	Evet ( )	Fikrim Yok ( )	Hayır ( )	Kesinlikle Hayır ( )

21	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) Ziyaretiniz sırasında eksik veya yetersiz olarak gördüğünüz h var mı? varsa nelerdir?	
	*	
	*	
	*	

22	..... da (Yer veya Yerleşme Adı Belirtilecek) Ziyaretiniz sırasında karşılaştığınız herhangi bir sorun var m en önemli sorunlar nelerdir?	
	*	
	*	
	*	

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Bayram TUNCER
Görevi: Millî Eğitim Bakanlığı
Ortaöğretim Genel Müdürlüğü -Materyal Geliştirme Daire Başkanlığı- Konya-Coğrafya Kitap Yazım Komisyonu Başkanı

Öğrenim Durumu

LİSANS

Üniversite	:	Selçuk Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Coğrafya Öğretmenliği

YÜKSEK LİSANS 1

Üniversite	:	Selçuk Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı
Tez Konusu	:	*Çumra (Konya) İlçesi'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*

YÜKSEK LİSANS 2

Üniversite	:	Eskişehir Teknik Üniversitesi
Enstitü	:	Fen Bilimleri Enstitüsü/ Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS 3

Üniversite	:	Selçuk Üniversitesi
Enstitü	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı

DOKTORA

Üniversite	:	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya Ana Bilim Dalı
Tez Konusu	:	*Coğrafi Perspektiften Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınma Üzerine Etkisi: Muğla İli Örneği*

	Ulusal ve Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler	**Yıl**
1	Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Ekolojik Çiftliklerin Entegre Kırsal Turizm Bağlamında Analizi: Muğla İli Örneği". ***Journal of Geography,*** (42), 85-100.	2021
2	Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Milas İlçesinin (Muğla) Entegre Kırsal Turizm Analizi." ***International Journal of Geography and Geography Education***, (44), 253-271.	2021
3	Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2021). "Film ve Dizilerin Kırsal Turizm Üzerine Etkisi: Bozüyük (Yatağan/Muğla) Kırsal Mahallesi Örneği". ***Gelecek Vizyonlar Dergisi (fvj: Future Visions Journal)*** 4 (Coğrafya Özel Sayısı), 1-15.	2021
4	Tuncer, B. & Bakırcı, M. (2020). "6360 sayılı büyükşehir yasasının Türkiye'nin kırsal yerleşim düzenine mevcut ve muhtemel etkileri: Konya örneği". ***Türk Coğrafya Dergisi***, (74), 75-85.	2020
5	Tuncer, B. & Bulut, İ. (2019). "Tarihi Coğrafya Açısından Haymana Kazasında Nüfus (1831-1914)". ***Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 23 (4), 1571-1588.	2019
6	Tuncer, B.& Bulut, İ. (2019) Arkeo-Turizm Potansiyeli Açısından Çatalhöyük, ***Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** (64), 278-292.	2019
7	Tuncer, B.& Tapur, T. (2012) Çumra'da Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, ***Marmara Coğrafya Dergisi***, (25), 274-301.	2012
8	Tapur, T.& Tuncer, B., (2012) Çumra'da Kırsal Yerleşmeler, ***Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*** (27), 277-295.	2012